

CROSS-CULTURAL STUDIES IN HIGHER SCHOOL PEDAGOGY

INTERNATIONAL COLLECTIVE MONOGRAPH

**MUNICIPAL ESTABLISHMENT
«KHARKIV HUMANITARIAN-PEDAGOGICAL ACADEMY»
OF KHARKIV REGIONAL COUNCIL**

**CROSS-CULTURAL STUDIES
IN HIGHER SCHOOL PEDAGOGY**

International collective monograph

ISBN 978-80-88618-32-4 (E-book)

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23

**Kharkiv-Praha
2023**

UDC 378.04:316.472]:17.022.1(02.064)

C 78

*Recommended for publication by the Academic Council
Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy»
of Kharkiv Regional Council
(Minutes № 4 of November 15, 2023)*

Reviewers:

Arne Verhaegen, director of the educational foundation EduFuture, Hämeenkyö, Finland.

Axana Pozdnyakova, head of Belgian Education Council.

Oksana Stupak, DrS, asistent of Department of Educational Sciences of Masaryk University

C 78 Cross-cultural studies in higher school pedagogy: international collective monograph / edited by H. F. Ponomarova, A.A. Kharkivska, L.O. Petrychenko and other; Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. – Publishing house OKTAN PRINT s.r.o., 2023. – 1006 p.
ISBN 978-80-88618-32-4 (E-book)

The monograph contains experimentally tested, approved and defended scientific researches of researchers devoted to the problems of professional training of future teachers in modern conditions.

The materials can be used by academic and pedagogical staff, employees of higher education institutions, educators, teachers, higher education students, in particular in preparation for classes within certain professional educational components and in the process of compiling textbooks, methodological recommendations, as well as in the process of writing term papers and diploma papers.

UDC 378.04:316.472]:17.022.1(02.064)

ISBN 978-80-88618-32-4 (E-book)

© H. F. Ponomarova, A.A. Kharkivska,
L.O. Petrychenko and other, 2023

© ME «KhHPA», 2023

CONTENT

FOREWORD	9
Application of educational technologies in educational work in a teaching institution of higher education (<i>Ponomarova H.</i>).....	11
Implementation of the education quality management system model in the institution of higher pedagogical education (<i>Petrychenko L., Kharkivska A.</i>).....	66
Implementation of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitization of education (<i>Stepanets I., Prokopenko A.</i>).....	89
Meaning and results of the practical implementation of the structural and functional model of the management system for professional competence formation of future it teachers in the process of professional training (<i>Repko I., Shcherbak I.</i>).....	120
Preparation of future teachers of primary grades for the use of modern teaching methods in the conditions of inclusive educational space (<i>Akimova O.</i>).....	144
System of development of social competence of students in an inclusive educational space (<i>Andreieva M.</i>).....	166
Formation of citizenship in future primary school teachers at the pedagogical college (<i>Babakina O.</i>).....	190
Implementation of creative self-development technology future preschool Education Specialists in the Cultural and Educational space teaching College (<i>Bakumenko T.</i>).....	219
Cross-sectoral character and implementation of the goals of sustainable development in the education sphere of Ukraine (<i>Beskorsa V.</i>).....	251
Study of the phenomenon «aesthetic taste of the future teacher» in the conditions of the poly arts environment (<i>Bilostotska O., Babynina Yu.</i>).....	275
Practical implementation of the organizational-methodical system for the formation of the artistic and aesthetic taste of children of younger school age by means of the regional cultural and historical heritage (<i>Bludova Yu.</i>).....	289
Implementing the structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers (<i>Borzyk O.</i>).....	329
Implementation of the structural-functional model for the formation of instrumental competences of future teachers of mathematics and physics in the process of professional training (<i>Broslavska H.</i>).....	365
Practical implementation of the pedagogical conditions of the professional training of future social educators for the use of health care technologies in working with preschool children (<i>Vasylenko O., Tupytsia A.</i>)...	388
Implementation of pedagogical conditions for the formation of the future primary school teacher's readiness for evaluation activity in conditions of inclusive education (<i>Volkova K.</i>).....	425

Theoretical substantiation of socio-pedagogical conditions for the development of social competence of children of primary school age with autism in the inclusive educational environment of SGSE (<i>Hladun T.</i>).....	458
Implementation of the structural-functional model of formation of informational competence of future primary school teachers in the process of professional training (<i>Drokina A.</i>).....	477
Practical implementation of pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren (<i>Ilina O.</i>).....	503
Implementation of the structural-functional model of the system of education of social values in future teachers of pre-school education (<i>Kapustina O.</i>).....	538
Implementation of the technology of forming the innovative style of professional activity of the future teacher (<i>Kuznetsova O.</i>).....	572
Implementation of the technology of education of the national dignity of higher education acquires by means of Ukrainian folk art (<i>Odarchenko V.</i>).....	607
Organizational and methodological principles of the system for assessing the technical competence of future computer science teachers (<i>Otroshko T.</i>).....	641
Study of the efficiency of the system of social and pedagogical correction of ageism among education acquires (<i>Pecherytsia N., Anholenko V.</i>).....	658
Implementation of the technology for the development of creative abilities of future primary school teachers (<i>Poliakova I.</i>).....	694
Implementation of the structural-functional model of the system for monitoring development of health-improving motor activity of future physical education teachers (<i>Pompa O.</i>).....	724
Pedagogical conditions for the implementation of the complex purpose program of innovative development management technology in the pre-school education institution (<i>Piekharijeva S., Piekharijeva A.</i>)	751
Ways of training future speech therapist teachers to work in the conditions of a developmental inclusive space (<i>Savinova N., Karpenko K.</i>).....	815
Formation of readiness of students of pedagogical higher education institutions for instrumental and performing activities (<i>Smorodska M., Smorodskyi V., Tsuranova O.</i>).....	838
Analysis and interpretation of the results of experimental work on the implementation of the system of adaptive quality management of music education and artistic and aesthetic education in an institution of higher pedagogical education (<i>Ulianova V.</i>).....	862
Formation of cross-cultural competence of future bachelors in the field of biology (<i>Upatova I.</i>).....	887

Organisational, pedagogical, scientific and methodological support of effective management of the process of formation of speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions in the conditions of distance learning (<i>Chala A.</i>).....	906
Implementation of the structural-logical model of the system of education in future primary school teachers of a responsible attitude to interaction with the family of primary school student (<i>Shurtyhina V.</i>).....	931
Forms and methods of preparing future educators for professional self-fulfillment in the context of the european dimension of Ukraine (<i>Yaroslavtseva M.</i>).....	963
AFTERWORD	1002

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
Реалізація структурно-функціональної моделі системи виховної роботи в педагогічних закладах вищої освіти (<i>Пономарьова Г.</i>).....	11
Реалізація моделі управління якістю освіти в закладі вищої педагогічної освіти (<i>Петриченко Л., Харківська А.</i>).....	66
Реалізація педагогічної концепції едукації майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти (<i>Степанець І., Прокопенко А.</i>).....	89
Управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки (<i>Ренко І., Щербак І.</i>)....	120
Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору (<i>Акімова О.</i>)	144
Система розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі (<i>Андрєєва М.</i>)	166
Формування громадянськості в майбутніх учителів початкових класів у педагогічному коледжі (<i>Бабакіна О.</i>).....	190
Реалізація технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу (<i>Бакуменко Т.</i>).....	219
Кроссекторальний характер та імплементація цілей сталого розвитку в освітній сфері України (<i>Бескорса В.</i>).....	251
Дослідження феномену «естетичний смак майбутнього учителя» в умовах полімістецького середовища (<i>Білостоцька О., Бабиніна Ю.</i>).....	275
Практична реалізація організаційно-методичної системи формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини (<i>Блудова Ю.</i>).....	289
Реалізація структурно-функціональної моделі формування гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкової школи (<i>Борзик О.</i>).....	329
Реалізація структурно-функціональної моделі формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики і фізики у процесі професійної підготовки (<i>Брославська Г.</i>).....	365
Практична реалізація педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до використання здоров'язберезувальних технологій у роботі з дошкільниками (<i>Василенко О., Тупиця А.</i>).....	388
Реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти (<i>Волкова К.</i>).....	425
Теоретичне обґрунтування соціально-педагогічних умов розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі ЗЗСО (<i>Гладун Т.</i>).....	458

Реалізація структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки (<i>Дрокіна А.</i>).....	477
Практична реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних стосунків молодших школярів (<i>Ільїна О.</i>).....	503
Упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти (<i>Капустіна О.</i>).....	538
Реалізація технології формування інноваційного стилю професійної діяльності майбутнього вчителя (<i>Кузнецова О.</i>).....	572
Реалізація технології виховання національної гідності здобувачів вищої освіти засобами українського народного мистецтва (<i>Одарченко В.</i>)....	607
Організаційно-методичні засади системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики (<i>Отрошко Т.</i>).....	641
Дослідження ефективності системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти (<i>Печериця Н., Анголенко В.</i>).....	658
Реалізація технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти (<i>Полякова І.</i>).....	694
Упровадження структурно-функціональної моделі системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання (<i>Помпа О.</i>).....	724
Педагогічні умови реалізації комплексно-цільової програми технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти (<i>Пехарєва С., Пехарєва А.</i>).....	751
Шляхи підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах розвиткового інклюзивного простору (<i>Савінова Н., Карпенко К.</i>).....	815
Формування готовності студентів педагогічних ЗВО до інструментально-виконавської діяльності (<i>Смородська М., Смородський В., Цуранова О.</i>).....	838
Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи із запровадження системи адаптивного управління якістю музичної освіти та художньо-естетичним вихованням у закладі вищої педагогічної освіти (<i>Ульянова В.</i>).....	862
Формування кроскультурної компетентності майбутніх бакалаврів галузі біології (<i>Упатова І.</i>).....	887
Організаційно-педагогічний і науково-методичний супровід ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання (<i>Чала А.</i>).....	906
Реалізація структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра (<i>Шуртигіна В.</i>).....	931

Форми і методи підготовки майбутніх вихователів до професійної самореалізації в контексті європейського виміру України (<i>Ярославцева М.</i>)..	963
ПІСЛЯМОВА	1002

FOREWORD

The process of studying in a higher education institution is an important stage in the professional development of every future teacher. This environment is a system of forming the personal identity of a specialist in the field of pedagogy. Today, the content of modern higher pedagogical education is focused on training competent, well-rounded specialists capable of achieving significant success in their future professional activities.

A necessary condition for the professional success of the future teacher at the current stage of the development of the educational system is the formation of his professional abilities and skills, education, intelligence, talent, creative potential, a high level of development of general and professional culture, etc. In the practice of the educational system of Ukraine, there are problems in the aspect of professional training of future teachers. In particular, the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032 states that the focus of higher education institutions exclusively on educational and scientific activities does not contribute to the creation of conditions for the comprehensive development of the individual and the realization of his talents, which confirms the need for the application of innovative technologies and alternative teaching methods , as well as in the development and implementation of special pedagogical conditions, systems and models, which should be based on the principles of systematic, scientific, activity-creative approach in accordance with standards and recommendations for quality assurance in the European area of higher education.

The theoretical basis of this monograph is the existing scientific works that raise the problem of organising the educational process in higher pedagogical education institutions (H. Ponomarova, L. Petrychenko, A. Prokopenko, A. Kharkivska, I. Shcherbak, etc.), quality management of education (O. Babakina, V. Ulianova, A.Chala etc.), as well as the problem of professional training of future teachers (O.Akimova,M.Andreieva, O. Kuznetsova, V. Odarchenko, I.Poliakova, I.Repko, I. Stepanets, I. Upatova,O.Vasylenko etc.) in various aspects.

The monograph presents experimentally tested, approved and defended scientific research of researchers on the problems of professional training of future teachers in modern conditions.

The theoretical provisions and the presented practical experience can be used by pedagogical and scientific-pedagogical workers, employees of higher education institutions, teachers, teachers, and higher education students, in particular in preparing for classes within certain professional educational components and in the process of compiling textbooks, methodological recommendations, as well as in writing term papers and diploma papers.

APPLICATION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL WORK IN A TEACHING INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

© Ponomarova H.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-01

The article presents the results of the implementation of social projects, socio-pedagogical technologies of cultural and spiritual development of the personality, technologies of social-pedagogical support in the educational work of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council in the process of implementing the structural-functional model of the system of educational work in the pedagogical institutions of higher education. It is noted that the Program «Education of a student - a future teacher as a citizen-patriot, professional-intellectual, spiritual, highly moral individual» was developed based on the Concept of Education of Higher Pedagogical Education Graduates. The implementation of the Program included the following stages: preparatory (motivational), main (organizational) and final (reflective) stages. The author noted that the system of self-education was implemented in the Self-education Program of future teachers «The Ideal of a Modern Teacher», which had the following stages: self-knowledge, self-orientation, self-projection, self-organization, self-mobilization and self-motivation, self-communication, self-education, self-control, self-analysis, self-evaluation, self-correction. The three main content dominants of the educational process in the pedagogical institution of higher education are described and characterized, as well as the topics, tasks and principles of studying individual courses are presented. Forms and methods of educational work with students of higher education are proposed and substantiated. The materials of the educational activities carried out in the academy and its structural subdivisions during the implementation of the structural-functional model of the educational work system in pedagogical institutions of higher education are presented.

Keywords: pedagogical technologies, system of educational work, structural-functional model, pedagogical institution of higher education, students of higher education, future teachers, supporting institution of higher education.

Пономарьова Г. «Реалізація структурно-функціональної моделі системи виховної роботи в педагогічних закладах вищої освіти».

У статті представлено результати реалізації соціальних проектів, соціально-педагогічних технологій культурно-духовного розвитку особистості, технологій соціально-педагогічної підтримки у виховній роботі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради в процесі впровадження структурно-функціональної моделі системи виховної роботи в педагогічному закладі вищої освіти. Зазначено, що на основі Концепції виховання здобувачів вищої педагогічної освіти розроблено Програму «Виховання студента – майбутнього педагога як громадянина-патріота, професіонала-інтелігента, духовної, високоморальної особистості». Реалізація Програми передбачала такі етапи: етап підготовки (мотиваційний), основний (організаційний) та завершальний (рефлексивний). Автором зауважено, що система самовиховання була реалізована в Програмі самовиховання майбутніх педагогів «Ідеал сучасного педагога», яка мала такі етапи: самопізнання, самоорієнтація, самопроєктування, самоорганізація, самообілізація і самоспонування, самокомунікація, самовиховання, самоконтроль, самоаналіз, самооцінка, самокорекція. Описано та схарактеризовано три основні змістові доміанти виховного процесу в педагогічному закладі вищої освіти, а також представлено тематику, завдання та принципи вивчення окремих курсів. Запропоновано та

обґрунтовано форми та методи виховної роботи зі здобувачами вищої освіти. Представлено матеріали заходів виховної роботи, що проводилися в академії та її структурних підрозділах під час упровадження структурно-функціональної моделі системи виховної роботи в педагогічних закладах вищої освіти.

Ключові слова: педагогічні технології, система виховної роботи, структурно-функціональна модель, педагогічний заклад вищої освіти, здобувачі вищої освіти, майбутні педагоги, опорний заклад вищої освіти.

Relevance of research. The education system is one of the most important factors in preserving national cultural and historical traditions and preparing generations to reproduce cultural values. Currently, the objective need for citizens capable of achieving this goal remains relevant in the state. The solution of the mentioned task cannot be ensured only by subject-specific, special training of the future specialist: education will meet the requirements of the present and become full-fledged only if its content is determined by educational goals. Therefore, the general problem of higher education in Ukraine is the search for the most effective ways, methods and technologies of educating student youth, preparing them for activities in various spheres of social life, in the field of production. One of the tasks of this problem is to define a new mission of the modern teacher. The modern ideology of education found its conceptual and legal reflection in the Law of Ukraine «On Higher Education» [20] and a number of long-term program documents: the National Doctrine of the Development of Education of Ukraine [17], the Strategy of Reforming Education in Ukraine [232]; State national program «Education» («Ukraine of the 21st century») [21]; Concepts of national and patriotic education of youth (2019) [19]. The above-mentioned documents refer to the need to raise the status of education, to overcome phenomena that threaten the health of the nation. Education of a citizen, a patriot, a physically and spiritually developed person, a professional is possible only in a holistic pedagogical process. Nowadays, a bright personality of a future teacher is extremely needed, who, in addition to mastering his teaching subject, creatively and effectively implements the achievements of human sciences, taking into account the laws of his development, introduces new pedagogical technologies, polishes the art of communication, is a translator of national cultural and historical traditions and spiritual values. Therefore,

the main task of pedagogical institutions of higher education is the formation of a teacher-educator, a subject of professional activity, who is able to creatively solve the problems of the pedagogical process, who would be aware, able and willing to contribute to the formation of the child's personality. And for this, within the walls of a pedagogical institution of higher education, he must himself become an educated person – a Person of Culture.

Analysis of basic research and publications. V. Einstein, P. Babochkin, N. Basov, E. Belozertsev, L. Bodenko, M. Borytko, O. Doroshko, I. Ilyinskyi, V. Kagermanian, V. Lisovskyi investigated general theoretical issues of the organization of the educational process in institutions of higher education. L. Lesohina, L. Maftyn, O. Ponomarov, K. Platova, V. Fortunatov, etc. The works of V. Bospalko, O. Dubasenyuk, H. Trotsko, Zh. Petrochko, and O. Stolyarenko are devoted to the analysis of the teacher's educational activity; theoretical foundations of education and methods of educational work are highlighted in the scientific studies of A. Kapska, M. Stelmakhovich, V. Sukhomlynskyi, and N. Shchurkova; pedagogical conditions for the organization of extracurricular educational work in institutions of higher education were studied by O. Vynoslavska, T. Kurylenko, I. Smirnov, T. Stepura; the activities of the curator of the academic group are highlighted in the works of V. Bazilevich, N. Kosarev, S. Romanov and L. Filinska; S. Sysoeva, I. Sokolova. It should be noted that researchers of the problem of educational work in pedagogical institutions of higher education have long and thoroughly analyzed the content, forms and methods of educating students of higher education – future teachers. Various aspects, the content of educational work are studied in accordance with the requirements of today, but so far in pedagogical science, the problem of educational work in the institutions of higher pedagogical education as a whole system remains unsolved.

The purpose of the article is to present the results of the implementation of social projects, socio-pedagogical technologies of cultural and spiritual development of the personality, technologies of social-pedagogical support in the educational work of the Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy

in the process of implementing a structural-functional model of the system of educational work in a pedagogical institution of higher education.

Presenting main material. The basis of the design of the system of educational work is the idea of systematic development of spiritual, professional and civic-patriotic qualities of future teachers, adapted to the educational process in a pedagogical institution of higher education through the use of a complex of methods, forms and means of educational influence on the personality, which during training master pedagogical knowledge about the factors that contribute to the formation of their civic-patriotic consciousness and spirituality, a healthy lifestyle, the development of skills and abilities of self-assessment of the psychological and spiritual state of the body, as well as the assessment of children's health. It is during training at a pedagogical institution of higher education that the professional orientation of the future teacher's personality is formed, pedagogical techniques and technology are mastered, and fundamental knowledge of the chosen profession is acquired. Therefore, the main tasks of teachers were aimed at helping students of higher education realize the value of pedagogical knowledge, form professional, civic-patriotic and spiritual ideals.

At the same time, the requirements of the social and professional environment were taken into account, which made it possible to organize the educational process in a certain way with the aim of nurturing the appropriate qualities in future teachers and to implement it on the basis of the rules, requirements put forward to the design process and its results.

Note that «the development of modern society is taking place against the background of globalization processes, which determine the emergence of new requirements for a subject of any field of activity, among which the basic ones are: the ability to navigate in the array of incoming information, the skill to act in conditions of a lack of necessary data, the ability to create new information flows based on the received and analyzed information» [6, p.39].

The basis for designing a system of educational work in pedagogical institutions of higher education was the development of a structural and functional model of the

system of educating spiritually developed, patriotically minded, professionally competent, spiritually mature teachers.

Technologies in the system of educational work of a pedagogical institution of higher education were proposed on the following basis: introduction of optimal mechanisms for building a system of educational work in the context of a socio-pedagogical paradigm at the level of an individual, social group, civil community, region; provision of conditions for formation and development of subjects of the educational environment (family, educational institution, groups of students, associations, clubs, associations); the use of methods, methods, forms that contributed to the development of educated, moral citizens, dynamic, mobile, capable of cooperation, making responsible decisions in a choice situation.

The technology of designing a system of educational work in pedagogical institutions of higher education included: diagnosis of the environment (identification of its educational potential, study of the needs and motives of the subjects of the educational process); the development of a model of the system of educational work as a necessary condition for the personal and professional development of higher education students, which involves modeling not so much the behavior of the subjects of the educational process, but the connections and relations between them (in addition, each of the subjects builds his own connections with others "connections and relationships that can only be assumed"); ensuring the value-meaning unity of the subjects of the educational process by creating a pedagogical concept focused on the priorities of humanistic education; differentiation of collective subjects of the educational process, the result of which is the acquisition of "individuality" by the educational institution; organizing the interaction of various subjects of the educational process as a basis for the integration necessary for its functioning; creation of conditions for students of higher education, teachers and other participants of the educational process to realize their subject position in the process of personal and professional development [9]. The author's project of the organization of educational work with students of higher pedagogical education was presented: Concept of the system of educational work of the Municipal Establishment «Kharkiv

Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council; Pedagogical studio for teachers and curators of academic groups, mentors «Innovative aspects of educating future teachers»; The program «Education of youth with special educational needs»; plans of educational work, organizational and methodical regulations on the activity of the student council, clubs, museum, scenarios of educational events; methods of psychological and pedagogical diagnostics of the formation of the spiritual culture of the individual [14, p. 312].

The generalization of the analysis of psychological and pedagogical literature and the results of the analysis of the state of education of student youth made it possible to develop the Program «Education of the student – future teacher as a citizen-patriot, professional-intellectual, spiritual, highly moral individual» based on the Concept of education of students of higher pedagogical education [13].

Taking into account the requirements for the pedagogical experiment, the purpose and tasks of the developed Program were characterized by diagnosticity, meaningfulness, realism, concreteness, controllability.

The program of experimental work reflected the strategic plan for the implementation of the process of educating students of higher pedagogical education, namely: relevance and focus on solving the main problems of the institution of higher education in the education of students of higher education - future teachers; the specifics of the possibilities of rational use of the resources of the pedagogical institution of higher education; realism of pedagogical projects; the completeness and systematicity of the complex of internal and external pedagogical conditions of higher education institutions in the field of education of spiritual values and culture in students of higher education; the strategy of implementing the concept of education in the specific activity of the participants of the experiment; diagnosis of controlled results that confirm the effectiveness of the developed technologies and methods of educating students of higher education; the maximum possible accuracy and operational efficiency of the tasks corresponding to the purpose; information sufficiency in the description of the structure and content of research and experimental work; the motivated logic of hopes for professional success, the

attractiveness of personal participation in the development of current problems of the theory and practice of education of student youth.

The Program reflects the following directions: increasing the level of competence development of the professional activity of teachers of a pedagogical institution of higher education in the field of education in the acquirers of cultural, spiritual and professional values; realization of educational potential of educational components; ensuring the structural and content integrity of scientific, methodical, diagnostic, corrective factors in the functional characteristics of pedagogical conditions.

Also presented: the characteristics of changes in society, which determined the actual significance of the assimilation of spiritual values by students of higher education; the goal and task of educating students of higher education from the point of view of education itself and society in general; substantiation of the cultural relevance of modern education, value orientations of students of higher education at a pedagogical institution of higher education; analysis of the current state of the education system in institutions of higher pedagogical education; designing a system of educational work with students of higher education – future teachers; mechanisms of optimal implementation of the developed system of pedagogical conditions for education of higher education seekers.

The implementation of the Program took place through the implementation of a structural-functional model and included the following stages: preparatory (motivational), main (organizational) and final (reflective) stages.

At the first – motivational – stage, work was carried out on the special training of teachers of the academy and its structural divisions for educational work through a system of educational courses, programs, temporary employment in classroom and extra-auditory classes by mastering the methods of diagnosis and control of the level of upbringing of the personality of a higher education seeker with the aim of his objective assessment and timely adjustment.

Pedagogical management of the process of formation of civic-patriotic consciousness, professionalism and spirituality in future teachers is defined as a set of

consecutive actions aimed at attracting higher education students to the spiritual values of education, science, art, the development of their activity in the field of pedagogical activity, the formation of a civic position of patriotism, and also for the spiritual self-improvement of future teachers.

The work on improving the professional skills of teachers and curators in experimental conditions consisted in: expanding knowledge of the theory and technology of educating students of higher pedagogical education, as well as improving on this basis the types and forms of educational work; development of the need for professional self-education and self-improvement; involvement of teachers and curators of a pedagogical institution of higher education in the design of educational work and providing them with assistance in professional self-realization due to the strengthening of the motivational and value attitude to pedagogical activity; planning of leading educational tasks on the basis of constant study of the dynamics of the development of personal qualities of students of higher education; adjusting the results of educational work with student youth and determining their prospects.

For this purpose, the Pedagogical Studio «Innovative Aspects of Education of Future Teachers» was created, which included: development of professional qualities and self-improvement of the teacher himself; mastering pedagogical technologies, interactive forms and methods of educational work; mastering new forms of pedagogical realization of the teacher's creative and personal potential.

During the design of the work of the Pedagogical Studio «Innovative Aspects of Education of Future Teachers», it was taken into account that this process will be effective if: the proposed special courses provide knowledge of cultural studies, ethics, aesthetics, the theory of educational methods, which is the basis of a teacher as a carrier of culture; in the continuous education of teachers, traditions, innovative methods and methods of education are actively used, which provide conditions for improving the process of education of student youth; teachers organize their activities on the basis of the methodical use of national and universal culture.

After the training work, teachers, curators, mentors of student groups significantly improved their pedagogical skills, realized the specificity, place and significance of the experiment in the context of modern education; feeling themselves as a culturally and spiritually educated person, capable of educating students of higher education – future teachers, contributed to their creative development with the help of various forms of educational-methodical, scientific-methodical and scientific-research work.

The goal of the Pedagogical Studio «Innovative Aspects of Education of Future Teachers» was to work on the formation of system knowledge among teachers-curators in the field of modern philosophy of education and education, on mastering innovative technologies of modern education culture.

At the same time, the following tasks were performed: to form among the teachers-curators a modern culture of education as a new socio-pedagogical phenomenon (education as spiritual nutrition, ascent to culture, as essential changes in the process of assimilation of the products of spiritual production and involvement in universal human values); highlight the role of the institution of higher pedagogical education as a cultural and educational space that is a model of civil society; to acquaint the curators of student groups with the peculiarities of educational work based on acmeological, environmental, synergistic and cultural approaches; to optimize the principles of education aimed at the development of personality, their individualization and socialization, self-determination and self-realization; to expand the idea of the humanitarian and humanistic environment of the institution of higher pedagogical education as a necessary condition for its implementation of its educational functions.

The main topics of the work of the pedagogical studio were: the role and place of education in the system of higher pedagogical education: philosophical and legal basis; humanitarian methodology of modern education; pedagogical culture of a modern educator; innovative educational technologies in a pedagogical institution of higher education; content dominants of the education process in a pedagogical institution of higher education (worldview, intellectual, moral, aesthetic,

ecological, civic culture of everyday life and family relations, culture of a healthy lifestyle); pedagogical institution of higher education as a center of culture.

The following forms of work were used in the methodology of classes: lectures (problem lectures, lecture-discussions) – during the study of methodological and theoretical problems; seminars – for independent search for answers to the questions raised on the theory of education; workshops in the form of professional training and pedagogical studio for the formation of basic skills of extracurricular educational work.

In the work on the topic «The role and place of education in the system of higher pedagogical education: philosophical and legal basis», teachers and curators of academic student groups got acquainted with the modern philosophy of education, with new goals and values. In the process of teaching the material, the legal foundations of educational activity in an educational institution were revealed, substantiated in the following documents: the Constitution of Ukraine [3], Laws of Ukraine «On Education» [18] and «On Higher Education» [20]. These documents deal with the value basis of education, state requirements for education and meeting the needs of society in the comprehensive development of the individual, his cultural and spiritual and moral development. Aspects of international humanitarian and educational law on the essence, goals and values of education, updating the content and technologies of education in professional education from the point of view of international standards were studied.

The teachers and curators of the groups studied the types and systems of education in the modern dimension, as well as the types and styles of education as manifestations of national and ethnic characteristics, the mentality of Ukrainians, solving the problems of national education. They also got acquainted with the main features of the modern culture of education, the essence and specifics of the education of students of higher pedagogical education as a process of acquiring a value-meaningful attitude to life in the educational process. The interaction of education and training and different forms of orientation of education and training (personally oriented education; formation of mental activity, creative abilities and

ethical responsibility; development of the ability to reflect, independent critical thinking; emotional and intellectual culture) were revealed using specific examples.

The main topics of the work of the Pedagogical Studio were: the role and place of education in the system of higher pedagogical education: philosophical and legal basis; humanitarian methodology of modern education; pedagogical culture of a modern educator; innovative educational technologies in a pedagogical institution of higher education; content dominants of the educational process in a pedagogical institution of higher education (worldview, intellectual, moral, aesthetic, ecological, civic, culture of everyday life and family relations, culture of a healthy lifestyle); pedagogical institution of higher education as a center of culture.

It is necessary to emphasize that «multimedia computer technologies give the teacher the opportunity to quickly combine various means that contribute to a deeper and more conscious assimilation of the studied material, save lesson time, and saturate it with information» [5, p. 146].

Special attention during the teaching of the special course was devoted to the topic «Innovative educational technologies in a higher pedagogical educational institution». Teachers acquired theoretical knowledge in the field of modern educational technologies, in particular, technologies of person-oriented education, technologies of differential education, technologies of problematic education, technologies of education without violence, technologies of effective speech activity, technologies of dialogue education, technologies of reflective education. The developmental function of educational technologies was highlighted on specific examples of pedagogical activity. A lot of attention was focused on mastering the technology of self-regulation development of students of higher education as the primary task of educating youth of student age, as well as on providing conditions for the realization of the subjective ethical position of students of higher education, the development of forms of self-reflection, ethical self-evaluation.

Practical classes were built in the form of master classes, which demonstrated the peculiarities and conditions of the organization of activities of higher education students, in particular in the form of conversations, debates, dialogues, during

which the value orientations of higher education students were developed. During trainings, business and role-playing games, the social traits of higher education students were formed. In addition, attention was focused on their developmental and educational potential.

A separate practical session was devoted to the topic «Content dominants of the educational process in the HPEI» (worldview, intellectual, moral, aesthetic, ecological, civic, culture of everyday life and family relations, culture of a healthy lifestyle). During the simulation of the process of involving students of higher education in the system of spiritual and ethical relations in order to activate their progressive professional activity, the curators of student groups diagnosed the spiritual dimensions of the personality: spiritual needs, interests, values, and based on them determined the value orientations of modern student youth. Emphasis was placed on the axiological component of self-determination of the individual during the period of study in a pedagogical institution of higher education and its role in personal spiritual growth. At the workshops, teachers were asked to write a description of the cultural paradigm of relevant education, which involves reliance on the values of modern education, namely altruism, empathy, second-dominance, tolerance, self-realization, freedom, interest, mutual understanding, cooperation, support.

In the context of directly content dominants of the educational process in a pedagogical institution of higher education, the following topics were fully disclosed:

1) «Civic culture of the future teacher in the context of spiritual development of the personality», «Methodological foundations of the formation of citizenship and social activity of youth», «Paths of formation of the civic culture of modern student youth»;

2) «Spiritual culture of the individual: its essence and structure», «Content essence and structure of spiritual culture», «Education of a person of culture», «Involvement of students in the general cultural heritage of Ukraine, as well as their orientation to the perception and understanding of other national cultural traditions»;

3) «Moral culture of the future teacher», «Psychological features of the moral and ethical self-determination of the individual in youth», «Formation of the system of spiritual and ethical ideals during the student period», «The problem of choosing meaningful life strategies», «Moral culture», «Ways of spiritual education-moral culture of the individual», «Spiritual development of the individual on the basis of Christian values»;

4) «Ecological culture of the individual», «Noosphere concept of education», «Ecological consciousness», «The concept of «ecological culture»: essence, specificity, content, structure», «Manifestation of ecological culture of man», «The connection between ecological and aesthetic culture», «Artistic image of nature»;

5) «Aesthetic culture of personality», «Essence of aesthetic», «Aesthetic, expressive, beautiful», «Aesthetic consciousness, its structural components», «Connection of aesthetic and spiritual», «Aesthetic taste and aesthetic ideals», «Aesthetic feelings», «The beauty of a human act», «Maintaining the necessary level of intensity of students'»communication» with art»;

6) «Intellectual culture of the individual as a component of spiritual culture», «Intellectual culture of the nation as a guarantor of the economic stability of the state, its spirituality, authority in the international arena», «Intellectual culture in the context of the spiritual development of the individual in his age formation», «Education of educational culture research and research activity of students».

The last topic «Pedagogical institution of higher education as a center of educational work», as a summary of the presented material, revealed the mission of the institution of higher education as a cultural center, as a factor in the construction of a new humanistic environment, the immediate living space of higher education students. Moreover, attention was focused on ensuring conditions for self-organization and self-development of higher education seekers in the educational institution as a mandatory requirement of the educational system.

A. Kharkivska and G. Ponomarova aptly noted: «the use of modern multimedia and hypermedia technologies in teaching allows you to visually illustrate the material

being studied, including through video lessons (multimedia presentations), allows you to increase the effectiveness and motivation of learning» [5, p. 145].

The next stage of the formative experiment was an organizational one, namely, the introduction of educational work technologies into the educational process of a pedagogical institution of higher education (Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy and its structural subdivisions).

The work was carried out in the following directions: education in the process of professional training during mastering of educational components due to increasing their educational potential, as well as during pedagogical practice; extracurricular education; self-education.

Let's cover in more detail each of these aspects in the education of future teachers.

Education of higher education seekers in the process of professional training was carried out during classroom classes, during which the learning of the educational components «Ukrainian language», «Ukrainian literature», «World literature», «History of Ukraine», «Fundamentals of labor protection», «Art culture» took place, «Religious studies», «Psychology», «Methodology of educational work», «Physical education» and the integrated course «Pedagogy», which contains questions on the theory and history of pedagogy, as well as additional material on cultural studies and art studies [10].

This means that in the list of educational components of the invariant part, preference should be given to the educational components of the psychological-pedagogical cycle, after reviewing their content, volume and time of assimilation, which will contribute to the acquisition of psychological-pedagogical maturity of future teachers.

The content of the mentioned subjects was supplemented with topics that allowed the applicants to deepen their knowledge of general questions about the culture, history, and symbols of our state; contributed to the formation of spirituality and patriotism, strengthening of physical health.

For example, the educational component «Artistic culture» was supplemented with the following topics: «Ukrainian culture of the most ancient times», «Ukrainian culture of the 17th – 18th centuries», «Ukrainian artistic culture of the 19th – early 20th centuries», «Ukrainian culture of the 20th century», «Literary and artistic modernism», «Science and education». And the content of the educational component «Psychology» was enriched with the topics «Consciousness as a higher level of psychic development», «Interpersonal relations in a group», «Communication as people's perception of each other and as an exchange of information», «Humanistic direction in personality theories».

The educational components of the cultural cycle, in particular «World Literature», «Artistic Culture», contributed to the formation of higher education students' ideas about the unity of the world literary, cultural and social process and at the same time about the originality of the national characteristics of its specific components, the uniqueness of the contribution to the world cultural treasury of humanity of each national literature. Future teachers acquired knowledge and formed an idea of universal human values and national priorities, which contributed to the modeling of young people's behavior and their orientation in the socio-cultural space, the formation of a humanistic worldview based on the principles of universalism – a way of mastering reality, which enables all living things – man, nature and the universe - perceive in a single integrated system.

In the process of teaching «World Literature», the material of literary local history was appropriately used, which contributed to proving the complicity of Ukrainians in the creation of world civilization and world culture, in particular literature.

In this regard, the main attention was focused on the following areas of study of the educational component: analysis of the «Ukrainian theme» in the works of world writers; an in-depth study of the Ukrainian pages of the life and work of writers of the world whose origin is connected with Ukraine; development of historical and literary local history material. In the aspect of literary regional studies, the

relations of foreign writers with Ukraine were studied by students of higher education in the following areas:

1. Creativity, personal materials of foreign writers who were not in Ukraine, but in a certain way had connections with it: Ukraine (Ukrainian themes, characters, folklore) affected their work (J. Byron, P. Merime and others); had personal and business relations with Ukrainians, Ukrainian cultural figures, while staying outside of Ukraine.

2. Other cultural vocabulary in works of art and other materials of foreign writers related to Ukraine, Ukrainian national color (historical events, phenomena, facts, famous personalities, culture, worldview, traditions, everyday life, language, etc.).

The work on the implementation of all the indicated directions in classes on world literature was carried out simultaneously with extracurricular educational activities on literary regional studies.

At the same time, we offered the following forms of extracurricular activities: literary and local history evenings or readings, conferences, regular or extramural excursions, trips to literary and local history monuments, optional classes, a literary and local history circle.

The study of literary local history contributed to the solution of a number of problems, namely: the formation of civic-patriotic consciousness, professionalism and spirituality in future teachers; the development of cognitive interest in literary and local history activities and the study of world literature in general; formation of general culture and education; ensuring a full and thorough mastering of the course of world literature, its interrelationships with Ukraine; personal intellectual and creative growth; assimilation of knowledge from literary regional studies, acquisition of skills and abilities, methods of establishing connections of world literature with the native region in practical educational activities based on the application of active methods, techniques, types and forms of work; activation of intellectual and thinking activity of higher education seekers (research based on analysis, synthesis, abstraction, systematization, generalization, etc.

and improvement of relevant abilities and skills); ensuring civic, patriotic education of students of higher education, formation of national and universal human values in each of them on the basis of mastering the course of world literature, connections of the world literary process with the native land.

Therefore, the educational components of the cultural cycle («Ukrainian and foreign culture», «History of culture», «World literature», etc.) belong to the cycle of socio-humanitarian general educational components and have a unique valuable potential, which consists in the possibility of being a complete unity of spiritual, social and technological components of the content of education and training, to define the procedural side of education as a cultural act, thanks to which important socio-cultural functions are implemented. However, it should be noted that almost all socio-humanitarian educational components in any case relate to the problems of spiritual and cultural formation of the individual and create a potential environment for educating students of higher pedagogical education.

The educational components of the psychological orientation «General psychology», «Personality psychology», «Pedagogical psychology», «Psychodiagnostics» were introduced primarily to provide the foundations of a broad theoretical training in the field of psychology, which allow future teachers to navigate the flow of scientific psychological information, as well as to form they have scientific thinking, a correct understanding of the limits of the application of various laws, theories and the ability to evaluate the results obtained through the application of experimental research methods.

At seminars and laboratory-practical classes in pedagogy and psychology, special attention was focused on solving psychological-pedagogical tasks and situations. Increasingly, teachers in practical classes organized micro-teaching, which involved the involvement of students of higher education in modeling, for example, checking the theoretical knowledge of their peers within the scope of the lesson topic or other elements of the educational process.

The design of personally oriented education ensures the emergence of qualitatively new pedagogical ideas, the essence of which is that not only the

content and the way of its presentation are projected, but also a holistic situation in which the material being studied is at the same time a kind of reason for the value-meaningful searches of the individual. Therefore, in order to achieve optimal results in the education of students of higher education – future teachers, it is important to introduce integrated special courses into the educational process, which would contribute to the systematization of all knowledge acquired both during the study of professional educational components and in extracurricular activities.

Thus, the integrated course «Pedagogy» was introduced into the educational process according to the author's methodology of M. Kiryan, adapted to the teaching profession [3], which was supplemented with psychological, art history and cultural topics, in particular the following topics: «Integration of pedagogy and psychology in the activity of a teacher», «Art as a factor contributing to the professional growth of a teacher», «Psychology is a science that studies the inner world of a person», «General cultural disciplines and their role in the activity of a teacher», «Aesthetic potential of pedagogical science», «Professional culture as a basis successful activity» etc.

In addition, students of higher education were offered works to study – the most famous classic examples of world literature about school (for example, «The Adventures of Telemachus» by F. Fénelon, «Emile, or On Education» by J. J. Rousseau, «Essays on Bursa» by N. Pom) Yalovskyi, «The History of My Contemporary» by V. Korolenko, a trilogy about childhood and youth by N. Garin-Mykhailovskyi, «Distant Years» by K. Paustovskyi and others). After all, literary works about school provide an excellent introduction to the psychology of a child, encourage reflection on school problems, and the atmosphere of childhood.

At seminar classes, students of higher education were offered to describe the methods of psychological science, aimed at learning about the emotional and sensual sphere of the individual; get acquainted with ways of studying the emotional sphere of a person by observing his behavior and features of the expression of feelings; analyze works of art in order to find out ways of revealing human feelings; to characterize the possibilities of using art during the

study of various educational subjects, to find out the appropriateness of using works of art. It was also proposed to develop criteria for the selection of artistic works (the goal is to form the personal interest of teachers in working with artistic works, to involve them in the foundations of a scientific worldview); reveal the pedagogical and psychological features of the use of works of art in the teacher's work; to prepare blitz reports on the role of the teacher's professional and personal culture, based on the positions of historical figures and their own point of view.

The future specialist-pedagogue is not only a subject of culture, but also an object that is both its product and creator. The recipient of higher pedagogical education first of all learns general and professional culture, cultural ideas and values, and only then produces creative activity, transforms the environment, enriches and multiplies the cultural achievements of his people. Therefore, when educating a future professional teacher, first of all, we developed his pedagogical self-awareness, contributed to the emergence of interest and love for children and the chosen profession, the formation of professional erudition and competence, formed the ability to set, creatively and effectively perform professional tasks in the field of pedagogical activity.

Thus, the appropriate organization of classes with pedagogical and psychological educational components is of great importance for the pedagogical and professional training of a teacher. Studying the course «Fundamentals of Pedagogical Mastery», as well as other educational components – psychology, pedagogy, history of pedagogy – gave the student of higher education an opportunity to form an idea about the logic of the formation of professional readiness. In the 1st year, special attention was focused on the formation of the ideal of professional activity. In the system of the course «Fundamentals of Pedagogical Mastery», the whole system of classes was aimed at the development of professional value orientations – the «ideal block», when ideas about the future profession, its attainment («I am an ideal teacher»), self-knowledge («I am a real teacher») and armed with methods of approaching the ideal, namely, pedagogical techniques. In the 2nd year, classes on pedagogical skills helped the student of higher education

master the art of pedagogical communication, and in the 3rd year, courses on the basics of mastery in managing the educational process were organized. Also studying the course «Fundamentals of Pedagogical Mastery», students of higher education prepared for their first teaching practice, developed a pedagogical position, which allowed them to successfully perform professional tasks already at the first stages of activity.

Studying the course «Fundamentals of Pedagogical Mastery» was successful thanks to the observance of the following principles:

1. The principle of a holistic approach to learning, which consists in the fact that knowledge is acquired as a practical experience. The classes were structured in such a way that the theoretical positions of the topic were understood in the discussion, drawing up outlines-summaries; acquired knowledge was applied during exercises, which contributed to the development of pedagogical abilities; finally, the importance of the problem was realized during the pedagogical training, which was a mandatory part of every lesson; Pedagogical situations were simulated at the trainings, which made it possible to integrate knowledge into skills.

2. The principle of active communication, which consists in the development of a system of tasks aimed at stimulating the communicative activity of students of higher education in the group: role-playing games, competitions, discussions of fragments of certain activities, involvement of students of higher education in the organization of the lesson.

3. The principle of dismemberment of pedagogical actions (with the aim of consistently mastering individual techniques in the process of psychophysical and pedagogical training). It is important that every student of higher education knows the amount of concepts and skills that he should master in a certain year of study.

4. The principle of the sequence of exercises, aimed at the development of pedagogical techniques and creative application of skills in micro-teaching, and therefore – thoroughness and variability during the organization of educational work.

5. The principle of the aspect approach, which involves taking into account the specialty in classes on pedagogical skills.

6. The principle of connecting knowledge and skills acquired in the laboratory conditions of the academy with practical knowledge in basic schools in pedagogical practice, where students of higher education under the guidance of teachers are gradually involved in the organization of students' activities: from observation through participation in fragments of the lesson and the educational process to independent development and implementation of educational and educational work.

Experienced teachers found effective ways of forming interest in students of higher education, a stable positive attitude towards the educational components of the psychological-pedagogical cycle. Thus, during direct pedagogical activities under the guidance of experienced teachers and psychologists, students of higher education learned to analyze actions that reveal their spiritual world and the direction of personality development, understand motives, and recognize the causes of antisocial behavior. In other words, students of higher education, having mastered the theoretical foundations of pedagogical activity, sought to put them into practice, to apply the knowledge, skills, and abilities they had acquired. In this way, the foundation of pedagogical skill was laid, the realization that it is impossible without relying on thorough psychological and pedagogical knowledge. Studying the topic of subject-subject and subject-object relations in the educational process, students of higher education got acquainted with the methods and techniques of educational activities in the institution of general secondary education, in particular the method of persuasion (explanation, direct and indirect persuasion, advice, hint, request, appeal to positive and negative emotions, tactics, predicting the corresponding consequences, reception of contrast); studied the peculiarities of interaction with students of general secondary education, taking into account the peculiarity of their behavior, needs and interests.

For purposeful formation of abilities for teaching work, professional training of future teachers, the following are important: the culture of organizing and holding

lectures, seminars and practical classes from all educational components, extracurricular activities, personal qualities of teachers and, above all, their attitude to their own classes, readiness to understand the student of higher education, on time help him.

However, the pedagogical training of the future teacher is determined not only by conducting lectures, seminars and practical classes using interactive teaching methods, by acquiring knowledge in the field of pedagogy and psychology in the teaching process. There are many ways, and each of them performs an important function in the formation of a teacher, a preschool teacher.

Pedagogical practice has a special role in educating the future teacher as a professional-intellectual, in forming in him the experience of pedagogical thinking and professionalism. Pedagogical practice is an important link in the preparation of a specialist for professional activity. In the process of its implementation, theoretical knowledge is refined and consolidated, professional skills and abilities are acquired; it is no less important that the student of higher education is given the opportunity at work to check the suitability of his personal qualities to fulfill the difficult duties of a teacher. A graduate of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council must enter the innovative regime of modern educational institutions of various types and institutions, be oriented towards creativity, pedagogical improvisation, the search for new methods and forms of education and training, be ready for experimental and research work both with a group of children and individually with each one - this is facilitated by pedagogical practice. According to the qualification requirements, during the years of study, the graduate must develop the ability to observe, diagnose the natural aptitudes of children and, based on the information received, choose the most effective methods and methods of teaching and upbringing.

Pedagogical practice was organized within the framework of the educational process and involved the involvement of all students of higher education in the Humanitarian and Pedagogical Academy from the first year to the final year in systematic pedagogical activity. This made it possible to consistently and in a

certain system during all years of study combine the mastery of theory with the practical activities of future teachers.

The system of pedagogical practice consisted of: practice in extracurricular and extracurricular educational work; preparation for working with children in summer health camps; summer practice in health camps; trial lessons and classes; practice «A child's first days at school»; pre-diploma teaching practice. In addition to the mentioned types of practice, higher education students observed the implementation of certain types of educational work in schools, kindergartens in connection with the study of courses in psychology, pedagogy and certain methods. The permanent pedagogical practice of higher education graduates was not limited to issues of educational and educational work with children. It also provided for the participation of students of higher education in scientific and research activities, primarily in the study of the effectiveness of various methodological tools and methods in the real conditions of the classroom, children's and student groups.

The content of each type of practice was determined by the priority tasks of children's development and education, the peculiarities of subject teaching methods. The main condition for the organization of practical training was the versatile orientation of the future teacher to all spheres of pedagogical activity: the subject, educational activity of children, its methodological support, interpersonal educational relationships and their organization, searching research work and mastering its methodology. The condition for the organization of pedagogical activity was the development of the future teacher's pedagogical self-awareness and his own professional positive self-concept.

Actively participating in methodological and research work, interns of graduation courses formed the ability to analyze their practical activities, generalize the educational work of teachers and educators, had the opportunity to systematically observe and select objective information for the completion of diploma theses.

The system of current final control took the form of instructional conferences, final folklore shows, competitions, etc., which demonstrated the level and quality

of performance by students of higher education of individual sections or of the practice program in general, according to its type and duration. Pedagogical reflection covered all stages of work and involved self-analysis and self-monitoring by the student of higher education of the quality of his work, adjustment of his own activity. The control also included open days of practice, performance and defense of tasks in psychology and pedagogy, contests of pedagogical skills, guidance and final conferences, current control of the work of each student of higher education. The results were studied at the meetings of the heads of practice bases and the rector of the academy, at group meetings, at meetings of the departments, the method board and the rector's office.

Therefore, during the period of pedagogical practice, the process of professional development and self-determination of future teachers intensified, the theoretical knowledge of higher education students was updated and deepened, and their pedagogical skills and abilities developed and improved. Pedagogical practice helped to really develop methodical reflection and pedagogical thinking in the conditions of the natural pedagogical process. The analysis of pedagogical activity helped the intern to understand the difficulties that arise in the process of work and to find ways to overcome them. At the same time, it was very important for students of higher education to independently determine which mistakes they made in connection with the insufficient level of professional knowledge and skills, and which were caused by personal qualities.

The next component of the main stage of the experimental work was the organization of educational work with students of higher education in extracurricular time according to content dominants.

The following directions of education correspond to the first dominant aspect of the education of a student of higher education – the future teacher as a citizen and patriot – civic (national-patriotic) and legal.

Civic education was aimed at forming in students of higher education – future teachers – a system of values of civil society, features of a citizen of Ukraine, national consciousness and human dignity, readiness to defend the Motherland at any

time, a deep understanding and responsible attitude to civic duty, respect for the Constitution, laws, state symbols, state language [11].

Civic education was carried out in close interaction with the study of humanitarian and economic and social disciplines, which contributed to the formation of a patriotic citizen with a deep understanding of civic duty, encouraged intellectual and physical improvement, the study of military and labor traditions, heroic events in the history of the Ukrainian people.

The work on civic and national-patriotic education of students of higher education in the academy was carried out according to a specially developed program, the conceptual ideas, content and technologies of which were highlighted in the scientific and methodological manual «Education of civic culture and patriotism among students of higher pedagogical educational institutions» [11], which has the following sections: «Theoretical and methodological foundations of the Program for the education of civic culture and patriotism of university students», «The main forms of education of civic culture and patriotism among students of the HPEI», «Thematic planning of work on the education of civic culture and patriotism according to the sections «I am a citizen of Ukraine» and «Ukrainian patriotism», «Methodical materials for the implementation of the program on the education of civic culture and patriotism in a higher pedagogical educational institution», «Key concepts of civic culture and patriotism», «Memorial of a young citizen of Ukraine», «Scenarios of educational activities and role-playing games», «Diagnostic toolkit».

The program is focused on the education of social qualities of the individual – citizenship, respect for the law, national interests, patriotism, a sense of duty, involvement in cultural values and achievements, understanding of the social significance of one's profession, responsibility for the quality of one's work. It was an attempt within the framework of the implementation of the Concept of National Patriotic Education to interest students of higher education in the topics of citizenship, patriotism, the cultural history of the Motherland, the best traditions of the Ukrainian people, to help them understand life values, acquire civic experience and realize the meaning of what it means to be a citizen and have active citizenship.

The program «Education of civic culture and patriotism among students of higher pedagogical educational institutions» has become a basic component of the educational process in a pedagogical institution of higher education and a leading direction of education of a citizen of one's state in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council and its structural subdivisions. This program provided for the development and upbringing of young people in the best traditions of the Ukrainian people during classroom and extracurricular activities, participation of higher education students of various courses in seminars, competitions, meetings, discussions, colloquiums, holidays, games.

The program was aimed at ensuring that every student of higher education had the opportunity to express himself as an individual in the general collective cause. Various forms of events, the role participation of each student of higher education in them, the use of effective methods and technologies ensured the formation of civic orientation and the acquisition of civic experience.

Among the areas of educational work with students of higher education, the following were chosen: «I am a citizen of Ukraine», «Ukrainian patriotism», «Ethnography and folk studies». The choice of areas of educational work was determined by modern requirements for it, based on available experience and scientific developments. The program was developed on the basis of the State National Program «Education» («Ukraine of the 21st century») [21], the National Doctrine of Education Development [17], «The Concept of Civic Education of the Personality in the Development of the Ukrainian State» [4].

According to the tasks of educational work in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, in accordance with the profile of the training of specialists, thematic educational events were necessarily held, for which the students of higher education themselves were prepared in order to gain experience in conducting educational events at school. During the planning and selection of the topic, content, and expedient method of conducting educational hours, applicants of higher education were suggested to

take into account: priority areas of educational work in modern conditions (according to the Concept of National Education of Student Youth [22]); the need to form civic-patriotic consciousness, professionalism and spirituality in future teachers; the level of development of students of higher education and their psychological characteristics; hobbies, interests, needs of students of higher education; the need for future teachers to learn the spiritual heritage of their native people - language, culture, traditions, customs, etc.

During the implementation of the program on educating future teachers of civic culture, patriotism and legal awareness, the following tasks were performed: improving the system of civic and patriotic education, which ensures the development of Ukraine as a free, democratic state; contributed to the acquisition by the young generation with special educational needs of knowledge about human rights and responsibilities, about the state, and about elections; formed the ability to think critically, analyze the political situation, resist immoral influences, cooperate with other people; contributed to any activity in the field of education and upbringing, aimed at the civic development of youth, the formation of patriots of their Motherland; fostered respect for the law, norms of collective life; developed civic responsibility as the most important personality trait, which is manifested in concern for the well-being of one's country, preservation of human civilization; formed a sense of national equality, respect for the cultures and rights of others, religious tolerance; provided optimal conditions for the manifestation of initiative, creativity, desire to participate in social and political life; attracted modern youth - future teachers - to high ethical and political ideas, encouraged them to deeds and actions worthy of an intelligent person; formed national consciousness, a sense of belonging to the native land, people, recognition of the spiritual unity of generations, cultural heritage; fostered a sense of patriotism, devotion, service to the Motherland, respect for the Constitution of Ukraine, the legislative sphere, and the state language; formed respect for freedom, equality, and justice; developed political culture by means of civic education; encouraged to acquire knowledge about the political system and power at all levels of social life, about laws and the legislative system.

The implementation of these tasks was ensured by the following pedagogical conditions: focus on the implementation of the principles of personally oriented, value-oriented and cultural approaches in the educational process of a pedagogical institution of higher education; restoring the unity of civil, professional and personal positions, revealing their organic relationship; using the potential of educational disciplines, the content of which is related to the relationship between man and society, strengthening this aspect during the teaching of psychology as an educational component that reveals not only the content, but also the value foundations of human existence, determines the personal need to realize and organize one's relationship with social the environment, with individual social institutions and society in general; introduction into the educational process of various forms of work with students of higher education, provided these forms of work are saturated with interesting tasks, deepening the problematic field of the discussed issues, involvement of students of higher education themselves in their organization; the need to introduce measures into the system of educational work, the subject of which is related to the principles of building a democratic society, its legal foundations, the role of the law in the state and in human life; substantiating to students of higher pedagogical education the relationship between the social and state components of their future professional activity, the direct dependence of the degree of integration into public relations and relationships on the quality of their professional training; increasing the level of familiarization of students of higher education with the content of civic qualities that describe a person's relationship with society, the formation of the individual's need to identify the essence of these relationships.

The main types of activities of higher education students, implemented within the framework of this program, were: cognitive (enriches the ideas of higher education students about the surrounding reality, forms a civic worldview, expands horizons); value-oriented (justifies spiritual and socially significant values to the young generation and guides them to socially desirable behavior and adoption of active citizenship); artistic (allows to realize individual creative talents and abilities); free communication (organization of free time that mutually enriches higher

education students, focusing on the pedagogy of relationships); game (creates an emotional and cognitive background, develops the need for social interaction, allows one to acquire knowledge in an emotionally attractive way, to master forms and ways of behavior, to form an attitude towards the Motherland and each individual person).

The program for the education of civic culture and patriotism provided for: a combination of perspective and relevance of the planned types of work; variety of content, forms and methods, optimal combination of awareness and organization of activities of student youth; real consideration of the age and individual characteristics of higher education applicants, their level of preparedness for living conditions; the fact that civic education is not imposed, but involves the personal interest of participants in the pedagogical process in this activity; continuity, systematicity and consistency in the organization of the process of civic education of the individual; support of independence and provision of a free atmosphere; development of individual and collective receptivity; purposefulness and specificity of educational tasks; flexibility of the plan, the ability to change the duration and sequence of types of work, forms of classes.

Therefore, the education of the future teacher as a citizen-patriot was carried out in the following forms of work:

- development of political consciousness and culture: festival («Traditions of the countries of the world»), round tables («Women in the history of Ukraine»), scientific and practical conferences («Problems of raising patriotism in modern society», «Political and economic development of modern Ukraine»);

- assimilation of a complex of legal knowledge and responsibilities: lectures («Day of the Council», «Honoring the heroes of Krut», «The phenomenon of the Ukrainian Cossacks»), scientific and practical conferences («Ukrainian state and society: history, modernity and promising directions of the development of patriotism» , «Patriotic Education of Youth in Modern Conditions», «Political Power and Its Subjects», «All-Ukrainian Law Week»);

- personal assimilation of civic values: national and patriotic holidays («Maslan in a military hospital», «Amulet for a soldier», «Day of Remembrance

and Reconciliation», «Victory Day», volunteer assistance to military personnel in hospitals), actions («Write a letter defender», «New Year's tree for the military», «Give uniform to the military – help protect Ukraine», «Day of struggle against totalitarianism», «Native language day», «Day of mourning for those killed on the Maidan»), contests («Patriotic song», «With Ukraine in the Heart» (photo contest)), art trip («Picturesque Ukraine»);

– involvement of the individual in the system of responsible dependence and moral choice in the conditions of society: actions («Higher School of Kharkiv Region – to school libraries of Luhansk and Donetsk Regions», «Environment Day», educational activities «Education of patriotism in student youth», «My choice of life!»), literary and musical evenings («Day of Liberation of Prisoners from Fascist Concentration Camps», «Day of Remembrance of Holodomor Victims»), webinar («The European choice is a new standard for Ukraine» (together with students of the Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy));

– formation of the norms of legal behavior of a student of higher education, which was implemented through discussion in student groups of periodical press materials, familiarization with the legislative acts of Ukraine, conducting the following types of classes: lectures («What does it mean to obey the «letter of the law», «Law and law», «Seven self and its role in education and human life», «Honesty, justice, moral purity of the future teacher», «Social protection and prevention of offenses among young people», «Constitution of Ukraine: problems and tasks of legal education of students»), round tables and debates («Legal society: what should it be?») etc.

As a result of the implementation of the program on the education of civic culture and patriotism, a civic position was formed in future teachers; they demonstrated political and civic maturity, which implies a high level of democratic consciousness, commitment to democratic values and universal ideals, openness to the world, political and legal competence, awareness and acceptance of their rights and responsibilities as members of society, active involvement in social and political life .

The content of the work on the education of civic culture and patriotism was also reflected in the events: celebration of the 70th anniversary of the expulsion of the Nazi occupiers from Ukraine; patriotic song festival; Day of Remembrance and Reconciliation (film viewing); Victory Day (laying flowers to the Eternal Flame, visiting the National Memorial Complex «The Height of Marshal I. S. Konev»); 70th anniversary of the Victory over Nazism in Europe (holiday, meeting with veterans, participants of the ATO). A series of relevant events was continued by the celebration of the 70th anniversary of the end of the Second World War on September 2, 2015.

So, civic and legal education consistently formed in future teachers the traits of a citizen of Ukraine: national consciousness and human dignity, readiness to defend the Motherland at any time, deep understanding and responsible attitude to civic duty, respect for the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine, state symbols, state language, etc.

The second dominant aspect of the education of a student of higher education – the future teacher as a professional-intellectual – corresponded to the following directions of education: intellectual (professional) and labor education, aimed at students of higher education comprehending the values of working life, which forms a highly qualified specialist, ready for selfless work for the welfare of society, work team, own family, knowledgeable and competent; cultivation of the best features of the Ukrainian mentality, economic responsibility, practicality and initiative, respect for one's own and other people's work, and its results.

Professional education consisted in the formation of higher education students' respect for the chosen specialty, the development of personal traits, abilities and skills necessary for it, the development of the creative potential of the future specialist. The formation of communicative, informational culture, general human and pedagogical qualities of higher education students, formation of abilities and skills to make correct pedagogical decisions in conditions close to real ones was envisaged [12].

As mentioned above, each profession makes specific demands on a person's professional qualities. A specialist becomes a professional only after developing

the appropriate qualities in himself. Without them, there is no further professional improvement.

Many years of work experience convinces that professional training and upbringing is a single process. Education, in our opinion, is a complex process of influencing a person, his skill and moral essence, interests. It promotes intellectual development, covers the entire set of elements of education, upbringing and professional training. Therefore, a fundamentally new approach to the mutual influence of the processes of upbringing and professional training of the future teacher in the field of higher pedagogical education was applied in the work. Central attention was focused on the problem of the personality of the future teacher with his constant desire for self-knowledge, self-development for the purpose of consciously choosing an individual life strategy and lifestyle, determined by the choice of his future profession. Both students and teachers realized that today the labor market requires a new type of personality of a teacher, a competent teacher, a highly qualified, competitive specialist-professional, a subject of professional-pedagogical activity with developed feelings of decency, justice and self-worth.

Systematic, purposeful work on the education of the student of higher education as an intelligent professional was focused on the development of interest and love for children and the chosen profession, on the formation of pedagogical self-awareness, professional erudition and competence, awareness of professional interest and responsibility, development of the ability to set, creatively and effectively perform professional tasks in the field of pedagogical activity.

Without diminishing the importance of the teacher's fundamental knowledge, attention was focused on the fact that the basis of the teaching profession is the teacher's attitude to the world and himself, his intelligence as a measure of spiritual wealth, his focus on creating beauty and goodness, on being useful to society, on the ability to subtly feel and understand the world.

In the process of acquiring a system of professional knowledge, it is important for future specialists of the pedagogical profile to understand that the awareness of significance is valuable only in the «publicized form», that is, the highest value

is the person himself, his spiritual world, uniqueness and inimitability. A true teacher must always remember: becoming a person is the process of becoming human in a person. Human for people is not only, and sometimes not so much knowledge, as «soul», the inner world of a person, his uniqueness, creative abilities, social and professional biography.

The activities of the experimental laboratory «Creative workshop of the future teacher» helped to fulfill these tasks of educating the teacher as a professional-intellectual.

In our opinion, pedagogical mastery is a manifestation of the highest form of activity of a teacher in professional activity. It is based on humanism and is revealed in the expedient use of methods, means and mechanisms of interaction between the teacher and the learner in each specific situation of learning and education in order to successfully fulfill all educational tasks.

The main characteristics of a master teacher: respect for a student of higher education, sympathy and understanding of his problems, readiness to accept his position, admiration for his abilities, as well as a sincere desire for success and good for everyone and everyone in particular, readiness to provide joy for each individual student of higher education for any what circumstances Therefore, mastering pedagogical skill was the main and accessible task for every future teacher, if he works on himself, since the basis of his formation is primarily practical experience.

Work on education of an intellectual teacher and formation of creative skills of higher education students from professional activities took place in three stages. At the first, the winner gathered information about the lecture experience of the best teachers. At this stage, his actions were reduced mainly to imitating his teachers and colleagues. A teacher who is just starting his professional activity accumulates experience and organizes his activity at the level of reproduction. Students of higher education worked according to the model, accumulating experience as quickly as possible, and then acted according to their creative capabilities. At the second stage, the stage of improving creative skills, students of higher education began to use the techniques and methods accumulated in the first stage, and critically evaluated

them. This type of activity provided an opportunity to demonstrate performance skills. At the third stage, which was characterized by the formation of new methodological ideas, algorithms and teaching methods, students of higher education acquired elements of heuristic creativity.

The division of the formation of the teacher's creative skill into stages was conditional and there was no clear boundary between them. These stages cannot be characterized by time intervals, because they depend on many factors: the teacher's personality, the conditions in which he is formed as a person, etc. The main thing that both teachers and students of higher education realized in the process of assimilating professional categories is that a creative teacher is a person with a high level of development of motives and creative skills acquired during special training.

The complexity and versatility of pedagogical activity, the variety of solved educational tasks, presupposes a certain level of development of professional communication. Professional pedagogical activity involves meeting the requirements for communication, determines its culture.

In the process of mastering the basics of pedagogical mastery at trainings in the laboratory, students of higher education realized that one of the main components of pedagogical mastery is the culture of communication as a measure of the skills and abilities of a teacher to choose and use the necessary forms, methods and means of interaction with participants in the pedagogical process: students of higher education, parents, colleagues. The criteria for assessing the culture of communication are politeness, observance of generally accepted ways of expressing kindness, forms of greeting, thanks, apologies, and forms of communication between participants in the educational process. The basis of the culture of pedagogical communication was a valuable attitude to one's future profession, love and respect for children.

The assimilation of the components of the pedagogical culture of communication was facilitated by interactive forms of education, various practical classes, during which students of higher education practiced: the culture of language

as a language skill, in the ability to find and choose a stylistically appropriate variant of the language tool, to use it clearly and accessible in the process of pedagogical communication (etiquette as reflected by social status, rules of behavior and types of treatment with people; tact as the professional ability of a teacher to find and correctly use the most effective means of educational influence on students under certain conditions, which would contribute to the affirmation of their human dignity; empathy – the ability of a teacher to accurately feel another person, her experiences, motives for actions and reactions to the environment, to understand the mental and emotional state of others and have the ability to empathize; attractions – the ability of the teacher to possess the power of his own personality, to charm the environment, to be open; reflections – the ability of the teacher to be aware of himself, his mental states, to give himself objective evaluation, feeling how others evaluate him, etc.).

Creative methods of activity of the teacher-master, which the students of higher education mastered while working in the laboratory «Creative workshop of the future teacher»: research (diagnostic and transformative); creative-monological (problematic lectures, figurative-plot lectures, scientific and journalistic reports, heuristics as a complex of questions and search techniques, etc.); creative and dialogic (heuristic conversation, discussion, polemic, dispute, press conference, etc.); games (role and situational games, dramatization of educational or educational material, psychological and pedagogical training, etc.); reflexive-diagnostic (self-suggestion, self-conviction, self-training, pedagogical diagnosis and self-diagnosis of the educational achievements of a teacher and a student of higher education, etc.).

An integral part of the laboratory was the organization and holding of scientific and practical conferences («Formation of the creative personality of a highly qualified junior specialist through the use of modern pedagogical technologies», «The role of modern psychological and pedagogical aspects in the training of highly qualified specialists, their personality development», «Formation of a highly qualified specialist through application of modern achievements of pedagogy and psychology», «Main principles of the development of pedagogical education in Ukraine in the context of the Bologna process»).

With the aim of stimulating the development of pedagogical skill and professional level of higher education applicants, their questionnaire was conducted every year. The results were entered into the diagnostic map of the assimilation of individual pedagogical problems, their implementation in the educational process. A defining personal indicator of increasing the professional level and pedagogical skill is the internal need of every student of higher education – a future teacher – for self-improvement and raising their creative, intellectual level. After all, a teacher must educate by his example. Therefore, it is difficult to overestimate the function of the teacher's personality, his spiritual world in the development of abilities, inclinations and professional talents of future specialists and the implementation of their training program.

The peak of a teacher's pedagogical skill can be considered the moment when a student and a student of higher education work to their full potential. This work gives the student of higher education the joy of knowing the truth, self-satisfaction. And the main developed qualities of a professional teacher are: general high culture, erudition; broad and deep knowledge of the subject of teaching; armed with knowledge of pedagogy, general, age and pedagogical psychology, the ability to use them in the practice of education and upbringing; perfect mastery of the methodology of educational work. And the emotional intelligence, the sophistication of feelings, the depth and completeness of the experiences of future teachers during the educational process fill their relationship with the environment with special spirituality and humanity.

Therefore, the education of the future teacher as a professional-intellectual was carried out with the help of the following forms of work:

– for the formation of pedagogical self-awareness, interest and love for children and the profession: round tables («Prevention of bad habits», «Social and psychological component of preventive work to prevent negative manifestations among student youth»), sports events (sports events, aerobics competitions, championships from various types of sports; chef's concerts, educational events, holidays for pupils of orphanages and boarding schools);

– for the development of professional erudition and competence in the performance of pedagogical tasks: seminars-workshops («Increasing the professional skills of future teachers regarding the formation of a healthy lifestyle of student youth»), educational and educational excursions to significant and historical places of the Kharkiv region and the city of Kharkiv, a conference («Peculiarities and content of the interaction of a social pedagogue and a practical psychologist in the conditions of HPEI»).

The third dominant – the education of a higher education student as a spiritual personality – corresponds to such areas of education as moral and artistic-aesthetic.

The spirituality of an individual develops as a result of the enormous inner work of the mind, feelings, will, daily work on assimilating the riches of culture, on the formation of a sense of social responsibility and creative use of all knowledge, abilities and beliefs in various types of activities. Today, only a creative person is able to create, manage, propose new theories, technologies, directions of development, find ways out of complex non-standard situations [1].

Spirituality and morality are interconnected. Moral education is an educational activity of an educational institution and family, the purpose of which is the formation of stable moral qualities, needs, feelings, skills and habits of behavior based on the assimilation of ideals, norms and principles of morality, participation in practical activities. Moral education forms behavior in accordance with universal moral and ethical norms, involves imitating the best experience of previous generations, traditions of the family, the people, taking into account the humanistic provisions of religious and world moral and value concepts [8].

By raising spiritual and moral culture in future teachers, fruitful educational work was carried out aimed at the formation of the following components of spiritual and moral culture: ethical knowledge, skills, abilities related to the assimilation and application of moral norms, principles, and rules that govern the student of higher education education in their activities and communication; spiritual and moral goals, values, convictions, motives, which are guided by the student of higher education in his activities; dominant moral feelings, states that a higher education student shows

in moral activity, especially in situations of moral choice; humanization and harmonization of the higher education student's relationship with teachers, parents, friends; acquisition by future teachers of the spiritual and moral culture of the nation, country, and civilization reflected in science, art, and life; the level of abilities of higher education seekers for spiritual and moral self-development, self-improvement, self-realization in the professional sphere; personal experience of the spiritual and moral activity of a student of higher education.

The formation of the future teacher as a spiritual personality involves artistic and aesthetic education, which forms aesthetic knowledge, views, tastes, feelings, ideals based on national aesthetics and the best heritage of civilization, involves the active participation of every student of higher education in aesthetic life, the formation of the ability to create beautiful in everyday life [7].

Artistic and aesthetic education is aimed at mastering the basics of folk art, music, architecture, oral folk art, national song and dance culture, everyday life, crafts; formation of a system of knowledge about world culture and art; development of aesthetic needs and feelings; the development of artistic abilities and creative activity, the formation of aesthetic tastes and feelings, the ability to distinguish between the beautiful and the ugly in art and life. The student of higher education understands the beauty of life, the beauty in it, begins with respect for one's work, for the work of the environment. Only he who knows how to see the beautiful in work, appreciates the truly beautiful in art, can understand and create the beautiful in life [24].

Therefore, the education of the future teacher as a highly moral and spiritual person was carried out with the help of the following forms of work:

- development of the ethical culture of the future specialist (volunteer activities for children with special needs and pupils of boarding schools), social actions («World Violet Day», «AIDS Day», «Children of the Sun are with us»);

- formation of moral qualities (honesty, responsibility, obligation, benevolence) and a sense of professional honor and dignity: open educational events («Day of Tolerance»), round tables («Features of the organization of work on the formation

of tolerance and mutual assistance among student youth)), activities of the student forum-theatre, educational events with elements of training («I am me, or how to be happy», «Tolerance in my life», «Know yourself through others», «Culture of communication in everyday and professional life»);

– stimulation of the desire for self-development of creative individuality: round tables («A. S. Makarenko's experience in working with difficult teenagers: tolerance and understanding», «Problems of reading in the period of informatization of society», «Art and education: ways of forming a creative personality»), lectures («Music in color»), festivals («Piano and ensemble music»);

– forming a respectful attitude to family values: holidays («Mother's Day», «Family Day»), lectures («Combating human trafficking», «Moral and social readiness for parenthood in the modern world»), gender marathon («We are equal, because we are worthy of it»), actions («16 days against violence», «School of gender volunteering»), student scientific and practical conference («Formation of family values as a guarantee of a successful future»), educational events («Love is ...», «Mom, dad, I are a happy family»);

– formation of aesthetic tastes, feelings, needs, ideals: music and poetry festivals («There is no Ukraine without love, there is no Ukraine without songs», «Women's image in art»), exhibitions («Your gifts of Slobozhanshchyno», «Ukrainian creativity»), excursions («Temples of the Kharkiv region»);

– development of artistic and aesthetic skills, creative abilities and education of aesthetic culture as a manifestation of the intelligence of the individual: literary and musical evenings («Day of Monuments and Places of Interest of Kharkiv Oblast», «Music of Goodness and Love», «Shevchenko Readings»), promotions («Day of Good», «Earth Day», «Chornobyl Tragedy Remembrance Day»), exhibition-presentation («Ukrainian creativity is an inexhaustible source»).

Artistic and aesthetic education attracts students of higher education to the world of art both by popularizing its best achievements and by active participation in artistic creativity. During the planning and selection of the topic, content and expedient method of conducting educational activities, the following were taken into account:

priority areas of educational work in modern conditions (in accordance with the Concept of National Education of Student Youth [16]); the need to form civic-patriotic consciousness, professionalism and spirituality in future teachers; the level of development of students of higher education and their psychological characteristics; hobbies, interests, needs of students of higher education; the need for future teachers to learn the spiritual heritage of their native people – language, culture, traditions, customs, etc. Young people listened with great interest and enthusiasm to classical and modern concerts in the halls of the philharmonic hall, music conservatory, and organ halls; excursions to museums of ethnography and handicrafts, folk architecture and everyday life, the oldest monuments of Kharkiv Region, art galleries, etc. were held. Such events contributed to the establishment of a dialogue between generations and cultures, gave an opportunity to turn to the sources of Ukrainian and world culture, contributed to the awareness of pupils of their possibilities and abilities, contributed to the affirmation of the significance of the spiritual values of humanity. It is thanks to the realization of the creative potential of student youth in artistic self-activity that the harmonious personality of the future teacher is formed. Students of higher education worked with motivation and interest in various groups: drama, dance; participated in the work of ensembles of folk songs («Sonstsevorot», «Girls' songs») and pop songs, etc. Here, everyone had the opportunity to reveal themselves, to satisfy their own spiritual needs and interests instead of remaining a passive functionary and executor of orders.

Folklore holidays («Ukrainian firefly», «O Ukrainian language! Who loves it, loves my Ukraine!», «Christmas star», «Easter Easter egg», etc.) give everyone the opportunity to develop their creative abilities to perceive the beautiful in art and artistic creativity. The purpose of these thematic holidays was to promote the assimilation of the concepts of «family», «family», «Motherland», «kindness», «sensitivity», «mercy», «humanity», education of moral and ethical feelings, feelings of love and respect for one's own family, one's home, the Motherland, familiarization with the folk and literary heritage, in which the family and the Motherland are glorified.

Therefore, the process of spiritual-moral and artistic-aesthetic education is one of the effective factors in the spiritual development of the personality of the future teacher, the result of which was the formation of the spiritual and moral culture of the student of higher education – the future teacher: a complex integral system of his personal qualities, which characterizes the degree of development and self-development his moral values, beliefs, motives, knowledge, skills, feelings and abilities, which he shows in various situations of moral choice and moral activity in comparison with those highly humane values, principles, rules that are considered normative or ideal in the modern socio-cultural environment and activity .

At the same time, students of higher education acquire many important personal qualities, in particular, developed care, mercy, empathy, nobility, sincerity, love, respect for others, intelligence, which are mandatory attributes of the professional activity of future educators, teachers, their main, «symbolic» qualities .

Professional education is closely related to physical education, which involves the development of perfect physical condition, adaptability to the environment, adaptation to working conditions, formation of healthy recreation skills, preservation of reproductive and physical health [21].

Physical education involves: acquiring knowledge about the role of physical culture in human life; ensuring full-fledged physical development of the individual; formation of her physical abilities, strengthening of health, ensuring harmony of body and spirit, man and nature; physical, spiritual and mental hardening; education of a physically and morally healthy personality; fostering a responsible attitude towards one's own health, prevention of diseases, development of skills and establishment of a healthy lifestyle, counteraction and prevention of bad habits; the use of various forms of work on physical education both during classroom classes and during extracurricular educational activities; conducting all-Ukrainian, local and academic mass sports events, creative meetings, games, contests, specialized competitions, Olympiads and celebration of sports holidays, holding events on the theme «Youth of Ukraine for a healthy lifestyle», «Choice of youth – health»; involvement of higher education students in the work of sports sections according

to their interests, organization of sports competitions, demonstration performances, tourist activities, meetings with famous athletes; provision of conditions for active recreation of students of higher education; involvement of students of higher education in the study of national martial arts; conducting all-Ukrainian, local and academic mass cultural and artistic actions and preventative measures; popularization of the cult of a healthy person based on the examples of the lives of domestic athletes and prominent figures of the state; competitions, sport events, championships, tournaments; organization of sports sections; tourist trips; promotion of tourism development; spreading the idea of a healthy lifestyle.

In order to popularize a healthy lifestyle, the following events were held: lectures by the specialist of the Kharkiv center «Health», methodologist Viktor Volodymyrovych Kiselyov «Basics of health»; meeting of the round table «Prevention of harmful habits»; XI Spartakiad in various sports (basketball, swimming, weightlifting); seminar-workshop «Increasing the professional skills of future teachers regarding the formation of a healthy lifestyle of student youth»; «Stars of Aerobics» competition; events for World Health Day, Environment Day and World Earth Day, Chernobyl Tragedy Day, Day of Remembrance of Victims of Radiation Accidents and Disasters; student round table «Social and psychological component of preventive work to prevent negative manifestations among student youth»; academy mini-football championship; sports day of the athletics academy; participation of the sports team of the academy in the final of the city's small Olympic games «Children of Kharkiv Region».

During the entire study, active development of projects took place, combining various areas of educational work, but subordinated to the main goal – promoting a culture of a healthy lifestyle.

The projects «Education – family – leisure time» and «Health care of the young generation in the countries of the European Union» were implemented, the relevance, purpose and tasks of which are presented below.

The goal of the project «Education – family – leisure health – preserving space management model» was the scientific and methodological substantiation

of the «Education – family – leisure» health-preserving space management model regarding the formation of health-preserving competence of the young generation in the context of personal physical culture.

The main tasks of the project were:

1. To develop the concept of the process of formation of health-preserving competence in children and youth in the context of personal physical culture.

2. To characterize the current problems of the organization of health-saving space in modern educational institutions of various types and forms.

3. Identify the level of motor activity, physical development, physical fitness and health of children and youth.

4. To determine the organizational, pedagogical, regulatory and legal conditions for the formation of health-preserving competence of the young generation in the context of the physical culture of the individual as a continuous process in the health-preserving space «Education – family – leisure».

5. To develop new and improve existing technologies for the formation of health-saving competence in the context of personal physical culture.

6. Determine the components of the health-preserving space «Education – family – leisure» and develop a management model for this space.

7. Check the effectiveness of the proposed scientific and methodological developments by conducting a pedagogical experiment.

8. Develop and distribute methodological recommendations on the organization of the health-saving space «Education – family – leisure» for directors of educational institutions of various forms and types, kindergarten teachers, school teachers, teachers of higher education institutions; to develop a number of draft regulations regarding the management of the specified space.

Along with the project «Education – Family – Leisure Health Care Space Management Model», the project «Health Care of the Young Generation in the Countries of the European Union» was implemented within the framework of the integration of the technologies described above. The relevance, purpose and tasks of the project are presented below.

The goal of the project «Health care of the younger generation in the countries of the European Union»: scientific and methodological substantiation and implementation of the selective educational component «Health care of the young generation in the countries of the European Union" for students of higher pedagogical education.

The main tasks of the project:

1. To develop and scientifically substantiate the concept of the selective educational component «Health care of the younger generation in the countries of the European Union» for students of higher pedagogical education.

2. To prepare a working program of the educational component «Health care of the younger generation in the countries of the European Union» for students of higher pedagogical education with the amount of 2 ECTS credits.

3. Prepare educational and methodological support in Ukrainian and English.

4. To implement an educational component in the educational process of institutions of higher education.

The result of the implementation of these projects in the context of the integration of the specified technologies (pedagogical design, spiritually developing culturally appropriate educational technologies, technologies of socio-pedagogical support) was the achievement of the main goal - the formation of a socially active personality, a professionally competent, competitive creative teacher, characterized by high spirituality, patriotism, moral purity , professional competence and physical perfection.

An important component of the system of educational work with student youth was self-education as a process of conscious, purposeful and self-directed activity of a student of higher education, which enables him to develop strengths, abilities, interests and needs in accordance with his own life goals and beliefs.

We define self-education as the active participation of higher education seekers – future teachers in their professional, spiritual and moral development, as a manifestation of their initiative in educational work, as a purposeful, conscious

development of creative forces and abilities in the interests of society and professional activity.

The system of self-education was implemented in the Self-education Program of future teachers «The Ideal of a Modern Teacher», which included the following stages: self-knowledge (study of one's individual typological features, abilities, search for a creative dominant); self-orientation (selection of self-improvement goals and tasks, their ranking, prediction of results); self-projection (projecting one's development, planning self-improvement, regulation); self-organization (establishment of the regime and rules, regulation of life activities, self-sufficiency of conditions for the implementation of plans); self-mobilization and self-motivation (actualization of goals and tasks of self-education, mental states); self-communication (relying on the experience of other people, self-learning contact with other people, self-understanding of one's relationships with others); self-formation (self-creation in educational and cognitive, self-educational activities, self-acquisition of experience in the performance of social roles, actions and activities according to certain standards, formation of habits); self-control, self-analysis, self-evaluation (analysis of the quality of one's life activities, comparison of stages of self-development, generalization of the results of self-analysis, self-evaluation); self-correction (self-coordination and adjustment of goals, tasks, motives, actions, actions in self-education, their changes in certain conditions).

A number of methods were used for the development of self-esteem and further self-education: writing works («My character», «Is it possible to live according to conscience», «A real person», «My hardest and happiest day», «A page from my diary»); role play («Evaluate and explain your qualities, actions» (during the game, the student compares his own opinion with the opinions of others)); self-assessment tests (the most valuable qualities, positive and negative, are noted, the student of higher education evaluates himself); self-characteristics.

Based on our own work experience, we note that an important function in the self-education of future teachers is performed by the activities of student self-government bodies. The implementation of student self-government in institutions

of higher education is a concrete realization of the civil rights of higher education students, the formation of their sense of responsibility, readiness to solve social, economic, cultural and educational problems.

On the initiative of the student council of the academy, the following events were organized and held: charity events, raids, contests, evenings, competitions, holidays, conferences, round tables. The Student Council annually held the competitions «Best Academy Groups», «Best Dormitory Room», «Best Academy Students». Stands «Student Self-Government», «Information Stand of the Student Council of the Academy», «Students for a Healthy Lifestyle», etc. Since 2013, the Academy has started holding the Day of Student Self-Government to the International Day of Graduates of Higher Education. All students of higher education had the opportunity to feel themselves as managers and teachers. Also, 10 best volunteers from among the student council participated in the First Regional Gathering of Student Volunteer Squads «Volunteer of the XXI Century»; volunteer activities were carried out at the rehabilitation center for persons with special needs «Promin»; a presentation of the work of the academy's volunteer units took place at a meeting of the Kharkiv Regional Student Council. So, student self-government was an effective form of self-education of future teachers.

Considerable attention of the teaching team was focused on work with students of higher education with special educational needs, who belong to the privileged contingent and are under the constant control of the rector of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council.

As part of the implementation of design technologies in the system of educational work of socio-pedagogical support, the following forms and methods of educational work were applied with students of higher education of the privileged contingent (see Table 1).

**Forms and methods of educational work with students of higher education
with special educational needs**

Problems of higher education students with special educational needs, which the work is aimed at solving	Forms and methods of work
The intolerant attitude of the student microenvironment towards peers from privileged categories	<p>1. Educational hour «Lessons of tolerance» in student groups using games, solving socio-pedagogical situations, dramatizations, discussions. Organization of volunteer actions for children with special educational needs in the Early Intervention Center «New Year's Holiday», «Autumn», «Center for Helping Parents on Vacation» with the help of student resources.</p> <p>2. Involvement of higher education students in the annual city action «Lessons of tolerance» aimed at forming a positive attitude of pupils of preschool educational institutions and school students to the ideas of inclusive education.</p> <p><i>Interactive classes:</i></p> <p>1. «Learning tolerant communication!» with exercises for the development of communicative tolerance and respect for the interlocutor in students of higher education.</p> <p>2. «We are all equal, we are all friends» with exercises to develop a tolerant attitude towards people with special needs.</p> <p>3. Meeting of the «Cinemanía» film club.</p> <p>4. Watching the films «Child of the Moon» (2007, Italy) and «Forrest Gump» (1994, USA), discussions based on the material of the biographical feature film about the mutual benefits of establishing communicative contact between persons who have found themselves in different SLCs.</p>
Lack of interest in joint extracurricular activities with students of higher education in privileged categories	<p><i>Within the scope of the «Cinemanía» film club:</i></p> <p>1. Organization of practical classes of the «Cinema» cycle aimed at creating videos on socially significant topics.</p> <p>2. The «Silent drawing» game, during which students of higher education with different levels of health and social status must draw a joint poster on a socially significant topic without using verbal language; ensures team cohesion, building interpersonal relationships between students of higher education with normal development and those with special educational needs.</p> <p>3. Mass actions: within the framework of the activities of the «Open Heart» volunteering school: preparation of integrated volunteer microgroups for the social action «Lessons of Tolerance» for the formation</p>

	<p>and development of tolerance among schoolchildren; participation in the work of the forum-theatre in the performances «School-house-?» (topics of children's leisure time and highlighting the problems of children's bad habits) and «I want to learn!» (topics of introduction and implementation of inclusive education in Ukraine); participation in the flash mob «Step to the Stars» to stimulate student youth to joint creativity).</p>
<p>Lack of subjective behavior; passivity in public work; lack of initiative in learning</p>	<p>Interactives:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «A person is a part of society», aimed at clarifying the importance of each individual in the life of society, the role of each individual for the cultural, social, economic, political and public life of the state. 2. «Why is it so important to be a citizen», which involves the development of a sense of patriotism, respect for the Motherland, the state and oneself as part of a great history. 3. Meeting of the film club «Cinemaniam»: watching the film «August Rush» (2007, USA), discussing the difficult life situations in which the main character of the film found himself, and determining one's own behavior strategies in similar cases. 4. Preparation of the performance of the forum-theatre «We are equal» on the topic of gender equality and highlighting the problem of violence in the family. 5. The «Subcultures» game, during which each participant plays the role of a representative of a subculture (punk, hippie, biker, metalhead, hip-hopper, etc.) and must learn the style, slang and essence of this subculture; during the preparation of improvised "scenes", the participants have to solve certain situations within the limits of their role. <p>The game involves giving a young person the opportunity to feel himself in an unusual social role, to reveal traits and desires hidden in the subconscious.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Conducting volunteer actions «From the heart to the heart» (raising funds for the construction of a children's oncology center), «New Year's greetings» (assistance in the organization of New Year and Christmas celebrations in orphanages), «We remember» (organization of assistance to veterans).
<p>Lack of life experience; irresponsible attitude to life, lack of desire for professional and creative self-realization</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Workshop «Creativity as a means of self-expression», which involves revealing the possibilities of one's own creative realization and ways of self-improvement. 2. «Cinemaniam» film club meeting: viewing the film «Butterfly Circus» (2009, USA) and discussing the possibilities of self-realization of the individual regardless of the level of health and social situation. 3. Within the scope of the «Cinemaniam» film club: the organization of the work of the «Cinema» circle,

	<p>whose activity is aimed at creating videos on socially significant topics. Organization and participation in the flash mob «Step to the Stars» with the aim of stimulating higher education students to creativity and self-realization.</p> <p>4. The «Magic Shop» exercise: first, the participants are asked to identify their personal qualities, then imagine a magic shop where everyone can be a seller, and in exchange for one of their own qualities, you can get another. The «buyer» must first explain why he wants to give this or that quality and why he wants to get another. The purpose of the exercise is to analyze one's own life values, to compare one's values with the values of other people. The main task can be considered to be the formation of a positive attitude towards oneself and to be able to prioritize social and personal values.</p>
<p>Indifference to health; lack of confidence in one's own abilities</p>	<p>1. Interactive «Human life is the highest value» to encourage students of higher education to respect and value their own lives and the lives of others.</p> <p>2. Meeting of the «Cinemanía» film club.</p> <p>3. Watching the films «Georgia Rules» (2007, USA) and «Requiem for a Dream» (2000, USA) and discussing the possible consequences of bad habits, addictions, etc.</p> <p>4. Preparation of the performance of the forum-theater «School-home-?» (topics of children's leisure and violation of problems of children's bad habits).</p> <p>5. The «Suitcase2 exercise assumes that students of higher education write down their most important things that surround them every day (mobile phone, laptop, books, cosmetics, appliances, etc.) on separate sheets. The course of the exercise is carried out in several stages, during each of which the leader must say where the player is going and how many things he can put in his suitcase. Each time, things become less and less, and students of higher education have to choose from the usual things the most important ones, without which they can really travel. During the exercise, students of higher education learn to prioritize their needs and ergonomically relate to their own strengths, etc.</p>
<p>Limited new information due to the lack of a wide range of social connections; disorientation in social values; intolerant and consumerist attitude towards the environment</p>	<p>1. Interactive «Universal human values: what are they?» involves the formation of a respectful and tolerant attitude towards the ideals of society, cultural heritage and social values.</p> <p>2. Meeting of the «Cinemanía» film club. Watching the film «The Boy in the Striped Pajamas» (2009, Great Britain) and discussing the phenomenon of self-sacrifice and altruism in people's lives. Involvement in participation in the «Lessons of Tolerance» action (charity action on the formation and development</p>

	of a tolerant attitude towards persons with special needs among school youth). Those seeking higher education attend elementary school classes and senior groups of special education with a cycle of lessons about people with special needs, developed based on the book «Get to know each other – become a friend» by A. Kravtsova. 3. The exercise «I'm like everyone else... I'm not like everyone else...» involves participants defining their abilities: identical and different from others. The exercise helps higher education students of the privileged contingent to feel, on the one hand, a part of the team and like everyone else, and on the other hand, to emphasize their own uniqueness.
--	--

With the aim of providing methodical assistance and social protection to the students of higher education of the specified categories, before the beginning of the academic year, an order on their financial support and an order to attach members of the rectorate and scientific and pedagogical workers to these students of higher education are issued. A plan of measures is being developed for the organization of work with higher education applicants of the privileged contingent. The legal service has created and constantly updates an electronic database of applicants for higher education from the number of preferential categories. With the aim of adapting higher education seekers from the number of orphans and children deprived of parental care, the socio-psychological service carries out extensive psychodiagnostic work on studying the process of adaptation, mental state, type of temperament, characterological features, building interpersonal relationships, studying the influence of living conditions on the personality student of higher education.

Meetings of higher education applicants of privileged categories with the administration of the educational institution, socio-psychological, medical, and legal services of the academy were organized annually.

Social pedagogues and practical psychologists systematically conducted individual and group consultations for students of higher education, parents (guardians) on the prevention of anxiety and aggression, building constructive relationships. In order to provide psychological support, to achieve mutual understanding with fellow students, teachers and peers living in the dormitory,

employees of the social-psychological service attended educational classes, curatorial hours, dormitory rooms, which helped the dormitory educators, curators (mentors) of academic groups to accelerate social adaptation and prevent problematic situations and inappropriate behavior of students of higher education in privileged categories.

Systematic conversations, lectures, trainings, and conferences on various topics contributed to the development of health care competence, moral qualities, family values, prevention of crisis situations, and professional development of future teachers.

Employees of the legal service, together with a social pedagogue, conducted group and individual consultations on legal, legal, housing and personal issues; visited educational institutions where higher education graduates from the number of orphans and children deprived of parental care were brought up, examined housing and living conditions.

Employees of the medical service twice a year organized examinations of the state of health of students of higher education from the number of orphans and children deprived of parental care, as well as medical support throughout the entire period of study.

Excursions, trips, and competitions were organized by the members of the trade union committee of the academy for students of higher education in preferential categories. Every year, the rector and the head of the trade union committee of the academy congratulate orphans and children deprived of parental care on New Year's and Christmas holidays and Children's Day.

In order to comprehensively develop and realize the creative potential of higher education recipients of privileged categories, they were actively involved in the work of student self-government bodies, scientific work, activities of creative circles, sections, sports clubs, leadership work, charity events, etc.

The issues of education of student youth and significant individual work with orphans and children deprived of parental care were systematically discussed at the meetings of the rectorate, academic councils of faculties, departments, the club of curators and the academic council of the academy.

As a result of such planned, extensive and systematic work of all structural units of the academy, ensuring proper conditions for high-quality education, creative development and life activities of higher education students from the number of orphans and children deprived of parental care, graduates of this category successfully socialized, developed professionally, were involved in public activities, charity, helped vulnerable sections of the population, especially children in need of social assistance and rehabilitation.

Conclusion. Summarizing, we note that this article highlights the implementation of social projects, socio-pedagogical technologies of cultural and spiritual development of the individual, technologies of social-pedagogical support in the educational work of the Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy. The materials of the educational activities carried out in the academy and its structural subdivisions during the implementation of the structural-functional model of the educational work system in pedagogical institutions of higher education are presented.

As perspectives for further research, we consider the problem of introducing a system of educational work in a support institution of higher education and its branches; the problem of developing and implementing a structural-functional model of the work system for managing the development and self-development of professional competencies of future teachers during their studies at a pedagogical institution of higher education; the problem of studying foreign and domestic theoretical and practical experience of introducing innovative technologies into the system of educational work in a pedagogical institution of higher education as a priority form of development of the main competencies of a future teacher.

References:

1. Bobko, L. O. (2004). Humanistychne vykhovannia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv finansovo-ekonomichnoho profilu u pozanavchalnii diialnosti [Humanistic education of students of higher educational institutions of financial and

economic profile in extracurricular activities]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 250 [in Ukrainian].

2. Kirian, M. M. (2005). Formuvannia estetychnykh pochuttiv u maibutnoho vchytelia kompleksom mystetstv u protsesi navchalnoi diialnosti [Formation of aesthetic feelings in the future teacher by a complex of arts in the process of educational activity]. *Candidate's thesis*. Luhansk, 182 [in Ukrainian].

3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28. cherv. 1996 r. № 254k/96-VR. Retrieved from <https://goo.su/YukqLje> [in Ukrainian].

4. Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [The concept of community education of the individual in the conditions of the development of Ukrainian statehood]. (2003). *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 2, 3–8 [in Ukrainian].

5. Ponomarova, H. & Kharkivska, A. (2021). Multimedia Technologies As An Element Of Development Of Modern Higher Education In Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 21, 10, 145–148. Retrieved from http://paper.ijcsns.org/07_book/202110/20211019.pdf [in English].

6. Ponomarova, H., Kharkivska, A., Petrichenko, L., Shaparenko, Kh., Aleksandrova, O. & Beskorsa, V. (2021). Distance Education In Ukraine In The Context Of Modern Challenges: An Overview Of Platforms. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21, 5, 39–42. Retrieved from <https://koreascience.kr/article/JAKO202121055691011.pdf> [in English].

7. Ponomarova, H. F. & Necheporenko, M. V. (2005). Sotsialne znachennia estetychnoho vykhovannia studenta [The social significance of the aesthetic education of the student]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the pedagogical department*, 13–14, 150–156 [in Ukrainian].

8. Ponomarova, H. F. (2006). Novi pidkhody do problemy moralnoho vykhovannia osobystosti [New approaches to the problem of moral education of the individual]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the pedagogical department*, 16, 183–189 [in Ukrainian].

9. Ponomarova, H. F. (2008). Systemni pidkhody do orhanizatsii vykhovnoi roboty v pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Systemic approaches to the organization of educational work in a pedagogical educational institution]. *Systema vykhovnoi roboty yak vazhlyvyi chynnyk formuvannia osobystosti vchytelia, vykhovatel'ia – The system of educational work as an important factor in the formation of the personality of the teacher, educator*, 5–8. [in Ukrainian].

10. Ponomarova, H. F. (2009). Suchasni pidkhody do vyznachennia yakosti znan maibutnikh fakhivtsiv [Modern approaches to determining the quality of knowledge of future specialists]. *Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia – Theoretical questions of culture, education, and upbringing*, 38, 110–114 [in Ukrainian].

11. Ponomarova, H. F. (2014). Vykhovannia hromadianskoi kultury ta patriotyzmu studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv (z dosvidu vykhovnoi diialnosti Komunalnoho zakladu «Kharkivska humanitarno-pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady) [Education of civic culture and patriotism among students of higher pedagogical educational institutions (from the experience of the educational activity of the Municipal Establishment Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy of the Kharkiv regional Council)]: nauk.-metod. posib. Kharkiv : Ranok, 79 [in Ukrainian].

12. Ponomarova, H. F. (2015). Dukhovni dominanty systemy vykhovnoi roboty [Spiritual dominants in the system of educational work]. *Dukhovnyi rozvytok osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spiritual development of personality: methodology, theory and practice*, 1 (64), 242–250 [in Ukrainian].

13. Ponomarova, H. F. (2015). Rozrobka systemy vykhovnoi roboty u vyshchomu pedahohichnomu nachalnomu zakladi – umova stanovlennia maibutnoho fakhivtsia [The development of a system of educational work in a higher pedagogical primary institution is a condition for the formation of a future specialist]. *Dukhovnyi osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spiritual personality: methodology, theory and practice*, 2 (65), 127–134 [in Ukrainian].

14. Ponomarova, H. F. (2016). Systema vykhovnoi roboty u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [System of educational work in higher pedagogical educational institutions]. *Doctor's thesis*. Sievierodonetsk, 540 [in Ukrainian].
15. Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita» («Ukraina XXI stolittia») [About the State National Program «Education» («Ukraine of the XXI century»)] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystop. 1993 r. № 896. Retrieved from <https://goo.su/yLnEILg> [in Ukrainian].
16. Pro metodychni rekomendatsii z pytan orhanizatsii vykhovnoi roboty u navchalnykh zakladakh u 2013/2014 navchalnomu rotsi [On methodological recommendations on the organization of educational work in educational institutions in the 2013/2014 academic year]: lyst M-va osvity i nauky Ukrainy vid 8 lyp. 2013 r. № 1/9-480. Retrieved from <https://goo.su/UXWTSR> [in Ukrainian].
17. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity : Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the National Doctrine of Education Development: Decree of the President of Ukraine] vid 17 kvit. 2002 r. № 347/2002. Retrieved from <https://goo.su/N0Mc> [in Ukrainian].
18. Pro osvitu : Zakon Ukrainy [About education: Law of Ukraine] vid 5 ver. 2017 r. № 2145-VIII. Retrieved from <https://goo.su/4nQyu> [in Ukrainian].
19. Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [On the introduction of changes to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine] vid 16.06.2015 № 641 : nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 29 lyp. 2019 r. № 1038. Retrieved from <https://goo.su/bEaWU> [in Ukrainian].
20. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] vid 1 lyp. 2014 r. № 1556-VII. Retrieved from <https://goo.su/uC8Bi> [in Ukrainian].
21. Pro zainiatist naseleattia : Zakon Ukrainy [About population initiation: Law of Ukraine] vid 5 lyp. 2012 r. № 5067-VI. Retrieved from <https://goo.su/s8xr> [in Ukrainian].

22. Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalnoho vykhovannia studentskoi molodi [About the approval of the Concept of national education of student youth] : rishennia M-va osvity i nauky Ukrainy vid 25 cherv. 2009 r. № 7/2-4. Retrieved from <https://goo.su/Ye01G> [in Ukrainian].

23. Stratehiiia reformuvannia osvity v Ukraini : rekomendatsii z osvitnoi polityky [Education reform strategy in Ukraine: recommendations for educational policy] (2003). Kyiv : «K.I.S.», 296 [in Ukrainian].

24. Zhyrov, O. A. (2007). Rozvytok ukrainskoi narodnoi khoreohrafii u mystetsko-pedahohichnii spadshchyni ta diialnosti K. Vasylenka (50–90 roky XX st.) [The development of Ukrainian folk choreography in the artistic and pedagogical heritage and activities of K. Vasylenko (50-90s of the 20th century)]. *Candidate's thesis*. Poltava, 270 [in Ukrainian].

UDC 378:005.6]-043.84(045)

**IMPLEMENTATION OF THE EDUCATION QUALITY
MANAGEMENT SYSTEM MODEL IN THE INSTITUTION OF HIGHER
PEDAGOGICAL EDUCATION**

© **Petrychenko L., Kharkivska A.**

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-02

The article describes the course of implementation of the education quality management model in the institution of higher pedagogical education in the process of formal experiment. It is noted that the technology of implementation and experimental approval of the model of education quality management in the institution of higher pedagogical education was carried out according to the following blocks of the formative stage of the experiment: the preliminary one, which provided for the design and organization of the formative experiment, the creation of a single educational project of the institution of higher pedagogical education and appropriate favorable conditions for facsimile training in institutions of higher education; auxiliary, during which there was an educational-methodical, psychological-pedagogical supervision of the process of quality control of education in the institution, a psychological-pedagogical initiative was implemented the aim of the work of scientific and pedagogical workers regarding the organization of the process of developing the professional competence of future teachers in the process of fax education; the main one, which was aimed at improving the effectiveness of education quality management and the development of professional competence of future teachers in the process of facsimile training (auditopic and non-auditopic classes, scientific research educational and professional work as well), as well as

pedagogical support by scientific and pedagogical workers in the process of developing future professional competence teachers under general supervision.

The author emphasized that under the conditions that the institution of higher pedagogical education itself will comply with policies in terms of quality and established standards, project the process of providing educational services, carry out monitoring and control activities such as and side processes and their results, use measures for continuous improvement and improvement, it is possible to improve the quality of the educational process in general.

Keywords: education quality management, institution of higher pedagogical education, future teachers, model, formative experiment, professional competence.

Петриченко Л., Харківська А. «Реалізація моделі управління якістю освіти в закладі вищої педагогічної освіти».

У статті описано перебіг реалізації моделі системи управління якістю освіти в закладі вищої педагогічної освіти. Зазначено, що технологія впровадження й експериментальної апробації моделі системи управління якістю освіти в закладі вищої педагогічної освіти здійснювалася за такими блоками: попередній, що передбачав проектування й організацію її впровадження, створення єдиного освітнього простору закладу вищої педагогічної освіти та відповідних сприятливих умов фахової підготовки в закладі вищої освіти; допоміжний, під час якого відбувалося здійснення навчально-методичного, психолого-педагогічного супроводу процесу управління якістю освіти в закладі, реалізовувалася психолого-педагогічна підтримка роботи науково-педагогічних працівників щодо організації процесу розвитку професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової освіти; основний, що був спрямований на покращення ефективності управління якістю освіти й розвиток професійної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки (аудиторні та позааудиторні заняття, науково-дослідна й навчально-професійна робота), а також педагогічної підтримки науково-педагогічними працівниками процесу розвитку професійної компетентності майбутніх учителів під загальним керівництвом.

Авторами наголошено, що за умови, якщо власне заклад вищої педагогічної освіти буде дотримувати політики в сфері якості та встановлених стандартів, проектувати процес надання освітніх послуг, здійснювати діяльність із моніторингу та контролю якості робочих процесів та їх результатів, уживати заходи щодо постійного поліпшення та вдосконалення, можливе покращення якості освітнього процесу загалом.

Ключові слова: управління якістю освіти, заклад вищої педагогічної освіти, майбутні вчителі, модель, формувальний експеримент, професійна компетентність.

Relevance of research. In the process of developing the national education system, not only in Ukraine, but also in many other countries, the problem of the quality of education takes on a special significance. According to the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period until 2021 [11], the modern labor market requires from a graduate not only deep theoretical knowledge, but also the ability to independently apply it in non-standard, constantly changing life situations, the transition from a society of knowledge to a society of vital competence citizens. Accordingly, the need to develop theoretical and methodological tasks of quality management of education in the institution of higher pedagogical education becomes especially important. In our opinion «the

development of modern society is taking place against the background of globalization processes, which determine the emergence of new requirements for a subject of any field of activity, among which the basic ones are: the ability to navigate in the array of incoming information, the skill to act in conditions of a lack of necessary data, the ability to create new information flows based on the received and analyzed information» [8, p. 39].

Analysis of basic research and publications. Scientists and practitioners in the field of education consider the problem of improving the quality of higher education to be decisive for the development of education in general. Thus, the theoretical foundations of managing the development of educational systems were studied by A. Aleksyuk, I. Babin, L. Berezivska, T. Borova, V. Vernadskyi, T. Vozniuk, O. Halus, L. Danylenko, G. Yelnikova, V. Kryzhko, B. Lazarev, O. Popova, M. Potashnyk, O. Subetto, E. Khrykov, H. Tsekhmistrova, etc. V. Andrushchenko, N. Alekseev, E. Belozertsev, H. Bordovskyi, V. Buravikhin, A. Verbytskyi, V. Viznykiv, M. Lazarev, V. Lozova, L. Mishchenko, A. Piskunov, V. Pohrebnyak, H. Ponomarova. studied the theoretical and methodological principles of higher education management. Theoretical foundations and technologies for improving the quality of education were the object of scientific research by K. Angelovsky, V. Dokuchaeva, G. Yelnikova, V. Zhuravskyi, V. Zahviazynskyi, M. Zhurovskyi, V. Kaznacheeva, L. Karamushka, L. Kolodkina, K. Kondratieva, V. Koptiuha, B. Lazarev, V. Luhovoi, Z. Mazur, L. Podymova, O. Popova, A. Pryhozhyn, V. Slaktionin, E. Khrykova, etc. The problem of ensuring the quality of the result of the educational process was raised by D. Alferova, V. Baidenko, V. Bezduxov, N. Bibik, L. Bolshakova, V. Bondap, T. Borova, Y. Vapdanyan, P. Hilmeeva, I. Hryshyna, E. Zeer, P. Yaremenko, etc.

The purpose of the article is to present the course of implementation of the education quality management model in the institution of higher pedagogical education in the process of the formal experiment.

Presenting main material. The proposed model of quality management of education in the institution of higher pedagogical education was implemented

during the formative experiment in the following blocks: preliminary, auxiliary, basic. A detailed description of each of the blocks is presented below.

The previous block provided for the design and organization of a formative experiment, the creation of a single educational portal of a pedagogical institution of higher education, the provision of suitable favorable conditions for the facsimile training of future teachers in the of higher education.

The auxiliary unit was developed with the aim of creating an educational-methodical, psychological-pedagogical guide to the process of quality management of education in an institution of higher pedagogical education; Psychological-pedagogical support of the work of scientific and pedagogical workers within the organization of the process of forming the professional competence of future teachers during fax education.

The main block was aimed at improving the effectiveness of education quality management in the institution of higher pedagogical education; development of professional competence of higher education students of the experimental group as future teachers in the process of facsimile training during audit and post-audit classes (conducting problematic lectures, seminars, practical internships, workshops, internships, organization of professional work of future teachers, etc.), scientific and research (attendance at conferences , merchant and diploma jobs) and educational and professional work (pedagogical practice), pedagogical support by scientific and pedagogical employees of the institution in the process of developing the professional competence of future teachers during fax their preparations under our general supervision.

In the context of ensuring a high-quality educational process in a higher education institution, it is necessary to pay attention to the «reflection of knowledge about the profession of «teacher» as a developing integrity in professional standards and the state educational standard, in the activities of educational institutions and education authorities on the basis of a phased value harmonization of the requirements for professional pedagogical activity of all interested parties» [2, p. 227].

We will highlight in more detail the course of work on the management of the quality of education in the institution of higher pedagogical education.

The main task at the first stage (preliminary block) was the creation of a single public portal of the institution of higher pedagogical education, which took place as a result of the use of such measures (all measures were approved in the relevant decree including and delay):

- approval of the quality management system of the educational activity of the institution of higher education that would meet the requirements and standards of the international standard ISO 9000:2000;

- ensuring compliance of the management of the institution of higher pedagogical education with student trends in the theory and practice of management, defining goals and tasks, awareness of the importance of the quality of higher education at the student level by management entities and the development of society;

- use of the scientific, cultural, material, technical and financial potential of the institution of higher pedagogical education to solve the current problems of the functioning of the quality education system;

- determination of the organizational structure of education quality management in the institution of higher pedagogical education, which is coordinated with the general management system;

- acceptance of teaching, information technology and management technology in the institution of higher pedagogical education;

- clear definition of responsibility and authority of all management entities, coordination of their work;

- increasing the level of power of structural units, leading the field of collegial bodies in the approval of administrative documents, ensuring the transparency of the procedure for approving administrative documents; a clear definition of the personal obligations of employees, which must be matched;

- determination of the principles and approaches to the organization of the educational environment in the institution of higher education, their application in practical activity;
- creation of favorable conditions for effective pedagogical research, innovative work and productive and creative work;
- approval of the system of public monitoring of the quality of higher education according to certain rates and indicators;
- creation of educational-methodical and psychological-pedagogical supervision of the activities of the institution of higher pedagogical education;
- ensuring the psychological and pedagogical support of the quality management process of the educational process;
- regular implementation of quality management of education in the institution of higher pedagogical education.

Thus, the approval of management documents was carried out in stages: collection and analysis of information, planning, organization, control and correction (Table 1).

It should be noted that under the conditions that the institution of higher pedagogical education itself will adhere to policies in terms of quality and established standards, project the process of providing public services, carry out monitoring and control activities as those side processes and their results, use measures for continuous improvement and improvement, it is possible to improve the quality of the educational process in general. In his research, A. Kravchenya convinces that «the quality of higher education depends on a balanced combination and interaction of all objects and subjects of the educational process, which direct their actions to achieve certain requirements and standards» [4, p. 100].

To improve the quality of the results of education, to develop the professional competence of future teachers, it is necessary to: review the content and method of teaching educational components; to provide feedback between the educational components of the professional direction and their practical application; to increase the objectivity of the work of the cafe; update the professional competence of

teachers and search for new alternative ways to organize educational classes. Thus, A. Kharkivska emphasizes that «the creation of an intra-university quality management system for the training of specialists should be considered as one of the defining directions of improving educational activities. Particular attention should be paid to the formation of control procedures, the development of methods for assessing the quality of education for various types of educational programs and types of educational institutions» [3].

Table 1

Management decision-making scheme

№	Stages	Questions that must be answered for the approval of management documents
1.	Misinformation	1. How often to carry out diagnostics? 2. With the help of which method should monitoring of the quality of education be carried out?
2.	Information analysis	1. If progress has been made in the field of education quality, why? 2. If you did not get close enough to the intended goal, why did it happen and what should be corrected? 3. How to increase the quality of higher education? 4. How to increase the level of development of professional competence of future specialists?
3.	Planning	1. What is our goal? 2. What are our tasks? 3. What changes are taking place from the outside and how can they affect the future of the higher education institution? 4. What strategy and tactics should be used to achieve the desired goal?
4.	Organization	1. In what way should the work of a higher education institution be organized? 2. How to improve the functioning of subdivisions, so that it had a harmonious course and was not overly concerned? 3. Adoption of what kind of writing on each full organization should be taught to buyers of subdivisions? 4. What can be done to increase the level of responsibility of each team member for the quality of the open process?
5.	Control	1. Are clear programs implemented and current standards observed? 2. What are the final results of the activity of the institution of higher education? 3. What is the level of development of professional competence of higher education students as future teachers?
6.	Correction	1. How effective were the management writings? 2. What else needs to be done to improve the quality of education in a higher education institution?

With the aim of creating the appropriate favorable conditions (stimulating and stimulating) for professional education in the institution of higher education, proposals were implemented that provided for the implementation and increase of the level of effectiveness of the professional development process competencies of future teachers. In the event that occurred in the management of institutions of higher education, it was decided to implement the following positions in the process of fax training, namely:

- to give special importance in the process of fax training to the formation of professional competence of future teachers; The training process of future teachers should model their further professional activity as much as possible;

- to promote the work of all students of the educational process (scientific and pedagogical workers of higher education institutions, administration) to increase the level of development of the professional competence of future teachers;

- develop the professional competence of future teachers at all stages of professional training;

- to determine the principles of the organization of professional education in a higher education institution [5, p. 284] and focus on them in practical activity;

- the concept of forming the professional competence of future teachers in the field of facsimile education should be based on personal experience, competence, acmeological, system-interactive, interactive and integrative approach [5, p. 284];

- to carry out regular monitoring of the development of professional competence of future teachers;

- to implement the «Path to professional perfection» concept in the educational process of the higher education institution;

- with the aim of increasing the role of scientific and pedagogical workers in the development of professional competence of future teachers, to conduct seminars and trainings on mastering modern teaching technologies;

- to stimulate the development of mechanisms of task-finding and task-training of students of higher education by scientific and pedagogical workers in the process of facsimile preparation.

These institutions were approved in the educational system of two institutions of higher pedagogical education.

The auxiliary block of the formative stage of the experiment is the final one, because the creation of educational and methodical, psychological and pedagogical supervision of the activities of the institution of higher education in order to improve the quality. In the second half of the year, the entire formative experiment was carried out by train. The results of the work carried out, as well as positive training, were regularly discussed and adjusted accordingly at weekly meetings.

It was also approved the conduct of the academic-practical conference «Problems of the quality of education in all pedagogical universities».

With the goal of increasing the field of scientific and pedagogical workers in the development of professional competence of future teachers, additional seminar classes were held with teachers (according to the prepared thematic plan) for them to master such interactive forms of education: trainings, programmed learning, educational group discussions, brainstorming («brain attack»), case-study (analysis of conceptual, practical, problematic situations), business and field games. During the classes, recommendations were given to overcome difficulties associated with the use of interactive learning methods aimed at the development of professional competence in the future ix teachers. Classes were held once a week during the school term.

The results of the work carried out were regularly discussed at the technical meeting and corrected. Positive developments were also noted. All the prescribed forms of work (meetings, seminars), provided by appropriate plans of work, were conducted by doctors for the purpose of work.

In addition, with the aim of increasing the scope of scientific and pedagogical workers of higher education institutions in the development of professional competence of future teachers in the process of fax training by a team of authors (H. Ponomarova, A. Kharkivska, L. Petrychenko, O. Rasskazova, V. Ulyanova, S. Ryabokon, L. Kondratska, T. Nesterenko) methodological materials [5] were developed and prepared for publication, in particular methodological

recommendations «Ways of forming the professional competence of future teachers in the process of facsimile training» were developed and the author of the dissertation.

The main block of the formative stage of the experiment is to increase the level of effectiveness of education quality management in the institution of higher pedagogical education, which was carried out in the following directions:

1. The creation of a single informational border «Quality of education in the institution of higher pedagogical education», which provides all departments of the institution of higher education with relevant and important information and provides the opportunity to maintain feedback tongue.

2. Psychological-pedagogical support and consulting (in the field of education quality management) of higher pedagogical education institutions and teachers.

3. Improving the quality of education in the institution of higher pedagogical education by increasing the level of managerial competence of entrepreneurship.

4. Developing and increasing the level of development of the professional competence of teachers and their responsibility by creating conditions for professional meeting and improving the qualifications of teachers.

5. Development of professional competence of future teachers in the process of facsimile training, which was implemented during lectures, seminars, practical classes, work within the scope of organization of professional work of students of higher education in the process of teaching educational components, organization of scientific research (participation in conferences, project activities, sales, diploma jobs) and educational and professional activities (pedagogical practice).

Within the framework of the first direction, a single information framework «Quality of education in the institution of higher pedagogical education» was created. To create a bank of information, all thematic information was divided into several parts: the results of public monitoring of the quality of education in the institution of higher pedagogical education; work with teaching staff; state of internal management; quality control of the public process; material and technical base of the pedagogical institution of higher education. In this way, all subdivisions of the

pedagogical institution of higher education had access to an operational bank of information on management processes.

The second direction of work was implemented by conducting the seminar «Education quality management system in the institution of higher pedagogical education», which is always available.

The purpose of the seminar was: ensuring the awareness of management entities (leadership of a higher pedagogical education institution, teachers) of the importance of improving the quality of higher education at the student stage of society's development; development and improvement of the level of professional competence of management entities and their responsibility and competence in terms of the quality of the public process.

The seminar had a structure of 5 parts, which contained 34 topics for separate classes. The total duration of the seminar was 102 hours (3 hours were allotted for each topic). Classes were held once a week during the school term [5, p. 459].

The holding of the seminar contributed to the deepening of knowledge and development of the leadership competence of the institution of higher education, as well as of teachers in the aspect of implementation and successful functioning of the quality management system of education in the institution of higher pedagogical education.

The program of the seminar provided not only for the participants to acquire general theoretical knowledge about the problems of supervision and quality control of education in the activity of the institution, but also the development of practical skills within the specified limits activities that took place thanks to the use of interactive forms (trainings, practical classes) and teaching methods (field games, methods concrete situations, «brainstorming», incident method, speech, training exercises, etc.). In addition, on the basis of the materials of the seminar, a monograph «Managing the quality of education in a higher pedagogical educational institution» was compiled for the subjects of management [6].

The third direction of work was implemented during the training organized by us for the management of the institution of higher pedagogical education (provosts, deans, deans of institutes and their founders).

The purpose of the training was to improve the quality of education by increasing the level of development of the managerial competence of the entrepreneurship of the institution of higher pedagogical education.

The achievement of the goal was carried out during the performance of the following tasks:

- increasing the level of development of communicative competence;
- development of management skills;
- the development of the skills of reflection, communication and communication.

Within the framework of the training program, 6 classes were held. The total duration is 24 hours (4 hours were allotted for each lesson). Classes are held once a month during the school term.

Each lesson is described in detail, contains an advanced algorithm of actions with defined goals and tasks of the lesson, as well as tasks for master's work [5, p. 459]. During the lessons, the following interactive teaching methods were used: field games, the method of concrete quotations, the method of «brainstorming», the method of the incident, the method of discourse, the method of dilemmas, etc. money transactions, etc. All forms of work, methods and practices that we have developed have a humanistic orientation.

During the training classes, each student formed an adequate self-image, perfected basic management skills, developed childlike qualities, and showed creativity in the process of approving management documents. The proposed training concept is aimed at the development and formation of psychological qualities that contribute to effective entrepreneurship.

The fourth direction of the work was implemented during the implementation of the special workshop «Interactive teaching methods» for teachers prepared by us.

The purpose of the workshop was to increase the quality of the educational process, improve the pedagogical skills and professionalism of the teachers through their mastering of interactive teaching methods.

The achievement of the goal was carried out during the performance of the following tasks:

- increasing the level of development of communicative competence, collection of professionally important qualities;
- improvement of the quality of the conduct of educational classes based on the use of the latest technologies;
- teachers mastering the methods of stimulating and face-to-face learning, as well as interactive learning methods;
- improvement of teachers' skills of reflection, communication and communication.

The program of the special course included 10 lessons. The total duration is 40 hours (4 hours were allotted for each lesson). Classes were held once a week [5, p. 488].

The teaching forms and methods of work were implemented by teachers in the educational process during the teaching of educational components and the organization of educational work with future teachers. Yes, in the institution of higher pedagogical education there were approved forms of work for extracurricular educational activities: work in clubs, groups based on interests; conducting «philosophical chairs», reading conferences, competitions, debates («Who to be or how to be?», «Professional competence of a teacher»), creative competitions-projects, lectures-reflections, brainstorming sessions («Actual problems of student higher education», «Pedagogical skills», «Professionally important qualities of a teacher»), etc.

It should be noted that when conducting classes, actual problems such as the quality of the open process, positive training, etc. general experiment).

The fifth direction of work was implemented during the conduct of lectures, seminars, practical classes, sales, organization of professional work of students of

higher education during the teaching of educational components, organization scientific and research (participation in conferences, project activities, sales, diploma jobs) and educational-professional activities (pedagogical practice).

Thus, the pedagogical initiative to develop the professional competence of future teachers in the process of fax training by scientific and pedagogical workers was carried out regularly both in the process of conducting classes and from the time of organization of women's work.

At this stage, the following methods and forms of work were used: problem-based lectures, seminars and practical classes with elements of discourse, field and simulation games, modeling of the future profession business activities, etc.

According to the Law of Ukraine «About Higher Education», competence is «a person's ability to successfully socialize, study, and conduct professional activities, which arises on the basis of a dynamic combination of knowledge, abilities, skills, ways of thinking, views, values, and other personal qualities» [9]. We analyzed the educational and professional programs of the professional training of teachers, the structural and logical curriculum, the curriculum, the secondary curriculum, programs of educational components, etc. educational programs of cycles of fundamental and professional training components. Based on the results of the analysis, it can be concluded that in the programs of educational components, secondary educational programs of fundamental and professional training educational components, insufficient attention is focused on the formation of professional competence future teachers during the educational process [1]. According to the credit-transfer system, the student's professional education in institutions of higher education is aimed at the following tasks: general education – training students of higher education with a system of general knowledge n, acceptance of the appointment of a qualified fax operator; educational – study by students of higher education of basic educational components, acquisition of professional skills and abilities; disciplinary – formation of professional skills, skills in higher education seekers, as no educational component ensures the fulfillment of these three tasks in a complex. At the same time, in the course of control measures (current, modular and underground control), the main

thing is the level of assimilation of educational material, and not the formation of any skills, abilities and qualities [12; 13].

In order to eliminate the specified shortcomings and with the aim of deepening interdisciplinary relations and practical training of fax educational components, especially professional training, appropriate changes to programs of educational components, secondary educational programs of cycles of fundamental and professional educational components.

Thus, the structure of the credit load of late buyers is from 40 to 60% of the hours allocated for the full-time extra-audit work of those with a higher education. That is why, during the development of professional competence of future teachers, we focused special attention on the organization of their professional work [7].

Note that the educational components were selected for periods of study (from 1 to 4 units), which, in accordance with the educational programs, provide for the acquisition of theoretical knowledge in the field of professional activity, the acquisition of professional skills and abilities its activities and formation of the professionally important quality of future teachers.

Since the future teacher must develop the skills of practical acquisition of subject knowledge, the following interactive teaching methods are used during the lessons: trainings programmed by teaching, educational group discussions, brainstorming («brain attack»), case-study (analysis of conceptual, practical, problematic situations), business and field games, etc.

Yes, during the organization of professional work for higher education graduates from the educational components «Pedagogy», «Psychology», «Teaching theory and methodology», «Teaching theory and methodology», «Pedagogical improvement», «New skills», «New pedagogical technologies» future teachers performed the following tasks: prepared visual material in the form of diagrams and tables («Professionally important qualities of a teacher», «Pedagogical skill», etc.) and examined the topics of the specified educational components; wrote commercial works; prepared reports for participation in educational discourses and student conferences («Psychological and professional personality society», «Professionalism

and individual style of activity», «Stages and laws of the state training and development of a professional», «Professional-personal diagnostics and methods of development of the creative potential of an individual», «Pedagogical culture of a teacher», etc.). Also, the work of problem-solving labs was organized on the topic we determined («What significance does the teacher's activity have for society», «Problems of professional formation»), etc. Obstacle of the case was under the time of activity. Thus, future teachers had the opportunity to prove their own opinions on the example of lesson fragments or to work on specific types of tasks.

Practical lessons have a practical essence: students of higher education not only reproduce the knowledge they have acquired during lectures, but also express their own position, model the activities of the teacher and students under the given situation, as possible run in full swing; analyze specific methodological situations, evaluate them from the positions of the teacher and the student. It should be noted that the course of the simulated situation is completely indefinite and depends on the actions of the «teacher» and «students». In this way, not only the subject, but also the overall context of the future professional activity is formed.

Note that «in pedagogical science, the internal factors of the development of pedagogical education, the change in the content of pedagogical education, the technologies of professional training, and the technologies for the interaction of subjects of professional pedagogical education, are widely studied. At the same time, the study of external factors in the development of teacher education, related to the requirements of the labor market for the training of teaching staff, for professional activities, for the qualifications of graduates of pedagogical educational institutions, for the range of specialties and additional qualifications that a graduate can master during the period of professional training, is still only gaining strength» [2, p. 221].

In addition, educational and pedagogical practices are among the main factors affecting the quality of development of the future teacher's professional competence. That is why special attention was focused on teaching practice by students of higher education. Thus, during the implementation of the practice, students of higher education were able to familiarize themselves with the main professional problems,

had the opportunity to apply the acquired special psychological and pedagogical knowledge and improve their professional skills and abilities.

We proposed a comprehensive program for teaching practice aimed at the development of professional skills and abilities and provided for the following tasks:

- choose, analyze, synthesize educational material in accordance with the stated goal of education, training and level of development of students;

- to determine by external signs and actions changes in the students' normal state, to understand and explain the peculiarities of their behavior in different situations;

- encourage students to be enthusiastic about classes;

- creatively and deliberately build an organizational-pedagogical and logical-pedagogical study structure;

- to ensure the necessary social and psychological climate in the student body;

- to organize work with the approval of new technological teaching and learning in the educational process;

- predict the manifestations of normal processes, properties and patterns, social-psychological patterns and motives of student behavior;

- identify positive and negative social and psychological phenomena in the team;

- establish contact, find a common language and communicate in an appropriate tone with students and their parents, etc.;

- to adjust the educational process according to the individual and age of special children;

- to use late learning methods;

- plan and lead classes with children of different age groups;

- prepare reporting documentation with an analysis of the company's activity.

Yes, according to the developed submodel [5, p. 284] with the aim of promoting the development of professional competence in future teachers, we have prepared the booklet «The Path to Professional Excellence».

The customer's program highlights the technology and peculiarities of the teacher's professional and pedagogical activity at the late stage of the students' education during the lessons and provides for students' practical mastery of professional-pedagogical abilities and skills, necessary for the national organizational, pedagogical and educational work.

The client's goal was the formation of professional competence in students of higher education as future teachers.

The main tasks were as follows:

- 1) stimulation of higher education students' interest in professional activity;
- 2) formation of value perspectives, ethical principles and norms of professional activity, strengthening of an active professional position;
- 3) the development of future teachers in humanistic language and the formation of high ideals of professional activity;
- 4) development of professional and pedagogical skills;
- 5) development of professionally important qualities and pedagogical thinking;
- 6) improvement of pedagogical skills and full professional culture;
- 7) improvement and development of professional and pedagogical skills and abilities;
- 8) development of communication skills and the skill of normal self-regulation;
- 9) development of reflection, communication and communication skills.

We will also note the expected results of studying the special course.

After studying the proposed special course, students of higher education should know:

- psychological structure of pedagogical activity;
- psychological aspects of teaching and learning;
- legality of education and social formation of students' personality;
- structure of teacher's professional competence;
- the structure of the professionally important quality of the teacher;
- stages of the professional path and professional personality formation;
- the structure of the teacher's professional and pedagogical activity;

– professional and pedagogical skills and abilities that a teacher should possess;

– a list of the teacher's professional and pedagogical skills;

– peculiarities of the professional and pedagogical culture and teacher's skills;

– peculiarities of pedagogical communication, content of pedagogical tact and professional ethics of the teacher;

– how to make an individual plan of personal and professional meeting;

– how to achieve internal harmony with the help of self-knowledge and self-development;

– how to use psychological knowledge and psychological aspects of professional activity for a competent assessment.

After studying the special course, the student of higher education will be able to:

– analyze pedagogical situations, understand the inner life of students, develop psychological knowledge during communication, teaching and learning;

– to determine the stages of the professional path and professional personality formation;

– to determine and encourage the individual style of the teacher's pedagogical activity;

– establish psychological contact and overcome barriers during communication;

– to determine the ways of the promotion of professionally important qualities;

– develop appropriate strategies and tactics of effective behavior in the future professional activity;

– balance own mental and physical condition;

– to develop interactive learning methods in professional activity;

– to determine ways of developing one's own professional and pedagogical abilities, skills and abilities;

– to achieve a certain level of professional and pedagogical competence with the help of self-recognition and self-development;

- draw up an individual plan of personal and professional meeting.

The specialist program consists of 13 thematic blocks, each of which contains two lessons. The total duration is 104 hours. We made up 40 groups (10–14 higher education students in each group). Classes were held with students of higher education of the experimental group once a week for three hours during the organization of extra-audit educational activities.

In order to conduct the classes, individual creative tasks were prepared for physical work, the necessary methodical material for its organization was selected [5, p. 522]. At the same time, the company created the initiative of supporting students of higher education and providing academic assistance to solve problems during its implementation. In addition, with the aim of improving the quality of education, methodological recommendations for 1st-year higher education applicants «Organization of professional and scientific and research bots of students» [5, p. 552].

The proposed methodological recommendations highlight the theoretical and practical aspects of professional work of higher education students in the context of the Bologna Process. Detailed general information about the organization of professional work for students of higher education in audit and non-audit time. A significant amount of material is devoted to the organization of scientific research activities and recommendations regarding the use of cognitive processes of personality, cumulative psychological effects and actual organization of military work and further execution. The proposed methodological recommendations are prepared in accordance with the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On Methodical Recommendations for the Implementation of the European Credit Transfer System and its Key Documents in Higher Education Institutions» [10] and in compliance with other normative documents.

Based on the results of the experimental study, proposals were prepared for the Ministry of Education and Science of Ukraine regarding the introduction of fax training of future teachers in the in «The Path to Professional Perfection».

A special course is logically connected with the following educational components: «Pedagogy», «Psychology», «Educational theory and methodology», «Didactics», «New teaching methods», «New pedagogical technologies», etc. Each topic of the special course is aimed at strengthening interdisciplinary ties, deepening knowledge and improving skills of professional behavior, forming relevant professional competencies in higher education seekers.

According to the curriculum for the study of the buyer «The path to professional perfection», 168 teaching hours are calculated, of which 104 hours are allocated to audit work. The book contains two content modules, which include 13 topics.

Control and assessment of the knowledge of higher education students was carried out on the basis of the European credit-transfer system. The main form of control from the educational component is a pedagogical diagnosis of the full development of the professional competence of future teachers. The structure of the credit is described in detail in L. Petrychenko's dissertation [5, p. 522].

Conclusion. In general, the technology of implementation and experimental approval of the model of quality management of education in the institution of higher pedagogical education was carried out according to the following blocks of the formative stage of the experiment: the previous one, which provided for the design and organization of the formative experiment, the creation of a single educational project of the institution of higher pedagogical education and appropriate favorable conditions for facsimile training in a higher institution education; auxiliary, during which there was an educational-methodical, psychological-pedagogical supervision of the process of quality control of education in the institution, a psychological-pedagogical initiative was implemented the aim of the work of scientific and pedagogical workers regarding the organization of the process of developing the professional competence of future teachers in the process of fax education; the main one, which was aimed at improving the effectiveness of education quality management and the development of professional competence of future teachers in the process of facsimile training (auditopic and non-auditopic classes, scientific

research educational and professional work as well), as well as pedagogical support by scientific and pedagogical workers in the process of developing future professional competence teachers under our general leadership.

We consider it promising to highlight the results of the experimental implementation and approval of the education quality management model in the institution of higher pedagogical education, in order to prove that it contributes to the improvement of the effectiveness of education quality management.

References:

1. Funtikova, O. O. (2003). Modulno-reitynhova systema kontroliu znan studentiv u vyshchii shkoli [Modular rating system for monitoring students' knowledge in higher schools]. *Visnyk Ukrainського depzhavnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodovokorystannia – Bulletin of the Ukrainian State University of Water Management and Use*, 5 (24), 2, 237–242 [in Ukrainian].

2. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O. & Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis*, 15 (3), 218–232. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602> [in English].

3. Kharkivska, A. A. (2009). Yakist osvity v konteksti yevropeiskoho vyboru Ukrainy [The quality of education in the context of the European choice of Ukraine]. *Naukovi zapysky. Ser. Psykholoho-pedahohichni nauky – Proceedings. Series Psychological and pedagogical sciences*, 2, 5–10 [in Ukrainian].

4. Kravchenia, A. O. (2017). Upravlinnia yakistiu profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky [Management of the quality of professional training of future informatics teachers]. *Candidate's thesis*. Starobilsk, 260 [in Ukrainian].

5. Petrychenko, L. O. (2014). Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia yakistiu osvity u vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Theoretical and

methodological principles of management of the quality of education in a higher pedagogical educational institution]. Doctor's thesis. Luhansk, 599 [in Ukrainian].

6. Petrychenko, L.O. (2012). Teoretyko-metodolohichni zasady upravlinnia yakistiu osvity u vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Theoretical and methodological principles of management of the quality of education in a higher pedagogical educational institution] : monohrafiia. Kharkiv : FOP Andrieiev K. V., 520 [in Ukrainian].

7. Ponomariova, H. F., Kharkivska, A. A. & Otroshko, T. V. (2008). Vyshcha osvita Ukrainy v papadyhmi yevrointehratsii (kurs leksii) [Higher education of Ukraine in the paradigm of European integration (course of lectures)] : navch. posib. Kharkiv, 334 [ukr].

8. Ponomarova, H., Kharkivska, A., Petrichenko, L., Shaparenko, Kh., Aleksandrova, O. & Beskorsa, V. (2021). Distance Education In Ukraine In The Context Of Modern Challenges: An Overview Of Platforms. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21, 5, 39–42. Retrieved from <https://koreascience.kr/article/JAKO202121055691011.pdf> [in English].

9. Pro Metodychni rekomendatsii shchodo zaprovadzhennia Yevropeiskoi kredytno-transfernoi systemy ta yii kliuchovykh dokumentiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh [About Methodical recommendations for the introduction of the European credit transfer system and other key documents in higher educational institutions] : lyst M-va osvity i nauky Ukrainy vid 26 liut. 2010 r. № 1/9-119. Retrieved from <https://goo.su/6y526Kx> [in Ukrainian].

10. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [About the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the period until 2021] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 cherv. 2013 r. № 344/2013. Retrieved from <https://goo.su/FLqIE> ([in Ukrainian].

11. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] vid 1 lyp. 2014 r. № 1556-VII. Retrieved from <https://goo.su/uC8Bi> [in Ukrainian].

12. Vitkin, L. M. (2002) Mistse Ukrainy u svitovii ta yevropeiskii yakosti [Ukraine's place in world and European quality]. *Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist – Standardization, certification, quality*, 3 (18), 43–49 [in Ukrainian].

13. Zahalnoievropeyskyi prostir vyshchoi osvity – Dosiahnennia tsilei [Pan-European space of higher education – achievement of goals] : komiunike konf. ministriv krain Yevropy, vidpovidalnykh za sferu vyshchoi osvity, 19–20 tpav. 2005 r. Retrieved from <https://goo.su/NdlfOWY> [in Ukrainian].

UDC 378.015.3.091.2:004.738.5(045)

**IMPLEMENTATION OF THE PEDAGOGICAL CONCEPT
OF EDUCATION OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS
OF DIGITIZATION OF EDUCATION**

© Stepanets I., Prokopenko A.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-03

The article raises the problem of implementing the pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education. It was found that the implementation of the concept should be carried out taking into account the concepts (guidance, management, system, utilitarian). Effective ways of effective implementation of the concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education by means of modernization of the content of educational components of the professional training system, improvement of the corresponding educational and methodological complex are highlighted. Attention is focused on the expediency and variety of ways to involve future teachers and scientific-pedagogical and pedagogical workers in self-education and self-development, in particular during informal education, participation in scientific-practical conferences, master classes, trainings, etc. in online formats. Fragments of the development of electives, the «Educational potential of the nation» website, questionnaires are presented. It is noted that the implementation of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education should be carried out in accordance with the stages of implementation in order to ensure a purposeful and effective process of professional development of professional teachers. The effectiveness of the implementation of the concept is checked using a diagnostic toolkit for determining the level of education of future teachers according to four criteria and corresponding indicators (cognitive, educational, praxiological, process-resultative). Further experimental verification of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education is defined as the perspective of the research.

Keywords: implementation, education, future teachers, pedagogical concept, digitization of education, concepts, criteria, indicators, management.

Степанець І., Прокопенко А., «Реалізація педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти».

У статті порушено проблему реалізації педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти. З'ясовано, що запровадження концепції має здійснюватися з урахуванням концептів (настановчий, управлінський, системний, утилітарний). Висвітлено дієві шляхи ефективної реалізації концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти шляхом модернізації змісту освітніх компонентів системи професійної підготовки, удосконалення відповідного навчально-методичного комплексу. Акцентовано увагу на доцільності та різноманітності способів залучення майбутніх учителів та науково-педагогічних і педагогічних працівників до самоосвіти й саморозвитку, зокрема під час неформальної освіти, участі в науково-практичних конференціях, майстер-класах, тренінгах тощо в онлайн-форматах. Представлено фрагменти розробок факультативів, вебсайту «Виховний потенціал нації», анкет. Зазначено, що реалізація педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти має здійснюватися відповідно до етапів запровадження, аби забезпечити цілеспрямований та ефективний процес професійного становлення вчителів-професіоналів. Ефективність запровадження концепції перевіряється за допомогою діагностичного інструментарію визначення рівня освіти майбутніх учителів за чотирма критеріями та відповідними показниками (когнітивний, виховний, праксіологічний, процесно-результативний). Перспективою дослідження визначено подальшу експериментальну перевірку педагогічної концепції освіти майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти.

Ключові слова: реалізація, освіта, майбутні вчителі, педагогічна концепція, діджиталізація освіти, концепти, критерії, показники, управління.

Relevance of research. Global changes in the development of society, science and education, which are connected with the integration of Ukraine into the world, in particular the European, community, actualize the professional requirements for the training of future teachers. Ensuring the quality of professional training is inextricably linked to the crisis situations of recent years (Covid-19 pandemic, full-scale military invasion of enemy troops, forced migration of the population, instability of the psycho-emotional state of people, transition to distance education). Therefore, there is a need to rethink, reorganize, and digitalize the educational process in order to meet the qualification requirements for higher education applicants for their professional growth, increase competitiveness in the information-technological, digital society, which in turn requires the development and implementation of a modern pedagogical concept of educating future teachers in conditions of digitization of education.

Analysis of basic research and publications. The theoretical basis for the development and implementation of the pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education is the scientific works

of domestic scientists from various aspects, because they did not investigate the problem holistically: scientific provisions in the aspect of the philosophy of education (O. Adamenko, V. Andrushchenko, L. Vakhovskyi, D. Pashchenko, O. LIashenko, L. Maiboroda, E. Chernyshova); content orientations of digitalization of education (R. Baron, I. Berezivska, V. Bocheliuk, Y. Harust, O. Huseva, D. Dunn, D. Douherty, O. Zhernovnikova, M. Kenny, Y. Ksheminski, . Matsunaha, I. Merhel, N. Sklater, O. Stasiv, V. Sukhonos, M. Ustenko, A. Kihnite, B. Khinins, A. Kharkivska, Ya. Shevtsov, O. Shukatka).

The purpose of the article is to highlight the peculiarities of the implementation of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education.

Presentation of the main material. The implementation of the pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education is the general goal of scientific research on the modernization of educational activities of pedagogical institutions of higher education in the conditions of digitalization of education, and the developed pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education provides an opportunity not only to unify the pedagogical systems of the relevant researched phenomena, but also and massively implement it in the practical educational activities of higher education institutions.

To achieve the goal, the organizational and pedagogical conditions for the education of future teachers in the conditions of digitalization of education were determined, the implementation of which contributed to the effectiveness of the management system of the specified process: modernization of the management cluster, ensuring the effectiveness of the functioning of the student-centered environment.

In accordance with the first, organizational and pedagogical, conditions are provided for the modernization of the activities of the management cluster, which is engaged in the organization of cooperation with preschool, general secondary, higher education institutions, social centers, museums, health and

recreation facilities, limited liability companies, etc., not only in Ukraine, but and international educational, scientific and civil societies for the improvement of educational activities in general and management of the education process in particular. The activities of such a cluster will contribute to increasing the level of managerial activity and scientific education of the subjects of the educational process.

The second organizational and pedagogical condition is the functioning of a student-centered environment - the involvement of students of higher education in the free choice of educational components. Thus, facilitation work should be carried out regarding future teachers' attendance at webinars, trainings, participation in round tables, conferences, etc. in order to develop their creative abilities, intellectual, prognostic, analytical and reflective skills. Educational activities should be aimed at meeting the needs of future teachers by involving them in group, optional, sectional work, etc.

Implementation of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education should be carried out according to the following stages of management:

The 1st stage is prediction and planning (determination of the most essential general, professional and subject components of the future teacher, which will be relevant in the next five years (the period of study at a higher education institution) and planning in accordance with these competencies of educational components.

2nd stage – collection of information (collection of information is carried out with the aim of obtaining statistical information about the quality of scientific and pedagogical staff who provide teaching in the relevant educational program, material, technical and software support of the process of education of future teachers in conditions of digitalization of education; quality of professional training graduates (stakeholder survey), the quality of the created management cluster (quality result – a competent graduate) and the quality of functioning of the student-centered educational environment (survey of higher education graduates), etc.

The 3rd stage is the analysis of the collected information in the following areas: the quality of professional training of those seeking higher education; the

quality of educational and methodological, scientific, organizational and educational work with the aim of determining the factors (external and internal) that influence the process of education of future teachers in the conditions of digitalization of education and contribute to the adoption of objective management decisions.

The 4th stage is the preparation of management decisions based on the received and analyzed information.

The 5th and 6th stages are the adoption of relevant management decisions and the organization of work related to their implementation.

7th stage – control of the execution of management decisions; analysis of the received results of their approval; adjustment of the management cycle (if necessary).

The generalized form of the above-mentioned stages is presented in the form of formative, ascertaining, control. Within the framework of the research, the formative stage was implemented, and the ascertaining and control stage are related to the experimental verification of the implementation of the concept.

The introduction of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education into the educational activity of educational institutions should be carried out in accordance with the defined concepts of the specified concept: instructional, managerial, systemic, utilitarian.

In accordance with the first (guideline) concept, which provides general provisions for the education of future teachers in the conditions of digitalization of education, methodological approaches were selected and adapted during the scientific search (provisions of general philosophical importance (the law of unity and the struggle of opposites, the law of the transition of quantitative changes into qualitative ones, the law of negation), general scientific approaches (systemic, synergistic, strategic, axiological) and specifically scientific (competent, framework, activity, person-oriented) and developed a theoretical and methodological basis (strategic goal, tasks, regularities, principles, etc.).

With regard to the content of the second concept – managerial: the managerial function of planning should be implemented primarily through the definition

of a strategic goal, which should be understood as «the general concept of achieving the organization's goal, solving its problems and distributing the limited resources necessary for this» [5].

Thus, the strategic goal is to improve the system of higher pedagogical education of Ukraine, which is decomposed into several goals in order to specify the tasks and their high-quality performance in order to achieve specific results according to the defined goals.

According to the concept, it is necessary to achieve: the fulfillment of the tasks of the pedagogical concept of education of future teachers in conditions of digitalization of education (improvement of the system of higher pedagogical education of Ukraine; creation of organizational and pedagogical conditions for education of future teachers in conditions of digitalization of education; raising the level of education of future teachers in conditions of digitalization of education through the use of innovative methods, methods, means, etc.; creation of effective partner networks of cooperation of stakeholders with subjects of the educational process in the conditions of digitalization of education), as well as development of a plan of measures for the implementation of the author's concept by concepts.

The organization of actions related to the implementation of a management decision may include the following strategy: modernization of management cluster activities; creation of a department of international relations and academic mobility, a repository of an educational institution, etc. (the first organizational and pedagogical condition for managing the education of future teachers in the conditions of digitalization of education); organization of work on improving the content load of educational components of general and professional training, a list of selective educational components for the creation of an individual educational trajectory, the work of electives, sections, circles, taking into account the cold-centric direction of educational activity (the second organizational and pedagogical condition for managing the education of future teachers in the conditions of digitalization of education) etc.

According to the third concept – systemic – a model of the system of education of future teachers should be implemented in the conditions of digitalization of education, measures should be developed and implemented in educational activities.

We will present examples of the organization of the educational process and measures that should be carried out for future teachers of various educational programs in order to increase their level of education in the conditions of digitalization of education.

In order to increase the level of education of future teachers in the conditions of digitalization, it is appropriate to adopt and implement a management decision regarding the improvement of the content of the educational and methodological complexes of the educational components of general training («Modern Ukrainian language», «Legal foundations of the modern state», «Philosophy», «History of Ukraine» (level of mastery of general competences)), professional training («Pedagogy», «Psychology», «Introduction to the specialty» (level of mastery of professional competences), «School course of informatics and its teaching methods», «Theoretical foundations of the initial course mathematics with teaching methodology», «Musical art with teaching methodology», «Theory and methodology of physical culture», «Foreign and Ukrainian artistic culture», etc. (level of mastery of professional competences)). The educational and methodological manual «Theory and methodology of digitalization of education of future teachers» [12] was included.

In addition, a list of online courses for non-formal education has been created for each educational component.

For example, in order to increase the level of formation of subject competences in the educational component «School course of informatics and its teaching methods», students can be offered courses, listening to webinars, etc. (Table 1).

Table 1

Non-formal education

№	Name of the course/webinar	The platform for conducting
1	3	3
1	webinar «Learning to teach on the basis of the competence approach»	
2	webinar «How to effectively plan and organize the educational process: life hacks of a methodological designer»	
3	webinar «How to effectively plan and organize the educational process: life hacks of a methodological designer»	
4	webinar «Educational environment of the New Ukrainian School»	
5	webinar «How to develop a system for ensuring the quality of education at school»	
6	webinar «Mediation: developing conflict resolution skills in the school team»	
7	webinar «Zoom in the distance educational process: work algorithm»	
8	webinar «Distance learning: psychological and methodical aspects»	
9	webinar «Internet Olympiads as a tool for diversifying the educational process»	
10	webinar «Features of digital space»	
11	online course «Media literacy: for educators»	
12	online course «Digital Communications in the Global Space»	
13	online course «Educational tools of critical thinking»	
14	online course «Media literacy: practical skills»	
15	online course «Word and Excel: tools and life hacks»	

16	course «Building STEM education with digital tools»	
----	---	---

Also, a list of online resources (platforms for professional and personal development, online services, podcasts) with highlighted advantages and possibilities of their use, which will contribute to increasing the level of manifestation according to a prominent criterion, has been compiled for those seeking higher education (Pic. 1). A complete list of online platforms is presented in the reference book «Benchmarking digital resources of education of subjects of the educational process» [11].

Pic. 1. Fragment of the guidebook «Benchmarking digital resources of education of subjects of the educational process»

We also consider it expedient to introduce electives into educational activities in order to increase the level of education management.

We present a fragment of the developed optional course on the history of Ukraine in Table 2.

Fragment of the optional course on the history of Ukraine «History from the past to the present»

№	Topic	Abstract	Digital services
1	2	3	4
1	The ancient history of Ukraine (from the Stone Age to the era of the Great Migration of Peoples). Old Russian era (IX century – XIII century)	Slavs during the Great Migration. Veneds, Antis and Sklavins: settlement, way of life, occupations. An in-depth study of the theories of the origin of the state among the ancient Slavs. Founding of the first cities. Ethnic and state-building processes on the territory of Ukraine before the formation of Kyivan Rus. Determination of the characteristic features of the neighbors of the East Slavic tribal unions: Cimmerians, Scythians, Sarmatians, Huns, Khazars. History of Ukrainian state formation. The reign of Kius. Analysis of the foreign policy of Askold and Dir. Analysis of the political activity of princes: Oleg, Igor, Olga, Svyatoslav, Volodymyr, Yaropolk, Oleg Svyatoslavovich. The Baptism of Rus. The heyday of the Grand Duchy of Kyiv. The beginning of princely feuds and decline.	1. ZNO-online. Ancient history of Ukraine [16]. 2. ZNO-online. Kingdom of Russia. Mongolian invasion [7]. 3. ZNO-online. Rus-Ukraine: the emergence of the Kyiv state [14]. 4. Simulator № 1 for VET on the history of Ukraine on the topic «Ancient history of Ukraine» [17]. 5. Task «Ancient history of Ukraine» LearningApps.org [16]. 6. «Kyiv Rus» test. Online Test Pad [9].
2	Ukrainian lands within the Galicia-Volyn principality and after its decline (XIII century – XVI century)	Elucidation of the prerequisites for the formation of the Galician and Volyn principalities. Political activity of Prince Roman Mstislavovych. Formation of the Galicia-Volyn principality. Determining the role of Danylo Halytskyi in the process of Ukrainian state formation. Struggle with Mongol-Tatar invaders. The Romanovych dynasty: Vasylyko, Volodymyr, Lev I	1. The Galicia-Volyn state test. Online Test Pad [3]. 2. Course «History of Ukraine. A full course of preparation for the ZNO». Prometheus [4]. 3. Course «History of Ukraine in stories: Module 1. From the earliest times to the first half of the 16th century» [6]. 4. Webinar «Kingdom of Russia (Galician-Volyn State)» [9].
3	A new history	Systematization of knowledge	1. ZNO-online. Cossack

of Ukraine. Cossack era (XVI century – mid-XVII century)	about the origin of Cossacks: reasons, first mentions in historical sources. Versions regarding the appearance of the first Sich. Zaporizhia Sich. Deepening of knowledge about the life and lifestyle of Cossacks. Cossacks as warriors and politicians. Formation and decline of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The role of registered Cossacks in the defense of the borders of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Military art of Zaporizhzhya. Cossacks as a phenomenon of world history. Summarizing the political activities of historical figures	Ukraine at the end of the 50s – 80s of the 17th century [8]. 2. Course «History of Ukraine». A full course of preparation for the ZNO [4]. 3. Webinar «Ukrainian lands as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the second half of the 16th century» [18]. 4. Task «Activists of the second half of the 16th century». Learning.ua [1].
--	---	--

In accordance with the purpose and objectives of the optional course «Language knowledge – language competence of the future teacher», we present its work plan. We present a fragment intended for performance in the first semester of study (table 3).

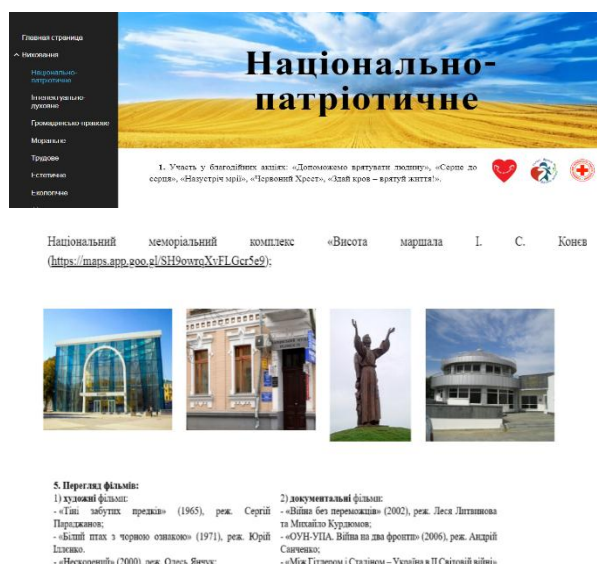
Table 3

Work plan of the elective course «Language knowledge – language competence of the future teacher»

Topic	Abstract	Platforms	Term
Steps of spelling and spelling	Formation of orthoepic norms. In-depth disclosure of phonetic and phonological features of Ukrainian spelling. Practical exercise in transcribing words (phonemic and phonological). Practicing in compliance with the norms of melodiousness of the Ukrainian language. Systematization of types of orthograms. Spelling exercises (spelling of unstressed vowels;	1. Spelling. The language of the nation's DNA (http://surl.li/ombda). 2. Emphasis. The language of the nation's DNA (http://surl.li/ombdd). 3. Other. The language of the nation's DNA (http://surl.li/ombde). 4. Exercise «Difficult cases of emphasis». LearningApps.org (http://surl.li/ombdj ; http://surl.li/ombdm). 5. Exercise «Emphasis in words». LearningApps.org (http://surl.li/ombdn). 6. Language task generators	September

	spelling of prefixes and suffixes; alternation of vowels and consonants; spelling of the softening sign and apostrophe, etc.).	(http://surl.li/ombdo). 7. Tasks on the topic «Spelling». Learning.ua (http://surl.li/ombdq).	
Lexical diversity of the language	Lexical and phraseological the richness of the Ukrainian language. Multiple meanings of words. Formation of skills to distinguish types of homonymy: complete (lexical) and incomplete (grammatical: homoforms, homographs, homophones). Interlingual homonymy and paronymy. Neologisms in business speech. Phraseological expressions and phraseological expressions: classification, meaning, application.	1. M. Voloshchak. Wrong – right: a guide to Ukrainian word usage (http://surl.li/ombdr). 2. Synonyms. The language of the nation's DNA (http://surl.li/ombdw). 3. Paronyms. The language of the nation's DNA (http://surl.li/ombdz). 4. Phraseologisms. The language of the nation's DNA (http://surl.li/glcgr). 5. Exercise «Phraseological antonyms». LearningApps.org (http://surl.li/ombee).	October
Features of word formation	In-depth study of ways of word formation in the modern Ukrainian language. Formation of words according to word-forming models using morphemes and word-forming tools. Lexical and graphic abbreviations of words. Compliance with the rules of transposition of words.	1. Exercise «Writing prefixes consonant with prepositions». LearningApps.org (http://surl.li/ombeh). 2. Exercise «Vocabulary». LearningApps.org (http://surl.li/ombej). 3. Tasks on the topic «Structure of words. Word work». Classtime (http://surl.li/ombel). 4. Tasks on the topic «Vocabulary». Learning.ua (http://surl.li/omben). 5. Tasks on the topic «Structure of words». Learning.ua (http://surl.li/ombeq).	November

In order to increase the level of management of the education of future teachers in the conditions of digitalization of education, it is necessary to study the content (special emphasis on the education of patriotism, national dignity, active citizenship, etc.) of educational activities and ways of improving the forms and methods of their implementation, taking into account the digitalization of education. For this purpose, a site was developed for the subjects of the educational process «Educational potential of the nation» [2], which contains materials on national-patriotic, intellectual-spiritual, civil-legal, moral, labor, aesthetic, ecological directions of educational work (Pic. 2).

Pic. 2. Screenshot of the «Educational Potential of the Nation» website

We will present a fragment of selected materials according to the civil and legal direction of educational work.

1. Acquaintance with normative and legal documents regulating students' life activities, in particular as members of society – citizens of Ukraine: Constitution of Ukraine (1996), Universal Declaration of Human Rights (1948), Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), Stockholm Declaration (1972), the Code of Academic Integrity of the Communal Institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (2017), the Charter of the Communal Institution «Kharkiv Humanitarian

and Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council (new edition) (2020), etc.

2. Holding thematic events for public holidays: the Constitution Day, the Day of the Assembly of Ukraine, the Day of the Heavenly Hundred, the Day of Independence, the Day of the National Anthem of Ukraine, the Day of Remembrance and Reconciliation, the Day of Defenders of Ukraine, the Day of the Ukrainian Language and Writing, the Day of Dignity and Freedom, Day of Heroes of the Heavenly Hundred, etc.

3. Involvement in participation in the state-building process: Youth Council of Ukraine, Youth Council under the Kharkiv Mayor.

4. Project work: with the support of UPSHIFT, «Kharkiv – a city of youth initiatives», «Scholarship in Ukraine», «SMART SECURITY», «Digital rights and innovations in law», UNDP «Civil society for the development of democracy and human rights in Ukraine», School participatory democracy «Item 7», etc.

5. Meetings with employees of the department for family and youth affairs, employees of the court, prosecutor's office, criminal police for minors, voluntary public organizations.

6. Conducting briefings on safety techniques, fire safety issues, rules of safe behavior in emergency situations, etc. Conducting events for the week of law, labor protection, etc.

7. Participation in competitions: All-Ukrainian competition on the Ukrainian language named after P. Yatsyka, International language and literature competition for pupils and students named after T. Shevchenko, the All-Ukrainian contest on Ukrainian studies «Patriot», the comics contest «Human rights through the eyes of youth», the contest «Promoting Ukraine's participation in the European Green Course», the contest «Best practices of local self-government» in 2021, etc.

8. Listening to audio materials: «Ukraine» by «СКАЙ», «Lord, have mercy on us» by Taras Petrynenko, «Heroes» by the band «СКАЙ», Without Limits (Без Обмежень), «Kozak System», Ніхто Крім Нас (Висота) («ТАРТАК»), «Give me the weapon» by the band «Kozak System», «Україно моя, Україно» by

Victoria Sorochuk, «Україна – це ти» by Tina Karol, «Вільна» by Tina Karol and Yulia Sanina, «Україна» by Iryna Fedyshyn, «Моя країна» (Без Обмежень), «Вічно живи, Україно моя!» (author unknown) etc.

In addition, we consider it relevant to hold essay writing contests, which stimulate students of higher education to think and realize their own creative potential. So, among the list of topics that can be offered during national-patriotic education, we can single out the following:

1. The formation of a high national-patriotic consciousness in a person, a sense of devotion to one's country in the conditions of digitalization.

2. Unity of the Ukrainian people, strengthening of the socio-economic, spiritual, cultural foundations of the development of Ukrainian society and the state in conditions of digitalization.

3. Features of a virtual tour of the sights of Kharkiv (or any other city).

4. Virtual 3-D tour of Kyiv-Pechersk Lavra: advantages, disadvantages, features.

5. Patriotism – sincere love for one's homeland or duty to the state.

6. Defenders of Ukraine Day: how to organize and congratulate heroes using digital means.

7. How do you imagine the All-Ukrainian campaign «Light a candle» for the Day of Remembrance of the Victims of the Holodomor and the Day of Remembrance of the Victims of Political Repression in Ukraine in online mode.

8. What is the difference between national-patriotic and civic-legal education.

In the context of intellectual and spiritual education, the following topics can be proposed:

1. Formation of a personal worldview as a generalized worldview with the help of digital technologies.

2. Development of creativity of the future specialist as an important tool for working with gifted children.

3. Peculiarities of the spiritual and mental sphere of the Ukrainian people in conditions of digitalization.

4. Culture of communication and conflict management in a group in the conditions of distance education.

5. How to organize creative and literary evenings as one of the factors of the spiritual culture of students of higher education in the online mode.

The following topics are possible during civil and legal education:

1. Education of civic duty to Ukraine in conditions of digitalization.

2. An online meeting with a prominent person of the native region (not modern).

3. Caring for the welfare of the people online: advantages and features.

4. Does an ideal constitution exist?

5. The Constitution as a «bible of law and order» for society.

Moral education can be carried out when writing an essay on the following topics:

1. How the Internet affects the formation of the moral culture of an individual, assimilation of moral norms, principles, categories, and ideals of society.

2. An online tour of outstanding places in the Slobozhan region in order to study the Slobozhan national traditions, customs, and rites: where do you recommend visiting and why there.

3. Cultural speech of a student of higher education as the main factor in personality formation.

Topics for writing essays for the purpose of aesthetic education are:

1. Development of aesthetic needs and feelings, artistic abilities and creative activity of students of higher education in the conditions of distance education.

2. How to ensure the realization of the creative ideas of students of higher education in the conditions of distance education?

3. Aesthetic education of modern youth by means of ornamental art.

4. Do you see aesthetics in distance education.

5. Musical art in the system of training future teachers.

Labor education is possible if the following topics are implemented:

1. Organization of online meetings with the best teachers of preschool and secondary schools: advantages and disadvantages.

2. Time management for the development of the ability to work independently and efficiently.

3. Online discussions about the preservation of property and equipment of an educational institution: what should you pay attention to?

4. International Day of Cleaning in Ukraine: let's unite, albeit at a distance.

5. Effective methods of introspection of one's own activity.

Environmental education can be carried out when writing an essay on the following topics:

1. Problems of ecology of linguistic and cultural space in social networks.

2. Formation of ecological culture in conditions of digitalization.

3. Attitude to the ecology of nature as a universal, unique value.

4. «Observing, discovering, acting» is the slogan for saving nature.

5. Features of modern environmental education in distance learning conditions.

Among the topics intended for physical education, the following can be distinguished:

1. The formation of a harmoniously developed personality, capable of creative hard work and socially acceptable rest in conditions of digitalization.

2. Counteraction to the factors of negative impact on the health of the members of the university team by means of physical culture and sports.

3. Modern health-preserving technologies in education.

4. Actual problems of maintaining a healthy lifestyle in today's conditions.

5. Healthy youth is a healthy nation.

One of the interactive forms of increasing cognitive activity, education, and development of teamwork skills of future teachers is conducting quests. We will present a fragment of the quest «Self-development of general competencies of future teachers».

Taking into account the current events in the country, we consider it expedient to make a management decision regarding the organization and conduct of: online

tours to the museum of Drobytskyi Yar on the occasion of the anniversary of the mass shootings of the civilian population by the Nazi occupiers in 1941–1942; online lectures for the Day of Remembrance of the heroes of Krut (live broadcast on the official page «Instagram»); of the online festival «Maslyany Week» (recipe contest, photo reports, video of the cooking process), etc. On the platforms «Kahoot» and «Zoom» you can conduct an online quiz for Easter «Easter Quiz» and other thematic days/weeks.

In addition, it is necessary to involve stakeholders, scientists, practicing teachers, methodologists in improving the education of future teachers in the conditions of digitalization of education by conducting practical online seminars «Ways and sources of formation of pedagogical mastery of the curator of the group of the institution of vocational higher education» and «The quintessence of the work of the curator of the academic group in conditions of digitization of education» etc.

To increase the level of education of future teachers in the conditions of digitalization of education, according to the praxeological criterion, it is necessary to encourage scientific-pedagogical and pedagogical workers to act as facilitators of the self-educational activity of the subjects of the educational process by taking online courses, listening to webinars, etc. An approximate list of educational courses is presented in Table 4.

Table 4

**List of courses on self-education
(platform of mass open online courses Prometheus)**

	Indicator	The name of the online course
1	readiness for innovative and creative activities	Implementation of innovations in schools
2	motivation for personal and professional self-development	Educational tools of critical thinking
3	understanding the need for the development of communicative culture	Successful teaching – simple recipes for everyday Learning science: What every teacher should know?

In addition, we can highlight the list of services for self-education and self-development of all participants of the educational process in the institution of higher pedagogical education.

List of services for self-education and self-development of specialists pedagogical field

1. Online platforms:

General education; VUM; Action. Digital education; To the Lesson; Educational Hub; Brain Basket Foundation; camper; Canvas; Creative Practice; Codecademy; Coursers; Datacamp; Domestika; Doulingo; EdEra (Educational Era); ED words; edX; Future Learn; Google Digital Workshop; Imarticus Learning; ITVDN; Iversity; Khan Academy; Laba; LingQ; Lingva Deuts; Language Skills; Linkedin Learning; MasterClass; OpenupED; PRJCTR; Prometheus; Simplilearn; Skill Share; Stanford: online; TED; Udacity; Udemy; WiseCow; Understand!

2. Online services:

Child development; Canva; Classtime; Kahoot!; LearningApps.org; Online Test Pad; Prezi; Quizlet; Rebus1.com; StoryboardThat; Flippity; WordArt.

3. Podcasts:

Acoustics of shadows; Fables of the programmer; State Special Committee; Access; Another interview; A story for the night; Kinsht; In simple words; Intelligent people are loved; SoriTelling; Who knows; What are you breathing, brother?; Shit ai know live; What was that; Astronomy Cast; BBC Sounds; Dan Carlin; Kmbs; Made in Ukraine Tech Startup Edition; 99% invisible; Planet Money; The skeptics' guide to the universe; Super Soul; TED Talks Daily; Tony Robbins; Ukraine World; Yakaboo; You are not so smart.

The organization of All-Ukrainian scientific and practical conferences, in particular «Development of vocational education in the region: innovations and prospects», allows to attract employees of institutions of higher, specialized advanced higher and professional education to work in institutions and organizations that provide services in the field of vocational education.

Participation in the All-Ukrainian student scientific and practical conferences contributes to the awareness of current problems in the pedagogical field in order to find promising ways to solve them.

We consider it expedient to hold a series of online interviews with students of higher education «Motivation for self-development – the way to success», «Peculiarities of the use of ICT in the process of visualization of speech techniques: diction, expressiveness», «Peculiarities of the use of ICT in the process of visualization of non-verbal communication techniques: facial expressions, plastic, pantomime», «Online platforms for the development of communication skills of future teachers», «The relevance of using messengers for professional communication in the work of a teacher», etc.

In order to increase the level of education of future teachers in the conditions of the digitalization of education, according to the process-resultative criterion, it is necessary to ensure the modernization of the existing base of cooperation agreements and the normalization of the number of practice bases for the convenience of both scientific and pedagogical workers, as well as those seeking education. For this, if necessary, it is necessary to facilitate the conclusion of new contracts with the practice bases, which are the leading educational institutions of the city and are geographically closer and have a modern material and technical base.

Established cooperation with educational institutions and stakeholders will allow organizing pedagogical practice on the basis of relevant institutions, holding joint events aimed at raising the level of education of future teachers. An important aspect of the activity of the management cluster is the improvement of the content of educational programs, because involved stakeholders can provide valuable recommendations for updating them, which will in the future ensure a high level of formation of professionally important competencies, qualities and personal characteristics of education seekers and high demand indicators for specialists in the market of educational services.

In order to increase the level of managerial competence and scientific education of scientific-pedagogical and pedagogical workers in modern conditions, it is advisable to provide free access to electronic scientific databases, in particular electronic information resources of the scientometric databases Scopus and Web of Science, the ScienceDirect website (Elsevier) and EBSCO (EBSCOhost platform) .

You should also select a list of online courses and webinars for administration and scientific-pedagogical workers in order to improve management competencies presented in Table 5.

A list of online courses for administration and scientific and pedagogical workers with the aim of improving managerial competencies.

Table 5

A list of online courses for administration and scientific and pedagogical workers with the aim of improving managerial competencies

№	Title	Link
1	2	3
1	webinar «How to effectively plan and organize the educational process: life hacks of a methodological designer»	
2	webinar «Organization of an inclusive space at school: what the principal should do»	
3	webinar «Internet services for the work of the deputy director of the school»	
4	webinar «Situations-provocations as a means of forming habits of sustainable behavior»	
5	webinar «How to develop a system for ensuring the quality of education at school»	
6	online course «Media literacy: for educators»	
7	online course «Educational tools of critical thinking»	
8	online course «Digital Communications in the Global Space»	
9	online course «Combating and preventing bullying in educational institutions»	
10	online course «Academic integrity: an online course for teachers»	

In order to increase the level of education of future teachers in the conditions of digitization of education and the level of management of the digital transformation of the activities of higher education institutions, the materials of the educational components on the Google Classroom and Moodle platforms should be replenished (they are free, with a clear interface for scientific and pedagogical workers, pedagogical workers and students of education). To organize the effective education of future teachers, scientific-pedagogical and pedagogical workers, it is necessary to conduct master classes, training classes and webinars, for example, «Educational infographics» and «Updating and supplementing GOOGLE digital tools to optimize the online educational process».

According to the content of the fourth (utilitarian) concept, effective methods, methods, forms, means, ways of implementing the pedagogical concept should be determined; expected results; verification of its effectiveness.

This article presents the most important ways of implementing the pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education according to the relevant concepts: online platforms, webinars, trainings, master classes, conferences, etc.

The expected result after the formative stage of the implementation of the relevant concept is an increase in the level of education of future teachers in the conditions of digitalization of education and management of this process.

Note that in order to achieve the goal, it is necessary to exercise direct control over the process and the result of the implementation of the pedagogical concept, which is based on the diagnostic toolkit based on a set of indicators:

1) according to the indicators of the cognitive criterion:

– questionnaire «General competences of a teacher»; test papers, semester grades, exam results, credits (level of mastery of general competencies);

– questionnaire «Identification of professionally important qualities of future teachers»; test papers, semester grades, exam results, credits (level of mastery of professional competences);

– test papers, semester evaluations, results of exams, credits and state certification exams from the professional educational components of professional training of future teachers (level of mastery of subject competencies);

2) according to educational criterion indicators:

– monitoring the activity of education seekers during events of the world and European level, questionnaires «Level of awareness of world values», «Level of awareness of European values» (level of mastery of world and European values);

– questionnaires «Literary heritage of Ukraine», «Democratic assets of the Ukrainian people»; «National symbols of Ukraine» (level of mastery of national values);

– questionnaires «Historiography of Ukraine», «Level of formation of patriotic views», questionnaire «Family values» (level of mastery of personal values);

3) according to the indicators of the praxeological criterion:

– questionnaires «Creative abilities», «Readiness of the teacher to implement innovative technologies in education» (readiness for innovative and creative activities);

– questionnaire «Motivation for self-development» (motivation for personal and professional self-development);

– questionnaire «Diagnosis of communicative culture in the field of professional communication» (to stimulate awareness of the need to develop communicative culture);

4) according to the indicators of the process-result criterion:

– the questionnaire «Ability to perform managerial activities», the questionnaire «Scientific education of subjects of the management cluster», monitoring of the cooperation of higher education institutions with stakeholders (efficiency of the work of the management cluster);

– monitoring of the organization of activities related to the digital transformation of the activity of higher education institutions (level of management of digital transformation of activities of higher education institutions);

– questionnaire «Control of the organization of educational activity» (for subjects and objects of the educational process) (for control of the organization of education of future teachers in conditions of digitalization of education).

We will give fragments of questionnaires.

Questionnaire «Creative abilities»

Instructions: «There are three possible answers for each question: yes, no, sometimes».

1. Do you consider your professional activity useful for society?

2. When you plan to do something, do you make a plan of action or not?

3. If it is not possible to solve the problem in a traditional way, will you look for new ways to solve it?

4. Do you often get excited about an idea and strive to implement it?
5. Do you defend your views when they conflict with the views of others?
6. Do you have a desire to improve a well-made thing in an original way?
7. Do you dream of becoming famous by creating something new?
8. Does learning something new cease to be interesting for you if it is associated with risk?
9. In extreme situations, do you more often make rational or intuitive decisions?
10. Do you wonder what causes you to create something new?
11. If there is a good opportunity, will you change your job to a higher paying, but less creative one?
12. Does it happen that when you tell someone a real story, you resort to fictional details?
13. Do you imagine yourself instead of a certain hero while watching a movie or reading a book?
14. Do you ask questions that other people don't usually think about?
15. Do you like to take on something new in order to gain new knowledge or impressions?
16. Do you fantasize about past or future events?
17. When planning classes, do you use exercises to develop creativity in children?
18. Do you engage in self-development and self-education to develop your creative abilities?
19. Can you plan several options for the development of events?

Questionnaire «Level of Formation of Patriotic Views»

1. A patriot is:
 - A) a person who lives in modern society, loves his Motherland, respects its customs and traditions;
 - B) a person who observes all the laws of his Motherland;
 - C) a person who lives on the territory of a certain country.

2. Motherland is:

A) the place where I was born, where my family lives, where I learned the values of my life;

B) hometown (village), where my fellow villagers live;

C) this is the country to which I dream to go, to learn all the laws and rules of life.

3. Define patriotic features:

A) my character, my attitude towards friends;

B) various regulations, resolutions, laws of Ukraine;

C) traditions, customs, ceremonies.

4. Determine who is the first president of independent Ukraine:

A) L. Kuchma;

B) L. Kravchuk;

C) V. Zelenskyi.

5. Choose Ukrainian charms:

A) plaster, sand, earth, clay;

B) sundress, bag, bag, brick, jacket;

C) a wreath, a necklace, a swaddle doll, a towel.

6. Define the features of patriotism:

A) love for the Motherland, dedication, sense of duty;

B) hatred, humiliation, malice;

C) diligence, independence of character, accuracy.

7. Define the state language of Ukraine:

A) Ukrainian;

B) Ukrainian and English;

C) English.

8. Select a list of Ukrainian writers:

A) A. Christie, A. Conan Doyle, J. Verne, D. Defoe;

B) L. Ukrainka, I. Kotlyarevskyi, V. Sausyura, M. Johansen;

C) M. Khvylovy, H. Skovoroda, L. Kostenko, O. Pushkin.

9. Determine at what age a passport is obtained in Ukraine:

A) 14 years old;

B) 16 years old;

B) 18 years old.

10. What is «sovereignty»?

A) Independence of the people and the state;

B) Separation of power to ensure the independence of its members among themselves;

C) Ability to defend opinion and rights.

11. The newly elected president of Ukraine must declare an oath of loyalty to the Ukrainian people by placing his hand on what?

A) Peresopnytsia Gospel;

B) The Constitution of Ukraine;

C) Mace of the President of Ukraine.

12. Who won the first victory in the Eurovision song contest from Ukraine?

A) Ruslana («Wild Dances»);

B) Jamala («1944»);

B) Kalush Orchestra («Stephania»).

13. Who is considered a legendary Ukrainian athlete who won 36 world records?

A) Ya. Klochkova;

B) V. Klitschko;

B) S. Bubka.

14. Who became the first winner of the Golden Ball in the history of independent Ukraine?

A) V. Oliynyk;

B) A. Shevchenko;

C) R. Ponomaryov;

15. When in Ukraine is the Day of Sobornost celebrated?

A) January 22;

- B) June 28;
- C) August 24.

Questionnaire «Level of awareness of European values»

1. Which of the following is the oldest international organization in Europe?

- A) Council of Europe;
- B) NATO;
- C) EU.

2. Which European organization was created to ensure compliance with human rights, democratic principles, and the rule of law?

- A) Council of Ministers of the EU;
- B) European Atomic Energy Community;
- C) Council of Europe.

3. In which city is the headquarters of the Council of Europe?

- A) Brussels;
- B) The Hague;
- C) Strasbourg.

4. What does the number of stars on the EU flag mean?

- A) Number of founding states;
- B) Number of laws that member countries must follow;
- C) Perfection and completeness.

5. What is the anthem of the European Union?

- A) «Ode to Joy» – L. Beethoven;
- B) Symphony No. 40 in G minor – V. Mozart;
- B) «We Are The Champions» – Queen;

6. Why should a candidate country for joining the EU be responsible?

- A) European criteria;
- B) Copenhagen criteria;
- C) Paris criteria.

7. Which value among those proposed does not correspond to the values of the European Union?

- A) democracy;
- B) economic independence;
- C) equality.

8. What year was the International Committee of the Red Cross founded?

- A) 1845;
- B) 1863;
- B) 1899.

9. Define the purpose of the International Committee of the Red Cross (ICRC):

- A) protect the life and dignity of people who have suffered due to armed conflicts and other situations of violence, and provide them with assistance;
- B) to contribute to the provision of health care for the population of all countries of the world;
- C) expand the territory of peace, security and well-being;

10. Determine the list of faucets participating in the Organization for Democracy and Economic Development (GUAM):

- A) Ukraine, Poland, Belarus, Uzbekistan;
- B) Belarus, Ukraine, Uzbekistan;
- C) Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Moldova.

11. Which organization was created for the purpose of close economic cooperation of participating countries, free movement of goods, capital, services and labor force, integration of the economies of these countries into the world economic system?

- A) Black Sea Economic Cooperation Organization (BSEC);
- B) Organization for Democracy and Economic Development (GUAM);
- C) European Union (EU).

12. The purpose of the European Economic Community was not:

- A) implementation of a coordinated agrarian policy;
- B) creating a free market;
- C) fight against the spread of communism;

13. In what year did Ukraine receive a visa-free regime with the European Union?

A) 2014;

B) 2017;

B) 2019.

14. The Schengen zone is:

A) free trade zone;

B) zone of use of the euro according to the agreement;

C) visa-free zone.

15. How many countries belong to the Schengen area?

A) 12;

B) 26;

C) 28.

The highlighted criteria and indicators will contribute to obtaining integrated information on improving the level of education of future teachers in the conditions of digitalization of education and will contribute to the adoption of appropriate management decisions. Within the scope of the study of the level of education of future teachers in the conditions of digitalization of education, a division was made into three levels – high (100–90%), medium (89–74%), sufficient (73–60%), because the first (bachelor's) level higher education applicants higher education already have a certain level of education, so we consider it inappropriate to define low and reproductive levels.

Conclusion. Therefore, the effectiveness of the implementation of the pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education depends on the conscious management of the process of educating future teachers in a higher education institution, ensuring the necessary organizational and pedagogical conditions, observing the stages of implementation and educational concepts. The result of the implementation of the author's concept should be an increase in the level of education of future teachers, their

professionalism, so that they become competitive graduates of the institution of higher pedagogical education.

We consider further verification of the effectiveness of the pedagogical concept of educating future teachers in the conditions of digitalization of education to be the next stage of scientific research.

References:

1. Diiachi druhoi polovyny XVI st. [Activists of the second half of the 16th century]. *Learning.ua*. Retrieved from <https://cutt.ly/iMjy9Fa> [in Ukrainian].

2. Educational potential of the nation. Retrieved from <http://surl.li/ooohx0> [in Ukrainian].

3. Halytsko-Volynska derzhava [Kingdom of Galicia – Volhynia]. *Online Test Pad*. Retrieved from <https://cutt.ly/EMjyfTk> [in Ukrainian].

4. Istoriiia Ukrainy. Povnyi kurs pidhotovky do ZNO [History of Ukraine. Complete course of preparation for external examinations]. *Prometheus*. Retrieved from <http://surl.li/baon> [in Ukrainian].

5. Kharkivska, A. A. (2012). Teoretychni ta metodychni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom vyshchoho navchalnoho pedahohichnoho zakladu [Theoretical and methodical principles of management of innovative development of a higher educational pedagogical institution]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Luhansk : DZ «Luhanskyi nats. un-t imeni T. Shevchenka» [in Ukrainian].

6. Korolivstvo Rus (Halytsko-Volynske korolivstvo) [Kingdom of Rus (Kingdom of Galicia–Volhynia)]. *YouTube*. Retrieved from <http://surl.li/opwqe> [in Ukrainian].

7. Korolivstvo Ruske. Monholska navala [Kingdom of Rus. Mongol invasion]. *ZNO-online – EIE-online*. Retrieved from <http://surl.li/bkkto> [in Ukrainian].

8. Kozatska Ukraina naprykintsi 50 – 80-kh rr. XVII st. [Cossack Ukraine at the end of the 50s – 80s of the 17th century]. *ZNO-onlain – EIE-online*. Retrieved from <http://surl.li/bklaz> [in Ukrainian].

9. Kyivska Rus [Kyivan Rus]. *Online Test Pad*. Retrieved from <http://surl.li/opxdf> [in Ukrainian].

10. Module 1. *Vid naidavnishykh chasiv do pershoi polovyny XVI st.* [From the most ancient times to the first half of the 16th century]. *Istoriia Ukrainy v istoriakh [History of Ukraine in stories]*. Retrieved from <http://surl.li/oouqq> [in Ukrainian].

11. Prokopenko, A. O. (2022). Benchmarkinh didzhytal resursiv edukatsii subiektiv osvitnoho protsesu [Digital benchmarking of education resources of subjects of the educational process]. Kharkiv : FOP Brovin, O. V. [in Ukrainian].

12. Prokopenko, A. O. (2022). Teoriia ta metodyka didzhytalizatsii edukatsii maibutnikh uchyteliv [Theory and methodology of digitalization of education of future teachers]. Kharkiv : FOP Brovin, O. V. [in Ukrainian].

13. Prokopenko, A. O. (2023). [Theoretical and methodological foundations of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

14. Ukraina: vynyknennia Kyivskoi derzhavy [Ukraine: the emergence of the Kyiv state]. *ZNO-online – EIE-online*. Retrieved from <http://surl.li/bkkvd> [in Ukrainian].

15. Starodavnia istoriia Ukrainy [Ancient history of Ukraine]. *LearningApps.org*. Retrieved from <http://surl.li/ooogi> [in Ukrainian].

16. Starodavnia istoriia Ukrainy [Ancient history of Ukraine]. *ZNO-onlain – EIE-online*. Retrieved from <http://surl.li/bkkoe> [in Ukrainian].

17. Trenazher № 1 dlia ZNO z istorii Ukrainy z temy «Starodavnia istoriia Ukrainy» [Simulator 1 for the VET on the history of Ukraine on the topic «Ancient history of Ukraine»]. *Kabinet istorii onlain – History office online*. Retrieved from <http://surl.li/opxkn> [in Ukrainian].

18. ZNO-2022. Vebinar 5. Ukrainski zemli u skladi Rechi Pospolytoi v druhii polovyni XVI st. [ZNO-2022. Webinar 5. Ukrainian lands as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the second half of the 16th century]. Retrieved from <http://surl.li/opxob> [in Ukrainian].

УДК 378.011.3-051:004]:005.336.2(045)

**ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ В
ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

© Репко І., Щербак І.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-04

Статтю присвячено проблемі теоретико-практичної реалізації структурно-функціональної моделі системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки. Висвітлено низку провідних проблем щодо управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів та запропоновано шляхи їх розв'язання: недостатній рівень управління якістю освітнього процесу майбутніх учителів інформатики; недостатній рівень управлінської компетентності керівництва факультету, кафедр, аналітичного, прогностичного та діагностичного забезпечення планування методичної, дослідницької роботи з науково-педагогічними працівниками; невчасне оновлення технічно-інструментальної бази та програмно-педагогічних засобів, що значно знижує вияв професійної компетентності вчителів інформатики; недостатня сформованість позитивної мотивації майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки. Охарактеризовано організаційно-педагогічні умови управління формуванням професійної компетентності в майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки: організація та мотивація фахової підготовки й викладацької діяльності; забезпечення активного саморозвитку та самовдосконалення майбутніх учителів інформатики; використання та інтеграція інформаційно-комунікаційних, інноваційних педагогічних технологій в освітній процес; упровадження міждисциплінарних зв'язків. Для аналізу результатів було застосовано кваліметричну модель оцінки формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. Визначено критерії, показники та відповідні рівня управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, система управління, майбутні вчителі інформатики, здобувачі вищої освіти, формування професійної компетентності.

Repko I., Shcherbak I. «Meaning and results of the practical implementation of the structural and functional model of the management system for professional competence formation of future it teachers in the process of professional training».

The article is devoted to the problem of theoretical and practical implementation of the structural and functional model of the system of management for the formation of the professional competence of future computer science teachers in the process of professional training. The article highlights a number of key problems in managing the formation of future teachers' professional competence and suggests ways to solve them: insufficient level of quality management of the educational process of future teachers of computer science; insufficient level of managerial competence of the faculty management, departments, analytical, prognostic and diagnostic support for planning methodological, research work with scientific and pedagogical staff; untimely updating of the technical and instrumental base and software and pedagogical tools, which significantly reduces the manifestation of professional competence of computer science teachers; insufficient formation of positive motivation of future computer science teachers in the process of professional training. The article describes the organizational and pedagogical conditions for managing the formation of professional competence in future computer science teachers in the process of professional training: organization and motivation of professional training and teaching activities; ensuring active self-development and self-improvement of future computer science teachers; use and integration of information and communication, innovative pedagogical technologies into the educational process; introduction of interdisciplinary links. To analyse the results, a qualimetric model for assessing the formation of future computer science teachers' professional competence was used. The criteria, indicators and corresponding levels of management of the formation of future computer science teachers' professional competence in the process of professional training are determined.

Keywords: structural-functional model, management system, future teachers of computer science, students of higher education, formation of professional competence.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку освіти висуває нові вимоги до професійної компетентності випускників закладів вищої освіти, що сприяє оновленню змісту підготовки майбутніх фахівців поглибленими шляхами формування необхідних умінь та навичок застосування знань на практиці.

Трансформації, яких зазнає сьогодні суспільство в економічній, соціальній та освітній сферах, актуалізують протиріччя між вимогами до якісної підготовки майбутніх учителів інформатики й контролем за рівнем сформованості в них професійної компетентності. Тому нині гострою є проблема реформування освіти, внесення змін інноваційного характеру в підготовку майбутнього вчителя загалом та майбутнього вчителя інформатики зокрема.

Розробка та впровадження цільової системи управління формуванням компетентності на основі сучасних засобів інформаційних технологій

визначається необхідністю забезпечення високого рівня якості підготовки вчителів інформатики. Дослідження практичної реалізації структурно-функціональної моделі дозволяє виявити ефективні методи та інструменти управління, що впливають на результативність формування компетентностей.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Серед закордонних науковців достатньо наукових доробок присвячені теоретико-методологічним аспектам управління: проблемі сутності управління (М. Вебер, У. Ешбі, Г. Клаус, М. Солодкий, Р. Фатхутдінов тощо), психологічним аспектам управління (О. Андрієвський, Л. Тарасенко, С. Кудіненко, О. Сердюк), розбудові системи управління закладами освіти загалом (Лі Т. Болман, Т. Ділл, Е. Гласс, У. Мередіт, М. Попенгое, Т. Серперт). Аналіз наукових досліджень українських учених В. Глушкова, М. Лазарева, Є. Лодатка, Л. Лузан, А. Харківської, Є. Хрикова та інших, які присвятили свої роботи проблемі моделювання педагогічних процесів та систем, стали теоретичною базою обґрунтування системи управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики.

Метою статті є обґрунтування ефективності реалізації розробленої структурно-функціональної моделі системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Модернізація сучасної вищої освіти на засадах європейської освітньої парадигми має ґрунтуватися на: її змісті (гуманізація, фундаменталізація, міжпредметність, інтегративність, креативність); удосконаленні педагогічних, зокрема інформаційних технологій; розвитку наукової та інноваційної діяльності; гармонізації зв'язку закладу вищої освіти з розвитком суспільством; структурних змінах та інституційних перетвореннях; ефективному менеджменті; активному міжнародному співробітництву; підвищенні рівня якості вищої освіти загалом та вищої педагогічної освіти зокрема.

Зазначимо, що вищу освіту в Україні потрібно розуміти як творче середовище, соціокультурна функція якого полягає у відтворенні й передачі знань і цінностей, створенні прогресивних концепцій та теорій, дієвих технологій, оновленні інформаційного, навчально-методичного комплексу відповідно до прагнень стати кращим, корисним, універсальним, затребуваним.

Досягнення такого результату вимагає перегляду теоретичних і практичних аспектів управління формуванням професійної компетентності. Пріоритетними напрямками державної політики щодо управління формуванням професійної компетентності є:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- безперервне підвищення рівня якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу;
- упровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- підвищення соціального статусу й професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної та суспільної підтримки;
- розвиток освіти як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів [2, с. 32–39].

Реформування системи вищої освіти в контексті управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів передбачає: перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дозволяє задовольняти можливості особистості здобувати певний освітній та кваліфікаційний рівень за обраним напрямком відповідно до індивідуальних здібностей; підвищення освітнього й культурного рівня особистості вчителя, створення умов для навчання впродовж усього життя, що «являє собою тривалий процес поступового переходу від незнання до знання, від вдосконалення одних умінь до появи нових. Цей процес відбувається в умовах трансформації цифрової поведінки дорослої людини в сферу її життєдіяльності, інтеграції цифрової та професійної сфер діяльності» [5, с. 100].

Необхідно наголосити, що в контексті компетентності можна виділити широкий і вузький погляди: «вузький погляд означає дотримання правил і процедур, використання технічних/професійних навичок для виконання звичайних завдань; широке бачення забезпечує вимоги, які вищі, ніж необхідні для конкретної роботи, що відповідає найкращій існуючій практиці та майбутнім ринкам праці» [7, с. 9].

Частина науковців (В. Алфімов, Н. Морзе, С. Савченко, Т. Сорочан, Є. Хриков та інші) вважає проблему управління формуванням професійної компетентності вчителя провідною для реформування освіти загалом. Головним на сьогодні є потреба в усвідомленні цієї проблеми, розуміння сутності професійної компетентності, як вона формується, чим визначається та від чого залежить, як управляти її формуванням.

А. Харківська та В. Малихіна зазначають, що «компетентності включають суто професійні знання та навички, які характеризують кваліфікацію таких якостей, як ініціативність, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні навички, здатність вчитися, оцінювати, логічно мислити та використовувати інформацію» [7, с. 4].

На думку Н. Ігантенко, у результаті реформування вітчизняної системи вищої педагогічної освіти посилюється процес рівневої та профільної диференціації навчання, водночас заклади освіти здобули право складати (авторські) навчальні плани й програми; учасники освітнього процесу – можливість реалізувати власні освітні проекти та індивідуальні освітні траєкторії [1]. Погоджуємося з науковцем, адже вищезазначені зміни сприяють підвищенню рівня якості управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів загалом та вчителів інформатики зокрема.

Попри активне реформування вищої педагогічної освіти помітно недостатньо відбувається забезпечення високого рівня професійної компетентності майбутніх учителів, зокрема вчителів інформатики. Тому вважаємо за необхідне висвітлити ще низку провідних проблем

щодо управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів:

недостатній рівень управління якістю освітнього процесу майбутніх учителів інформатики;

недостатній рівень управлінської компетентності керівництва факультету, кафедр, аналітичного, прогностичного та діагностичного забезпечення планування методичної, дослідницької роботи з науково-педагогічними працівниками;

невчасне оновлення технічно-інструментальної бази та програмно-педагогічних засобів, що значно знижує вияв професійної компетентності вчителів інформатики;

недостатня сформованість позитивної мотивації майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

Усе це ускладнює процес управління формування професійної компетентності майбутніх учителів, адже саме в процесі їх фахової підготовки виникає змога «сформувати цілісне уявлення про свою майбутню професію, більш усвідомлено самовизначатися і орієнтуватися в ній, будувати свою професійну кар'єру» [6, с. 222].

Під час аналізу стану управління формуванням професійної компетентності, з урахуванням зазначених проблем, було виокремлено проблеми в контексті управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, які можливо вирішити у межах дослідження.

Уважаємо, що перша проблема потребує реінжинірингу та модернізації наявних механізмів управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. Для розв'язання проблеми доречним є розробка структурно-функціональної моделі системи управління цим процесом.

Друга проблема пов'язана із розвитком організаційно-управлінської мережі щодо управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки. Шляхом вирішення цієї проблеми є створення відповідного управлінсько-інформаційного простору.

Третя проблема – недостатній рівень управлінської компетентності керівництва факультету, кафедр. Вбачаємо такі шляхи розв’язання цієї проблеми: залучення керівництва факультету, кафедр, науково-педагогічних працівників до участі в тренінгах, семінарах, вебінарах, конференціях тощо; відвідування спецкурсів, участь у наукових дебатах щодо підвищення рівня ефективності управління освітнім процесом тощо.

Чверта проблема – недостатня мотивація особистості до здобуття освіти. Розв’язання проблеми можливе шляхом: створення системи заохочень, формувального оцінювання; розробки комплексу критеріїв і показників оцінювання ефективності управління формуванням професійної компетентності; розвитку особистісних та професійних якостей.

Аналіз наукової літератури щодо проблеми управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики свідчить про відсутність статистичних відомостей достатньої кількості критеріїв і показників оцінювання ефективності управління формуванням професійної компетентності, що унеможливує оцінку негативних та позитивних явищ, знижує дієвість коригувального впливу на них.

Для з’ясування рівня ефективності управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики в процесі фахової підготовки визначимо та обґрунтуємо критерії управління цим процесом.

Критерії повинні спрямовувати управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики на всебічну та цілісну реалізацію професійних завдань, передбачати максимальне використання можливих фахових резервів, тобто критерії є найважливішими у досягненні цілей цього дослідження.

Для визначення першого критерію обґрунтуємо організаційно-педагогічні умови для ефективного управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

Організаційно-педагогічні умови розуміємо як сукупність взаємопов’язаних і взаємозумовлених чинників, що забезпечують

цілеспрямований процес формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

До організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки відносимо такі:

- організація та мотивація фахової підготовки й викладацької діяльності;
- забезпечення активного саморозвитку та самовдосконалення майбутніх учителів інформатики;
- використання та інтеграція інформаційно-комунікаційних, інноваційних педагогічних технологій в освітній процес;
- упровадження міждисциплінарних зв'язків.

Зупинимось детальніше на кожній із них.

Відповідно до першої умови (організація та мотивація фахової підготовки і викладацької діяльності) зараховуємо відповідність змісту методичного забезпечення (навчальний план, робоча програма, лекційні, практичні, семінарські заняття тощо) сучасним освітнім тенденціям.

На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується змінами в усіх його сферах і соціальних інституціях, особливо актуальною є проблема формування майбутніми вчителями інформатики базової, фахової та міжособистісної компетентностей.

Тому необхідна позитивна мотивація до здобуття базових та спеціальних знань, що зумовлена цілями, інтересами, нахилами та прагненнями особистості до професійного зростання.

Уважаємо, що нині педагог перестає бути просто інформатором, а стає організатором самостійної, пошукової, дослідницької роботи здобувачів вищої освіти, тобто фасилітатором, який забезпечує організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності.

Друга умов пов'язана із забезпеченням активного саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації майбутніх учителів інформатики, що

полягає в створенні проєктів (сайти, блоги, фільми, презентації тощо), якими вони зможуть керувати та які будуть впроваджені в освітній процес. Ця умова також дозволяє виявити особистісні (уважність, високий рівень розвитку зорової пам'яті, швидкості мислення, креативність, терпимість, стресостійкість) та професійно значущі (прагнення до підвищення рівня розвитку професійної компетентності, високий рівень педагогічних здібностей; аналітичне, логічне прогностичне та креативне мислення) якості здобувачів вищої освіти, які часто бувають неповністю розкриті та вдосконаленні під час навчання.

Ця умова забезпечує формування фахової, аналітичної, проєктивної, комунікативної та міжособистісної компетентностей.

Слід зазначити, що баланс між індивідуальними та груповими формами навчання допомагає найбільш продуктивно формувати вміння проєктувати, конструювати професійні завдання, рефлексувати.

Зазначимо, що однією з головних умов забезпечення активного саморозвитку та самовдосконалення є впровадження проблемного навчання, що передбачає розвиток аналітичного мислення, формування навичок науково-дослідницької діяльності в майбутніх учителів інформатики. Отже, майбутніх учителів інформатики необхідно залучати до розробки власних матеріалів (освітніх сайтів, мультимедійних проєктів тощо), що допоможуть їм здобути необхідні знання для професійного зростання та самореалізації.

Використання та інтеграція інформаційно-комунікаційних, інноваційних педагогічних технологій в освітній процес, як третя умова, передбачають розвиток фахових, інформаційних, аналітичних, науково-дослідницьких та інструментальних (технічна, технологічна) компетентностей майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки. Вона полягає в застосуванні наявних технологій, упровадженні нових і застосуванні інноваційних форм подання, обробки, зберігання та використання інформації в паперових та електронних формах.

Уважаємо, що використання та інтеграція інформаційно-комунікаційних, інноваційних педагогічних технологій в освітньому процесі є ефективним

методом формування вищезазначених компетентностей, навичок професійного спілкування та можливістю підтримувати увагу аудиторії.

Наступною умовою є впровадження міждисциплінарних зв'язків, за допомогою якої відбувається формування професійної компетентності. Зазначена умова охоплює розробку інтегрованих курсів, а також реалізацію міждисциплінарних паралелей, що змінюють інформаційну завантаженість і сприятимуть постійному вдосконаленню змісту фахової підготовки майбутніх учителів інформатики.

Зауважимо, що всі запропоновані умови мають застосовуватися цілеспрямовано з метою якісного впливу на результати професійної діяльності майбутніх учителів інформатики, що водночас сприятиме взаємозв'язку між професійною компетентністю майбутнього вчителя інформатики та організаційно-педагогічними умовами.

Спираючись на вищезазначене, можна виявити та охарактеризувати методи та форми реалізації організаційно-педагогічних умов.

Для впровадження першої умови доцільно використовувати такі методи та форми:

1) організація освітніх (аудиторних (лекції, семінари, практичні заняття тощо) та позааудиторних (екскурсії, відвідування бібліотек та інформаційних центрів тощо)) заходів, спрямованих на стимулювання позитивної мотивації до профільного навчання майбутніх учителів інформатики;

2) розробка професійно орієнтованих завдань, педагогічних ситуацій відповідно до особливостей викладання інформатики, спрямованих на організацію та мотивацію фахової підготовки;

3) забезпечення сприятливої емоційної атмосфери на заняттях із використанням комп'ютерно орієнтованих програм;

4) побудова партнерської взаємодії між викладачем і здобувачами вищої освіти в процесі навчання з метою посилення мотивації фахової підготовки.

Для реалізації другої умови можна застосувати:

1) залучення майбутніх учителів інформатики до участі в конкурсах, конференціях, круглих столах, вебінарах та олімпіадах, пов'язаних зі спеціальністю 014 «Середня освіта (Інформатика)»;

2) організація спільної наукової діяльності здобувачів вищої освіти й викладачів відповідно до обраного фаху (написання статей, тез доповідей, наукових робіт тощо);

3) самостійна організація та ведення власних мультимедійних і наукових проєктів, пов'язаних із інформаційно-комунікаційною діяльністю (створення мультфільмів, фільмів, сайтів, блогів, розробка дистанційних курсів);

4) організація різних видів професійно-педагогічної практики для майбутніх учителів інформатики.

Відповідно до третьої умови доцільно використати:

1) ознайомлення з інноваційними інформаційно-комунікаційними та педагогічними технологіями викладання інформатики (семінар, презентація тощо);

2) використання нових форм подання, обробки, зберігання та використання інформації під час вивчення фахових освітніх компонентів (дистанційне навчання, хмарні технології тощо);

3) проведення бесіди щодо користування інформаційно-комунікаційними технологіями (комп'ютер, мультимедійна дошка, мультимедійний учительський стіл тощо).

Для організації четвертої умови доречними будуть:

1) організація та проведення різних типів занять із використанням ІКТ (семінар, прес-конференція, теле/радіопередача (вебінар, скайп));

2) зв'язок теорії з виробничою практикою (організація та проведення студентської практики відповідно до сформованих професійних компетентностей);

3) розробка інтегрованих курсів.

Важливий аспект упровадження виявлених організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики

в процесі фахової підготовки полягає у тому, що вони всі взаємопов'язані та є ефективними у системному та комплексному застосуванні.

Спираючись на вищезазначене, можемо зазначити, що формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки є динамічним складним процесом, що буде ефективним, якщо впроваджено висвітлені організаційно-педагогічні умови.

Процес управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики передбачає визначення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів інформатики й організації та управління освітнім процесом, контрольно-аналітичну діяльність, прийняття управлінських рішень тощо.

Відтак, першим критерієм управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики є рівень професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. Оцінка показників критерію відбувається за допомогою формувального оцінювання. Цей критерій спрямований на врахування результату взаємозв'язку підходів, принципів, організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки із компонентами цієї компетентності, ефективність реалізації. Крім того, критерій передбачає вдосконалення професійної компетентності від наявного до найвищого рівня на основі розроблених взаємозв'язків.

Другий критерій управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики – професійно-управлінський – ефективно поєднання професійних та управлінських якостей адміністрації та науково-педагогічних працівників.

Показниками цього критерію є:

а) організація роботи з прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня ефективності управління фаховою підготовкою здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (Інформатика)» (річні плани роботи, засідання членів кафедр, вчених рад факультету тощо);

- б) контроль виконання управлінських рішень;
- в) рівень задоволення потреб усіх учасників освітнього процесу;
- г) опанування інформаційно-комунікативних, інноваційно-педагогічних технологій;

Третій критерій – організаційно-управлінський – організація та мотивація фахової підготовки; забезпечення активного саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації; упровадження міждисциплінарних зв'язків та реалізація всіх напрямів підготовки здобувачів вищої освіти.

Показниками критерію є:

- а) організація управління освітнім процесом (кількість програм, робочих планів, методичних рекомендацій тощо);
- б) залучення до співпраці з закладом вищої освіти науково-дослідних інститутів, державних установ та ІТ-компаній;
- в) залучення стейкхолдерів до участі в розробці навчальних планів, освітньо-професійних програм, організації практик.

Висвітлені критерії управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики дозволяють визначити такі рівні: високий, середній, низький.

Високий рівень характеризується: сформованістю базових умінь та навичок; активним і свідомим практичним застосуванням набутих фахових знань, умінь, навичок у процесі проходження педагогічних практик; високим рівнем опанування інформаційних технологій та засвоєння інформації; добре розвиненим аналітичним мисленням; високою здатністю до створення проєктів; яскраво вираженою схильністю до науково-дослідницької діяльності; свідомим ставленням до обраного фаху; високим рівнем вияву особистісних і професійно значущих якостей на основі самооцінки; чітко визначеним прагненням і здатністю до самоосвіти та саморозвитку; високим рівнем мотивації до навчання; обґрунтованістю визначення конкретної та вимірної мети, змісту управлінської діяльності, наявним перспективним планом розвитку спеціальності, ефективною взаємодією учасників освітнього процесу у

прийнятті управлінського рішення, виконання та контроль за його виконанням; оперативним виявленням і коригуванням відмінностей від фактичних результатів управління до визначених; високим рівнем забезпечення потреб здобувачів вищої освіти; високим рівнем спеціального, технічного та програмного забезпечення; ефективною організацією управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки; організованою на високому рівні співпрацею закладів вищої освіти з науково-дослідними інститутами, державними установами та ІТ-компаніями; розвиненим механізмом залучення стейкхолдерів до участі в розробці навчальних планів, освітньо-професійних програм, організації практик; високим рівнем побудови міжнародних зв'язків.

Середній рівень характеризується: достатньо сформованими базовими вміннями та навичками, проте є певні прогалини в теоретичних знаннях; у процесі проходження педагогічних практик майбутні вчителі інформатики недостатньо враховують загальні принципи викладання навчальних предметів; опануванням інформаційних технологій, проте не виявляють стійкого інтересу до науково-дослідницької діяльності та вивчення позапланових сучасних ІТ-технологій; розробкою дипломних проєктів на достатньому рівні; недостатньою мірою прояву свідомого ставлення до обраного фаху; задовільним виявом особистісних та професійно значущих якостей на основі самооцінки; опосередкованим прагненням до самоосвіти та саморозвитку; не завжди стійкою мотивацією до навчання; умінням визначати конкретну й досяжну мету, проте зміст управлінської діяльності суб'єктами управлінського процесу розуміється частково; взаємодією учасників освітнього процесу щодо прийняття управлінського рішення, виконанням та контролем його реалізації, проте лише частково здійснюється коригування відмінностей від фактичних результатів управління до визначених; організацією процесу управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки, проте з певними недоліками; забезпеченням співпраці закладів вищої освіти з науково-дослідними

інститутами, державними установами та ІТ-компаніями, проте без системності взаємодії (дуже мала кількість залученості учасників освітнього процесу); недостатньо розвиненим механізмом залучення стейкхолдерів до участі в розробці навчальних планів, освітньо-професійних програм, організації практик.

Низький рівень за критеріями характеризується: задовільно сформованими базовими вміннями й навичками, помітними прогалинами в знаннях; неврахуванням здобувачами вищої освіти у процесі проходження педагогічних практик засад методики викладання навчальних предметів; незначною мірою опановано інформаційні технології; майже відсутнім інтересом до вивчення позапланових сучасних ІТ-технологій та науково-дослідницької діяльності, дипломні проекти розроблені на низькому рівні; несвідомим ставленням до обраного фаху; низьким виявом особистісних та професійно значущих якостей на основі самооцінки; відсутністю прагнення до самоосвіти та саморозвитку; зниженою мотивацією до навчання; недостатньо сформованим цілісним уявленням про мету та зміст управлінської діяльності суб'єктами управлінського процесу; потребою в осучасненні плану розвитку спеціальності; неузгодженістю дій учасників освітнього процесу щодо прийняття управлінського рішення, виконання та контролю його реалізації; частковим забезпеченням потреб здобувачів вищої освіти; майже відсутністю організації управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки; неактивно забезпеченою співпрацею закладів вищої освіти з науково-дослідними інститутами, державними установами та ІТ-компаніями; нерозвиненим механізмом залучення стейкхолдерів до участі в розробці навчальних планів, освітньо-професійних програм, організації практик.

Сьогодні більшість українських закладів вищої освіти керуються традиційною схемою внутрішньої діагностики управління формуванням професійної компетентності, що зазвичай має такі елементи:

- наявність затверджених у встановленому порядку навчальних планів, графіків освітнього процесу, силабусів із освітніх компонентів;
- відповідність змісту навчальних планів і робочих програм освітньо-кваліфікаційній характеристиці та освітньо-професійній програмі підготовки;
- відповідність розкладу занять логіці викладання кожного освітнього компонента;
- відповідність занять затвердженим планам і програмам;
- комплекtnість і достатність методичного забезпечення з освітніх компонентів (методичні вказівки, конспекти занять, настанови виконання лабораторних робіт тощо); достатність, регулярність і рівень організації поточного контролю (контроль якості знань здобувачів вищої освіти).

Механізм оцінювання управління формуванням професійної компетентності у сфері підготовки майбутніх учителів інформатики припускає активне використання та вдосконалення вже наявних процедур і механізмів: експертизи й сертифікації, акредитації, інспекції, психолого-педагогічні обстеження, збір статистичних відомостей тощо.

Проте цей механізм відбувається поза оцінкою важливих складників управління формуванням професійної компетентності, зокрема підвищення рівня розвитку особистісних якостей майбутніх учителів інформатики.

Під час дослідження доцільно використовувати такі методи: аналіз документації, анкетування, бесіди, тестування, інтерв'ю, методи математичної статистики з подальшим порівнянням відомостей із кваліметричними шкалами.

Слід зазначити, що нині відсутні чітко визначенні валідні методики, які б були зорієнтованими на безпосереднє вивчення процесу управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. Проте застосування кваліметричного (від лат. «qualis» – методи кількісної оцінки) підходу дозволяє більш ґрунтовно підійти до оцінювання ефективності системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Так, досить прийнятними в педагогічній діяльності є методи, що застосовуються за допомогою засобів кваліметричної діагностики. Мета такої діагностики полягає в здійсненні об'єктивного оцінювання управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики за допомогою певних кваліметричних засобів .

На підставі аналізу наукових досліджень, присвячених проблемам управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів (Т. Лазаревої, Т. Лупиніс, І. Хоржевської та інших), пропонуємо як основний інструментарій діагностики управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики використовувати кваліметричні анкети-вимірювальники та тести. Запропонована технологія діагностики передбачає реалізацію процедури валідизації анкети й визначення її надійності як контрольного вимірювального інструменту.

Для цього нами розроблено, відповідно до теми дослідження, анкети: «Склад компетентності майбутніх учителів інформатики», комплексне оцінювання управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, комплексне оцінювання ефективності управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, «Професійна компетентність майбутніх учителів інформатики», «Педагогічні здібності», виявлення особливостей формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, експертного оцінювання рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, а також технологічну карту спостереження та аналізу формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики

З метою оцінки рівня ефективності управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки за визначеними критерієм та відповідними показниками вважаємо за необхідне проаналізувати наявну документацію, зібрати інформацію за допомогою індивідуального та групового сфокусованого інтерв'ю, провести анкетування з подальшим порівнянням відомостей за кваліметричними шкалами.

Аналіз документації за напрямками роботи (планів, звітів тощо), індивідуальне та групове сфокусоване інтерв'ю, анкетування можна здійснити у такому порядку:

1. Аналіз навчальних планів, робочих програм, галузевих стандартів вищої освіти: освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійної програми підготовки.

2. Аналіз задоволеності здобувачів вищої освіти й викладачів станом викладання професійних освітніх компонентів у закладах вищої освіти.

3. Аналіз наявної сучасної методично-технічної бази (програмно-педагогічні, методичні та технічні засоби).

4. Аналіз контрольно-аналітичної діяльності, ефективності прийняття управлінських рішень.

5. Аналіз якості звітної документації за результатами управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Отримані результати проведення комплексу аналізів дозволить виявити як позитивні напрацювання, так і недоліки, які потребують подальшого поглибленого вивчення та виправлення.

Для підвищення ефективності наявної системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки вважаємо за доцільне організувати управлінсько-інформаційний простір «Управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки» із метою: здійснення керівництва в процесі впровадження структурно-функціональної моделі системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки; забезпечення усвідомлення суб'єктами управління важливості підвищення ефективності управління цим процесом у сучасних умовах; розвитку й підвищення рівня розвитку управлінської компетентності суб'єктів управління. У межах цього простору рекомендуємо до реалізації спецкурс «Особливості управління формуванням

професійної компетентності у майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки».

Завдання спецкурсу передбачає не лише здобуття слухачами теоретичних знань щодо проблеми управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки, а й розвиток практичних навичок у контексті зазначеної проблеми. Практичні заняття проводяться у формі тренінгів, дискусій, вебінарів, круглих столів тощо. Під час занять застосовуються методи навчання: ділові та рольові ігри, ситуаційний метод, мозковий штурм, тренінгові вправи тощо.

Крім того, відповідно до змісту спецкурсу для суб'єктів управління розроблено методичні рекомендації «Теоретичні засади управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки» та «Діагностика рівня управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки».

Наведемо фрагмент анкетування «Організація освітнього процесу».

Якісна успішність здобувачів вищої освіти групи (поток).

Кількісна успішність здобувачів вищої освіти групи (поток).

Кількість опублікованих за академічний рік навчальних, навчально-методичних, науково-дослідних праць та довідкових видань (словники, тезауруси, довідники) на кафедрі, факультеті у відсотках до загальної кількості членів кафедри, факультету.

Кількість опублікованих підручників і навчальних посібників на кафедрі, факультеті у відсотках до загальної кількості членів кафедри, факультету.

Кількість абітурієнтів за заявами на денній/заочній формах навчання.

Термін використання чинних навчальних програм (кількість років із моменту впровадження).

Кількість змін, доповнень, внесених у раніше затверджені (чинні) навчальні програми.

Кількість чинних навчальних програм, що потребують осучаснення поточного навчального року.

Кількість освітніх компонентів, представлених у варіативному блоці за вибором здобувачів вищої освіти.

Кількість освітніх компонентів, представлених у варіативному блоці за вибором закладів вищої освіти.

Кількість авторських навчальних програм, затверджених поточного навчального року на науково-методичній раді академії.

Відсоток забезпеченості освітнього процесу сучасними технічними засобами навчання.

Забезпеченість освітнього процесу ліцензованими програмними продуктами.

Відсоток здобувачів вищої освіти денної форми навчання від їх загальної кількості, які вступили на спеціальність 014.09 «Середня освіта (Інформатика)».

Кількість здобувачів вищої освіти, які навчаються за кошти фізичних та юридичних осіб.

Відсоток здобувачів вищої освіти заочної форми навчання від їх загальної кількості.

Кількість чинних у закладах вищої освіти факультативів наукового спрямування.

Кількість конференцій, проведених поточного навчального року в масштабі закладів вищої освіти.

Кількість всеукраїнських конференцій, проведених поточного навчального року в масштабі закладів вищої освіти.

Кількість міжнародних конференцій, проведених поточного навчального року в масштабі закладів вищої освіти.

Кількість науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, які взяли участь у всеукраїнських та міжнародних конференціях, проведених поточного навчального року в масштабі закладів вищої освіти.

Кількість проведених поточного навчального року заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності управління формуванням професійної компетентності суб'єктів освітнього процесу.

Кількість олімпіад, конкурсів, вебінарів, проведених поточного навчального року в закладах вищої освіти.

Кількість здобувачів вищої освіти, які брали участь в олімпіадах, конкурсах, вебінарах поточного навчального року в закладах вищої освіти.

Кількість здобувачів вищої освіти, що зайняли призові місця в олімпіадах, конкурсах, проведених поточного навчального року в закладах вищої освіти.

Кількість здобувачів вищої освіти денної форми навчання, які беруть участь у написанні фахових статей під керівництвом адміністрації та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Пропонуємо до проведення також й авторський вебінар «Усвідомлення значущості менеджменту майбутніми учителями інформатики у їх професійній діяльності».

Мета вебінару: забезпечення усвідомлення суб'єктами управління (науково-педагогічними працівниками) важливості підвищення результативності управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки в сучасних умовах; розвиток і підвищення рівня розвитку професійної компетентності суб'єктів управління та їх відповідальності.

Програма вебінару має три розділи по 20 тем для окремих занять. Загальна тривалість – 80 години (на кожен тему відведено 4 години). Заняття рекомендуємо проводити два рази на місяць протягом навчального року.

Слід організувати й майстер-класи, тренінги, семінар «Удосконалення ефективності системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики» для керівництва факультету, кафедр; зустрічі з керівниками педагогічних закладів вищої освіти та ІТ-компаній не лише в Україні, а й за кордоном. Для науково-педагогічних працівників можна проводити управлінські дні (на день зайняти керівну посаду завідувача кафедри

або декана факультету), ділові ігри, на яких відпрацьовуватимуться управлінські технології покращення результативності освітнього процесу. На факультетах та кафедрах доцільно створити школу адміністративного резерву.

Для підвищення рівня управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики можна організувати: семінар «Актуальні вектори підготовки майбутніх учителів інформатики в процесі проходження педагогічної практики» для здобувачів вищої освіти перших курсів; вебінар «Хмарні технології в управлінні та освіті», факультативу «Сучасні освітні інформаційні технології»; конкурс «Що? Де? Коли?», дебатний клуб «Ерудит» тощо; науковий клуб «Informatics» та інше.

Висновок. Проаналізувавши все вищезазначене, можемо дійти висновку, що реалізація розробленої структурно-функціональної моделі системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки сприятиме покращенню ефективності управління.

На досягнення мети впливає безпосередньо чіткість та правильність методологічно обґрунтованість вихідних теоретичних положень; критичний аналізу стану досліджуваної проблеми; відповідність методів наукового пошуку його меті й завданням; поєднання методів якісного та кількісного аналізу статистичних даних; застосування апробованих методів статистичного аналізу тощо.

Здійснене дослідження репрезентує виконання поставлених завдань у повному обсязі, проте залишаються недослідженими деякі аспекти визначеної проблеми. Подальший розвиток вбачаємо в моніторинзі якості управління формуванням професійних компетентностей майбутніх фахівців інших спеціальностей.

Перелік використаних джерел:

1. Ігнатенко Н. В. Державна освітня політика України щодо забезпечення якості освіти: зміст та основні напрями. *Партнерство взаємодії як фактор підвищення якості освіти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. семінару, 18 лют.

2020 р. Тернопіль : ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2020. С. 23–26. URL: <https://goo.su/93Iuw> (дата звернення: 13.10.2023).

2. Кремень В. Модернізація вищої школи України в контексті принципів Болонської декларації. *Вища школа*. 2004. № 5–6. С. 32–39.

3. Ковбатюк М., Шевчук В., Ковбатюк Г. Концепція реформування вищої освіти України в умовах інтеграції до єдиного світового освітнього простору. *Економіка і управління*. 2019. Вип. 46. С. 31–43.

4. Харківська А. А. Інформаційно-цифрова компетентність сучасного вчителя – вимога сучасності. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 серп. 2021 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2021. С. 46–49.

5. Харківська А. А. Формування та розвиток цифрової компетентності педагога в системі навчання впродовж життя – вимога часу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. № 66. С. 98–105. DOI: https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020_рік-66-98-105 (дата звернення: 15.10.2023).

6. Kharkivska A., Khmil N., Dmytrenko K., Kapustina O., Dziuba O. Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis* (ISSN 1984-6754), 2023. № 15(3). P. 218–232. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602> (дата звернення: 15.10.2023).

7. Kharkivska A., Malykhina V. Instrumental Competencies Of Higher Education Seekers As A Factor Of Professional Training. *Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*, 2021. № 11(21). 14 p. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) (дата звернення: 15.10.2023).

References:

1. Ihnatenko, N. V. (2020). Derzhavna osvithnia polityka Ukrainy shchodo zabezpechennia yakosti osvity: zmist ta osnovni napriamy [The state educational policy of Ukraine on ensuring the quality of education: content and main directions]. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Partnerstvo vzaiemodii yak faktor pidvyshchennia yakosti osvity» – International scientific and practical conference «Partnership of interaction as a factor in improving the quality of education». Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka. 23–26. Retrieved from <https://goo.su/93Iuw> [ukr].
2. Kremen, V. (2004). Modepnizatsiia vyshchoi shkoly Ukpainy v konteksti pryntsyviv Bolonskoi deklaratsii [Modernization of higher education in Ukraine in the context of the principles of the Bologna Declaration]. Vyshcha shkola – High school, 5–6, 32–39 [ukr].
3. Kovbatiuk, M., Shevchuk, V. & Kovbatiuk, H. (2019). Kontseptsiiia reformuvannia vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh intehtratsii do yedynoho svitovoho osvitnoho prostoru [The concept of reforming higher education of Ukraine in the conditions of integration into the unified global educational space]. Ekonomika i upravlinnia – Economics and management, 46, 31–43 [ukr].
4. Kharkivska, A. A. (2021). Informatysiino-tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia – vymoha suchasnosti [The information and digital competence of a modern teacher is a modern requirement]. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Psykhologiiia ta pedahohika suchasnosti: problemy ta stan rozvytku nauky i praktyky v Ukraini» – International Scientific and Practical Conference «Modern psychology and pedagogy: problems and state of development of science and practice in Ukraine». Lviv : HO «Lvivska pedahohichna spilnota». 46–49 [ukr].
5. Kharkivska, A. A. (2020). Formuvannia ta rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti pedahoha v systemi navchannia vprodovzh zhyttia – vymoha chasu [The formation and development of a teachers digital competence in the lifelong learning system is a requirement of time]. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education, 66, 98–105 . Retrieved from [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) [eng].

6. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O. & Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. Synesis (ISSN 1984-6754), 15(3), 218–232. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602> [eng].

7. Kharkivska, A. & Malykhina, V. (2021). Instrumental competencies of higher education seekers as a factor of professional training. Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics, 11(21). Retrieved from [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) [eng].

УДК 378.011.3-051:373.3]:37.043.2(045)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

© Акімова О.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-05

У статті презентовано основні аспекти системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору. Схарактеризовано функції вчителя початкових класів в умовах розбудови інклюзії: виховна, дидактична, організаторська, інформувальна. Проаналізовано зміст фахової підготовки до використання сучасних методів викладання, що передбачають дотримання норм інклюзивності та забезпечують реалізацію креативності в професійній діяльності майбутнього вчителя початкових класів: кроссенс, комікси. Автор приходить до висновку, що система підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору передбачає застосування спеціальних діяльнісного й компетентнісного підходів, що передбачають не контролювальну, а фасилітаторську, тьюторську роль учителя в межах застосування методу навчання. Сучасна фахова підготовка має забезпечуватися з дотриманням принципів партнерства, інклюзивності, відповідності сьогочасним умовам реалізації освітнього процесу. Практичний аспект фахової підготовки до застосування сучасних методів реалізується в межах педагогічних практик, що відбуваються в закладах загальної середньої освіти, на базі яких створюються спеціальні умови для розвитку пізнавальних умінь і фахових компетентностей.

Ключові слова: майбутні вчителі початкових класів, інклюзивний освітній простір, функції вчителя, комікси, кроссенс, методи навчання.

Akimova O. «Preparation of future teachers of primary grades for the use of modern teaching methods in the conditions of inclusive educational space».

The article presents the main aspects of the system of training future primary school teachers to use modern teaching methods in the conditions of an inclusive educational space. The functions of a primary school teacher in the context of building inclusion are characterized: educational, didactic, organizational, informative. The content of professional training for the use of modern teaching methods, which provide for compliance with the norms of inclusivity and ensure the realization of creativity in the professional activity of the future teacher of primary classes, is analyzed: cross-sensing, comics. The author comes to the conclusion that the system of training future primary school teachers for the use of modern teaching methods in the conditions of an inclusive educational space requires the use of special activity and competence approaches, which provide for the teacher's role not in control, but as facilitator, tutor within the limits of the application of the teaching method. Modern professional training must be provided in compliance with the principles of partnership, inclusiveness, compliance with the current conditions of the educational process. The practical aspect of professional training for the application of modern methods is realized within the framework of pedagogical practices that take place in institutions of general secondary education, on the basis of which special conditions are created for the development of cognitive skills and professional competences.

Keywords: future primary school teachers, inclusive educational space, teacher's functions, comics, crosssense, teaching methods.

Актуальність дослідження. Підготовка майбутніх учителів початкових класів на сучасному етапі реформування освіти передбачає обов'язкове дотримання норм та принципів, що пов'язані з соціально-духовними цінностями попередніх поколінь та вимогами щодо функціонування сучасної системи вищої педагогічної освіти.

Формування особистості майбутнього фахівця в системі вищої педагогічної освіти відбувається в умовах створення певного «інклюзивного» освітнього середовища, що передбачає цілеспрямований виховний вплив соціального оточення та організаційні традиції закладу вищої освіти, активність професійної діяльності, громадянських поглядів та позицій здобувача вищої освіти. Формування сучасного інклюзивного освітнього простору є одним із провідних завдань фахової підготовки, тому продукування оптимальних умов й реалізація ефективної освітньо-професійної програми майбутніх учителів початкових класів передбачає фізичний, психічний, соціальний, професійний розвиток індивідуальності як фахове підґрунтя для сходження особистості на більш високий рівень компетентностей та здобуття більш якісних програмних результатів.

Сучасна концепція вищої освіти передбачає формування в майбутніх учителів початкових класів вміння самостійно, усвідомлено й відповідально ставитись до освітнього процесу, а заклади вищої освіти мають передбачити в своїй структурі можливості для формування та реалізації творчих потенціалів, здатності до саморозвитку в професійній діяльності в умовах інклюзії, виховання особистісних якостей та цінностей, формування, що є одним із провідних концептів перебудови системи викладання та навчання в освітньому процесі.

Зміни провідних аспектів побудови освітнього процесу в Україні зумовлені реалізацією норм Законів України «Про освіту» [18], «Про інноваційну діяльність» [17]; розпорядженням Кабінету Міністрів України: щодо схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [19], «Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)» [20], розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [22], Концептуальними засадами реформування середньої школи «Нова українська школа» [10], наказом Міністерства освіти і науки України «Про заходи щодо впровадження електронного навчального контенту» [16] тощо.

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти підготовка майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти відбувається в напрямку формування готовності до побудови інклюзивного освітнього простору відповідно до нормативно-правових документів та постанов Кабінету Міністрів України, а саме: Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб із особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [13]; «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» [15]; Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження

Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти [14] тощо.

Наскрізне впровадження засад інклюзивної політики як складника освітньої стратегії України представлені в Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [23] та Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [21].

Спираючись на основні положення нормативно-правових документів, сучасний простір майбутньої фахової діяльності будується із урахуванням впровадження елементів STEM-освіти, інклюзивності простору. Особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Загальні філософські основи освіти представлені в наукових розвідках В. Андрущенко, В. Кременя, В. Лугового, В. Майбороди, Н. Ничкало тощо.

Теоретичне та методичне підґрунтя педагогічної освіти представлені в дослідженнях І. Беха, С. Гончаренко, І. Зязюна, О. Савченко, С. Сисоєвої. Психологічні аспекти підготовки майбутнього вчителя та формування педагогічної майстерності представлено в розробках В. Лозової, В. Паламарчука, С. Сисоєвої, Л. Хоружої тощо.

Процес управління закладами вищої освіти, застосування сучасних концептуальних підходів до створення виховного та дидактичного простору в системі вищої педагогічній освіті представлено в наукових роботах О. Бабакіної, І. Беха, В. Лісовського, О. Молчанюк, Л. Петриченко, Г. Пономарьової, А. Харківської тощо.

Філософські засади інклюзивної освіти та її концептуальні положення схарактеризовано в працях О. Будник, В. Засенко, А. Колупаєвої, Т. Сак, В. Синьова, Ю. Найди. Теоретичні та практичні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів до роботи з дітьми в умовах інклюзивного навчання

висвітлено М. Береговою, Г. Давиденко, І. Демченко, Дж. Деппелер, В. Засенко, А. Колупасевою, С. Литовченко, Т. Лорман, Л. Савчук, Т. Сак, О. Таранченко, М. Чайковським та іншими дослідниками.

Мета статті: охарактеризувати основні аспекти системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Розбудова української держави на сучасному етапі вимагає підвищення ролі та статусу професії учителя в громаді, що передбачає плинні умови та наслідки від збройної агресії. Учитель, як уповноважена особа від держави, відповідає за соціальну зрілість кожного здобувача початкової освіти, упроваджуючи такі принципи української держави в систему підготовки [3]:

- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освіти;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм;
- пріоритетність загальнолюдських цінностей над політичними класовими інтересами;
- органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти в державних навчально-виховних закладах;
- інтеграція з наукою та виробництвом, взаємозв'язок з освітою інших країн;
- єдність і наступність, безперервність і різноманітність освіти, відповідність її світовому рівню.

Дослідниця А. Харківська трактує зміст реалізації принципів в галузі підготовки педагогічних кадрів як такі, що зорієнтовані на вдосконалення професійного відбору та підготовки майбутніх учителів [25]. Цінними, на нашу

думку, є наукові розвідки О. Бабакіної, яка акцентує на цінностях спеціально створених умов для формування готовності до педагогічної діяльності, зокрема на забезпеченні державою умов для підвищення престижу й соціального статусу майбутніх учителів, умов професійного й культурного зростання учителів [4].

Під поняттям «учитель» у психолого-педагогічному словнику розуміється організатор соціального виховного середовища, регулятор та контролер її взаємодії з кожним учнем. Учитель повинен реалізовувати задачі та мету виховання, організовувати активну навчально-виховну пізнавальну діяльність, трудову, суспільну, спортивно-оздоровчу та художньо-естетичні діяльності учнів [24].

На нашу думку, на відміну від загального визначення поняття «учитель», учитель початкової школи – педагогічний працівник, до обов'язків якого належить навчання й виховання учнів з урахуванням специфіки різних предметів та вікових особливостей молодших школярів, формування загальної культури особистості, соціалізації, усвідомленого вибору й засвоєння соціальних програм, розвиток самостійності та самоорганізованості в учнів шляхом формування компетентностей різних напрямів [6].

Запити громади зумовлюють такі функції вчителя початкових класів в умовах розбудови інклюзії [9]:

1. Виховна функція. Передбачає необхідність здійснювати цілеспрямований вплив на особистість із метою створення оптимальних умов для всебічного гармонійного розвитку; акумулювання в особі вчителя загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей, передавання досвіду школярам. Функція пов'язана з вихованням людини в широкому соціальному та педагогічному значенні, займає провідне місце в складному процесі формування особистості молодшого школяра. Специфіка реалізації функції зумовлена віковими особливостями учнів, відсутністю життєвого досвіду, практики побудови соціальних стосунків в учнів на принципах толерантності. Саме вчитель початкових класів керує формуванням системи

моральних принципів, естетичних та національних почуттів, ідеалів; формує науковий світогляд, що надалі сприятиме розширенню кругозору та духовному розвитку під час навчальної та виховної роботи.

2. Дидактична функція передбачає керівництво провідною діяльністю молодшого школяра – навчанням, реалізується в організації процесу опанування знань, умінь і навичок з основ наук, створення умов для інтелектуального розвитку, озброєння методами самостійної пізнавальної діяльності. Специфіка реалізації функції полягає у викладанні освітніх компонентів одним учителем, тобто від рівня знань, сформованості навчальних умінь та навичок, компетентностей, самостійності та самоорганізованості залежить рівень знань та компетентностей молодших школярів.

Одним із завдань підготовки вчителів початкових класів є підготовка до формування дидактичних умінь у молодших школярів: читати, слухати, писати, усно та письмово формулювати й викладати власні думки; працювати з книжкою; спеціальних умінь: читати ноти, здійснювати технічні обчислювальні операції з математики, слухати музику, записувати формули, нотні знаки, користуватися словником; культури розумової праці тощо.

Отже, провідне завдання вчителя початкових класів у межах реалізації дидактичної функції полягає в умінні навчити учня вчитися, використовуючи для цього різноманітні прийоми й засоби навчання та викладання в навчальній та позанавчальній діяльності [1].

3. Організаторська функція передбачає необхідність організації, цілеспрямованого керівництва дитячими колективами та різними видами дитячої діяльності безпосередньо в закладах освіти та поза їх межами. Специфіка реалізації функції полягає в роботі з колективом, що потребує урахування певних особливостей, зокрема: вікові межі та вікові особливості колективу, відсутність життєвого досвіду, специфічна діяльність – навчання, необхідність формування органів самоврядування, постановка суспільно значущої мети та обов'язкове педагогічне керівництво.

Зазначимо, що високий авторитет постаті вчителя зумовлений віковими

особливостями та специфікою провідної діяльності учнів початкових класів, тому важливими є принципи організації навчального колективу початкової школи.

4. Інформувальна функція передбачає популяризацію педагогічних знань серед батьків, працівників соціальної та виробничої сфер. Реалізація цієї функції в початковій школі передбачає визначення типу родини й стилю сімейного виховання, а також визначення на цій основі методики та форм роботи з батьками. До традиційних форм роботи з батьками належать: батьківські збори та конференції, батьківські клуби, допомога батькам учнів першого року навчання адаптуватися дітям 6–7 років до навчальної діяльності; консультації щодо правильної організації та підготовки домашнього завдання як одного з видів самостійної роботи учнів, відвідування дитини вдома, організація батьківських тренінгів та спільних консультацій із психологом та соціальним педагогом школи.

Усі визначені функції тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. На основі особистісних якостей у процесі професійної підготовки в майбутнього вчителя початкових класів мають бути сформовані необхідні фахові компетентності. Психолого-педагогічні якості в поєднанні з компетентністю забезпечують основу для формування педагогічної техніки та готовності до реалізації сучасних методів навчання у власній професійній діяльності.

Залучення до змісту стандартів вищої освіти кваліфікаційних моделей і методичних систем, освітніх інновацій, цифрових інструментів навчання спирається на засади діяльнісного, особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів.

Із метою забезпечення практичної підготовки майбутніх фахівців до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору в комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради розроблено та впроваджено для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 «Початкова

освіта» освітній компонент «Навчальна практика з реалізації діяльнісного підходу».

Практика спрямована на формування в майбутніх бакалаврів початкової освіти загальних та фахових компетентностей із застосування теоретичних знань, здобутих у процесі професійної підготовки, що передбачають сформованість практичних умінь і навичок використання ігрових та діяльнісних методів навчання в освітньому процесі початкової школи; готовність до впровадження принципу «зв'язок навчання з життям» в освітній процес початкової школи; сформованість здатності конструювати активну й ініціативну позицію молодших школярів [5].

Освітній компонент «Навчальна практика з реалізації діяльнісного підходу» зараховано до обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (галузі знань 01 «Освіта/ Педагогіка» спеціальності 013 «Початкова освіта»).

Мета «Навчальної практики з реалізації діяльнісного підходу» – забезпечити закріплення теоретичних знань, розвинути практичні вміння й навички майбутніми вчителями з використання ігрових та діяльнісних методів навчання в освітньому процесі початкової школи.

Завдання освітнього компонента передбачають:

- формування компетентностей щодо планування процесу навчання молодших школярів згідно з вимогами діяльнісного підходу як наскрізного в початковій школі;
- набуття досвіду конструювання фрагментів уроків за технологією критичного мислення;
- удосконалення навичок застосування прийомів креативного мислення як засобу формування нестандартних алгоритмів дій у молодших школярів;
- опанування навичок організації діяльнісного підходу в умовах дистанційного навчання;
- набуття досвіду використання сучасних методів і прийомів роботи

на засадах педагогіки партнерства.

Схарактеризуємо деякі сучасні методи викладання, що передбачають дотримання норм інклюзивності та забезпечують реалізацію креативності в професійній діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Технологія «кроссенс» (від англ. «intersection of values» – «перетин значень») розробляється за аналогією методу «кресворд».

Дослідниця С. Деньгаєва зазначає, що технологія була презентована 2002 року педагогом С. Федіним та художником В. Бусленком [7]. Креативна співпраця презентувала досвід роботи, що реалізувався в технології «кроссенсу» та відповідає запитам сучасних систем освіти, зараховується до розвивальних методів навчання, сприяє формуванню креативності, творчості, самостійності суджень у молодших школярів.

Метод «кроссенсу» сприяє [11]:

- розвитку логічного, образного, асоціативного мислення, уяви;
- формуванню нестандартного мислення, креативності;
- розвитку комунікативних і регулятивних компетентностей;
- удосконаленню навичок роботи з інформацією;
- стимулюванню мотивації та зацікавленню матеріалу, що вивчається здобувачами початкової освіти.

Можна виокремити такі види кроссенсів: знайомство; презентація історико-культурної доби, головної інформації заняття, біографії дослідників, науковців, письменників; візуалізація за сюжетом твору, відтворення сюжетів за картинками; узагальнення вивченого матеріалу; характеристика постатей, героїв; аналіз символіки; аналіз різноманітної проблематики; узагальнення понять, категорій тощо.

Діяльність за методом «кроссенсу» передбачає побудову асоціативного ланцюжка, що розміщується на стандартному полі з дев'яти квадратів. Відповідно до алгоритму дев'ять зображень мають бути розміщені в такий спосіб, щоб кожна картинка мала зв'язок із попередньою та наступною, а центральна об'єднувала за змістом відразу декілька [10].

Традиційно підготовка передбачає ознайомлення майбутніх фахівців із алгоритмами роботи, що передбачає побудову логічних зв'язків по периметру між квадратами 1–2, 2–3, 3–6, 6–9, 9–8, 8–7, 7–4, 4–1 («як головних») та ланцюжки по центральному хресту між квадратами 2–5, 6–5, 8–5 і 4–5 (як «додаткових»).

Підготовка передбачає опанування майбутніми вчителями алгоритму, що передбачає поетапність роботи:

1. Визначення теми, провідної ідеї кроссенсу.
2. Виокремлення дев'яти складників, що висвітлюють провідну ідею.
3. Визначення відношення та черговості, обрання варіанту алгоритму побудови кроссенсу.
4. Підготовка складників, аналіз, дотичність провідній ідеї (словами написати провідну ідею в кожному квадратику загального поля кроссенсу).
5. Визначення відмінних рис кожного складника кроссенсу.
6. Підбір зображень, що ілюструють словами написані складники в кожному квадратику загального поля кроссенсу.
7. Заміщення підготовлених візуалізацій в текстових наповненнях загального поля кроссенсу.
8. Побудова асоціативних зв'язків між складниками кроссенсу.

Варіанти розгадування кроссенсу представлено на рис. 1.

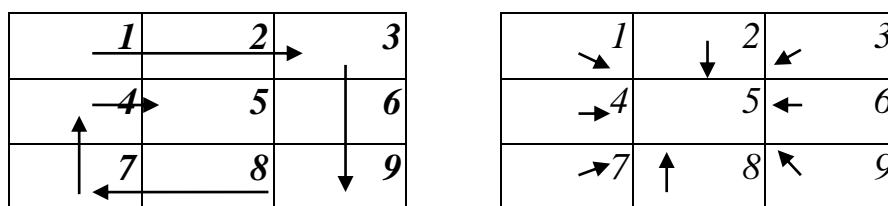

Рис. 1. Побудова логічних зв'язків за технологією «кроссенс»

Підготовка передбачає суб'єктивність сприйняття візуалізацій, тому можливі відмінності варіантів зв'язків між запланованими авторами та схарактеризованими за умови, що здобувачі освіти обґрунтовують варіант розв'язання кроссенсу, а провідна ідея та логіка розв'язання не втрачена.

Робота за технологією кроссенс майбутніх учителів початкових класів передбачає врахування психічних та вікових особливостей розвитку молодших школярів, що виражається в слабко розвиненому логічному мисленні, низькою здатністю до встановлення причинно-наслідкових зв'язків поняття й образу.

Складання кроссенсу починається із скороченого поля (рекомендуємо квадрат із чотирьох складників поля без чітко вираженого центрального елемента), в аспекті роботи яких передбачено невелику кількість малюнків, запропонованих учителем, із-поміж яких молодші школярі роблять вибір для візуалізації провідної ідеї в ігровій формі та за асоціативним ланцюжком.

Приклад кроссенсу та алгоритмів побудови логічних зв'язків на тему «Біографія В. О. Сухомлинського» представлено на рис. 2.

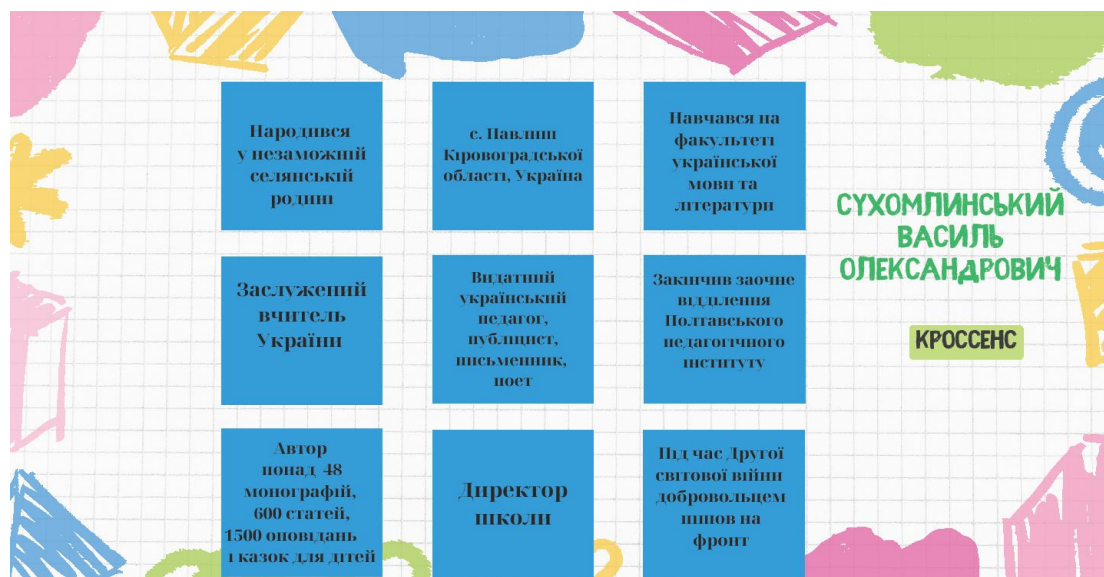

Рис. 2. Кроссенс. Біографія В. О. Сухомлинського

Актуальною проблемою підготовки до фахової майбутньої діяльності учителів початкових класів є формування компетентностей щодо формування класних колективів в аспекті дидактичної роботи. В умовах реалізації норм інклюзії підготовка передбачає формування здатності до опанування молодшими школярами навичок ефективної комунікації [12].

Дослідниця Т. Чикалова презентує загальні дидактичні аспекти використання коміксів у діяльності майбутнього вчителя, наголошуючи на майже відсутності досліджень щодо дидактичного потенціалу коміксів, характеристики педагогічних умов їх упровадження, відсутності методичних рекомендацій щодо використання методу в освітньому процесі початкової школи [27].

Спираючись на методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі Типової освітньої програми для 2-х класів закладів загальної середньої освіти під керівництвом О. Савченко [12], зазначимо, що розвиток комунікативних навиків відбувається в процесі складання діалогів і побудови усних зв'язних висловлювань, що, на нашу думку, має великий не лише дидактичний потенціал, а й виховну роль у формуванні колективу молодших

школярів, що реалізується шляхом різноманітних сучасних методів роботи, одним із яких є створення коміксів.

Ураховуючи вищезазначене, робота щодо складання коміксів є однією з форм сучасного освітнього процесу, що можна характеризувати як прикладний вид роботи, що передбачає розвиток компетентностей щодо роботи з графікою, медіа, літературою на різних етапах уроків та заходів, у будь-яких напрямках освітнього процесу початкової школи тощо.

У дослідженнях С. Хлестової висвітлено дидактичний та виховний потенціал методу навчання «комікси» [26]: повідомлення складної історії чи інформації в ігровій формі; індивідуальна та групова форма роботи; розвиток навичок комунікації, емоційного інтелекту, критичного мислення; актуалізація лідерських задатків; стимулювання позитивної мотивації; удосконалення здатності працювати в команді, чути думку іншого учасника освітнього процесу, знаходити компроміс під час розв'язання проблем та конфліктів тощо.

Відповідно, підготовка майбутніх учителів початкових класів до застосування методу «складання коміксів» реалізує завдання: доповнення (продовження) діалогу коміксу, рецензування діалогів у коміксах, створення власних діалогів, розігрування діалогів за коміксами, на яких зображено певну ситуацію використання різноманітних сцен у коміксах, малюнках, що дає можливість змоделювати культуру комунікації, життєвих ситуацій, освітню рутину молодших школярів.

Підготовка до роботи з коміксами передбачає ознайомлення майбутніх фахівців із загальними принципами побудови комунікації, а саме: щира зацікавленість у досягненні загальної мети; консультування з боку вчителя/викладача має бути частиною роботи в команді чи індивідуальної; використання етичних норм; урахування можливостей невербальних засобів комунікації тощо [28].

Сучасні інструменти містяться на різноманітних платформах для створення коміксів. Найбільш поширеними з них є «Pixton», «Bitstrips», «Canva», «Write Comics» тощо.

Правильно побудована взаємодія в інклюзивному просторі початкової школи передбачає роботу на такі теми: «Як уникнути конфлікту», «Мої сильні сторони та якості», «Щоденник добрих справ», «Простір вільних людей» тощо [2].

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання методу складання коміксів під час створення інклюзивного простору передбачає застосування різноманітних підходів із урахуванням різних стилів освітньої діяльності, темпераменту, психофізичного розвитку молодших школярів; урахування можливостей адаптації дидактичного та виховного матеріалу; створення підґрунтя супроводу самостійного вибору молодшого школяра вчителем; реалізацію різноманітних варіантів об'єднання в малі групи; забезпечення атмосфери співробітництва в класному колективі.

Висновок. Система підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору передбачає застосування спеціальних діяльнісного й компетентнісного підходів, що передбачають не контролювальну, а фасилітаторську, тьюторську роль учителя в межах застосування методу навчання.

Сучасна фахова підготовка підготовки має забезпечуватися з дотриманням принципів партнерства, інклюзивності, відповідності сьогочасним умовам реалізації освітнього процесу. Практичний аспект фахової підготовки до застосування сучасних методів реалізується в межах педагогічних практик, що відбуваються в закладах загальної середньої освіти, на базі яких створюються спеціальні умови для розвитку пізнавальних умінь і фахових компетентностей.

Перелік використаних джерел:

1. Акімова О. М. «HARD SKILLS» та «SOFT SKILLS» як складові елементи інклюзивної готовності майбутніх учителів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2021. № 4 (190). С. 57–62.
2. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до профілактики проявів булінгу серед школярів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Педагогічні науки*. 2021. № 8 (346). Ч. 2. С. 195–204.
3. Акімова О. М., Кузнецова О. В., Одарченко В. І. Інтегральна компетентність як складник професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 013 початкова освіта. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Т. 11. № 5. С. 7–12.
4. Бабакіна О. О. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах євроінтеграції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2011. Вип. 15 (68). С. 57–63.
5. Гра по-новому, навчання по-іншому : метод. посіб. / упор. О. Рома. Київ : The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
6. Державні стандарти. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. URL : <https://cutt.ly/uwYCG6zu> (дата звернення: 15.12.2023).
7. Дєньгаєва С. В. Технологія використання кроссенсу в професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 4 (2). С. 127–130.
8. Методика викладання у сфері вищої освіти : навч.-метод. посіб. / уклад.: І. Репко, В. Одарченко, О. Акімова, О. Кузнецова. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2023. 250 с.
9. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bībik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

10. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. 40 с. URL: <http://surl.li/hoha> (дата звернення: 15.12.2023).

11. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»», 2019. 300 с.

12. Початкова освіта : методичні рекомендації. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 192 с.

13. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб із особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23 трав. 2017 р. № 2053-VIII. URL: <http://surl.li/yimd> (дата звернення: 16.12.2023).

14. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вер. 2021 р. № 957. URL: <http://surl.li/gdops> (дата звернення: 16.12.2023).

15. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 8 черв. 2018 р. № 609. URL: <http://surl.li/mcvf> (дата звернення: 16.12.2023).

16. Про заходи щодо впровадження електронного навчального контенту : наказ М-ва освіти і науки України від 1 квіт. 2004 р. № 302. URL: <http://surl.li/ojwkt> (дата звернення: 16.12.2023).

17. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 лип. 2002 р. № 40-IV. URL: <http://surl.li/agkpt> (дата звернення: 16.12.2023).

18. Про освіту : Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 16.12.2023).

19. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р. URL: <http://surl.li/aavrg> (дата звернення: 16.12.2023).

20. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 960-р . URL: <http://surl.li/amiav> (дата звернення: 16.12.2023).

21. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лют. 2023 р. № 286-р. URL: <http://surl.li/dzzdj> (дата звернення: 16.12.2023)

22. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. URL: <http://surl.li/bttxw> (дата звернення: 16.12.2023).

23. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. URL: <http://surl.li/ayvtv> (дата звернення: 16.12.2023).

24. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область) : Домбровська Я. М., 2016. 473с.

25. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : монографія. Харків : КЗ «ХГПА»ХОР, 2011. 364 с.

26. Хлестова С. В. Комікс як засіб масової комунікації: типологічні особливості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Соціальні комунікації*. 2018. № 11. С. 13–17.

27. Чикалова Т. Г. Дидактичні можливості використання коміксів на уроках у початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20 (3). С. 52–55.

28. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

References:

1. Akimova, O. M. (2021). «HARD SKILLS» ta «SOFT SKILLS» yak skladovi elementy inkluzyvnoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh

klasiv [«HARD SKILLS» and «SOFT SKILLS» as components of the inclusive readiness of future primary school teachers]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 4 (190), 57–62 [in Ukrainian].

2. Akimova, O. M. (2021). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly do profilaktyky proïaviv bulinhu sered shkolariv [Training future primary school teachers to prevent bullying among schoolchildren]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University Pedagogichni nauky*, № 8(346), 2, 195–204 [in Ukrainian].

3. Akimova, O. M., Kuznetsova, O. V. & Odarchenko, V. I. (2023). Intehralna kompetentnist yak skladnyk profesiinoï pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv spetsialnosti 013 pochatkova osvita [Integral competence as a component of professional training of future specialists in specialty 013 primary education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 11, 5, 7–12 [in Ukrainian].

4. Babakina, O. O. (2011). Formuvannia profesiinoï kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh yevrointehratsii [Formation of professional competence of future primary school teachers in the conditions of European integration]. *Pedahohika formuvannia tvorchoï osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 15 (68), 57–63 [in Ukrainian].

5. Bibik, N. M. (Ed.). (2018). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian school: a teacher's guide]. Kyiv : Litera LTD [in Ukrainian].

6. Chykalova, T. H. (2020). Dydaktychni mozhlyvosti vykorystannia komiksiv na urokakh u pochatkovii shkoli. Innovatsiina pedahohika [Didactic possibilities of using comics in elementary school lessons]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 20 (3), 52–55 [in Ukrainian].

7. Derzhavni standarty [Derzhavni standarty]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. Retrieved from <https://cutt.ly/uwYCG6zu> [in Ukrainian].

8. Dienhaieva, S. V. (2018). Tekhnolohiia vykorystannia krossensu v profesiinii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia inozemnoi movy [The technology of using cross-examination in the professional training of a future foreign language teacher]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 4 (2), 127–130 [in Ukrainian].

9. Kharkivska, A. A. (2011). Teoretychni ta metodychni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom vyshchoho navchalnoho pedahohichnoho zakladu [Theoretical and methodical principles of management of innovative development of a higher educational and pedagogical institution]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

10. Khlestova, S. V. (2018). Komiks yak zasib masovoi komunikatsii: typolohichni osoblyvosti [Comics as a means of mass communication: typological features]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Ser. Sotsialni komunikatsii – Ser. Social communications*, 11, 13–17. [in Ukrainian].

11. Nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy Pro zakhody shchodo vprovadzhennia elektronnoho navchalnoho kontentu vid 1 kvit. 2004 r. № 302 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine On measures to implement electronic educational content dated April 1 2004 № 302]. Retrieved from <http://surl.li/ojwkt> [in Ukrainian].

12. Nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy Pro zatverdzhennia Prymirnoho polozhennia pro komandu psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladi zahalnoi serednoi ta doshkilnoi osvity vid 8 cherv. 2018 r. № 609 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the approval of the Exemplary regulation on the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in an institution of general secondary and preschool education dated June 8 2018 № 609]. Retrieved from <http://surl.li/mcvf> [in Ukrainian].

13. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. Retrieved from <http://surl.li/hoha> [in Ukrainian].

14. Pochatkova osvita [Primary education]. (2019). Kyiv : UOVTs «Orion» [in Ukrainian].

15. Poroshenko, M. A. (2019). Inkluzyvna osvita [Inclusive education]. Kyiv : TOV «Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian].

16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity vid 15 ver. 2021 r. № 957 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Procedure for organizing inclusive education in general secondary education institutions dated September 15 2021 № 957] Retrieved from <http://surl.li/gdops> [in Ukrainian].

17. Repko, I., Odarchenko, V., Akimova, O., Kuznetsova, O. (Compl.). (2023). Metodyka vykladannia u sferi vyshchoi osvity [Teaching methods in the field of higher education]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR. [in Ukrainian].

18. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku vid 14 hrud. 2016 r. № 988-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform «New Ukrainian School» for the period until 2029 dated December 14 2016 № 988-r.]. Retrieved from <http://surl.li/aavrg> [in Ukrainian].

19. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku pryrodnycho-matematychnoi osvity (STEM-osvity) vid 5 serp. 2020 r. № 960-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Concept of Development of Science and Mathematics Education (STEM Education) dated August 5 2020 № 960-r]. Retrieved from <http://surl.li/amiav> [in Ukrainian].

20. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky vid 23 liut. 2023 r. № 286-r. [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032 dated February 23 2023 № 286-r.]. Retrieved from <http://surl.li/dzzdj> [in Ukrainian].

21. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini vid 15 trav. 2013 r. № 386-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Information Society Development Strategy in Ukraine dated May 15 2013 № 386-r]. Retrieved from <http://surl.li/bttxw> [in Ukrainian].

22. Roma, O. (Comp.). (2018). Hra po-novomu, navchannia po-inshomu [Playing in a new way, learning in a different way]. Kyiv : The LEGO Foundation [in Ukrainian].

23. Shapran, O. I. (Ed.). (2016). Suchasnyi psykholoho-pedahohichnyi slovnyk [Modern psychological and pedagogical dictionary]. Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyivska oblast) : Dombrovska Ya. M. [in Ukrainian].

24. Shevtsiv, Z. M. (2016). Osnovy inkluzyvnoi pedahohiky [Basics of inclusive pedagogy]. Kyiv : «Tsentr uchbovoi literatury» [in Ukrainian].

25. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku vid 25 cherv. 2013 r. № 344/2013 [Decree of the President of Ukraine On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for the Period Until 2021 of June 25 2013 № 344/2013]. Retrieved from <http://surl.li/aytyt> [in Ukrainian].

26. Zakon Ukrainy Pro innovatsiinu diialnist vid 4 lyp. 2002 r. № 40-IV [Law of Ukraine On innovative activity dated July 4 2002 № 40-IV]. Retrieved from <http://surl.li/agkpt> [in Ukrainian].

27. Zakon Ukrainy Pro osvitu vid 5 ver. 2017 r. № 2145-VIII [Law of Ukraine On education dated September 5 2017 № 2145-VIII]. Retrieved from <http://surl.li/ixnq> [in Ukrainian].

28. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» shchodo osoblyvosti dostupu osib iz osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnikh posluh vid 23 trav. 2017 r. № 2053-VIII [Law of Ukraine On Amendments to the Law of Ukraine «On Education» Regarding Features of Access of Persons with Special Educational Needs to Educational Services : adopted on May 23 2017 № 2053-VIII]. Retrieved from <http://surl.li/yimd> [in Ukrainian].

УДК 37.043.2-057.87:316.77]:005.336.2(045)

СИСТЕМА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

© Андреева М.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-06

Стаття присвячена проблемі розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі. Окрема увага присвячується ґрунтовній розробці відповідної системи. У дослідженні зазначається, що створення педагогічної системи вимагає визначення й опису структури й складу процесу виховання, чому і приділено ґрунтовну увагу, зокрема в якості структурних одиниць (компонентів) педагогічної системи було визначено мету, принципи, зміст, форми й методи, суб'єкт, об'єкт і результат. Зосереджено увагу на ґрунтовному аналізі відповідних компонентів системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі: цільовий, що поєднує мету, завдання та принципи функціонування системи; змістовий, що визначає напрями реалізації системних завдань; методичний, що описує форми, методи, засоби, використання яких є доречним у системі, а також її об'єкт та суб'єкт.

Окрема детальна увага статті приділяється аналізу напрямів соціально-педагогічної та виховної діяльності сам із врахуванням специфіки інклюзивного освітнього простору, оскільки саме він забезпечує ефективний розвиток та становлення студентської молоді незалежно від рівня здоров'я та дає змогу для усебічної соціальної самореалізації.

Ключові слова: соціальна компетентність, розвиток соціальної компетентності, інклюзія, інклюзивне суспільство, інклюзивний освітній простір, система розвитку соціальної компетентності.

Andreieva M. «System of development of social competence of students in an inclusive educational space»

The article is devoted to the problem of the development of social competence of student youth in an inclusive educational space. Special attention is paid to the thorough development of the corresponding system. The research notes that the creation of a pedagogical system requires the definition and description of the structure and composition of the educational process, which is why

thorough attention was paid, in particular, the goal, principles, content, forms and methods, subject, were defined as the structural units (components) of the pedagogical system. Object and result. Attention is focused on a thorough analysis of the relevant components of the system for the development of social competence of student youth in an inclusive educational space: target, which combines the purpose, tasks and principles of the system's functioning; substantive, which determines the direction of implementation of system tasks; methodological, which describes the forms, methods, means, the use of which is appropriate in the system, as well as its object and subject.

Separate detailed attention of the article is given to the analysis of the directions of socio-pedagogical and educational activity, taking into account the specifics of the inclusive educational space, since it is precisely this that ensures the effective development and formation of student youth regardless of the level of health and allows for comprehensive social self-realization.

Keywords: social competence, development of social competence, inclusion, inclusive society, inclusive educational space, system of social competence development.

Актуальність дослідження. З розгортанням глобального інтеграційного процесу, демократичним поступом українського суспільства, розширенням можливостей прояву особистої соціальної активності проблема розвитку соціальної компетентності студентської молоді стала надзвичайно актуальною. Проблема пов'язана не тільки з підготовкою до професійної самореалізації, а й має відношення до розвитку здатності вирішувати складні проблеми, які ставить перед людиною сучасне життя. Сучасна вища освіта постійно вирішує надскладні організаційні та виховні завдання, які пов'язані не тільки із реформуванням і запровадженням дистанційного навчання через карантинні обмеження, але й з початком повномасштабної війни.

Важливість ґрунтовного вивчення питань розвитку соціальної компетентності молоді посилюється у зв'язку із зростанням в соціальній структурі населення країни значного числа осіб із ознаками обмеження життєдіяльності й недостатнім рівнем уключення в освітнє та соціальне середовища, серед яких люди з обмеженими психофізичними можливостями є однією з найбільш численних груп.

Десятки тисяч українських здобувачів вищої освіти, не залежно від рівня здоров'я, зіткнулися із складними випробовуваннями не тільки інтелектуального й психологічного характеру, але й з подоланням моральних проблем, зокрема переміщення в інші регіони України чи виїзд за кордон,

втрата домівок через окупацію, смерть близьких і друзів, життя в прифронтових містах і селищах.

Уся територія України знаходиться під постійною небезпекою, і це відбивається на моральному й емоційному стані кожного громадянина. Студентська молодь одна із уразливих категорій населення, але саме ця соціальна група є майбутнім нашої країни, яка після перемоги відбудовуватиме економіку та сприятиме подоланню усіх соціальних проблем, які неминуче виникатимуть через руйнівний вплив війни. Особливу увагу необхідно приділяти саме розбудові й розвитку інклюзивного освітнього простору, як частини інклюзивного суспільства. Саме створивши безар'єрний соціальний простір українське суспільство матиме можливість довести свою спроможність реалізовувати та примножувати європейські цінності.

Аналіз основних джерел і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях І. Беха, М. Євтуха, Л. Кондрашової, В. Коцура, В. Лозової, В. Мірошніченко, Г. Пономарьової, М. Роганової, Р. Сопівника, Т. Сущенко, А. Харківської, Г. Шевченко увага приділяється вдосконаленню технологій виховання; теоретичні і практичні аспекти проблеми формування соціальної культури у студентської молоді розкрито у дослідженнях С. Григор'єва, Б. Єрасова. У роботах Л. Казачкова, М. Колеснікова, І. Кузьо, Л. Масол. На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших наукових працях висвітлено теоретичні концепції та охарактеризовано специфіку організації соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з обмеженими можливостями (І. Іванова, В. Ляшенко, А. Колупаєва, О. Молчан, О. Рассказова, В. Тесленко, М. Чайковський); особливості підготовки вчителів до роботи в інклюзивній освіті (К. Волкова, О. Кучерук); вивчено основи середовищного підходу у визначенні сутності інклюзивного освітнього та соціального простору (І. Актанов, Л. Проніна, А. Цимбалару, І. Чепуришкін, М. Якушкіна тощо).

Мета статті. Теоретично обґрунтувати особливості розробки та упровадження системи розвитку інклюзивної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Грунтовний аналіз різноманітних, як друкованих, так і електронних джерел інформації, показує, що процес розвитку соціальної компетентності досліджується в різних осередках і на різних вікових етапах становлення людини, оскільки є актуальним протягом усього її життя: у процесі виховання дитини в родині, у закладах дошкільної, загальної середньої та вищої освіти тощо. Пов'язана з розвитком соціальної компетентності проблематика вивчається представниками різних наукових галузей (філософії, педагогіки, психології, юриспруденції, соціальної педагогіки)

Компетентність як наукова проблема отримала всебічної розробки з кінця 60-х – початку 70-х років у західній й з кінця 80-х р. ХХ ст. у вітчизняній науці, у зв'язку з зародженням спеціального напрямку – компетентнісного підходу в освіті. Аналізуючи дослідження засновників компетентнісного підходу, відзначає, що до цього часу терміни «компетенція» і «компетентність» уживалися в психолого-педагогічній науці синонімічно. На думку дослідниці, для періоду 60-х – 70-х роках ХХ ст. характерним стає виникнення уточнювального поняття «комунікативна компетентність», що створило передумови для розмежування понять «компетенція» й «компетентність» у науковому апараті соціологічних наук [4].

У 70-х – 90-х роках ХХ ст. розпочалося активне використання категорій «компетенція» й «компетентність» у теорії та практиці вивчення мови, а також при аналізі професіоналізму в керівництві, менеджменті та спілкуванні [1].

У 80-х – 90-х роках ХХ ст. особлива увага приділялася розробці проблем компетентності, що особливо актуалізувалася завдяки науковим розробкам вітчизняних науковців у напрямі дослідження теорії компетентності, а також її конкретизації стосовно певних професій; стали аналізуватися й провідні особистісні компетентності [4].

Компетенції, за А. Харківською, В. Малихіна, «включають суто професійні знання та навички, які характеризують кваліфікацію таких якостей, як ініціатива, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні навички, здатність вчитися, оцінювати, логічно мислити та використовувати інформацію» [12, с. 4].

Компетентнісний підхід до освіти та розвитку дітей набув в сучасній педагогічній думці все більш ґрунтовної розробки. Розмаїття значень свідчить, що досліджуване поняття достатньо складне, суперечливе й перебуває в процесі свого змістовного розвитку [4]. Загалом у сучасній вітчизняній і зарубіжній науці під компетентністю стійко розуміють сукупність конкретних знань, умінь, навичок, підготовки до виконання професійних обов'язків, творчого мислення, які відповідають певним нормам. Усі визначення об'єднує уявлення про здібності як сукупність здібностей, властивих особистості як суб'єкту у всіх сферах життя. Тобто передумова здібностей полягає в тому, що людина фактично має характеристики та атрибути здібностей, а також певну сферу чи об'єкт діяльності, в якому ці характеристики та атрибути відображені, і здатність фактично гарантує успіх взаємодії між їх.

Для подальшого вирішення питань розвитку соціальної компетентності суттєвий інтерес становлять виконані соціологічних науках теоретичні розвідки щодо проблематики соціальності та соціального, аналіз яких наближає нас до уточнення змісту такого виду компетентності, як соціальна компетентність.

Відзначимо, що проблематика соціального отримала подальшу розробку у сучасній соціально-педагогічній літературі (О. Безпалько, М. Галагузова, О. Рассказова, А. Рижанова), де до визначення поняття «соціальне» було вироблено декілька підходів. Згадане поняття розуміється або в надмірно широкому сенсі – як категорія, зміст якої відображає будь-які громадські прояви (економічні, політичні тощо), або у надмірно вузькому – як поняття, що пов'язане тільки з розвитком однієї – соціальної – сфери суспільства.

Необхідність розробки поняття «соціальна компетентність» була зумовлена відзначеною вченими детермінованістю компетентності індивіда соціальним середовищем, зумовлює необхідність розгляду компетентності як характеристики місця, а не особи [2]. Важливою для нас є думка, що в особистісному аспекті виявляється як компетентність, тобто відповідність особи й місця, яке вона займає, інакше кажучи, здатність здійснювати діяльність відповідно до соціальних вимог і сподівань. Рівень

компетентності – це характеристика результатів освітньої практики для окремої людини. Отже, компетентність – це те, чого досягла з бажаного чи зобов'язаного конкретна людина. Тож компетентність індивіда є характеристикою, яка складно пов'язана з оточуючим соціальним світом та визначається вимогами, нормами, цінностями, досвідом, які в ньому панують й забезпечує успішне вирішення людиною життєвих ситуацій та проблем.

Загалом соціальна компетентність визначається як комплексна модальність, яка відображає ступінь адекватного та ефективного реагування особи на проблемні життєві ситуації та досягнення реальних цілей у конкретному соціальному контексті, використовуючи відповідні методи та ступінь активного розвитку. Результати власної діяльності в суспільстві, підтвердження іншими людьми адекватності соціальної поведінки, здатності брати участь у складних міжособистісних системах, уміння розуміти інших [3]. Особливо ефективно ця здатність формується у неоднорідному соціальному середовищі, зокрема інклюзивному, оскільки здобувачі освіти мають змогу стикатися із різними соціальними ситуаціями розвитку.

Впровадження в освітню практику інклюзії визначило низку питань, які набули гострої актуальності та потребують вирішення у межах соціально-педагогічної науки й одне з найгостріших – обґрунтування, розробка та реалізація системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі [10].

Для застосування системного підходу необхідно виділити розроблені у його межах та адекватні поставленому у нашому дослідженні завданню сутнісні характеристики системи взагалі й педагогічної системи зокрема. Слово «система» грецького походження й у перекладі українською мовою визначається як ціле, складене з окремих частин, поєднання елементів [5]. Педагогічна система являє собою цілісну єдність усіх факторів, що сприяють досягненню поставлених цілей розвитку вихованців [2]. Ми погоджуємося з визначенням, що система є множиною взаємопов'язаних і взаємодіючих

елементів, відокремленою від середовища і, водночас, взаємодіючою з ним як ціле.

Суттєвим для нашого дослідження є педагогічні погляди на систему які визначають її як певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого та навмисного педагогічного впливу на формування особистості з заданими якостями [2]. Наведене визначення характеризує функціональну основу системи, але не визначає її структури.

Для визначення компонентів педагогічної системи, що можуть бути покладені в основу нашого дослідження, особливе значення має твердження, що специфіка педагогічних систем полягає в тому, що в них протікають педагогічні процеси, тому педагогічна система, по суті, є системою управління педагогічним процесом [4]. Освітній процес – система специфічна; головна її відмінність від інших систем у тому, що її функціонування відбувається на основі внутрішніх психічних процесів здобувачів вищої освіти й викладачів, кожен з яких аналізує й формує багатоманітні інформаційні потоки відповідно до своєї індивідуальної змістовної діяльності при вирішенні тих чи тих загальних завдань навчання [1]. Усе це зумовлює необхідність розгляду процесу розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти з особливими потребами у середовищі ЗВО як системи, що характеризується такими взаємодетермінованими складовими: об'єкт, суб'єкти, мета, завдання, принципи, зміст, методи, форми тощо.

Аналіз праць, виконаних у русі системного підходу, дає підстави для твердження про особливе значення мети, яка часто виступає компонентом педагогічної системи. У науково-обґрунтованій системі виховання мусить бути певна цільова установка і відповідна їй інтерпретація основних педагогічних факторів. Для визначення загальної мети функціонування педагогічної системи необхідно дати діагностичний опис особистості випускника цієї системи.

У цілому, при розробці системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі ми будемо спиратися на такі усталені вихідні положення системного підходу:

1. Система передбачає інтегративну єдність елементів, що мають специфічні зв'язки і відношення.
2. Компоненти є обов'язковими і невід'ємними структурними частинами, взаємодія яких призводить до виявлення цілої низки особливостей.
3. Стабільність системи забезпечується структурою, яка відбиває впорядкованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта.
4. Функціонування системи неможливо без наявності мети і функцій.
5. Педагогічна система забезпечує управління педагогічним процесом, при цьому основними компонентами є: об'єкт, суб'єкти, мета, завдання, принципи, зміст, методи, форми тощо.
6. Усі елементи педагогічної системи взаємодіють, забезпечуючи ефективність її функціонування [6].

Можемо визначити наступні умови створення системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі:

1. Створення системи обумовлено потребою у системному й організованому навчанні та вихованні осіб із різним рівнем здоров'я із врахуванням ідеалів інклюзивного суспільства, що забезпечує як інтеграцію осіб з особливими освітніми потребами до громади, так виховання громадян свідомих до реалізації в суспільстві ідеалів рівності й безбар'єрності.
2. У вітчизняній педагогічній науці накопичений значний науковий доробок з питань освіти і виховання осіб із різним рівнем здоров'я, який, на жаль, знаходить своє практичне відображення здебільшого у закордонних освітніх системах.
3. Створення педагогічної системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді обумовлено щорічним збільшенням кількості молоді із особливими потребами, а також великою кількістю молоді постраждалих у наслідок війни, і які мають важкі поранення та травми, але через недостатній

рівень розвитку інклюзії в країні не мають достатнього рівня освітньої та соціальної підтримки, які можуть забезпечити їх успішне функціонування у суспільстві.

4. Педагогічна система може існувати тільки тоді, коли результат її діяльності задовольняє потреби суспільства, а у сучасному суспільстві на першому місці враховуються професійні якості фахівців, які можуть компенсувати вади здоров'я. Як наслідок, надаючи змогу особам із інвалідністю здобути вищу освіту, держава забезпечує країну висококваліфікованими фахівцями.

Завдяки системному підходу можна розглянути систему розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі на різних рівнях та їх ієрархічних зв'язках: макрорівні – державної освітньої системи в цілому, мезорівні – регіону, в якому знаходиться ЗВО, мікрорівні – конкретному закладі вищої освіти; а також у межах підсистем, що виконують ті ж самі функції на різних рівнях системи й являють собою функціональні зв'язки – об'єкт, суб'єкт, мета, завдання, зміст, форми, методи, результат тощо.

Спираючись на соціально-педагогічне дослідження О. Караман [6], визначимо такі ознаки системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі: цілісність (ознака дозволяє розглядати систему розвитку соціальної компетентності студентської молоді як підсистему систем вищих рівнів, і як єдине ціле. Варто зазначити, що цілісність характеризується не механічним поєднанням елементів, а взаємозалежністю і функціональною єдністю, коли зміни однієї частини призводять до змін в усіх інших); цілеспрямованість (передбачає наявність об'єктивних і суб'єктивних цілей, що мають узгоджуватися між собою без протиріч і суперечностей); структурність (за цією ознакою визначаються всі елементи та їх узаємозв'язок між собою); динамічність (система розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі має бути динамічною, тобто їй притаманне виникнення, становлення,

розвиток, зміни, припинення функціонування й зникнення); відкритість (характерною особливістю означеної системи має бути її взаємодія з навколишнім середовищем, що можуть вносити певні зміни і корегування у її функціонування); синергетичність (прогнозована система має характеризуватися самоорганізацією, тобто здатністю виходити на новий рівень розвитку та адаптуватися до мінливих умов); концептуальність (наявність логічно обґрунтованої системи поглядів на цілі, сутність та способи досягнення цілей досліджуваного об'єкта) [7].

Важливою для нашого дослідження тезою є те, що система розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі являє собою підсистему освітньої системи ЗВО, тому всі її структурні елементи мають узгоджуватися з більш загальною системою.

Отже, наша наукова увага зосереджується на розробці педагогічної системи, у рамках якої здійснюється виховання здобувачів вищої освіти із різним рівнем здоров'я, що зумовлює розгортання цілеспрямованого процесу організації й стимулювання педагогічної діяльності з розвитку когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості, які дозволять їй самореалізовуватися в освітньому та професійному середовищах у різних соціальних ситуаціях [7].

Безперечно, створення педагогічної системи вимагає визначення й опису структури й складу процесу виховання. В якості структурних одиниць (компонентів) педагогічної системи ми, спираючись на класичне уявлення про її структуру, визначаємо мету, принципи, зміст, форми й методи, суб'єкт, об'єкт і результат. На цій основі визначимо такі компоненти системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі: *цільовий*, що поєднує мету, завдання та принципи функціонування системи; *змістовий*, що визначає напрями реалізації системних завдань; *методичний*, що описує форми, методи, засоби, використання яких є доречним у системі, а також її *об'єкт* та *суб'єкт*.

Особливе значення при створенні моделі на основі системного підходу має

цільовий компонент, зокрема визначення мети. Метою системи прийнято вважати стан, якого потрібно досягти в результаті її функціонування. Уважаємо, що метою зазначеної системи є поступове набуття здобувачами вищої освіти незалежно від рівня їх здоров'я когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик, через суспільно корисну працю і налагодження міжособистісної взаємодії у студентській групі та за її межами, вироблення стимулів для формування й реалізації активної життєвої позиції молоді людини, а також створення умов для набуття здобувачами вищої освіти соціального досвіду, необхідного для реалізації себе як особистості, громадянина, професіонала, незалежно від рівня здоров'я. Визначаючи мету розвитку соціальної компетентності, ураховували інтереси суспільства в цілому й кожного здобувача вищої освіти зокрема.

Продовжуючи розробляти *цільовий* компонент системи, зазначимо, що мета зазвичай конкретизується й деталізується у завданнях, сукупність яких дає уявлення про те, що слід зробити для її досягнення. Враховуючи вище зазначене та спираючись на дослідження Г. Пономарьової [7], виділимо основні завдання системи, умовно поділивши їх на чотири групи:

1. Робота із викладачами – передбачає організацію діяльності науково-педагогічних працівників і кураторів академічних груп з розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти;

2. Робота з батьками – спрямована на залучення батьків до процесу розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти в освітньому процесі ЗВО;

3. Робота зі здобувачами вищої освіти з нормативним розвитком – включає в себе формування толерантного ставлення до здобувачів вищої освіти із особливими потребами; залучення до спільної громадської діяльності разом зі здобувачами з особливими потребами, розвиток когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості.

4. Робота зі здобувачами вищої освіти з особливими потребами – націлена на розвиток когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних

характеристик особистості; формування свідомого ставлення до обраної професії і розкриття можливостей реалізації себе в ній, не зважаючи на дефекти здоров'я; залучення до суспільно-корисної праці і волонтерства.

Від вирішення цих завдань безпосередньо залежить швидкість та успішність досягнення поставленої мети. Однак не менш важливе, у процесі розробки цільового компонента педагогічної системи, значення має визначення педагогічних принципів. Ці принципи виконують у педагогічній системі регламентуючу функцію та базуються на загальних, соціально-педагогічних і специфічних принципах освітнього процесу. Ураховуючи специфіку інтегрованого навчання, слід визначити такі провідні принципи, які мають змогу забезпечити розвиток соціальної компетентності студентської молоді: загальні і специфічний, характерний для інтегрованого навчання (урахування компенсаторних можливостей організму) [9].

Розробка системи передбачає визначення суб'єктів й об'єкта педагогічної взаємодії, задля цього уточнимо, що інтегрований освітнього процес ЗВО – це двостороння взаємодія всіх його учасників, оскільки передбачає взаємообмін соціального досвіду між здобувачами вищої освіти з нормативним розвитком, здобувачами із особливими потребами та науково-педагогічним колективом. Цей процес дозволяє здобувачам вищої освіти із інвалідністю розширити коло своїх соціальних зв'язків і надає можливості розвитку соціально значущих якостей, які могли бути недостатньо розвиненими внаслідок дефекту чи соціальної ізоляції, яка часто спостерігається в спеціальних закладах інтернатного типу чи домашньому навчанні. Тож *об'єктом* системи розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти із особливими потребами виступають як здобувачі з різним рівнем здоров'я, так і їхнє мікросередовище.

Зважаючи на те, що у ЗВО розвиток соціальної компетентності відбувається в межах освітнього процесу, то цілком закономірним є те, що *суб'єктами* цього процесу виступають соціальний педагог, куратор академічної групи (на якого покладається відповідальність за забезпечення соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до умов навчання у ЗВО, виховна робота,

організаційна тощо), викладачі (нерозривність процесу навчання та виховання передбачає роботу зі здобувачами з розвитку соціальної компетентності на аудиторних заняттях під час вивчення фахових освітніх компонентів), психологи, тьютори, батьки, представники громадських організацій тощо.

Продовжуючи розробку системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді, переходимо до обґрунтування *змістового* компонента, що визначає напрями реалізації та зміст системи. Зазначимо, що зміст роботи полягає у здійсненні усебічного соціально-виховного впливу на рівень розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, кураторами, науково-викладацьким складом ЗВО, соціальними педагогами, психологами й розкривається в реалізації таких основних напрямів:

1. Організація діяльності науково-викладацького складу і кураторів академічних груп з розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти. Зміст цього напрямку вимагає розробки викладачами циклу завдань з профільних предметів, спрямованих на розвиток соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, організацію кураторами такої виховної роботи, яка б забезпечувала налагодження взаємодії між здобувачами із нормативним розвитком й інвалідністю.

2. Робота із студентською академічною групою. Зміст другого напрямку включає в себе проведення роботи з розвитку толерантності серед здобувачів вищої освіти із нормативним рівнем здоров'я та залучення їх до спільної роботи зі здобувачами із особливими потребами. Студентська академічна група є першим й основним осередком, де формується особистість майбутнього фахівця. Студентська група – складне соціальне явище, яке розвивається за об'єктивно існуючим законом спілкування [7].

Більшість здобувачів вищої освіти з нормативним розвитком не мають достатнього досвіду спілкування із особами з інвалідністю. Тому побудова двосторонньої взаємодії у студентському колективі, залучення всіх здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності, формування у здобувачів із нормативним рівнем здоров'я навичок толерантного спілкування – все це

забезпечить успішність досягнення поставленої мети.

Варто зазначити, що особливого значення у розвитку соціальної компетентності набуває студентське самоуправління і створення студентського активу, залучення здобувачів вищої освіти до безкорисної допомоги однокурсникам з інвалідністю [7]. Для здобувачів вищої освіти із особливими потребами цей процес є гіперважливим, оскільки вступаючи до ЗВО, молода людина залишає звичне для себе соціальне середовище (родину, інтернат, рідне місто), опиняється в новому вимірі й має будувати своє життя за новими правилами і вимогами, й саме одногрупники можуть стати підтримкою на цьому шляху. Якщо в групі, до якої потрапив здобувач вищої освіти із особливими потребами, налагоджена взаємодія і відбувається взаємообмін соціальним досвідом, то це полегшить соціальну адаптацію і сприятиме розвитку соціальної компетентності в усіх учасників освітнього процесу.

3. Робота зі здобувачами вищої освіти з особливими потребами. Цей напрям передбачає організацію роботи із розвитку соціальної компетентності, налагодження взаємодії зі здобувачами з нормативним розвитком, залучення до активної волонтерської роботи. У нашому дослідженні окрему увагу ми звернули на діяльність з реалізації власної соціальної активності здобувачів вищої освіти з особливими потребами за межами освітнього закладу. Саме поняття соціальної активності особистості пов'язане з розглядом особистості в якості суб'єкта соціальних відносин; соціальна активність являє собою сукупність формуючих її чинників, специфічних узаємозв'язків між ними і виражається в різних видах і формах діяльності [9]. Отже, розвиток соціальної активності забезпечить включення здобувача вищої освіти з інвалідністю у нові соціальні відносини, збагачення його життєвого досвіду, засвоєння нових форм та методів діяльності.

Для розробки змісту системи розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти із особливими потребами у цьому напрямі важливо враховувати те, що соціальна активність особистості представляє собою прояви суспільно корисної людської життєдіяльності в усіх сферах життя суспільства:

економічній, політичній, культурній, духовній – і визначається насамперед сутністю людини: її невід’ємністю від розгляду в контексті інших особистостей. Тож соціальну активність здобувачів вищої освіти слід стимулювати у різних напрямках та сферах життя.

Одним із проявів соціальної активності як безумовної складової соціальної компетентності є участь усіх здобувачів вищої освіти у волонтерській діяльності. Залучення здобувачів до волонтерської діяльності сприятиме розвитку комунікативних, організаторських, прогностичних якостей особистості. Ці якості здатні забезпечити можливість участі здобувачів освіти в соціальному, культурному, політичному й громадському житті суспільства і успішний рух у своєму подальшому розвитку.

5. Робота із батьками здобувачів вищої освіти. У змісті цього напрямку передбачено залучення батьків до участі у вебінарах, круглих столах з теми розвитку соціальної компетентності, робота з відео-курсом для батьків. Сім’я є найважливішим осередком формування і розвитку у людини провідних компетентностей. Формуючи у батьків суб’єктну позицію у вихованні їх дітей, ми забезпечуємо додатковий організований вплив на особистість.

За наведеними напрямами відбувається розвиток соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, що й визначає зміст розробленої нами системи. Ефективність такої системи забезпечується розробкою комплексу необхідних форм та методів. Отже, наступним компонентом нашої системи виступає *методичний*, що поєднує форми та методи, які розглянуті далі.

Розробляючи зазначений компонент системи, будемо розглядати методи виховання як конкретні шляхи впливу на свідомість, відчуття, поведінку особистості здобувачів вищої освіти для вирішення педагогічних завдань у спільній діяльності з педагогами. Усе розмаїття методів, що можуть бути використані у роботі зі здобувачами, можуть бути розподілені на: словесні (бесіда, консультація, роз’яснення, інформування, навіювання, рефлексія, асоціація) і практичні (вправи, рівний-рівному, гра, змагання, тренування, створення виховних ситуацій, психотренінгові вправи, ділові ігри, метод

кейсів). Використання методів першої групи забезпечує у системі розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти набуття усіма суб'єктами освітнього процесу нових знань щодо специфіки інтегрованого навчання; набуття здобувачами соціальних знань, свідомості обрання фаху, розвиток уявлень про систему соціальних цінностей. Застосування методів другої групи є доречним при залученні здобувачів вищої освіти до активної освітньої діяльності, формування в них ціннісного ставлення до життя і здоров'я, засвоєння основ здоров'язберезливої поведінки, розвиток прагнення до творчої і професійної самореалізації, активності у вирішенні соціальних задач, відповідальності за власні вчинки. Використання зазначених методів забезпечує формування толерантних відносин у студентських групах.

У дослідженні будемо враховувати, що організаційні форми класифікуються за кількістю учасників (індивідуальні, групові і масові) й мають різне значення у системі розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти. Враховуючи специфіку розвитку соціальної компетентності здобувачів, варто відзначити, що ефективність цього процесу залежить від активності включення молодшої людини до суспільного життя, що забезпечується, у першу чергу, застосуванням в освітньому процесі групових форм (форум-театр, волонтерські загони). Однак, на нашу думку, при розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти не варто відмовлятися від традиційних індивідуальних форм (консультації, бесіди), використання яких має насичуватися активними, практичними методами роботи, та масових форм організації діяльності (флешмоби, акції), що надають широке поле для застосування педагогічних інновацій.

Методичний компонент передбачає наявність групових форм роботи, що є найбільш ефективними для розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, оскільки у таких формах власне і відбувається соціальна взаємодія особистості та найближчого мікросоціуму, через яку здійснюється опанування нового соціального досвіду, безпосередньо необхідного для вирішення конкретних життєвих ситуацій. Для цього доречним є застосування таких

групових форм, до яких на паритетних началах залучаються здобувачі вищої освіти із особливими потребами і з нормативним розвитком, як: тематичні класні години, заняття-ігри, заняття на вирішення соціально-педагогічних ситуацій, театралізації, інтерактиви, заняття гуртків, групові волонтерські заходи та засідання кіноклубу.

Взагалі для ефективного розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти переважно активні, практичні форми та методи діяльності, що забезпечують включення їх у реальні або змодельовані життєві ситуації, стимулюють їх ініціативу, дозволяють апробувати нові соціальні ролі. Хоча необхідними, особливо на початковому етапі організації діяльності в інклюзивній групі є й такі форми, що забезпечують розширення кола інформації про нову для нашої країни освітню ситуацію, що передбачає спільне набуття вищої освіти здобувачами з різним рівнем здоров'я.

Нам імпонує позиція Г. Пономарьової та А. Харківської щодо реалізації соціально-педагогічного супроводу дітей в інклюзивному освітньому середовищі, яке «характеризується спільною діяльністю фахівця та дитини у досягненні єдиної цілі, формуванні чіткої соціальної позиції, самосвідомості, розвитку соціально активної особистості, теоретичному та практичному засвоєнню знань та навичок, що дозволять дітям самостійно виконувати елементарні завдання відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку. Крім цього, цей процес в центрах денного перебування має виражений мультидисциплінарний характер, адже передбачає співпрацю різнопрофільних компетентних фахівців, що дозволяє ретельно вивчити проблеми дітей, ураховуючи їхні індивідуальні особливості, потреби та можливості, спільно розробити комплексну стратегію освітньо-реабілітаційної діяльності» [8, с. 160].

Продовжуючи розробку методичного компонента розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, підкреслимо, що особливе значення в розробленій нами системі посідає організація волонтерської роботи, яка на нашу думку, має здійснюватися у різних формах та відбувається у різних видах:

налагодження роботи гуртка «Школа волонтера» (мотивуючі заходи, адаптаційні заняття, заняття з навчання основам соціальної взаємодії з різними соціальними групами тощо); робота волонтерського загону (практичні заняття, творчі заняття, заняття з підтримки мотивації, волонтерські заходи тощо); тьютерська робота (заняття-знайомства, заняття рефлексії, бесіди, супровід підопічного у ході волонтерської діяльності тощо). Отже, спочатку забезпечується інформаційна та психологічна підготовка здобувачів вищої освіти до волонтерської роботи, потім їх активне залучення до роботи із різними категоріями населення, що потребують допомоги. Згодом досвідчені студенти-волонтери беруть на себе обов'язки тьютерів, що навчають волонтерству початківців.

Відзначимо, що волонтерська діяльність є безпосередньо пов'язаною із студентським самоврядуванням як формою підвищення соціальної активності студентських колективів, що забезпечує задоволення молодіжних потреб, сприяє реалізації студентських інтересів, створенню позитивного середовища спілкування і взаємодії молоді. Неформальна ініціатива студентства здійснює значний соціально-виховний вплив на молодь, сприяє розвитку здібностей, вирішенню різноманітних життєвих проблем.

Застосування таких форм організації діяльності здобувачів вищої освіти є конче потрібним в інклюзивному освітньому просторі, оскільки молодь із особливими потребами здебільшого звикла відчувати себе об'єктами волонтерського піклування, не уявляючи себе в ролі безкорисних помічників. Організуючи волонтерську роботу, до якої здобувачі вищої освіти з особливими потребами залучаються на рівні з іншими, у різноманітних групових формах соціально-педагогічної взаємодії забезпечується набуття ними збагаченого соціального досвіду, створення додаткових умов для самореалізації, випробовування власних сил, набуття визнання та поваги з боку інших.

Як елемент діяльності Школи волонтера, або в якості незалежної форми можуть застосовуватися кіноклуби, що забезпечують творчий розвиток особистості через перегляд і обговорення кінематографічних творів. Тематика

художніх фільмів обирається з урахуванням інтересів і потреб здобувачів вищої освіти. Через соціальну ексклюзію у здобувачів із особливими потребами може спостерігатися відсутність соціального досвіду або його обмеженість, тому перегляд і обговорення художніх фільмів разом зі здобувачами вищої освіти з нормативним розвитком може забезпечити його індукцію. У межах розробки методичного компонента розвитку соціальної компетентності студентської молоді пропонуємо також зробити підбір відеотеки корисної для роботи з родиною здобувачів вищої освіти із особливими потребами, які через перегляд фільмів можуть отримати позитивний досвід з виховання дітей і молоді з особливими потребами.

Спираючись на аналіз літератури та власний досвід, пропонуємо широко застосовувати гурткові заняття у роботі зі студентською молоддю. Особливо цікавими можуть стати гуртки кіномистецтва, у яких здобувачі вищої освіти створюють власні відеоролики на соціально-значущі теми. У таких гуртках варто так організувати роботу, щоб здобувачі мали змогу проявляти свої здібності в залежності від прагнення як режисери, сценаристи, оператори або актори.

Обґрунтування методичного компонента розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, окрім уже проведеного аналізу індивідуальних та групових форм виховної роботи, передбачає також вивчення можливостей масових форм роботи зі здобувачами із особливими потребами й здобувачами вищої освіти з нормативним розвитком. Уважаємо, що особливе місце серед таких форм займають соціальні акції, флешмоби і форум-театри.

На нашу думку, соціальні акції як масові форми роботи з розвитку соціальної компетентності забезпечують формування у здобувачів вищої освіти активної громадської позиції, соціальної активності, громадянської свідомості тощо. Для їх організації активно залучаються громадські та благодійні організації.

У якості дієвої масової форми розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти з інвалідністю пропонуємо організацію роботи форум-театрів. Нині форум-театр набирає все більшої популярності як метод розвитку

особистості у демократичному суспільстві, формування культури прав людини, захисту й відстоювання інтересів різних суспільних груп. Головною ідеєю форум-театру є демонстрування суспільству важливої ролі кожного у побудові кращого майбутнього, наочне пояснення того, що у більшості випадків покращення життя й зміна соціальної ситуації залежить від них самих. За свою сутністю форум-театр розглядається як засіб стимулювання молодих людей з особливими потребами до активних дій щодо захисту своїх прав, покращення громади через зміну своєї поведінки засобами мистецтва. Для них форум-театр може стати чудовою умовою реалізації творчого потенціалу як автора вистави або актора.

Розробляючи методичний компонент системи розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі, варто виокремити таку масову форму роботи, як ведення публічних інтернет-щоденників або власних блогів. Такий щоденник може стати зручною формою систематичного самопостереження, саморефлексії як для здобувачів з обмеженими фізичними можливостями, так і для здобувачів вищої освіти із нормативним розвитком. Здобувачі можуть фіксувати у щоденнику власні відчуття й емоції від участі у роботі, аналіз своїх життєвих проблем, аналіз текстів або художніх фільмів, що порушують важливі соціальні й особисті проблеми, враження від різних форм виховної роботи куратора, аналіз своїх думок і настроїв. Сучасним здобувачам вищої освіти значно легше висловити свої думки й емоції у соціальних мережах. Це може стати зручною формою спілкування, тому що куратор виступає в ролі модератора співтовариства на ресурсі й може спілкуватися із здобувачами в режимі on-line, що може значно полегшити співпрацю на канікулах і святах, тобто під час відсутності занять в освітньому закладі.

Підсумовуючи аналіз розробленого методичного компоненту системи розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, зазначимо, що форми та методи, використання яких є доцільним у нашому дослідженні можуть бути класифіковані не лише за кількістю учасників (індивідуальні, групові,

масові), а й за ступенем інноваційності: традиційні (бесіди, лекції, ігри, круглі-столи, конференції) та інноваційні (інтерактиви, флешмоби, інтернет-щоденник, форум-театр, вебінари, кіноклуби). Ми також пропонуємо власний підбір форм і методів, в основу якої покладені можливості тієї чи іншої форми та методу щодо вирішення конкретних проблем студентської молоді в умовах інклюзивного освітнього простору.

При розробці методичного компонента системи не слід забувати, що методи та форми складають цілісну систему, у якій використання окремого засобу не забезпечить вирішення локальної проблеми. Тому на практиці усі форми та методи мають використовуватися у комплексі, доповнюючи та підсилюючи один одного. Вибір методів та форм виховної роботи зі здобувачами вищої освіти має визначатися:

- потенціалом особистісних можливостей куратора, рівнем його розвитку соціальної компетентності, рівнем теоретичної та практичної підготовленості до роботи з цією групою здобувачів вищої освіти, його методичної майстерності, сприйняттям таких здобувачів як рівноправних членів суспільства;

- психологічними та фізичними особливостями здобувачів вищої освіти;

- умовами, за яких відбувається її організація та матеріально-технічне забезпечення, наявність обладнання, наочних посібників, пристосування приміщення до потреб здобувачів вищої освіти.

Висновок. Отже, спираючись на визначення педагогічної системи розглядатимемо систему розвитку соціальної компетентності студентської молоді в інклюзивному освітньому просторі як спеціально організовану узгоджену взаємодію суб'єктів (викладачів, кураторів академічних груп, соціальних педагогів, психологів) та об'єктів (здобувачів вищої освіти із різним рівнем здоров'я та їх мікросередовища), що реалізується через мету, принципи, завдання, зміст, форми і методи і забезпечує поступове набуття особистістю інтегративної єдності когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик, що дозволять інтегрувати внутрішні і зовнішні ресурси для досягнення соціально-значущих цілей у різних соціальних ситуаціях із чітким

розумінням здобувачем вищої освіти власної ролі в цьому процесі.

Зазначена система є єдністю структурних одиниць (компонентів), серед яких визначемо такі компоненти системи розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти з інвалідністю в умовах ЗВО: *цільовий*, що поєднує мету, завдання та принципи функціонування системи; *змістовий*, що визначає напрями реалізації системних завдань; *методичний*, що описує форми, методи використання яких є доречним у системі, а також її *об'єкт* та *суб'єкт*.

Обґрунтована система у цілому спрямована на поступове набуття когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик молоді людини через суспільно корисну працю і налагодження міжособистісної взаємодії, вироблення стимулів для формування й реалізації активної життєвої позиції, а також створення умов для набуття здобувачами вищої освіти соціального досвіду, необхідного для реалізації себе як особистості, громадянина, професіонала, незважаючи на інвалідність. Мета конкретизується і деталізується у завданнях, що полягають в організації діяльності науково-педагогічних працівників і кураторів академічних груп з розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, формуванні толерантного ставлення до здобувачів із особливими потребами; залученні до спільної громадської діяльності разом зі здобувачами з особливими потребами; розвиток когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості; формуванні свідомого ставлення до обраної професії і розкриття можливостей реалізації себе в ній, не зважаючи на дефекти здоров'я; залученні до суспільно-корисної праці й волонтерства; залученні батьків до процесу розвитку соціальної компетентності здобувачів вищої освіти із інвалідністю в освітньому процесі ЗВО.

Перелік використаних джерел:

1. Басова В. М. Формування соціальної компетентності сільських школярів : пед.. ... д-ра пед.. наук : 13.00.01. Київ, 2004. 472 с.

2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : Логос, 2003. 134 с.
3. Бобко Л. О. До питання про сутність гуманістичного виховання студентів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 1999. № 3. С. 218–223.
4. Борбич Н. В. Соціальна компетентність майбутніх фахівців як один із пріоритетних напрямків функціонування сучасної системи освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. Черкаси* : Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. № 10. С. 30–35.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1426 с.
6. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 448 с.
7. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія. Харків : Ранок, 2014. 547 с.
8. Пономарьова Г.Ф., Харківська Г.Ф. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в центрах денного перебування. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. 2023. №. 3. С. 157–165. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> (дата звернення: 29.10.2023).
9. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія: монографія. Харків : ФОП Шейніна О. В., 2012. 468 с.
10. Стандарти соціальних послуг : збірка проектів документів / під ред. Л. Л. Сідельнік. Київ : Український фонд соціальних інвестицій, 2007. 175 с.
11. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : монографія. Київ : Університет «Україна», 2015. 435 с.
12. Харківська А., Малихіна В. Інструментальні компетентності здобувачів вищої освіти як фактор професійної підготовки. *Адаптивне управління: теорія і*

практика. Сер. Педагогіка. 2021. Вип. 11 (21). 14 с. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) (дата звернення: 29.10.2023).

References:

1. Basova, V. M. (2004). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti silskykh shkoliariv [Formation of social competence of rural schoolchildren]. Kyiv. 472 [in Ukrainian].

2. Bezpalko, O. V. (2003). Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh [Social pedagogy in schemes and tables]. Kyiv. : Lohos, 134 [in Ukrainian].

3. Bobko, L. O. (1999). Do pytannia pro sutnist humanistichnoho vykhovannia studentiv [To the question of the essence of humanistic education of students]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 3, 218–223 [in Ukrainian].

4. Borbych, N. V. (2012). Sotsialna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv yak odyn iz priorytetnykh napriamkiv funktsionuvannia suchasnoi systemy osvity [Social competence of future specialists as one of the priority directions of functioning of the modern education system]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii Pedahohichni nauky – Cherkasy University Bulletin. Pedagogical science series*, 10, 30-35 [in Ukrainian].

5. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (2009). Kiyv-Irpin : VTF «Perun», 1426 [in Ukrainian].

6. Karaman, O. L. (2012). Sotsialno-pedahohichna robota z nepovnolitnymi zasudzhenymi v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy [Social-pedagogical work with juvenile convicts in penitentiary institutions of Ukraine]. Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 448 [in Ukrainian].

7. Ponomarova, H. F. (2014). Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka [Education of the future teacher: theory and practice]. Kharkiv : Ranok, 547 [in Ukrainian].

8. Ponomarova, H.F. & Kharkivska, H.F. (2023). Sotsialno-pedahohichnyi suprovid ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v tsestrakh dennoho perebuvannia [Social and pedagogical support of children with special educational needs in day care centers]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of Khortytsia National Academy*, 3, 157–165. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> [in Ukrainian].

9. Rasskazova, O. I. (2012). Rozvytok sotsialnosti uchniv v umovakh inkluzyvnoi osvity: teoriia ta tekhnolohiia [Social development of students in the conditions of inclusive education: theory and technology]. Kharkiv : FOP Sheinina O. V., 468 [in Ukrainian].

10. Standarty sotsialnykh posluh [Standards of social services]. (2007). Kharkiv : Ukrainskyi fond sotsialnykh investytsii, 175 [in Ukrainian].

11. Chaikovskiy, M. Ye. (2015). Sotsialno-pedahohichna robota z moloddu z osoblyvymy potrebamy v inkluzyvnomu osvithnomu prostori [Social-pedagogical work with youth with special needs in an inclusive educational space]. Kyiv : Universytet «Ukraina», 435 [in Ukrainian].

12. Kharkivska, A. & Malykhina, V. (2021). Instrumentalni kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity yak faktor profesiinoi pidhotovky [Instrumental Competencies Of Higher Education Seekers As A Factor Of Professional Training]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Ser. Pedahohika – Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*, 11 (21), 14. Retrieved from [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) [in English].

УДК 377.8.017.4(045)

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

© Бабакіна О.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-07

У статті висвітлена проблема формування громадянськості в майбутніх учителів початкових класів у педагогічному коледжі. Визначено ключові завдання громадянського виховання. Проаналізовано освітні компоненти навчального плану коледжу, що впливають

на стан громадянської освіченості майбутніх учителів початкових класів. Наведено приклад анкетування щодо діагностики сформованості громадянськості в майбутніх учителів початкових класів. Висвітлено фрагмент програми спецкурсу «Основи громадянського виховання особистості вчителя». Прокоментовано доцільність громадянського виховання здобувачів вищої освіти під час вивчення різних освітніх компонентів. Простежено зв'язок формування громадськості із вивченням історії, мистецтва, літератури тощо. Зазначено, що майбутніх учителів початкових класів потрібно стимулювати до активної участі в тематичних заходах у педагогічному коледжі, до мистецьких та театральних гуртків, факультативів, проведення свят, конкурсів, виставок. Автор наголошує на доцільності використання політінформації, для стимулювання здобувачів вищої освіти до мислення, усвідомлення своєї життєвої та громадської позиції, відстоювання своїх думок та ідей. Перспективою дослідження є вивчення особливостей формування громадянськості в майбутніх учителів початкових класів під час проходження педагогічної практики.

Ключові слова: громадянськість, формування громадянськості, майбутні вчителі початкових класів, педагогічний коледж.

Babakina O. «Formation of citizenship in future primary school teachers at the pedagogical college».

The article highlights the problem of citizenship formation in future primary school teachers at the pedagogical college. The key tasks of civic education are defined. The educational components of the college curriculum, which affect the state of civic education for future primary school teachers, are analyzed. An example of a questionnaire regarding the diagnosis of the formation of citizenship in future primary school teachers is given. A fragment of the program of the special course "Fundamentals of civic education of the teacher's personality" is highlighted. The expediency of civic education of students of higher education during the study of various educational components is commented. The relationship between the formation of the public and the study of history, art, literature, etc. is traced. It is noted that future primary school teachers should be encouraged to actively participate in thematic events at the pedagogical college, art and theater clubs, electives, celebrations, competitions, and exhibitions. The author emphasizes the expediency of using political information to stimulate students of higher education to think, to become aware of their life and public positions, to defend their thoughts and ideas. The perspective of the research is the study of the peculiarities of the formation of citizenship in future primary school teachers during pedagogical practice.

Key words: citizenship, formation of citizenship, future primary school teachers, pedagogical college.

Актуальність дослідження. Розвиток України нерозривно пов'язаний із формуванням громадянського суспільства, що сприяє розбудові правової демократичної держави. Здобуття незалежності, Помаранчева революція, Революція Гідності, збройна агресія РФ з 2014 року, порушення цілісності суверенітету країни, окупація територій зумовлює переосмислення значення громадянськості сучасної молоді.

Наголосимо, що в «процесі виховання в особистості громадянської культури важливу роль відіграють всі ланки системи освіти загалом і громадянська освіта та виховання, зокрема, особливо у суспільстві

перехідному, де вони не тільки підтримують, а й закладають основи демократичної ментальності, формують у громадян ідеї та поняття про права і обов'язки людини, виховують здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів іншої людини, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами» [5, с. 61].

Оскільки засади свідомої громадянської позиції закладаються в дитячому віці, то виникає потреба в підготовці кваліфікованих фахівців, які мають високий рівень сформованості власної громадянськості. Тому активізується необхідність і організації педагогічних умов формування громадянськості в майбутніх учителів у процесі їхньої професійної підготовки, зокрема у педагогічному коледжі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання формування громадянськості вчителя вивчали О. Гевко, Т. Демиденко, Т. Дем'янюк, С. Литвиненко, Ю. Ляховська, В. Радул, О. Савченко, В. Семиченко, Г. Троцько та інші.

Серед сучасних вітчизняних учених, які досліджували формування громадянськості майбутніх учителів, зокрема початкових класів, можемо виокремити О. Кислу, І. Ковальчук, С. Марчук, О. Поліщук, М. Стахів, Т. Філімонова, І. Чемерик та інші.

Зазначимо, що серед наукових доробків учених відсутні цілеспрямовані розвідки, у яких визначено й науково обґрунтовано психолого-педагогічні умови, що забезпечують успішне формування громадянськості майбутніх учителів початкових класів, зокрема в системі їх професійної підготовки у педагогічних коледжах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей формування громадянськості в майбутніх учителів початкових класів у системі підготовки викладачів у педагогічному коледжі.

Виклад основного матеріалу. Формування громадянськості майбутнього вчителя в педагогічному коледжі є багатогранним об'єктом педагогічного

вивчення, що відрізняється своїм змістом і структурою. Виокремлюємо зовнішні та внутрішні сторони, світоглядний потенціал різноманітних впливів, умови та фактори, що забезпечуватимуть успішне досягнення мети – свідомо громадянська позиція майбутніх учителів початкових класів.

Як зазначили А. Харківська та В. Харківський «громадянське виховання проходить ряд етапів, протягом яких поступово ускладнюються, урізноманітнюються зміст та напрями розвитку тих утворень, котрі загалом складають цілісну систему характеристик процесу утворення громадянських чеснот особистості. Зазначений процес є безперервним, який триває протягом усього життя людини» [5, с. 59].

Процес формування громадянськості є цілісною структурою, що представляє діалектичну єдність усіх його компонентів, має свої особливості та зв'язки.

Так, під змістом процесу формування громадянськості розуміємо сукупність елементів, що складають суть освітнього процесу, а під структурою – розміщення цих складових елементів, спосіб зв'язків і взаємодії між ними.

При визначенні змісту та структури процесу формування громадянськості виходимо з двох аспектів: об'єктивності, що висуває перед громадянином вимоги суспільства й держави, і суб'єктивності, що виявляється в особистісному ставленні здобувача вищої освіти до суспільства й держави, оволодіння ним суспільними та державними нормами й вимогами, утілення їх у свою поведінку та перехід до професійного самовираження за реальних умов трудової діяльності.

За об'єктивністю можемо сформулювати завдання виховання громадянського характеру:

- виховання громадянської позиції здобувачів вищої освіти, формування навичок соціальної активності;
- розвиток громадянської самосвідомості;

- виховання в майбутніх учителів почуття патріотизму, гуманізму, толерантності, культури міжнаціонального спілкування, політичної та правової культури;

- розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти, наукового плюралізму в оцінюванні альтернативних точок зору й цінностей;

- формування навичок аналізу конкретних подій, темпів життя країни щодо прав людини, пошуку консенсусу.

Суб'єктивність процесу формування громадянськості характеризується реалізацією вищезазначених завдань.

Зазначимо, що головне завдання формування громадянськості полягає в перенесенні об'єктивних вимог у повсякденність здобувачів вищої освіти, розвитку у них мислення та чуттєвість, визначення їхньої професійної поведінки. Аналіз досвіду дає підстави констатувати, що втілення в життя об'єктивних вимог щодо формування громадянськості віднаходить своє узагальнення й вираження у ставленні майбутніх фахівців до суспільства та держави.

Формування громадянськості насамперед передбачає громадянське виховання – «цілеспрямований процес виховання громадянина патріота, який здатний ефективно функціонувати у демократичному суспільстві, знати та виконувати свої права й обов'язки, нести відповідальність за власний вибір, цінувати національну символіку, звичаї, традиції, мову, враховувати інтереси власні та суспільства для досягнення поставлених цілей» [4, с. 469].

Виховати вчителя-громадянина неможливо без громадянської освіти, що є процесом і результатом оволодіння здобувачами вищої освіти певними знаннями про права людини, Закони Української держави, знання історії українського народу, його багатой культурної спадщини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей, знання Конституції України, досконале знання державної мови, досягнення її високої культури, постійна турбота про піднесення її престижу, функціонування її в усіх сферах суспільного життя й побуту.

Формування громадянськості особистості пов'язане із світоглядом особистості. Філософські, соціально-економічні, моральні, етичні аспекти, політичні та правові як аспекти світогляду є основою наукового пізнання світу. Саме він формує громадянську позицію особистості, його духовність, свідомість і поведінку. Особливість громадянського світогляду полягає в тому, що він являє собою струнку систему поглядів та ідей про державу, суспільне життя, права й обов'язки громадян.

Світогляд майбутнього вчителя початкових класів формується на основі наукових знань і понять, а його якість і дієвість перебувають у прямій залежності від рівня й міцності засвоєння відповідних знань і понять про Батьківщину, патріотизм, відповідальність, обов'язок, права та гідність. Ці поняття є необхідним елементом змісту процесу формування громадянськості здобувачів вищої освіти педагогічного коледжу.

Аналіз навчальних планів й освітньо-професійних програм дозволив визначити навчальні курси й освітні компоненти, що найбільше можуть сприяти громадянській освіченості здобувачів вищої освіти (див. табл.1).

Таблиця 1

Освітні компоненти навчального плану коледжу, що впливають на стан громадянської освіченості майбутніх учителів початкових класів

№ п/п	Тезаурус громадянської освіти	Навчальні курси й освітні компоненти	
		1-2 курси	3-4 курси
1.	Конституція України про громадянське виховання. Демократична держава	Всесвітня історія	Основи правознавства
2.	Громадянин, громадянство, громадянське суспільство	Історія України	Основи правознавства
3.	Державні символи. Народні символи. Етнос, нація, народ, етнічна група, національні меншини	Народознавство, Історія України	Основи правознавства
4.	Батьківщина	Всесвітня історія, українська література, українська мова, історія України	
5.	Національна ідея, національний ідеал, національна ідеологія, національні інтереси	Історія України	Правознавство, філософія, основи економічної теорії
6.	Українська національна психологія		Психологія особистості
7.	Менталітет українця	Історія України	
8.	Патріотичні почуття	Педагогіка	Педагогіка

9.	Національні почуття	Педагогіка, історія України	Педагогіка
10.	Гуманізм		Історія України, педагогіка
11.	Закон. Повага до закону		Основи правознавства
12.	Правовий страх і страх моральний		Основи правознавства
13.	Почуття справедливості		Педагогіка
14.	Екологічні почуття		Основи екологічної культури особистості
15.	Правові обов'язки		Основи правознавства
16.	Громадянська свідомість, громадянська позиція	Педагогіка, історія України	Педагогіка
17.	Громадянська гідність, громадянська мужність	Педагогіка	Педагогіка
18.	Громадянський обов'язок і громадянська відповідальність	Педагогіка, українська література, українська мова, історія України	Педагогіка, українська та зарубіжна культура, українська мова, історія України

Зазначимо, що знання, ідеї та поняття є визначальними елементами світогляду, якщо вони стають частиною особистісних поглядів та глибокими переконаннями. У світогляді виявляється у ставленні до фактів і явищ навколишньої дійсності, їх свідомо оцінка. Громадянські погляди – це точка зору, що склалася, в основі якої лежать наукові знання про права й обов'язки, соціальні явища, факти, події.

Отже, перетворення наукових знань на глибокі внутрішні переконання вимагають від викладачів коледжу дотримання тісного зв'язку виховання громадянськості з майбутньою практичною діяльністю здобувачів вищої освіти.

Спираючись на вищезазначене, уважаємо, що громадянська позиція викладачів педагогічного коледжу активізувалася під час:

- успішного здійснення інтегративного, міжпредметного підходу до формування громадянськості;
- володіння методикою запровадження інтерактивних методів навчання;
- здатності викладачів постійно підвищувати свій професійний рівень, добирати програми, навчальні посібники, створювати методичне забезпечення викладання освітніх компонентів;
- здійснення особистісного підходу до навчання та виховання здобувачів вищої освіти, спостереження за цим процесом;

- уміння проводити моніторинг життєдіяльності здобувачів вищої освіти з метою своєчасного виявлення виникаючих проблем і суттєво впливати на кінцеву якість професійної підготовки майбутніх фахівців;

- постійної та глибокої уваги викладачів до формування громадянськості на основі використання знань законодавчої та правової бази, демократичних принципів;

- розширення інформаційного обсягу знань та діалогової взаємодії з урахуванням вікових особливостей здобувачів вищої освіти;

- володіння сучасними інтерактивними формами організації навчальної та виховної діяльності.

Зміст освітніх компонентів, виховних заходів, середовище життєдіяльності здобувачів вищої освіти повинні бути насичені українським національно-громадянським духом.

Уважаємо, що введення до навчальних планів таких освітніх компонентів, як політологія, історія України, соціологія, філософія, образотворче мистецтво, зарубіжна література, дитяча література, сучасна українська мова, всесвітня історія дозволять ознайомити здобувачів із правовою законодавчою базою, демократичними принципами функціонування політичної системи, державної влади, формувати демократичні громадянські позиції, правову відповідальність, навички участі в політичному житті, формувати культуру міжособистісних взаємин, оволодівати вітчизняною та світовою історичною, культурною спадщиною, осмислити соціальні відносини в суспільстві, формувати мотиви соціальної поведінки особистості, набути соціальних навичок, розуміти значення ринкових відносин, систему соціального забезпечення, соціального захисту та основних економічних принципів.

Вивчення цих компонентів допомагає самоствердитися майбутнім учителям початкової освіти як суверенним членам суспільства, усвідомити особистісну політичну та економічну відповідальність, потребу в повазі до гідності, ефективно брати участь у громадських справах задля конституційного демократії.

Відповідно до завдань дослідження, розроблено спецкурс «Основи громадянськості особистості вчителя». Метою спецкурсу є формування в майбутніх учителів початкової освіти когнітивного компонента громадянськості. Цей спецкурс в освітньому процесі має впроваджуватися через викладання соціально-гуманітарних дисциплін, що сприяють набуттю знань та навичок, необхідних громадянину для реалізації громадянських прав і свобод.

Спецкурс розраховано на 54 год./кред. Бажано запроваджувати його на 3-4 курсах, коли здобувачі вищої освіти вже освоїли освітні компоненти, зміст яких прямо чи опосередковано був спрямованим на громадянську освіту чи виховання. Наведемо фрагменти спецкурсу.

Таблиця 2

Орієнтовний тематичний план спецкурсу «Основи громадянського виховання особистості вчителя»

№ п/п	Назва розділів	Усього год./кред.	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1.	Вступ. Актуальність громадянського виховання особистості в Україні	2	2.	-	-
2.	Офіційно-нормативна база громадянського виховання	4	2	-	2
3.	Суть, мета і завдання громадянського виховання	4	2	-	2
4.	Підходи до здійснення громадянського виховання	4	2	-	2
5.	Принципи громадянського виховання	6	4	-	2
6.	Методи, форми та засоби громадянського виховання	4	2	-	2
6.1	Формування громадянськості здобувачів вищої освіти засобами громадянської освіти	4	2	-	2
6.2	Залучення здобувачів	6	2	4	-

	вищої освіти до участі в різних формах позааудиторної навчальної та виховної роботи, активна участь у роботі органів студентського самоврядування				
6.3	Участь здобувачів вищої освіти у розробці сценаріїв виховних заходів громадянського спрямування, проведення їх під час педагогічної практики	10	2	6	2
6.4	Робота з книгою, періодичною пресою	4	2	-	2
6.5	Використання загальнопедагогічних методів: бесід, розповідей, диспутів, лекцій, семінарів, рецензування	6	2	2	2
	Разом	54	24	12	18

Зміст та структура програми

Вступ, або пояснювальна записка.

Актуальність громадянського виховання особистості в Україні.

1. Офіційно-нормативна база громадянського виховання. Конституція України про громадянське виховання, основні положення Концепції національного громадянського виховання, «Закон України «Про громадянство України», методологічна основа виховання громадянськості.

Формування національної самосвідомості, віра в духовні сили свого народу, прагнення приносити користь Батьківщині, зберігати та примножувати обряди, звичаї, традиції, бережно ставитися до історії України.

Збереження української мови, володіння нею – один із головних показників громадянської зрілості.

Формування планетарної свідомості, культури міжетнічних відносин, розвиток правосвідомості особистості.

Розвиток політичної культури – важливий чинник громадянського виховання.

Формування гуманістичних рис як єдності національних і загальнолюдських цінностей: доброти, уваги, чуйності, милосердя, толерантності, чесності, поваги, гідності, терпимості до людей, поваги й любові до батьків, роду тощо.

Формування культури поведінки особистості, розвиток мотивації до праці, усвідомлення життєвої потреби трудової активності, ініціативи тощо.

2. Суть, мета і завдання громадянського виховання.

Громадянське виховання як інтегрована якість особистості, її духовно-моральна якість.

Громадянська освіта та виховання як система навчально-виховних заходів, спрямованих на формування громадянськості особистості. Місце громадянської освіти в громадянському вихованні людини.

Формування свідомого громадянина, патріота, професіонала.

Єдність завдань і принципів громадянського виховання.

3. Підходи до здійснення громадянського виховання.

Науковий та конкретно-історичний підходи до процесу громадянського виховання.

Діяльнісний підхід як одна з умов залучення особистості в конкретну цілеспрямовану ефективну діяльність, на основі якої перевіряються відповідні громадянські цінності.

Особистісно орієнтований підхід у громадянському вихованні як запорука відстоювання інтересів дитини, її потреб та можливостей прав окремої людини, її свободи.

Системний підхід як одна з основ організації та впровадження громадянського виховання в практику виховного процесу.

4. Принципи громадянського виховання.

Принцип національно-патріотичного виховання як особистісне усвідомлення своїх прав та обов'язків у ставленні до держави, народу, законів,

норм життя, належності до рідної землі, зв'язку з історією, культурою, мовою, традиціями та звичаями народу.

Принцип гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу.

Принцип комплексності та міжпредметної інтегрованості як одна з умов тісної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу: школи, сім'ї та інших інститутів виховання особистості.

Принцип формування соціальної активності, саморегуляції, професійної компетентності особистості.

Принцип системності як запорука гармонійного розвитку особистості.

Принцип наступності та безперервності як цілісна система характеристик процесу утворення громадянських якостей людини.

Принцип культуровідповідності та інтеркультурності – умова усвідомлення української національної культури як невід'ємного складника світової культури.

Принцип формування толерантного ставлення до інших народів, культур, традицій.

Принцип запобігання деструктивному націоналізму, шовінізму, фашизму, будь-яким формам насильства.

Формування здорового способу життя – один із принципів громадянського виховання.

Екологічне виховання в системі формування громадянськості особистості.

Художньо-естетична культура в контексті формування громадянськості.

Християнство та громадянське виховання.

6. Методи, форми та засоби громадянського виховання.

6.1. Формування громадянськості здобувачів вищої освіти засобами громадянської освіти. Упровадження компонентів громадянської освіти й виховання у викладання предметів соціально-гуманітарного циклу (політологія, соціологія, історія України, релігієзнавство, українська мова та література, українська та зарубіжна культура, географія, природознавства тощо).

Спрямування предметів художньо-естетичного циклу, фізичної культури на виховання громадянськості.

6.2. Залучення здобувачів вищої освіти до участі в різних формах позааудиторної, навчальної та виховної роботи; активна участь у роботі органів студентського самоврядування.

6.3. Участь здобувачів вищої освіти у розробці сценаріїв виховних заходів громадянського спрямування, проведення їх під час пробної педагогічної практики в школах і дошкільних закладах.

6.4. Робота з книгою, періодичною пресою.

6.5. Використання загальнопедагогічних методів: бесід, розповідей, диспутів, лекцій, семінарів, рецензування.

Упровадження інтерактивних методів і форм, що засновані на принципах демократизму, на самостійному пошуку істини, на ініціативі та творчості здобувачів вищої освіти: анкетування, різні форми студентського самоврядування, участь у роботі клубів, гуртків: клуби: «Повір у себе», «Ерудит», «Відродження», «Берегиня», «Злагода», «Діалог», «Лідер», «Шлях до себе», «Конституція України і ми», «Спілкування без кордонів», диспути: «Що таке громадянство?», «Чи є права у злочинців?», «Сучасні лідери України – хто вони?», «Права людини в Україні – реальність чи фікція» тощо.

Розробка планів-конспектів позакласних заходів із громадянського виховання для учнів 1-4 класів та дошкільників.

Складання переліку літератури з питань громадянського виховання; укладання тез лекцій і бесід із проблем громадянськості та громадянського виховання для батьків;

створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, залучення до аналізу, стилів поведінки конфліктів, прийняття рішень, демократичний діалог.

Написання міні-творів-роздумів: «Я несу відповідальність за свої вчинки перед іншими ...», «Я - вільний громадянин своєї Вітчизни, тому що...», «Я гордий за свою Вітчизну, тому що...», «Я люблю Україну за те, що...», «Держава моєї мрії», «Виховувати в собі громадянина», «Вірю у щасливе

майбутнє мого народу, тому що...», «Народилася в Україні, живу в цій країні й буду жити...»

Участь у наукових товариствах громадянського спрямування; у конкурсах та олімпіадах із історії та права: «Знавців Конституції», «Сторінками концепції громадянського виховання».

КВК: «Проти насильства», «Проти тероризму».

Організація науково-дослідної роботи з проблем формування громадянськості. Проведення круглих столів і науково-практичних конференцій із залученням відомих учених і спеціалістів у галузі виховання.

Тестування, організація правових спостережень, зустрічей із працівниками правоохоронних органів, проведення конкурсів плакатів тощо; організація екологічної роботи, спрямованої на захист і збереження навколишнього середовища; тематичні огляди преси, участь у круглих столах, правових лекторіях, в екскурсіях «Місто, де я живу»); у правових ярмарках; участь у всеукраїнських гуманітарних акціях («Милосердя», «Громадянин», «Щоб наше місто стало кращим»).

Ділові ігри, соціально-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки» та інші інтерактивні форми формування громадянськості майбутнього вчителя.

Основними завданнями громадянського виховання є:

- формування національної свідомості, виховання почуття патріотизму, відданості Україні, народу;
- визнання й забезпечення прав людини;
- усвідомлення взаємозв'язку між правами, індивідуальною свободою людини та громадянською відповідальністю;
- утвердження гуманістичної ідеї, формування поваги до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість;
- формування професійної компетентності та правової культури;
- розвиток критичного мислення;
- визначення форм та способів участі кожного в житті суспільства;

- формування інтеркультурного менталітету, толерантного ставлення до інших культурних традицій;
- виховання політичної та правової культури здобувача вищої освіти;
- віротерпіння, культури міжнаціонального спілкування;
- розвиток громадянської самосвідомості – це поглиблення уявлення про себе як громадянина держави і члена суспільства, осмислення своєї ролі в розвитку Української держави та суспільства в цілому, у розквіті та захисті її;
- формування й розвиток навичок соціальної активності та формування громадянської позиції здобувачів вищої освіти, збагачення їхнього соціального досвіду у спілкуванні з представниками інших культур і вірувань;
- здійснення філософсько-світоглядної підготовки здобувачів вищої освіти, допомога у визначенні смислу життя та системи цінностей, толерантному сприйнятті альтернатив і підготовки до дій у рамках закону;
- формування політичної культури, навичок протидії до проявів політичного, релігійного й культурного екстремізму;
- формування у здобувачів вищої освіти потреби самовдосконалення, вибору власного шляху розвитку через залучення до участі в наукових конференціях із громадянського виховання, у конкурсах педагогічної майстерності, через організацію науково-дослідної роботи з суспільних проблем і громадянської тематики, через розробку здобувачами вищої освіти планів, сценаріїв проведення виховної роботи в школі та дошкільних закладах із проблем громадянського виховання.

Зазначимо, що впровадження громадянської освіти як шлях до виховання громадянської особистості дає змогу колективу освітнього закладу сформувати особистість учителя, якому притаманні такі професійно важливі якості, як: демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю до компетентної активної участі в житті демократичної правової держави; сформувати критичне ставлення здобувачів вищої освіти до негативних явищ у житті суспільства.

У педагогічному коледжі рекомендуємо створити власну символіку, щоб стимулювати у здобувачів вищої освіти відчуття гордості та приналежності до колективу закладу. Серед ключових символі: герб, прапор, гімн коледжу.

Як говорив видатний педагог В. Сухомлинський, «громадянськість – це пристрасть людського серця, і донести до юних душ пристрасть боротьби можна лише тоді, коли сам постаєш перед своїми вихованцями як громадянин» [3].

За всіх часів та епох, у всіх цивілізованих країнах педагогіка, школа ставили перед собою завдання – виховати громадянина, тобто людину з певною сумою знань про права й обов'язки, людину, яка поважає й дотримується норм і правил співжиття, що прийняті в конкретній країні, традицій своїх співвітчизників. На це спрямована діяльність усіх підрозділів коледжу.

У преамбулі Закону України «Про громадянство України» чітко визначено: «Громадянство України визначає постійний правовий зв'язок особи й Української держави, який знаходить свій вияв у їх взаєминах, правах і обов'язках» [2]. Тому, в освітньому процесі важливо, щоб здобувачі вищої освіти залучались до активної виховної діяльності, що, зі свого боку, дозволяє переступити бар'єр соціальної нестійкості й невпевненості, відповідальності та творчої активності.

Перед педагогічним колективом коледжу мають бути поставлені такі пріоритетні завдання:

1. Забезпечення оволодіння знаннями, уміннями, навичками, необхідними для виховання громадянськості в майбутній професійній діяльності.

2. Формування громадянської позиції здобувачів вищої освіти, навичок соціальної активності.

3. Розвиток критичного мислення майбутніх учителів, наукового плюралізму в оцінці альтернативних точок зору і цінностей.

4. Формування навичок аналізу конкретних подій, темпів життя країни з точки зору прав людини, пошуку консенсусу.

5. Виховання в майбутніх учителів, вихователів гуманізму, патріотизму, толерантності, культури міжнаціонального спілкування.

6. Виховання політичної та правової культури.

7. Виховання громадянськості особистості вчителя, розвиток громадянської самосвідомості як професійно значущої якості;

Для досягнення мети повинні реалізовуватися такі напрями громадянського виховання здобувачів вищої освіти:

- підготовка майбутніх учителів до діяльності в рамках закону (формування філософсько-світоглядних понять системи цінностей; допомагати віднайти себе в житті, у визначенні сенсу життя; формування навичок толерантної поведінки);

- вироблення навичок протидії політичному, релігійному й культурному екстремізму серед молоді;

- формування зацікавленості та потреби до самовдосконалення, самовиховання якостей громадянина;

- залучення майбутніх учителів початкової освіти до роботи в наукових гуртках, клубах, конференціях із громадянської тематики, у конкурсах педагогічної майстерності, до науково-пошукової діяльності через написання творчих, курсових, дипломних робіт соціальної та громадянської тематики, до розробки планів, сценаріїв, методичних матеріалів із проблем громадянського виховання;

- формування навичок здорового способу життя через залучення здобувачів вищої освіти до конкретної творчої діяльності.

Водночас, ураховуючи вищезазначене, формування громадянськості майбутніх учителів початкових класів потребує залучення їх у різні напрями виховної роботи, наприклад:

- національно-патріотичне виховання, спрямоване на формування національної свідомості, любові до рідної землі та свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини українського народу, формування високих ідеалів служіння народові;

- морально-правове виховання, спрямоване на розвиток моральних якостей, формування поваги до прав і свобод людини та громадянина, до Конституції, до державних символів;

- родинне виховання, що сприяє вихованню морально-здорової особистості через ознайомлення здобувачів вищої освіти із основами етики, психології сімейного життя;

- екологічне виховання, що спрямоване на формування екологічної структури особистості, відчуття відповідальності за природу як національне багатство;

- художньо-естетичне виховання керує розвитком естетичних почуттів, смаків, що ґрунтуються на народній естетиці, творчій активності, на виробленні вмінь примножувати культурно-мистецькі надбання українського народу.

Наголосимо, що заклади вищої освіти завжди були соціокультурним середовищем, у якому реалізуються філософські ідеї про виховання громадянина, розкриваються нові підходи в роботі майбутніх учителів, завдання яких – творити Громадянина.

Для визначення конкретного рівня громадянськості здобувачів вищої освіти доречно використовувати комплекс методів: опитувальник, анкетування, тестування, спостереження, психолого-педагогічні діагностики. Наведемо приклад анкети.

А н к е т а

діагностики громадянськості майбутнього вчителя

1. Розкрийте зміст понять «громадянськість», «громадянство», «громадянин України».
2. Яким повинен бути справжній громадянин України?
3. Що для вас означає поняття «Батьківщина»?
4. Як ви розумієте поняття «патріотизм»?
5. Як ви ставитеся до обов'язкової служби в лавах Збройних Сил України?
6. Якими повинні бути взаємини людей різних національностей?

7. Чи вважаєте ви якістю громадянськості особистості досконале володіння рідною мовою?

8. Чи вважаєте ви, що менталітет українця має переваги над іншими народами?

9. Як ви реагуєте на образу українських громадян?

10. Як реагуєте ви на критику Української держави?

11. Як ви надалі будуватимете стосунки з людьми, які допускають негативні випадки проти України?

12. Як ви розцінюєте свою участь у розбудові Української держави?

13. Як ви розумієте поняття «громадянська відповідальність» і «громадянська дисциплінованість»?

У процесі формування громадянськості майбутніх учителів початкових класів як їхньої професійної якості слід зважити на ті якості й уміння, що їм будуть необхідними в майбутній професійній діяльності. Так, можемо виділити особистісні якості, необхідні їм для ефективного здійснення процесу громадянського виховання дітей:

- морально-вольові: цілеспрямованість у вирішенні завдань громадянського виховання, твердість у своїх поглядах, уміння відстоювати свою позицію, думку за будь-яких ситуацій, наполегливість;

- емоційно-моральні: педагогічний такт, адекватність внутрішніх мотивів й особистісних орієнтирів, енергійність, емоційна чуйність;

- громадянські: любов до дітей, патріотизм, гуманізм, відповідальне ставлення до виконання своїх обов'язків.

Ураховуючи результати аналізу навчальних планів і програм педагогічного коледжу, зазначимо, що всі освітні компоненти, за певних умов, можуть сприяти формуванню громадянськості. Найбільшу роль у формуванні громадянськості відіграють такі: Конституція України, основи правознавства, історія України, народознавство, всесвітня історія, географія, українська мова та література, українська та зарубіжна культура, природознавство, екологія, музика та співи, образотворче мистецтво, риторика.

Громадянське виховання сприяє утвердженню ідею українства, усвідомленню причетності кожного до своєї історії, вироблення відчуття державності. Завдяки цьому відбувається розвиток у майбутніх учителів волелюбного характеру, прищеплення філософії свободи та гуманізму як шляху до самопізнання, самореалізації та впровадження цих якостей надалі в молодших школярів.

Найважливішими серед освітніх компонентів соціально-гуманітарного циклу вважаємо вивчення здобувачами вищої освіти Конституції України, адже саме в ній закладено основи громадянськості.

Як варіанти, майбутнім учителям початкових класів можна запропонувати позначити на контурній карті Україну з обов'язковою вказівкою сусідніх держав та держав, що визнали Україну як незалежну, суверенну, тобто фактично відповісти на запитання «де ми?», «які ми?», «хто нас знає» у масштабах планети.

Викладачам потрібно постійно наголошувати, що Україна є не лише для українців, а й для всіх, хто живе в ній. Треба прагнути, аби кожен із здобувачів іншої національності міг впевнено сказати: «Я – українець», «Я – українець польського походження» тощо. На заняттях можна ставити такі завдання: З'ясуйте, представники яких народів навчаються поряд із вами. У чому особливості їхнього побуту, віросповідання, які свята вони святкують, яких національних звичаїв дотримуються? Чим вони відмінні, а чим схожі за побутом, вірою, звичаями та обрядами вашої нації? Обґрунтуйте своє розуміння висловлення «національний характер»? Якою мірою ці характеристики віднаходять вияв у вас самих?

Важливо дотримуватися у педагогічній діяльності принцип зв'язку громадянського виховання, освіти з практичною діяльністю. Актуальними й нині є слова В. Сухомлинського: «Я завжди прагну до органічної єдності громадянських думок, почуттів і діяльності, щоб почуття, переживання знаходили своє вираження у благородних учинках, у праці для людей, для суспільства, для Вітчизни» [3, с. 155–168]. Так, до основ громадянської освіти й

виховання студентської молоді належать такі поняття, як державотворення, суверенітет, самовизначення, демократія, громадянське суспільство, законодавство, судочинство, виборча система, громадянська злагода тощо.

У процесі вивчення теми «Основні етапи розвитку української державності» у здобувачів вищої освіти формуються не лише системні уявлення про поетапний розвиток української державності, а й виховується почуття патріотизму, гордості за свою країну. Вивчення теми про найдавніші пам'ятки правової культури України підвищує повагу до права, до культурних цінностей, до історії власного народу.

У темі «Україна – незалежна демократична держава» здобувачі вищої освіти мають засвоїти основні поняття про державу як незалежну, демократичну, соціальну й правову, бути готовим берегти й захищати конституційні засади.

Ці теми поглиблюють знання про формування території України як політико-правове втілення віковичних сподівань народу про об'єднання всіх українських земель, про економічне та моральне значення цього факту, усвідомлюють роль державної мови як важливого чинника функціонування держави, відбувається виховання почуття патріотизму, гордості за свій народ, поваги до рідної мови.

За темою «Народ України – носій суверенітету, єдине джерело державної влади» стає можливим поглиблення знань про види демократії, застосування навчального матеріалу як фактору виховання громадянських почуттів, гордості за свою країну, формування навичок практичного використання у самостійному житті набутих теоретичних знань із питань безпосередньої представницької демократії.

Вивчення теми «Президент України» надає змогу майбутнім учителям усвідомити конституційні положення про Президента України як голову держави, сприяє вихованню в них поваги до Президента України як людини, котра уповноважена народом очолювати державу, нести відповідальності за долю держави та її народу.

Розвиток демократичної правової держави нерозривно пов'язаний із розвитком громадянського суспільства, адже громадянська позиція конкретної особистості має формуватися на основі загальнолюдських природних цінностей, притаманних людині з народження. Це свобода думок і переконань, свобода володіння власністю тощо.

Так, під час вивчення теми «Громадянство України» відбувається засвоєння знань про громадянство України, важливість конституційних положень, формування навичок використання теоретичних знань про громадянство України у реальному житті для захисту своїх конституційних прав і свобод, для розуміння прав і свобод інших людей; формування непримиренного ставлення до всього, що порушує баланс між громадянином і державою, заважало громадянам країни реально й повною мірою реалізувати себе як особистість.

На формування якості свідомого й активного громадянина України націлений курс «Основи правознавства»: вивчення на заняттях і поза ними статей Конституції України, які надають можливість озброїти здобувачів вищої освіти системою знань про правові основи українського державного устрою, сприяють формуванню конституційної правосвідомості, свідомості громадянина.

У педагогічному коледжі рекомендуємо створити власну символіку, щоб стимулювати у здобувачів вищої освіти відчуття гордості та приналежності до колективу закладу. Серед ключових символі: герб, прапор, гімн коледжу.

Відповідно до Статті 20 Основного Закону можна ознайомитися із основними державними символами, що спрямоване на виховання шанобливого ставлення до них. Викладачі, з метою глибокого усвідомлення символів державності, можуть проводити літературно-музичні композиції, наприклад «Державні та народні символи України». Здобувачі вищої освіти, зі свого боку, готують і проводять у дошкільних закладах і школах свята під час педагогічної практики, присвячені державним і народним символам нашої держави: «Герб і

Прапор України», «Гімн України – один із символів державності», «Верба й калина – народні символи України» та інші.

Мова відіграє найважливішу роль у національному вихованні, адже справжній громадянин України – людина, яка вільно володіє державною мовою, навіть, якщо вона не є рідною мовою. Мова – показник загальної культури людини, вона найкращий вихователь громадянськості.

Українська мова в педагогічному коледжі вивчається протягом чотирьох років і насамкінець здобувачі вищої освіти складають іспит. У процесі вивчення вони засвоюють певні знання про рідну мову, боротьбу українців за право вільно володіти нею, усвідомлюють її значення та роль у житті народу й кожного громадянина, суспільства і держави.

Знання про мову, її історію, особливості використовуються під час написання диктантів, творів-роздумів, проведення мовно-літературних вечорів, фольклорних фестивалів, участі в мовознавчих конкурсах, олімпіадах, наукових конференціях.

Серед свят, можна провести «Плекаймо рідну мову». Під час підготовки свята здобувачі вищої освіти мають змогу поглибити власні знання, здійснити самоосвіту, працювати з архівами (перші згадки про українську мову, писемні пам'ятки, постулати тощо), ознайомитися із працями вітчизняних мовознавців (А. Булаховського, А. Кримського, О. Потебні, М. Сумцова, О. Шахматова та інших), художньою літературою (мова творів Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, М. Рильського, О. Гончара, П. Тичини та інших).

Уважаємо, що у ставленні до мови найповніше виявляється громадянська позиція людини.

На заняттях здобувачі вищої освіти можуть вивчати, шукати, ділитися й запам'ятовувати вислови про українську мову, наприклад: «Найбагатше і найдорожче добро кожного народу – це його мова – жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає – і своє давнє життя, і свої сподіванки, роздуми, досвід, почування» (Панас Мирний); «Без мови нашої, юначе, й народу нашого нема» (В. Сосюра); «Мова – це генетичний код нації,

який поєднує минуле з сучасним, програмує майбутнє і забезпечує буття нації у вічності» (В. Іванишин, Я. Радевич Винницький); «Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам вимагати поваги до себе» (О. Гончар) тощо.

Доречно добирати влучні тексти диктантів, для переказу, аудіювання складені на основі творів українських митців: за В. Скуратівським «Верба», «Стежина до маминої хати», «Криниця»; за П. Загребельним «Лелеки», «Дика груша»; Є. Гуцалом «Барвінок», «Українська пісня»; за О. Довженком «Хата»; за П. Загребельним, «Хліб» та інші. Так, тести можуть містити розповіді про українські постаті: В. Кажана «Феномен Ліни Костенко», В. Базилевського «Іван Сірко», «Богдан Хмельницький», І. Драча «Рівноапостольна Ольга» та інші. Саме на основі таких текстів проводиться мовно-виховна робота, яка корисна для засвоєння граматичних знань, формування патріотичних і громадянських якостей. Важливою є робота із лексикою української мови, зокрема фразеологізмами й діалектами, які зберігають мовні традиції та зазнають найменше осучаснення.

Особливе значення виховання у здобувачів вищої освіти почуття патріотизму, громадянськості, емоційного впливу на душу майбутнього вчителя надається роботі літературного театру. Через участь у театральному колективі коледжу дозволяє стати «художником» й «артистом».

Театральні заняття допомагають здобувачам вищої освіти проявляти громадянську активність, прагнення та потребу у творчій віддачі одержаних знань та умінь. Заняття в театрі створюють передумови для всебічного розвитку особистості, адже чуття словесного ритму необхідне письменнику, поету, необхідне оратору, лектору, майбутньому учителю, і сам процес посилює творчого оволодіння надає можливість розширити світогляд здобувачів вищої освіти; сприяє загальному розвитку учасників самодіяльного колективу, розвитку в учасників здатність відчувати й цінувати виразність осмисленого, цілеспрямованого та емоційного забарвленого слова на сцені й у житті.

Отже, через вистави, їх ідейно-тематичний зміст учасники театру стверджують свою громадянську позицію, моральні ідеали, набувають окремих знань про специфіку художнього відображення життя, про характер творчої праці, знайомляться з життям і творчістю видатних діячів вітчизняного й зарубіжного професіонального театру. Помітне місце в репертуарі театру педагогічного коледжу займає героїчно-патріотична тематика: «Зачарований вітряк» М. Стельмаха, «Людина і зброя» О. Гончара, «Берестечко», «Маруся Чурай» Ліни Костенко, «У війни не жіноче обличчя» С. Алексієвич, поезії О. Малишка, М. Бажана тощо.

Не менш важливим є діяльність у педагогічному коледжі предметного гуртка, аматорського театрального колективу, гуртка художнього слова тощо, що впливає на формування мовленнєвої та педагогічної культури здобувачів вищої освіти, а значить і на формування громадянськості.

На розвиток національної свідомості, духовності, громадянськості велике значення мають тематичні вечори, випуск літературних альманахів, мистецькі виставки, на яких експонуються творчі роботи здобувачів вищої освіти педагогічного коледжу.

У контексті формування громадянськості потрібно звернути увагу на роль сім'ї, як частинки народу, нації. Так, під час освітнього процесу, а надалі й у процесі проходження педагогічної практики, потрібно проводити тематичні заходи. Серед завдань можуть бути такі: створити генеалогічне дерево, розповісти про своїх прашурів, зробити фотовиставку покоління тощо. Можна й організувати свята «День матері», «День сім'ї», «Нашому роду нема переводу», конкурси, змагання тощо.

Формуванню громадянськості, а також загальнолюдських ідей, почуття власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, поваги до інших, гармонійного поєднанню патріотичних, національних та міжнаціональних почуттів, любові до України, її самобутності, національних коренів сприяють традиційні та нетрадиційні форми занять: літературно-музичні композиції,

літературні конференції, лекції-концерти, усні журнали, тематичні години, театралізовані літературні вечори тощо.

Значний виховний потенціал у формуванні громадянськості майбутнього вчителя мають заняття з музичного мистецтва. Під час реалізації програми засобами музичного мистецтва протягом чотирьох років виховується ніжність, ласкавість, сердечність, задушевність. Музика та текст народних пісень, колискових («Сопілка», «Край долини мак», «Ой дзвони дзвонять», «Галя по садочку ходила», «Спи, дитино, спи», «Чом, чом, земле моя», «Прилетіла перепілонька», «Ой, на горі та й жінці жнуть» тощо) пробуджують відчуття любові до людей, бачити красу, готовність творити, повага до героїчного минулого українського народу. Саме почуття громадянської честі й гордості починається з естетичної насолоди високим моральним вчинком. Естетичні переживання моральної краси – це важлива умова пізнання суспільної величі людини.

На заняттях музикою викладачі повинні створити емоційні ситуації, які б стали засобом виховання, збагачення емоційної пам'яті, на яких би здобувачі вищої освіти відчували власну приналежність до національної культури.

Вивчення курсу «Образотворче мистецтво» дозволяє майбутнім вчителям ознайомитися з історією українського образотворчого мистецтва, із творами українських художників, у яких зображено громадянське суспільство, людина-громадянин. Викладачі коледжу повинні прагнути, щоб кожна лекція чи практичне заняття сприяли не тільки формуванню професійних якостей, а й засвоєнню здобувачами вищої освіти загальнолюдських норм моралі. Заслужують на увагу й зустрічі з провідними митцями міста Харкова.

Так, для формування самодостатньої, духовно наповненої особистості потрібно зважати на культурологічний підхід: «спрямовує виховання громадянської та правової відповідальності в особистості на пошук духовних, моральних цінностей, інтегрує їх культуру, наукові знання й духовний досвід» [5, с. 61].

У процесі вивчення освітнього компонента «Українська та зарубіжна культура (культурологія)» розкривається багатий світ духовної культури людства в розмаїтті жанрів і художніх стилів, а також визначається місце української художньої культури, її своєрідність, внесок у світову культурну спадщину, відбувається активізація до творчої самодіяльності в різних видах мистецького самовизначення (музика, спів, малювання, ліплення, танець, декоративно-прикладне мистецтво тощо). Цей компонент спрямований на роботу майбутніх учителів початкової освіти із різними жанровими напрямками української та світової художньої культури, формування у них елементарні вміння, розвиток творчих здібностей, формування свідомого ставлення до національного виховання, почуття громадянськості та національної гідності, патріотизму, активності, творчості, формувало почуття обов'язку й відповідальності перед суспільством; поглиблювало знання з історії української державності й громадянства, культури народу, його традицій, розвивало творчі здібності майбутніх фахівців.

Уважаємо за доцільне використовувати в освітньому процесі оновлену дієву форму громадянської освіти, як політінформації, яка б додатково вимагала коментарів, дискусій, обговорень тощо. Пропонуємо використати такі форми:

- «Інформ-дайджест» – короткі, яскраві повідомлення на різні теми, пов'язані з подіями в соціально-політичному та освітньому житті країни. Такий дайджест готують невеликі групи здобувачів вищої освіти (до 5 осіб).

- «Як це було» – висвітлюються окремі значимі події в історії України, досягнення видатних українських громадських діячів і просвітителів на зразок однойменної телепередачі. Плюсом може слугувати використання кіно- і відео матеріалів.

- «Запитували – відповідаємо» – заздалегідь збираються відомості у здобувачів, які події сучасної соціально-політичної дійсності їх цікавлять найбільше; отримані питання розподіляються між здобувачами вищої освіти, потім добирається матеріал і готуються повідомлення.

- «Прес-конференція» включає в себе елементи ігрової, художньої, творчої діяльності. Учасники «Прес-конференції» виступають у певній ролі: політиків, учених, журналістів, учителів-новаторів тощо.

Отже, залучення майбутніх педагогів до участі в освітньому процесі педагогічного коледжу, до виховання дітей молодшого шкільного віку у процесі проходження педагогічної практики становлять єдине ціле у розвитку національної самосвідомості, творчої самостійності, глибокої любові до Батьківщини, людяності, досконале знання нашого минулого, адже вчитель, заклад освіти, держава повинні дбати про формування основ моралі громадянина гідного свого народу, громадянина, який може розв'язувати різноманітні завдання.

Висновок. Під час дослідження з'ясували, що результативність виховання громадянськості залежить від педагогічних технологій, які використовують викладачі в педагогічному коледжі, від тих соціальних відносин, які склалися у суспільстві. Формування громадянськості майбутнього вчителя початкових класів – це цілеспрямований процес комплексної взаємодії, який сприяє формуванню громадянськості у здобувачів вищої освіти. Правильно організований освітній процес у педагогічного коледжу здатний забезпечити необхідні умови для цілеспрямованого та ефективного формування громадянськості майбутніх фахівців: оновлення освітніх компонентів, введення спецкурсу «Основи громадянськості особистості вчителя», нових форм та методів навчання.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо у вивченні специфіки формування громадянськості в майбутніх учителів початкових класів під час проходження ними педагогічної практики.

Перелік використаних джерел:

1. Бабакіна О.О. Формування громадянськості майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук :

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Слов'ян. держ. пед. ун-т. Запоріжжя, 2008. 230 с.

2. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. №2235-ПІ (із змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №13. Ст.65; 2005. №30. С. 408.

3. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. *Радянська школа*. Київ, 1970. С. 155–168.

4. Харківська А.А., Харківська А.І., Капустіна О.І. Особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку в умовах діджиталізації. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 5 (5). С. 464–474. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) (дата звернення: 30.10.2023).

5. Харківська А.А., Харківська В.С. Виховання громадянської та правової відповідальності сучасної-особистості – процес відродження нації. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Сер. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 3. С. 57–62. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4322> (дата звернення: 30.10.2023).

References:

1. Babakina, O.O. (2008). Formuvannia hromadianskosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of citizenship of the future primary school teacher in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia, 230 [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro hromadianstvo Ukrainy» [Law of Ukraine «On Citizenship of Ukraine»] vid 18 sichnia 2001 r. №2235-PI (iz zmin.). (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 13, 65, 30, 408 [in Ukrainian].

3. Sukhomlynskyi, V.O. (1970). Narodzhennia hromadianyna [Birth of a citizen]. *Radianska shkola – Soviet school*. Kyiv, 155–168 [in Ukrainian].

4. Kharkivska, A.A., Kharkivska, A.I. & Kapustina, O.I. (2022). Osoblyvosti hromadianskoho vykhovannia ditei doshkilnogo viku v umovakh didzhytalizatsii [Features of civil education of preschool children in the conditions of digitalization]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 5 (5), 464–474. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) [in Ukrainian].

5. Kharkivska, A.A. & Kharkivska, V.S. (2021). Vychovannia hromadianskoi ta pravovoi vidpovidalnosti suchasnoi-osobystosti – protses vidrozdzhennia natsii [Education of civil and legal responsibility of the modern personality – the process of national revival]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Ser. Pedagogichni nauky – Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Ser. Pedagogical Sciences*, 3, 57–62. Retrieved from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4322> [in Ukrainian].

УДК 377.8.041-043.84(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ТВОРЧОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КУЛЬТУРНО- ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

©Бакуменко Т.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-08

У статті висвітлено особливості реалізації процесу творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу. Зазначено, що стратегія творчого саморозвитку майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти повинна визначатися не тільки потребою в професійному самовдосконаленні, а й усвідомленням своїх сильних та слабких професійно-особистісних якостей, порівняльний адекватний аналіз яких, співвіднесений із об'єктивною оцінкою колег та дітей, дозволить виявити пріоритетні напрямки стратегії творчого саморозвитку. Проблема творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти є актуальною та затребуваною в аспекті сучасних освітніх тенденцій і відповідає вимогам щодо виховання конкурентоспроможного фахівця. Доведено, що процес творчого саморозвитку здобувача вищої освіти ефективно відбувається в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу в процесі інтеріоризації середовищних характеристик, своєрідного «опредмечення» елементів середовища, що є компонентами індивідуального культурно-освітнього простору суб'єкта, розширюють межі його компетенції та оптимізують виховний потенціал культурно-

освітнього середовища. Це передбачає цілеспрямовану роботу відповідно до визначених принципів організації освітнього процесу в педагогічному коледжі.

Ключові слова: творчий саморозвиток, технологія, культурно-освітній простір, професійний розвиток, мотивація, майбутні педагоги, здобувачі вищої освіти, креативність, воркшоп, кейс-метод.

Bakumenko T. «Implementation of creative self-development technology future preschool Education Specialists in the Cultural and Educational space teaching College».

The article highlights the peculiarities of the process of creative self-development of future preschool education specialists in the cultural and educational space of the pedagogical college. It is noted that the creative self-development strategy of the future preschool teacher should be determined not only by the need for professional self-improvement, but also by awareness of one's strong and weak professional and personal qualities, the comparative and adequate analysis of which, correlated with the objective assessment of colleagues and children, will allow identifying priority directions of creative self-development strategy. The problem of creative self-development of future specialists in preschool education is relevant and in demand in the aspect of modern educational trends and meets the requirements for raising a competitive specialist. It has been proven that the process of creative self-development of a student of higher education takes place effectively in the cultural and educational space of a pedagogical college in the process of internalizing environmental characteristics, a kind of "objectification" of environmental elements that are components of the subject's individual cultural and educational space, expand the limits of his competence and optimize educational the potential of the cultural and educational environment. This involves purposeful work in accordance with the defined principles of organizing the educational process in the pedagogical college.

Keywords: creative self-development, technology, cultural and educational space, professional development, motivation, future teachers, higher education students, creativity, workshop, case method.

Актуальність дослідження. Успішність підготовки майбутніх фахівців у сучасному педагогічному коледжі забезпечується не тільки і не стільки повсякденним повідомленням викладачем певної кількості знань, формуванням необхідних умінь і навичок, скільки розвитком у здобувачів вищої освіти вмінь пошуку потрібної інформації, її використання в нових ситуаціях, що неодмінно призводить до стимулювання їх творчого саморозвитку. Перехід від педагогіки формування до педагогіки творчого саморозвитку особистості є важливим напрямком сучасної парадигми освіти. Проблема творчого саморозвитку майбутніх педагогів надзвичайно актуальна в теорії та методиці виховання.

Водночас формування в здобувачів вищої освіти творчих умінь і комунікативних здібностей, що допомагають визначатися та діяти в неочікуваних, суперечливих умовах, виховання прагнення до саморозвитку – завдання, що стоять перед сучасною педагогічною освітою. Система роботи з формування в здобувачів вищої освіти установок на творчий

саморозвиток дозволяє сьогодні розв'язати багато проблем сучасної освіти: стимулювання зацікавленості здобувача вищої освіти в самоосвітньому процесі та його рефлексивній позиції в ньому, формування вмінь конструювати свою діяльність на основі конкретних практичних вимог, набуття досвіду самостійної творчої діяльності, а також залучення до активного пошуку та свідомого вибору шляхів самореалізації.

Творчий саморозвиток здобувача освіти має відбуватися в спеціально створеному культурно-освітньому середовищі, що забезпечує динаміку розвитку ціннісних установок особистості на творчий саморозвиток, тому створення такого середовища – одне з основних завдань сучасних педагогів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що здебільшого творчий саморозвиток розуміється як процес безперервного самовдосконалення творчих якостей особистості, як психолого-педагогічний механізм, що передбачає процеси «самості» – самопізнання, самовизначення, самоврядування, самовдосконалення, самореалізацію. Широкий спектр проблем щодо різних аспектів становлення культурного простору української нації порушувався в працях вітчизняних дослідників (Ю. Баркова, О. Бодрука, О. Власюка, Т. Воропай, О. Гнатюк, В. Горбуліна, Я. Грицака, С. Здіорука, І. Зязюна, В. Карлової, Г. Кас'янова, В. Кременя, В. Крисаченка, Л. Нагорної, М. Ожевана, М. Розумного, М. Степика тощо).

Дослідження сучасної науки свідчать про наявність істотних зв'язків між культурою та системою освіти. На думку Г. Пономарьової, у сучасних умовах удосконалення системи вищої освіти головним питанням є відродження її культурно-творчої місії, перехід до культуротворчої системи освіти в цілому [12, с. 71]. Сьогодні очевидно, що саме освіта й культура в процесі розвитку у взаємодії забезпечують творчий взаємозв'язок моральних, естетичних, інтелектуальних якостей особистості, необхідних майбутньому

фахівцеві галузі освіти. Тобто новий підхід у сфері виховання вимагає організації процесу формування особистості спеціаліста з вищою освітою.

Мета статті: висвітлити особливості технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного аналізу проблеми творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу доцільно провести експериментальну роботу, організовану відповідно до основних вимог проведення педагогічних досліджень, яку розуміємо як певну умовність результатів будь-якого педагогічного дослідження, зумовлену особливостями специфіки педагогічної науки як науки про майбутнє.

Для підтвердження наукової істинності висунутих теоретичних положень необхідна організація спеціальних заходів щодо їх практичного виконання. Підтвердження є при цьому як один із видів обґрунтування, що є системою формулювання наслідків із наявного гіпотетичного твердження з подальшим їх співвіднесенням із достовірно встановленими положеннями. Таке співвідношення в теорії пізнання називається верифікацією, а верифікувати деяке припущення або теорію означає прямо або побічно підтвердити їх істинність за допомогою емпіричних процедур.

Для організації педагогічного дослідження та статистичної обробки здобутих результатів слід використовувати рекомендації вітчизняних науковців.

Педагогічний експеримент – це спеціально організований процес перевірки певного методу або прийому роботи з метою виявлення його дієвості та ефективності, умовами проведення якого є: попередній теоретичний та історичний аналіз явища, вивчення масової практики; конкретизація гіпотези; чітке формулювання завдань експерименту, визначення ознак, критеріїв, за якими буде вивчатися явище; коректне визначення мінімально необхідного числа експериментальних об'єктів.

Відповідно до висунутої гіпотези, що полягає в припущенні, що творчий саморозвиток майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу буде успішним за умови розробки та впровадження відповідної поетапної технології, що передбачає визначення процесу творчого саморозвитку як якості особистості, що характеризується потребою у свідомих, якісних змінах себе як суб'єкта діяльності й становленні професійної позиції; створенням певного культурно-освітнього простору для суб'єкт-суб'єктної взаємодії здобувача вищої освіти зі всіма учасниками освітнього процесу; забезпеченням педагогічної співтворчості викладачів і здобувачів вищої освіти в активній спільній пізнавальній творчій діяльності.

Педагогічний експеримент передбачає реалізацію таких етапів: етапу підготовки, констатувального, формувального та контрольного. Усі ці етапи виконують важливі функції.

Програма експериментальної роботи спрямована на виконання окреслених завдань у теорії та методиці виховання майбутніх фахівців дошкільної освіти:

- визначення ролі творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти як цілісної інтегративної особистісної якості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти;

- демонстрація необхідності творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти як необхідної важливої частини професійно-педагогічної діяльності майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти;

- навчання здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців дошкільної освіти – основним етапам творчого саморозвитку шляхом опанування змісту його основних компонентів;

- забезпечення в здобувачів вищої освіти як майбутніх вихователів високого рівня творчого саморозвитку в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу як цілісної інтегративної особистісної якості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Програма експериментальної роботи на формувальному етапі передбачає:

- підвищення рівня розвитку педагогічної майстерності викладачів у сфері виховання майбутніх фахівців дошкільної освіти;
- реалізацію освітнього потенціалу фахових освітніх компонентів;
- організацію позааудиторної виховної роботи, спрямованої на розвиток креативного мислення та творчих здібностей майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти;
- організацію та проведення роботи в напрямку самовиховання та самовдосконалення в процесі педагогічної практики.

Для впровадження розробленої технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу слід провести роботу щодо підвищення рівня педагогічної майстерності з викладачами та наставниками студентських груп, які мають взяти участь в експериментальній роботі.

Із метою поглиблення теоретичних знань і розвитку практичних умінь у галузі педагогіки творчості та теорії й методики самовиховання особистості з викладачами й кураторами груп здобувачів вищої освіти в коледжі доцільно провести цикл мотиваційних тренінгів «Творчий саморозвиток вихователя протягом життя», що сприятимуть розширенню тезаурусу феноменів «творчість», «креативність», «творча діяльність», «творчий саморозвиток».

Так, метою тренінгу «Педагог – вічний учень» (із викладачами) є активізація творчого потенціалу викладачів коледжу; поглиблення знань, умінь і навичок організації різних видів педагогічної діяльності; стимулювання бажання педагогів підвищувати свій фаховий рівень.

Завданнями, що мають бути виконаними під час організації тренінгу, є: ознайомлення здобувачів вищої освіти з класичними педагогічними поглядами на процес виховання особистісних якостей; формування вмій застосування активних методів навчання в процесі творчого саморозвитку; окреслення можливостей процесів самовдосконалення та самоосвіти в професійному зростанні майбутніх педагогів; розвиток рефлексивних здібностей, критичного мислення та творчого підходу до розв'язання практично-педагогічних ситуацій.

У межах проведення тренінгу для опрацювання основних понять проблеми дослідження слід провести вправу «Очікування та сподівання», мозковий штурм «Ідеальний вихователь: який він?» (робота в групах); дискусійну карусель «Вихователь закладу дошкільної освіти: хто він?»; вправу «Методичні пазли»; рефлексивну вправу «Побажання».

Із метою підвищення рівня розвитку компетентності викладачів в аспекті творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти слід організувати навчання у формі семінару-практикуму «Сходинки творчого зростання», на якому учасники зможуть спроектувати власну стратегію підвищення рівня творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти, а також застосовувати її надалі для з'ясування ефективності спроектованої технології.

Методична підготовка викладачів до виховання здобувачів вищої освіти в педагогічних коледжах має відбуватися також у процесі дискусій, під час проведення круглих столів, творчих майстерень, на яких доцільно порушити проблему творчого саморозвитку майбутніх вихователів у професійній діяльності. Так, для колективного обговорення слід пропонувати такі запитання: вибір майбутньої професійної педагогічної діяльності, забезпечення умов для усвідомлення педагогами дошкільної освіти потреби в саморозвитку в зв'язку з необхідністю в професійній самореалізації, визначенні основних напрямків реалізації власної професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення особистої відповідальності за її реальне втілення, механізми особистісної та професійної адаптації, етапи й кризу особистісного професійного становлення; розвиток уміння самопізнання себе як особистості й професіонала; особливості педагогічної самоосвіти й організації процесу самовиховання; орієнтація на самовдосконалення й самореалізацію в творчому саморозвитку та професійній діяльності; творчий саморозвиток, проектування програми особистісного й професійного зростання.

Умотивування викладачів коледжу та наставників груп щодо необхідності підвищення рівня творчого саморозвитку в майбутніх

фахівців дошкільної освіти має реалізовуватися на основі регулярного обговорення результатів констатувального експерименту з акцентуванням уваги на власних труднощах під час цього процесу, формулюванням пропозиції щодо стратегії розвитку відповідних умінь та розробкою індивідуальних варіантів їх засвоєння, обґрунтуванням можливостей і перспектив реалізації завдань організації виховної роботи щодо творчого саморозвитку в майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Практичні заняття для викладачів мають бути побудованими у вигляді тренінгів, на яких слід демонструвати методи й прийоми навчання здобувачів вищої освіти, зокрема особливості роз'яснювальної роботи, поради, натяки, прохання, апеляції до позитивних і негативних емоцій, тактики, прогнозування відповідних наслідків.

Отже, проведення циклу мотиваційних тренінгів для викладачів «Творчий саморозвиток вихователя протягом життя» може забезпечити підвищення рівня теоретичної й практичної обізнаності викладачів, методистів, наставників, які взяли участь в експерименті, у галузі теорії й методики виховання; опанування інноваційних методів виховання не лише в процесі навчання, а й під час позааудиторної роботи.

Результатом етапу підготовки має стати опанування всіма учасниками експерименту необхідних методичних умінь і навичок сприяння творчому саморозвитку здобувачів – майбутніх вихователів закладу вищої освіти.

Викладачі мають бути орієнтованими на поглиблення знань здобувачів вищої освіти щодо особистісної та соціальної значущості своєї професії; опанування цілісних понять про педагогічну діяльність як особливу соціокультурну практику, що забезпечує передачу (трансляцію) культури від покоління до покоління і яка є контекстом становлення особистості; усвідомлення себе в системі педагогічного спілкування й розуміння того, що успішність міжособистісної взаємодії та діяльності залежить від адекватного пізнання особистості дитини; розвиток умінь прогнозувати й проектувати подальшу професійну діяльність і безперервну самоосвіту,

оцінювати її на основі отриманих діагностичних відомостей про рівень розвитку особистісних професійно значущих умінь та особистісних якостей із метою вибору стратегій самовиховання й ефективних методів і засобів для самоосвіти, проектувати програму особистісного й творчого зростання.

Наступним етапом формувального експерименту має бути перевірка ефективності розробленої технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу.

Робота повинна здійснюватися в таких напрямках:

- оптимізація освітніх компонентів професійного циклу; упровадження спецкурсу «Теорія та практика творчого саморозвитку фахівців дошкільної освіти»;
- творчо-розвивальна спрямованість позааудиторної виховної роботи;
- самоводосконалення в процесі педагогічної практики.

Технологія творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу передбачає дотримання теоретично зумовлених блоків, реалізацію етапів підготовки, застосування обґрунтованих форм, методів, педагогічних умов, прийомів роботи, різноманітних завдань. Кожний етап підготовки має завершуватися перевірними зрізами, що демонструють динаміку зміни рівнів прояву творчого саморозвитку здобувачів вищої освіти.

Етапами реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу є мотиваційно-цільовий, організаційний та рефлексивно-творчий.

Метою першого – мотиваційно-цільового – етапу реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу є актуалізація мотиваційної готовності здобувачів вищої освіти до творчого саморозвитку, стимулювання в здобувачів потреби до творчого саморозвитку, здобуття базових знань про рівень саморозвитку, самодіагностики, базових психолого-педагогічних

знань основ саморозвитку, про особливості доцільного використання певних форм і методів навчання.

Завданнями етапу є: сприяння формулюванню мети (цілей, програм) творчого саморозвитку; розвиток потреби в досягненні мети (щодо творчого саморозвитку), інтересу (спрямованості) до саморозвитку й самореалізації в освітній діяльності, пізнавальної мотивації, професійної мотивації, мотивації до досягнення успіху, ціннісних орієнтацій на творчий саморозвиток; стимулювання усвідомлення сенсу та значущості безперервного творчого саморозвитку.

На нашу думку, саме мотивація є рушієм, що стимулює здобувачів вищої освіти до здобуття додаткових знань. Бажання займатися творчою діяльністю спирається на усвідомлення цієї діяльності для професійної сфери та особистого благополуччя в творчому соціумі.

Основними формами, доцільними для застосування мотиваційно-цільового етапу реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, є: мотиваційні тренінги, зокрема «Мотивація на педагогічну діяльність та творчий саморозвиток», лекції, диспути, «дискусійний клуб» на тему «Поняття творчого саморозвитку педагога-дошкільника», мотиваційний практикум «Мотивація досягнення успіхів» (самоаналіз «Розвиток навичок досягнення успіху»).

Також із метою стимулювання позитивної мотивації майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до творчого саморозвитку доцільно здійснити оптимізацію освітніх компонентів, що становлять основу професійно-педагогічної підготовки педагога дошкільної освіти шляхом залучення до цих освітніх компонентів додаткових дидактичних одиниць у вигляді змістовних модулів (наприклад, «Творчість та її роль у професійному та особистісному становленні»).

Програми вивчення освітніх компонентів «Основи педагогічної майстерності», «Вступ до спеціальності», «Дошкільна педагогіка», фахової методики дошкільної освіти мають бути оптимізованими шляхом залучення

теоретичного й практичного дидактичного матеріалу щодо проблем творчого саморозвитку та його основних компонентів, що забезпечить:

- формування в здобувачів вищої освіти теоретичної бази знань із дошкільної педагогіки та методики дошкільної освіти, умінь і навичок ефективного творчого підходу до підготовки та виконання завдань, які вони будуть використовувати в своїй майбутній професійній діяльності;

- концептуальне розуміння методики використання можливостей творчого підходу в дошкільній освіті;

- демонстрацію шляхів використання можливостей засобів творчої діяльності на практиці;

- розвиток уміння використовувати різноманітні форми й методи постановки й розв'язання практичних завдань, що виникають в освітньому процесі дошкільної освіти.

Після вивчення освітніх компонентів професійної підготовки, які мають бути оптимізованими додатковими дидактичними одиницями у сфері педагогіки творчого саморозвитку, майбутні фахівці дошкільної освіти зможуть навчитися застосовувати в свої професійній діяльності творчий підхід під час проведення різноманітних форм роботи з дітьми дошкільного віку, що, безумовно, сприятиме підвищенню рівня творчого саморозвитку. На підсумкових заняттях здобувачі вищої освіти захищатимуть творчі проекти, використовуючи різноманітні носії інформації, братимуть участь у творчих конкурсах, що дозволить їм комплексно закріпити здобуті знання й удосконалити навички. Саме комплексний підхід до викладання цих освітніх компонентів надав можливість майбутнім фахівцям дошкільної освіти значно глибше опанувати необхідні функціональні знання, уміння та навички.

Стимулюванню мотивації до опанування професії вихователя дошкільного закладу з подальшим творчим саморозвитком сприятимуть також проведення самостійної роботи щодо вивчення додаткової літератури, написання рефератів, творчих звітів, бенефіс здобувачів освіти, конференцій із демонстрацією фактичних досягнень здобувача вищої освіти, панорама

педагогічних досягнень, захист авторських проєктів та розробок, ідей, знахідок, авторських програм, підготовка медіапрезентацій «Особливості творчого саморозвитку вихователів закладів дошкільної освіти» та «Як структурувати творчий саморозвиток відповідно до особистісних цілей».

Позитивним чинником мотиваційно-цільового етапу буде забезпечення емоційно-ціннісного психологічного клімату та суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників експерименту, що забезпечить творчу комунікацію та можливість реалізації власних творчих ініціатив у процесі позааудиторної діяльності. Різні форми позааудиторної роботи представлені в додатку.

Результатом мотиваційно-цільового етапу реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу має бути здобуття майбутніми вихователями додаткових знань про процес творчого саморозвитку, забезпечення позитивної мотивації до опанування професії вихователя, прагнення застосовувати знання, уміння в подальшій виховній діяльності.

На наступному, організаційному етапі реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, має здійснюватися формування відповідної системи знань, що безпосередньо висвітлюють педагогічний феномен «Творчий саморозвиток майбутнього фахівця дошкільної освіти» та забезпечують опанування здобувачами вищої освіти вмінь систематично займатися пошуком нових форм і методів самовиховання та самореалізації в професійній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Основними завданнями мають бути: формування системи базових професійно-педагогічних знань; підвищення рівня розвитку професійно-педагогічних умінь, опанування навичок безперервного творчого саморозвитку.

Тому форми роботи зі здобувачами вищої освіти на організаційному етапі реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу мають передбачати аудиторну, самостійну та позааудиторну роботу. Для розширення

системи відповідних знань про технології творчого саморозвитку шляхом збільшення кількості годин вважаємо доцільним упровадження в освітній процес спецкурсу «Теорія та практика творчого саморозвитку фахівців дошкільної освіти».

На наш погляд, комбінування ресурсів освітніх компонентів та зазначеного спецкурсу є оптимальною умовою творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти під час виконання всіх видів робіт.

Під час розробки спецкурсу мають ураховуватися принципи: доступності; актуальності; системності й послідовності; єдності навчання й самоосвіти; використання різних форм організації навчання; зв'язку теорії й практики;

Ефективність реалізації спецкурсу зумовлена такими її особливостями:

- забезпечується гнучкість та варіативність у реалізації освітніх модулів: їх заміна, коригування вихідного рівня творчого саморозвитку, пріоритетних завдань професійного розвитку майбутніх фахівців на цьому етапі організації;

- зміст спецкурсу вирізняється науковістю, новизною, за формою подачі – інтерактивністю, проблемністю, орієнтацією на діалогове спілкування між здобувачами вищої освіти;

- забезпечується комплексний підхід до формування всіх компонентів творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти: мотиваційно-цільового, організаційного, рефлексивно-творчого.

Адекватні методи й форми, що мають використовуватися в процесі реалізації тематики курсу, висвітлюють:

- значущість технологій, спрямованих на творчий саморозвиток під час особистісного становлення майбутніх вихователів;

- здобуття конкретних знань в галузі сучасних технологій, спрямованих на творчий саморозвиток та розвиток умінь, що дозволяють опанувати етапи реалізації технології;

- сприяння розвитку вмінь розробляти (модернізувати) та творчо застосовувати знання в педагогічній діяльності.

У процесі навчання доцільно використовувати різноманітні форми поточного та підсумкового контролю: анкетування, презентації, самоаналіз, практичні завдання, метод експертних оцінок, метод портфоліо, рефлексивні практики, педагогічна імпровізація.

Метою викладання спецкурсу є активізація в здобувачів вищої освіти потреби в підвищенні рівня прояву творчого саморозвитку, удосконалення теоретичної бази знань про дидактичні можливості технологій творчого характеру, усвідомлення їх значущості в майбутній професійній діяльності та підвищення рівня творчого саморозвитку.

Завданнями спецкурсу є:

- ознайомлення здобувачів освіти з поняттям «творчий саморозвиток» та його структурними компонентами;
- сприяння розумінню здобувачами вищої освіти значущості цього конструкту в процесі творчого саморозвитку та самореалізації в майбутній професійній діяльності;
- стимулювання позитивного ставлення та активізація потреби майбутніх фахівців дошкільної освіти в професійній творчій діяльності;
- розвиток творчих умінь та навичок, що необхідні майбутньому фахівцеві для виконання професійних завдань.

Спецкурс представлений такими компонентами:

- інформаційно-теоретичним: надання викладачем необхідної теоретичної інформації;
- аналітичний: виокремлення основних та другорядних знань; актуалізація позитивної мотивації; стимулювання пізнавальної активності здобувачів; ілюстрація теорії прикладами, що слугують зразками для виконання наступних навчальних завдань;
- технологічний: залучення до процесу навчальної діяльності здобувачів вищої освіти завдань на конструювання моделей навчально-педагогічних ситуацій;

– оцінювально-коригувальний: перевірка результатів виконаних завдань; наступне оцінювання та індивідуальна корекція; аналіз письмових та тестових завдань.

Проаналізуємо більш детально змістову наповненість спецкурсу.

Так, лекція «Творчий саморозвиток особистості як наукова проблема» спрямована на ознайомлення здобувачів вищої освіти з поняттям «творчий саморозвиток» із боку філософської та психолого-педагогічної наук. Здобувачам вищої освіти слід запропонувати ознайомитися з поняттями «самовдосконалення», «самовиховання», «саморозвиток», «спілкування», «знання», порівнюючи їх із визначеннями, що містяться в різноманітних джерелах. Наприклад, вправа: знайти, порівняти визначення понять «саморозвиток», «самовдосконалення», «самовиховання». Додати приклади. Під час виконання вправи майбутні вихователі аналізують кожне визначення, порівнюючи його з іншими запропонованими, водночас застосовують знання із суміжних освітніх компонентів, наводять практичні приклади.

Лекція «Особистість педагога в парадигмі дошкільної освіти» передбачає вивчення реального матеріалу щодо проблеми статусу професії педагога в історичній ретроспективі та її ролі в сучасному суспільстві, особистісного профілю сучасного вихователя. Під час практичного заняття доцільно провести дискусію на тему «Сучасний вихователь дошкільної освіти в освітньому євроінтеграційному просторі» (здобувачі вищої освіти самостійно мають висловлювали свою думку щодо цієї проблеми), а також мозковий штурм на тему «Як зробити престижною професію сучасного вихователя?». Здобувачі вищої освіти можуть скласти професіограму майбутнього вихователя та презентувати її в малих групах. Самостійною роботою для здобувачів є підготовка реферативної доповіді «Проблеми і перспективи дошкільної освіти» (завдання: назвати головні проблеми, висловити свої погляди на майбутнє; виокремити ту проблему, яка, на їх думку, є основною, визначити її причини, запропонувати способи розв'язання), написання твору-есе «Я і моя професія».

На лекції «Готовність до творчого саморозвитку» слід розтлумачити поняття готовності до творчого саморозвитку. Здобувачі вищої освіти мають ознайомитися з компонентами готовності здобувачів вищої освіти до творчого саморозвитку (позитивне ставлення до професії педагога та реалізації педагогічної діяльності; професійно важливі якості та мотиви професійної діяльності, а також внутрішнє прагнення здобувача вищої освіти до творчого саморозвитку). Завданнями для самостійної роботи є: аналіз етапів готовності особистості до творчого саморозвитку та опис чинників, що сприяють і перешкоджають творчому саморозвитку особистості.

Упровадження теми «Культурно-освітній простір педагогічного коледжу як один із чинників формування творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти» сприяє ознайомленню здобувачів вищої освіти з поняттям «культурно-освітній простір», із його сутністю та компонентами. Завданням для самостійної роботи здобувачів є моделювання ситуації з реального освітнього процесу, коли простежується позитивна роль освітнього середовища закладу освіти, та з'ясування того, на які саме особистісні якості має вплив культурно-освітнє середовище закладу освіти.

Під час практичного заняття здобувачі вищої освіти мають розробити діагностичний інструментарій для вивчення змістовних конфігурацій творчого саморозвитку особистості, скласти авторські опитувальники та анкети. Завданням для обговорення є виявлення особистого рівня творчого саморозвитку та відповіді на поставлені запитання, на підставі яких виокремлюються зазначені компоненти творчого саморозвитку (когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, рефлексивний, особистісний, креативний).

Також слід провести рольову гру «Професія педагога – моє покликання». Завданням для самостійної роботи є підготовка короткої доповіді-повідомлення на тему «Мій творчий саморозвиток» та складання анкети для визначення рівня творчого саморозвитку. До підготовки та представлення доповіді-розповіді здобувачі вищої освіти мають підійти творчо, зокрема демонструвати свої розповіді у вигляді відеопрезентацій та відеороликів.

На лекції «Мотивація досягнення як задоволення внутрішньої потреби особистості у творчому саморозвитку» здобувачі вищої освіти мають ознайомитися з поняттям «мотивація», основами психолого-педагогічної теорії мотивації, класифікацією, структурою мотивів професійної педагогічної діяльності, сутністю мотивації до творчого саморозвитку та професійного навчання. Майбутні педагоги мають висловлювати своє бачення стосовно змін мотивації особистості на певних етапах творчого саморозвитку. Під час практичного заняття здобувачі вищої освіти мають скласти кейс-стаді мотивації до творчого саморозвитку особистості, проаналізувати, які саме стимули культурно-освітнього простору закладу вищої освіти стануть професійними мотивами. Також слід провести мозковий штурм «Як підвищити мотивацію до творчого саморозвитку особистості», під час якого здобувачі вищої освіти розвинуть здатність мотивувати один одного та рухатися вперед.

У процесі самостійної роботи здобувачі вищої освіти зможуть спроектувати карту мотивів особистісного та професійного розвитку, проранжувати ціннісні уявлення про процес творчого саморозвитку.

Завданням лекційного заняття «Когнітивно-пізнавальні можливості змісту психолого-педагогічних та методичних дисциплін для творчого саморозвитку особистості» є ознайомлення здобувачів вищої освіти із сутністю пізнавального інтересу особистості, поняттям «когнітивних стилів» та впливом змісту психолого-педагогічних освітніх компонентів на творчий саморозвиток фахівців дошкільної освіти. Під час лекції доцільно порушити проблему стосовно того, які саме засоби та прийоми викладачів подобаються здобувачам вищої освіти під час навчання та які саме теми та проблеми надихають їх на подальше самовдосконалення. Під час практичного заняття здобувачі вищої освіти мають здійснити аналіз навчальних планів та освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, під час зможуть з'ясувати, які саме компетентності повинні набути майбутні фахівці дошкільної освіти. Завданням для самостійної роботи здобувачів вищої освіти є

моделювання рольової гри «Я-викладач» на прикладі конкретного освітнього компонента.

На лекції «Культурно-освітній простір у процесі інтерактивної взаємодії суб'єктів навчання» здобувачі вищої освіти можуть ознайомитися з роллю педагогічної взаємодії в процесі навчання, особливостями суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі, комунікативним простором освітнього середовища педагогічного коледжу та його впливом на творчий саморозвиток здобувачів вищої освіти, самопрезентацією майбутнього педагога. Під час практичної частини заняття здобувачі вищої освіти мають аналізувати стилі спілкування в освітньому процесі; з'ясувати, чи впливає інформаційне насилля на самооцінку, самоповагу, саморозвиток особистості майбутнього вихователя. Завданням для самостійної роботи є поміркувати над тим, чи можуть інформаційні технології замінити викладача.

Під час практичного заняття «Організаційно-методичні засади творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти» доцільно з'ясувати питання стосовно самостійної роботи здобувачів вищої освіти, педагогічної практики, сутності інтерактивних технологій навчання, спрямованих на безпосередній творчий саморозвиток (метод проєктів, метод створення «ситуацій успіху», метод «мозкового штурму», метод проблемних ситуацій тощо) та їх застосування в середовищі студентської групи. Майбутні педагоги самостійно мають проаналізувати переваги та недоліки інтерактивних методів та прийомів.

Мету й завдання спецкурсу можна порівняти з метою й задачами формувального експерименту. Характерною особливістю спецкурсу є циклічне структурування процесу, а саме: практика – теорія – практика – самостійна робота. Перевага такої структури курсу полягає в тому, що викладач із самого початку не надає готової інформації, не робить висновків, а шляхом практичних спеціальних професійно орієнтованих завдань порушує перед здобувачами вищої освіти проблему, розв'язати яку неможливо, якщо використовувати наявну сукупність базових знань. У цьому випадку здобувачі вищої освіти

почнуть виявляти, яка інформація та знання необхідні для розв'язання практичного завдання й чітко розуміють, для чого вони вивчають певний спосіб дії, а сам процес здобуття знань стає більш усвідомленим й активним.

Подання теоретичного матеріалу поєднується з практичними вправами для забезпечення активної діяльності здобувачів вищої освіти на заняттях, а також під час самостійної й індивідуальної роботи.

Практичні заняття мають супроводжуватися інструкціями, що забезпечують високий рівень суб'єктивності здобувача вищої освіти та високий рівень самостійності під час виконання практичних завдань. Комбіновані заняття інтегрують пошукове розв'язання проблем, що пов'язані з недостатністю наявних знань і відображенням знайдених рішень у практичних завданнях.

Під час вивчення спецкурсу слід запропонувати майбутнім фахівцям дошкільної освіти виконувати завдання, що орієнтовані на творчий саморозвиток: тренінги психологічного та педагогічного спрямування, що сприяють підвищенню рівня творчого саморозвитку в професійній діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти; використовувати такі форми й методи роботи: кейс-метод, метод проєктів («Творчий потенціал студента», «Творчий саморозвиток у моєму професійному становленні», «Чинники ефективної творчої діяльності»), «Творче портфоліо», тренінг «Особистісний зріст» («Самопрезентація», «Мої найсильніші риси»). Слід застосовувати кооперативне навчання, застосовувати різні варіанти організації роботи в групах залежно від змісту та мети такого навчання (наприклад, «Діалог» (пошук групами узгодженого рішення), «Синтез думок» (спільне обговорення); «Суспільний проєкт» (спільний проєкт, що передбачає виконання окремих завдань, кожне з яких має виконувати певна група), «Коло ідей» (усі групи мають виконувати одне й те саме завдання на основі кількох запитань); «Акваріум» (удосконалення вміння аргументувати власну думку). Такі вправи спрямовані на самоаналіз власних можливостей, умов здійснення поставлених цілей, доцільне планування власних дій; вони допоможуть актуалізувати

особистісні потреби здобувачів вищої освіти. Інтерактивна форма заняття, зокрема «Тайм-менеджмент», має на меті розвиток основних знань та вмінь ефективної організації особистісного та освітнього часу здобувачів, передбачає практичну роботу з розвитку навичок творчого саморозвитку, стимулювання усвідомлення розвитку необхідних професійних якостей.

Одним із ефективних засобів реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу на організаційному етапі є позааудиторна робота, що представлена: участю в міжнародних та всеукраїнській науково-практичних конференціях «Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук», «Тенденції розвитку психології та педагогіки», «Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття», «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук», «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології», усеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт із гуманітарних наук, відвідуванням різноманітних музеїв, театрів, виставок, круглих столів, прес-конференцій, ток-шоу за участі досвідчених вихователів закладів освіти (представлення передового педагогічного досвіду, знайомство з конкурсантами «Вихователь року»).

Результатом другого, організаційного етапу реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, стало виконання завдань, пов'язаних із розвитком компонентів творчого саморозвитку (особистісно-світоглядний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-креативний) у культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, удосконалення навичок самоаналізу, посилення суб'єктної позиції в освітньому процесі.

Метою третього, рефлексивно-творчого етапу реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, було поглиблення в здобувачів вищої освіти здобутих знань та розвиток рефлексивних здібностей, самоаналіз

особистісного розвитку та педагогічної діяльності, коригування та подальша робота з удосконалення навичок творчого саморозвитку.

Завданнями рефлексивно-творчого етапу є: створення проєктів індивідуального маршруту творчого саморозвитку, створення умов для розвитку в здобувачів вищої освіти навичок самоорганізації, самоконтролю, саморегуляції процесу творчого саморозвитку; розвиток позитивної «Я-концепції» в процесі комунікації з іншими суб'єктами освітнього процесу.

На цьому етапі реалізації технології важливо навчити майбутніх педагогів рефлексії набутих знань про свою майбутню професію. Здобувачі вищої освіти мають усвідомити, що кожен, хто обирає професію педагога, бере на себе відповідальність за тих, кого він буде навчати й виховувати, водночас відповідаючи за самого себе, свою професійну підготовку, своє право бути педагогом, вихователем. Для цього слід здійснити аналіз рівнів сформованості кожного з компонентів творчого саморозвитку на основі самоаналізу своєї педагогічної діяльності з метою подальшої ефективної індивідуальної самокорекції, самоосвіти та самовиховання.

Під час залучення здобувачів вищої освіти до різних виховних заходів слід намагатися довести, що обираючи педагогічну діяльність як професійну, людина бере на себе такі зобов'язання:

- об'єктивно оцінювати свої можливості як майбутнього педагога, знати свої слабкі й сильні сторони, важливі для цієї професії якості;

- розуміти, що педагог є зразком, який свідомо, а частіше – несвідомо наслідують діти, отже, відрефлексувати образ «Я» майбутнього вихователя закладу вищої освіти, а це вимагає постійного особистісного й професійного тренування;

- усвідомлювати, що для педагога обов'язковою умовою й основою успішної діяльності є повага, знання й розуміння дитини як «іншої». Дитина має бути зрозумілою й прийнятою незалежно від її системи цінностей, моделі поведінки та оцінок.

Отже, гідне виконання професійних педагогічних обов'язків передбачає не тільки глибокі спеціальні та психолого-педагогічні знання, а й постійний, систематичний професійний тренінг у процесі самовиховання та творчого саморозвитку.

На рефлексивно-творчому етапі з метою підвищення рівня творчого саморозвитку слід використовувати такі форми та методи навчання: воркшоп (ділові, рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, кейс-стаді).

Одне з найбільш цікавих і, напевно, доречних визначень поняття «кейс-метод» представлено в працях одного з основоположників методу навчання С. Ролана Крістенсена: «Кейс-метод – це опис ситуації, яка містить проблему, що примушує засумніватися навіть досвідчених практиків. Викладена у формі розповіді, вона спонукає здобувачів взяти в її розв'язанні безпосередню участь. У кейсі наводиться повна інформація, що надає учасникам можливість після аналізу ситуації обрати, принаймні, два життєво необхідних рішення, які можна було б застосовувати на практиці».

Такий метод покликаний стимулювати мисленнєву діяльність здобувача вищої освіти й спонукати його до динамічної роботи та подальшого логічного аналізу. Майбутні педагоги самі можуть висунути пропозицію, щоб обов'язково був присутній ліричний та історичний відступ, оскільки він сприяє підвищенню рівня зацікавленості, заохочує здобувачів вищої освіти до роботи, покращує пам'ять, допомагає краще засвоїти матеріал. Слід наголосити, що частина успіху ситуаційної справи належить дискусії, хоча основну інформацію можна отримати, лише прочитавши сам опис.

Загалом кейс-метод має концентрувати технології колективного навчання, технології «створення успіху», дослідницько-аналітичні технології, сприяє мотивуванню майбутніх вихователів до досягнення успіху, до збагачення знань, участі в дискусіях, до обміну відкриттями тощо. Цей метод позитивно впливає на творчий саморозвиток здобувачів та сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання впродовж життя.

Дискусія – це метод широкого публічного обговорення спірного питання, є важливим засобом пізнавальної діяльності, що сприяє розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти й дає їм можливість не лише поглибити знання з обговорюваної проблеми, а й розвинути необхідні навички аргументації та відстоювання власної позиції.

Тематика дискусій має підбиратися в такий спосіб, щоб здобувачі вищої освіти самостійно роздумувати про мету здійснення педагогічної діяльності, роль творчого саморозвитку в професійній діяльності вихователя, наприклад: «Сучасний вихователь дошкільної освіти в освітньому євроінтеграційному просторі», «Способи удосконалення когнітивних можливостей змісту психолого-педагогічних та методичних дисциплін стосовно здатності до творчого саморозвитку особистості». Дискусії повинні проходити в атмосфері невимушеності, виступи мають бути аргументованими. Для цього необхідно вільно обмінюватися думками. Учасники дискусії повинні мати рівні права між собою, дотримувати логіки аргументів та спиратися на факти. Результатом дискусії має бути синтез пропонованих думок.

Одним із ефективних методів творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти може бути мозковий штурм – метод колективного творчого процесу, метою якого є пошук нестандартних, нетрадиційних ідей. В іншому випадку цей процес може перетворитися в звичайну нараду, на якій найчастіше пропонуються й обговорюються стандартні ідеї та рішення, що не завжди є результативними й ефективними. Для появи творчих ідей необхідний певний настрій, коли думки вільно проносяться в нашій голові. Цей стан характеризується активізацією нашої підсвідомості. Для появи такого настрою в учасників мозкового штурму слід проводити спеціальну розминку із завданнями на аналіз та синтез, асоціативні зв'язки тощо.

Необхідно зазначити, що особливу увагу слід акцентувати на практичній підготовці, що є однією з форм освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Саме педагогічна практика є важливою ланкою в реалізації творчого потенціалу майбутніх вихователів. Проходження практики надає можливість

застосовувати набуті професійні знання, уміння та навички в процесі творчої діяльності, що сприяє як набуттю досвіду продуктивної взаємодії вихователя з дітьми, так і впливає на творчий саморозвиток майбутніх фахівців.

Для підвищення ефективності педагогічної практики, а також із метою виявлення рівня прояву потенціалу до творчого саморозвитку з керівниками педагогічної практики проводилася спеціальна підготовча робота, обговорювалися завдання, що мають виконати майбутні педагоги.

Із працівниками закладів дошкільної освіти, де проходить педагогічна практика, слід провести круглі столи. Для обговорення слід запропонувати такі теми: «Способи саморозвитку особистості майбутнього педагога дошкільної освіти», «Розвиток здібностей до педагогічної діяльності», «Досвід як джерело професійно-особистісного розвитку педагога», «Педагогічна рефлексія», «Розвиток здібностей до педагогічної діяльності», «Досвід самопізнання», «Мій психологічний портрет», «Як розвинути свої навички педагогічної діяльності».

Здобувачі вищої освіти мають спостерігати й аналізувати заняття, самостійно готуватися до проведення занять та розваг (планування занять, розваг, складання конспектів тощо), здійснювати виховну роботу, поглиблено вивчати методичну проблему закладу. Зі здобувачами вищої освіти доцільно провести організаційно-методичну настановчу конференцію, на якій доцільно роз'яснити завдання, пояснити вимоги до оформлення документації.

Так, педагогічна практика впливає на рівень творчого саморозвитку майбутніх фахівців у процесі професійної діяльності, адже від здобувачів вищої освіти залежить реальний процес навчання та виховання дітей, тому потрібно творчо підходити та уважно підбирати матеріали, що робить освітній процес цікавим, а діти, відповідно, серйозно сприйматимуть студентів-практикантів. Під час методичних консультацій вихователі, методисти, керівники практики зможуть систематично обговорювати результати педагогічної діяльності здобувачів, що дозволить своєчасно коригувати роботу студентів-практикантів.

Про підсумки проходження педагогічної практики здобувачі вищої освіти зможуть звітувати на підсумковій конференції. Вони можуть готувати

до захисту такої документації: індивідуальний план студента-практиканта, плани-конспекти занять, відеопрезентації, аналіз занять, звіт про проходження педагогічної практики.

Логічним завершенням рефлексивно-творчого етапу творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти є самопрезентації своїх досягнень.

Для стимулювання професійного зростання майбутнім вихователям слід запропонувати створити «Портфоліо успіхів» – складання документації щодо професійного зростання й досягнутого творчого саморозвитку майбутніх вихователів у процесі навчання.

Портфоліо дозволяє репрезентувати результати самостійної діяльності та є компонентом якісної оцінки професійного становлення майбутніх фахівців; сприяє розвитку відповідальності, навичок самооцінювання та рефлексії. Головна його перевага полягає в тому, що портфоліо дозволяє вести документацію та чітко слідкувати за реальним рухом здобувачів вищої освіти як суб'єктів освітньої діяльності, фіксувати особистісні досягнення й порівнювати їх із попередніми результатами. Реалізація технології «портфоліо» дає можливість: підвищувати рівень мотивації здобувачів вищої освіти, об'єднувати кількісну та якісну оцінки навчальних досягнень; розвивати навички самоосвіти, вміння ставити перед собою завдання та цілі, організовувати й виконувати освітню діяльність; оцінювати перспективи особистісного й професійного зростання, а також творчого саморозвитку.

Вимоги до створення портфоліо: системність, достовірність, актуальність, об'єктивність наданих матеріалів, спрямування здобувачів вищої освіти на саморозвиток. Структура портфоліо передбачає: подання відомостей про здобувача вищої освіти; формулювання мети професійної діяльності (написання есе); досягнення та успіхи здобувача вищої освіти в цій діяльності.

Здобувачі вищої освіти мають самопрезентуватися перед групою та звітувати про виконану роботу. У процесі звіту інші одногрупники можуть ставити запитання, обговорювати, колективно аналізувати та оцінювати.

Представимо структуру портфоліо в таблиці 1.

Таблиця 1

№	Розділ	Зміст
1	Титульний лист	оформлений презентаційний лист, що репрезентує індивідуальність автора
2	Резюме	відомості анкетного характеру й основні досягнення власної освіти та творчого саморозвитку в громадській і педагогічній діяльності (навчання в коледжі, робота вихователем, участь у соціокультурній діяльності)
3	Успіхи та досягнення	різноманітні матеріали, що ілюструють зміст педагогічної діяльності (дипломи, грамоти, копії сертифікатів, відзнаки учасників різних заходів, фотографії та ін.)
4	Досвід самопізнання (особистий професійно-педагогічний профіль)	анкети, тести, інші діагностичні методики, що висвітлюють власний особистісний потенціал і професійно значущі якості майбутніх вихователів
5	Педагогічна практика	звіти з різних видів педагогічної практики, фотографії, комплект анкет і карта оцінки якості педагогічної практики тощо
6	Творчі роботи (із зазначенням освітніх компонентів психолого-педагогічного циклу)	творчі роботи: педагогічні есе, малюнки, сценарії позакласних заходів та інші матеріали, що відображають суспільно-педагогічну діяльність під час навчання в коледжі, навчально-дослідної роботи: мікродослідження, доповіді, реферати, самостійно підготовлені опорні схеми, порівняльні таблиці, курсові роботи тощо
7	Методична робота	тезаурус вихователя закладу дошкільної освіти; методичний опис ігор (дидактичних, сюжетно-рольових тощо); плани занять різних типів; творчі завдання; схеми, засоби наочності; окремі методичні розробки (власні та інших авторів); банк ігор
8	Лист зворотнього зв'язку	зауваження та побажання викладача щодо оформлення портфоліо

Критерії оцінки якості та різноманітності представлених матеріалів: наявність взаємозв'язку між теоретичними (лекційними) матеріалами

та самостійними (творчими) роботами здобувачів вищої освіти, а також із роботою майбутніх педагогів на педагогічній практиці, що демонструють представлені в портфоліо матеріали.

Результатом рефлексивно-коригувального етапу реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти має бути аналіз виховної діяльності, розвиток необхідних компетентностей, високий рівень розвитку педагогічної свідомості, сформованість системи позитивної мотивації до творчого саморозвитку протягом життя. Адже творчий саморозвиток майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу здійснюється на основі педагогіки підтримки, рушієм якої є викладач як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, упровадження й поширення нових ідей. Творчий вихователь має широкі можливості й необмежене поле творчої діяльності.

Отже, у процесі експериментальної роботи мають бути реалізованими всі етапи творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, що передбачають забезпечення таких умов: упровадження засад творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, доцільний відбір форм, методів і засобів підвищення рівня творчого саморозвитку; чіткість визначення структури творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти, критеріїв, показників та рівнів його розвитку.

Висновок. Отже, у процесі експериментальної роботи визначено критерії й показники рівнів творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти, що необхідні для проведення констатувального та формувального експериментів: мотиваційно-ціннісний (позитивна мотивація до саморозвитку; система ціннісних орієнтацій; розвинена емоційна сфера), світоглядно-особистісний (система знань про творчість, творчий саморозвиток на рівні понять та категорій; сформованість гуманістичного світогляду; розвинене

критичне мислення), діяльнісно-креативний (здатність застосовувати творчі здібності в педагогічній діяльності, прагнення до самоосвіти й саморозвитку, готовність до виховання творчих здібностей у дітей).

Також апробовано технологію творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу, яку доцільно практично реалізувати на мотиваційно-цільовому, організаційному та рефлексивно-творчому етапах.

У процесі реалізації мотиваційно-цільового етапу впровадження технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу слід здійснити оптимізацію освітніх компонентів, що становлять основу професійно-педагогічної підготовки педагога дошкільної освіти шляхом залучення до освітніх компонентів додаткових дидактичних одиниць у вигляді змістовних модулів (наприклад, «Творчість та її роль у професійному та особистісному становленні»). Основними формами організації роботи мають бути мотиваційні тренінги, зокрема «Мотивація на педагогічну діяльність та творчий саморозвиток», лекції, диспути, «дискусійний клуб» на тему «Поняття творчого саморозвитку педагога-дошкільника», мотиваційний практикум «Мотивація досягнення успіхів» (самоаналіз «Розвиток навичок досягнення успіху»).

На організаційному етапі реалізації технології творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу роботу слід організувати завдяки поєднанню аудиторної, самостійної та позааудиторної роботи; доцільно упровадити спецкурс «Теорія та практика творчого саморозвитку фахівців дошкільної освіти».

На рефлексивно-творчому етапі з метою підвищення рівня творчого саморозвитку слід упровадити воркшопи (ділові, рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, кейс-стаді). Логічним завершенням цього етапу творчого саморозвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти є організація самопрезентацій досягнень здобувачів вищої освіти.

Для стимулювання творчого саморозвитку здобувачі вищої освіти мають створити «Портфоліо успіхів», що мають містити документацію щодо професійного зростання й досягнутого творчого саморозвитку майбутніх вихователів у процесі виховання.

Перелік використаних джерел:

1. Бакуменко Т. К. Культурно-освітній простір педагогічного закладу вищої освіти як фактор професійного творчого саморозвитку та самовдосконалення майбутніх вихователів. *Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 20–21 берез. 2020 р. Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. С. 32–36.

2. Бакуменко Т. К. Творчий саморозвиток майбутніх фахівців дошкільної освіти в культурно-освітньому просторі педагогічного коледжу. *Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 221–222.

3. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності і принципи. Сучасне тлумачення. Рівне : Волинські обереги, 2012. 192 с.

4. Каплінський В. В. 100 педагогічних ситуацій на уроках і поза уроками: шукаємо рішення : навч. посіб. Вінниця. 2003. 79 с.

5. Кожухова Т. В., Кайдалова Л. Г., Шпалінський В. В. Основи психолого-педагогічного дослідження : навч. посібник. Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2002. 240 с.

6. Кузмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.

7. Ніколаї Г. Ю. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень. Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 1999. 106 с.

8. Остапенко Е. О. Формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 250 с.
9. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2006. 616 с.
10. Пономаренко Л. Новий бібліографічний покажчик з питань професійної освіти України. *Бібліотечний вісник*. 2005. № 1. С. 46–48.
11. Пономарьова Г. Ф., Петриченко Л. О., Полякова І. В., Харківська А. А. Технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів : монографія. Харків : Видавець О. А. Мірошниченко, 2019. 272 с.
12. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія. Харків : Ранок, 2014. 547 с.
13. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 318 с.
14. Харківська А. А., Харківська А. І., Капустіна А. І. Особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку в умовах діджиталізації. *Вісник науки та освіти. Сер. Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія*. 2022. № 5 (5). С. 464–474.
15. Kharkivska A., Khmil N., Dmytrenko K., Kapustina O., Dziuba O. Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis*. Vol. 15 (3). P. 218–232. DOI: <https://goo.su/S9zUDw6> (Last accessed: 29.12.2023).
16. Transformation of student-centred approach in the context of digitalisation of education / Kharkivska A. A. ta in. *Apuntes Universitarios*. 2021. № 1 (4). P. 323–341. DOI: <https://doi.org/10.17162/au.v11i4.776> (Last accessed: 29.12.2023).

References:

1. Bakumenko, T. K. (2018). Tvorchyi samorozvytok maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity v kulturno-osvitnomu prostori pedahohichnoho koledzhu [Creative

self-development of future preschool education specialists in the cultural and educational space of the pedagogical college]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Dosvid i problemy orhanizatsii sotsialnoi ta zhyttievoi praktyky uchniv i studentiv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu do osvity» – International Scientific and Practical Conference «Experience and problems of organization of social and life practice of pupils and students based on the competence approach to education»*. (pp. 221–222). Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

2. Bakumenko, T. K. (2020). Kulturno-osvitnii prostir pedahohichnoho zakladu vyshchoi osvity yak faktor profesiinoho tvorchoho samorozvytku ta samovdoskonalennia maibutnikh vykhovateliv [The cultural and educational space of a pedagogical institution of higher education as a factor of professional creative self-development and self-improvement of future educators]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Priorytety rozvytku pedahohichnykh ta psykholohichnykh nauk u XXI stolitti» – International Scientific and Practical Conference «Priorities of the development of pedagogical and psychological sciences in the 21st century»*. (pp. 32–36). Odesa : HO «Pivdenna fundatsiia pedahohiky» [in Ukrainian].

3. Frytsiuk, V. A. Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maybutnikh pedahohiv do bezperervnoho profesiinoho samorozvytku [Theoretical and methodological principles of training future teachers for continuous professional self-development]. *Doctor's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].

4. Honcharenko, S. U. (2012). Pedahohichni zakony, zakonomirnosti i pryntsypy. Suchasne tлумachennya [Pedagogical laws, regularities and principles. Modern interpretation]. Rivne : Volynski oberehy [in Ukrainian].

5. Kaplinsksh, V. V. (2003). 100 pedahohichnykh sytuatsii na urokakh i poza urokamy: shukaiemo rishennia [100 pedagogical situations in and out of class: looking for solutions]. Vinnytsia [in Ukrainian].

6. Kharkivska A. A., Molchaniuk, O. V., Prokopenko, A. O., Palchyk, O. O., Kadenko, I. V. & Borzyk, O. B. (2021). Transformation of student-centred approach in the context of digitalisation of education. *Apuntes Universitarios*, 1 (4), 323–341. Retrieved from <https://doi.org/10.17162/au.v1i4.776> [in English].

7. Kharkivska, A. A., Kharkivska, A. I. & Kapustina A. I. (2022). Osoblyvosti hromadianskoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku v umovakh didzhytalizatsii [Peculiarities of civic education of preschool children in conditions of digitalization]. *Visnyk nauky ta osvity – Herald of science and education. Ser. Filolohiia, kultura i mystetstvo, pedahohika, istoriia ta arkeolohiia – Ser. Philology, culture and art, pedagogy, history and archeology*, 5 (5), 464–474 [in Ukrainian].
8. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O., & Dziuba, O. Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis*, 15 (3), 218–232. Retrieved from <https://goo.su/S9zUDw6> [in English].
9. Kozhukhova, T. V., Kaidalova, L. H. & Shpalinskyi, V. V. (2002). Osnovy psykholoho-pedahohichnoho doslidzhennia [Basics of psychological and pedagogical research]. Kharkiv : Vyd-vo NFaU : Zoloti storinky [in Ukrainian].
10. Kuzminskyi, A. I. (2005). Pedahohika vyshchoyi shkoly [Pedagogy of high school]. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
11. Nikolai, H. Yu. (1999). Metodolohiia ta tekhnolohiia naukovo-pedahohichnykh doslidzhen [Methodology and technology of scientific and pedagogical research]. Sumy : SDPU im. A. S. Makarenka [in Ukrainian].
12. Ostapenko, E. O. (2015). Formuvannia hotovnosti maibutnikh ekonomistiv do profesiinoho samorozvytku [Formation of readiness of future economists for professional self-development]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Pidlasyi, I. P. (2006). Praktychna pedahohika abo try tekhnolohii [Practical pedagogy or three technologies]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Slovo» [in Ukrainian].
14. Ponomarenko, L. (2005). Novyi bibliohrafichnyi pokazhchyk z pytan profesiinoy osvity Ukrainy [New bibliographic index on vocational education of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, 1, 46–48 [in Ukrainian].
15. Ponomarova, H. F. (2014). Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka [Education of the future teacher: theory and practice]. Kharkiv : Ranok [in Ukrainian].

16. Ponomarova, H. F., Petrychenko, L. O., Poliakova, I. V. & Kharkivska, A. A. (2014). *Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka* [Technologies for the development of creative abilities of future teachers]. Kharkiv : Ranok [in Ukrainian].

УДК 37.014.55(477):[340.13:005.54]-043.86(045)

КРОССЕКТОРАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

© Бескорса В.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-09

У статті проаналізовано етапи впровадження та процес координації й фактичної реалізації міжнародних обов'язків, покладених на уряд і громадян України завдяки участі країни в саміті Генеральної Асамблеї ООН щодо реалізації цілей та завдань у сфері сталого розвитку до 2030 р. Досліджено фактологічні зміни процесу координації імплементацій Цілей сталого розвитку (ЦСР) унаслідок зовнішніх та внутрішніх впливів останніх років та повномасштабного вторгнення. Вивчено загальний план дій людства задля успішного процвітання цивілізації та захищеності планети, розроблений та реалізований через «Цілі сталого розвитку до 2030 р.», зокрема в галузі освіти («Ціль 4. Якісна освіта»). Проаналізовано законопроекти та офіційні доповіді щодо реалізації ЦСР в Україні, систему їх моніторингу, інкорпорації в стратегічне планування на державному рівні, реалізацію проектів за ЦСР, їх локалізацію тощо. Досліджено та проаналізовано рівень прогресу втілення ЦСР, фактори зовнішнього впливу, продуктивні та непродуктивні внутрішні індикатори як показники прогресу на шляху досягнення ЦСР та метадані фактичного індикатора для вираження через соціальний, економічний та екологічний виміри.

Ключові слова: цілі розвитку тисячоріччя (ЦРТ), Цілі сталого розвитку (ЦСР), координація імплементацій ЦСР, глобальні та національні індикатори ЦСР.

Beskorsa V. «Cross-sectoral character and implementation of the goals of sustainable development in the education sphere of Ukraine».

The article analyzes the stages of implementation and the process of coordination and actual implementation of the international obligations assigned to the government and citizens of Ukraine thanks to the country's participation in the UN General Assembly summit on the implementation of goals and objectives in the field of sustainable development until 2030. Factual changes in the process of coordinating the implementation of the Goals are studied sustainable development (CSD) as a result of external and internal influences of recent years and full-scale invasion. The general plan of actions of humanity for the successful prosperity of civilization and protection of the planet, developed and implemented through the «Goals of sustainable development until 2030», in particular in the field of education («Goal 4. Quality education») was studied. Draft laws and official reports on the implementation of the Central Development Strategy in Ukraine, their monitoring system, incorporation into strategic planning at the state level, implementation of projects under the Central Development Strategy, their localization, etc., were analyzed. The level of progress in the implementation of the SDGs, factors of external influence, productive

and non-productive internal indicators as indicators of progress on the path to achieving the SDGs and metadata of the actual indicator for expression through social, economic and environmental dimensions were studied and analyzed.

Keywords: Millennium Development Goals (MDGs), Sustainable Development Goals (SDGs), coordination of SDG implementations, global and national indicators of the SDGs.

Актуальність дослідження. Ідея та план реалізації сталого розвитку планети вчергове були актуалізовані в Нью-Йорку (2015 р.) на Саміті Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй в межах 70-ї сесії (п. 15, 16 порядку денного). 25 вересня 2015 р. Генеральна Асамблея одностайно 193-ма країнами-членами ООН ухвалила підсумковий документ у сфері сталого розвитку на період після 2015 р. – резолюцію «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.» [5]. На сесії Генеральної Асамблеї країни-члени ООН говорили від імені мільярдів жителів Землі. РПС, 2030 стала загальним планом дій для людства, планом задля успішного процвітання цивілізації, перспективним планом щодо захищеності планети в сьогоденні й майбутньому. У підсумковому документі Асамблеї затверджено «17 Цілей сталого розвитку» (ЦСР) [5; 15], та 169 завдань, у яких із-поміж іншого ідеться про ліквідацію бідності та нужденності (ураховуючи крайню бідність); необхідність подолати правову та соціальну нерівність, зміцнити мир в умовах більшої свободи, розв'язати проблеми зміни клімату, знайти рішення щодо проблем зцілення й убезпечення планети. Поставлені ЦСР демонструють масштабність та всеосяжність. Для їх досягнення світовий порядок денний повинен мати першочергове значення для всіх країн без винятку, а економічно та соціально розвинені країни першочергово несуть відповідальність за реалізацію ЦСР. Через усеосяжність програми дій резолюції влада країн світу та всі зацікавлені сторони діятимуть на засадах співробітництва й партнерства [⁵, с. 1–3; ⁵, с. 2].

Ухвалена резолюція в аспекті реалізації концепції сталого розвитку спирається на успіх реалізації попереднього 15-річного плану – програми «Цілей розвитку тисячоліття» (із 2000 – кін. 2015 рр.). Саме Декларація тисячоліття ООН, прийнята 2000 р. на Саміті 189-ма країнами, визначила «цілі

розвитку тисячоліття» (ЦРТ), їх стратегічні напрями в країнах світу, зокрема в Україні [⁵, с. 7–8, 14] (табл. 1).

Таблиця 1

ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ (стратегія розвитку)		
1.	Ліквідація крайньої бідності та голоду	скоротити кількість населення, що голодує, та частину населення, чий дохід менше 1,25 долара/день, забезпечити зайнятість і гідну працю всім
2.	Загальна початкова освіта	забезпечити загальну початкову освіту дітям у всьому світі (дівчаткам і хлопчикам)
3.	Гендерна рівність і розширення прав жінок	сприяти гендерній рівності й розширенню прав жінок, ліквідувати нерівноправність за ознакою статі, зокрема на всіх рівнях системи освіти
4.	Скорочення смертності	скоротити дитячу смертність, смертність серед дітей віком до п'яти років
5.	Охорона материнського здоров'я	скоротити коефіцієнт смертності, забезпечити загальний доступ до отримання допомоги у сфері репродуктивного здоров'я
6.	Боротьба з захворюваннями	боротися з захворюваннями: зупинити їх та започаткувати тенденції до скорочення поширеності, забезпечити загальнодоступність лікування
7.	Екологічна стійкість	запровадити принципи сталого розвитку в державні програми країн, запобігти вичерпанню природних ресурсів і біологічного різноманіття, знизити коефіцієнт убутку, уможливити використання чистої питної води й основних санітарно-технічних засобів для більшої частини населення планети, досягти значного покращення в житті мешканців нетрів
8.	Всесвітнє партнерство	розвинути відкриту торговельно-фінансову систему та забезпечити порядок в управлінні; сприяти зниженню рівня бідності та зменшення кількості країн, що працюють над проблемою бідності; забезпечити потреби найменш розвинених країн (проблеми заборгованості, доступність ліків), потреби малих острівних і неморських держав; забезпечити доступність нових технологій.

Ураховуючи програму дій щодо реалізації ЦРТ, наступна програма резолюції орієнтована на закріплення здобутків, досягнутих попередньою програмою; посилення роботи в сфері загалом та координацію імплементацій ЦСР. Також нова програма частково орієнтована на завершення виконання завдань, що не вдалося в повному обсязі виконати в межах минулої. Наприклад: активізація процесів щодо демократичної реалізації прав для громадян усіх країн світу; досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат. Особливо важливо, що через нові економічні та соціально-політичні перетворення, що відбуваються в світі з 2000 року до сьогодні, ЦСР

мають комплексний, неподільний характер та орієнтовані винятково на врівноваження трьох вимірів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. ЦСР виходять далеко за межі ЦРТ, ставлячи за першочергову мету покращення життя кожної людини на планеті (табл. 2).

Таблиця 2

ЦІЛІ ТА ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
ВИМІРИ	ЦІЛІ
екологічний, економічний, соціальний	1. Ліквідація бідності
	2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства
	3. Міцне здоров'я та благополуччя
	4. Якісна освіта
	5. Гендерна рівність
	6. Чиста вода та належні санітарні умови
	7. Доступна та чиста енергія
	8. Гідна праця та економічне зростання
	9. Промисловість, інновації та інфраструктура
	10. Усунення нерівності
	11. Сталий розвиток міст і громад
	12. Відповідальне споживання та виробництво
	13. Пом'якшення наслідків зміни клімату
	14. Збереження морських ресурсів
	15. Захист та відновлення екосистем суші
	16. Мир, справедливість та сильні інституції
	17. Партнерство заради сталого розвитку

2017 року Указом Президента України підтримано план реалізації для досягнення ЦСР. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України оприлюднило офіційний документ – Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України й координації імплементацій ЦСР на державному рівні [12].

2019 року Президент України (В. Зеленський) підтримав програму ООН та зобов'язав Кабінет Міністрів системно впроваджувати план реалізації ЦСР, контролювати прогрес їхньої імплементації [11]. Важливими кроками на шляху реалізації ЦСР є розбудова національної системи їх моніторингу, інкорпорація ЦСР у стратегічне планування, реалізація проєктів за ЦСР, їх локалізація.

2019 року Кабінет Міністрів України у своєму Розпорядженні [6] затвердив перелік індикаторів ЦСР (110 національних індикаторів), у межах яких здійснюється збір відомостей для моніторингу реалізації ЦСР,

оприлюднення даних та координації робіт із розробки метаданих за індикаторами. Так було започатковано вимірювання суспільного прогресу загалом та вдосконалення системи національної статистики [5; 13].

Моніторинг упровадження ЦСР в Україні, базуючись на загальноприйнятій резолюції, започаткований на основі інклюзивного процесу досягнення, у результаті чого сформовано національну систему, що складається з 86 завдань. Ці завдання, їх виконання та цільові орієнтири відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [12].

У липні 2020 р. Україна на Політичному форумі зі сталого розвитку під егідою Економічної та соціальної ради ООН представила світовій спільноті перший Добровільний національний огляд стану досягнення ЦСР. Для моніторингу використовувалися дані Державної служби статистики України за 2015–2019 роки (станом на травень 2020 р.).

Зокрема надано рекомендації щодо координації системної роботи з ЦСР. А 2021 року запроваджено постійний моніторинг індикаторів досягнення ЦСР [1; 5, с. 116–117; 12] (табл. 3).

Досягнення Цілей сталого розвитку вимагає залучення широкого кола зацікавлених сторін на різних рівнях влади та суттєвих фінансових ресурсів.

Таблиця 3

Перелік національних індикаторів Цілей сталого розвитку

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
Ціль 1. Подолання бідності		
1.	1.1.1. Кількість населення, чії середньоособові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, %	Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України (за угодою)
2.	1.1.2. Кількість осіб, добове споживання яких є нижчим за 5,05 долара США за ПКС, %	Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України (за угодою)

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
3.	1.2.1. Кількість бідних, охоплених державною соціальною підтримкою, у загальній кількості бідного населення, %	Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України
4.	1.3.1. Співвідношення рівнів бідності домогосподарств із дітьми та домогосподарств без дітей	Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України (за угодою)
5.	1.3.2. Кількість витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств, %	Держстат
Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства		
6.	2.1.1. Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	Держстат
7.	2.1.2. Споживання молока та молочних продуктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	Держстат
8.	2.1.5. Споживання фруктів у розрахунку на одну особу, кг/рік	Держстат
9.	2.2.1. Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. доларів США на одного зайнятого	Держстат
10.	2.2.2. Індекс сільськогосподарської продукції, %	Держстат
11.	2.3.1. Індекс виробництва харчових продуктів, %	Держстат
12.	2.3.2. Кількість продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарської сировини в експорті груп 1–24 УКТЗЕД, %	Держстат
13.	2.3.3. Кількість сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	Мінагрополітики
14.	2.4.1. Індекс споживчих цін на продукти харчування, %	Держстат
Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя		
15.	3.1.1. Кількість випадків материнської смерті на 100000 живонароджених	Держстат
16.	3.2.1. Смертність дітей у віці до 5 років, випадків на 1000 живонароджених	Держстат
17.	3.3.1. Кількість хворих із моменту вперше в житті встановленого діагнозу ВІЛ, на 100000 населення	МОЗ
18.	3.3.2. Кількість хворих із моменту вперше в житті встановленого діагнозу активного туберкульозу, на 100000 населення	МОЗ
19.	3.4.1. Кількість смертей чоловіків від цереброваскулярних хвороб у віці 30–59 р., на 100000 чоловіків відповідного віку	Держстат
20.	3.4.2. Кількість смертей жінок від цереброваскулярних хвороб у віці 30–59 років, на 100000 жінок відповідного віку	Держстат
21.	3.4.3. Кількість смертей жінок від злякисного новоутворення молочної залози у віці 30–59 років, на 100000 жінок відповідного віку	Держстат
22.	3.4.4. Кількість смертей жінок від злякисного новоутворення шийки матки у віці 30–59 р., на 100000 жінок відповідного віку	Держстат
23.	3.5.1. Імовірність померти у 20–64 роки, чоловіки	Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України (за угодою)

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
24.	3.5.2. Імовірність померти у 20–64 роки, жінки	Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України (за угодою)
25.	3.6.1. Кількість смертей унаслідок транспортних нещасних випадків, на 100000 населення	Держстат
26.	3.7.1. Рівень імунізації населення згідно з Календарем профілактичних щеплень до визначених 6 вікових груп при профілактиці десяти інфекційних захворювань, %	МОЗ
27.	3.8.1. Кількість осіб, які курять, серед жінок віком 16–29 років, %	Держстат
28.	3.8.2. Кількість осіб, які курять, серед чоловіків віком 16–29 років, %	Держстат
29.	3.9.1. Кількість витрат населення у загальних видатках на охорону здоров'я, %	Держстат
Ціль 4. Якісна освіта		
30.	4.2.1. Показник охоплення дітей віком 5 років закладами дошкільної освіти та структурними підрозділами юридичних осіб публічного та приватного права, %	Держстат
31.	4.5.1. Рівень участі населення у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки, %	Держстат
32.	4.5.2. Кількість населення, що повідомило, що за останні 12 місяців користувалось послугами інтернету, %	Держстат
33.	4.6.1. Кількість чоловіків серед педагогічних працівників, %	МОН
34.	4.7.1. Кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості, що мають доступ до мережі «Інтернет», %	МОН
35.	4.7.2. Кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості, у яких комп'ютери використовуються в освітньому процесі, %	МОН
Ціль 5. Гендерна рівність		
36.	5.1.1. Кількість нормативно-правових актів, переглянутих або прийнятих із метою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та недопущення дискримінації щодо жінок і дівчат, одиниць	Мінсоцполітики
37.	5.2.2. Кількість звернень щодо домашнього насильства, тисяч	Мінсоцполітики
38.	5.4.1. Кількість жінок серед депутатів Верховної Ради України, %	Держстат
30.	5.4.2. Кількість жінок серед депутатів обласних рад та місцевих рад міст обласного значення, %	Мінсоцполітики
40.	5.5.1. Коефіцієнт народжуваності у віці до 20 років, на 1000 жінок віком 15–19 років	Держстат
41.	5.6.1. Співвідношення середньої заробітної плати жінок і чоловіків, %	Держстат
Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови		
42.	6.1.4. Кількість сільського населення, що має доступ до централізованого водопостачання, %	Мінрегіон
43.	6.1.5. Кількість міського населення, що має доступ до централізованого водопостачання, %	Мінрегіон

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
44.	6.2.2. Кількість міського населення, що має доступ до централізованих систем водовідведення, %	Мінрегіон
45.	6.3.1. Обсяги скидів забруднених (без очистки та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти, млн. куб. м	Держводагентство
46.	6.3.2. Кількість скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти в загальному обсязі скидів, %	Держводагентство
47.	6.4.1. Водоємність ВВП, куб. м використаної води на 1000 грн ВВП (у фактичних цінах)	Держводагентство
48.	6.4.2. Поточна водоємність ВВП, % до рівня 2015 року	Держводагентство
Ціль 7. Доступна та чиста енергія		
49.	7.1.1. Виробництво електроенергії, млрд. кВт·год	Міненерговугілля
50.	7.1.2. Технологічні витрати електричної енергії в розподільчих електромережах, %	Міненерговугілля
51.	7.2.1. Максимальна частка імпорту первинних енергоресурсів (окрім ядерного палива) із однієї країни (компанії) у загальному обсязі їхнього постачання (імпорту), %	Держстат
52.	7.2.2. Кількість одного постачальника на ринку ядерного палива, %	Держстат
53.	7.3.1. Кількість енергії, виробленої з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії, %	Держенергоефективності
54.	7.4.1. Енергоємність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП), кг н. е. на міжнародний долар за ПКС 2011	Держстат
Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання		
55.	8.1.1. Індекс фізичного обсягу ВВП, %	Держстат
56.	8.1.3. Кількість експорту товарів із використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів, % (групи «Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості», «Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них», «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання», «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби, 90-та підгрупа групи «Прилади та апарати оптичні, фотографічні» (згідно з УКТЗЕД)	Держстат
57.	8.1.4. Місце України в рейтингу за Глобальним інноваційним індексом	Мінекономрозвитку
58.	8.2.1. Коефіцієнт віддачі основних засобів	Мінекономрозвитку
59.	8.3.1. Рівень зайнятості населення віком 20–64 роки, %	Держстат
60.	8.4.1. Кількість молоді, що не працює, не навчається та не розвиває проф. навички, у загальній чисельності осіб віком 15–24 років, %	
61.	8.5.1. Кількість потерпілих від нещасних випадків на виробництві, що призвели до втрати працездатності на 1 робочий день чи більше, % до рівня 2015 року	Держпраці
62.	8.5.2. Кількість загиблих від нещасних випадків на виробництві, % до рівня 2015 року	Держпраці
63.	8.5.3. Кількість працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, у загальнообліковій кількості штатних працівників, %	Держстат
64.	8.6.1. Кількість зайнятих працівників у суб'єктах середнього та малого підприємництва, млн. осіб	Держстат

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
65.	8.6.2. Частка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів середнього та малого підприємництва, у % до загальної суми доданої вартості за витратами виробництва	Держстат
66.	8.6.3. Місце України в рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business	Мінекономрозвитку
Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура		
67.	9.1.2. Обсяг перевезених вантажів, млн. тонн	Держстат
68.	9.1.3. Кількість перевезених пасажирів, млн. осіб	Держстат
69.	9.1.4. Ступінь зносу основних засобів за ВЕД «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», %	Держстат
70.	9.2.1. Кількість електротранспорту у внутрішньому сполученні, %	Держстат
71.	9.4.2. Кількість доданої вартості за витратами виробництва підприємств, що належать до середньо-високотехнологічного сектору переробної промисловості (зокрема, виробництва хімічної продукції, електричного устаткування, машин та устаткування; автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів відповідно до КВЕД) у загальній доданій вартості за витратами виробництва, %	Держстат
72.	9.4.3. Кількість працівників, зайнятих на підприємствах, що належать до високо- та середньо- високотехнологічних секторів переробної промисловості (зокрема, із виробництва фармацевтичних продуктів і препаратів; хімічної продукції; машинобудування; комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування відповідно до КВЕД), у загальній кількості зайнятих працівників у промисловості, %	Держстат
73.	9.5.1. Кількість витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %	Держстат
74.	9.5.2. Кількість реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	Держстат
75.	9.6.1. Рівень охоплення населення інтернет-послугами, абонентів на 100 жителів	НКРЗІ (за згодою)
Ціль 10. Скорочення нерівності		
76.	10.3.1. Кількість сільських домогосподарств, що потерпали від незабезпеченості населеного пункту своєчасними послугами швидкої медичної допомоги, %	Держстат
77.	10.3.2. Кількість сільських домогосподарств, що потерпали від відсутності поблизу житла медичної установи, %	Держстат
78.	10.3.3. Кількість сільських домогосподарств, що потерпали від відсутності регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом із розвиненою інфраструктурою, %	Держстат
79.	10.5.1. Співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати в економіці (за наявності 35 років страхового стажу), %	Мінсоцполітики

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад		
80.	11.2.1. Кількість регіонів, що затвердили та впроваджують регіональні стратегії розвитку та плани заходів щодо їх реалізації, розроблені за участі громадськості, %	Мінрегіон
81.	11.3.1. Кількість об'єктів культурної та природної спадщини, що містяться в Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, одиниць	Мінкультури
82.	11.3.2. Кількість пам'яток національного значення, що містяться в Державному реєстрі нерухомих пам'яток України, одиниць	Мінкультури
83.	11.3.3. Площа природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, % території країни	Мінприроди
84.	11.5.1. Обсяг викидів в атмосферне повітря забруднювальних речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року	Держстат
85.	11.5.2. Кількість міст, у яких середньорічні концентрації основних забруднювальних речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць	ДСНС
Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво		
86.	12.1.1. Ресурсоємність ВВП (співвідношення спожитих фізичних обсягів природних ресурсів, утворених відходів та викидів забруднювальних речовин до обсягу ВВП), % до рівня 2015 року	Мінекономрозвитку
87.	12.2.1. Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур, %	Держстат
88.	12.2.2. Кількість післязбиральних втрат у загальному виробництві овочів та баштанних культур, %	Держстат
89.	12.4.1. Обсяг утворених відходів усіх видів економічної діяльності на одиницю ВВП, кг на 1000 доларів США за ПКС 2011 року	Держстат
90.	12.4.2. Кількість спалених та утилізованих відходів у загальному обсязі утворених відходів, %	Держстат
Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату		
Ціль 14. Збереження морських ресурсів		
91.	14.1.1. Кількість скидів забруднених стічних вод у загальному обсязі скидів до морського середовища, %	Мінприроди
92.	14.2.1. Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду приморських областей, % від території приморських областей	Мінприроди
93.	14.2.2. Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду в акваторії Чорного та Азовського морів, тис. га	Мінприроди
94.	14.3.1. Обсяги добування водних біоресурсів у винятковій (морській) економічній зоні України, тис. тонн	Держстат
Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші		
95.	15.1.1. Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду, тис. га	Мінприроди
96.	15.1.2. Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду в загальній території країни, %	Мінприроди
97.	15.1.3. Частка площі територій національної екологічної мережі в загальній території країни, %	Мінприроди
98.	15.3.2. Площа орних земель (ріллі), тис. га	Держгеокадастр
99.	15.3.3. Частка площі орних земель (ріллі) у загальній території країни, %	Держгеокадастр

№ п/п	Індикатори	Відповідальний за розрахунок та надання даних Держстату
100.	15.3.4. Площа земель, зайнятих під органічним виробництвом, тис. га	Мінагрополітики
101.	15.3.5. Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ), тис. га	Держгеокадастр
102.	15.3.6. Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) у загальній території країни, %	Держгеокадастр
103.	15.4.1. Площа територій природно-заповідного фонду в гірських регіонах, тис. га	Мінприроди
104.	15.4.2. Території природно-заповідного фонду в гірських регіонах у загальній території країни, %	Мінприроди
Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути		
105.	16.2.6. Відсоток фінансової забезпеченості регіональних програм щодо протидії торгівлі людьми за рахунок відповідних місцевих бюджетів	Мінсоцполітики
106.	16.3.1. Рівень довіри громадян до суду, %	ДСА (за угодою)
107.	16.4.1. Ризики з високим рівнем у загальній сукупності національних ризиків у системі запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, %	Держфінмоніторинг
108.	16.5.1. Кількість вилученої зброї (кримінальні провадження, у яких закінчено досудове розслідування за останні 12 місяців, одиниць)	Генеральна прокуратура (за угодою)
Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку		
109.	17.1.1. Співвідношення обсягу приватних грошових переказів із-за кордону з ВВП, %	Національний банк (за угодою)
110.	17.1.2. Чистий притік прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу), млн. доларів США	Національний банк (за угодою)

У грудні 2020 року внесено зміни до Регламенту Кабінету Міністрів України. Відтепер встановлено, що необхідність досягнення ЦСР урахується в процесі формування та реалізації державної політики України [5]. Отже, на державному рівні ЦСР закріплено як орієнтири для розроблення програмних та прогнозних документів, моніторингу, координації імплементацій та реалізації ЦСР.

Через повномасштабну збройну агресію РФ проти України виникла гостра необхідність в актуалізації та переорієнтації деяких завдань та індикаторів Цілей сталого розвитку на національному державному рівні. Для реалізації такої мети спільно з Програмою розвитку ООН в Україні проведено серію стратегічних сесій за участі представників центральних органів виконавчої

влади та державних установ. За підсумками сесій напрацьовано пропозиції змін до локалізованих завдань та індикаторів. «Для забезпечення координації імплементації Цілей сталого розвитку на міжвідомчому рівні з метою активізації процесу адаптації завдань та індикаторів цілей до конкретних умов в нашій державі створено міжвідомчу робочу групу з питань забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку, затверджено Положення про неї та її посадовий склад (постанова Кабінету Міністрів від 29 серпня 2023 р. № 923)» [5; 10].

Зазначимо, що порядок денний у сфері сталого розвитку є невід’ємною складовою стратегічного курсу України. Національні цілі сталого розвитку (7 стратегічних і 20 оперативні цілей) базуються на 17 глобальних Цілях сталого розвитку [5]. Ураховуючи відповідність національних індикаторів України (визначених із урахуванням національних та регіональних специфікацій) завданням та глобальним індикаторам ЦСР (у РПС, 2030), визначимо рівень прогресу втілення ЦСР та фактори зовнішнього впливу; продуктивні та непродуктивні внутрішні індикатори як показники прогресу на шляху досягнення ЦСР та метадані фактичного індикатора для вираження через соціальний, економічний та екологічний виміри.

Завдання, глобальні індикатори ЦСР та імплементація через національні індикатори й метадані*

Ціль 4. Якісна освіта (за РПС,2030)	Завдання, цільові показники та національні індикатори в Україні
	Стратегічна ціль 4. Забезпечення охорони громадського здоров'я, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах (національні показники)
	Оперативна ціль 4.2. Забезпечити інклюзивну та справедливу якісну освіту й сприяти можливостям навчатися впродовж усього життя для всіх

Завдання до 2030 р.	Завдання 2017 р.	Цільові показники / національні індикатори	Наявні метадані для фактичного індикатора	Завдання 2020 р.	Цільові показники / національні індикатори	Наявні метадані для фактичного індикатора
4.1. Забезпечити умови для того, щоб усі дівчата й хлопчики завершували здобуття безкоштовної, рівноправної та якісної початкової та середньої освіти, що дозволяє домогтися затребуваних та ефективних результатів навчання	4.1. Забезпечити доступність якісної шкільної освіти для всіх дітей та підлітків	4.1.1. Частка населення, задоволеного доступністю та якістю послуг шкільної освіти, %	2015 2020 очікуються 2025 2030 очікуються	4.1.1. Частка населення, задоволеного доступністю та якістю послуг шкільної освіти, %	4.1.1. Кількість учнів денних закладів загальної середньої освіти в розрахунку на одного вчителя, на початок навчального року	2015 2016 2017 8,50 8,77 8,90 2018 2019 2020 9,15 9,39 9,50 ¹ Стан досягнуто / має високу ймовірність досягнення 2025 2030 уточнюється
4.2. Забезпечити всім дівчатам і хлопчикам доступ до якісних можливостей раннього розвитку, піклування та дошкільного	4.2. Забезпечити доступність якісного дошкільного розвитку для всіх	4.2.1. Чистий показник охоплення закладами дошкільної освіти дітей віком 5 років, %	2015 2020 70,6 80,0 2025 2030	4.2. Забезпечити рівний та справедливий доступ до якісних систем розвитку,	4.2.1. Показник охоплення дітей віком 5 років закладами дошкільної освіти та структурними підрозділами юридичних	2015 2016 2017 70,6 69,8 69,5 2018 2019 2020 69,1 – 80,0

* Дані представлено на підставі документів: Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development*. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>; Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція від 25 вер. 2015 р. (A/70/L.1) 70/1. *Організація Об'єднаних Націй. Генеральна Асамблея* : вебсайт. URL: <https://goo.su/1hXKp34>; Цілі сталого розвитку : Національна доповідь / *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*, 2017. 176 с. URL: <https://goo.su/v1Yg>; Цілі сталого розвитку. Україна. Добровільний національний огляд. 2020. 117 с. URL: <https://goo.su/X1aCJG>; Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : проект Закону України від 7 серп. 2018 р. № 9015. URL: <https://goo.su/qUkIWz>.

¹ Дані, подані в оперативному порядку органом, відповідальним за розрахунок індикатора в межах системи моніторингу реалізації ЦСР (згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2019 р. № 686-р «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку») / Див. Цілі сталого розвитку. Україна. Добровільний національний огляд. 2020. С. 36. URL: <https://goo.su/X1aCJG>.

<i>Завдання до 2030 р.</i>	<i>Завдання 2017 р.</i>	<i>Цільові показники / національні індикатори</i>	<i>Наявні метадані для фактичного індикатора</i>	<i>Завдання 2020 р.</i>	<i>Цільові показники / національні індикатори</i>	<i>Наявні метадані для фактичного індикатора</i>
навчання дітей молодшого віку для їх підготовки до здобуття початкової освіти	дітей		90,0 95,0	догляду та дошкільного навчання всіх дітей незалежно від стану здоров'я, місця проживання та статків родини	осіб публічного та приватного права, %	Стан низька ймовірність досягнення 2025 2030 90,0 95,0 прогностичні
4.3. Забезпечити рівний доступ жінок та чоловіків до доступної, якісної професійно-технічної та вищої освіти, зокрема університетської освіти	4.3. Забезпечити доступність професійної освіти	4.3.1. Кількість домогосподарств, що потерпають через відсутність коштів для здобуття членом родини будь-якої професійної освіти, %	2015 2020 7,6 7,0 2025 2030 6,0 5,0	4.3. Забезпечити доступність професійної освіти	4.3.1. Співвідношення кількості вступників закладів професійної (професійно-технічної) освіти із загальною кількістю місць у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що фінансуються з державних та місцевих бюджетів	2015 2016 2017 84 93 76 2018 2019 2020 85 85 ¹ 86 Стан позитивна динаміка потребує прискорення 2025 2030 уточнюються
4.4. Істотно збільшити кількість молодих і дорослих, які володіють затребуваними навичками, зокрема професійно-технічними, для працевлаштування, отримання гідної роботи та ведення підприємницької діяльності	4.4. Підвищити якість вищої освіти та забезпечити її тісний зв'язок із наукою, сприяти формуванню в країні міст освіти та науки	4.4.1. Місце України в рейтингу Global Competitiveness Report за напрямом «вища освіта» 4.4.2. Кількість університетських міст, одиниць	2015 2020 34 очікуються 2025 2030 очікуються 2015 2020 7 10 2025 2030 12 14	4.4. Підвищити якість вищої освіти та забезпечити її тісний зв'язок із наукою; сприяти формуванню в країні міст освіти та науки	4.4.1. Кількість українських міст, що є членами Глобальної мережі міст ЮНЕСКО, що навчаються	2015 2016 2017 – 1 4 2018 2019 2020 4 4 уточнюються Стан позитивна динаміка, потребує прискорення 2025 2030

<i>Завдання до 2030 р.</i>	<i>Завдання 2017 р.</i>	<i>Цільові показники / національні індикатори</i>	<i>Наявні метадані для фактичного індикатора</i>	<i>Завдання 2020 р.</i>	<i>Цільові показники / національні індикатори</i>	<i>Наявні метадані для фактичного індикатора</i>
						уточнюються
4.5. Ліквідувати гендерну нерівність у сфері освіти та забезпечити рівний доступ до освіти та професійно-технічної підготовки всіх рівнів для вразливих груп населення, зокрема інвалідів, представників корінних народів та дітей, які перебувають у вразливому становищі	4.5. Збільшити поширеність серед населення знань і навичок, необхідних для отримання гідної роботи та підприємницької діяльності	4.5.1. Рівень участі дорослих та молоді у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки за останні 4 тижні, % населення віком 15–70 р.	2015 2020 9,2 10,0 2025 2030 12,0 14,0	4.5. Збільшити поширеність серед населення знань і навичок, необхідних для отримання гідної роботи та підприємницької діяльності	4.5.1. Рівень участі населення у формальних та неформальних видах навчання та професійної підготовки, %	2015 2016 2017 9,2 9,0 8,7 2018 2019 2020 8,6 – 10,0 Стан низька ймовірність досягнення 2025 2030 12,0 14,0
		4.5.2. Частка населення, яке повідомило, що за останні 12 місяців користувалось послугами Інтернету, %	2015 2020 48,9 59,0 2025 2030 70,0 80,0			4.5.2. Частка населення, яке повідомило, що за останні 12 місяців користувалось послугами Інтернету, %
4.6. Забезпечити, щоб уся молодь і значна кількість дорослого населення (чоловіків та жінок), уміли читати, писати та рахувати	4.6. Ліквідувати гендерну нерівність серед шкільних учителів	4.6.1. Кількість чоловіків серед шкільних учителів, %	2015 2020 14,7 17,0 2025 2030 20,0 25,0	4.6. Ліквідувати гендерну нерівність серед шкільних учителів	4.6.1. Кількість чоловіків серед педагогічних працівників	2015 2016 2017 14,79 14,40 14,32 2018 2019 2020 13,38 13,04 17,0 Стан низька ймовірність досягнення 2025 2030 20,0 25,0

<i>Завдання до 2030 р.</i>	<i>Завдання 2017 р.</i>	<i>Цільові показники / національні індикатори</i>	<i>Наявні метадані для фактичного індикатора</i>	<i>Завдання 2020 р.</i>	<i>Цільові показники / національні індикатори</i>	<i>Наявні метадані для фактичного індикатора</i>
4.7. Забезпечити, щоб усі учні здобували знання й навички, необхідні для сприяння сталому розвитку, зокрема шляхом навчання з проблем сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, сприяння культурі миру та ненасильства, громадянства світу й усвідомлення цінності культурного різноманіття та внеску культури в сталий розвиток	4.7. Створити в школах сучасні умови навчання, ураховуючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів	4.7.1. Кількість сільських денних загальноосвітніх навчальних закладів, що мають доступ до інтернету, %	2015 2020 81,6 85,0 2025 2030 90,0 95,0	4.7. Забезпечити в закладах загальної середньої освіти сучасні умови навчання, ураховуючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів	4.7.1. Кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості, що мають доступ до мережі «Інтернет», %	2015 2016 2017 85,9 89,0 91,1 2018 2019 2020 91,5 95,2 85,0 ² Стан досягнута / має високу ймовірність досягнення 2025 2030 90,0 95,0
		4.7.2. Кількість сільських денних закладів загальної середньої освіти, що мають комп'ютерні програмні засоби навчання, %	2015 2020 60,5 65,5 2025 2030 70,0 80,0		4.7.2. Кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості, у яких комп'ютери використовуються в освітньому процесі, %	2015 2016 2017 72,3 95,1 96,6 2018 2019 2020 98,2 98,7 65,5 ² Стан досягнута / має високу ймовірність досягнення 2025 2030 70,0 80,0
		4.7.3. Кількість денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання, %	дані очікуються		4.7.3. Кількість денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання, %	2015 2016 2017 – 8,98 16,17 2018 2019 2020 24,45 35,14 40,00 ³ Стан досягнута / має високу ймовірність досягнення 2025 2030 уточнюються

² Під час визначення цього цільового орієнтира як база використовувалися попередні дані за 2015 рік. / Див. : Цілі сталого розвитку : Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. URL: https://goo.su/vlYg_

³ Дані, подані в оперативному порядку органом, відповідальним за розрахунок індикатора в межах системи моніторингу реалізації ЦСР (згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2019 р. № 686-р «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку») / Див. Цілі сталого розвитку. Україна. Добровільний національний огляд. 2020. С. 36. URL: <https://goo.su/XlaCJG>.

Завдання 2017 та 2020 років ЦСР в Україні не демонструють наявність показників та національних індикаторів за п. п. «4.а. Створювати й удосконалювати навчальні заклади, що враховують інтереси дітей, особливі потреби людей з інвалідністю і гендерні аспекти, забезпечити безпечне, вільне від насильства і соціальних бар'єрів та ефективне середовище навчання для всіх. 4.б. До 2020 р. значно збільшити в усьому світі кількість стипендій, які надаються країнам, що розвиваються, особливо найменш розвиненим країнам, малим острівним державам, що розвиваються, й африканським країнам, для здобуття вищої освіти, включаючи професійно-технічну освіту і навчання з питань інформаційно-комунікаційних технологій, технічні, інженерні та наукові програми, у розвинених країнах та інших країнах, що розвиваються. 4.с. До 2030 року значно збільшити кількість кваліфікованих вчителів, зокрема шляхом міжнародного співробітництва у підготовці вчителів у країнах, що розвиваються, особливо в найменш розвинених країнах і малих острівних державах, що розвиваються» [5, с. 19]. П. п. 4.а. РПС, 2030 можна частково прослідкувати в національній задачі «4.7. Створити у школах сучасні умови навчання, включаючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів» та відповідному національному показнику 2017 року «4.7.3. Частка денних загальних навчальних закладів, в яких організовано інклюзивне навчання, %» та 2020 р. «4.7.3. Частка денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання, %» [12, с. 34–35; 13, с. 37]. На сьогодні за п. п. 4.б. РПС, 2030 нами не знайдено відповідних поставлених завдань, цільових показників та національних індикаторів в Україні.

Щодо п. п. 4.с. РПС, 2030 слід зазначити, що проблему збільшення кількості кваліфікованих вчителів порушують педагогічні заклади вищої освіти України. Для підвищення якості підготовки фахівців та вдосконалення освітнього процесу в закладах постійно відбувається покращення науково-технічної та навчально-методичної бази, зокрема шляхом міжнародного співробітництва. Так, комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради є прикладом постійного

оновлення й модернізації: науково-педагогічні працівники академії систематично проходять міжнародні стажування та здійснюють підвищення кваліфікації. Колектив академії співпрацює з 22 закордонними та 30 українськими закладами вищої освіти. В академії здійснюється підготовка фактично за всіма освітніми рівнями: першим (бакалаврським), другим (магістерським), третім (доктор філософії) та науковим, четвертим. Згідно з вимогами часу, світовими глобалізаційними й гуманістичними тенденціями, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності своїх випускників через моніторинг вакантних професійних потреб, на базі академії відкриваються нові спеціальності, зокрема 2017 року з'явилися спеціальності 034 «Культурологія» (кваліфікація «Педагог-організатор культурно-дозвілдової діяльності, керівник гуртків художньої творчості»), 032 «Історія та археологія» (кваліфікація «Бакалавр історії та археології»), 017 «Фізична культура і спорт» (кваліфікація «Бакалавр фізичної культури і спорту за спеціалізацією «Фітнес»); 2018 року – спеціальності 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія» (кваліфікація «Бакалавр спеціальної освіти за спеціалізацією «Логопедія»); 2023 року – 025 «Музичне мистецтво» (кваліфікація «Викладач фахових дисциплін закладів спеціалізованої мистецької освіти, керівник ансамблю») тощо [2].

Так, ЦСР у світовому масштабі набули стрімкого розповсюдження не тільки в економічно стабільних і розвинених країнах, а й у малих острівних державах та країнах, що розвиваються. За глобальним показником відбулося значне покращення якості й рівня освіти: на 2019 р. показник охоплення загальною середньою освітою в регіонах, що розвиваються, досяг 91 %, а кількість дітей, що не відвідують заклад загальної середньої освіти, зменшилася в усьому світі майже вдвічі. Також глобальним показником зафіксовано різке підвищення рівня грамотності й збільшення кількості дівчат, що навчаються. Зокрема в Україні дані, опубліковані 2020 року, базуються на багатьох інформаційних й аналітичних матеріалах та статистичних даних за 2015–2019 роки, а корегування показників через національні особливості

та регіональну специфіку дозволило уточнити національні індикатори. На жаль, прогрес в Україні, як і в усьому світі, уповільнювався через високий рівень бідності, збройні конфлікти та інші надзвичайні ситуації. Також помітними залишаються відмінності між сільськими та міськими показниками.

В Україні за підтримки Міністерства цифрової інформації України (МЦТУ) та Офісу з розвитку підприємства та експорту (державна установа) створено масштабний національний проєкт – «Дія. Бізнес» [8]. Цей проєкт спрямований на розвиток підприємництва та експорту й був ініційований МЦТУ ще в лютому 2020 року. З травня 2021 р. проєкт було реалізовано Міністерством цифрової трансформації України спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, який взяв на себе відповідальність за розвиток та підтримку українського підприємництва на внутрішньому та зовнішніх ринках. Проєкт має два розділи: онлайн-портал та мережу центрів підтримки підприємців (Тернопіль, Ужгород, Полтава, Буча, Одеса, Рівно, Луцьк, Кривий Ріг) [8].

У програмі реалізації ЦСР представники малого та середнього бізнесу України можуть виконувати значущу роль, реалізуючи певні напрями. Так, для виконання п. п. 4.б. РПС, 2030, що поки не зазнав реалізації в Україні, національний проєкт «Дія. Бізнес» може надавати стипендії обдарованій молоді для навчання в міжнародних закладах вищої освіти, урахуваючи професійно-технічну освіту й навчання в аспекті інформаційно-комунікаційних технологій. За допомогою проєкту «Дія. Бізнес» можлива організація системи підвищення кваліфікації фахівців, зокрема розробка технічних, інженерних та наукових програм.

Залучення нових можливостей для реалізації всіх 17 ЦСР в Україні є неабияк важливим. Слід урахувати, що якість освіти впливає на рівень добробуту суспільства загалом, а можливість для кожної людини навчатися впродовж усього життя оновлює арсенал відповідей на виклики сучасної цивілізації. Зі свого боку, рівноправний доступ до недорогого професійного / професійно-технічного навчання, ліквідація гендерних

і матеріальних нерівностей та забезпечення загального доступу до освіти є чіткими орієнтирами для бізнесу на шляху досягнення Цілей сталого розвитку в світі та в Україні зокрема.

Ураховуючи здійснений аналіз, можна визначити важливі аспекти реалізації Глобальних Цілей сталого розвитку в контексті України, зокрема в галузі освіти. Визначимо кілька основних пунктів, що відображають важливість системного та комплексного підходу до вирішення глобальних проблем та впровадження сталого розвитку в Україні:

1) національні завдання сталого розвитку (важливим етапом адаптації глобальних цілей для України є визначення 86 національних завдань сталого розвитку. Це відображає унікальні виклики та можливості, що існують у країні, зокрема в сучасній галузі освіти);

2) залучення всіх рівнів влади (інтеграція всіх рівнів влади (від центрального уряду до місцевих органів влади) є провідною для успішного виконання завдань ЦСР та вимагає згуртованості й співпраці між різними рівнями управління);

3) десятиліття дій для України (ураховуючи, що реалізація цілей розрахована до 2030 р., найближчі роки ХХІ ст. повинні стати роками дій. Це вказує на важливість активного виконання планів сталого розвитку протягом цього періоду);

4) об'єднання зусиль (заклик до об'єднання зусиль різних секторів суспільства (уряд, ООН, парламент, місцеві органи влади, громадянське суспільство, бізнес, науковці, держслужбовці) відображає принцип партнерства та взаємодії для досягнення спільних цілей);

5) глобальний підхід (досягти поставлених Цілей сталого розвитку можна лише шляхом глобального підходу, що вказує на необхідність міжнародної співпраці та взаємодії для розв'язання глобальних проблем, зокрема міжнародного співробітництва та наукових ініціатив у галузі освіти й науки);

б) стає майбутнє для дітей (особливий акцент на забезпеченні сталого майбутнього для дітей визначає довгострокову перспективу та важливість сталого розвитку для наступних поколінь, якість освіти).

Висновок. Процес адаптації глобальних Цілей із урахуванням державного контексту зайняв в Україні кілька років. Сьогоднішня воєнна ситуація в державі дуже вповільнює культурне та економічне зростання, унеможлиблює політичний та економічний розвиток держави, а головне – позбавляє державу людського ресурсу.

Однак Україна визначила для себе 86 національних завдань сталого розвитку, залучивши для їхнього успішного виконання всі органи влади (національний, регіональний та місцевий рівні).

Досягти поставлених Цілей сталого розвитку можна лише об'єднавши зусилля, аби забезпечити стає майбутнє для свого суспільства та своїх дітей. Цілі сталого розвитку дозволяють відповісти на глобальні виклики, що виникли перед усіма країнами світу та людством.

Перелік використаних джерел:

1. 17 цілей, щоб змінити наш світ. Індикатори для України. *Державна служба статистики України* : вебсайт. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/> (дата звернення: 29.09.2023).

2. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради : вебсайт. URL: <http://www.hgpa.kharkov.com/> (дата звернення: 11.10.2023).

3. Координація імплементації Цілей сталого розвитку. *Урядовий портал* : вебсайт. URL: <https://goo.su/piCwx9> (дата звернення: 04.10.2023).

4. Оцінка прогресу досягнення ЦСР в Україні (за методологією Економічної та соціальної Комісії ООН для Азії та Тихого океану (UNESCAP)). *Державна служба статистики України* : вебсайт. URL: <https://goo.su/R3xb> (дата звернення: 28.09.2023).

5. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція від 25 вер. 2015 р. (A/70/L.1)] 70/1. *Організація Об'єднаних Націй. Генеральна Асамблея* : вебсайт. URL: <https://goo.su/1hXKp34> (дата звернення: 04.08.2023).

6. Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2019 р. № 686-р. URL : <https://goo.su/XlaCJG> (дата звернення: 28.09.2023).

7. Про внесення змін до Регламенту Кабінету Міністрів України та скасування постанов Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2020 р. № 168 і від 13 травня 2020 р. № 363 : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2020 р. № 1285. URL : <https://goo.su/wGAI9WX> (дата звернення: 21.09.2023).

8. Про національний проєкт Дія.Бізнес. *Міністерство цифрової інформації України* : вебсайт. URL: <https://goo.su/oiHoD> (дата звернення: 02.10.2023).

9. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : проєкт Закону України від 7 серп. 2018 р. № 9015. URL: <https://goo.su/qUkIWz> (дата звернення: 30.09.2023).

10. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серп. 2023 р. № 923. URL: <https://goo.su/zInMaCK> (дата звернення: 04.10.2023).

11. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вер. 2019 р. № 722/2019. URL: <https://goo.su/abWNI> (дата звернення: 12.01.2024).

12. Цілі сталого розвитку : Національна доповідь / *Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*, 2017. 176 с.

13. Цілі сталого розвитку. Україна. Добровільний національний огляд. 2020. 117 с. URL: <https://goo.su/XlaCJG> (дата звернення: 27.09.2023).

14. Цілі сталого розвитку: завдання та індикатори : Національна доповідь від 27 вер. 2017 р. *ПРООН в Україні* : вебсайт. URL : <https://goo.su/ljqnKJ> (дата звернення: 11.07.2023).

15. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development*. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (Last accessed: 11.07.2023).

References:

1. 17 tsilei, shchob zminyty nash svit [17 goals to change our world. Indicators for Ukraine]. *Indykatory dlia Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/> [in Ukrainian].

2. Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno-pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady [Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council]. Retrieved from <http://www.hgpa.kharkov.com/> [in Ukrainian].

3. Koordynatsiia implementatsii Tsilei staloho rozvytku [Coordination of the implementation of the Sustainable Development Goals]. *Uriadovyi portal – Government portal*. Retrieved from <https://goo.su/piCwx9> [in Ukrainian].

4. Natsionalna dopovid vid 27 ver. 2017 r. «Tsili staloho rozvytku: zavdannia ta indykatory» [National report from September 27. 2017 «Sustainable development goals: tasks and indicators»]. *PROON v Ukraini – UNDP in Ukraine*. Retrieved from <https://goo.su/ljqnKJ> [in Ukrainian].

5. Otsinka prohresu dosiahnennia Ts.SR v Ukraini (za metodolohiieiu Ekonomichnoi ta sotsialnoi Komisii OON dlia Azii ta Tykhoho okeanu (UNESCAP)) [Evaluation of the progress of achieving the SDGs in Ukraine (according to the methodology of the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP))]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <https://goo.su/R3xb> [in Ukrainian].

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 hrud. 2020 r. «Pro vnesennia zmin do Rehlamentu Kabinetu Ministriv Ukrainy ta skasuvannia postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 liutoho 2020 r. # 168 i vid 13 travnia 2020 r. № 363 » № 1285 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 16 2020 «On making changes to the Regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine and canceling Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 26, 2020 № 168 and dated May 13, 2020 № 363» № 1285]. Retrieved from <https://goo.su/wGAI9WX> [in Ukrainian].

7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 serp. 2023 r. «Pro utvorennia mizhvidomchoi robochoi hrupy z pytan zabezpechennia dosiahnennia Tsilei staloho rozvytku» № 923 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 29 2023 «About the formation of an interdepartmental working group on issues of ensuring the achievement of the Sustainable Development Goals» № 923]. Retrieved from <https://goo.su/zInMaCK> [in Ukrainian].

8. Pro natsionalnyi proiekt Diia.Biznes [About the national project Action.Business]. *Ministerstvo tsyfrovoi informatsii Ukrainy – Ministry of Digital Information of Ukraine*. Retrieved from <https://goo.su/oiHoD> [in Ukrainian].

9. Proekt Zakonu Ukrainy vid 7 serp. 2018 r. «Pro Stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku» № 9015 [The draft Law of Ukraine dated Aug. 7 2018 «About the Strategy of Sustainable Development of Ukraine until 2030» № 9015]. Retrieved from <https://goo.su/qUkIWz> [in Ukrainian].

10. Rezoliutsiia vid 25 ver. 2015 r. «Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denni u sferi staloho rozvytku do 2030 roku» (A/70/L.1) 70/1 [Resolution of September 25 2015 «Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development» (A/70/L.1) 70/1]. *Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. Heneralna Asambleia – United Nations. General Assembly*. Retrieved from <https://goo.su/1hXKp34> [in Ukrainian].

11. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serp. 2019 r. «Pytannia zboru danykh dlia monitorynhu realizatsii tsilei staloho rozvytku» № 686-p. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 21 2019 «The issue

of data collection for monitoring the implementation of sustainable development goals» № 686-p]. Retrieved from <https://goo.su/XlaCJG> [in Ukrainian].

12. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda> [in English].

13. Tsili staloho rozvytku : Natsionalna dopovid [Goals of sustainable development: National report]. (2017). Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [in Ukrainian].

14. Tsili staloho rozvytku. Ukraina. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad [Goals of sustainable development. Ukraine. Voluntary National Review]. (2020). Retrieved from <https://goo.su/XlaCJG> [in Ukrainian].

15. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 ver. 2019 r. «About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030» № 722/2019 [Decree of the President of Ukraine dated September 30 2019 «About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030» № 722/2019]. Retrieved from <https://goo.su/abWNI> [in Ukrainian].

UDC 378.015.31:7.01]:001.891(045)

**STUDY OF THE PHENOMENON «AESTHETIC TASTE OF THE
FUTURE TEACHER» IN THE CONDITIONS OF THE POLY ARTS
ENVIRONMENT**

© Bilostotska O., Babynina Yu.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-10

The article analyzes the concept of aesthetic taste and investigates the phenomenon of «aesthetic taste of the future teacher» from scientific sources. A system of education of aesthetic taste in future teachers has been formed, which has the following structural components: cognitive, emotional-value, motivational, activity-creative, which are interconnected, mutually conditioned and influence each other.

In order to achieve a deeper and more complex development of aesthetic tastes in future teachers, the tool of art polyphony is used, which means the use of various types of art and their interaction. The basis of their system is the types of artistic creativity – music, painting, dance, literature, theater. Each type of art has special mechanisms of influence on the personality: music

is a factor of harmonious sounds; painting – lines, colors, plot; dance is a sense of rhythm. Due to their syncretism, choreography and theater integrate several types of art, which contributes to the strongest impact on mental and physiological processes in the human body. Art tools do not exist separately, but form a polyphony of arts, which allows creating artistically perfect works. However, each individual means of art does not have such an educational effect as their complex use. Therefore, the education of the future teacher's aesthetic taste is carried out not thanks to the use of a separate tool, but thanks to art in general.

Keywords: aesthetic taste, future teachers, art, teacher's aesthetic taste, structural components, means of polyphony of arts.

Білостоцька О., Бабиніна Ю. «Дослідження феномену «естетичний смак майбутнього учителя» в умовах полімистецького середовища».

У статті проаналізовано поняття естетичного смаку та досліджено феномен «естетичного смаку майбутнього учителя» із наукових джерел. Сформовано систему виховання естетичного смаку в майбутніх учителів, що має такі структурні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, діяльнісно-творчий, які взаємопов'язані, взаємозумовлені та впливають один на одного.

Для досягнення більш глибокого та комплексного розвитку естетичних смаків у майбутніх учителів застосовано засіб поліфонії мистецтв, що означає використання різноманітних видів мистецтва та їх взаємодію. Основою їх системи є види художньої творчості – музика, живопис, танець, література, театр. Кожен вид мистецтва має особливі механізми впливу на особистість: музика – чинник гармонійних звуків; живопис – лінії, барв, сюжету; танець – відчуття ритму. Хореографія й театр завдяки своїй синкретичності інтегрують кілька видів мистецтва, що сприяє найсильнішому впливу на психічні та фізіологічні процеси в організмі людини. Засоби мистецтва не існують відокремлено, а утворюють поліфонію мистецтв, що дозволяє створювати художньо досконалі твори. Проте кожен окремих засіб мистецтва не має такого виховного впливу, як їх комплексне використання. Тому виховання естетичного смаку майбутнього вчителя здійснюється не завдяки використанню окремого засобу, а завдяки мистецтву загалом.

Ключові слова: естетичний смак, майбутні учителі, мистецтво, естетичний смак учителя, структурні компоненти, засіб поліфонії мистецтв.

Relevance of research. The formation of a high level of aesthetic taste among student youth is an important condition for the development of the spiritual culture of modern Ukrainian society. The need to improve the process of educating in future teachers' aesthetic tastes in higher education institutions is determined by a number of socio-economic and psychological-pedagogical factors. The deep and dynamic evolution of economic, political and spiritual processes in Ukraine requires special attention to the formation of the aesthetic culture of youth; a change in the psychology of consciousness which is inextricably linked with a new understanding of a person, the growth of the role of his personality in the process of forming social and market relations; the imperfection of social experience and the lack of stability of young people's beliefs which make it necessary to objectively assess the influence of beauty on various aspects of society's life.

Defining aesthetic taste as a person's ability to perceive, understand and evaluate the peculiarities of objects, phenomena of nature and social life from the point of view of their aesthetic and humanistic value, we consider it an important component of the formation of a high level of personality education, aesthetic value. aesthetic culture of school youth.

In our opinion, «the formation of universal and professional values in future teachers will contribute to the confident harmonious education and development of primary school students based on these values, to the improvement of the personal development of conscious children who will live with pure thoughts and according to spiritual and moral principles» [3, p. 16].

Considering the need for a thorough study of the education of aesthetic taste in future teachers, it is important to take into account a number of contradictions between:

– the need for education of aesthetic taste among students of higher education in pedagogy in the conditions of higher education institutions arises due to the insufficient definition of the relevant pedagogical conditions. This necessity is based on the incompleteness of theoretical knowledge about the structure and essence of the aesthetic taste of modern youth, its role in pedagogical activities, as well as the lack of studied pedagogical methods for the education of aesthetic tastes in future teachers;

– the need for further improvement of means of education of aesthetic tastes in future teachers arises as a result of insufficiently developed pedagogical foundations and methodical recommendations for their successful implementation;

– society's need for pedagogical specialists with a high level of aesthetic taste, but there is no systematic extracurricular work in this direction at the institution of higher education.

Analysis of basic research and publications. The analysis of scientific literature allows us to draw a conclusion about the significant interest of researchers–estheticians, pedagogues, psychologists – in the problem of education of aesthetic tastes (O. Burov, V. Butenko, I. Goncharov, A. Guliga, M. Kiyashchenko, L. Masol,

N. Myropolska, A. Molchanova, Ya. Ponomaryov, V. Razumny, O. Rudnytska, G. Shevchenko, A. Shcherbo).

Dissertation studies of O. Berestenko, Yu. Bludova, L. Honcharenko, L. Mykhailova, I. Patsalyuk, V. Radkina, H. Raitska, I. Sidorova, V. Strilko, N. Chernikova, O. Khomyak are devoted to the problem of education of aesthetic tastes. In these works, attention is drawn to the development of aesthetic taste as an important component of a comprehensively developed personality. The analysis of scientific works in the field of aesthetics, pedagogy and psychology shows the significant interest of scientists in the aspects of the formation of aesthetic tastes of the individual. However, we believe that the problem of educating aesthetic tastes in future pedagogical specialists in the field of higher education requires a more in-depth study.

The purpose of the article. To investigate the phenomenon of «aesthetic taste of the future teacher» in the conditions of polyartistic environment.

Presenting main material. In modern conditions, in the context of global transformations, the main goal of education is the versatile and harmonious development of the personality, which cannot be imagined separately from the process of harmonizing its relations with the environment.

According to the scientific tradition, a person's attitude to art and to the aesthetic in the surrounding world is determined by his aesthetic consciousness, which is manifested in aesthetic perceptions, experiences, feelings, tastes, evaluations, judgments, etc. In these effective forms of aesthetic activity of the subject, objectively beautiful, ugly, comic, tragic and other aesthetic manifestations of activity find their specific reflection [15].

According to N. Volkova, aesthetic taste is «a person's emotional and evaluative attitude towards beauty» [1, p. 124]. To the sources that influence the formation of aesthetic tastes, the author includes «fiction, music, fine arts, theater arts, cinema, nature, aesthetics of interior design, appearance of teachers and students, relationships between them, etc». [1, p. 128].

N. Moiseyuk aesthetic taste defines as «the ability to evaluate works of art, aesthetic phenomena from the standpoint of aesthetic knowledge and ideals, emphasizing the education of the aesthetic culture of the individual, a component of which is aesthetic taste» [11, p. 428].

Scientists A. Kuzminskyi and V. Omelyanenko define aesthetic taste as «a stable, emotional and evaluative attitude of a person to beauty, which is selective and subjective in nature. Therefore, there cannot be any standard flavors. This is a sensory category that is primarily related to individual vision and individual perception» [7, p. 307].

According to O. Malenytska, taste always acts as a synthesis of logical analysis, emotional impressions, judgments and experiences, conscious and intuition. Taste is the result of the generalized experience of aesthetic perceptions and human interaction with beauty. It manifests itself in the individual's ability, based on perception and emotional and conscious reaction, to evaluate aesthetic objects and phenomena in accordance with their own aesthetic needs. It is important to note that aesthetic taste is not reduced to the ability of aesthetic evaluation, as it does not stop at the evaluation itself, but ends with the assignment or denial of cultural aesthetic value [9, p. 42].

Researcher O. Khomyak asserts in her work that «aesthetic taste is a complex complex of personal manifestations and aesthetic properties: a subtle and complex ability to see, feel, understand the truly beautiful and correctly evaluate it. It manifests itself not only in the selective and evaluative attitude towards aesthetic objects, but also in the process of a person's creative activity» [6].

Therefore, the analysis of scientific sources indicates that aesthetic taste is a person's ability to emotionally evaluate various aesthetic phenomena, especially the ability to distinguish the beautiful from the ugly. A reference point for the overall perception of artistic creativity, aesthetic taste has a subjective nature and does not provide an objective approach. It reflects personal values, attitudes and skills of value analysis of aesthetic works, their interpretation and evaluation, determines the principles of action and behavior.

In a broad sense, the aesthetic culture of a teacher is a complex psychological and pedagogical phenomenon that covers all spheres of human life, a teacher as a representative of society is able to manifest himself as an active creator of spiritual and aesthetic values, and most importantly, an active spreader of the aesthetic culture of his society, so for the future it is important for teachers to have a deep sense of aesthetic taste [10].

Researcher O. Khomyak refers to the peculiarities of education of the aesthetic taste of student youth as «the specificity of studentship as a social group, which involves the formation of life plans, professional orientation, mastering a set of social roles (specialist, parents, social worker), the formation of personal traits (responsibility, purposefulness, determination, perseverance, independence), strengthening of conscious motives for behavior, increasing interest in moral problems (goals and lifestyle); it's time for introspection, self-evaluation, self-affirmation, definition of «oneself» and «one's» place in the adult world» [6]. We agree with the opinion of the researcher N. Manchur that «aesthetic tastes of the future teacher as a component of personal formation of a dynamic character, in the content of which emotional, valuable, intellectual and practical aesthetic components are integrally combined, which lead to the need for the ability to perceive and transform reality according to the laws of beauty, the ability to implement one's own aesthetic experience in pedagogical activity. The researcher proved that the cultivated aesthetic tastes of an individual are distinguished by the depth of understanding of universal aesthetic values, and the level of cultivation of aesthetic tastes depends on how rich and wide the horizons of the individual's aesthetic values are» [10, p. 8].

Researcher O. Pobirchenko emphasizes that «the education of aesthetic taste in future teachers of art disciplines involves a purposeful influence on the sense of beauty of form, color, rhythm, material, practicality of use, etc., which in turn inspires positive emotions that determine the level of admiration, the depth of penetration into the content, symbolism of an artistic work, experiences related to the moral and spiritual sphere» [13].

Researcher Zhou Min gave her own definition of the concept of «aesthetic taste of future music teachers» as the readiness of music teachers to realize the ability to analyze and perceive the beautiful, to determine the aesthetic value of musical works, to reframe aesthetic perception through the mechanisms of performing works of musical art, to educate participants in an aesthetic culture [11].

As O. Kutova points out, the future teacher should adapt his appearance to the students of higher education, who reflect his rich inner world, respect and caring attitude towards the young generation with whom he has to work. It is important to keep in mind that applicants will observe the teacher and learn from him not only subject knowledge, but also the rules of adequate behavior, the ability to communicate and work [8, p. 9].

A teacher's clothes and appearance style reflect his inner world and can be an example for students. Dressing stylishly and neatly shows respect for the surrounding world, is an expression of refinement and elegance, and also contributes to self-improvement and shaping of one's own image.

By creating his image, the teacher thereby improves himself. The personal as something internal is manifested through activity, in concrete products of creativity, while the activity acts as if the border of the transition of the personal internal into the external – productive.

This is most often – originality, dissimilarity, external self-design, expression, the ability to broadcast one's unique personality, to make it original in every component of the pedagogical process – from the goal and tasks to the selection of content, means, methods and techniques of their presentation, as well as in the style of communication with everyone participants of the integral pedagogical process, in every emotional reaction to the behavior of pupils, in the allowed degree of free improvisation in class. The inner image is, first of all, the teacher's culture, immediacy and will, charm, emotionality, play of imagination, sophistication [8, p. 9].

Therefore, a teacher's aesthetic taste is a subjective ability to detect and evaluate aesthetic phenomena and properties in the surrounding world. Taste is

manifested in the perception and reaction to works of art, able to distinguish the beautiful from the ugly. Aesthetic taste takes into account personal emotional and intellectual characteristics, as well as the teacher's own aesthetic needs and preferences. It affects the selection and assessment of artistic works, as well as the implementation of aesthetic aspects in pedagogical activity.

Also, in the course of the research, we pay attention to an important aspect of the teacher's professional activity – his personal aesthetic taste, which affects the choice of repertoire and teaching methods.

As A. Kharkivska said, teacher training «historically combined traditions, experience of other countries and new modern concepts» [4, p. 480].

Note that the aesthetic taste of the future music teacher is formed under the influence of cultural traditions, personal impressions and musical preferences. In addition, it can be enriched through the study of different musical styles and directions. This shows that the diversity of cultural influences and aesthetic preferences enriches the educational process and allows teaching music from different cultural contexts, and this shows the peculiarity of the aesthetic taste of music. Thus, in Zhou Ming's research [11], the method of educating aesthetic taste in future music-pedagogical workers by means of vocal skills was developed and substantiated as an algorithm of the procedure for updating the content of education, the use of variable methods and forms, means of educational work. At the emotional and motivational stage, a significant connection between the motivational sphere of professional activity and the teacher's emotions is revealed.

Let's note that «future specialists should be clearly aware of the impact of the emotional sphere on all spheres of life, perceive emotional experiences as important values, without which it is difficult to identify both one's own emotions and those of others, provide emotional support and skillfully manage it, adequately respond to positive, and on negative emotions, while maintaining calmness and balance» [5, p. 6].

The content of the reflexive and control stage of the technique is «one's own thoughts and experiences, doubts and convictions about the correctness of one's

actions, analysis of one's own mental and moral states, a sense of aesthetic pleasure and harmony, control and restraint of one's own emotions, self-knowledge and self-regulation» [6, p. 35].

The review and analysis of modern definitions of aesthetic taste gave us the opportunity to determine the following structural components:

- cognitive, which is characterized by artistic sense, views and ideas, intellectual development, associativeness and creative imagination;

- emotional and valuable, which is characterized by emotions and experiences, aesthetic feelings, aesthetic evaluation and response to perceived and aesthetic pleasure;

- motivational, which covers a variety of motives and is built on the basis of personal values and beliefs. It is formed under the influence of various factors, among which may be: the desire to teach and inspire, spiritual self-improvement, the desire to influence the aesthetic development of students, the influence of one's own musical experience, the desire to influence the formation of cultural and artistic values of students;

- activity-creative determines the ability for a creative approach in education and providing students with opportunities for their own creative self-expression, which is formed under the influence of factors, among which can be: creativity in one's own activities, implementation of an individual approach, organization of musical events, development of creative thinking of students, application of non-standard methods, ability to improvise, development of musical and creative potential of the group, use of innovative technologies.

The formation of emotionality in future teachers «combines control over emotions, which is based on the intellectual abilities of the individual, the ability to use emotions to activate a person's thinking, the ability to understand and determine the reasons for the manifestation of both one's own emotions and those of other people» [5, p. 6].

It is worth noting that all components of aesthetic taste are interconnected, mutually determined and influence each other. The emotional and value component is

brought up under the influence of subjective factors, and the motivational and cognitive component is influenced by objective factors. But the qualitative ratio of components in the structure of aesthetic taste depends on the activity-creative component, because taste actively develops only in the process of activity.

Despite numerous studies and multifaceted consideration of this phenomenon «aesthetic taste of the future teacher», these studies did not analyze the education of aesthetic taste by means of various types of art in their interaction, which makes it possible to develop a complex, systematic, step-by-step quality of this quality.

In order to achieve a deeper and more complex development of aesthetic tastes in future teachers, we use the means of polyphony of arts, which means the use of various types of art and their interaction. The basis of the system are the types of artistic creativity – music, painting, dance, literature, theater. Each type of art has special mechanisms of influence on the personality: music is a factor of harmonious sounds; painting – lines, colors, plot; dance is a sense of rhythm. Due to their syncretism, choreography and theater integrate several types of art, which contributes to the strongest impact on mental and physiological processes in the human body.

As you know, art is an integral part of the spiritual culture of mankind. Thanks to its artistic form, it has a strong emotional impact on the psyche of the individual, which contribute to the development of its activity aimed at creating beauty in the surrounding world and internal self-improvement.

Scientist G. Shevchenko emphasizes that «the interaction of various types of arts is of great importance in education, as it contributes to aesthetic and versatile development. The use of art as a means of pedagogical influence on future teachers involves directed activity aimed at the development of their aesthetic and moral consciousness, as well as creative aesthetic activity aimed at the formation of aesthetic culture and the development of taste» [16].

As noted by N. Myropolska, V. Orlov, O. Rudnytska, O. Oleksyuk, M. Tkach, G. Padalka, G. Shevchenko, «the means of «polyphony of arts» is an organic combination of artistic means of various types of art to create a unified work by

a system of artistic imagery, united by a common idea, style, performance technique» [2].

The polyphony of arts implemented in music education has significant educational and educational potential, in particular in various types of musical activity (perception, performance, creativity); helps to perceive and understand the most general musical phenomena, build activities in accordance with them, and, at the same time, forms a complete artistic image in students. Thus, according to Kharkiv scientists and art historians, the most significant are the integrated methods of action based on the universal qualities of musical activity: orientation in the musical phenomenon, differentiation of musical images (identification of similarities and differences), manifestation of an emotional attitude to music and methods of its reproduction, manifestation of a creative attitude to musical phenomena [14].

The education of aesthetic taste in the educational process takes place at the expense of using the educational potential of normative educational components in the process of professional training of music teachers during classroom classes of professional direction: «History of foreign music», «Elementary theory of music», «History of Ukrainian music», «History of Ukrainian of music of the 20th century», «Choir», «Conducting», «Vocal», «Special musical instrument», «Ensemble performance», «Accompaniment», educational components of cultural direction: «Culturology», «Art culture», «Ukrainian literature», «World literature», «Psychology», «Methodology of musical art»; «Methodology of musical education»; choreographic direction: «Dance composition and staging», «Rhythm and basics of choreography. History of choreographic art», «Folk dance / Ballroom dance», «Classical dance / Modern dance», «Methodology of working with a children's choreographic group»; decorative and applied direction: «Fine art and teaching method», «Drawing and painting», «Decorative and applied art», «Analysis of works of art»; stage direction: «Fundamentals of scenario and stage skills», «Musical theatre in educational institutions»; integrated author's course «Education of the aesthetic taste of future music teachers: theory and practice», which contains additional material on art history and aesthetic topics. Therefore, different types of directions

of educational components create a single system of artistic image, which is the Polyphony of Arts.

Effective forms and methods of education of aesthetic taste that contribute to a deeper understanding and application of knowledge in future teachers, as well as develop their aesthetic taste through the interaction of various types of art, can be distinguished: forms (art and music studios, lessons-quizzes, concerts-lectures, lessons-analyses of musical works, practical seminars, round tables, debates, briefings, trainings, business and role-playing games, individual and collective creative projects, presentations, educational hours, collective creative works, concerts, festivals, competitions, individual musical and performance activities, excursions to museums, exhibition halls, informative discourse, consultation points, etc.) and methods (conversation, discussion, interactive methods, self-analysis method, music listening method, brainstorming, introspection, modeling of professional situations, analysis, project method, «free associations», case method, «microphone», «circle of ideas», didactic games, etc.).

Conclusion. Education of highly qualified specialists, individuals who carry the creative potential of the nation and have the ability to create cultural values, actively participate in the cultural-creative process, contribute to the revival of national culture and transform spiritual values, is an urgent problem of our time. A teacher's aesthetic taste is the subjective ability to detect and evaluate aesthetic phenomena and properties in the surrounding world. Taste is manifested in the perception and reaction to works of art, the ability to distinguish the beautiful from the ugly.

Aesthetic taste involves personal emotional and intellectual characteristics, as well as the teacher's own aesthetic needs and preferences. It affects the selection and assessment of artistic works, as well as the implementation of aesthetic aspects in pedagogical activity. A system of education of aesthetic taste among future teachers was also formed, which has the following structural components: cognitive, emotional-value, motivational, activity-creative, which are interconnected, mutually conditioned and influence each other.

Convinced that the means of art do not exist in isolation, but form a polyphony of arts to create artistically perfect works. However, each individual means of art does not have such an educational impact as their complex use. Therefore, the education of the future teacher's aesthetic taste is carried out not thanks to the use of a separate tool, but thanks to art in general.

References:

1. Volkova, N. P. (2007). Pedahohika [Pedagogy] : navch. posib. Vyd. 2-he, pererob. ta dopov. Kyiv : Akadem vydav, 616 [in Ukrainian].
2. Ihnatieva, Ya. V. (2021). Vykhovannia muzychno-estetychnoi kultury maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva zasobamy festyvalno-konkursnoi diialnosti [Education of musical and aesthetic culture of future teachers of musical art through festival and competition activities]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 302 [in Ukrainian].
3. Kharkivska, A. & Molchaniuk, O. (2023). Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School. *Image of the Modern Pedagogue*, 2 (209), 12–18. Retrieved from [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) [in Ukrainian].
4. Kharkivska, A. (2023). Professional training of future music teachers in the PRC. *Prospects and innovations of science*. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-478-486](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-478-486) [in Ukrainian].
5. Kharkivska, A. (2021). Formation of emotional intelligence in future social sphere professionals. *Scientific journal of Khortytsia National Academy*, 5, 10. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-19> [in Ukrainian].
6. Khomiak, O. A. (2015). Vykhovannia estetychnykh smakiv u studentiv pedahohichnykh universytetiv u pozanavchalnii diialnosti [Cultivation of aesthetic tastes among students of pedagogical universities in extracurricular activities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 [in Ukrainian].
7. Kutova, O. M. (2015). Estetychni ta etychni chynnyky rozvytku praktychnoho dosvidu vykladachiv fizyko-matematychnykh dystsyplin vyshchykh

pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Aesthetic and ethical factors of the development of practical experience of teachers of physical and mathematical disciplines of higher pedagogical educational institutions] : metod. rekomendatsii. Kyiv, 100 [in Ukrainian].

8. Kuzminskyi, A. I. & Omelianenko, V. L. (2008) Pedahohika [Pedagogy]: pidruchnyk. Kyiv : Znannia-Pres, 447 [in Ukrainian].

9. Malenytska, O. A. (1995). Formuvannia estetychnoho smaku starshoklasnykiv zasobamy narodnykh zvychaiv ta obriadiiv [Formation of aesthetic taste of high school students by means of folk customs and ceremonies]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 180 [in Ukrainian].

10. Manchur, N. S. (2012). Vychovannia estetychnykh smakiv u maibutnykh filolohiv zasobamy narodnoho dekoratyvno-prykladnoho mystetstva v protsesi pozaaudytornoj roboty [Cultivation of aesthetic tastes in future philologists by means of folk decorative and applied art in the process of extracurricular work]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Uman, 22 [in Ukrainian].

11. Min, Ch. (2021). Obgruntuvannia avtorskoj metodyky vychovannia estetychnoho smaku v maibutnykh muzychno-pedahohichnykh pratsivnykiv zasobamy vokalnoi maisternosti [Justification of the author's method of education of aesthetic taste in future music-pedagogical workers by means of vocal skill]. *Pedahohichni nauky. Ser. Teoriia i praktyka vychovannia – Pedagogical sciences. Ser. Theory and practice of education*, 97, 30–36 [in Ukrainian].

12. Moiseiuk, N. Ye. (2001). Pedahohika [Pedagogy]: navch. posib. Kyiv : VAT «KDNK», 608 [in Ukrainian].

13. Pobirchenko, O. M. Rozvytok estetychnoho smaku maibutnykh uchyteliv mystetskykh dystsyplin zasobamy narodnoho mystetstva [Development of aesthetic taste of future teachers of art disciplines by means of folk art]. Retrieved from <http://surl.li/mfykq> [in Ukrainian].

14. Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity. Kohnityvne muzykoznavstvo [Problems of the interaction of art, pedagogy and the

theory and practice of education. Cognitive musicology] (2019). 52, 204 [in Ukrainian].

15. Radkina, V. F. (2004). Formuvannia khudozhno-estetychnoho smaku yak profesiinoi yakosti maibutnoho vchytelia [Formation of artistic and aesthetic taste as a professional quality of the future teacher]. *Candidate's thesis*. 266 [in Ukrainian].

16. Shevchenko, H. P. (1985) Estetychne vykhovannia u shkoli [Aesthetic education at school]: navch.-metod. posib. Kyiv : Rad. shk., 144 [in Ukrainian].

UDC 373.3.015.31-053.5:7.01]:908(045)

PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE ORGANIZATIONAL-METHODICAL SYSTEM FOR THE FORMATION OF THE ARTISTIC AND AESTHETIC TASTE OF CHILDREN OF YOUNGER SCHOOL AGE BY MEANS OF THE REGIONAL CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE

© **Bludova Yu.**

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-11

The article presents the implementation of the organizational and methodological system of forming the artistic and aesthetic taste of younger schoolchildren by means of the cultural and historical heritage of the region.

The organizational-methodical system consists of the following blocks: theoretical-methodological, which provides a scientific approach and functional principles of a holistic system of forming the artistic and aesthetic taste of younger schoolchildren; content-technological, in which the content, forms, methods, means, pedagogical conditions, research stages are defined; criterion-resultative, having components, criteria, indicators and levels of formation of artistic and aesthetic feelings.

The system envisages implementation in the educational process in the following areas: training of primary school teachers, group leaders and parents for the formation of artistic and aesthetic feelings of younger schoolchildren; training of primary school teachers, group leaders and parents to form the artistic and aesthetic taste of younger schoolchildren (for this purpose, the educational and advisory program «Creative teacher – gifted student» and the school-studio for parents «Stairs of the Human Soul» were developed and implemented); the program for the development of artistic and aesthetic competence of younger schoolchildren based on the example of the artistic creativity «Your beauty, Kharkiv region»; providing conditions for the activation of extracurricular independent work of students in the process of understanding the best achievements of artistic creativity and acquiring a unique experience of creating artistic images in artistic and aesthetic activities.

Keywords: artistic and aesthetic taste, region, cultural and historical heritage, formation of artistic and aesthetic taste, primary school age, content, forms, methods, formation of artistic and aesthetic taste of children.

Блудова Ю. «Практична реалізація організаційно-методичної системи формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини».

У статті представлено реалізацію організаційно-методичної системи формування художньо-естетичного смаку молодших школярів засобами культурно-історичної спадщини регіону.

Організаційно-методична система складається з таких блоків: теоретико-методологічний, що передбачає науковий підхід та функціональні принципи цілісної системи формування художньо-естетичного смаку молодших школярів; змістово-технологічний, у якому визначено зміст, форми, методи, засоби, педагогічні умови, етапи дослідження; критеріально-результативний, що має компоненти, критерії, показники та рівні сформованості художньо-естетичних почуттів.

Система передбачає впровадження в освітній процес за такими напрямками: підготовка вчителів початкових класів, керівників гуртків та батьків до формування художньо-естетичних почуттів молодших школярів; підготовка вчителів початкових класів, керівників гуртків та батьків до формування художньо-естетичного смаку молодших школярів (із цією метою розроблено та впроваджено освітньо-консультативну програму «Творчий учитель – обдарований учень» та школу-студію для батьків «Сходінки людської душі»); програму розвитку художньо-естетичної компетентності молодших школярів на прикладі художньої творчості «Краса твоя, Харківщина»; забезпечення умов для активізації позааудиторної самостійної роботи учнів у процесі осмислення кращих здобутків художньої творчості та набуття унікального досвіду створення художніх образів у художньо-естетичній діяльності.

Ключові слова: художньо-естетичний смак, регіон, культурно-історична спадщина, формування художньо-естетичного смаку, молодший шкільний вік, зміст, форми, методи, формування художньо-естетичного смаку дітей.

Relevance of research. The modern stage of the development of the theory and practice of aesthetic education and the formation of artistic and aesthetic taste in Ukraine is characterized by the search for answers to a number of topical questions related to the problem of personality, the development of its potential strengths and opportunities, the formation of a system of spiritual values on which it could rely in everyday life, education, work, communication, creativity. In the scientific and practical literature, one can observe the attempt of scientists, as well as practicing teachers, to propose a new model of the educational process, a complex of forms, methods, means of influencing the consciousness and behavior of children, a system of pedagogical decisions and actions that would allow obtaining the desired educational results [4; 24; 27; 30].

In the conditions of school renewal, the role and importance of artistic and aesthetic education is growing as a means of forming the spiritual world, aesthetic

ideals of young people, the goal of which is the comprehensive development of a personality with a high national cultural potential, a developed sense of beauty. The foundation of artistic and aesthetic education should be the regional cultural heritage, treasures of folk song, poetry, decorative and applied creativity, artistic crafts, etc.

Analysis of basic research and publications. Aesthetic education, which ensures the formation and development of aesthetic feelings, artistic preferences and tastes, becomes one of the primary tasks of modern education. This problem was reflected in the works of such scientists as O. Burov, M. Verb, B. Lykhachov, V. Razumny, Yu. Sharov, O. Divnynenko, I. Doletska, S. Dolukhanov, A. Zys, I. Honcharov, E. Kvatkovskiy, D. Kozlov, P. Mezentsev. M. Kiiashchenko, I. Lazarev, N. Leizerov, L. Levchuk, N. Myropolska, V. Panchenko, H. Padalka, Yu. Pastukhova, O. Rudnytska, L. Rytikova, T. Tanko, O. Khomiak, H. Shevchenko, as well as foreign authors – H. Eysenck, M. Bradley, V. Kennyk and others.

One of the leading categories of aesthetic culture is the concept of «aesthetic taste», which is in a dialectical relationship with all others - aesthetic ideal, aesthetic perception, aesthetic needs; it determines the value attitude of a person to the world, nature, art, forms attitudes, the ability to make aesthetic choices, determines the principle of activity and behavior, which is expressed in the «beauty of a human act».

Various aspects of the formation of taste were investigated in dissertation works: historical and pedagogical genesis of the formation of aesthetic tastes of schoolchildren in the process of educational and educational activities (N. Kalashnyk); formation of artistic and aesthetic tastes of preschool children (H. Lazarenko); junior high school students (T. Lisinska, I. Patsaliuk, V. Zuban); high school students (S. Barilo, N. Zatsepina, O. Ignatovych, V. Strilko, O. Malenytska, Yu. Merezhko, I. Savchuk); education of aesthetic taste in students (V. Vertegel, Yu. Orel-Halik, N. Kalashnyk, N. Popovych); formation of aesthetic and artistic tastes in future teachers (O. Berestenko, T. Babenko, S. Hurov, H. Padalka, O. Korobko, V. Radkina, L. Honcharenko, O. Khomiak); development of artistic and aesthetic tastes in the process of getting to know different types of art (L. Bashmanivska, L. Kalinina, N. Mamchur, I. Savchuk).

One of the effective means of aesthetic education in general and artistic and aesthetic taste in particular are the values of cultural and historical heritage, which embody the experience, norms, achievements of different generations, reproducing the centuries-old history of the development of society. Through language, oral folk creativity, worldview, customs, folk art, the cultural-historical heritage accumulates a huge historical, spiritual-aesthetic experience, which is extremely important for the development of artistic-aesthetic culture, the education of feelings, tastes, the culture of everyday life, work, of human relations (S. Rusova, M. Stelmakhovich, V. Sukhomlynskyi, K. Ushynskyi, H. Vynohradov, V. Horbyk, V. Zhadko, T. Katarhina, M. Kostrytsia, V. Oboznyi, V. Kuz, Yu. Opalko , Yu. Rudenko.

The purpose of the article is to highlight features the peculiarities of the implementation of the organizational and methodical system of education of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age by means of the regional cultural and historical heritage.

Presentation of the main material. The organizational-methodical system consists of three main blocks: target, theoretical-methodological, substantive-technological and creative and productive. Let us present their content.

The target block is presented with the goal and tasks of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

In our research, we rely on such regulatory documents as: Law of Ukraine «On Education» [28], State national program «Education» («Ukraine of the 21st century») [7], State standard of primary general education [8], National doctrine of education development of Ukraine in the 21st century [21], The concept of national-patriotic education of children and youth [16], The concept of artistic and aesthetic education of students in general educational institutions [27], Comprehensive program of artistic and aesthetic education in general and extracurricular educational institutions, as well as scientific research of Ukrainian and foreign teacher-researchers.

The goal of artistic and aesthetic education is formulated in the Concept of

artistic and aesthetic education of students in general educational institutions and consists in the process of perceiving, interpreting works of art and practical artistic and creative activities to form in students a personal and valuable attitude to reality and art, to develop aesthetic consciousness, general cultural and artistic competence, the ability to self-realize, the need for spiritual self-improvement [17].

Based on the goal of artistic and aesthetic education, we set ourselves a specific goal: the education of an aesthetically developed personality with a high national cultural potential, a developed sense of beauty, and developed artistic and aesthetic tastes.

The growth of national self-awareness, which characterizes our society at the present stage, causes the problem of raising children and youth by means of national culture and, first of all, the assets of the regional cultural and historical heritage, which is the first step before mastering the riches of world culture, universal spiritual values and the formation of artistic aesthetic taste. The importance of addressing the assets of the regional cultural and historical heritage is determined not only by its social significance, but also by its national conditioning: through the involvement of children in folklore, decorative and applied arts, and folk traditions, the people continue themselves, generate their spirit, character, and psychology. Therefore, it is the natural desire of every nation to preserve and revive its culture.

In the process of building a theoretical model of the formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age by means of regional cultural and historical heritage, should perform the following tasks:

1. Determine the stages of formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age by means of regional cultural and historical heritage.
2. Scientifically substantiate the application of this model for children of primary school age and take into account the different level of formation of artistic and aesthetic taste.
3. Conduct a component analysis of artistic and aesthetic taste.
4. To justify the choice of methods and tools for each stage of the model.
5. To ensure continuous reflection of the state and process of changing the

level of formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

Performance of these tasks provides justification for the process of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age by means of regional cultural and historical heritage.

The theoretical-methodological block provides methodological approaches (personally oriented, action-oriented, acmeological, axiological, competent, integrative) and principles (humanization and democratization of the educational process; activity, self-activity and self-regulation; systematicity; complexity and interdisciplinary integration; continuity and continuity; purposefulness; cultural compatibility; nationality and ethnicity; conformity to nature; individuality and differentiability; creativity; unity of education and life activities; education of the individual in the team; multi-subject approach; facilitation; emotional saturation of the educational process) functioning of a holistic system of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

The next, content-technological block, is aimed at implementing the content of the tasks of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age in the educational process of primary school. It contains methods of education as a pedagogical toolkit of interaction with younger schoolchildren, forms of educational work and means of educational influence on children of younger school age.

The content of the model is a set of knowledge, practical abilities and skills; development of creative abilities and creativity in the educational process of primary school both during academic work and in extracurricular work.

In the course of scientific research, it was found that modern general educational institutions have significant experience in the application of traditional methods during the educational process. They allow you to convey the necessary information, focus students' attention on the main aspects of the topic, introduce different concepts and approaches to the problem, draw general conclusions, draw parallels with regional traditions and customs of the Kharkiv region.

However, traditional methods are not always focused on the active creativity of students, on their independent and joint decision-making. Therefore, the search for practicing teachers is based on the achievements of psychological and pedagogical science, which requires that teaching methods ensure that schoolchildren master the content of education. Therefore, there is a need to use interactive teaching methods, so that the educational process takes place under the condition of constant active interaction of students. This is co-learning, mutual learning, where both the student and the teacher are equal subjects of learning, understand what they are doing, reflect on what they know, are able to do, and do. It effectively contributes to the formation of skills and abilities, the development of values, the creation of an atmosphere of cooperation, interaction, stimulates creativity, initiative, independent and critical thinking [12].

The organization of extracurricular activities is equally important. Here you can apply such forms and methods as: thematic subject weeks, creative meetings with cultural and artistic figures of Kharkiv Oblast, excursions and expeditions of local history and ethnography, etc.

Excursions are an effective educational event, both in public and in personal development of students, they give a lot of space for the manifestation of their self-activity. Excursions also provide good material for the development of students' ability to perceive the beauty of nature. Usually, such guidance can only be given by someone who has the ability to feel beauty and experience beautiful emotions, that is, excursions always involve pedagogical guidance. The presence of pedagogical guidance during the excursion allows for a close relationship between learning and life, with the practice of education [22, p. 93–100].

Due attention should also be paid to the activities of creative circles of various directions, the activities of art organizations. Cooperation with them gives children the opportunity to get direct experience of studying the assets of the regional cultural and historical heritage, and on the other hand, to involve them in various activities, in particular, ethnographic and ethnographic topics.

The artistic and aesthetic taste of children of primary school age is formed under the conditions of participation in the everyday life of their educational institution, community, community, parents, especially in various events where the assets of the regional cultural and historical heritage, traditions, etc. are presented. For the effectiveness of the educational process, the joint activity of teachers, public organizations and the family is an indispensable condition. Education of children of primary school age requires that all individuals, organizations, and social institutions involved in this process act together, put forward agreed demands on pupils, supplementing and strengthening the pedagogical influence [10, p. 411–413].

In addition, the effectiveness of the educational process and the process of forming artistic and aesthetic taste also depends on the democratic climate that prevails in the educational institution itself. The style of communication between the administration, parents and teachers in the teaching staff itself. A teacher is a role model for students, a practical example of tolerance, mutual respect, mutual understanding. The teacher must respect the student's dignity, his right to his own opinion, encourage open discussion and democratic decision-making, and be knowledgeable about a certain issue. However, this seems impossible, until the teacher himself has no taste and he has not formed an artistic and aesthetic taste [3, p. 45–48].

The above-mentioned forms and methods of education and upbringing are designed to form cognitive and behavioral norms in an individual, which include the ability to reason, analyze, ask questions, look for one's own answers, critically and comprehensively consider a problem, draw one's own conclusions, participate in public life, etc. (see Table 1).

Table 1

Forms and methods of implementation of the organizational and methodical system of formation of artistic and aesthetic taste

		Forms and methods
Forms	Educational activity	Conversations, games, lesson-staging, lesson-dramatization, lesson-competition, lesson-game, lesson-fantasy, lesson-performance, lesson-opening, lesson-travel, etc.
	Extracurricular activities	Excursions, subject weeks, circles, holding traditional calendar and ceremonial holidays, literary and musical compositions, games and

		events, ethnographic explorations, exhibitions of creative works of students, works, visits to theaters, museums, exhibitions, concert halls, historical monuments and other institutions of culture and art, organization of meetings with outstanding figures of culture and art of Kharkiv region.
--	--	---

The main means of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age, which were used in the educational process, were the best samples of the regional cultural and historical heritage.

In the course of the research, assumptions were made that the process of forming the artistic and aesthetic taste of younger schoolchildren by means of regional cultural and historical heritage will be carried out more effectively under the following pedagogical conditions:

- improving the artistic and aesthetic culture of teachers, heads of groups of general educational institutions and applying the acquired knowledge of the best examples of the cultural and historical heritage of the region to improve the process of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age;
- enrichment of the content of the educational process of the primary school with the best examples of folk art, regional cultural and historical heritage assets;
- integration of aesthetic knowledge into the field of activity of younger schoolchildren, involvement of students in active independent evaluation of works of folk art under the conditions of a conscious artistic image and acquiring their own experience of creating an artistic image in artistic and aesthetic activities.

Domestic and foreign scientists (V. Bespalko, S. Honcharenko, M. Skatkin and others) in their works emphasized the need to define the stages of pedagogical research. The basis for their research is the set pedagogical tasks, their phasing and forms of implementation of pedagogical relations [6].

In our study, the stages of the organizational-pedagogical model of forming the artistic-aesthetic taste of children of primary school age by means of regional cultural-historical heritage are defined as: diagnostic-motivational, content-active and reflective-corrective.

The creative-resultative block of the organizational-pedagogical model of

forming the artistic-aesthetic taste of children of primary school age has: an emotional-value component (includes aesthetic perception, aesthetic feelings, aesthetic experiences, aesthetic pleasure); motivational component (contains aesthetic interests and personal needs); the cognitive component (the indicator is intellectual development, aesthetic experience, views and ideas of the individual) and the activity-creative component (reflects the individual's readiness for creative activity and his artistic and creative skills).

According to the components (emotional-value, motivational, cognitive, and activity-creative), we selected the following criteria: cognitive, value-orientational, motivational, creative.

The levels of formation of artistic and aesthetic taste are defined as high, medium, and low. The main component of this block is the expected result: increasing the level of formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

So, summarizing the above, we claim that the built model is a complete system, which consists of the following blocks: target, theoretical-methodological, substantive-technological and criterion-resultative. The blocks are closely interconnected and are aimed at ensuring the implementation of the assigned tasks. And the introduction of the developed organizational and pedagogical model into the educational process of the elementary school will contribute to the formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

Based on the study of the methodological foundations of the essence and content of the concept of artistic and aesthetic taste, the study of the degree of scientific development of the problem, the study of historical and pedagogical aspects of its development, the study of the educational potential of the regional cultural and historical heritage, the study of pedagogical experience, the analysis of the results of scientific works on the study of this problem, we developed and introduced into the educational process of the primary school of comprehensive educational institutions of Kharkiv and Kharkiv region a theoretical model of forming the artistic and

aesthetic taste of children of primary school age by means of regional cultural and historical heritage.

The purpose of the formative stage of the experimental research we respect to introduce the author's methodology into the educational process, which is implemented in three directions:

- training of primary school teachers, group leaders and parents for the formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age (for this purpose, the educational consulting program «Creative Teacher – Gifted Student» and the School of Parenthood studio «Stairs of the Human Soul» were developed which is carried out in the work of methodical associations of teachers, head teachers, group leaders, and parents and provides for teachers, group leaders to master the method of formation artistic and aesthetic taste by means of regional cultural and historical heritage through familiarizing them with various diagnostic, developmental and corrective methods, with the technologies of artistic and aesthetic education with the introduction of assets of regional cultural and historical heritage;

- saturation of the content of the educational process of the primary school with the best examples of artistic culture of the regional cultural and historical heritage in the process of educational work: introduction of the program of artistic and aesthetic development based on the examples of artistic creativity for the students of the primary school «Your Beauty – Kharkiv Region»;

- creation of conditions for the activation of extracurricular independent work of students in the process of understanding the best assets of artistic creativity, acquiring their own experience of creating an artistic image in artistic and aesthetic activities.

We believe that the introduction of the author's methodology into the educational process of experimental general educational institutions at the diagnostic and motivational stage should begin with the training of primary school teachers and group leaders for the formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age. This training should be conducted during the work of methodical associations of teachers, head teachers, group leaders, and parents and included:

1) work on the activation of aesthetic education of teachers;

2) teachers, group leaders mastering the method of forming artistic and aesthetic taste by means of regional cultural and historical heritage. The theoretical and methodological training of teachers involves familiarization with various diagnostic, developmental and corrective methods, technologies of aesthetic education and the formation of artistic and aesthetic taste of children of primary school age, with familiarization with regional cultural and historical heritage assets.

In order to realize the set goals, the pedagogical consulting program «Creative Teacher – Gifted Child» was developed. It provides teachers and group leaders with information on aesthetic education and the formation of children's artistic and aesthetic taste by means of regional cultural and historical heritage.

The goal of introducing the pedagogical consulting program is to train a nationally educated, professionally competent specialist with a developed artistic and aesthetic taste.

Tasks of the consulting program:

- Assimilation by students of the system of knowledge on the problem of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age;
- Development of skills and qualities that contribute to the formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age;
- Stimulation of specialists for self-improvement and self-development;
- Development of a system of tasks that will contribute to aesthetic education, the formation of artistic and aesthetic taste and the development of personal qualities of students.

The consulting program is designed for primary school teachers, heads of secondary schools and group leaders. It consists of four sections:

Section 1 – Artistic and aesthetic taste of an individual as a pedagogical problem – reveals the views of scientists on the concepts of «taste», «aesthetic taste», «artistic and aesthetic taste»; theoretical principles and history of the formation of the concept of «artistic and aesthetic taste» («Stairs of the human soul», «Culture of communication»);

Chapter 2 – The educational potential of the regional cultural and historical heritage and its influence on the aesthetic development of children of primary school age reveals the concepts of material (monumental art, nature, architecture, history, archeology) and immaterial (language, folklore, customs, rites, traditions, folk art (musical, choreographic, decorative and applied)) of cultural and historical heritage and forms of their manifestation («The beauty of the land of my Kharkiv region», «My people, I will return to you», «Music in my life», «Remember. Revive. Save»);

Section 3 – Features of the formation of artistic and aesthetic taste in children of primary school age is devoted to the disclosure of psychological features of the development of children of primary school age and the study of modern approaches to the formation of artistic and aesthetic taste by means of regional cultural and historical heritage («The use of various types of folk art in the aesthetic education of younger schoolchildren», «Who works with love, brings poetry to any work», «Children in painting», «Theatre and children»);

Section 4 – Practical study of the regional cultural and historical heritage, where students theoretically acquire knowledge of the basics of folk art, practically familiarize themselves with various genres, types and means of folk art («We are all your children – Kharkiv region», «Let's gather together the embroidered country», «Correspondence trip to the native city»).

The School of Parenting «Stairs of the Human Soul» should work for parents of elementary school students, which provides for individual and collective forms of work. Yes, these are lectures aimed at clarifying the psychological and physiological characteristics of younger schoolchildren, the characteristics of aesthetic education and the formation of artistic and aesthetic taste («The example of parents in the education of children», «Singing Ukraine: where it all began»). Conversations are planned for parents, during which teachers should present the material in such a way as to encourage the interlocutors to express their own opinion («A person begins with good», «Oh, our miracle is Kalino, Ukrainian's beloved language»), consultations to be held individually or for a group of parents with the same problems or achievements in aesthetic education («How to raise a creative

personality», «Esthetics of words»), round tables in which not only teachers but also psychologists, group leaders participate, methodologists, other specialists («How to cultivate interest in books», «The influence of folk art on the spiritual development of a child», «He who does not know his past is not worthy of his future», «People, be mutually beautiful», «The Internet is a friend or the enemy in raising children»), oral magazines consisting of 3–5 pages (for example, «Specialist's advice», «Interesting to know», «Students speak», etc., which will highlight current problems of aesthetic and spiritual development of student youth, considered issues that concern them and are based on experience («We nurture children's talents», «Kaleidoscope of schoolchildren's leisure time»), parents' conferences, at which parents should exchange experiences of family upbringing, traditions, prepare their own reports, discuss current issues («Involvement of children in national culture and traditions», «Magic patterns of our home», «My native land, my country of neozora», «Let's touch», «Speech with the heart»).

A separate form of work provides for the creation of parents' clubs, which should function on the principles of voluntariness and personal interest, where people are united by common interests and passions (poetry, music, painting, decorative and applied arts). Classes at the club are not just a meeting of people with hobbies. These are traditions, communication, joint work of parents and children, formation of culture, character, and taste. One of the traditions is the presentation of the club's achievements (in the form of a video film, an exhibition of works, a charity auction, etc.).

In addition, permanent lectures are organized for teachers, group leaders and parents, it is planned to hold individual consultations on providing assistance in mastering the skills and abilities of certain types of folk art, to organize meetings with experienced teachers, cultural and artistic figures, and leaders of creative groups of the Kharkiv region. Participants of the educational process should closely cooperate with the regional organizational and methodical center of culture and art.

During this stage, explanatory and informational work should be carried out with younger schoolchildren, in which class teachers, subject teachers, parents, group

leaders and other organizations will be involved. We consider it important to focus students' attention on spiritual, aesthetic, national values, the need for their affirmation in social relations; the need for the formation of artistic and aesthetic taste, the ability to evaluate the regional cultural and historical heritage, the cultivation of respect for history, traditions, folk art of one's region, a careful attitude to culture, tangible and intangible cultural and historical heritage, etc.

After studying the scientific and pedagogical literature and during the preparation for conducting experimental work, we determined the main directions of expanding and deepening knowledge about the best examples of regional cultural and historical heritage in the educational process of primary school as an effective means of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

1. Enrichment of the content of the educational process, which took place on the basis of:

a) deepening of knowledge about the acquisition of regional cultural and historical heritage, folk art, traditions and rites in the educational process of primary school and strengthening their importance during the formation of artistic and aesthetic taste of children of primary school age;

b) introducing the amount of information about artistic and aesthetic taste and the need for its formation in children of primary school age.

2. Increasing the influence of the best examples of regional cultural and historical heritage in the process of educational work, which would be carried out by:

a) increasing the number of events with an aesthetic, ethnographic, ethnographic focus;

b) saturation and intensification of educational work with information about the acquisition of regional cultural and historical heritage.

3. Creation of pedagogical conditions for the activation of independent work of students in the process of understanding the best assets of the regional cultural and historical heritage thanks to the involvement of:

a) to various forms of ethnographic research, creative work;

b) through executive and aesthetic-creative activity.

In order to effectively apply the identified pedagogical directions, we consider it expedient to use various forms and methods of work not only directly during educational activities, but also during extracurricular hours. Therefore, the chosen areas of activity should cover all aspects of the educational process: education, upbringing and independent work of children of primary school age. As for independent work, it should be clearly organized by the teacher and involve joint activities of students, teachers and parents. It is indisputable that in the educational process the defined areas of our activity are interrelated, pass one into the other, often using the same forms, but their different possibilities.

During the creation of the experiment program, the content of the formation of artistic and aesthetic taste should be taken into account, the basis of which is:

- taking into account the age and psychological features of the development of children of primary school age in accordance with the main pedagogical ideas of domestic and foreign scientists;
- use of traditional and non-traditional methods during educational activities;
- the use of a variable and differentiated approach to the place of educational events (classroom, assembly hall, museums, parks, etc.);
- differentiation of forms and methods of conducting educational activities taking into account the interests and inclinations of students;
- involvement of parents, group leaders, cultural and artistic figures of Kharkiv Oblast in the educational process;
- creation of success situations for each student, taking into account his individual abilities, inclinations and interests;
- focusing attention on the tasks of developing and educating students, exerting an active emotional influence on schoolchildren, taking into account their organizational and creative abilities;
- mandatory self-analysis, mutual analysis, self-assessment, self-correction (mutual correction) of activities.

So, verification of the developed author's method of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age should be based on the following positions:

- provision of emotional coloring of the educational process, organization of aesthetic education, saturation of the content of education with the assets of the regional cultural and historical heritage;
- use of dialogic communication;
- the use in the educational process of various types, forms and methods for the organization of subject-subject training;
- development of educational and methodological support for the developed technology;
- evaluation of activities to stimulate further work, analysis of not only the final result, but also the process of its achievement.

The formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age by means of regional cultural and historical heritage took place according to the developed stages (diagnostic-motivational, content-activity, reflexive-corrective).

1 stage. The diagnostic and motivational stage provided for the organization of the work of positive motivation of students regarding the necessity and importance of the formation of artistic and aesthetic taste.

The goal of the diagnostic and motivational stage: formation of students of awareness of the importance of artistic and aesthetic taste, positive attitude and persistent interest in the regional cultural and historical heritage, history and folk art of the region.

The American psychologist A. Maslow argued that in order to really involve a person in the performance of tasks set forth by social life, it is necessary to determine the motivation that is capable of prompting appropriate actions, and only based on this motivation, it is possible to stimulate a person to solving ever higher tasks [20]. It is the motive that determines the content of a specific action, while the action is aimed at a conscious goal that corresponds to the conditions of its implementation.

From elementary school age, changes in the motivational sphere take place. Motives of children's attitude to art, the beauty of reality are realized and differentiated. According to the researcher O. Rudnytska, one of the reasons for the manifestation of the need is the attractiveness and significance of the object. The aesthetic needs of a person are manifested primarily through artistic interests and needs, the need for communication with various types of folk art, in artistic creativity. From this, it becomes clear the complex interdependence of the emotional saturation of the educational process and the formation of motives, which are the personal tool that directs the educational activity of the student, his desire to overcome all kinds of obstacles, to persistently move towards the goal [30, p. 95].

During the work, special attention should be paid to the motivation of primary school students to master the knowledge of the history of their region, culture, traditions, customs, rites, to inform about the life and work of outstanding figures of the region (scientists, architects, writers, artists, athletes, composers, artists), encourage learning about the richness of the native language; familiarized the children with the theoretical foundations, the main concepts related to artistic and aesthetic taste, regional cultural and historical heritage, folk art, studied the essence of the concepts: «artistic and aesthetic taste», «regional cultural and historical heritage», the foundations of the formation of artistic-aesthetic taste, its signs, influence of regional cultural and historical heritage on the formation of artistic and aesthetic taste of children of primary school age.

Feeling the beauty of nature, surrounding people, things creates special emotional and mental states in a child, arouses immediate interest in life, sharpens inquisitiveness, thinking, and memory. Strong emotional experiences remain in the memory for a long time, often turn into motives and incentives for behavior, facilitate the process of developing beliefs, skills and behavioral habits. We agree with the opinion of V. Sukhomlynskyi: «Beauty sharpens humanity. If a person is brought up from childhood on beauty, first of all on good books, if he develops the ability to experience, a sense of affection, admiration for beauty, then it is hardly possible for him to become soulless, nasty, debaucherous. Beauty, primarily spiritual values,

nurtures the sophistication of nature, and the finer the nature, the more acutely a person perceives the world and the more he can give to the world...» [33].

Under the motivation of children of primary school age in the formation of artistic and aesthetic taste by means of regional cultural and historical heritage, we understand a purposeful, scientifically organized, planned, systematic educational process characterized by the involvement of children in active multifaceted activities and the formation of a positive attitude towards these activities.

Children's literature, animated films, movies, puppet theater, drama theater, music, dance are the leading form of familiarization with the artistic and aesthetic ideal for elementary school age. Book, cartoon or movie heroes appear as carriers of good or evil, mercy or cruelty, justice or lies. Understanding this, the child takes the side of good, sympathizes with heroes fighting for justice against evil.

V. Sukhomlynskyi notes that so that the first ideal ideas of a child do not remain at the level of only verbal and figurative expression, it is necessary to constantly, by all means, encourage children to learn to imitate their favorite heroes in their behavior and activities, to really show kindness, justice, the ability to reflect and express an ideal in one's creativity: poems, songs, drawings, dances, creativity [32].

The introduction of means of regional cultural and historical heritage into the educational process should take place during the use of traditional forms and methods of learning (conversations, games, etc.) and active ones (thematic concerts, creative evenings, etc.). We are convinced that priority attention should be focused on enriching the ethnographic content of educational subjects («Ukrainian language», «Literary reading», «Natural science», «Labour training», «Fine art», «Musical art», «I am in the world», etc.) as well as introducing the best examples of the cultural and historical heritage of the region into the educational process, creating conditions for the influence of these assets on the social life and daily life of students.

At this stage, it is expedient to involve students in the participation and preparation of various events on national, ethnographic, folklore topics (St. Andrew's evenings, staging of traditional folk holidays, etc.); to increase the number of

regionally oriented informational and explanatory work at the household level; to intensify creative activity (competitions for the best reading of works by Kharkiv authors and composers (songs, humorous sketches, poems, etc.), staging of prose works by writers, thematic concerts, etc.).

Therefore, the formation and development of students' motivation during the educational process is a very relevant issue, because they receive information about artistic and aesthetic taste and the main ways of its formation in general and the means of regional cultural and historical heritage in particular. Therefore, lessons and extracurricular activities should be designed in such a way that, along with the assimilation of theoretical and practical knowledge and skills, a stable belief in the importance of aesthetic education, the formation of artistic and aesthetic taste by means of regional culture and historical heritage, and the formation of the student's personality, his preparation to life.

The final result of the motivational and preparatory stage should be the creation of program for the formation of artistic and aesthetic taste (definition of the purpose, forms, methods of formation of taste by means of regional cultural and historical heritage, criteria for evaluating results).

The 2nd stage is substantive and operational. The main goal of the content-activity stage of the implementation of the developed author's methodology is to acquire knowledge by children of primary school age with the help of a complex methodological toolkit, skills and abilities that contribute to the formation of artistic and aesthetic taste; expansion and deepening of knowledge about the best examples of regional cultural and historical heritage.

This same content-activity stage involves enriching the content of education with the assets of the regional cultural and historical heritage. It should be implemented in all primary school subjects, but the main ones should be: «Ukrainian language», «Literary reading», «Natural science», «Labour training», «Fine art», «Musical art», «I in the world».

The new introduction of the mentioned subjects to the curriculum will significantly strengthen the issue of students' understanding of the best examples of

regional cultural and historical heritage, and this will undoubtedly affect the strengthening of the process of forming artistic and aesthetic taste.

During the research-experimental work on the introduction of regional cultural-historical heritage into the educational process of the National Education Center for the purpose of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age, the works of V.O. should be included in the program of each semester. Kharkiv authors, composers, various samples of folk art, characteristic of the Kharkiv region.

Enriching primary school programs with regional cultural and historical heritage contributes to the activation of the process of aesthetic perception and assimilation of national artistic images, the desire to be imbued with the spirit of the best examples of the centuries-old culture of our people.

Thanks to meetings with famous cultural and artistic figures of Kharkiv region, visits to regional museums, parks, theaters, involvement of students in active forms of work, children will be able to participate in specific activities aimed at restoring, preserving and increasing the material and spiritual wealth of the region.

Increasing the level of formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age will contribute to increasing the influence of the implemented assets of the regional cultural and historical heritage in the educational process of primary school. Experimental work in this direction should be carried out in two ways: by involving students in the preparation, participation and holding of events on ethnographic, ethnographic topics or dedicated to culture, the work of outstanding figures of culture and art of Kharkiv, as well as by activating informational and explanatory work of a regional direction on the everyday levels

In order to deepen knowledge of the history of the region, its art and increase the creative potential of younger schoolchildren in order to activate the process of forming artistic and aesthetic taste within the framework of a formative experiment, the aesthetic education program «Your. Beauty – Kharkiv region» and implement it in the curriculum of primary grades of general educational institutions.

The purpose of studying the program «Your beauty - Kharkiv region»: to acquaint elementary school students with tangible and intangible cultural and historical heritage, to form the artistic and aesthetic taste of younger schoolchildren on the best examples of the regional cultural and historical heritage of Kharkiv region; to educate the personal responsibility of each student for the preservation, restoration and multiplication of the cultural and historical heritage of the region.

The tasks of studying the course «Your beauty – Kharkiv region»:

1) to promote students' assimilation of the basic concepts of «artistic and aesthetic taste», «material cultural and historical heritage», «intangible cultural and historical heritage», «folk art».

2) to determine the educational potential of the regional cultural and historical heritage, its spiritual and cultural values, traditions, customs, features of folk art;

3) to involve younger schoolchildren in researching and learning about the cultural and spiritual heritage of the region in a historical and cultural context;

4) to reveal the features and place of the region's cultural and historical heritage in Ukrainian culture;

5) to activate the needs for self-education of artistic and aesthetic taste among children of primary school age on the best examples of regional cultural and historical heritage.

The program consists of separate blocks: «Slobozhan motifs», «We gain strength from the people», «Rainbow of nature», «Frozen music of the city (architecture)», «Fair of literary wonders», «Music knocking in our heart», «Gallery of magic colors», «See the beautiful – create the amazing», which include various topics of classes. The content of the classes gives children the opportunity to experience the world of beauty as a whole, allows them to develop their creative abilities, to evaluate the objects and phenomena of the surrounding reality. The content of each block can be implemented separately from the others, but in order to solve the set goal, it is necessary to conduct systematic work on all blocks.

In addition, the program provides various forms and methods of educational work on the aesthetic development of the student's personality and the formation of

his artistic and aesthetic taste. These are conversations, practical classes, creative workshops, master classes, excursions, visits to concert programs, museums, etc.

Purposeful work in a given direction will lead the child to the fact that beauty should be present in all spheres of human activity, throughout his life. Let's consider the proposed program in more detail.

The first block «Slobozhan motifs».

The first topic is «Emergence of Kharkiv». During its implementation, attention should be paid to the study of the history of the Kharkiv region from ancient times to the present day, the founding of Kharkiv itself and the largest cities of the region. Children can learn about the legends related to the origin of the city's name, the main heraldic symbols from the beginning of the city's founding to today: the coat of arms and the flag of the Kharkiv region. Students can familiarize themselves with the history of its creation and current activities. In order to deepen and consolidate their knowledge, children have the opportunity to visit the following expositions of the museum: «Polovtsian stone puppets», «Our region of the 9th – 18th centuries», «Historical essays». After visiting the museum, a drawing competition among students of the elementary school "Kharkiv: from the fortress to modernity" is planned. The final work is to write a mini-essay-reflection on the topic «Kharkivshchyna is my most native region», in which students must analyze what information they know and what information they received during conversations and excursions.

The topic of the second lesson is "Slobozhan patterns". In it, children will be introduced to the features of housing construction in the Kharkiv region, its decoration and interior. On the basis of archival data and photographs, the children should learn that the houses were made of wood, the walls were woven from brushwood and plastered with clay. The walls were necessarily nailed and plastered with clay and chaff, and then whitewashed. The roofs were covered with straw. The inside of the house was decorated with carvings and decorated with towels.

The third topic is «My great-grandmother's chest». One of the distinguishing features is clothing in the Kharkiv region. Folk clothing is an original phenomenon

that has developed and improved over the centuries and has not lost its original features.

It is appropriate to consider the features of each individual item of clothing. For girls, the real decoration was a long braid, and they decorated their heads with wreaths, capes, caps, and hats. The girls had necklaces and dukachi on their necks. Traditional women's clothing consisted of a woman's shirt, a spare, a sheet, a skirt, a skirt, a corset, a skirt, a dress. The region in which the girl lived could be determined by appearance, color and fabric. Men's clothing was no less bright. It consisted of a headdress, a man's shirt, pants, a belt, and boots. Traditionally, women's and men's clothes were decorated with embroidery.

In the historical and local history museums of the Kharkiv region, which children will visit, there are many ornaments and things that reflect the everyday life and artistic tastes of our ancestors. A variety of dishes, work tools, decorations, because our ancestors not only fought against attackers and conquered territories, but also celebrated holidays and ceremonies, took care of the beauty of clothes, decorated their homes, household items, dishes [20, p. 38–49].

The fourth theme is «Slobozhan crafts». Kharkiv Oblast also differs in its industries. The children will learn that the leading ones were: farming, horticulture, cattle breeding, beekeeping, milling, tar making, various crafts and Sloboda-Ukrainian fairs.

The second block «We gain strength from the people» is dedicated to the ethnographic heritage of the Kharkiv Region. The first topic was «Traditions and customs of my people». The children will be able to learn about national holidays, customs and ceremonies, which are undoubtedly the treasure of the Ukrainian people. According to their structure, holidays and rituals are not only a form of leisure, but all the main ethnopsychic, psychological and ethical gene forms are encoded in them.

It is the national traditions that most fully correspond to the mental characteristics of the Ukrainian people, have a moral-aesthetic and humane principle, they differ in ethnological, national-cultural, folk-pedagogical character and should

become prominent foundations in the introduction of the national idea into society [10, p. 411–413].

Mastering folk customs requires additional work from teachers. For a full and deep understanding of the traditions of the Ukrainian people, the teacher needs to acquaint the students with the rituals in the lessons of Ukrainian studies, Ukrainian language and reading, familiarization with the surrounding world, music, fine arts, labor training and extracurricular activities. Studying rites and customs, schoolchildren feel involved in the glorious traditions of their native people. When preparing for the holidays, all family members should be involved in the preparation, and school holidays will cease to be «events» and turn into family holidays [19].

Meetings with people who have dedicated their activities to the study of rites and traditions of Kharkiv region will be organized for children. The leader is the Kharkiv regional organization of the All-Ukrainian Union of Local Historians. The basis of its activity is scientific research, educational activity, popularization of local history materials.

Students and teachers will closely cooperate with the children's folklore and ethnographic collective «Verbychenka», which works in the House of Children's and Youth Creativity in Nova Vodolaga, Kharkiv Region. Its participants work on the study and reproduction of the song folklore of Kharkiv Region, the study and revival of traditional folk rituals, study the crafts and crafts of the region, engage in embroidery, pysankar, and make charms.

The most active cooperation will be carried out with the scientific and performing folkloristic collective «Muravsky Shlyach», which works at the Kharkiv Regional Organizational and Methodological Center of Culture and Art. The members of the group are engaged in research and performance of musical folklore of Eastern Ukraine (Kharkiv region, Sumy region and Poltava region). At its concerts, «Ant's Path» will perform not only folklore, but also present folk rites, games, traditional ensemble music («three musics») and regional dances, directly involving the audience in the action.

It is impossible not to consider the amazing nature of Kharkiv Oblast. That is why block 3 was called «Rainbow of Nature». Contemplation of landscapes has a positive effect on the formation of artistic and aesthetic taste. The picturesque nature of Kharkiv region is represented by regional landscape parks, forests and oak forests, colorful meadows, picturesque shores, quiet rivers and transparent forest lakes of Kharkiv region.

The most effective means of studying natural resources is an excursion. With the help of excursions, it is possible to study the peculiarities of the natural and climatic conditions of the Kharkiv region. Excursions to the State Museum of Nature of Kharkiv National University named after V.N. Karazina, botanical garden of Kharkiv National University named after V. N. Karazina, garden named after T. H. Shevchenko and Kharkiv Zoological Museum. During extramural trips, children will get to know the best natural sights of the Kharkiv region: Krasnokutsky Dendrological Park, Nataliivsky Park-Monument Park of Gardening and Park Art, Gomilshan Forests National Nature Park, Sharov Arboretum.

The result is a drawing competition "Nature and fantasy", as well as environmental mornings «Traveling through our native land» and «Waltz of flowers», where children in groups must first compose ecological fairy tales, decorate the classroom and prepare costumes, read their favorite poems about nature.

Block 4 «The Frozen Music of the City (Architecture)». In the following two topics, it is advisable to consider the best examples of the architectural heritage of Kharkiv Oblast. Because, according to S. Zaremba, heritage is «a source of historical knowledge, an important means of shaping the worldview of our contemporaries based on the experience of the past» [11, p. 5–24]. It provides a real opportunity to find oneself, one's experiences in various types of heritage, reflects a long-established mechanism of transferring values and experiences selected by time to descendants and is important to the extent that it helps society to see future needs in a new way [9, p. 29–31]. Architecture is the memory of the past engraved in the stone annals of streets and squares.

The artistic significance of architecture is manifested in its ability to reflect and remember the specifics of culture, the zeitgeist of its creation. One of the functions of architecture is to reflect the specifics of people's lives at the present time in a given place. Constantly being in an architectural environment, students hardly express any arbitrary interest in it. Scientists note that the perception of surrounding buildings occurs involuntarily, at a subconscious level. One of the important tasks of a teacher is to teach students to see beauty in the everyday, familiar, to determine the place of their country in world culture.

Architecture represents part of the material culture of society and at the same time acts as a form of art that creates artistic images. Reflecting the ideas and tastes of the society of the corresponding era, architectural images have a strong ideological and aesthetic impact on people. Children can look at old photos of Kharkiv and modern photos, comparing how their city changed over time.

In the next topic, students have to study the temples and monasteries of the Kharkiv region. First of all, children should learn about the history of the establishment of the Kharkiv diocese and the history of the construction of churches and monasteries. The main churches and monasteries that the children should familiarize themselves with are: Annunciation Cathedral, Dormition Cathedral, Holy Intercession Monastery, Three Saints Church, Choral Synagogue, Dormition Cathedral of the Most Holy Theotokos. Virgin Mary, St. Panteleimon Church, St. Tatiana's Chapel.

As for the third topic «Architectural ensembles of the city», it should consider the architectural features of Kharkiv, the foundation of Kharkiv streets and outstanding architects who worked on the improvement of the city. Students should familiarize themselves with the city's landmarks: the Derzhprom building, the monument to Taras Shevchenko, the «Mirror Stream» complex, the House of Scientists, the Glory Memorial Complex in Lisopark, Poetry Square.

The final lesson is the «City of the Future» theme, which allows children to discover their interests and realize their dreams. Students were asked to create a fantastic project of the city of the future, their fairy-tale city in which they want to

live. The main condition is the preservation of the architectural heritage of the Kharkiv Region. Working on this project requires creativity and initiative from children.

Block 5 «Fair of Literary Wonders» during which the activity of theaters and literature of Kharkiv Region will be studied.

The first topic of this block is «Theatre Magic». It has to introduce the children to the history of the establishment of the Kharkiv theater, because today the revival of the national consciousness of the Ukrainian people, the need to understand and popularize their past and a careful attitude to Ukrainian culture, the assets of the regional cultural and historical heritage, the question of the origins and roots of the Ukrainian theater is relevant.

Theater is one of the oldest forms of art known to mankind. Children have the opportunity to familiarize themselves with the world around them with the help of actors, gain experience in interaction between people, fantasize together with the actors and immediately bring their fantasies to life. With the help of theatrical performances, students get acquainted with folk culture, traditions, customs, develop artistic and aesthetic taste, as well as personal qualities, because the theater combined many types of arts: literature, painting, architecture, music, plastic dance.

Theater is one of the effective means of educating children's moral feelings. The very essence of theatrical action is a game, an emotional action close to children of primary school age [15, p. 157–170].

Education through the art of theater involves a full perception of the performance, understanding of its language. Theater is the art of speech and action. Images on the stage are revealed in the verbal and physical actions of a living person - an actor - directly at the moment of creativity, and thus affect the viewer. Such immediacy of emotional impact requires creative activity of perception, imagination, and thought from the viewer [5, p. 19–28].

Authors and actors set themselves the goal of conveying simple, obvious, universal truths to the audience, but they do it not explicitly, but with the help of

complex and beautiful images, fully using the expressive potential that the art of the stage carries, touching sensitive places in souls of the viewer.

After visiting a number of theater performances, the teacher should give a task – to draw what he liked most in this or that performance, or to sculpt the main characters from plasticine, make scenery for the work and write his own feedback essay. This will make it possible to understand how much the child's baggage of impressions has been replenished from watching performances..

The second topic is «To love one's native land – to glorify it in literature». Every country, every city, every village is proud of outstanding individuals who were born, studied or worked there.

Kharkiv Oblast is a place with an interesting history and a rich artistic life. Kharkiv region is the homeland of many artists, composers, writers, poets and has long been famous for the names of people who occupy a prominent place in the literary life of Ukraine.

The children will get acquainted with the biographies and works of Ukrainian writers who at one or another period of their lives worked in the territory of the Kharkiv region and with writers from their countrymen. Let us give an example of individual authors and their works: P. Hulak-Artemovskiy (the fable «Two Birds»), Ya. Shchoholev (folk songs that glorified life and work «Weaver», «Tailor», «Miroshnyk»), the beauty of Ukrainian nature «May», «Autumn», «Step», poems that were set to music «Pryakh», «Boots», «Winter Evening»), P. Hrabovskiy (the poem «To the School»), O. Oles (the story «The Christmas Tree», «Duel», «Wolf», «Crab Fisherman», «Name Day» and fairy tales that the author retold in verse form «Ivasyk-Telesyk», «Forest Tsar Oh»), N. Zabala (the story «Yasochka's Book», «Yasochkin's Kindergarten», «Bear's Hut»), O. Ivanenko («T-shirt and Frog», «We are still small», «Sandals – Full Speed», «Wonderful Flower», «Three Wishes», «Where Did the Crane Fly», «Halochka», «Forest Tales»), M. Trublaini («Travellers», «Schooner Columbus»), H. Skovoroda («Fables of Kharkiv», fairy tales), B. Hrinchenko («From the Mouth of the People», «Literature of Ukrainian Folklor»), H. Khotkevich («We will conquer everything with kindness»), M. Johansen (poetry collection «Ash»),

Yu. Stadnychenko («Do not reject good deeds»), M. Pobelian («Give me a palm», «Snows on two»), O. Taranenko (poems from the collections «September», «Simple plot»). Children will meet with contemporary writers.

The students can visit the Kharkiv Literary Museum, which preserves the atmosphere of different literary eras. Litmuseum offers exhibitions, excursions, interactive programs, presentations, meetings with artists, master classes.

One of the creative tasks is to try to write a poem or a fairy tale that can be read to classmates in class. Following the results, the readers' contest «Our Nightingale's Language» will be held, in which the works of Kharkiv writers will be performed, and children will try themselves in the role of actors and directors and act out a fairy tale at a school lunch.

Unit 6 – «Music knocks in our hearts». Musical art is a powerful means of developing the emotional world of an individual. The essence of the emotional impact of musical art on a person is that when it is perceived, intuitive ideas about emotions are activated, which provides an understanding of the emotional nature of music. The use of methods and techniques that stimulate a creative, intuitive understanding of music activates the process of artistic perception of the individual, develops his artistic thinking.

In the Kharkiv region, musical art developed quite intensively: song, choral and symphonic, operatic and ballet. Many talented works of Ukrainian composers have entered the treasury of both national and world musical culture.

The art of choreography is the result of the evolution of dance culture, the practical activity of teachers-choreographers and performers who constantly turned to dance as a universal means of harmonious human development. As the social order and living conditions changed, the nature and subject of art changed, and so did dance. Each stage in the development of society put forward a certain order to culture for dance, which had its roots in the ancient customs and beliefs of people. There is no nation in the world that does not have its own dance. Dance is an integral part of human culture, which allows you to learn and recreate the world with your specific means, inaccessible to other types of activity [24].

To familiarize themselves with folk choreography, students can attend open classes of the children's choreographic studio «Vizerunok» of the exemplary song and dance ensemble «Friendly Guys», which in 1972 received the title of «exemplary».

We note that at this stage it is advisable to introduce problem-search situations. Students can receive various creative tasks (when studying Ukrainian folk dance, students should be asked to determine how best to perform it: solo, in pairs or standing in a circle; children were offered to choose children's musical instruments), which will emphasize the expressiveness of the musical image during the accompaniment to the piece). The use of such tasks contribute to the activation of musical activities, the concentration of students' auditory attention, make them think, reflect, and develop creative abilities.

In elementary school age, attention should be paid to the development of musical interest. A teacher «should not just teach music, but also become a full-fledged organizer, facilitator, consultant and definitely a motivator for students in the learning process at every stage» [14, p. 797].

This is facilitated by the introduction of game situations, which are often used in work with children of primary school age. Having correctly organized game situations, you can organize song creation, staging, dramatization (singing a lullaby to a doll, putting it to sleep, portraying the actors about whom the song is sung, etc.). This helps to maintain children's interest in a lesson or an extracurricular activity, relieve emotional stress and prevent overtiredness.

So, we agree with A. Kharkivska that «a modern specialist in musical art is an innovator with a high level of musical culture, who is able to develop artistic thinking in his students, to promote the popularization of musical art» [13, p. 606].

Unit 7 – «Gallery of Magical Paints» provided students with an introduction to art. Artistic works concentrate the experience of humanity, the knowledge and achievements that form the basis of spiritual culture. In this regard, the skills of evaluation activity in the field of fine arts contribute to a deeper knowledge of reality, which gives the formation of artistic evaluations a social significance [25, p. 135–142].

The final block «To see the beautiful – to create the amazing» is provide for the grouping of children into microgroups according to their hobbies and their independent presentation in the form of a report concert.

In our opinion, «increasing interest in musical creativity, acquiring musical knowledge and skills will contribute to the expansion of the teacher's worldview, increase the level of both professional and musical culture, and will also allow the formation of a responsible citizen, a patriot of Ukraine, capable of multiplying the cultural values and assets of the state» [13, p. 608].

When teaching the program, teaching methods that encourage students to co-create, that is, to a creative attitude and conscious assimilation of knowledge with the intention of applying it in practice and in everyday life, should be widely used. Special attention should be paid to creating a favorable creative atmosphere in the educational process; activation of figurative thinking, imagination of students; the awakening of an emotional and valuable reaction in the process of communicating with the best examples of regional cultural and historical heritage, emphasizing the educational value of folk creativity.

Conversations «May love for Ukraine live in the heart of every child», «Ukrainian embroidered women – like the rainbows of the dawn», «And yet: in the beginning there was a word» will be effective in forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age; quizzes «Traditions and customs of my people», «Kingdom of nature», «Cossack state – our pride and glory», «People teach how to live in the world»; development of mini-projects «Kharkivshchyna is mine – a dot on the map» (favorite places of rest in nature, in the village); «The clothes of the native people are blooming with the colors of nature», «Glorious people of Kharkiv»; round tables «The State and Citizens», «To remember means to respect and protect»; oral magazines «Ukrainian folk crafts», «The best language of unity is Ukrainian», «Heroic Kharkiv region: from the past to the present»; folklore holidays and fairs «Haida, everyone goes to the fair as a group – to collect pearls of wisdom», «Evenings», «Folklore Fair»; contests of creative works «Embroidery plant blooms

over Kharkiv region», «I will draw you, my native land»; master classes in embroidery, bead weaving, making a Motanka doll, folk dance, etc.

In our opinion, the above-mentioned measures will help in solving the following tasks:

6) intensifying the understanding of the peculiarities of regional folk art;

7) stimulation of the aesthetic self-development of students through the understanding and embodiment of the regional artistic image;

8) creation of conditions for the artistic, creative factor of influence on the process of formation of artistic and aesthetic taste;

9) stimulating the formation of sustainable interest in regional cultural and historical heritage and regional culture;

10) involvement in the process of formation of artistic and aesthetic taste by means of regional cultural and historical heritage of class teachers, subject teachers, parents, management of general educational institutions and leaders of creative circles.

Thanks to the introduction of various methods of learning and education (verbal, visual, practical, methods of stimulating educational activity and methods of self-education) into the educational process, favorable conditions will be created for focusing students' attention on the aesthetic in the best examples of regional cultural and historical heritage.

During the formative experiment, great attention was paid to the implementation of interdisciplinary connections of cultural objects with literature, music, fine arts, etc. Lessons should rely on the knowledge students have acquired during the educational process, which will provide conditions for their understanding of the patterns of development of regional culture.

At the formative stage of the experiment, it is advisable to conduct a final event – a literary and musical composition. As a basis, children should independently choose a prose or verse work by a Kharkiv author; with the help of parents and teachers, make decorations and choose costumes.

This work requires the students to apply the acquired knowledge in a practical way, to demonstrate creativity, creativity, the ability to work in a team, acting skills, stage movement and the use of the best examples of folk art of the region.

It can be concluded that the types of work used significantly influence the attitude towards folk art, regional cultural and historical heritage and culture in general.

Competitions, creative projects, productions of literary and musical compositions contributes to the formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age. This form of work was the final stage of cooperation between teachers and primary school students in the process of preparing creative works.

In the process of research, it was found that the implementation of the introduced forms and methods of work will most effectively realize the set goal.

The given system of applying a number of aspects of solving the problem of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age makes it possible to enrich the content of primary school subjects and extracurricular activities with the necessary and specific content of the existing types and means, which contributed to the deepening and qualitative improvement of the entire educational process.

Stage 3 is a reflexive and corrective stage. Its purpose is to analyze the levels of formation of the artistic and aesthetic taste of children of primary school age; search for effective ways of individual correction of further formation of artistic and aesthetic tastes.

Scientific views on reflection are not clear enough and are primarily focused on the problem of self-awareness. The term «reflection» is interpreted mainly as a process of self-knowledge by the subject of internal mental acts and states.

Currently, there is a tradition in psychological and pedagogical science to consider personal self-awareness as a function of self-knowledge. Psychological studies confirm the possibility of development of reflection as a neoplasm already at the primary school age. However, in this age period, it manifests itself in the controlled mastering of educational activities by the child and is educational and

cognitive. A younger student acquires personal reflection only independently, outside the educational process [1]. His desire to take a new social position leads to the fact that he seeks to understand his Self.

A special task should be the formation of a pupil's motive for the deployment of a reflexive process in connection with the ethical requirement and the need for its conscious acceptance as a motive for the corresponding act. It is much more difficult to cause reflection than thinking aimed at understanding the surrounding reality. This can be explained by the general tendency of mental processes to gravitate towards those objects that are expressive (by color, shape, sound features, etc.).

The motive for reflection arises under the condition of expediently organized involvement of the child in a certain external situation, which in its essence is educational. The internal activity of the subject in such a situation involves the correct perception of the social demand put forward by him and the formation of an emotional and value attitude towards it as determinants of the reflexive process [2].

The organization of reflective activity (according to V. Ivashchenko) should include the following stages:

11) suspension of educational activities that took place before the beginning of reflection;

12) thorough analysis of the sequence of previously performed actions;

13) research and analysis of the productivity and effectiveness of the restored sequence of actions from the point of view of its efficiency, productivity, compliance with previously set tasks, etc.;

14) identifying and formulating the results of reflection. Several varieties of such results can be found: subject products of educational activity – ideas, proposals, regularities, answers to questions, etc.; methods used or created (invented) in the course of activity; hypotheses for success in further activities;

15) verification of the formulated hypotheses in the mode «before the beginning of the subject activity» – through a mental experiment («what will happen when...») or the so-called prospective reflection [12].

Conclusion. So, the author's method of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age is implemented not only on traditional educational material, which is focused on the structure and means of our knowledge about the world, but also requires a significant deepening of knowledge about the history of the region, the assets of the regional cultural and historical heritage, folk art, its individual varieties, as well as the use of practical skills acquired by students to create folk art products. This contributes to a faster and better process of forming an artistic and aesthetic taste.

The process of forming the artistic and aesthetic taste of children of primary school age should be based on the ethical and regional characteristics of the Ukrainian people, their activities, folk art that accumulates aesthetics, patriotism, spirituality, etc.

References:

1. Bekh, I. D. (2015). Vybrani naukovi pratsi. Vychovannia osobystosti [Selected scientific practices. Vihovannya specialty]. Kyiv ; Chernivtsi : Bukrek [in Ukrainian].

2. Bekh, I. D. (2015). Vybrani naukovi pratsi. Vychovannia osobystosti [Selected scientific practices. Vihovannya specialty]. Kyiv ; Chernivtsi : Bukrek [in Ukrainian].

3. Bludova, Yu. O. (2017). Tekhnolohiia formuvannia khudozhno-estetychnoho smaku ditei molodshoho shkilnoho viku zasobamy rehionalnoi kulturno-istorychnoi spadshchyny [The technology of molding the artistic and aesthetic taste of children of the young school age with the help of the regional cultural and historical recession]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of a modern teacher*, 1 (170), 45–48 [in Ukrainian].

4. Vaskov, Yu. V. (2000). Pedahohichni teorii, tekhnolohii, dosvid: dydaktychnyi aspekt [Pedagogical theories, technologies, dosvid: didactic aspect]. Kharkiv : Skorpion [in Ukrainian].

5. Holubyska, N. V. (2005). Model formuvannia estetychnoho smaku studentiv zasobamy frantsuzkoi movy [A model for molding the aesthetic taste of

students with the help of a French movie]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Personal spirituality: methodology, theory and practice*, 3, 19–28 [in Ukrainian].

6. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].

7. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» («Ukraina XXI stolittia») [Sovereign national program «Osvita» («Ukraine XXI century»)] : zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystop. 1993 r. № 896 [State national program «Education» («Ukraine of the 21st century»): approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from November 3, 1993 № 896] [in Ukrainian].

8. Derzhavnyi standart pochatkovoï zahalnoi osvity : zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 kvit. 2011 r. № 462 [State standard of primary general education from 20 April 2011 № 462] [in Ukrainian].

9. Donets, Z. (2006). Arkhitekturna kulturna spadshchyna u navchanni ta vykhovann [Architectural cultural heritage in education and training]. *Ridna shkola –Native school*, 3, 29–31 [in Ukrainian].

10. Zhyvotkova, O. V. (2008). Problemy vidrozhennia natsionalnoi idei u suchasnomu vykhovanni [Problems of reviving the national idea in modern education]. *Nauka i sotsialni problemy suspilstva: osvita, kultura, dukhovnist – V Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia «Nauka i sotsialni problemy suspilstva: osvita, kultura, dukhovnist»*: Vth international scientific and practical conference «Sciences and social problems of society: education, culture, spirituality». Kharkiv, 1, 411–413 [in Ukrainian].

11. Zaremba, S. Z. (1992). Pamiatkoznavstvo Ukrainy : istoriia i suchasnist [Historical studies of Ukraine: history and modernity] *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*, 1, 5–24 [in Ukrainian].

12. Ivashchenko, V. P., Prykhodmo, V. V. & Yasiev, O. H. (2007). *Vstup do vyshchoi osvity* [Admission to higher education]. Dnipropetrovsk : DniproVAL [in Ukrainian].

13. Kharkivska, A. (2023). Development of musical culture among higher pedagogical education students. *Science and Technology Today*. 12 (26). 602–611. Retired from [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-602-611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-602-611) [in Ukrainian].

14. Kharkivska, A. (2023). Features of the professional training of future teachers of music arts in the PRC and Ukraine. *Current issues in modern science*. 10 (16). 789–798. Retired from [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-789-798](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-789-798) [in Ukrainian].

15. Kondratiuk, I. I. (2013). Formuvannia moralnykh pochuttiv molodshykh shkoliariv zasobamy mystetstva [Formation of moral feelings of younger schoolchildren by means of art]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Ser. Pedagogichni nauky – Ser. Pedagogical science*. Kurylo, V. S. (Ed.), II, 18 (277), 157–170 [in Ukrainian].

16. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoii osvity «Nova ukrainska shkola» [Conceptual principles of secondary education reform «New Ukrainian School»]. (2016). Retired from <http://surl.li/gnayc> [in Ukrainian].

17. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia molodi. (2015). [The concept of national and patriotic education of youth]. Retired from <http://surl.li/ocpaw> [in Ukrainian].

18. Kontsepsiia khudozhno-estetychnoho vykhovannya uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh] : dodatok do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 25.02.2004 r. № 151/11 [The concept of artistic and aesthetic education of students in general educational institutions : supplement to the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 25, 2004 № 151/11]. Retired from <http://surl.li/oddufhtm> [in Ukrainian].

19. Krasina, H. (2005). Tyzhden pochatkovykh klasiv iak rezultat proektnoi diialnosti molodshykh shkoliariv [The week of primary classes as a result of project activities of junior high school students]. *Ridna shkola – Native school*, 3, 23 [in Ukrainian].

20. Matkovska, O. O. (1998). Symvolika v ukraiinskomu dekoratyvnomu mystetstvi [Symbolism in Ukrainian decorative art]. *Naukovi zapysky Rivnenskoho pedinstytutu – Scientific notes of the Rivne State Pedagogical Institute*, 38–49 [in Ukrainian].

21. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National doctrine of education development of Ukraine in the 21st century] : zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 17 kvitnya 2002 roku № 347/2002. Retrieved from <http://surl.li/oddys> [in Ukrainian].

22. Nykytyuk, L. V. (2011). Zahalnyi rozvytok dytyny zasobamy pryrodnychkh ekskursiy (istorychnyy aspekt) [General development of the child by means of nature excursions (historical aspect)]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 29, 93–100 [in Ukrainian].

23. Osvitni tekhnolohiyi [Educational technologies] (2004) O. M. Piekhota (Eds.). Kyiv : A.S.K. 256 [in Ukrainian].

24. Padalka, H. M. (2008). Pedahohika mystetstva: teoriya i metodyka mystetstva. [Art pedagogy: theory and technique of art]. *Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin* [Theory and teaching methods of artistic disciplines]. Kyiv : Osvita Ukrayiny [in Ukrainian].

25. Pastyr, I. V. & Kuzmenko, T. S. (1998). Udoskonalennia protsesu formuvannia khudozhno-estetychnykh otsinok u molodshykh shkolariv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva [Improvement of the process of formation of artistic and aesthetic evaluations among younger schoolchildren by means of visual arts]. *Naukovyy visnyk Izmayilskoho derzhavnoho pedahohichnoho instytutu – Scientific Bulletin of the Izmail State Pedagogical Institute. Ser. Pedahohichni nauky – Ser. Pedagogical Sciences*, 4, 135–142 [in Ukrainian].

26. Pometun, O. I. & Pyrozhenko L. V. (2004). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [A modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv : A.S.K. [in Ukrainian].

27. Pro zatverdzhennia Kontseptsii khudozhno-estetychnoho vykhovannia uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh ta Kompleksnoyi prohramy

khudozhno-estetychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh ta pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [On the approval of the Concept of artistic and aesthetic education of students in general educational institutions and the Comprehensive program of artistic and aesthetic education in general and extracurricular educational institutions order of the Ministry of Education and Science of Ukraine order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 25, 2004 № 151/11] : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.02.2004 r. № 151/11. Retired from <http://surl.li/odecb> [in Ukrainian].

28. Pro osvitu : Zakon Ukrayiny vid 23.05.1991 r. № 1060-XII [On education: Law of Ukraine dated May 23, 1991 № 1060-XII] Retired from <http://surl.li/odecv> [in Ukrainian].

29. Rohanova, M. V. (2013). Interaktyvni tekhnolohii osvitno-vykhovnoho protsesu u VNZ [Interactive technologies of the educational process in universities]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the educational process*. Retired from <http://surl.li/odecv>, 61, 171–176 [in Ukrainian].

30. Rudnytska, O. P. (2005). Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil : Bohdan [in Ukrainian].

31. Strilko, V. V. (2011). Formuvannia estetychnykh smakiv starshoklasnykiv u roboti zahalnoosvitnoii shkoly [Formation of aesthetic tastes of high school students in the work of a comprehensive school]. Kharkiv : Kolehium, 2011 [in Ukrainian].

32. Sukhomlynskyi, V. A. (1961). Dukhovnyi svit shkoliara pidlitkovoho ta iunatskoho viku [The spiritual world of a schoolboy of adolescent and youth age]. Kyiv : Radyanska shkola [in Ukrainian].

33. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Vykhovannia i samovykhovannia. Vybrani tvory [Education and self-education. Selected works]. Kyiv : Radianska shkola, 5 [in Ukrainian].

**IMPLEMENTING THE STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL
OF FORMING HARMONIOUS INTERPERSONAL RELATIONS
OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS**

© **Borzyk O.**

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-12

The article highlights the practical ways of implementing of the structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers. The most significant activities that successfully contribute to the formation of a harmonious personality of a future primary school teacher in general and harmonious interpersonal relations in young people in particular are outlined. Effective forms of work with the teaching staff of higher educational establishments in order to strengthen the readiness of change agents to form harmonious interpersonal relations of future primary school teachers are emphasised. The forms of work on the formation of each of the components (motivational, cognitive, affective, interactive) of harmonious interpersonal relations of future primary school teachers are specified. The content and practical significance of the author's manuals «Booktraining on the formation of harmonious interpersonal relations of future specialists», «Icebreakers» and a special elective course «Forming of harmonious interpersonal relations of a personality» are described in order to increase the effectiveness of the formation harmonious interpersonal relations of future primary school teachers. It is proposed a list of free online courses of basic national educational platforms which stimulates students majoring in 013 «Primary Education» to self-development, self-education, self-improvement of both personal and professional qualities and independent cognitive and practical activities. It has been concluded that the introduction of a structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers in the educational process of higher educational pedagogical establishments will ensure high efficiency of the holistic conscious formation of the studied phenomenon in future specialists.

Keywords: structural-functional model, harmonious interpersonal relationships, future primary school teachers, education, upbringing, educational process of pedagogical institutions of higher education.

Борзык О. «Реалізація структурно-функціональної моделі формування гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкової школи».

У статті висвітлено практичні шляхи реалізації структурно-функціональної моделі формування гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкових класів. Окреслено найбільш значущі види діяльності, що успішно сприяють формуванню гармонійної особистості майбутнього вчителя початкових класів загалом та гармонійних міжособистісних стосунків у молоді зокрема. Наголошено на дієвих формах роботи з управлінсько-викладацьким складом закладів вищої освіти з метою посилення готовності агентів змін до формування гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкових класів. Конкретизовано форми роботи щодо формування кожного з компонентів (мотиваційного, когнітивного, афективного, інтеракційного) гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкових класів. Охарактеризовано зміст та практичне значення авторських посібників «Буктренинг з формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців», «Криголами» та спецкурсу на вибір «Формування гармонійних міжособистісних стосунків особистості» із метою підвищення ефективності

формування гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкових класів. Запропоновано перелік безоплатних онлайн-курсів базових національних освітніх платформ із метою стимулювання здобувачів вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» до саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення особистісних та професійних якостей і самостійної пізнавально-практичної діяльності. Зроблено висновок, що впровадження структурно-функціональної моделі формування гармонійних міжособистісних стосунків майбутніх учителів початкових класів в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти забезпечить високу ефективність цілісного свідомого формування досліджуваного явища в майбутніх фахівців.

Ключові слова: структурно-функціональна модель, гармонійні міжособистісні стосунки, майбутні вчителі початкових класів, едукація, виховання, освітній процес педагогічних закладів вищої освіти.

Relevance of research. A reliable foundation for the successful formation of a highly spiritual, highly moral, highly humane personality who is aware of their biological, cultural, social nature, their purpose in life and, in fact, the very meaning of life, determines their place in the world and society, harmoniously interacts in the world of people, is able to establish, maintain, develop harmonious interpersonal relations in various spheres of life is a structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers.

The profession of a teacher is «a profession of people engaged in socially useful activities, consciously aimed at preparing a person for independent life in accordance with economic, political, moral and aesthetic goals» [7, p. 225].

In view of the above, it seems obvious that the maximum implementing of such a structural-functional model, which includes target, theoretical and methodological, substantive, organisational and effective, diagnostic and corrective blocks, in the educational process of higher educational pedagogical establishments will ensure high efficiency of the holistic conscious formation of the studied phenomenon in future specialists of this profile.

Analysis of recent research and publications. An analysis of the scientific literature on the research problem gives grounds to state that various issues of forming harmonious interpersonal relations are studied in the works of domestic and foreign scholars. In particular, I. Bekh, A. Chahovets, O. Molchaniuk, H. Ponomarova, M. Rohanova, H. Shevchenko emphasise that the modern process of personality formation in higher educational establishments should be based on the

unity and coherence of the three components of human nature: natural, cultural, and social. The role and importance of forming of interpersonal relations in the educational environment is emphasised by O. Hryhorenko, A. Kharkivska, N. Kuzmina, O. Kyrychuk, R. Sopivnyk, O. Zotova and others.

The main provisions confirming the relevance and necessity of personality education in the educational process of higher educational pedagogical establishments in the spirit of life creation, harmonious coexistence in the social world in general and the formation of harmonious interpersonal relations of future specialists in the pedagogical profession in particular are highlighted in a number of state legislative and regulatory documents, in particular the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Education», The Law of Ukraine «On Higher Education», The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG), the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the National Qualifications Framework», the Standard of Higher Education of Ukraine in the specialty Primary Education, the Concept of the Development of Pedagogical Education, the Concept of the New Ukrainian School, the Professional Standard for the professions of «Teacher of a Primary School of General Secondary Education», «Teacher of General Secondary Education Establishment», «Teacher of Primary Education (with a junior specialist diploma)» and others.

Despite the multidimensional nature of the authors' research in the context of the problem, the practical aspect of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers remains insufficiently disclosed and requires active study.

The purpose of the article is to reveal the practical aspects of implementing the structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers.

Presenting main material. Implementing of the structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers in the educational process of higher educational pedagogical establishments primarily

requires ensuring maximum multilateral interaction of students on the basis of cooperation, effective communication, manifestation of the most moral, humane, spiritual qualities of the individual in judgements, deeds, actions and behaviour. In view of this, it is necessary to solve the following tasks:

- to identify educational components and modernise the content of education, which would organically integrate additional information on cultural, artistic, historical, moral and ethical topics in general and the basic aspects of the problem of forming harmonious interpersonal relations in particular;

- to include in the tutors («mentors») plan of educational work of student groups various types of activities to form harmonious interpersonal relations of future specialists;

- to organise and conduct trainings that are an effective form of education for the simultaneous formation of consciousness, spirituality and personal qualities of future specialists;

- systematically implement interaction in the process of teaching.

It should be emphasised that the implementing of the structural-functional model of forming harmonious interpersonal relations of future primary school teachers is based on the conceptual provisions of civilisational and anthropological, cultural, systemic and synergistic, axiological, competence approaches, identified patterns and defined principles.

The main objective of the proposed structural-functional model is to ensure that the pedagogical conditions and stages specified in the research work were complied with.

The main goal of the implementation of the proposed structural-functional model is the mandatory observance of the pedagogical conditions and stages specified in the research work.

Educational (education, development and training) influences on students majoring in 013 «Primary Education» are carried out through the whole process: in the process of professional training, extracurricular activities, as well as during pedagogical practical training and self-education.

The professional training of future teachers, according to the idea of the New Ukrainian School, «should take into account the need for practical implementation, during their future professional activity, of the principle of partnership in the collective of primary school students, which is achieved during practical, seminar classes (trainings, discussions, conferences, workshops, etc.), passing various types of practice, especially pre-diploma» [8, p.16].

Implementing of the structural-functional model is based on the formation of motivational, cognitive, affective and interactional components of harmonious interpersonal relations in future specialists.

It is worth noting that in order to strengthen the readiness of the subjects of change to form harmonious interpersonal relationships of future primary school teachers, a number of measures should be implemented to strengthen the motivational and value attitude to pedagogical activity; actualize the active position of management and teaching staff of higher educational institutions; to realize responsibility, the power of influence on personality formation; to enrich the spiritual culture of employees; conceptualize basic theoretical, practical and methodological knowledge on this problem; to activate the pedagogical potential of this category of persons to transfer the positive experience of harmonious interpersonal interaction to the student community; coordinate their strategy for the formation of harmonious interpersonal relations among future specialists; implement the process of formation of this phenomenon among student youth.

An effective form of work with the management and teaching staff of higher educational establishments is coaching («coaching» – to instruct, inspire, train [11]), which is an ultramodern art of transformational interpersonal communications, development of competences that helps to maximise its internal potential and successful rational and flexible use of knowledge in future life and professional situations, and therefore skillful implementation of activities as a teacher [6; 10]. As an example, we can cite the following topics of coaching: «The art of harmonious being in the world of people», «Ensuring interaction in the educational process», «A teacher is a person who warms hearts and heals the soul», «Value orientations

of the new generation: trends and foundations of transformation», «Creating an interactive environment in a higher educational establishment», «What can I do to form harmonious interpersonal relationships of future specialists?!».

The advantages of coaching include the creation of a partnership atmosphere of interaction; mobilisation of internal potential and activation of employee motivation; the possibility of exchanging spiritual and practical experience; development and improvement of pedagogical abilities, personal qualities and traits; mastering basic strategies for achieving a successful result of personality formation; strengthening the sense of involvement in the urgent problems of society and the social need to carry out educational influences on future specialists to form harmonious interpersonal relations.

In addition to the above, as part of the work with the scientific and pedagogical personnel of the higher educational institution, such activities as the information digest «Knowing to harmoniously coexist in the world of people», the pedagogical laboratory «Knowing to harmoniously coexist in the world of people» should be carried out. Preventive diplomacy», methodical seminars «Internal observer: who is it?» and «Activity strategy for the formation of harmonious interpersonal relations of the future primary school teacher», intellectual quest «Generation Z personalities and the global Internet», master class «Pedagogical techniques as a means of educational influence», workshop «Safe educational environment: realities and prospects» and others.

In order to organic comprehensive formation of all the identified components of harmonious interpersonal relations (motivational, cognitive, affective, interactive) in future primary school teachers, a practical manual «Booktraining on the formation of harmonious interpersonal relations of future specialists» was developed [2], which highlights the theoretical foundations of modelling, organising and conducting training sessions on the formation of the phenomenon under study, which contributes to the maximum efficiency of work in this area, and also contains specific developments of training sessions aimed at forming components of harmonious interpersonal relations of future specialists.

The section of the manual «Theoretical foundations of training sessions» reveals the essence of training as an effective method of forming harmonious interpersonal relations of future specialists, outlines the structural components of training sessions and methodological recommendations for the trainer on the implementation of training sessions on the formation of the phenomenon under study in young people. It contributes to the understanding and awareness of trainers how to delicately build the foundation of humanity, spirituality, revealing its inner potentials, awakening inner energy, inspiring active moral and ethical actions, as a result of which the establishment of harmonious interpersonal relations will rise to the level of personal needs, worldview beliefs, ideals and become a reality.

The following parts included in the content of the practical manual, in particular, «Forming of the motivational component of harmonious interpersonal relations of future specialists», «Forming of the cognitive component of harmonious interpersonal relations of future specialists», «Forming of the affective component of harmonious interpersonal relations of future specialists» and «Forming of the interaction component of harmonious interpersonal relationships of future specialists» contain direct developments of training sessions on the comprehensive promotion of intellectual, spiritual, cultural, humane, social formation of young people and the holistic formation of consciousness, spirituality, personal qualities, abilities and skills to establish, maintain and develop harmonious interpersonal relationships in the course of life.

A series of training sessions were held on the following topics: «Values – guidelines for human life», «Motivational orientations of a person», «Human vital needs», «Cognition and awareness of one's own inner world», «Self-diagnosis – a valuable source of self-knowledge», «Cognition of the subject of interpersonal interaction», «The triad of the personality's worldview culture: spirituality, morality, humanity», «Harmonious interpersonal relations: What? Why? How?», «The spectrum of human emotions and feelings», «The ability of a person to empathise», «Self-perception and self-esteem», «Who controls whom: I control emotions or emotions control me?», «Constructive interpersonal interaction is the key to

harmonious interpersonal relations», «Choosing an effective way of communication», «Assertive behaviour is the way to understanding», «Tolerance is harmony in diversity», «Conflict is the art of interpersonal interaction».

The structure of training sessions on the formation of harmonious interpersonal relations of future specialists includes three blocks: motivational-targeted; content-operational; and reflective-concluding. Each of the blocks is unique, involves the realisation of a specific goal and the corresponding content.

Motivational-targeted block:

Objectives: to create a positive, comfortable, open atmosphere of communication, cooperation and mutual respect; to bring training participants closer together; to motivate and encourage participants to work effectively and be sincere; to ensure that participants are aware of their involvement in the training group; to activate and mobilise the internal potential of individuals.

Content characteristics: greeting the participants; adoption, repetition or clarification of the rules of the training session; motivational and emotional attitude of the student community, announcement of the topic, purpose of the session and identification of the expected results of the training session.

Content-operational block:

Objectives: to reveal the basic theoretical provisions on the topic; to form appropriate skills and abilities to establish, maintain, develop harmonious interpersonal relationships; to promote the development of personal authenticity of future specialists.

Content characteristics: disclosure of the content of the topic; implementing various activities aimed at self-knowledge of one's «I», the inner world of the subjects of interaction, enrichment of the spiritual essence of the personality, deepening self-awareness, development of positive thinking, formation of skills and abilities to establish, maintain, develop harmonious interpersonal relationships and development of personal authenticity in general; conducting resource exercises to relieve muscle and psychological tension (movements, energisers, relaxations, etc.); self-diagnosis using various methods, etc.

Reflective-concluding block:

Objectives: to summarise the results of the training, to receive feedback; to promote self-analysis of participants, to identify difficulties and successes; to plan further work in this area; to have a positive and emotional conclusion to the training session.

Content characteristics: finding out whether the expected results of the training session were achieved, conducting a comprehensive reflection, conducting a final circle, setting a task for insight.

Training sessions should be imbued with interactive methods, case studies, moderation, simulation games, methods of developing critical thinking, various creative joint activities of participants, recitation of motivational parables, role-playing games, methods of reflection and self-reflection, which naturally affect the formation of consciousness, spirituality and personal qualities of youth, contribute to their activity, initiative, entrepreneurship, interest, which is the best condition for education.

It should be noted that the implementation of the developed training classes as part of extracurricular work contributes to the activation of disclosure, realization and bringing the internal capabilities of the individual into a state of balance and coherence, which creates a strong core of an all-round healthy personality, a harmonious personality capable of smoothly interacting in the world of people.

Also, in order to ensure the formation of harmonious interpersonal relationships of future elementary school teachers at all stages, changes should be made to the plans of educational work of educators (mentors) of student groups to enrich the content of educational work and saturate it with various types of activities according to deadlines. research questions.

Among the educational activities that provide for a feasible impact on the personality of a future specialist in this area, the following should be highlighted: a lapbook «Spiritual values of the Ukrainian people», fishbone «A worthy citizen of Ukraine – who is it?», storytelling «My summer travels in the corners of Kharkiv region», oral journal «Harmonious development of inner

potentials of a personality: philosophical dimension», literary evening «Origins of spirituality», round-table discussion «Ukrainians abroad», social poster contest «Is it fashionable to be educated?», literary coffee shop «Harmonious canons of art», interactive lecture «Non-pragmatic interaction between man and nature».

It should be noted that the tutors (mentors) had autonomy in choosing methodological tools, means of influencing the individual in the implementation of the proposed activities, guided by their own pedagogical experience, taking into account the characteristics of the student group and the individual characteristics of each of its members, adequately assessing the objective and subjective possibilities of implementing these forms of extracurricular activities. If necessary, consultations, methodological advice and clarifications should be provided. In addition, tutors should involve future teachers in preparing, organizing and conducting thematic educational classes in order to gain experience in conducting such activities at school.

In the context of this study, it is important to specify the implemented forms of work on the formation of each of the components (motivational, cognitive, affective, interactive) of harmonious interpersonal relations of future primary school teachers.

The formation of the motivational component of harmonious interpersonal relations in future primary school teachers involved the activation, disclosure, mobilisation and development of the value-motivational sphere of young people.

The creation of a favorable atmosphere for the education and development of students, which inspires and motivates to conscious decent human actions, actions, and behavior in the process of interpersonal interaction, is greatly facilitated by the establishment of the rules of life of the student team.

The rules can be very diverse and vary in a way that is convenient for the tutor (mentor) and future specialists. It should be noted that they are not set once and for all. Therefore, they can and should be adjusted, supplemented, and changed as necessary during the week, semester, and academic year. The main thing is to take into account the peculiarities of the student group, the stage (initial, intermediate, final) at which the rules are adopted, and it is essential to visualise the rules in the

form of a poster, infographic or comic book and place them in a prominent place in the classroom.

An effective way of adopting rules for the life of a student group is the «Humanity contract» method. Students are divided into creative groups, each of which has to propose 3 rules that they believe are important for the successful and effective life of the group. After discussion in the groups, the speakers present their judgements to the group, justifying their choice. The rules are discussed in a general circle, adjusted and visualised on a poster or flip chart. By signing the rules, each participant confirms their obligation to comply with them, i.e., concludes a contract. At the same time, it is essential to discuss and note down all the moments of violation of the agreement.

It should be noted that innovative auxiliary structural elements were introduced to the standardised forms of classroom work (lectures, practical and seminar classes), such as:

- warm-up exercises (up to 5 minutes): these exercises do not have a special semantic load and are used to tune individuals to the process of cognition, interpersonal interaction, communication of future specialists on a moral, humane basis, experimentation with their own behaviour, inspiration for active work (for example, «Zoo», «Typewriter», «Conceptual volleyball», «Collective story», «Fashion legislator» and others);

- resource exercises (up to 5 minutes): short-term techniques, exercises aimed at relieving muscle and psychological tension in the course of classroom activities, activating attention, ensuring motor or intellectual activity. Their secret lies in spontaneity, which surprises, amazes, and encourages individuals, thereby causing emotional excitement, interest, and inspiration (for example, moves («We are not afraid of anyone!», «Stomp – clap», «Forbidden movement»), energisers («Toasters – croutons», «Banana», «Earthquake», «Crocodile-hippo-giraffe-mouse», «Five who»), relaxation («Heron», «Heat stream», «Temple of calm», «Grounding»), breathing exercises («Elephant», «Mosquitoes», «One – two: exhale»), stimulating puzzles («Fillwords», «Anagrams», «Language Equalities»), etc.);

– non-standard ways of bringing future professionals together for interaction (up to 2 min.): refusal to unite participants in the usual ways with neighbours or, if desired, to perform joint activities using different ways (for example, by characteristic feature (tall with short; dark-haired with light-haired, etc.), in alphabetical order (A–Z, Z–A), by calculating participants (by measure of time, names of literary characters, branches of science, concepts within the topic, parts of the day, seasons, days of the week, colours, etc.); by drawing lots (multi-coloured cards, cards with the same image (thematic), etc.), by the principle of «the same» (two plums, two cars, etc.), by putting together parts of a whole image or text, by using picture puzzles, parts of proverbs, etc., by using movements, through one, etc.);

– daily impressions (up to 5 min.): involves oral or written expression of individuals about their impressions, discovery of something new, reaching the truth, realisation of what they had not previously realised about themselves or others, the educational component or the activities performed during the lesson. It inspires future specialists to observe, learn, research, promotes the activation of mental operations, significantly enhances the communicative expressiveness of young people, arouses enthusiasm and interest (e. g., at the end of the class, individuals are asked to continue unfinished sentences such as «The class helped me to develop the following inner potentials...», «I felt that I could...», «I was most impressed by the information about...», «I would like to learn more about...», «I noticed that in the process of working together...»).

These innovative elements are organically intertwined in the process of teaching future primary school teachers and contribute to the activation of higher education students, emotional uplift, mobilisation of internal potential, resources, strength, energy, inspiration for active, decent, moral actions, and levelling outdated patterns of classroom organisation in general.

When organizing the independent work of future primary school teachers, it is necessary to set the goal of contributing to the formation of a worldview, value orientations and personal beliefs, as a result of which all areas of youth activity acquire a certain value orientation, motivation and active activity. efficiency.

In accordance with the modern requirements of the digitalization of the educational paradigm, deepening the training of future specialists by providing distance educational services and strengthening informal education in the context of the researched problem, the list of free online courses of the basic national educational platforms of mass open online courses should be offered to applicants of higher education in the specialty 013 «Primary education» for self-development, self-education, self-improvement of personal and professional qualities and independent cognitive and practical activities: understanding the problem of harmonious interaction in various spheres of life, acquiring social, moral-ethical, cultural, pedagogical knowledge; mastering the abilities and skills of establishing contact with different categories of people and forming the same abilities and skills in younger schoolchildren in the process of professional activity. The list includes the following: «Learning to live together» [21], «Life skills-based education» [17], «Culture of tolerance: how to build a society comfortable for all» [14], «Fundamentals of health competence» [16], «Pedagogy of trust» [18], «Non-discriminatory approach to education» [15], «How to plan and conduct a dialogue effectively. Basic module 1» [20], «How to plan and conduct a dialogue effectively. Module 2: Fundamentals of dialogue organisation» [21], «How to plan and conduct a dialogue effectively. Module 3: Fundamentals of dialogue» [22], «Dialogue and mediation: the way to understanding» [12], «ABOUT. School for teachers» [19], «Key skills of the 21st century» [13].

In order to form a motivational component of harmonious interpersonal relations among future elementary school teachers, in cooperation with the teaching staff of the department, they should systematically actively involve students of higher education in the organization and holding of multi-level thematic events of various directions, which involve the integration of educational and developmental influences on consciousness, spirituality and personal qualities of young people to identify the value-motivational sphere.

In particular, it is necessary to organize and conduct the chemical quest «Love is... chemistry» (integration of the popularization of chemistry, science in general

and the development of the cognitive interest of students of higher education in mastering knowledge, interpersonal interaction, achieving a common result), the photo challenge «Quarantine... You are not alone!» (the problem of «live» communication during quarantine is becoming more and more relevant all over the world, therefore future specialists should be involved in the coverage of this issue), psychological and pedagogical laboratory «What motives govern my life» (research of personal factors that direct the flow of thoughts, emotions and feelings, stimulate, motivate future specialists to actions, deeds, behavior in everyday life), round table «Deviant behavior is not our topic» (the theoretical part includes reports of future specialists on the topics of «Universal and unique values» in the system of life orientations and spirituality youth», «Introduction of innovative methods in the process of improving the spiritual, intellectual, physical and social experience of students» practical part – presentation by students of innovative methods of diagnosing the level of health, conducting business and role-playing games, theatrical performances, etc., competition of motivators «Winged sayings of the classics of pedagogical thought as a reflection of the modern educational paradigm» and others.

It is known that an essential condition for successful formation of harmonious interpersonal relations is practical activity, as it's where desires, inclinations, interests, and motivations for harmonious existence in the world of people are revealed and solidified. For this purpose, a practical manual «Icebreakers» [4] was developed for future primary school teachers, practice supervisors, primary school teachers. It contains a selection of methods, techniques, exercises that can provide an open dialogue educational space, a friendly and comfortable psychological atmosphere of communication, establishing contact between teachers and students and among the students themselves, their desire for active self-discovery and understanding of others, the awareness among students that they are a harmonious part of society.

Each section of the manual provides methodological recommendations for introducing community members, greeting students, setting classroom rules,

bringing younger students together for interaction, sharing daily news, and organising a closing circle.

It is a priori clear that the teacher is dealing with a vulnerable young person and must do everything possible to create a favourable educational environment that will help students successfully achieve higher-level behaviour, where autonomy in decision-making and moral choice are inherent qualities of the individual. Therefore, the introduction by future specialists of the arsenal presented in the practical guide «Iceballs» during pedagogical practice contributes to the successful establishment of contact with students, their mutual understanding, the interest of children's souls, the awakening of enthusiasm for educational activities, cooperation, open communication, emotional exchange, ensures the implementation of the educational process on the basis of democracy, interaction, sincerity and trust in general. It should be noted that the materials of the manual should also be actively used during the practice of the morning and final circle with future specialists, lectures, seminars, and practical classes.

The formation of the cognitive component of harmonious interpersonal relations in future primary school teachers involves a powerful contribution to the accumulation of a fund of multifaceted knowledge that expands the general erudition of the individual, knowledge of one's own inner world and the subjects of interaction in the process. various types of joint activities, the formation of ideas and concepts about the main categories of ethics and morality (spirituality, humane attitude, morality of behavior, beauty of an act), biological, psychological and individual characteristics of a person as a socio-cultural person. being and acquiring special knowledge about the essence, content, components, ways of establishing, maintaining and developing harmonious interpersonal relationships, their role in human life, etc.

Thus, the content of the mandatory educational components defined by the educational and professional programme of the field of study 013 «Primary Education» was enriched, in particular, the educational components of general training «History of Ukraine», «History of World and Ukrainian culture», «Fundamentals of Philosophy and Religious Studies», «Logic», «Political and Legal

Foundations of the Modern State», «Foreign Language», «Organisation of Student's Independent Work», «Ecological culture of the personality» and professional training «Pedagogy» («Introduction to the Specialty», «Introduction to Tolerance», «General Pedagogy», «Pedagogical Innovations», «Methods of Educational Work», «History of pedagogy»), «Modern Ukrainian Language with a Practicum», «Fine Arts with Teaching Methods», «Musical Arts with Teaching Methods», «Theory and Teaching Methods of the Integrated Course «I Explore the World», «Theoretical Foundations of the Primary Mathematics Course with Teaching Methods», the integrated course «Psychology», «Children's Literature with the Basics of Culture and Speech Technique», new elements of information on cultural, artistic, historical, moral and ethical topics that would reflect global, social, individual and educational values, and contribute to the formation of "living knowledge" that will be inherited by future generations.

In order to promote the acquisition of theoretical and practical foundations and experience by future primary school teachers to organise and implement interaction in the process of future pedagogical activity, based on the monitoring of the educational and professional programme 013 «Primary Education», the course «Interactive Learning in the Natural Sciences» was included in the block of compulsory educational components of the professional direction (designed for 4 credits – 120 hours, including: 56 hours – classroom (26 hours – lectures; 18 hours – practical classes; 12 hours – seminars); 64 hours – independent work of higher education students).

The aim of the educational component is to provide future primary school teachers with theoretical foundations and practical skills in organising an interactive educational environment based on harmonious interpersonal interaction and effective use of interactive methodological tools to promote the discovery, knowledge, and research of the unique world of nature by primary school students in the lessons of the integrated course «I Explore the World».

The objectives of the educational component are:

– theoretical: to enrich the knowledge of future primary school teachers about the essence, mechanism and role of harmonious interpersonal interaction of the individual, in particular, primary school students; to reveal ways to ensure the organisation of effective harmonious multilateral interaction in the educational process of primary school; to characterise the conceptual and terminological field within the framework of this course; to substantiate the pedagogical conditions for the introduction of interactive learning in the educational process of primary school; to introduce the leading modern classifications of interactive technologies, methods, teaching methods and their essential characteristics; to describe the structural features of an interactive lesson in the integrated course «I Explore the World» and to reveal the theoretical aspects of its design;

– practical: to form abilities and skills to design the educational process of primary education from the standpoint of its interactive orientation; to select the optimal interactive tools and implement interactive technologies, methods in teaching the natural sciences; to adapt the content of interactive technologies, teaching methods, taking into account individual, psychological, age characteristics of primary schoolchildren and the specifics of the educational environment; design interactive lessons from the integrated course «I Explore the World» in accordance with their purpose, content and specificity.

The educational component «Interactive Learning in Natural Science Education» is designed to ensure that future primary school teachers gain experience in the effective organisation and implementation of the process of forming a holistic image of the world in primary school students in the process of acquiring various types of cultural, spiritual, moral, social experience, which covers a system of integrated knowledge about the harmonious interaction of the individual in nature and society. In the process of mastering the course, future specialists develop personal value orientations and motivation for harmonious multilateral interaction and the acquisition of such experience, a holistic foundation of knowledge about choosing a strategy of behaviour in nature, society and interpersonal relations, in particular, that would be subject to the laws of morality and ethics.

As part of the internal academic mobility, joint teaching of the integrated educational component «Pedagogy» with partner institutions was launched to disseminate research topics to the masses of the future elite of Ukraine.

It is necessary to note the importance of applying methods of critical thinking development at the stage of forming the cognitive component of harmonious interpersonal relations in future primary school teachers, which produces maximum mobilisation and development of higher-level thinking operations, such as analysis, synthesis and assessment, with the aim of an analytical approach to assessing information, problems, situations, formulating reasonable conclusions and making conscious choices [3, p. 76].

Based on personal pedagogical experience, the following can be said: the implementation of methods for developing critical thinking (in particular, the methods of «Reading with marking», «Fishbone», «True and false statements», «Six Hats», «6 Ws», «Bloom's daisy», «RAFT», «Fillword», «Best Choice», «Synthesis of Thoughts», «Thick/Thin Questions», «Cluster», «Question cube», «Blanket of ideas», «Assumptions based on suggested words») in lectures, practical and seminar classes helps future specialists to master such important skills as seeing a problem, identifying its causes, predicting consequences and finding the best ways to solve it; to put forward hypotheses, evaluate alternatives, confirm or refute a given assumption; to separate essential information from non-essential information; to have an opinion and defend one's position with reasons, based on facts and arguments, and to generate new ideas.

The development and activation of critical thinking in future specialists is the value foundation for a conscious choice of life position; formation of views, beliefs, judgements, motives, needs of individuals subject to the laws of Truth, Goodness and Beauty; emotional and sensual attitude to the world, other people and oneself as the highest value; self-regulation and self-control; meaningful acquisition by young people of the experience of assertive behaviour, selfless acts, humane actions and manifestation of kindness, empathy, sincerity, understanding in situations of interpersonal interaction; choosing the best ways to resolve conflict situations;

directing the individual to cultural, spiritual self-development, self-education and, as a result, the successful achievement by future specialists of the truth that harmony in interpersonal relations is a value of human social life and considerable attention should be paid to independent work in this area.

In order to systematize and generalize the acquired theoretical knowledge, students of higher education should be offered such activities as creating mental maps, Venn diagrams, M-schemes, infographics, word clouds, summarizing tables in accordance with the content of the lesson, which in general significantly stimulates mental activity and increases the level of assimilation and awareness of the learning content.

An important component of the implementation of the research problem is the inclusion in the educational process of special educational content produced by the content of the structural components of harmonious interpersonal relations (motivational, cognitive, affective, interactive). To this end, a special elective course «Formation of harmonious interpersonal relationships of a personality» [3] has been developed and implemented in the educational process, which can serve as a holistic foundation for the acquisition of cultural, social, intellectual experience for the successful formation of skills and abilities to establish, maintain and develop harmonious interpersonal relationships by young people in various spheres of life.

The aim of the special course is to reveal the theoretical and practical conceptual foundations of the formation of harmonious interpersonal relations of the individual, to develop basic practical skills and abilities to establish, maintain and develop harmonious interpersonal relations in everyday life, as well as to promote the education of worldview culture and active life position of the individual in society.

The main objectives of the special course are:

– theoretical: to highlight the social need for the formation of harmonious interpersonal relations of future specialists; to characterise the basic concepts within the discipline: «relations», «interpersonal», «interpersonal relations», «harmonious», «harmonious interpersonal relations»; to reveal the essence, content and structure of harmonious interpersonal relations; to highlight the problem

through the prism of philosophical, pedagogical, psychological research, as well as to update and expand cultural, humanitarian, historical, aesthetic knowledge;

– practical: to form the skills and abilities of critical thinking; self-knowledge and knowledge of the world, other people; value, empathic attitude to oneself, subjects of interaction, practical activity; objective assessment and self-assessment; self-regulation of emotional states and behaviour; cooperation, effective communication, decent behaviour; constructive resolution of conflict situations; to promote the acquisition of experience by future specialists in the manifestation of highly spiritual, highly cultural, highly moral, highly humane qualities in situations of interpersonal interaction.

When choosing the content of a special course, the following requirements should be observed: the inclusion of historical and cultural information designed to promote the realisation that a person is an integral part of cultural and historical progress and a transmitter of this experience to future generations, and the formation of a holistic worldview and cultural outlook; enriching the content with humanitarian and artistic topics in order to develop the moral and humane potential of future specialists, form a linguistic personality, and understand the spiritual and moral heritage of previous generations; filling the content with elements of psychology, which will ensure awareness of the social nature of human nature, the mechanism of establishing interpersonal relations, equipping the individual with ways of knowing the world, oneself and others; revealing the problem of forming harmonious interpersonal relations through the activation of independent intellectual activity, awakening the motivational, emotional and volitional, behavioural spheres of the individual to acquire spiritual, moral, cultural and humane social experience.

In addition to the fact that the content of the special course «Formation of harmonious interpersonal relationships of a personality» was built with all the basic components of harmonious interpersonal relationships (motivational, cognitive, affective, interactional), it also reflects the foundations of the spiritual culture of a personality: coverage of the concept of human appearance on Earth, the genesis of ideas about spirituality, well-being, beauty, and harmony; disclosure of spiritual

dimensions of personality: spiritual needs, potential, aspirations, values as norms, “markers” of special significance of something in life and determinants of actions, deeds, human behaviour; research of value orientations of young people of the new generation, essential features of spirituality and their influence on the formation of the personality of a future primary school teacher, spiritual orientation of a personality to gain experience of harmonious interpersonal relations; to outline the directions of activity on the formation of harmonious interpersonal relations of future primary school teachers in the educational process of a higher educational pedagogical establishment.

Extracurricular work has a powerful potential to influence not only the spiritual world of future specialists and the development of personal qualities, but also consciousness, i.e. it enhances the expansion of general erudition, the formation of a cultural, moral and ethical worldview, humane, moral beliefs, views, formulation of conclusions, and the person’s awareness of the need to learn, study, and explore the objective world.

In this context, it was held an excursion to the Academy Museum «History and present of the academy», an information digest «Cultural educational environment», a scientific and practical online conference «Socio-psychological and personal aspects of bullying in the educational environment» (with the participation of the chief specialist of the Department of Science of Higher and Professional Education and the inspector of the Public Relations Department of the Patrol Police Department), a pedagogical seminar «Practical case of teacher’s innovations in organising harmonious interpersonal interaction of primary school students» (with the participation of teachers), oral journal «Harmonious development of inner potentials of a personality: philosophical dimension», virtual library «Human value in world and national works» and others.

During pedagogical practice, future primary school teachers should gain experience in transferring acquired cultural, historical, aesthetic, spiritual knowledge and knowledge about harmonious interpersonal relationships to the masses of participants in the educational process of primary school and enrich their own

knowledge regarding preparation for lessons, extracurricular activities and directly in process of interaction with experienced teachers, primary school students and their parents.

For the formation of the affective component of harmonious interpersonal relations of future primary school teachers, it is extremely important to direct educational influences on the development of the emotional-sensory world of the individual, sensory-rational assessment, during which the volitional qualities of the individual are formed. individuals are mobilized; improvement of emotional qualities; formation of the ability to react emotionally and effectively, to empathize, to be tolerant towards the subject of interaction; objectification of subjective feelings and emotions of participants towards each other; manifestation of a positive emotional attitude towards oneself, other people, activities, life; developing a strategy for self-regulation of emotional states and behavior, etc. It should be noted that humor, music, literature, visual arts, creativity, play, communication with people, doing interesting things, interaction with the natural world, visualization (drawing images in the imagination) and others are effective means of educating the emotional and sensual world of a person.

At this stage, mini-discussions, moderation, simulation and role-playing games, theatre performing, travel games, drama games, storytelling (a format of reading or telling stories that involves investing meaning, emotional experiences, and personal «living» of them, which captures the listener, inspires, and evokes appropriate feelings and emotional states) were actively introduced into the educational process of higher educational establishments. Psychotechniques should also be used to deeply influence the personality of the future specialist in terms of their awareness of their own emotions and the emotions of other people, to develop the ability to identify what emotion they are experiencing at a given moment, to understand the source and cause of their occurrence, and to manage their own emotional states. Among them are the technique of metaphorical image of feelings (students choose associations to the proposed emotions, for example, calm – calm at sea; delight – a balloon; cunning – a fox, etc.), the technique of releasing deep

emotions through motor activity (it can be an arbitrary dance, performing movements suggested by the body or purposefully organised exercises such as «Conductor», «Drawing massage», «Waves»), auto-training (self-hypnosis) (techniques for relieving tension in different muscle groups, which helps to gain experience in strategies for levelling negative emotions and transforming them into positive ones).

A special attention should be focused on revealing and realizing the creative potential of future primary school teachers, which involves the development of imagination, the manifestation of fantasy, the independent transfer of acquired knowledge and skills to non-standard situations, seeing the new in the familiar, perceiving creative abilities, promoting the development of creative potential. awareness of the multifaceted nature of something or someone, anticipation of different versions, approaches to the task, achievement of something truly new, original. It is through the realization of the creative potential of future specialists that a harmoniously developed personality is formed. In this context, the methods of association, observation, vocabulary and stylistic work, poetic reproduction of images should be implemented. Yes, it is advisable to hold a master class «Scented Christmas Tree Decorations», an exhibition-installation made of natural materials «Happy Halloween», a book trailer competition «A book is a ship of thoughts that travels through the waves of time», an hour of poetry «Literary Autumn», an art therapy workshop «Spring extravaganza», doodles «My 2019 in ten photos», etc.

It should be noted that art (spatial – sculpture, architecture, painting, graphics, art photography, arts and crafts, design; temporal – radio, music, literature; spatial-temporal – cinema, theatre, dance, circus arts, video games, etc.) [20, p. 81] plays a significant role in the development of the emotional and sensual world of the individual. It is assumed that the integration of different types of art best contributes to the harmonisation of the emotional state of the individual, the release of emotional states, the expression of feelings, the formation of aesthetic taste, a unique set of cultural values and spiritual orientations, the harmony of the spirit and social behaviour of future primary school teachers.

Undoubtedly, no human soul can be indifferent to the greatness of the unique world of nature, which indirectly affects the sensual, empathic development of a person, causing them to feel pleasure, recuperation, energy, desire to learn, explore, understand, feel, show care, concern and do good. First of all, future primary school teachers should take part in an educational campaign in the Tik Tok format «#YazaCHYSTEdovkillia» («I am for a CLEAN environment»), a photo challenge «World Cleanup Day», a photosushka «Kharkiv Region in the lens», a photo contest «My summer adventures», the environmental training «Healing powers of nature in folk holidays and traditions of the Ukrainian people», the virtual tour «Smithsonian National Museum of Natural History» (Washington, DC), etc.

At the same time, direct interaction in the environment plays a decisive role in the formation of the emotional and volitional sphere of the individual. So, students of the specialty 013 «Primary education» should go on an excursion to the Botanical Garden (Kharkiv), study trip «Spring changes in the world of living and non-living nature». Kharkiv), visit the Museum of Nature, walk along the ecological trails «The City of Kharkiv – Greatness and Beauty», «Conquer the Cossack Mountain», see the chrysanthemum exhibition at Feldman Ecopark, the exhibition of carnivorous plants, take part in the environmental campaign «Drinking Water Quality», ecological nature quest «Keep cool» (for World Mother Earth Day), etc.

Valuable is the experience of implementing project activities by future elementary school teachers together with experienced teachers and students during the pedagogical practice of greening the school grounds, greening nearby parks, squares, public squares. Such an activity, where three generations together create the beauty of the native city, contributes to the unity of society's views, the understanding of the beauty of nature and its role in human life, the awakening of interest in learning about the environment, the awareness of the need for non-pragmatic interaction with nature, a responsible, valuable attitude towards it and harmonious human existence in the natural world. It should be emphasized that during pedagogical practice, future specialists of this profile should participate in the organization of research work of younger schoolchildren at school educational

and research sites, conduct elementary experiments with plants and animals, participate in ecological exhibitions, competitions, and quests. etc.

At the stage of forming the interactive component of harmonious interpersonal relations of future primary school teachers, appropriate work should be carried out to reveal the inner potential of young people, develop self-awareness, accumulate cultural, spiritual, social experience and positive experience of interpersonal relations, develop cooperation skills, effective communication, persistent behavior, constructive solution conflicts and their immediate implementation in various types of activities.

In the process of professional training of students of higher education in the specialty 013 «Primary Education», the practice of morning and final rounds should be introduced.

The practice of the morning circle is analogous to morning meetings in the context of the New Ukrainian School [23]. Accordingly, the morning circle is a planned structured meeting before the beginning of classes of future specialists, which lasts 20–25 minutes and is aimed at transforming universal, spiritual, moral, humane, intellectual, social, pedagogical values into personally significant meanings of future specialists; positive emotional attitude and mobilisation of positive emotional and sensory manifestations; everyone's feeling of the inner power of goodness; creating conditions for the emergence of enthusiasm and a sense of satisfaction from group and individual work and its results; creating a dialogic, trusting, open atmosphere of interpersonal interaction; gaining experience of harmonious interpersonal interaction; mastering the skills of cooperation, effective communication, assertive behaviour; encouraging individuals to mutual assistance, showing kindness, sincerity, tolerance, and compliance with moral and ethical standards in the process of interpersonal interaction.

The morning circle includes the following structural elements [3]:

1. Greeting the community members is an elementary requirement of pedagogical etiquette, which has a deep psychological meaning and involves

a person coming into contact with other group members through gestures, oral expression or any other ritual.

In order to diversify the greetings of future specialists, it is advisable to use such types of greetings as simple (the advantages of such greetings are simple structure, ease of conduct and short time), poetic (recitation of poetic lines), psychological setting (charges with energy and efficiency, awakens the cognitive activity of the individual), “mobile” (producing the performance of certain movements to the text or musical accompaniment) and interactive (providing interpersonal communication, interaction of the teacher with higher education students and interaction of the latter with each other). In the course of implementing the practice of the morning circle in the educational process of higher educational pedagogical establishments, the following greetings aroused interest: «Energy of life», «Giant wardrobe», «Do it like this!», «Road to the sun», «Wishes of cheerful fingers», «Pass the greeting gesture», «Secret greetings» etc.

2. Open dialogue is a stage of the morning circle, where future specialists have the opportunity to exchange information, spiritual values, emotional states, life experience, as well as to fulfil the need of a person as a social being in live communication, to know the subject of interpersonal relations and oneself, to express the human “I”, to acquire social skills such as active listening, confident expression, maintaining a conversation on a given topic, mutual understanding, mutual respect, finding consensus, etc. During an open dialogue, future specialists express their thoughts, views, beliefs, ideas, concerns, impressions, emotions, attitudes in a general circle, pairs or small groups on a given topic, questions from the teacher, questions to each other or during a joint task.

At this stage, it is advisable to implement the following methods and exercises: «Question bank» (participants prepared anonymous questions in advance, which were collected together in an opaque container, then randomly selected 3–4 questions in the general circle and discussed), «One truth, two lies» (participants join groups and take turns reporting 3 facts about themselves, one of which is true, two are false, and the others have to guess which statement is true and discuss their assumptions),

"Our story" (participants are divided into groups and for 5 minutes, each group creates a story about all its participants using real facts. After that, each group chooses a storyteller who tells the story in the general circle) and others.

3. Daily news is the final stage of the morning circle, which involves updating interesting events in the world, country, hometown and, directly, the life of higher education students according to a specific date. In fact, life is interesting because its events tend to repeat themselves every time in a new format. A person lives when they are able to create the world, to be surprised, to enjoy, to see what is happening around them. Therefore, daily news reporting is aimed at ensuring that individuals feel a sense of belonging to society and inner wealth; establishing causal historical, folk, social, natural, civic, artistic, environmental, and economic links between each individual and the life of human civilisation, the state, and their hometown; stimulating the activity and initiative of individuals to learn about the objective world, other people, subjects of interaction within the educational process, and themselves; arousal of interest, enthusiasm for what is happening in everyday life around them; development of communication skills and the linguistic personality as a whole.

This stage involves updating the information available to future primary school teachers about events in the world and the state on that day (historical achievements, national, church, professional holidays, inventions of mankind of the past and present, folk signs of that day, environmental events, etc.), events in the life of an educational establishment or student group (drawing up a work plan for a week or a day; group achievements; events that took place the day before; the role of individuals during the day in the life of the group; the results of performing community service, the results of participating in various competitions, contests, etc.), events in the individual life of each person (birthdays of the student group members, any important life events, personal achievements or successes, new beginnings, family events, holidays, etc.).

The main conceptual idea behind the implementation of the morning circle practice is to create a comfortable environment where every future specialist could

speak out on any topic, occasion, share their own views, impressions, and what was on their mind at the moment with enthusiasm; not to force individuals to speak, not to evaluate or criticise what the participants said; to respond to the emotional state of young people, to encourage them, support them, inspire them with their own stories and example; to gain experience of moral actions, deeds, and decent behaviour.

The practice of the final circle is a planned structured meeting after the end of classes, lasting 15–20 minutes, the tasks of which are emotional relief, awakening of analytical, reflective abilities of higher education students, release of the spiritual potential of students through the implementation of special exercises, methods, techniques, logical positive completion of the academic day and directing thoughts, thinking, emotions, feelings, actions, deeds, behaviour of future specialists towards the independent acquisition of spiritual, social, moral, cultural, aesthetic life experience during the day.

At this stage, future primary school teachers are expected to carry out reflection, which is a tool for analysis and self-analysis, monitoring the internal state of each person, establishing feedback with young people, the teacher's awareness of the difficulties that arise in the process of teaching the life activities of the student body and building further strategic educational actions to promote the formation of harmonious interpersonal relationships of future specialists in this field. Involvement of students in reflective activities involves motivating and guiding young people to systematically look at the beginning of their actions and thoughts, to look "inside" themselves; free expression of one's feelings, both negative and positive; awareness of progress on the way to establishing harmony in the social world and introducing self-correction in one's future actions. In this context, considerable attention should be paid to the reflection of value orientations («Winning the lottery», «I want, I can and do this!», «Flower of the sun», etc.), the emotional and sensory state of the future. specialists («Emotional thermometer», «Spectrum of emotions», «Charge – discharge», «Islands», etc.) and interpersonal

interaction («Express questionnaire», «Five-minute essay», «Reciprocal questions», «Self-assessment letter», etc.).

The practice of the final circle logically ends with special methods, exercises and techniques designed to restore the internal resources of the individual, instill success, faith in one's own strengths and capabilities, encourage the further process of cognition, mastery of moral-ethical and spiritual cognition during the day, as well as direct thinking and activities of young people to find harmony both in the inner and outer world. An example is the «Mighty tree» technique, which consists of the following: participants stand in a circle, holding hands, forming a large, strong tree; listen to its leaves rustle when the wind blows, while swaying together; feel the energy of life spreading through it, as it “breathes to the fullest”, while taking a step forward together – inhale, raise their hands; a step back – exhale, lower their hands, and so on. After the final exercise, the participants thank each other with applause for a successful, fruitful, successful, full of impressions and goodwill day.

Classroom classes should be imbued with methods of educational influence on the consciousness, spirituality and personal qualities of future primary school teachers, in particular active and interactive methods, moderation, facilitation, case studies, project activities, incident resolution methods, extrapolation, role harmonization, gamification, workshops, etc. These methods are focused on active search, practical, creative, research activities of future primary school teachers, collective, group and pair interaction, which in turn produces the disclosure of the biological, cultural, social nature of the individual; the successful formation of individual, personal, professional qualities, skills and harmoniously developed personality as a whole, the acquisition of experience of humane actions, moral deeds, assertive behaviour.

The most effective methods include the following:

1. The incident resolution method or the «Peelers method» promotes the development of skills to reasonably express one's own opinion, listen to others, predict the causes of incidents and possible consequences, look for ways to resolve conflict situations, choose a strategy of behaviour in situations of tension that meets

moral and ethical principles and norms, work in a team, and jointly reach a consensus in solving a problem.

2. The method of extrapolation ensures the activation of higher-level thinking processes; mobilisation of internal resources for search and analytical work; development of skills to hypothesise, predict, generalise, formulate conclusions, freely express one's own opinion and defend it with dignity, choosing appropriate language constructs; the personalit's going beyond real time, which helps to reveal creative potential and levelling out old stereotypes.

3. Case-study (case method) – contributes to the formation of future primary school teachers' own vision of the problem situation and its solution; personal values, such as mutual understanding, mutual respect, mutual support, mutual responsibility; skills and abilities to analyse and make managerial decisions; discuss the situation on the basis of effective communication, compliance with moral and ethical norms of communication; act in a team; achieve a common result in solving the problem; «this technology allows structuring the content of education, educational tasks, masters' educational activities, their control tasks and report forms. Cases should be mainly complex, cover the content of vocational training, meet the optimum amount of self work and provide for the participation of all members of the training group in solving educational tasks» [9, p. 243].

4. The method of role harmonisation equips young people with an understanding of the existing ways of achieving mutual understanding and harmony in interpersonal relations; skills of critical analysis of real behaviour of individuals; ways of constructively resolving problem situations and conflicts in a student group by changing their social position and taking into account the changing status of another subject of interaction.

5. The project method promotes the formation of analytical (successfully carry out search and analytical work, classify, compare, summarise, critically evaluate information), creative (show a creative approach to finding and presenting information, find different ways to solve a problem and choose the most optimal among them), communicative (ability to conduct a discussion, defend one's own

point of view without violating the rights of others, persuade opponents based on arguments), social (to act with dignity, to evaluate the behaviour of others and alternatives to one's own behaviour, to communicate effectively, to cooperate) skills.

6. The moderation method – ensures the creation of a favourable psychological atmosphere, active involvement of young people in joint activities; the awareness of future specialists that each of them is a subject of joint activities, part of the student community and responsible for their own actions and behaviour; the formation of personal motivation of individuals for harmonious interpersonal interaction and success; the development of communication skills and assertive behaviour skills.

7. Workshop – promotes the exchange of social, creative and life experience with the aim of jointly developing a creative product as a result of solving a social problem, in the course of which consciousness, spirituality, personal qualities, entrepreneurship, leadership skills, communication skills, skills to generate new ideas and implement them, bring joy to other people, the ability to cooperate and partnership.

Applicants for higher education in the specialty 013 «Primary Education» should systematically engage in mutual and self-evaluation, reflection, self-reflection, which contributes to the acquisition of experience in rational, ethical, objective evaluation, the formation of the ability to reasonedly express their opinions and defend them, select appropriate language constructions, dignified accept criticism, etc.

The organization of independent work of future primary school teachers involves the selection of tasks that would enrich the practical experience of cooperation, partnership, effective communication, successful resolution of practical situations and problems, disclosure and development of students' creative, moral, and spiritual potential. individual, self-education, etc.

It is worth noting the importance of international cooperation in the context of the modern educational paradigm, which has a wide range of opportunities to promote not only the formation of a competent competitive specialist,

but also the formation of a harmonious personality of future teachers in general [6]. Higher educational pedagogical establishments have departments of international cooperation and academic mobility that ensure coordination of international cooperation of the higher educational establishment with foreign higher educational establishments, scientific institutions, research centres, international and foreign organisations.

Based on personal pedagogical experience and the experience of performing the functional duties of the coordinator of this department, the following can be stated: the involvement of future primary school teachers in international activities in the context of the formation of harmonious interpersonal relations of modern youth provides individuals with invaluable experience of interaction in a multicultural space; the opportunity to practice communication skills; to adopt the experience of interpersonal relations of the student community of other countries; share their own thoughts, views, impressions and hear the position of others; establish and maintain partnerships with future teachers of other countries, which can be developed in the future, but already in direct professional activity; the dissemination of general cultural, social, individual values and values of national education, the problem of forming harmonious interpersonal relations of young people in the context of education and the experience of solving it outside the state, which significantly increases its importance. So, students of specialty 013 «Primary Education» must participate in the integrated course of online lectures «Inclusive Education» with the involvement of foreign experts from Istituto Don Calabria (Italy), EU Career Days, exhibition of educational innovations Bett London, European Research and Innovation Days 2020, parade of embroiderers #VysyvankaCanada2020, etc.

In the process of extracurricular activities, future primary school teachers should be involved in general academic, faculty, departmental and thematic group events of various directions. In particular, the following: collective creative activities («The source of goodness is mercy», «The world in my eyes»), pedagogical laboratories («Psychological and pedagogical portrait of a primary school teacher»), practical and methodological workshops («Spirituality, morality, humanity of the new

generation: fact or myth», «How to make the interlocutor understand that you are interested in them: lifehacks»), creative project activities (in particular, «I choose a decent future»), quests («Know yourself by knowing others», «On the road to understanding»), mini-trainings («Practicing decent behaviour», «Intercultural interaction»), social projects («Ecoworld: from understanding to action», «Beauty and health of the soul is the basis of wellbeing»), practical marathons («A good wish is a good deed»), volunteering, charity events, etc.

Future specialists of this profile will be able to make their own proposals for filling the process of extracurricular work with topics, content, methods, forms, means that, in their opinion, effectively affect the formation of skills to establish, maintain and develop harmonious interpersonal relationships. This is also the fact of increasing the individual's interest in this work, stimulating independent cognitive and practical activity, self-education, self-improvement, building the educational process taking into account the interests and preferences of those seeking higher education, and therefore significantly increases their activity, responsibility, efficiency, independence in this process.

It should be emphasized that when designing, choosing a topic, content, methodical tools and appropriate organizational forms, applicants of higher education should be offered to take into account the following positions: compliance with the priority directions of the educational paradigm; implementation of educational influence on consciousness, spirituality and personal qualities for the formation of harmonious interpersonal relations of future teachers; focus on future teachers mastering the spiritual, cultural, social achievements of the Ukrainian people, etc.

In the higher educational pedagogical establishments where the experimental work was carried out, the departments have scientific circles of various directions, including pedagogy. The programme of the «Pedagogy» club included an intensive workshop on «Interactive methods of education», a creative meeting with practicing teachers on the topic of «How to achieve harmony in interaction with students», a series of innovative classes on «Outstanding teachers and modernity» (for example,

«To give students a spark of knowledge, a teacher needs to absorb a sea of light»), a pedagogical training on «Implementing a personality-based approach to the education of modern students», a discussion on «Where does spirituality originate and where does it disappear?», a seminar-workshop «How to moralise communication on social media?», etc.

In the real conditions of professional activity during pedagogical practice, communicating with the administration, experienced teachers, other pedagogical workers, younger schoolchildren and their parents, future primary school teachers have the opportunity to practice the skills of cooperation, effective communication, assertive behavior, manifestation of spirituality. , moral, humane qualities and enriched their own experience of achieving harmony in interpersonal relationships.

Conclusion. Summing up the above, it should be emphasised that the article outlines the most significant activities that successfully contribute to the formation of a harmonious personality of a future primary school teacher in general and harmonious interpersonal relations in young people in particular. At the same time, educational influences on the consciousness, spirituality and personal qualities of future specialists should be carried out through the whole process: in the process of professional training, extracurricular activities, as well as during pedagogical practical training and self-education.

Convinced that the implementation of the described structural-functional model will ensure the effectiveness of the formation of harmonious interpersonal relations of future primary school teachers.

References:

1. Atkinson, M. & Chois Rae, T. (2007). *The Art and Science of Coaching : The Step-by-Step System to Transformational Conversations*. Vancouver : Exalon Publishing [in English].
2. Borzyk, O. B. (2021). *Formuvannia harmoniinykh mizhosobystisnykh vidnosyn maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Formation of harmonious interpersonal relationships of future primary school teachers]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

3. Borzyk, O. B. (Uklad.). Kryholamy [Icebreakers] (2019). Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].
4. Borzyk, O. & Zubakhina, S. (2018). Rozvytok krytychnoho myslennia v uchniv pochatkovoï shkoly pry vyvchenni pryrodnychoï osvითnoi haluzi [Development of critical thinking in primary schoolchildren in the study of natural sciences]. *X Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia «Problemy ta perspektyvy rozvytku suchasnoi nauky v krainakh Yevropy ta Azii» – X International Scientific and Practical Internet Conference «Problems and Prospects of the Development of Modern Science in Europe and Asia»*. 76–78. Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
5. Borzyk, O. B. (2021). Buktreninh z formuvannia harmoniinykh mizhosobystisnykh vidnosyn maibutnykh fakhivtsiv [Booktraining on the formation of harmonious interpersonal relations of future specialists]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].
6. Chagovets, A. I., Kiselova, M. M., Hudovsek, O. A., Bykova, S. V. & Tsybanyk O. O. (2020). International cooperation among tertiary educational institutions: Trends and prospects. *International Journal of Higher Education*, 9 (7), 356–366. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1277384.pdf> [in English].
7. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O. & Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis* (ISSN 1984-6754), 15(3), 218–232. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602> [in English].
8. Kharkivska, A. A., & Molchaniuk, O. (2023). Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School. *Image of the Modern Pedagogue*, (2(209), 12–18. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) [in Ukrainian].

9. Khrykov, Y.M., Kharkivska, A.A., Ponomarova, H.F. & Uchitel, A.D. (2020) Modeling the training system of masters of public service using Web 2.0. *CTE Workshop Proceedings*. 7. 237–252. <https://doi.org/10.55056/cte.356> [in English].
10. Kudryk, L. H. (2019). Kouchnynh yak osvithnia tekhnolohiia ta instrument osobystisnoho zrostannia [Coaching as an educational technology and a tool for personal growth]. *Psykholog – Psychologist. Ser. Biblioteka – Ser. Library*, 5 (Samokouchnynh), 4–30 [in Ukrainian].
11. Onlain perekladach «Google translate» [Online translator «Google translate»]. Retrieved from <http://surl.li/ojjix> [in Ukrainian].
12. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Dialoh ta mediatsiia: shliakh do porozuminnia» [Online course for teachers «Dialogue and mediation: the path to understanding»]. Retrieved from <http://surl.li/ojjgkt> [in Ukrainian].
13. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Kliuchovi uminnia 21-ho stolittia» [Online course for teachers «Key skills of the 21st century»]. Retrieved from <http://surl.li/ojjgs> [in Ukrainian].
14. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Kultura tolerantnosti: yak pobuduvaty suspilstvo, komfortne dlia vsikh» [Online course for teachers «Culture of tolerance: how to build a society that is comfortable for all»]. Retrieved from <http://surl.li/aawap> [in Ukrainian].
15. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Nedyskryminatsiinyi pidkhid u navchanni» [Online course for teachers «Non-discriminatory approach to education»]. Retrieved from <http://surl.li/iywx> [in Ukrainian].
16. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Osnovy zdoroviazberezhnoi kompetentnosti» [Online course for teachers «Fundamentals of health competence»]. Retrieved from <http://multycourse.com.ua/ua/basic/14> [in Ukrainian].
17. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Osvita na osnovi zhyttievvykh navychok» [Online course for teachers «Life skills-based education»]. Retrieved from <http://surl.li/ojjjh> [in Ukrainian].
18. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Pedahohika doviry» [Online course for teachers «Pedagogy of trust»]. Retrieved from <http://surl.li/cgdzo> [in Ukrainian].

19. Onlain-kurs dlia vchyteliv «PRO. Shkolu dlia vchyteliv» [Online course for teachers «ABOUT. School for teachers»]. Retrieved from <http://surl.li/ojkkvt> [in Ukrainian].

20. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Yak efektyvno splanuvaty ta provesty dialoh. Bazovyi modul 1» [Online course for teachers «How to effectively plan and conduct a dialogue. Basic module 1»]. Retrieved from <http://surl.li/bxgn> [in Ukrainian].

21. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Yak efektyvno splanuvaty ta provesty dialoh. Modul 2. Osnovy orhanizatsii dialohu» [Online course for teachers «How to effectively plan and conduct a dialogue. Module 2: The basics of organising a dialogue»]. Retrieved from <http://surl.li/ojjml> [in Ukrainian].

22. Onlain-kurs dlia vchyteliv «Yak efektyvno splanuvaty ta provesty dialoh. Modul 3. Osnovy vedennia dialohu» [Online course for teachers «How to plan and conduct a dialogue effectively. Module 3: The basics of dialogue»]. Retrieved from <http://surl.li/ebuti> [in Ukrainian].

23. Rankova zustrich: shcho tse i navishcho [Morning meeting: what it is and why]. *Nova ukrainska shkola – New Ukrainian School*. Retrieved from <http://surl.li/amwta> [in Ukrainian].

24. Sandiuk, L. O. & Shchubelka, N. V. (Eds.). (2012). *Osnovy kulturolohii*. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

25. Vchymosia zhyty razom [Learning to live together]. Retrieved from <http://surl.li/ojffy> [in Ukrainian].

УДК 378.091.2:51/53(045)

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ І ФІЗИКИ У ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

© Брославська Г.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-13

У статті описано етапи (підготовчо-організаційний та формувальний) упровадження структурно-функціональної моделі в освітній процес із метою формування інструментальних

компетентностей у майбутніх учителів математики та фізики в процесі їх професійної підготовки. Зауважено, що з цією метою слід розробити програми педагогічного експерименту, укомплектувати склад його учасників, здійснити перелік спецкурсів, факультативів, гуртків, педагогічних програмних продуктів, методичних рекомендацій і науково-методичних посібників, що сприятимуть підвищенню рівня ефективності формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики в процесі професійної підготовки.

Автором зазначено, що, оскільки ефективне формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики в процесі професійної підготовки можливе лише поетапно, апробацію структурно-функціональної моделі формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики в процесі професійної підготовки доцільно здійснювати з першого курсу професійної підготовки. Для досягнення поставленої цілі нами запропоновано розробити факультатив, спецкурс, гурток, семінар-практикум тощо, які слід упроваджувати в освітній процес протягом усього періоду навчання.

Акцентовано увагу на тому, що розвиток інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики відбувається завдяки застосуванню програм «Sqirlz Water Reflections», «SMART NoteBook»; «Microsoft Power Point»; «FantaMorph»; «Macromedia Flash» тощо.

Ключові слова: освітній процес, майбутні вчителі математики та фізики, інструментальні компетентності, структурно-функціональна модель, здобувачі вищої освіти, професійна підготовка.

Broslavska H. «Implementation of the structural-functional model for the formation of instrumental competences of future teachers of mathematics and physics in the process of professional training».

The article describes the stages (preparatory-organizational and formative) of introducing the structural-functional model into the educational process with the aim of forming instrumental competencies in future teachers of mathematics and physics in the process of their professional training. It was noted that for this purpose, programs of pedagogical experiments should be developed, the composition of its participants should be staffed, a list of special courses, electives, circles, pedagogical program products, methodological recommendations and scientific-methodical manuals should be implemented, which will contribute to increasing the level of effectiveness of the formation of instrumental competences of future teachers of mathematics and physics in the process of professional training.

The author states that since the effective formation of instrumental competencies of future teachers of mathematics and physics in the process of professional training is possible only in stages, the approbation of the structural and functional model of the formation of instrumental competencies of future teachers of mathematics and physics in the process of professional training is expedient to be carried out from the first course of professional training. In order to achieve the set goal, we proposed to develop an elective, a special course, a group, a seminar-workshop, etc., which should be implemented in the educational process throughout the entire period of study.

Attention is focused on the fact that the development of instrumental competences of future teachers of mathematics and physics occurs thanks to the use of the programs «Sqirlz Water Reflections», «SMART NoteBook»; «Microsoft PowerPoint»; «FantaMorph»; «Macromedia Flash» etc.

Keywords: educational process, future teachers of mathematics and physics, instrumental competencies, structural and functional model, students of higher education, professional training.

Актуальність дослідження. Упровадження структурно-функціональної моделі формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів

математики та фізики відбувалося в процесі професійної підготовки майбутніх учителів Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (КЗ «ХГПА» ХОР) та Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка (ТНПУ ім. В. Гнатюка). Ці заклади вищої освіти було обрано як експериментальні у зв'язку з наявністю угоди про співпрацю та здійсненням підготовки здобувачів освіти відповідних спеціальностей. На базі зазначених освітніх закладів запровадження структурно-функціональної моделі здійснювалося під час формувального етапу експерименту в два етапи: підготовчо-організаційний та формувальний.

Метою статті є висвітлення етапів запровадження структурно-функціональної моделі формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики і фізики в освітній процес у межах професійної підготовки.

Мета підготовчо-організаційного етапу – розроблення програми педагогічного експерименту, комплектування складу його учасників, створення переліку спецкурсів, факультативів, гуртків, педагогічних програмних продуктів, методичних рекомендацій і науково-методичних посібників, що сприятимуть підвищенню рівня ефективності формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики (далі – ІК МУМФ) у процесі професійної підготовки.

Для досягнення поставленої мети розроблено такі пропозиції:

– освітній процес МУМФ має максимально моделювати їхню подальшу професійну діяльність;

– рівень ефективності формування ІК МУМФ шляхом застосування педагогічних програмних продуктів (далі – ППП) та відповідних сучасних методик, методів, засобів, форм і прийомів повинен зростати;

– слід враховувати міждисциплінарні зв'язки освітніх компонентів, вивчення яких сприятиме формуванню ІК у процесі професійної підготовки

(додати пропозиції щодо доцільності змін у навчальні плани та робочі програми тощо);

– має бути організована робота факультативу «Інтерактивне формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики», гуртка «Мультимедійні засоби навчання», упроваджено спецкурс «Педагогічний програмний продукт у професійній діяльності вчителя математики та фізики», семінар-практикум «Інноваційні педагогічно-програмні продукти в професійній діяльності вчителя математики та фізики»;

– видати такі методичні розробки: «Розв’язування логарифмічних рівнянь, нерівностей, систем рівнянь» (блок уроків) [6], «Використання можливостей інтерактивної дошки в процесі навчання» [2], методичні рекомендації «Робота з програмою «Sqirlz Water Reflections»» [5], «Графічний метод при вивченні механічних рухів» [3] та навчально-методичні посібники «Теоретико-методологічний аспект формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики у процесі професійної підготовки» [7], «Актуальні питання формування інструментальних компетентностей у майбутніх педагогів. Практичний аспект» [1] тощо.

Зазначені пропозиції слід урахувати та реалізувати в освітньому процесі здобувачів вищої освіти експериментальних груп.

Мета формувального етапу – упровадження структурно-функціональної моделі формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики в процесі професійної підготовки, ураховуючи періоди формування ІК МУМФ (із першого до четвертого років навчання).

Апробація структурно-функціональної моделі формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки повинна відбуватися з першого курсу здобувачів освіти експериментальної групи (далі – ЕГ, періоди формування ІК МУМФ), адже ефективне формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки можливе лише поетапно, тобто пролонговано в часі. Тому

розроблені нами факультатив, спецкурс, гурток, семінар-практикум тощо слід упроваджувати протягом усього періоду навчання.

Наприклад, представимо тематичний план факультативу (табл. 1) для здобувачів вищої освіти першого року навчання, що має чотири модулі (по два з математики та фізики) і містить дванадцять тем. Навчання слід проводити в таких формах: лекційні та семінарські заняття, бесіди, індивідуальна робота тощо.

Таблиця 1

Тематичний план факультативу «Інтерактивне формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики»

Модуль, тема	Кількість годин, відведених планом
Модуль 1. ФІЗИКА	
Тема 1. Сучасна фізична картина світу. Фізика і науково-технічний прогрес	2
Тема 2. Використання програми «FantaMorph» для вивчення теми «Ізопроцеси в газах».	2
Тема 3. Використання програми «Sqirlz Water Reflection» для вивчення теми «Поширення коливань у пружному середовищі».	2
Усього годин за модулем	6
Модуль 2. ФІЗИКА	
Тема 4. Використання програми «Macromedia Flash» для вивчення теми «Квантові постулати Бора»	2
Тема 5. Використання програми «SMART NoteBook» для створення освітнього засобу на тему «Поділ ядер Урану. Ланцюгова ядерна реакція»	2
Тема 6. Використання програми «Microsoft Pover Point» для створення презентації на тему «Чорнобильська катастрофа. Поглинута доза випромінювання і її біологічна дія. Захист від випромінювань»	2
Усього годин за модулем	6
Модуль 3. МАТЕМАТИКА	
Тема 7. Використання програми FantaMorph для вивчення теми «Тіла обертання»	2
Тема 8. Використання колекції інтерактивних засобів учителя «Lesson Activity Toolkit 2.0» програми «SMART Notebook» для вивчення основних геометричних понять теми «Многогранники».	2
Тема 9. Використання програми «SMART NoteBook» для створення освітнього засобу на тему «Декартові координати і вектори в просторі»	2
Усього годин за модулем	6
Модуль 4. МАТЕМАТИКА	
Тема 10. Використання програми «Microsoft Excel» для вивчення теми «Тригонометричні функції»	2
Тема 11. Використання програми «Macromedia Flash» для вивчення теми	2

«Границя і неперервність функцій»	
Тема 12. Використання програми «Microsoft Excel» для створення кросвордів на тему «Похідна»	2
Усього годин за модулем	6
РАЗОМ	24

Представимо фрагмент заняття «Сучасна фізична картина світу. Фізика і науково-технічний прогрес» (табл. 2) (модуль 1, тема 1), під час якого здобувачам вищої освіти ЕГ слід запропонувати розв'язати задачу з використанням педагогічних програмних продуктів.

Таблиця 2

Структура виробництва електричної енергії в Україні за видами генерації у 2016 році, відсотків

	НАЕК «Енергоатом»	ТЕС	ГЕС	ТЕЦ	«Зелена» енергія
Частка у загальному обсязі виробництва	53,9 %	31,8 %	6,1 %	6,9 %	1,3 %
Частка у загальній вартості	29,6 %	46,0 %	4,9 %	12,4 %	7,1 %

НАЕК «Енергоатом» – державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом»; ТЕС – теплові електростанції; ГЕС – гідроелектростанції; ТЕЦ – теплові електростанції.

Викладач може запропонувати здобувачам вищої освіти на основі зазначених вище відомостей побудувати діаграму «Виробництво електричної енергії в Україні (у 2016 р.)» та розв'язати задачу, використовуючи табличний процесор «Microsoft Excel».

У процесі розв'язування задачі здобувачі вищої освіти ЕГ формують та розвивають такі компетенції ІК: аналіз і синтез даних; організація, планування етапів розв'язування задачі; володіння елементарними комп'ютерними навичками (побудова діаграми); поглиблення базових знань, зокрема базових знань із професії; управління інформацією (уміння знаходити й аналізувати інформацію з різних джерел); усне й письмове спілкування рідною мовою.

Під час вивчення теми «Декартові координати і вектори в просторі» (модуль 3, тема 9), яка з труднощами вивчається здобувачами вищої освіти, викладач застосовує кейс-метод. Так, він може запропонувати МУМФ назвати програми, що можуть полегшити вивчення матеріалу, пов'язаного з векторами. Лектор пропонує здобувачам вищої освіти пояснити їх вибір, відповідно

до обраної теми створити математичну (фізичну) модель для пояснення матеріалу лекційного заняття. Ураховуючи обрані програми (кожен називає одну), здобувачі вищої освіти мають об'єднатися в підгрупи для роботи з програмами «SMART NoteBook», «Microsoft Power Point», «FantaMorph», «Macromedia Flash» і створити власний педагогічний програмний продукт, а потім презентувати його під час заняття. Після виступу здобувачів вищої освіти кожної підгрупи вони повинні обговорити, який із запропонованих ППЗ є дієвішим: більш простим у створенні програми, якіснішим для вивчення теми, а після серії дебатів знайти спільне рішення.

Також для ефективності формування ІК МУМФ було розроблено спецкурс «Педагогічний програмний продукт у професійній діяльності вчителя математики та фізики», що має сприяти підвищенню рівня володіння елементарними комп'ютерними навичками здобувачів вищої освіти ЕГ (табл. 3).

Таблиця 3

Тематичний план спецкурсу «Педагогічний програмний продукт у професійній діяльності вчителя математики та фізики»

Модуль, тема	Кількість годин, відведених планом на		
	лекційні заняття	семінарські заняття	індивідуальну роботу
Модуль 1. Аудіовізуальне екранне ППЗ			
Тема 1. Статичне екранне ППЗ. Створення статичних екранних засобів навчання	2	2	3
Тема 2. Динамічне екранне ППЗ. Створення динамічних екранних засобів навчання	2	2	3
Тема 3. Огляд сучасної проєкційної техніки	2	4	2
Усього годин за модулем	6	8	8
Модуль 2. Анімації в освітньому процесі			
Тема 4. Поняття «анімація». Види анімацій. Знайомство з програмою «Sqirlz Water Reflection». Створення засобів навчання за допомогою «Sqirlz Water Reflection»	2	2	2
Тема 5. Поняття морфінгу. Види морфінгу. Знайомство з програмою «FantaMorph». Створення засобів навчання за допомогою «FantaMorph»	2	2	2

Тема 6. Знайомство з програмою «Macromedia Flash». Створення засобів навчання за допомогою «Macromedia Flash»	2	2	2
Усього годин за модулем	6	6	6
Модуль 3. Відеофільми в освітньому процесі			
Тема 7. Знайомство з програмою «Microsoft PowerPoint». Створення ППП за допомогою «PowerPoint». Розробка кросвордів та тестів	2	2	2
Тема 8. Знайомство з любительським відео. Етапи створення відеофільму. Створення навчального любительського відеофільму	2	2	2
Тема 9. Знайомство з програмою «Windows Movie Maker». Створення відеофільму за допомогою програми «Movie Maker»	2	2	2
Усього годин за модулем	6	6	6
Модуль 4. Інтерактивна дошка – сучасний засіб інформаційно-комунікаційних технологій			
Тема 10. Знайомство з інтерактивною дошкою «SMART Board» та її можливостями	2	2	2
Тема 11. Знайомство з програмою «SMART NoteBook». Створення засобів навчання за допомогою програми «NoteBook»	2	2	2
Тема 12. Знайомство з колекціями «Gallery Essentials і Lesson Activity Toolkit» програми «SMART NoteBook». Створення засобів навчання за допомогою «Lesson Activity Toolkit (LAT 2.0)»	2	2	2
Усього годин за модулем	6	6	6
РАЗОМ	24	26	26

У межах цього спецкурсу, відповідно до методики формування ІК МУМФ, у процесі професійної підготовки на основі впровадження структурно-функціональної моделі та педагогічних програмних продуктів було розроблено лекції, на яких слід застосувати кейс-метод. Доцільно повторити раніше здобуті МУМФ базові знання, а саме:

- 1) поняття «координатна пряма», «система координат на площині»;
- 2) знаходження координатних точок на прямій і площині;
- 3) означення вектора, його координат, модуля тощо;
- 4) поняття «декартові координати в просторі», вивчення означення координат; доведення формули відстані між двома точками й координатами середини відрізка в просторі;

5) на прикладах слід продемонструвати все, що стосується векторів у просторі, векторів на площині з використанням педагогічних програмних продуктів, створених за допомогою «SMART NoteBook» для інтерактивної дошки «SMART Board».

На практичних заняттях із математики (фізики) у межах спецкурсу МУМФ доцільно запропонувати використання власноруч створених ППП (анімації, кросворди, відео, презентації тощо).

У статті «Інноваційні технології активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів як майбутньої національної еліти» [4] нами обґрунтовано доцільність використання кросвордів і тестів, створених за допомогою програм «Microsoft Power Point» та «Microsoft Excel», для формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики в процесі професійної підготовки та надано розроблену поетапну інструкцію щодо їх створення. Здобувачі вищої освіти, які володіють знаннями мови програмування Visual Basic, можуть створити кросворди в програмі «Microsoft Power Point», а ті, хто не вивчав мов програмування або не мають достатніх знань, можуть користуватися «Microsoft Excel».

Розробка кросворду має на меті досягнення таких цілей:

1) освітні: узагальнення знань щодо призначення фізичних приладів, базових знань; формування в здобувачів вищої освіти здатності до аналізу та синтезу, до організації та планування власної діяльності;

2) розвивальні: розвиток елементарних комп'ютерних навичок, навичок управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел) тощо;

3) виховні: виховання любові до предмета та його викладання.

На другому курсі МУМФ продовжують вивчати «Математичний аналіз», «Лінійну алгебру та аналітичну геометрію», «Теоретичні основи шкільного курсу математики», «Дискретну математику» та «Базовий курс інформатики». Новими для них є: «Теорія ймовірностей», «Математична статистика» (4–

6 семестри), «Шкільний курс математики» (3–6 семестри), «Числові системи» (3 і 4 семестри), «Основи розробки веб-ресурсів» (4 і 5 семестри).

Для здійснення поточного контролю рівня сформованості ІК МУМФ, відповідно до методики формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки на основі впровадження структурно-функціональної моделі та педагогічних програмних продуктів у межах відповідного періоду формування ІК (другий рік навчання), нами за допомогою програм «Microsoft Excel» було розроблено кросворд (рис. 1) для оцінювання теоретичних знань із теми «Функції».

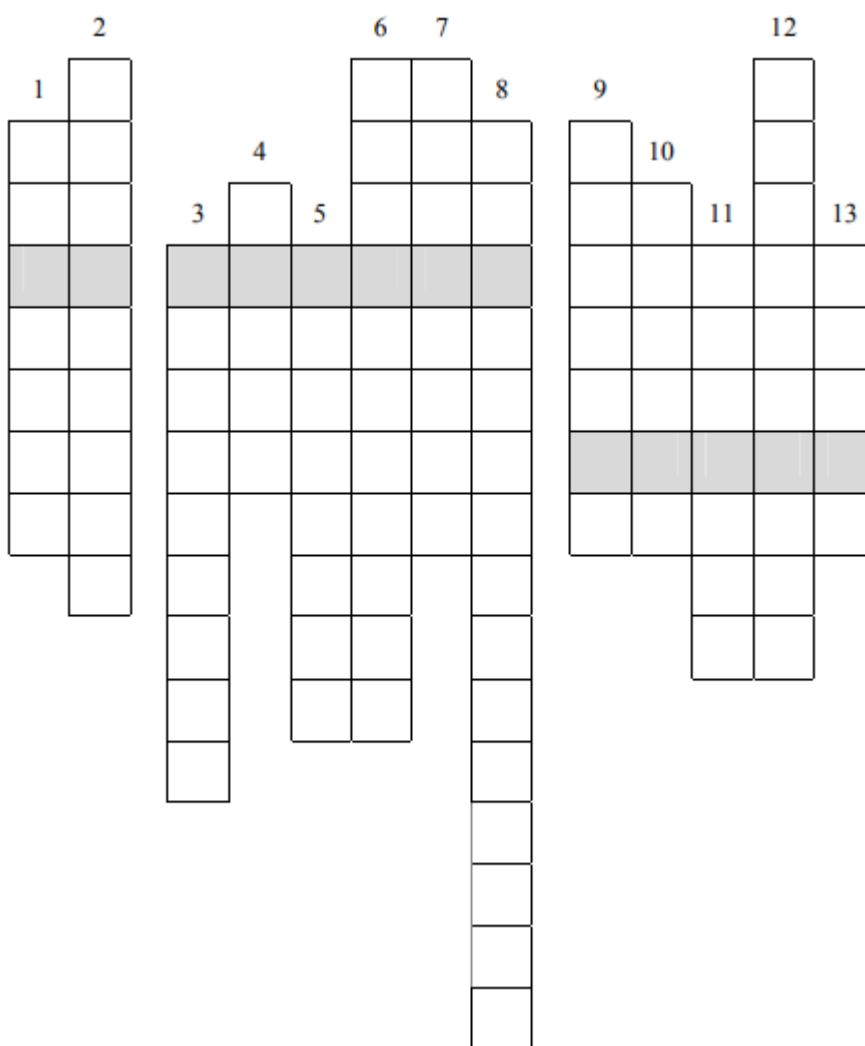

Рис. 1. Кросворд «Функції»

Запитання до кросворду:

1. Назва функції виду $y = kx + b$, де k і b – дані числа, x – змінна.
2. Назва графіка функції $y = kx$, де k – дане число, x – змінна ($x \neq 0$).

3. Назва функції для всіх значень x (з її області визначення), для якої виконується умова: при $x_2 > x_1$ випливає, що $f(x_2) > f(x_1)$.

4. Назва функції, графік якої симетричний відносно осі Oy .

5. Назва величини функції, яку позначають $y(x)$ або $f(x)$.

6. Назва функції виду $y = ax^2 + vx + c$, де $a \neq 0$, v , c – довільні числа, а x – аргумент.

7. Назва функції, що існує до функції, що монотонно зростає або спадає на заданому проміжку.

8. Загальна назва функцій виду $y = \cos x$, $y = \sin x$, $y = \operatorname{tg} x$, $y = \operatorname{ctg} x$.

9. Відповідність, при якій кожному значенні змінної x із деякої множини D відповідає єдине значення змінної y .

10. Назва функції, для всіх значень x якої (із її області визначення) виконується умова: при $x_2 > x_1$ випливає, що $f(x_2) < f(x_1)$.

11. Точка, у якій плавно сходяться дві нескінченні гілки параболи.

12. Назва функції, для якої існує число $T \neq 0$ таке, що при всіх значеннях x із області визначення цієї функції $f(x+T) = f(x)$.

13. Графік будь-якої лінійної функції.

Відповіді: 1) лінійна; 2) гіпербола; 3) зростаюча; 4) парна; 5) значення; 6) квадратична; 7) обернена; 8) тригонометрична; 9) функція; 10) спадна; 11) вершина; 12) періодична; 13) пряма.

Прочитай і запам'ятай слова виділеного рядка.

Слова виділеного рядка: «Не заздри іншим!».

У межах спецкурсу, відповідно до методики формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки, на основі впровадження структурно-функціональної моделі та педагогічних програмних продуктів здобувачам вищої освіти слід запропонувати розробити тести за допомогою спеціальних комп'ютерних програм («Microsoft Power Point», «My Test», «Test Maker», «Тест 2002» тощо), які призначені саме для їх створення. Метою залучення теми «Знайомство з програмою «Microsoft PowerPoint». Створення ППП за допомогою «Microsoft PowerPoint». Розробка кросвордів і тестів» є формування

таких компетенцій ІК МУМФ: здатність до аналізу та синтезу, управління інформацією, розвиток елементарних комп'ютерних навичок та поглиблення базових фахових знань тощо. Представимо приклад тесту, що можуть розробити здобувачі вищої освіти третього курсу ЕГ.

Тест із фізики на тему «Елементарні частинки»

1. Як називають групу частинок, маси яких не перевищують 207 електронних мас?

а) баріони; б) мезони; в) лептони; г) адрони.

2. Як називають групу частинок, маси яких перевищують 207 електронних мас, але менші, ніж маса протона?

а) баріони; б) мезони; в) лептони; г) адрони.

3. Як називають групу частинок, до якої належать протон і більш масивні частинки?

а) баріони; б) мезони; в) лептони; г) адрони.

4. Двійник електрона – позитивний електрон – це:

а) позитрон; б) фотон; в) протон; г) ізотоп.

5. Як називають частинки – первинні структурні елементи речовини?

а) лептони; б) елементарні; в) нейтрони; г) нуклони.

6. Назва ядерних частинок – це:

а) мезони; б) елементарні; в) нейтрони; г) нуклони.

7. Незаряджені частинки – це:

а) мезони; б) баріони; в) нейтрони; г) нуклони.

8. Частинка, що не має маси спокою, існує тільки в русі зі швидкістю світла – це:

а) позитрон; б) фотон; в) протон; г) електрон.

9. Частинка з найменшим негативним зарядом – це:

а) позитрон; б) фотон; в) протон; г) електрон.

10. Частинка з найменшим позитивним зарядом – це:

а) позитрон; б) фотон; в) протон; г) електрон.

11. Процес взаємодії елементарних частинок і відповідних їм античастинок, унаслідок якого вони перетворюються в інші елементарні частинки – це:

а) електризація; б) конденсація; в) нігіляція; г) анігіляція.

12. Група елементарних частинок, що беруть участь у сильній взаємодії – це:

а) баріони; б) мезони; в) лептони; г) адрони.

Відповіді: 1) лептони; 2) мезони; 3) баріони; 4) позитрон; 5) елементарні; 6) нуклони; 7) нейтрони; 8) фотон; 9) електрон; 10) протон; 11) анігіляція; 12) адрони.

Також відповідно до методики формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки на основі впровадження структурно-функціональної моделі та педагогічних програмних продуктів доцільно провести щорічний семінар-практикум «Інноваційні педагогічно-програмні продукти в професійній діяльності вчителя математики та фізики» (у межах кожного періоду формування ІК МУМФ). Наприклад, 2013 року було проведено семінар із освітнього компонента «Загальний курс фізики». Вивчався розділ «Електромагнітні коливання», а саме – тема «Винайдення радіо. Принцип радіотелефонного зв'язку. Найпростіший радіоприймач» із використанням ментальних карт, створення яких (відомо завдяки багаторічному досвіду роботи) значно підвищує ефективність формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки.

Представимо приклад застосування методики створення ментальних карт. Карта розуму створюється за допомогою програми «Bubbl.us». На робочому полі програми викладач (здобувач вищої освіти) будує схему (карту) візуалізації подій, проблем, життєвих ситуацій. Під час обговорення, пошуку шляхів її розв'язання всі думки, ідеї учасників семінару «фіксуються», домальовуються на карті.

Для створення інтелект-карти потрібно в центрі карти розмістити головне слово, наприклад «Винайдення радіо». Потім від нього в різні сторони

протягнути гілочки, на яких коротко, одним словом (кількома словами) або малюнком «зображаємо ідею». Наприклад: на одній гілочці – М. Фарадей, другій – Г. Герц, третій – О. Попов, четвертій – Е. Бранлі, п'ятій – О. Лодж, шостій – Г. Марконі, сьомій – Дж. К. Максвелл, восьмій – Н. Тесла, дев'ятій – Е. Бранлі.

У результаті дискусії щодо першості винаходу, на підставі знайденої ними інформації, вони повинні прийняти рішення («першим радіо винайшов О. Попов»). Роль викладача під час такого семінарського заняття – керувальна, здобувачі вищої освіти все виконують самі. Інформацію для ментальної карти можна знаходити в навчальній літературі, мережі «Інтернет» тощо. Наприклад, можна використати матеріал «Від іскри до радіо: історія виникнення радіо» [8].

Інтелект-карта буде мати вигляд, як зображено на рис. 2.

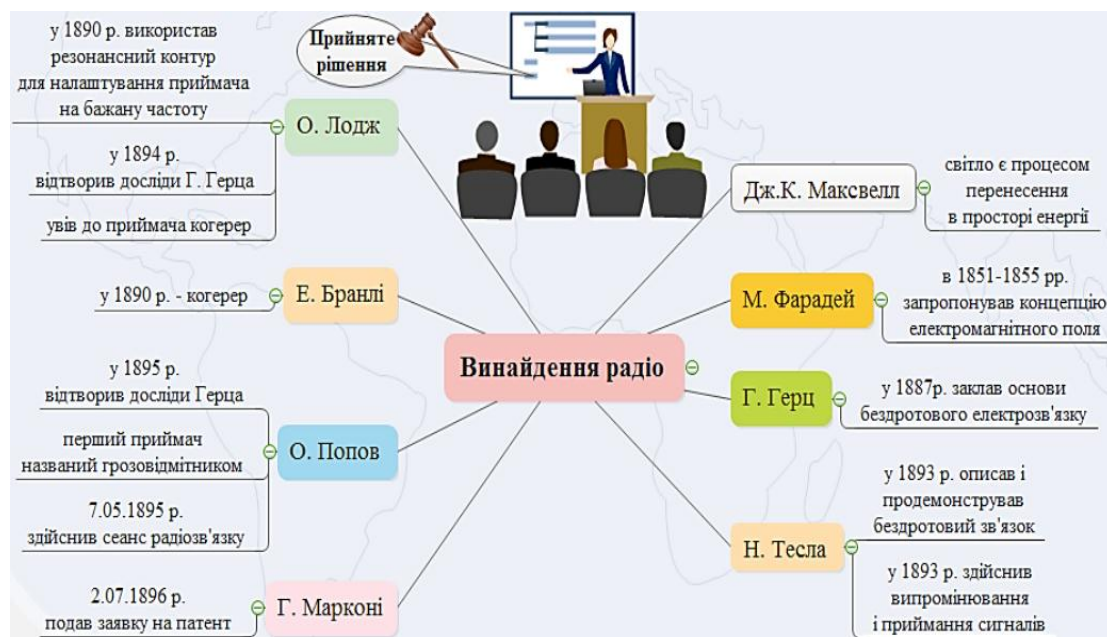

Рис. 2. Інтелектуальна карта семінар-практикуму на тему «Винайдення радіо. Принцип радіотелефонного зв'язку. Найпростіший радіоприймач»

Отже, запропонована нами методика створення та використання ментальних карт сприяє формуванню й розвитку компетенцій ІК МУМФ, а саме: розвитку навичок управління інформацією, елементарних комп'ютерних

навичок, здатності до розв'язання проблем; поглибленню базових загальних і професійних знань тощо.

Також на одному із щорічних семінарів-практикумів із метою підвищення рівня ефективності формування ІК МУМФ (у межах кожного періоду формування ІК МУМФ) слід застосувати методику створення вебквестів і запропонувати здобувачам вищої освіти ЕГ розробити веб-квести на теми «Закони Ньютона та їх застосування»; «Ізопроекти в газах»; «Закони Ома в нашому житті» (освітній компонент «Загальний курс фізики»); «Фігури обертання навколо нас» (освітній компонент «Шкільний курс математики») тощо. На вивчення цих тем у робочих програмах із фахових освітніх компонентів (обов'язкових для вивчення) відводиться мінімум годин, тому й виникає необхідність у розробці веб-квестів для детального вивчення запропонованих тем та ефективного формування когнітивних, методологічних, технологічних і лінгвістичних здібностей та змісту всіх компонентів структури ІК МУМФ.

Для створення веб-квестів майбутні вчителі математики та фізики повинні спланувати свою діяльність: обґрунтувати проблему та зазначити період її розв'язання (етап організації та планування); визначити завдання, мету проекту; знайти необхідну інформацію (покликання в мережі «Інтернет») для розробки та реалізації проекту (розвиток елементарних комп'ютерних навичок); спланувати поетапно діяльність щодо реалізації проекту; зробити висновки та висунути пропозиції щодо використання цього проекту.

Представимо приклад веб-квесту на тему «Фігури обертання навколо нас».

У процесі створення веб-квесту учасники групи мають створити карту та обрати ролі, які вони мають виконувати (рис. 3).

Рис. 3. Карта розподілу ролей щодо участі у веб-квесті

Так, МУМФ після проведення жеребкування мають виконувати такі ролі:

– пошуковець (відповідає за пошук потрібної для створення проєкту інформації: теоретичний матеріал (визначення фігур, їх види), приклади застосування та розташування навколо нас; пошук відповідних зображень (за необхідності));

– математик (відповідає за правильність поставлених математичних запитань і відповідей на них, розв’язування різнотипних задач і здійснення обчислень за допомогою комп’ютерної техніки);

– архітектор (відповідає за малювання геометричних фігур, про які йшлося в умовах задачі). Усі малюнки має переглядати (перевіряти) «математик». Архітектор, за необхідності, повинен створити математичні моделі.

Один із членів групи має займатися оформленням результатів роботи на різноманітних веб-ресурсах. Він разом із іншими членами групи має визначати послідовність реалізації веб-квесту й розміщення потрібної інформації.

Члени групи мають розробити план пошуку й обробки інформації згідно зі своїми ролями. Упродовж роботи над проєктом кожен із них має виконувати відповідне завдання.

У межах реалізації структурно-функціональної моделі формування ІК МУМФ у процесі професійної підготовки за відповідною методикою на кафедрах закладів вищої освіти, що беруть участь в експерименті, для здобувачів вищої освіти ЕГ мають функціонувати гуртки «Мультимедійні

засоби навчання». Їхньою метою є поглиблення знань, умінь і навичок створення й використання в професійній діяльності ППП, а також формування відповідних компетенцій ІК. Приклад плану роботи гуртка представлено в табл. 4.

На першому занятті слід висвітлити зміст мультимедіа, мультимедійних технологій, мультимедійних засобів навчання, їх ролі в освітньому процесі. Уважаємо доцільним ознайомити МУМФ із раніше створеними роботами випускників, попросити висловити власну думку щодо певної роботи.

Таблиця 4

План роботи гуртка «Мультимедійні засоби навчання»

№	Тема	Дата
1.	Значення педагогічних програмних продуктів для ефективності формування ІК	6.09
2.	Знайомство з програмою «NoteBook». Створення засобів навчання	1.10
3.	Вивчення можливостей мультимедійної дошки	8.11
4.	Вивчення середовища програми «Squirrelz Water Reflection». Створення засобів навчання	6.12
5.	Створення анімаційних об'єктів за допомогою програми «Squirrelz Water Reflection»	0.01
6.	Знайомство з можливостями програми «FantaMorph». Поняття морфінгу. Види морфінгу	7.02
7.	Створення різних ефектів у програмі «FantaMorph»	7.03
8.	Вивчення середовища програми «Movie Maker». Основні принципи створення фільмів	1.04
9.	Створення фільму. Додавання ефектів та переходів, назв і титрів. Робота з відео та музикою	9.05

На одному із гурткових занять майбутні вчителі мають ознайомитися з програмою «NoteBook». Нами 2012 року були написані методичні рекомендації «Використання можливостей інтерактивної дошки в процесі навчання» [2], у яких висвітлено можливості інтерактивної дошки «SmartBoard» та схарактеризовано її основні елементи; надано рекомендації щодо роботи з нею та програмою «NoteBook» (призначення, користування); представлено приклади ППП, створених за допомогою програми «SMART Notebook» із використанням колекції LAT 2.

Власний досвід роботи свідчить, що ефективне формування компетенцій ІК МУМФ відбувається завдяки застосуванню програми «Sqirlz Water Reflections». Так, під час вивчення теми «Створення анімаційних об'єктів за допомогою програми «Sqirlz Water Reflections»» здобувачі вищої освіти ЕГ намагалися самостійно створювати анімаційні засоби різного рівня складності. Із метою забезпечення якості засвоєння знань, умінь і навичок та ефективності формування компетенцій ІК для МУМФ розроблені методичні рекомендації «Робота з програмою «Sqirlz Water Reflections»» (2012 р.) [5]. Використання МУМФ програми «Sqirlz Water Reflections» сприяє ефективному формуванню в них змісту всіх компонентів структури ІК.

Відповідно до рівня підготовки МУМФ робота з цією програмою під час занять у гуртку має пропонуватися здобувачам вищої освіти другого/третього курсу (періоди формування ІК МУМФ – другий/третій рік навчання).

Для закріплення сформованих навичок роботи з програмою, зокрема створення анімаційних зображень, слід запропонувати їх використовувати під час розробки презентацій, фільмів тощо для здобувачів вищої освіти наступного року навчання (відповідний період формування МУМФ).

У межах роботи гуртка здобувачі вищої освіти ЕГ мають працювати з програмою «Windows Movie Maker», у якій можна створити фільми, використовуючи анімаційні зображення. Алгоритм монтування фільму представлено нижче.

1. Обґрунтування теми майбутнього фільму.
2. Пошук певної кількості зображень, відеофрагментів, що будуть відповідати його тематиці.
3. Вибір музичного супроводу.
4. Написання текстового оформлення державною або іноземною мовою.
5. Створення проєкта (монтажу) фільму в своєму зошиті.

6. Відкрити програму «Windows Movie Maker» (ПУСК → Всі програми →Стандартні → «Windows Movie Maker»).

7. Створення бажаного фільму.

8. Збереження його в папці на диску «D», папці «Здобувачі вищої освіти».

9. Повідомлення викладача про виконання практичного завдання.

Третій курс навчання МУМФ цікавий вивченням багатьох нових освітніх компонентів (третій період формування ІК МУМФ (третій рік навчання)).

Оскільки не йдеться про фізику, то проаналізуємо її безпосередній вплив на формування мотиваційно-когнітивного (базові загальні знання та здобуття базових знань із професії) та інформаційно-методологічного (здатність до аналізу та синтезу, до організації та планування, навички управління інформацією, самостійне прийняття рішення залежно від ситуації) змісту компонентів структури ІК МУМФ.

Так, за допомогою програми «Microsoft Power Point» було створено педагогічний програмний продукт – тест-тренажер, що містить 20 задач (по 5 задач різного рівня складності для кожного закону Ньютона) (рис. 4), що можуть бути використаними на лекціях і практичних заняттях під час вивчення теми «Закони Ньютона».

Рис. 4. Фрагмент ППП теста-тренажера на тему «Закони Ньютона»

Кожна задача має оцінюватися певною кількістю балів (залежно від складності).

На кнопці вказано кількість балів за кожну задачу. Під час натискання на кнопку з'являється умова задачі, яку потрібно розв'язати. Для перевірки правильності розв'язання потрібно натиснути ще раз (рис. 5).

Закон всесвітнього тяжіння

У скільки разів сила притягання Землею супутника більша на поверхні Землі, ніж на висоті, що дорівнює сумі трьох земних радіусів?

Закон всесвітнього тяжіння

$$F_1 = G \frac{M_3 \cdot m_c}{R_3^2},$$

$$F_2 = G \frac{M_3 \cdot m_c}{(R_3+h)^2} = G \frac{M_3 \cdot m_c}{(R_3+3 \cdot R_3)^2} =$$

$$= G \frac{M_3 \cdot m_c}{16 \cdot R_3^2} = \frac{F_1}{16} \Leftrightarrow F_1 = 16 \cdot F_2$$

У 16 разів.

Рис. 5. Приклад розв'язування задач на тему «Закон всесвітнього тяжіння»

Оцінювання розв'язаних задач може здійснюватись у такий спосіб:

- 1) якщо у вас п'ятибальна система оцінювання, то «п'ять задач – п'ять балів»;
- 2) якщо у вас дванадцятибальна система оцінювання, то за всі задачі (на один із законів) – від 10 до 12 балів; за 4 задачі – від 7 до 9 балів тощо;
- 3) якщо порахувати бали, що ставляться за кожну задачу, то «від 90 до 100 балів – відмінно, від 75 до 85 – добре» тощо. Це зручно для тих, хто навчається за 100-бальною системою оцінювання.

Окрім того, для формування одного із складників інструментальних компетентностей, а саме – знання другої мови – деякі ППП на заняттях у гуртках розроблялися англійською мовою. Наприклад, кросворд, розроблений для проходження педагогічної практики в початковій школі з виховної роботи (рис. 6).

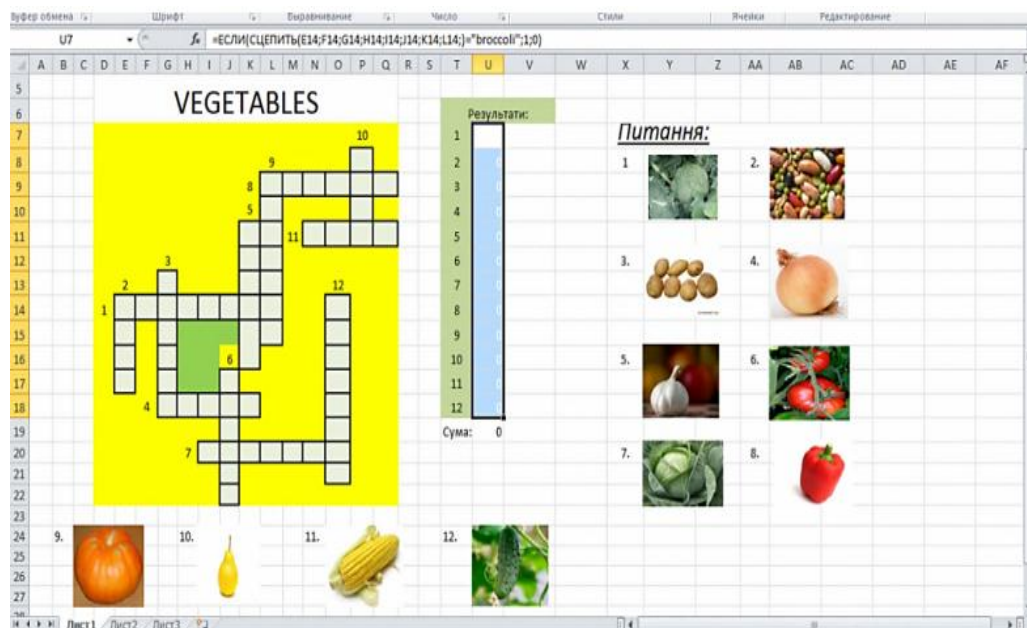

Рис. 6. Фрагмент кросворду, створеного за допомогою програми «Microsoft Excel»

Також для підвищення рівня ефективності формування ІК МУМФ під час проходження педагогічної практики слід створити методичні розробки («Розв’язування логарифмічних рівнянь, нерівностей, систем рівнянь» (блок уроків) [6], «Використання можливостей інтерактивної дошки в процесі навчання» [2]), методичні рекомендації («Робота з програмою Sqirlz Water Reflections» [5], «Графічний метод при вивченні механічних рухів») [3].

Для закріплення сформованих протягом чотирьох років навчання (чотири періоди формування ІК МУМФ) ІК МУМФ слід розробити науково-методичні посібники («Теоретико-методологічний аспект формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики у процесі професійної підготовки», «Актуальні питання формування інструментальних компетентностей у майбутніх педагогів. Практичний аспект»), що можуть використовуватися здобувачами вищої освіти в процесі написання курсових і дипломних робіт.

Висновок. Отже, переконані, що за умови успішної реалізації методики формування інструментальних компетентностей на основі впровадження структурно-функціональної моделі та педагогічних програмних продуктів

за описаними етапами (підготовчо-організаційним та формувальним) процес розвитку ІК МУМФ буде ефективний.

Перелік використаних джерел:

1. Брославська Г. М. Актуальні питання формування інструментальних компетентностей у майбутніх педагогів. Практичний аспект : навч.-метод. посіб. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2017. 107 с.

2. Брославська Г. М. Використання можливостей інтерактивної дошки в процесі навчання : метод. розробка. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2012. 42 с.

3. Брославська Г. М. Графічний метод при вивченні механічних рухів : метод. рекомендації. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2017. 52 с.

4. Брославська Г. М. Компетентність як результат діяльності викладача та студента. *Формування професійної компетентності майбутніх педагогів у контексті європейського виміру якості освіти* : тези доп. учасн. Регіонал. наук.-практ. конф., 20 трав. 2010 р. Харків, 2010. С. 27–28.

5. Брославська Г. М. Робота з програмою Sqirlz Water Reflections. Створення анімацій : метод. рекомендації. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2012. 30 с.

6. Брославська Г. М. Розв'язування логарифмічних рівнянь, нерівностей, систем рівнянь. *Математика в школах України*. 2006. № 10 (130). С. 27–31.

7. Брославська Г. М. Теоретико-методологічний аспект формування інструментальних компетентностей майбутніх учителів математики та фізики у процесі професійної підготовки : навч.-метод. посіб. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2017. 100 с.

8. Від іскри до радіо: історія виникнення радіо. *Колекція рефератів, курсових, дипломних робіт* : вебсайт. URL: <http://uareferat.com/BE> (дата звернення: 15.02.2017).

References:

1. Broslavska, H. M. (2017). Aktualni pytannia formuvannia instrumentalnykh kompetentnostei u maibutnikh pedahohiv. Praktychnyi aspekt [Actual issues

of formation of instrumental competences among future teachers. Practical aspect]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

2. Broslavska, H. M. (2012). Vykorystannia mozhlyvostei interaktyvnoi doshky v protsesi navchannia [Using the capabilities of the interactive whiteboard in the learning process]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

3. Broslavska, H. M. (2017). Hrafichniy metod pry vyvchenni mekhanichnykh rukhiv [Graphical method in the study of mechanical movements]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

4. Broslavska, H. M. (2010). Kompetentnist yak rezultat diialnosti vykladacha ta studenta [Competence as a result of teacher and student activity]. *Rehionalna naukovo-praktychna konferentsiia «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv u konteksti yevropeiskoho vymiru yakosti osvity» – Regional Scientific and Practical Conference «Formation of professional competence of future teachers in the context of the European dimension of the quality of education»*. (pp. 27–28). Kharkiv [in Ukrainian].

5. Broslavska, H. M. (2012). Robota z prohramoiu Sqirlz Water Reflections. Stvorennia animatsii [Working with the Sqirlz Water Reflections program. Creating animations]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

6. Broslavska, H. M. (2006). Rozviazuvannia loharyfmichnykh rivnian, nerivnostei, system rivnian [Solving logarithmic equations, inequalities, systems of equations]. *Matematyka v shkolakh Ukrainy – Mathematics in schools of Ukraine*, 10 (130), 27–31 [in Ukrainian].

7. Broslavska, H. M. (2017). Teoretyko-metodolohichniy aspekt formuvannia instrumentalnykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv matematyky ta fizyky u protsesi profesiinoi pidhotovky [The theoretical and methodological aspect of the formation of instrumental competences of future teachers of mathematics and physics in the process of professional training]. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

8. Vid iskry do radio: istoriia vynyknennia radio [From spark to radio: the history of radio]. *Kolektsiia referativ, kursovykh, dyplomnykh robit – A collection of*

essays, term papers, diploma theses. Retrieved from <http://uareferat.com/BE> [in Ukrainian].

UDC 378.011.3-051:364-43]:613.954(045)

**PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE PEDAGOGICAL
CONDITIONS OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL
EDUCATORS FOR THE USE OF HEALTH CARE TECHNOLOGIES
IN WORKING WITH PRESCHOOL CHILDREN**

© **Vasylenko O., Tupytsia A.**

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-14

The article presents the results of the implementation of pedagogical conditions in the process of training future social pedagogues for the use of health-saving technologies in working with preschoolers during a formative experiment in an experimental group. The following pedagogical conditions are substantiated: the first is the application of a reflexive-environmental approach to the selection of the content of such training for the formation of students of higher education holistic ideas about the essence, structure and social significance of the specialist's health-preserving activity and the basic principles of the technology of the corresponding activity in the health-preserving environment; the second is to ensure the subject position of future specialists in the use of health-preserving technologies in work with preschoolers through the use of situational pedagogy tools in the process of professional training, the introduction of interactive educational forms and methods; the third is to direct the educational potential of extracurricular activities to meet the individual needs of future specialists in aspects of health care, enriching their personal health care experience.

It is noted that the organization of active and diverse extracurricular work with future social pedagogues has become a leading direction and a necessary condition for their assimilation of relevant knowledge, values, and development of qualities that ensure health-preserving behavior of a young person.

Based on the analysis of the practical experience of training future social pedagogues for health-preserving activities in extracurricular forms of organizing student activity in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, the author of the article convinces of the need for further research into the extracurricular activities of students of higher education, as well as the direction of their potential on solving the health care problems of the young generation.

Keywords: pedagogical conditions, higher education students, health-saving technologies, professional training, future social teachers, preschool education institution, preschoolers, higher education institution.

Василенко О., Тулиця А. «Практична реалізація педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до використання здоров'язберезувальних технологій у роботі з дошкільниками».

У статті репрезентовано результати впровадження педагогічних умов у процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до використання здоров'язбережувальних технологій у роботі з дошкільниками під час формувального експерименту в експериментальній групі. Обґрунтовано такі педагогічні умови: перша – застосування рефлексивно-середовищного підходу до відбору змісту такої підготовки для формування в здобувачів вищої освіти цілісних уявлень про сутність, структуру та соціальне значення здоров'язбережувальної діяльності фахівця й основні засади технологізації відповідної діяльності у здоров'язбережувальному середовищі; друга – забезпечення суб'єктної позиції майбутніх фахівців до використання здоров'язбережувальних технологій у роботі з дошкільниками шляхом застосування в процесі професійної підготовки засобів ситуаційної педагогіки, запровадження інтерактивних освітніх форм і методів; третя – спрямування виховного потенціалу позааудиторної діяльності на задоволення індивідуальних потреб майбутніх фахівців в аспектах здоров'язбереження, збагачення їхнього персонального здоров'язбережувального досвіду.

Зазначено, що організація активної та різноманітної позааудиторної роботи з майбутніми соціальними педагогами стала провідним напрямом і необхідною умовою засвоєння ними відповідних знань, цінностей, розвитку якостей, що забезпечують здоров'язбережувальну поведінку молоді людини.

На основі аналізу практичного досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів до здоров'язбережувальної діяльності в позааудиторних формах організації студентської активності в комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради автор статті переконує в необхідності подальшого дослідження питань позааудиторної діяльності здобувачів вищої освіти, а також спрямування їх потенціалу на розв'язання проблем здоров'язбереження молодого покоління.

Ключові слова: педагогічні умови, здобувачі вищої освіти, здоров'язбережувальні технології, професійна підготовка, майбутні соціальні педагоги, заклад дошкільної освіти, дошкільники, заклад вищої освіти.

Relevance of research. Today, in our country, the anthropogenic and technogenic load on the natural and social environment is several times higher than the corresponding indicators in the developed countries of the world. Social risks accompanying the development of children and youth are also significant. At the same time, in connection with their anatomical-physiological and psycho-social features, children, to a greater extent than adults, fall under the influence of negative environmental, man-made, and social factors due to the lack of skills to preserve their own life and health. The need to strengthen the positive social and educational influence on the child's personality in order to prevent the negative impact of adverse factors of his socialization presupposes the active organization of appropriate work on the education of the young generation. The main subject of such work in educational institutions is a social pedagogue, who must be competent in matters of health care for pupils using appropriate socio-pedagogical technologies.

As noted by Alla Kharkivska, Aryna Kharkivska and O. Kapustina, «preschool age is one of the most important stages of personality formation in society, because during this period children begin the process of adaptation and formation of social, societal values and value orientations. Preschoolers learn to interact with the world around them and find a common language with others, establishes mutual relations with peers and the older generation» [2, p. 469].

Currently, Ukraine is integrating the world experience of creating conditions for improving the health of the population by educating children, instilling in them from an early age knowledge, skills and values of health-preserving behavior, which is emphasized in many state documents: the Constitution of Ukraine [4], laws of Ukraine «On preschool education» [7], «On physical culture and sports» [8], Concepts of the national target program «Healthy nation» [10], etc. The strategic directions and principles of the implementation of social education of preschoolers, in particular in the aspect of health care, are outlined in the Law of Ukraine «On Preschool Education» [7], the Concept of Development of Preschool Education [5], orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On Approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education)» [11], «On Approval of the Regulation on the Psychological Office of Preschool, General Education and Other Educational Institutions» [12], «On Planning Activities and Keeping Documentation of Social Teachers of the Ministry of Education and Science of Ukraine» [9] and other orders, provisions, state programs regarding the development of preschool education.

Despite the variety of research carried out today, science still does not have clear answers to all questions regarding the theoretical basis and methodical support for the training of modern social pedagogues to use health-saving technologies in working with preschool children in the appropriate educational space, which led to the choice of the topic research.

Analysis of basic research and publications. In pedagogical, as well as socio-pedagogical research (O. Bohinich, V. Horashchuk, N. Zymyvets, Yu. Melnyk, L. Omelchenko, S. Omelchenko, G. Serikov, N. Smirnov, L. Sushchenko,

L. Tatarnikova, L. Tikhomirova, etc.) the theoretical and methodological foundations of the health care of the young generation are determined. In the works of scientists (L. Bannikova, N. Bashavets, T. Bychkova, M. Bezrukikh, O. Butakova, A. Virabova, M. Kuinji, V. Kuchma, I. Sokolova, V. Sonkin, I. Chupakha, etc.) updated the problem of technological support of the process of health protection of children and youth.

The purpose of the article is to highlight the results of the implementation of pedagogical conditions in the process of training future social pedagogues for the use of health-saving technologies in working with preschoolers during a formative experiment in an experimental group.

Presenting main material. The practical implementation of pedagogical conditions for the professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in working with preschoolers took place during a formative experiment, the description of which is presented below.

The implementation of the conditions was carried out by us in direct cooperation with the administration of the institution of higher education, heads of faculties, teachers of departments, employees of the psychological service of the institution of higher education.

According to the task of the research, the following pedagogical conditions for the professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in working with preschoolers were substantiated: the first is the use of a reflexive-environmental approach to the selection of the content of such training for the formation of students of higher education with holistic ideas about the essence, structure and the social significance of the specialist's health-preserving activity and the basic principles of technologization of the corresponding activity in the health-preserving environment; the second is to ensure the subject position of future specialists in the use of health-preserving technologies in work with preschoolers through the use of situational pedagogy tools in the process of professional training, the introduction of interactive educational forms and methods; the third is to direct the educational potential of extracurricular activities to meet the

individual needs of future specialists in aspects of health care, enriching their personal health care experience.

We emphasize the fact that, since the process of professional training of future social pedagogues, which takes place in a single educational space, made it impossible to implement each of the pedagogical conditions proposed by us locally, their implementation during the experiment took place comprehensively and gradually.

Note that the ascertainment experiment was conducted in accordance with a specially developed program, in which, taking into account traditional pedagogical approaches [16, p. 74–76] we designed the stage of preparation and the main stage of implementation of justified pedagogical conditions. The developed sequence of implementation, target orientation and content of the stages of implementation of pedagogical conditions of professional training of future social teachers for the use of health-saving technologies in working with preschoolers are represented in a special program [15, p. 255].

The first, preparatory stage, was aimed at preparing all subjects of the pedagogical process for the implementation of the developed conditions, making changes to the content of the training of future social pedagogues, developing and enriching the necessary methodological support, forecasting the results of activities, designing and planning the process of implementing the conditions. Activities at this stage included the use of measures aimed at strengthening the potential of the educational environment of the experimental institution of higher education in the direction of professional training of future social pedagogues for the use of health-saving technologies in working with preschoolers.

So, at this stage, the main thing was the implementation of the first condition – the implementation of a reflexive-environmental approach to the selection of the content of the professional training of future social pedagogues in order to form in the students of higher education holistic ideas about the essence, structure and social significance of the specialist's health-preserving activity and the basic principles of technologicalization of such activity in a health care environment.

The work to implement the specified condition was based on the following specific actions: making appropriate changes to the work programs of the educational components, taking into account the need to strengthen the health-preserving direction of training, updating and developing the texts of lectures, issues of seminar classes, preparing methodological recommendations for conducting practical and laboratory classes, and as well as pedagogical practice of future specialists, creation of a system of tasks for independent work.

The specified changes, the subjects of which were the heads and teachers of the graduation department, as well as other departments of the institution of higher education, required serious preliminary training of the scientific and pedagogical staff of specialists.

The experimental verification of the implementation of the developed conditions was ensured by the work of teachers of the graduate department of social pedagogy and social work, as well as curators, to a new high-quality level of activity in the direction of health-saving education and education of student youth and was carried out in the context of the implementation of the plan of joint actions of the departments regarding the training of future social pedagogues. which contained a description of the goals and tasks, the content of the activities, the development of methodological recommendations for supplementing the content of individual educational components with educational information about the health-preserving direction in professional training and the future activities of specialists; provided for the publication of manuals and methodical recommendations; holding meetings of the department, scientific and methodical seminars, round tables on the topic of training future workers in the social sphere to carry out health-preserving activities.

In order to increase the level of teachers' knowledge of theory in the field of health care, inter-university and regional seminars were held: «Preparation of the future teacher in the health care space of a higher educational institution», «Actual issues of training and work of specialists in the social and pedagogical spheres under the conditions of modern socio-cultural transformations», on which the problems of the theoretical and methodological foundations of creating a health-preserving space

of a higher education institution were raised. Health-saving technologies were defined as the basis of the training of a modern teacher. The experience of implementing health-saving technologies in the field of education and various social institutions of society, etc., was also represented. In addition, the problems of introducing innovative technologies into the process of professional training of specialists in the social and pedagogical spheres, creating an innovative educational space as a perspective direction of the work of specialists in the social and pedagogical spheres, etc., were not left out of the attention of the seminar participants.

The regional seminar «Formation of the value sphere of the future specialist in conditions of increasing the social value of health and health care» was also held, at which teachers were introduced to new approaches to increasing the level of development of the health care competence of future social pedagogues, and exchanged information about the means of forming a value the attitude of students of higher education towards their own health and the health of the environment. Modern health-saving technologies were represented as an object of educational activity of students of higher education; the issue of creating a health-saving infrastructure of educational institutions was discussed.

It should be noted that during the implementation of the first condition described above, the implementation of the other two conditions also took place simultaneously and inextricably at the preparation stage. So, no less important was the implementation at the stage of preparation of the second condition, which involved raising the level of teachers' awareness of the means of study and taking into account objective and subjective factors that affect the process of training a higher education seeker as a subject of professional activity; methods of orienting the professional training of a specialist in the social sphere, on the one hand, to the socially significant value of socio-pedagogical activity, and on the other hand, to the development of their creative individuality; ways of forming the motivational and value attitude of the student of higher education – the future social pedagogue – to professional activity, which constitutes the content of the humanistic orientation of

his personality; methods and forms of personality development of the future social pedagogue in the educational process based on the personality model, which orients the educational process to the transformation of the cognitive, emotional-volitional and active-practical spheres of the personality in accordance with the ideal of education; means of activating, understanding and enriching the subjective (personal) experience of professional activity by students of higher education – future social pedagogues, etc.

Note that at this stage, the experimental work on the implementation of the second condition consisted in the development and preparation for the use in the process of professional training of higher education applicants of situational pedagogy tools, the introduction of interactive forms and methods of professional training, as well as: familiarizing teachers with the design and implementation of relevant forms and means of activity for the training of future social pedagogues; expanding the arsenal of active learning methods and tools; organization of methodical self-education of teachers.

Analyzing the process of implementation of the specified pedagogical conditions in the professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers at the stage of preparation, we emphasize that interactive seminars were held in order to popularize the idea of the need to develop health-preserving competence in students of higher education in the educational environment for teachers who teach future social pedagogues, on the following topics: «Education of health care – the basis of quality training of a future specialist in the social sphere», «Health care technologies: an interdisciplinary approach», «Basics of educational work to preserve the health of each student: instilling a healthy lifestyle and prevention of addictive behavior», etc.

Constructive exchange of experience between teachers and pedagogues of educational institutions of other branches, workers of the social sphere, doctors provided master classes, which, in particular, were devoted to the following problems: implementation of V. I. Zhokhov's methodical system in educational institutions of Kharkiv; application of M. Yefimenko's physical education technology

in socio-pedagogical work in a preschool education institution, as well as teaching future social pedagogues techniques of correct posture and breathing in the process of professional activity, prevention of drug-addicted behavior and harmful habits among student youth, etc. In addition, experienced teachers conducted master classes to teach young teachers health care techniques by saturating the educational components of the professional-practical cycle with relevant issues; carried out the development of methodological manuals for higher education students, dedicated to the problem of health care; implemented technologies for the prevention of professional burnout of specialists in the social and pedagogical fields, etc.

To ensure the exchange of experience between specialists, meetings of teachers and future social pedagogues with doctors, educators and methodologists of preschool education institutions were also initiated on the following topics: «Functions of a social pedagogue in the system of preschool education», «Preparation of student youth for conscious parenthood», «Implementation of healthy «Yaz-saving technologies in the IPE» etc.

Also, for training activities, open classes of experienced and young teachers were held, during which new methods and forms of training of future social pedagogues were demonstrated (creating success situations; performing problematic and cognitive tasks; working in microgroups, implementing elements of cooperative learning, etc.), trainings, etc.

The work within the implementation of the third condition at the preparation stage was aimed at involving teachers in creative and research activities, collective discussion and understanding of the problems of educating student youth in the direction of preserving personal health in the process of professional activity; for the training of teachers in the implementation of advanced pedagogical experience in matters of organization of education and self-education of students of higher education in the specified direction; for the preparation of curators of academic groups to work on the development of students of higher education skills of a healthy lifestyle in extracurricular forms of student activity.

With the aim of forming teachers' knowledge, skills and positive motivation to carry out the necessary educational work with students of higher education, the following forms of work were implemented at the preparation stage: methodical seminars to deepen knowledge and improve teachers' skills to organize educational work with future social pedagogues, a debate with elements of training «Organization of extra-curricular training of students in health-preserving behavior», webinar «Extra-curricular activities of the teacher to motivate students to improve their own health», creative meetings on the exchange of experience in organizing extra-curricular work with students of higher education, master class «Student chef: we eat great», which ensured significant positive changes in the training of teachers for the organization of educational work with students of higher education.

Of great importance for the training of scientific and pedagogical workers of the academy for the implementation of the developed conditions were round tables as a form of exchange of opinions, which became the basis of pedagogical skill, one of the forms of development of experimental work in the direction of professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers . The following requirements were put forward to determine the topics for discussion: the questions brought up for discussion by the teachers had to be interesting for everyone; participants with different levels of training and a range of professional interests were to be involved in the preparation of round tables to create creative groups in which prospective tasks would be performed; teachers should be encouraged to participate not only as generators of interesting ideas, but also in the role of an expert council for evaluating the level of preparedness for experimental work in a higher education institution.

For example, round tables on the topics «Innovative forms of educational work with students in the direction of forming a healthy lifestyle», «Health-preserving competence of the individual: realities of modern society», «Organization and implementation of educational work on the development of health-preserving behavior of students in a higher educational institution », etc., which were held at the stage of preparation for the implementation of pedagogical conditions of professional

training of future social pedagogues for the use of health-saving technologies in work with preschoolers, ensured the stability of interest and constructive cooperation of teachers.

It should also be noted that the third condition, which provided for the activation of extracurricular activities in the aspect of health care for students of higher education, was implemented at the preparation stage also by revitalizing educational work with curators on issues of health preservation and restoration, prevention of bad habits among student youth. In particular, at the meetings of the Curators' Club, the specifics of the organization of practical classes on the topic of health preservation for students of higher education, the specifics of the application of methods of diagnosis and self-diagnosis of the state of health of students of higher education in the group, the peculiarities of the interaction of the curator and the socio-psychological service of the institution of higher education regarding the preservation of health were discussed emotional health of participants in the educational process, methods of organizing educational activities in the student group, aimed at uniting the team. The curators learned the techniques of building individual work with students of higher education who have health problems; the specifics of organizing individual consultations of curators of academic groups with psychologists and social pedagogues, etc. were discussed.

So, at the first stage of the implementation of the conditions for the professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers, the level of readiness of the scientific and pedagogical staff of the academy to implement the created conditions was increased, the content of the training of future specialists was enriched, which took into account the issues and topics of the relevant issues , the programs of special courses were concluded, the necessary methodical support was created, the implementation of which will be described within the scope of the second stage. It should be noted that the actualization of various forms, methods and methods of learning in the pedagogical arsenal of teachers had a positive effect on the effectiveness of their further work with students of higher education, which was noted by teachers during

discussions held at seminars and during the implementation of pedagogical reflection, master classes, open classes and trainings, etc.

The second, main, stage was aimed at the direct implementation of theoretically justified and prepared conditions for implementation in the educational process of the institution of higher education by: introducing into the practice of training students of higher education the content of training in the field of health care activities of a specialist, enriched on the basis of the implementation of a reflexive-environmental approach; application of situational pedagogy, interactive forms and methods of professional training in the process of professional training of students of higher education; activation of extracurricular activities of higher education students regarding health care.

Thus, at the previous stage, working educational programs and methodological complexes of educational components of cycles of humanitarian and socio-economic disciplines, natural and scientific training, as well as professional and practical training were improved and enriched with the necessary information. Their implementation in the training of future specialists at the main stage of experimental research sufficiently provided the preparation of higher education applicants for the perception of information about the use of health-saving technologies in work with preschoolers.

In the direction of the implementation of the first condition, which provided for the enrichment of the content of the education of future social pedagogues, two special courses were concluded and implemented in the educational process, directly aimed at preparing students of higher education to use health-preserving technologies in their own professional activities.

The first special course «Social-pedagogical technologies for preserving and restoring human health» [15, p. 263], calculated for one year, during the experimental study, ensured the familiarization of 3rd-year higher education students with the concepts of social, psychological, physical and spiritual health, the understanding of health from a philosophical point of view, the ways, forms and methods of forming a healthy lifestyle the life of children and youth, socio-

pedagogical technologies of preservation and restoration of human health; ensured that future social pedagogues acquire basic knowledge of the theory of the formation of a healthy lifestyle, the practice of its implementation, the development of basic skills in the development and evaluation of projects for the formation of a healthy lifestyle, the preparation of students of higher education for educational work with various categories of the population regarding the importance of the formation of a valueological worldview and the formation of sustainable motivational beliefs for leading a healthy lifestyle as one of the main conditions for producing, preserving and strengthening physical, mental, spiritual and social health.

During the analysis of the process of implementation of the pedagogical conditions of professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers at the main stage, special attention was paid to the fact that the implementation of course tasks ensured the formation of a system of knowledge about patterns, principles and methods of educational process in the field of health preservation and restoration; creation of conditions for the activation of cognitive activity of higher education seekers; stimulation of independent activity during mastering the content of educational components and formation of necessary competencies; assistance to future social pedagogues in the systematization, clarification and deepening of knowledge in the aspect of formation, preservation and strengthening of human health as a direction of socio-pedagogical work.

In the context of the analysis of the process of implementation of the first condition, it is worth presenting a more complete analysis of the content of the specified educational component, which consisted of two modules. Within the scope of the first of them – «Actual problems of human health protection and ways of solving them» – medical-biological and socio-pedagogical health problems of children and youth were discussed; concepts of health in philosophical thought were highlighted; the foundations of state youth policy at the current stage; the structure of socio-pedagogical technologies for the formation of a healthy lifestyle for children and youth was substantiated; covered the topic of ecology and preservation of human

health. The content of the second module («Technological aspect of preserving and strengthening health») included the following topics: mass media as a special factor in the formation of a healthy lifestyle; social street work as a method of forming a healthy lifestyle for children and youth; the role of the family in shaping a healthy lifestyle for children and youth; theoretical and methodological principles of prevention of tobacco smoking and alcoholism among children and adolescents; prevention of HIV/AIDS and risky behavior among inmates of juvenile shelters.

Note that, in general, mastering the content of the educational component at the main stage of implementing the conditions justified by us ensured that future specialists acquired knowledge about: basic concepts in the field of health and health care; leading definitions and concepts regarding preservation and restoration of human health; facts from the history of the formation of social and pedagogical training of future social pedagogues for the formation of a healthy lifestyle for children and youth; characteristic signs of the work of a social pedagogue in the direction of strengthening and preserving the health of the nation; modern theories, concepts of forming a healthy lifestyle; the basics of Ukrainian legislation regarding the formation of a healthy lifestyle of the young generation; methods of development and implementation of projects on the topic of forming a healthy lifestyle, etc.

The implementation of the developed special course within the framework of the implementation of the first pedagogical condition of professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in working with preschoolers ensured the formation of the following skills in future professionals: analyze social phenomena and their impact on human health; provide a description of the state of health of the population in the country; carry out historiographical and source analysis of socio-pedagogical processes; to put into practice advanced methods and modern technologies of working with different categories of the population in order to popularize a healthy lifestyle; plan the educational process and take measures to prevent negative phenomena in the youth environment; to organize and carry out scientific research and methodical work in the direction of solving the problems of preserving and restoring health; implement

methods of pedagogical control in specific situations of professional activity; determine the causes of errors in professional activity and choose the method of their elimination.

The content of another created and taught in the process of implementing the first pedagogical condition of the special course «Health-saving technologies in the work of a social pedagogue with preschoolers» [15, p. 276] was aimed at ensuring the professional training of 4th-year students – future social pedagogues – for the use of specific health-preserving technologies, the introduction of forms and methods of physical culture and health, social-adaptive, life-saving, ecological and valeological activities in working with preschoolers and their parents.

It should be emphasized that the specified special course was aimed at the direct implementation of theoretically justified and prepared conditions for implementation in the educational process of a higher education institution thanks to the implementation of a reflexive-environmental approach to the content of training in the field of health care activities of a specialist. The basis for this conclusion is the analysis of the course tasks, the implementation of which during the formative experiment was supposed to ensure the formation of students of higher education:

- health-forming competencies – readiness to implement various forms and methods to increase the activity of the body's adaptive reserves and strengthen health through the realization of the need for health-rehabilitation, professional-applied and hygienic requirements;

- gaining experience in possessing psychological-pedagogical, medical-biological, organizational-management knowledge and skills necessary for teaching preschool children a healthy lifestyle, prevention of bad habits, improvement of physical and mental indicators of preschoolers;

- the ability to realize the valuable potential of the individual in the process of forming the foundations of a healthy lifestyle, a culture of health in preschool children;

– the ability to assess the physical and functional condition of preschoolers in order to develop and implement individual programs for improving, preserving and restoring health for children and their families.

After analyzing the content of the educational components, enriched on the basis of the implementation of the reflexive-environmental approach, it was found that it had four content modules to acquaint students with higher education with the following topics:

1. Human health care as a science; health-preserving technologies of education and upbringing in a modern preschool education institution; classification of health-saving technologies.

2. Medical and hygienic health care technologies in the work of a social pedagogue; ecological health-saving technologies in the work of a social pedagogue; physical culture and health technologies in the educational process of the preschool education institution.

3. Socially adaptive technologies in the work of a social pedagogue on health care; life safety technologies in the educational process of a preschool education institution; the specifics of using various health-saving technologies depending on the age characteristics of children.

4. Specifics of the organization of ecological and valeological holidays in a preschool education institution; educational work on health care with parents of children; the work of a social pedagogue on the basics of health care with the teaching staff of a preschool education institution.

Considering the content of the special course «Health-preserving technologies in the work of a social pedagogue with preschoolers» enriched with health-preserving issues, it is logical that its implementation in the training of future social pedagogues turned out to be particularly effective in the aspect of implementing the developed pedagogical conditions. Thus, thanks to the study of this educational component, future teachers learned about: basic concepts in the field of health-preserving activities of a social pedagogue in a preschool education institution; basic health-preserving technologies implemented in the process of raising children in a modern

institution of higher education; the basics of Ukrainian legislation regarding the formation of a healthy lifestyle for preschoolers; algorithm and means of development and implementation of projects for the formation of a healthy lifestyle in preschoolers; different types and essence of health-saving technologies in work with preschoolers.

It should be noted that mastering the content of the educational component ensured that students of higher education also acquired such important skills in the field of development and implementation of health-saving technologies: practical use of various types of health-saving technologies in the process of raising preschool children; comprehensive introduction of forms and methods of health care for preschoolers; mastery of advanced methods and modern technologies in working with preschoolers and their families in the aspect of promoting a healthy lifestyle; organization and conduct of research and methodical work on preserving and restoring the health of preschool children; introduction of methods of pedagogical control in specific situations of professional activity; identifying the causes of errors in professional activity and finding ways to eliminate them.

So, the content of the socio-pedagogical practice of students of higher education was also improved at the stage of preparation [15, p. 297]. In particular, a new type of educational practice was introduced – «Social-educational practice at the IPE», designed for 2nd-year students. It was held in the 3rd semester without breaking away from the educational process in various types of preschool education institutions in the city of Kharkiv [1, p. 306].

Investigating the importance of pedagogical practice for the education of social values in future teachers, A. Kharkivska and O. Molchanyuk rightly note that «thanks to pedagogical practice, the personal development of the teacher, his pedagogical growth takes place» [3]. Scientists also emphasize that "pedagogical practice ensures the harmonious development of the personality, education of the best qualities and the formation of stable beliefs»; «pedagogical practice ensures the harmonious development of the personality, the education of the best qualities and the formation of stable beliefs» [3].

During the implementation of pedagogical conditions for the professional training of future social pedagogues for the use of health-saving technologies in working with preschoolers at the main stage, the general goal of social-educational practice in a preschool education institution was defined as: acquaintance of future social pedagogues with different categories of children and their problems; studying the peculiarities of the work of a preschool teacher and a social pedagogue; mastering modern methods, forms of organization of work in a preschool education institution by students of higher education; formation of future social pedagogues of professional abilities and skills for making independent decisions during specific work in a preschool education institution; application of a creative, research approach to pedagogical activity.

The important tasks of social-educational practice to ensure a reflexive-environmental approach to the content of training in the field of health-preserving activities of a specialist in a preschool education institution were: holistic familiarization of future social pedagogues with the work of preschool education institutions as the first external social institute and center of social education (material-technical base, playrooms, sports hall), observation and analysis of the planning of educational work in a preschool education institution. In addition, the task of the practice was for students of higher education to gain experience in performing professional socio-pedagogical roles: a mediator between children and adults, between the family and state services; defender of the child's interests and legal rights; assistant to the teacher and parents in solving problems; an expert in making a social diagnosis and determining the methods of competent intervention.

On the basis of the analysis of the reporting documents of higher education graduates, letters of thanks from practice bases, according to the results of reporting conferences on the completion of social and pedagogical practice, it was proven that the completion of practice by higher education graduates in a preschool education institution ensured the fulfillment of important tasks, in particular: increasing the level of understanding future teachers of the specifics of the work of a social pedagogue in a preschool education institution; familiarization with the

functional duties of the educator; gaining experience in independent implementation of various types of activities of an educator; study of the psychological climate of the group, features and forms of work with parents; Acquaintance of students of higher education with different categories of preschool children in need of social assistance; improving the skills of independent determination of the spectrum of problems of a specific child and finding an individual approach to their solution; improvement of communicative and analytical skills of the future specialist, his professional and personal qualities; development of self-training skills and educational activities; mastering the means and strategy of communication, which ensures the establishment of personally oriented relations with the child, his parents, colleagues, etc.; mastering means and methods of diagnosing the mental development of preschool children.

In addition, according to the developed program [15, p. 297] during practice, the ability of higher education students to choose pedagogical technologies that correspond to the priority tasks of education and upbringing at a certain age stage and are adequate to the individual characteristics of preschool children was developed. The study of psychological-medical-pedagogical features, microenvironment and living conditions of children was also envisaged; identification of interests and needs, difficulties and problems, settlement of conflict situations and development of the ability to provide social assistance and support in a timely manner. Students of higher education learned to determine tasks, forms, methods of socio-pedagogical work, ways of solving personal and social problems, to use measures for social protection and social assistance, realization of children's rights and freedoms; contribute to building humane, moral, healthy relationships in the social environment.

Having studied the process of implementing the first pedagogical condition at the main stage, it was found that during pedagogical practice, students of higher education studied and organized the following types of activities of a social pedagogue in a preschool education institution: work on the protection of children's rights; activities for the social development of the child's personality; prevention of negative phenomena and assistance to those who are experiencing difficult situations;

work to activate the educational potential of the family; working with parents who do not fulfill their responsibilities in relation to their own children; work with parents of socially disadvantaged families; work with socially vulnerable families; cooperation with other social institutions; working with the child's microenvironment. Having studied the realities of the training of future social pedagogues during the internship period, we can note that the skills and abilities developed in the process formed a reliable contextual basis for learning the theory and methods of using health-preserving technologies in working with preschoolers, as they ensured that students of higher education acquired real work experience in the conditions of a preschool education institution.

We claim that the implementation of the second condition, which at the main stage was aimed at the implementation of situational pedagogy tools, interactive forms and methods of professional training in the process of professional training of students of higher education, especially contributed to the development of the activity component of training students of higher education to use health-preserving technologies at work with preschoolers.

Developmental possibilities of the specified forms, methods, means of training were ensured thanks to such an organization of the educational process, which contributed to the personal development of the student of higher education. Thus, future teachers independently organized new development activities (asked questions, initiated actions, performed educational tasks, expressed their own opinion in the process of informal communication, took an active part in training exercises, were subjects of individual elements of practical classes, etc.). The main characteristic of all the means of situational pedagogy, interactive forms and methods of professional training implemented in the research process is their intensity, the activation of the educational activity of higher education students, the involvement of each of them in the process of performing educational tasks, the approximation of educational actions to the conditions of performing professional tasks. A significant feature was the high degree of saturation of the process of training a higher education seeker with pedagogical influences, as well as opportunities for the manifestation of future

specialists as subjects of such pedagogical influences, which generally ensured the subject position of future specialists for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers.

The effectiveness of the process of training students of higher education during the implementation of the second condition was ensured by the use of various modifications, traditional for the institution of higher education, forms of organization of classes (lecture, practical seminar and laboratory classes) with the use of means of situational pedagogy, interactive forms and methods.

Within the limits of this subsection, it is impossible to fully analyze the spectrum of various forms, methods, and means of organizing educational classes that were implemented in the process of the formative experiment, so let's highlight the main ones.

In particular, we note that among the means of situational pedagogy, the significant effectiveness of the experimental influence of the developed conditions was revealed during the creation of creative situations within the framework of the training of future social pedagogues [15, p. 307]. Such situations provided for the definition and resolution of a certain contradiction or problem in the field of educational and professional activity in the health care of the young generation. For example, a teacher of the middle group of a higher education institution approached the social pedagogue on a conditional basis, who noticed that during the walk, children were «playing» smoking, using twigs instead of cigarettes. Those seeking higher education had to identify the problem, subjects and objects of socio-pedagogical influence and propose ways to solve it.

During the observation of the work of the students of higher education of the experimental group in practical classes, it was noted that the solution of creative situations contributed to their assimilation of a non-standard approach to the performance of professional tasks, the development of the ability to master technological techniques in professional activities in a preschool education institution, and the search for ways to use health conservation technologies in working with preschoolers.

In the process of experimental work, the observation of educational classes with the creation of creative situations with students of higher education became the basis for the conclusion that the following were particularly effective in this process: the use of methods of stimulating and motivating the training of students of higher education in the use of health-preserving technologies in work with preschoolers; performance of creative tasks, which required the search for new managerial, organizational and methodical solutions in the direction of health care of the young generation; solving non-standard educational problems; conducting problematic discussions on the effectiveness of certain health care technologies for preschoolers; critical analysis of methodical material, which represents the experience of introducing health-saving technologies into the educational process in a preschool education institution; performing various creative tasks aimed at the development and implementation of health-saving technologies and their elements in educational classes and pedagogical practice, educational experimental and research activities of future specialists in the study of various aspects of health-saving issues; game situations.

Having analyzed the course and results of the introduction of the second condition in the process of professional training of students of higher education of the experimental group at the main stage of the experiment, we testify that the improvement of the level of readiness of future teachers for the specified field was significantly facilitated by the introduction of methods of stimulation and motivation of educational and professional activities into the educational process, which ensured the activation of higher education seekers are interested in learning educational information about the health-preserving activities of social pedagogues. The teachers introduced methods of stimulation and motivation for the formation of professional interest in future social pedagogues thanks to visualization, conducting motivational conversations and proving by examples of the professional activity of social pedagogues not only in lectures, but also in the process of holding seminars and practical classes, during motivational games , organization of reflective

communication, exchange of experience between students of higher education of various courses and specialists.

It should be noted that at the main stage of the formative experiment, the introduction of methods of stimulation and motivation of educational and professional activities contributed to the emergence of professional interest and positive emotions among students of higher education not only during lectures and practical seminars, but also during socio-pedagogical practice.

Professional interest was a favorable factor that ensured: the emergence of positive emotions in the future social pedagogues of the experimental group from educational and professional activities with the use of health-preserving technologies in work in a preschool education institution, the development of the active-cognitive component of such emotions, in particular, the desire to implement the acquired knowledge on practice; acquisition by future specialists of a direct motive arising from the very health-preserving activities with preschoolers.

The informal creative approach of the teachers who were involved in the experimental research ensured that in the process of training future specialists, they gained the experience of understanding the course and results of their own practical activities, memorizing inner experiences, and creating an emotional context of professional activity.

For this purpose, the teachers, relying on their own professional experience, implemented various techniques and methods in the classes: creating a situation of novelty, relevance, activation of interest, creative motivation of the students of education, for which interesting examples were introduced into the subject of the classes on the health care of the young generation, conducted mini-experiments, paradoxical facts, fabulous or fantastic predictions were discussed; carrying out interesting analogies, which were discussed by the teacher together with students of higher education during the study of various facts on the topic of health and health care (they stimulated interest in self-education, creative search); creating a situation of emotional experience.

Thus, teachers initiated the development of intuition in students of higher education, implemented methods of stimulating inspiration, creativity during solving difficult situations that arose in future teachers in socio-pedagogical practice, gaining experience in the implementation of formed professional skills in solving life problems; creation of choice situations, when higher education students themselves made decisions, and the teacher played the role of an assistant-consultant; simulation of situations of moral experience, curiosity, «surprise»; implemented techniques of imagery, which were the main activation of future social pedagogues deep cognitive interest in the implementation of health-saving technologies in professional activity.

Detailing the description of the process of introducing creative situations in the preparation of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers, we note that the setting of creative tasks, the implementation of which required the search for new management, organizational and methodical solutions in the direction of health-preserving the young generation, involved the search higher education seekers ways of performing tasks to identify contradictions, problematic vision (tasks-paradoxes, tasks to formulate problems, etc.); forecasting tasks (proposing a hypothesis, an original idea); review tasks (critical analysis of reading, error detection, result checking); the task of developing algorithmic and heuristic orders (rules); logical pedagogical tasks; the task of composing opposite tasks; research tasks (experimental tasks, modeling tasks, graphic tasks); ingenuity tasks; management tasks (for goal development, planning, organization of activities, determination of activity time, evaluation of results); communication tasks (for the distribution of responsibilities in the process of collective creative activity, for finding means of cooperation); tasks for the development of fantasy and imagination in students of higher education; aesthetic tasks (writing poems, works, musical compositions, drawing and sculpting from memory and imagination).

In the context of the introduction of pedagogical conditions for professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers in accordance with the nature of individual, group, collective

forms of learning (lecture in pairs, lecture with elements of individual search tasks, Socratic dialogue, lecture-visualization, lecture-workshops, lectures-conferences, seminar-game, seminar-training, seminar classes in the form of abstracts, group discussions, question-and-answer seminar, seminar-extensive conversation, seminar-press conference, attendance at classes of master teachers, meeting with master teachers, practical classes with the introduction of methods of pedagogical situations, business and role-playing games, training exercises, «brainstorming», etc.), which put the student of higher education in various educational and professional positions (listener, teacher, consultant, critic, pupil, organizer, etc.) and teaching methods (emphasis on emotions and values, adequate emotions, emotional-value contrasts, associations, labialization, reflection, methods of developing identification, empathy, simulation methods: game and non-game) during the setting of creative tasks sought to create organizational and pedagogical circumstances adequate to educational goals. Thus, during the performance of creative pedagogical tasks, regardless of the content of which educational component the students of higher education mastered, it was found that future social pedagogues during immersion in a creative situation: interpreted the content of the task given to them from the point of view of the use of health-preserving technologies at work with preschoolers; determined a creative task taking into account the content of a specific situation related to the social education of preschoolers; substantiated various methods of health-preserving influence on children, proving it with their own example; explained how verbal and non-verbal pedagogical actions were used to influence children's behavior; carried out an analysis of the implementation of a pedagogical task, the results of which became the basis for determining new tasks for revealing the possibilities of using health-saving technologies in work with preschoolers.

It should be noted that during the experiment, in the course of conducting classroom classes, we actively created situations for solving educational problems with the introduction of the method of problem-based presentation of knowledge regarding the implementation of health-preserving technologies in work with preschoolers; situations of educational experimental and research activity

with the introduction of a partial search (heuristic) method, thanks to which students of higher education under the guidance of a teacher learned to think independently, perform cognitive tasks, analyze problematic situations in the field of professional activity of a social pedagogue on the use of health-preserving technologies in work with preschoolers; the research method was used, when future social pedagogues independently acquired knowledge in the process of solving creative problems, compared different options for answers, and selected means to achieve results. As a result, they developed conscious thorough knowledge about the specifics of health-preserving activities in the work of a social pedagogue.

During the analysis of the process of implementation of the pedagogical conditions of professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers at the main stage of the formative experiment, it was noted that during the application of the means of situational pedagogy, the educational process was characterized by high intensity. The future social pedagogues' acquisition of knowledge about the use of health-preserving technologies in working with preschoolers was accompanied by a steady interest of young people in the problem of health-preserving, in ways of maintaining and restoring personal health. The technological and professional knowledge acquired by the future specialists was characterized by depth, strength, and effectiveness.

Continuing the coverage of the course and results of the formative experiment, we claim that the use of situational pedagogy in the educational process of the institution of higher education was also supplemented by the introduction of interactive forms and methods of training future social pedagogues.

Let us dwell in more detail on the description of some methods of interactive training of future social pedagogues, which were implemented in classes with future social pedagogues during the experimental study. The leading forms of interactive learning, which were actively used during the theoretical training of students of higher education, were problem lecture-conversation and seminar-discussion, during which discussions and solutions of theoretical and practical problems of the course took place and the development of creative thinking in future social pedagogues,

formation they have the ability to determine their position, to professionally implement knowledge in various educational and professional conditions. The learning process within the seminar-discussion, for example, was carried out according to the following scheme: a group of higher education students presented pre-prepared reports, and the participants could ask the speakers questions; the teacher asked one or two discussion questions on the topic of the lesson, the necessary time was given to prepare the answers; creative subgroups prepared and announced the results of their work; options for answers to the questions were offered for joint discussion; jointly reached conclusions.

The educational discussion was part of the lecture and seminar sessions on the training of future social pedagogues for the use of health-saving technologies in working with preschoolers.

At the formative stage of the experiment, this method was implemented by teachers in the form of organizing an exchange of views on a specific problem thanks to the creation of a situation of cognitive debate in classes. For such a debate, the facts of the struggle of different scientific views regarding a certain problem regarding the health care of preschoolers were offered. The situation of a clash of opposing opinions, a scientific dispute drew the attention of higher education seekers to the problem of health preservation, stimulated the search for new information on ways to improve the professional activity of social pedagogues in this direction. In addition, during active participation in the discussion, future social pedagogues gained new knowledge, learned to defend their own views, and asserted themselves in their own opinion.

Observations of the activities of the students of higher education in the experimental group in educational classes became the basis for the conclusion that an important condition for the effectiveness of the educational discussion was the preliminary substantive training of future social pedagogues, which consisted in the accumulation of the necessary knowledge about the topic of the discussion, as well as formal preparation – the search and processing of specific material on the topic of the discussion immediately before its holding.

It should be noted that during the experimental work, the discussion was organized in the process of studying all educational components, which ensured the activation of the attention of higher education students to a wide range of problems related to the preparation for the use of health-saving technologies in working with preschoolers. Teachers of various educational components used various types of game discussion in their classes, namely: «Brainstorming», «Round Table Discussion», «Decision Tree». The discussion method of teaching at lectures and seminars ensured the development of higher education students' skills to choose the optimal ones among various options for professional decisions, the ability to prove their views, and conduct a constructive dialogue.

Practical classes with students of higher education provided for the implementation of the case method in order to form in them realistic ideas about the future field of professional activity, to work out options for solving problematic, conflict situations.

Analyzing the most important interactive forms, methods and methods of stimulating creative activity, which became the most effective during the training of future social pedagogues, we note the effectiveness of tabletop and theatrical business and role-playing games, and the role-playing method was implemented in work with future social pedagogues in two of its varieties: game design and staging. Thanks to the conduct of such games, the psychological reorientation of higher education students regarding their professionalization took place. This method also intensified the mental work of future specialists, contributed to faster and deeper assimilation of educational material.

We should especially note the effectiveness of the live-action game as a type of role-playing game, during which, in contrast to a tabletop, role-playing or computer game, significantly fewer conventions were observed, it was closer to professional realities. All player actions were perceived as actions of their characters. The rules of the game were determined by the host – a «master» or a group of «masters» who set the game scenario canvas. The rules of behavior and actions of the character were usually discussed with the masters, already written roles (legend) were

offered, but the creative activity of the player was fully approved. For the scenarios, well-known plots of short works, saturated with health-preserving issues, the theme of self-improvement and spiritual enrichment of a person, were chosen.

The rational implementation of game methods contributed to a positive change in the activity levels of future social pedagogues: from reproductive to searching and creative.

It should also be noted that during the experiment we actively introduced training forms of education. During the trainings, various forms of educational and professional activity were used, such as: informative message, mini-lectures, brainstorming, role-playing, work in small groups, group discussion, round table, expert group meeting, etc.

During the experimental study, we conducted trainings with students of higher education «What kind of specialist am I?», «Communicative competence of social workers in working with preschoolers», «Personal and professional culture of the social governor», «Social and pedagogical interaction with parents of preschoolers», «Peculiarities of the implementation of interactive forms and methods of the work of a social pedagogue in the formation of health-preserving behavior in preschoolers», «Social and pedagogical aspects of the work of a social pedagogue with children with health disabilities in preschools», etc. Based on the analysis of the results of the reflection organized during trainings for future social pedagogues, we testify that the implementation of this form of work ensured the activation of the potential of higher education seekers as future professionals; the level of emotional and intellectual readiness of future specialists to implement health-saving technologies in working with preschoolers has increased; the participants of the training had a sense of independence and the ability to make decisions; they showed confidence during professional communication with young children; future specialists practiced technological skills related to health care activities.

In the process of implementing the developed conditions in practical classes with higher education students, the protection of socio-pedagogical projects of health-preserving content was introduced as a form of organizing professional training.

In particular, the topics of such projects, prepared by students of higher education of the experimental group, were as follows: «The content of the work of a social pedagogue in preschool institutions», «Games as a means of forming a healthy lifestyle of teenagers», «Technology of forming a healthy lifestyle of teenagers by means of leisure activities». Defending one's own creative project taught future social pedagogues to defend their positions, formed the ability to argue, to prove one's opinion; students of higher education got used to tolerant, empathetic listening, showed interest in the author's position of others; they developed alternative and flexible thinking.

Having analyzed the process of implementation of the second condition of training of future social pedagogues in general, we testify that thanks to the gradual practical assimilation of the means of situational pedagogy by students of higher education, the implementation of interactive forms and methods of educational and professional activity, we managed to bring the knowledge acquired by future social pedagogues closer to the conditions of real social and pedagogical activity specialists during preliminary training, to form in them the skills of designing educational activities using health-preserving technologies in working with preschoolers, to immerse them in the methodological context of the activities of a social pedagogue.

The implementation of the third condition at the main stage was connected with the implementation of non-auditory forms and methods of training, which had a positive effect on meeting the individual needs of future specialists in the aspect of health care, enriching their personal health care experience.

The analysis of regulatory documentation and reports on educational work in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council gives reasons to assert that the health protection of student youth and the acquisition by future specialists of knowledge and skills to implement health protection technologies in the practice of professional activity was generally organized at a high level, although it was necessary to improve the level of training of future social pedagogues.

During the implementation of the third pedagogic condition, future social pedagogues participated in various non-auditory events, in particular, charity fairs, social-pedagogical games in the fresh air («Health-preserving games at the IPE», «A moving game gathers friends»); campaigns supporting HIV-infected people («Solidarity candle»), protecting children's rights («Children have the right to health»); advertising campaigns («Give life», «Don't burn in my presence!», «Being healthy is fashionable!»); festivals for disabled children («Heart to heart»); social advertising; «Youth against drugs» street marches, etc. Such forms of work, on the one hand, were aimed at popularizing a healthy lifestyle among those obtaining higher education, instilling in them health-preserving values, dissemination of knowledge. On the other hand, future social pedagogues, participating in such forms of social and educational work, themselves became popularizers of health-preserving ideas.

Based on the experience of implementing non-auditory forms, we testify that among the effective traditional forms of educational work with students of higher education, the following are more effective: round tables («Analysis of the ecological state of the city», «Students and a healthy lifestyle»); student conference («Formation of valeological culture of students»); intellectual contest («Miss Valeology»); educational activities for World AIDS Day; contests of socio-pedagogical posters and videos.

Within the curatorial hours, traditional and innovative forms of extracurricular educational work were introduced: a cycle of lectures-conversations by priests, psychologists, and doctors; the work of discussion clubs, circles on the topic of health care (for example, the circle «Professional health»), etc. The exhibition-competition «Nature and Health», the ecological exhibition of creative works «Handmade: the second life of plastic», the annual photo contests «Healthy Generation», «Lady Winter», the exhibition-presentation «Your generosity, Slobozhanshchyna», the participation in the city ecological and valeological action «Green Town», a poster competition on the topic of health protection «I give my vote for a healthy future». Such educational measures provided not only an effective influence on the education

of future social pedagogues, but also their preparation for the use of health-saving technologies in their professional activities.

The following work was carried out at the experimental stage within the scope of solving the problem of forming the worldview need of young people for a healthy lifestyle:

- the opening of 13 sports sections for students of higher education and teachers of the academy was initiated, a system was created to attract future social pedagogues to such work;

- meetings with Olympic and Paralympic champions, demonstration performances of athletes were organized;

- lectures by specialists of the Kharkiv Specialized Medical and Genetic Center and the methodologist of the Kharkiv Center «Health» were held;

- educational activities were held for the World AIDS Day;

- a number of educational events were held within the framework of the All-Ukrainian annual campaign «16 days against violence».

Curators of academic groups and teachers of the dormitory, together with students of higher education, conducted educational events on the following topics: «Smoking is harmful to health», «Our health is in our hands», «Harmony of body and spirit is the basis of a healthy life», «Health is above all», «We are for a healthy lifestyle!», «Health Code».

Among the innovative forms of work, we can single out the work of the «ZdorovTV» film club, at the meetings of which students of higher education, together with teachers and curators, watched feature films and documentaries about human health and the possibilities of its preservation. Characterizing the effectiveness of this organizational form of extra-auditory activity, we note that viewing appropriately selected feature films significantly influenced the emotional sphere of a young person, forcing him to sympathize with the heroes and put himself in their place. Future social educators thought about the harm that drugs, tobacco, alcohol, and an unhealthy lifestyle cause to a person. During the meetings of

the club, future social teachers created their own video libraries, which will be used in their professional activities with children and youth.

Of great importance in the preparation of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in working with preschoolers was extracurricular work with disabled students of student age, the socio-psychological service of the academy. Thus, various measures of socio-psychological education of young people in the direction of health care were held, in particular: meetings of higher education applicants of the privileged contingent with the academy administration; lectures on the topic «Psychological theory of human dependence on alcohol, smoking and drugs», «On psychological barriers in working with children during pedagogical practice at the IPE»; conversations about psychological features of professional self-improvement of future social pedagogues, formation of health-preserving competence of student youth, increasing the level of psychological competence as an important component of the psychological culture of an individual.

It should be noted that within the framework of the implementation of the experimental study, the social-psychological service carried out effective extracurricular preventive work with students of higher education in the following areas: prevention of tobacco smoking and drug addiction among young people; prevention of violence and offenses among students of higher education; prevention of HIV/AIDS. A social pedagogue and a psychologist of the academy gave lectures on the topics «Joy of communication – a component of human health»; «From confidence to harmony» for graduates of the preferential contingent.

A particularly important extracurricular form of work for the implementation of pedagogical conditions for the professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in working with preschoolers was the school of volunteering, within the scope of which future specialists acquired the necessary knowledge about the peculiarities of activities with different age groups of clients and the possibility of providing them with the necessary help.

Great attention during the organization of volunteer activities was focused on mass forms of work with young people, within the framework of which there was

the organization of flash mobs and forum-theatre performances on the topic of health care. The issues of flash mobs were usually diverse and had a positive direction: to the world day of sleep, the day of hugs and health. The organization of performances «Your health is your value» by the student forum-theater became an innovative event; «Don't destroy life»; «Living in a dormitory: your choice» etc. Participation in such mass events helped students of higher education to become active actors and implementers of their own value position regarding the problem of health care.

Qualitative changes in the behavior of future social pedagogues became an indicator of the effectiveness of the work carried out on the implementation of the third condition: improvement of organizational skills; increasing the level of development of demandingness, determination; significant activation of the initiative as higher education seekers; expanding the circle of communication; formation of the ability to correctly assess oneself, one's own and others' actions, make correct decisions, etc.

It should be noted that the formation of «value consciousness, concern for social well-being, spiritual, moral and physical health is a common concern of educators, the scientific and pedagogical community, parents, cultural and public organizations, health care institutions, that is, everyone, who is not indifferent to the future of the young generation» [1, p. 58].

In general, we note that the organization of active and diverse extracurricular work with future social pedagogues has become a leading direction and a necessary condition for their assimilation of relevant knowledge, values, and development of qualities that ensure health-preserving behavior of a young person.

Conclusion. Therefore, on the basis of a qualitative analysis of the results of the work carried out on the implementation of the developed pedagogical conditions for the professional training of future social pedagogues for the use of health-preserving technologies in work with preschoolers, we claim that in the process of experimental research we managed to ensure the enrichment of professional knowledge of students of higher education, as well as knowledge about the essence of health-saving technologies; achieve mastering by future social

pedagogues of the rules of using such technologies in working with preschoolers, awareness of the personal and social significance of health-saving technologies and forms of emotional and evaluative perception of health-saving values; to contribute to increasing the level of formation of future social pedagogues in the experience of professional activity in the aspect of introducing health-saving technologies in work with preschoolers; to attract students of higher education to socially useful and productive activities; encourage them to entrepreneurship, initiative, creative approach to any business.

Based on the analysis of the practical experience of training future social pedagogues for health-preserving activities in extracurricular forms of organizing student activity in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, they were convinced of the need for further research into the extracurricular activities of students of higher education, as well as the direction of their potential for development Solving the health care problems of the young generation.

References:

1. Kharkivska, A. & Kharkivskyi, V. (2021). Vykhovannia hromadianskoi ta pravovoi vidpovidalnosti suchasnoi osobystosti – protses vidrozhennia natsii [Education of civil and legal responsibility of the modern personality –the process of national revival]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriiia : Pedahohichni nauky – Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskoho. Series: Pedagogical sciences*, 3, 57-62. Retrieved from 10.31651/2524-2660-2021-3-57- 62 [in Ukrainian].
2. Kharkivska, A., Kharkivska, A. & Kapustina, O. (2022). Features of civil education of preschool children in the conditions of digitalization. *Bulletin of Science and Education*, 5 (5), 464-474. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) [in Ukrainian].
3. Kharkivska, A. A. & Molchaniuk, O. V. (2020). Znachennia pedahohichnoi praktyky dlia vykhovannia sotsialnykh tsinnostei u maibutnikh pedahohiv doshkilnoi

osvity [The importance of pedagogical practice for the education of social values in future teachers of preschool education]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity. Ser. Stanovlennia osobystosti – Problems of engineering and pedagogical education. Ser. The formation of personality*, 8, 141–149 [in Ukrainian].

4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR. Retrieved from <https://goo.su/YukqLje> [in Ukrainian].

5. Kontsepsiia rozvytku doshkilnoi osvity v Ukraini [Concept of preschool education development in Ukraine] : proiekt M-va osvity i nauky Ukrainy. Retrieved from <https://goo.su/3bwa9M> [in Ukrainian].

6. Polishchuk, V. A. (2006). Teoriia i metodyka profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv v umovakh neperervnoi osvity [Theory and methodology of professional training of social pedagogues in conditions of continuous education]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Ternopil, 44 [in Ukrainian].

7. Pro doshkilnu osvitu : Zakon Ukrainy [About pre-school education: Law of Ukraine] vid 11 lyp. 2001 r. № 2628-III. Retrieved from <https://goo.su/eNnPDUv> [in Ukrainian].

8. Pro fizychnu kulturu i sport : Zakon Ukrainy [About physical culture and sports: Law of Ukraine] vid 24 hrud. 1993 r. № 3808-XII. Retrieved from <https://goo.su/kqsfN> [in Ukrainian].

9. Pro planuvannia diialnosti ta vedennia dokumentatsii sotsialnykh pedahohiv systemy Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [About planning activities and maintaining documentation of social pedagogues in the system of the Ministry of Education and Science of Ukraine]: nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 28 hrud. 2006 r. № 864. Retrieved from <https://goo.su/QPQI8B2> [in Ukrainian].

10. Pro skhvalennia Kontsepsii Zahalnodержavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy «Zdorova natsiia» na 2009–2013 roky [About the approval of the Concept of the Transnational Targeted Social Program «Healthy Nation» for 2009-2013]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 trav. 2008 r. № 731-r. Retrieved from <https://goo.su/kFXcw4Q> [in Ukrainian].

11. Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoi osvity) [About the approval of the Basic component of preschool education (State standard of preschool education)] : nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 12 sich. 2021 r. № 33. Retrieved from <https://goo.su/CccCTy> [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichni kabinet doshkilnykh, zahalnoosvitnykh ta inshykh navchalnykh zakladiv [On the approval of the Regulation on the psychological office of preschool, post-secondary and other educational institutions]: nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 19 zhovt. 2001 r. № 691. Retrieved from <https://goo.su/gQgY> [in Ukrainian].

13. Surzhanska, V. A. (2015). Pidhotovka pratsivnykiv sotsialnoi sfery do vprovadzhennia tekhnolohii zdoroviazberezhennia doshkilnykiv u pedahohichni protses DNZ [Training of workers in the social sphere to introduce the technology of health protection of preschoolers into the pedagogical process of the primary school]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Ser. Pedahohichni nauky – Herald of Cherkasy University. Ser. Pedagogical sciences*, 37 (370), 54–60 [in Ukrainian].

14. Tarasenko, N. V. (2013). Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia pidlitkiv zasobamy sotsialnoi vulychnoi roboty [Formation of a healthy lifestyle of teenagers by means of social street work]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sloviansk, 20 [in Ukrainian].

15. Vasylenko, O. M. (2016). Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do vykorystannia zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii u roboti z doshkilnykamy [Preparation of future social pedagogues to use health-saving technologies in working with preschoolers]. *Candidate's thesis*. Sloviansk, 308 [in Ukrainian].

16. Zaichenko, I. V. (2008). Pedahohika [Pedagogy]: navch. posib. Kyiv : Osvita Ukrainy, KNT, 528 [in Ukrainian].

17. Zymivets, N. V. (2009). Sutnist, pryntsypy ta struktura sotsialno-pedahohichnykh tekhnolohii formuvannia vidpovidalnoho stavlennia do zdorovia v uchnivskoi molodi. *Aktualni pytannia sotsialno-pedahohichnoi roboty v*

УДК 378:[37.043.2:373.3]-047.44(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

© Волкова К.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-15

У статті висвітлено особливості реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти, що спрямовані на провадження моделі формування відповідної готовності. Запропонована до використання авторська Програма реалізації умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти у закладі вищої освіти. До педагогічних умов віднесено: формування позитивної мотивації в майбутніх учителів початкових класів щодо прояву педагогічної творчості в оцінювальній діяльності в процесі інклюзивної освіти; корекція на основі контекстного підходу змісту освітніх компонентів щодо формування у майбутніх учителів початкових класів уявлення про специфіку оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти; активізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу через упровадження інноваційних методів та форм підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Визначено етапи впровадження педагогічних умов, які послідовно та цілісно дозволяють досягти головної мети. Висвітлено рекомендації щодо оновлення змісту окремих освітніх компонентів з метою формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти. Перспективою дослідження автор визначає експериментальну перевірку авторської моделі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти.

Ключові слова: реалізація, оцінювальна діяльність, майбутній учитель початкових класів, інклюзивна освіта, формування готовності до оцінювальної діяльності, педагогічні умови.

Volkova K., «Implementation of pedagogical conditions for the formation of the future primary school teacher's readiness for evaluation activity in conditions of inclusive education».

The article highlights the peculiarities of the implementation of pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers for assessment activities in the process of inclusive education, which are aimed at the implementation of the model of formation of the corresponding readiness. The author's Program for the implementation of the conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers for evaluation activities in the process of inclusive education in a higher education institution is proposed for use. Pedagogical conditions include: formation of positive motivation in future primary school teachers regarding the

manifestation of pedagogical creativity in assessment activities in the process of inclusive education; correction based on the contextual approach of the content of educational components regarding the formation of future primary school teachers' ideas about the specifics of assessment activities in the process of inclusive education; activation of subject-subject interaction of participants in the educational process through the introduction of innovative methods and forms of training future primary school teachers to work in the conditions of inclusive education. The stages of the implementation of pedagogical conditions are defined, which consistently and holistically allow to achieve the main goal. Recommendations for updating the content of individual educational components with the aim of forming the readiness of future primary school teachers for assessment activities in the process of inclusive education are highlighted. The perspective of the research is the experimental verification of the author's model of the formation of the readiness of future primary school teachers for assessment activities in the process of inclusive education.

Key words: implementation, evaluation activity, future primary school teacher, inclusive education, formation of readiness for evaluation activity, pedagogical conditions, model.

Актуальність дослідження. Система вищої освіти України зазнає впливу інтеграції інклюзивної освіти, що відображає демократичні та євроінтеграційні напрями розвитку держави задля реалізації права дітей з особливими освітніми потребами щодо здобуття освіти, реалізації та соціалізації в сучасному суспільстві. Паралельно зростають вимоги до професійної діяльності учителів початкових класів, а також до професійної підготовки майбутніх фахівців, які в нових умовах здійснюють викладацьку діяльність, забезпечують психологічну адаптацію таких дітей та індивідуальну траєкторію їх розвитку. Учителі початкової освіти мають бути здатними до оцінювання власної професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, визначати продуктивність й ефективність обраних методологічних інструментів для організації якісного освітнього процесу в початковій ланці.

Під час професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти активізується потреба у формування навичок готовності, що розуміємо, як складну професійну й особистісну інтегративну характеристику вчителя, що забезпечує виявлення та аналіз рівнів розвитку компетентностей здобувачів освіти, їх відповідність визначеній меті, коректне формулювання оцінювальних суджень, аналіз і усвідомлення результатів самостійної професійної діяльності.

Для якісного формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти потрібно враховувати необхідність у створенні спеціальних педагогічних умов, які сприятимуть розвитку особистісно-професійних характеристик майбутнього фахівця, набуттю інклюзивної компетентності. Отже, виникає потреба у визначенні особливостей реалізації відповідних педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти була об'єктом різноаспектних досліджень сучасних науковців, серед яких: Л. Антонюк (підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища); В. Бондар (через призму соціально-педагогічного феномену); О. Волошина (професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти); І. Демченко (проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до діяльності в умовах інклюзивної освіти); Т. Джаман (підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти); Н. Зобенко (професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах інклюзивної освіти); А. Колупаєва (поради для педагога щодо роботи із дітьми з особливими освітніми потребами); С. Миронова (ставлення майбутніх учителів до роботи із дітьми з порушеннями психофізичного розвитку) та інші.

Водночас, професійну підготовку майбутніх учителів до оцінювальної діяльності вивчали І. Булах, І. Зязюн, Т. Іванова, О. Ляшенко, Т. Лукіна, М. Мруга, Е. Помиткін, В. Шинкаренко та інші. Вагоме значення має науковий інтерес у контексті зазначеної проблеми, зокрема розв'язання питань, пов'язаних із формуванням готовності учителів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти та оцінювальною діяльністю вчителя в інклюзивному класі (О. Гаяш, А. Колупаєва, О. Луцинська, Т. Сак,

Г. Хворова, З. Шевців, Л. Яценюк та ін.).

Спираючись на аналіз наукових робіт вищезгаданих науковців дійшли висновку, що залишається недослідженою проблема створення педагогічних умов у просторі вищої освіти, які б сприяли ефективному формуванню готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Метою статті є висвітлення педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти та їх обґрунтування щодо реалізації.

Виклад основного матеріалу. Професія вчителя належить до типу «людина-людина», що характеризується сучасним, креативним «способом мислення її представників, підвищеним почуттям обов'язку й відповідальності», а головна відмінність від інших професій «полягає у тому, що вона належить одночасно до класу трансформаційних і управлінських професій» [5, с. 224]. Саме тому, у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів мають бути створені всі необхідні умови для активізації їх особистісних та професійних якостей, навичок аби забезпечити продуктивний освітній процес у власній професійній діяльності.

Нам імпонує позиція А. Харківської та О. Молчанюк, «від якісної диверсифікації підготовки, а відтак і професійної діяльності, педагогів початкової освіти залежить: як учні адаптуються до навчання у закладах загальної середньої освіти, як будуть розвиватися їх здібності, які цінності будуть сформовані найбільше, настільки діти будуть свідомими у навчанні, чи буде дитина відкрита до нових звершень, чи буде вмотивована вона до співпраці із однолітками та викладачем, які стосунки будуть формуватися у колективі учнів тощо» [4, с. 13].

Реалізація педагогічних умов передбачає врахування компонентів готовності майбутнього вчителя початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти, а також моделі формування відповідної готовності.

Визначаємо, що готовність майбутнього вчителя початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти складається із інтеграції компонентів: мотиваційного (особистісно-ціннісна вмотивованість майбутнього вчителя початкових класів на результативність власної професійної діяльності); когнітивного (психолого-педагогічні та соціально-педагогічні знання майбутнього учителя початкових класів у галузі інклюзивної освіти, а також знання щодо прогнозування, планування та організації оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти відповідно до визначених педагогічних цілей і завдань); діяльнісного (володіння методикою оцінювання сформованих компетентностей дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами); рефлексивного (здатність до рефлексії, прагнення до особистісного й професійного саморозвитку).

Відповідно до положень системного, структурного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, технологічного й середовищного підходів була розроблена й обґрунтована модель формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Така складна модель є відкритою та динамічною системою, структура якої інтегрує чотири блоки, відображає цілісний педагогічний процес, передбачає поетапну реалізацію (підготовчий, реалізаційний, рефлексивно-результативний етапи).

Авторська модель формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти складається із таких взаємозалежних блоків: цільовий (мета й завдання професійної підготовки), теоретико-методологічний (методологічні підходи та принципи), змістово-процесуальний (педагогічні умови, етапи) та результативний (критерії, показники та рівні). Передбачаємо, що упровадження моделі дозволить підвищити рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Педагогічними умовами формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти визначено є спеціально створені та педагогічно керовані обставини, що забезпечують високу ефективність формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів готовності до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Ураховуючи вищезазначене, а також специфіку професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти, умовами формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти визначаємо:

- формування позитивної мотивації в майбутніх учителів початкових класів щодо прояву педагогічної творчості в оцінювальній діяльності в процесі інклюзивної освіти, що здійснюється у процесі їх професійної підготовки, коли здобуття професійних компетентностей пов'язане із усвідомленням мотивів навчання в освітньому процесі, важливості грамотного оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, що, зі свого боку, може позитивно впливати на мотивацію вихованців;

- корекція на основі контекстного підходу змісту освітніх компонентів щодо формування у майбутніх учителів початкових класів уявлення про специфіку оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти, що передбачає переорієнтацію освітнього процесу в контексті майбутньої професійної діяльності за допомогою відтворення у змісті професійної підготовки (вивчення освітніх компонентів, проходження педагогічної практики) майбутніх фахівців реальних зв'язків і відносин, вирішення конкретних професійних завдань;

- активізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу через упровадження інноваційних методів та форм підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти, сприяє інтенсифікації та модернізації освітнього процесу, розвивають творчий та особистісний потенціал його учасників.

Висвітлені педагогічні умови доцільного впроваджувати в процес професійної підготовки майбутніх учителів під час формувального етапу.

Формувальний етап передбачає реалізацію визначених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти. Реалізація умов здійснюється у співпраці з адміністрацією ЗВО, керівниками факультетів, викладачами кафедр та інших підрозділів.

Зважаючи на те, що процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів відбувається в єдиному освітньому просторі та є цілісним і системним, це унеможливорює локальне впровадження кожної з обґрунтованих нами педагогічних умов. Тому їх реалізація повинна відбуватися комплексно й поступово.

Під час реалізації мети доцільно проводити впровадження педагогічних умов відповідно до спеціально розробленої програми, у якій визначено організаційний, реалізаційний та рефлексивно-результативний етапи реалізації обґрунтованих педагогічних умов. Розроблена нами послідовність упровадження, цільова спрямованість і зміст етапів реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти репрезентовані у спеціальній програмі, яка продемонстрована нижче.

Програма реалізації умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти у закладі вищої освіти

Пояснювальна записка

Педагогічні умови майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти:

– формування позитивної мотивації у майбутніх учителів початкових класів щодо прояву педагогічної творчості в оцінювальній діяльності в умовах інклюзивної освіти;

– корекція на основі контекстного підходу змісту освітніх компонентів щодо формування у майбутніх учителів початкових класів уявлення про специфіку оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти;

– активізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу через упровадження інноваційних методів та форм підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Умови майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти у вищому навчальному закладі відповідають таким *вимогам* до процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: узгоджуються з загальною концепцією підготовки фахівців – майбутніх учителів початкових класів, відображеною в нормативній документації та працях учених; укладаються в організаційні умови підготовки фахівців у ЗВО, відповідаючи всім компонентам освітнього процесу: меті, завданням, принципам, змісту, формам і методам тощо; сприяють досягненню результату професійної підготовки, збагачуючи всі компоненти фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів – формування професійних компетентностей, соціально-професійного досвіду, розвиток особистісно-професійних характеристик, професійної мотивації тощо; відповідають суспільним вимогам до майбутніх фахівців й індивідуальним потребам майбутніх учителів у галузі професійної освіти, спрямовані на їх задоволення, сприяють розвитку особистості майбутнього фахівця.

Координаційно-творча група: викладачі, куратори академічних груп, психологічна служба ЗВО, представники громадських організацій, медичних закладів та інших структур, що входять до соціального середовища, із якими координується освітня діяльність ЗВО. До співпраці залучаються психологи та учителі закладів загальної середньої освіти тощо.

Принципи реалізації програми: цілісності педагогічного процесу, відповідності змісту освіти вимогам розвитку суспільства, професійно-педагогічної спрямованості, науковості, єдності освітньої та наукової

діяльності, варіативності педагогічної освіти, творчої активності та рефлексивності.

Для реалізації програми передбачається три етапи: підготовчий, реалізаційний та рефлексивно-результативний етапи.

I етап – підготовчий

Перший, підготовчий, етап спрямований на підготовку всіх суб'єктів педагогічного процесу до впровадження умов, розробку та збагачення необхідного змістово-методичного забезпечення, прогнозування досягнень, проектування та планування розвитку процесу.

Організація зустрічей за круглим столом.

Тема 1. Інноваційні методи і форми роботи зі майбутніми вчителями в напрямі формування толерантного ставлення до людей з особливостями психофізичного розвитку.

Тема 2. Оцінювальна компетентність учителя: реалії сучасного освітнього простору.

Тема 3. Волонтерська діяльність як засіб розвитку професійної готовності майбутніх фахівців.

II етап – реалізаційний

Другий, реалізаційний, етап спрямований безпосередньо на реалізацію теоретично обґрунтованих та підготовлених до впровадження умов в освітній процес ЗВО завдяки впровадженню в практику підготовки майбутніх учителів початкової освіти збагаченого на основі здійснення контекстного підходу змісту навчання в галузі підготовки майбутнього фахівця; реалізації в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців інноваційних технологій, запровадженню інноваційних форм та методів професійної підготовки; активізацію позааудиторної діяльності майбутніх учителів, залучення до волонтерської діяльності.

Проведення інтерактивних семінарів

Тема 1. Інклюзивна компетентність – основа якісної підготовки майбутнього вчителя.

Тема 2. Оцінювання ключових компетентностей: міждисциплінарний підхід.

Тема 3. Основи оцінювальної діяльності вчителя початкових класів.

Залучення до участі у міжвузівських та регіональних семінарах

Міжвузівський семінар «Підготовка майбутнього учителя початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти».

У межах семінару передбачено висвітлення такі питання:

1. Теоретико-методологічні основи створення інклюзивного простору закладу освіти.

2. Підготовка сучасного вчителя до оцінювання ключових компетентностей здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивної освіти.

3. Досвід упровадження форм і методів оцінювальної діяльності вчителя початкових класів.

Міжвузівський семінар «Актуальні питання підготовки та роботи фахівців соціальної й педагогічної сфер за умов сучасних соціокультурних трансформацій».

У межах семінару передбачено висвітлення таких питань:

1. Упровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки фахівців соціальної та педагогічної галузей.

1. Створення інклюзивного простору як перспективний напрям роботи фахівців соціальної та педагогічної галузей.

2. Досвід організації оцінювальної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

Регіональний семінар «Формування толерантності майбутнього вчителя в умовах розвитку інклюзивної освіти».

У межах семінару висвітлено такі питання:

1. Шляхи підвищення рівня толерантності майбутніх учителів. Засоби формування толерантного ставлення майбутніх учителів до дітей з особливими освітніми потребами.

2. Сучасні технології підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти.

3. Створення інклюзивного простору закладів освіти.

Організація майстер класів з проблем:

1. Запровадження інклюзивної освіти в закладах м. Харкова: обмін педагогічним досвідом.

2. Використання технології портфоліо в процесі професійної діяльності вчителя початкових класів.

3. Прийоми самооцінки й самоаналізу у професійній діяльності учителя початкових класів.

4. Оцінювання соціальної компетентності здобувача освіти з особливими освітніми потребами.

5. Індивідуальне оцінювання здобувачів освіти в умовах інклюзивної освіти.

Зустрічі з фахівцями на теми:

1. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі (зустрічі з педагогами спеціальних закладів освіти, психологами, корекційними педагогами).

2. Особлива дитина в класному колективі закладу загальної середньої освіти (зустрічі з учителями-практиками).

Засідання клубу «Вчитель-початківець» для обговорення питань:

1. Методика організації «Уроків толерантності» для молодших школярів.

2. Вплив наслідків оцінювальної діяльності вчителя на соціалізацію дитини молодшого шкільного віку.

3. Взаємодія класного керівника та психологічної служби закладу загальної середньої освіти у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

5. Методика організації виховних заходів спрямованих на згуртування колективу, в інтегрованому класі.

6. Специфіка безбального оцінювання в початкових класах.

7. Особливості оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти з різними нозологіями.

8. Методика складання «Книг – соціальних історій».

1-а умова

1. Майбутні вчителі початкових класів долучаються до участі в різноманітних волонтерських заходах: благодійні ярмарки, соціально-педагогічні ігротеки на свіжому повітрі для дітей з особливими освітніми потребами, акції на підтримку дітей з аутизмом та синдромом Дауна, на захист прав дітей «Діти мають право на освіту», рекламні акції «Освіта для всіх», «Я хочу вчитися з іншими дітьми», «Бути толерантним – модно!», фестивалі для дітей-інвалідів «Серцем до серця», фестиваль соціальної реклами тощо.

2. Серед ефективних традиційних форм виховної роботи зі майбутніми вчителями: круглий стіл «Аналіз доступності міста для людей з особливостями розвитку», студентська конференція «Формування культури толерантності майбутніх фахівців»; інтелектуальний конкурс «Фахівець з інклюзивної освіти»; конкурси соціально-педагогічних плакатів та роликів.

3. У межах кураторських годин організація традиційних та інноваційних форм позанавчальної виховної роботи: цикл лекцій-бесід психологів, медиків; робота дискусійних клубів з інклюзивної проблематики.

4. Серед інноваційних форм роботи можемо відзначити роботу кіноклубу «Сінеманія», на засіданнях якого майбутні вчителі спільно з викладачами й кураторами переглядали художні й документальні фільми про людей з особливостями розвитку, процес їхньої соціалізації, труднощі та досягнення.

2-а умова

1. Робочі навчальні програми та методичні комплекси освітніх компонентів потребують вдосконалення та доповнення необхідними відомостями. Їх упровадження у підготовку майбутніх фахівців на реалізаційному етапі розробленої програми сприятиме підвищенню підготовки майбутніх учителів до сприйняття інформації з питань розвитку інклюзивної освіти в світі та Україні.

2. Для збагачення змісту освіти майбутніх учителів початкових класів можна розробити й упровадити в освітній процес спецкурс, безпосередньо спрямований на підготовку майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти «Оцінювання ключових компетентностей здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивної освіти».

3. Розробка програми переддипломної педагогічної практики з внесення обов'язкових завдань, які сприятимуть розвитку формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності у умовах інклюзивної освіти.

3-я умова

1. Запровадження в освітньому процесі різноманітних модифікацій традиційних для ЗВО форм організації занять (лекція, семінарські, практичні та лабораторні заняття) із застосуванням інтерактивних форм і методів: творчих ситуацій; методів стимулювання та мотивації; створення ситуації новизни, актуальності; стимулювання зацікавленості, творчого інтересу майбутніх учителів.

2. Створення ситуації емоційного переживання; проведення розвивальних ігор, спрямованих на розвиток інтуїції, стимулювання натхнення.

5. Запровадження методу відкриття зі складними ситуаціями, що виникають у майбутніх учителів на заняттях, під час педагогічної практики.

6. Організація ситуації з можливістю вибору, коли самі майбутні фахівці перевіряють свій власний вибір у галузі інклюзивної освіти та професійної діяльності, а викладач виконує роль помічника-консультанта.

7. Моделювання ситуацій морального переживання, цікавості, подиву (створення на заняттях ефекту здивування, захоплення, недовіри переконливими прикладами), запровадження прийомів образності, що є основною формування у майбутніх учителів глибокого пізнавального інтересу до провадження інклюзивної освіти.

8. Провідними формами інтерактивного навчання, що активно впроваджуються під час теоретичного навчання майбутніх учителів є: проблемна лекція-бесіда, семінар-дискусія, під час яких відбувається обговорення та розв'язання теоретичних і практичних проблем курсу, розвиток у майбутніх фахівців творчого мислення, формування в них умінь визначати свою позицію, професійно реалізовувати знання за різних навчально-професійних умов.

9. На практичних заняттях зі доречно реалізувати кейс-метод із метою формування в майбутніх учителів реалістичних уявлень про галузь професійної діяльності, відпрацювання варіантів розв'язання проблемних, конфліктних ситуацій.

11. Запроваджуються тренінгові форми навчання, що на відміну від традиційних, значно більшою мірою активізують потенціал майбутніх фахівців.

III етап – рефлексивно-результативний

На рефлексивно-результативному етапі майбутні фахівці репрезентують тематичні портфоліо з питань оцінювальної діяльності майбутнього вчителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти, що дозволяє їм продемонструвати найбільш значущі результати практичної діяльності, проаналізувати, узагальнити й систематизувати набутий досвід оцінювальної діяльності, об'єктивно оцінити власні можливості та визначити шляхи подолання труднощів і досягнення більш високих результатів.

Висвітлені педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти відповідають вимогам до процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, а саме:

– узгоджуються з загальною концепцією підготовки фахівців, відображеною в нормативній документації та працях учених;

– укладаються в організаційні умови підготовки фахівців у ЗВО, відповідає всім компонентам освітнього процесу: меті, завданням, принципам, змісту, формам і методам тощо;

– сприяють досягненню результату професійної підготовки, що доповнює всі компоненти фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів;

– відповідають суспільним вимогам до майбутніх фахівців й індивідуальним потребам майбутніх учителів у галузі професійної освіти, спрямовані на їх задоволення, сприяють розвитку особистості майбутнього фахівця.

Уважаємо, що для успішної реалізації педагогічних умов для формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти потрібно створити координаційно-творчу групу, що складається із викладачів, кураторів академічних груп, працівників психологічної служби закладу, представники громадських організацій, учителів-практиків початкових класів, а також самих майбутніх фахівців.

Крім того, потрібно зважати на головні орієнтири під час досягнення мети, серед яких: гуманізм, демократичність, активне залучення майбутніх фахівців до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, гармонізація соціального та індивідуального в процесі педагогічної діяльності, системність, цілісність, комплексність.

Під час підготовчого етапу потрібно здійснити підготовку всіх суб'єктів освітнього процесу до реалізації педагогічних умов, розробки та збагачення змістово-методичного забезпечення, прогнозування досягнень.

Для представників координаційно-творчої групи доцільно організувати зустрічі за круглим столом з метою вироблення спільного плану дій щодо підвищення рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Результатом плідної співпраці має стати визначення основних завдань відповідно до програми, наприклад:

1. Визначення освітніх компонентів, які входять до плану підготовки майбутніх учителів початкових класів, зміст яких доцільно збагатити відомостями щодо сутності та специфіки розвитку інклюзивної освіти в Україні та світі, нормативно-правової бази інклюзивної освіти, психолого-педагогічної характеристики дітей з особливими освітніми потребами, особливостей використання комп'ютерних технологій в оцінювальній діяльності учителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти, критеріїв оцінювання здобувачів освіти із психофізичними порушеннями в закладі загальної середньої освіти тощо.

2. Обговорення особливостей упровадження інноваційних форм і методів формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти під час освітньої, виховної, науково-дослідної та позааудиторної діяльності майбутніх фахівців.

3. Вибір закладів освіти для проходження педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів, у яких вони зможуть на практиці ознайомитися з особливостями впровадження інклюзивної освіти, спостерігати специфіку організації спільного навчання дітей з різним рівнем психофізичних можливостей, вивчити досвід оцінювальної діяльності учителів-практиків в умовах інклюзивної освіти, долучитися до активної професійної діяльності в класах із інклюзивним навчанням, реалізовувати основні функції оцінювальної діяльності, накопичувати власний педагогічний досвід та проявляти педагогічну творчість.

4. Прогнозування проміжних результатів, виокремлення можливих труднощів і визначення шляхів їх подолання.

Реалізаційний етап відображає практичну реалізацію теоретично обґрунтованих та підготовлених до впровадження умов в освітній процес ЗВО. Наголосимо, що, оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів передбачає «інтеграцію формування компетентностей у всіх освітніх дисциплінах, єдність теоретичної

та практичної підготовки, опанування традиційних й інноваційних методів, форм, засобів навчання, продукувати навички працювати в єдиному колективі задля досягнення спільних цілей, перегляд філософії освітнього процесу та власного ставлення до змін, нових викликів суспільства, до самоосвіти й професійного вдосконалення» [4, с.15].

На цьому етапі, вважаємо за доцільне впроваджувати освітні програми та методичні комплекси із спеціально орієнтованих освітніх компонентів «Педагогіка», «Нові інформаційні технології та технічні засоби навчання», «Методика викладання української мови», «Основи початкового курсу математики з методикою викладання», «Основи природознавства з методикою викладання», які сприяють підвищенню рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Так, у зміст освітнього компонента «Педагогіка» рекомендуємо включити тему «Контроль й оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в інклюзивному класі», що передбачає порушення таких проблем: особливості оцінювання в умовах інклюзивної освіти; дидактичний зміст контролю та оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в інклюзивному класі; індивідуальний навчальний план дитини з особливими освітніми потребами як основа оцінювання навчальних досягнень в інклюзивному класі.

Освітній компонент «Нові інформаційні технології та технічні засоби навчання» можна доповнити темою «Використання комп'ютерних технологій в оцінювальній діяльності учителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти», акцентуючи увагу на проблемні питання: комп'ютерне тестування у навчанні дітей з особливими освітніми потребами; особливості добору й застосування технічних засобів навчання на уроці в інклюзивному класі.

Уважаємо за доцільне включити у змість освітнього компонента «Основи початкового курсу математики з методикою викладання» тему

«Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у процесі навчання математики». Доповнити компонент можна за допомогою навчального матеріалу про мету й завдання оцінювальної діяльності у процесі навчання математики в початковій освіті в умовах інклюзивної освіти; критерії та норми оцінювання здобувачів освіти із психофізичними порушеннями в закладі загальної середньої освіти з математики.

До освітнього компонента «Методика навчання української мови» можна розширити тему «Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у процесі навчання української мови» завдяки такому матеріалу: особливостей оцінювальної діяльності у процесі вивчення української мови; об'єктів перевірки та оцінювання дітей з особливими освітніми потребами (мовної та мовленнєві компетентності; критеріїв та норм оцінювання здобувачів освіти із психофізичними порушеннями в закладі загальної середньої освіти).

Оновлення зміст освітнього компонента «Основи природознавства з методикою викладання» можна досягти, якщо додати до теми «Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у процесі навчання природознавства» питання: місце й значення оцінювальної діяльності вчителя у процесі навчання природознавства; об'єкти контролю у процесі навчання природознавства дітей з особливими освітніми потребами (знання про предмети й явища природи; уміння виконувати різні види навчально-пізнавальних дій щодо об'єктів природи та інформації про них; уміння виконувати практичні дії з об'єктами природи; уміння висловлювати емоційно-ціннісні ставлення до об'єктів природи; критерії та норми оцінювання здобувачів освіти із психофізичними).

Із модернізацією освітнього процесу виникає потреба в активізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що досягається під час упровадження різноманітних традиційних форм у вищій освіті (лекція, семінарські, практичні та лабораторні заняття), а також із інноваційними елементами. Так, доречно застосовувати засоби ситуаційної педагогіки, запроваджувати інтерактивні

форми й метод: кративні вправи; методів стимулювання та мотивації; створення ситуації новизни, актуальності; стимулювання зацікавленості; творчого інтересу майбутніх учителів; створення ситуації з можливістю вибору, коли вони самостійно можуть перевірити власний вибір у галузі інклюзивної освіти та професійній діяльності під керівництвом викладача (помічника-консультанта).

Для досягнення мети, важливо залучати майбутніх учителів до свідомого пізнавального інтересу щодо впровадження інклюзивної освіти, що досягається під час моделювання ситуацій морального переживання, цікавості, сумнівів, здивування, тощо.

Дієвими інтерактивними формами у контексті формування готовності майбутніх учителів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти можуть бути: проблемні лекції, лекції-конференції, інтерактивні семінари, вебінари, круглі столи. Під час їх організації відбувається обговорення й розв'язання теоретичних і практичних аспектів визначеної теми, розкриття творчого потенціалу майбутніх учителів, формування в них умінь обґрунтовувати свою позицію, забезпечувати якісний освітній процес.

Проблемна лекція має вагому перевагу над традиційною, на якій майбутні вчителі отримують інтерпретовану викладачем інформацію, подачею нового теоретичного матеріалу у вигляді проблемних ситуацій, які потребують професійного вирішення. Перед викладачем стоїть завдання у необхідності спрогнозувати проблемну стратегію навчання, стимулювати майбутніх фахівців до аналізу існуючого протиріччя, залучати їх до вирішення проблемних ситуацій, вчити висувати оригінальні шляхи їх вирішення, вчити аналізувати отриману інформацію, висувати гіпотези й використовувати різноманітні методи для їх вирішення.

Під час організації проблемної ситуації доцільно використовувати прийоми, які розробила С. Вітвицька [1]: пряма постановка проблеми; повідомлення інформації, яка містить суперечність; звернення уваги на те чи інше явище, що потребує пояснень; проблемне завдання у вигляді запитання; повідомлення протилежних думок з будь-якого питання; повідомлення фактів,

які викликають непорозуміння чи ситуацію сумнівів; співставлення життєвих уявлень з науковими; постановка запитання, на яке повинен відповісти майбутній фахівець, коли прослухає частину лекції, і зробити висновки.

Лекції-конференції здійснюються із залученням спеціальних консультантів з комплексних проблем (викладачів відповідних предметів, учителів та різнопрофільних фахівців). Майбутні вчителі підбирають запитання, які групуються за проблемами, а відповіді отримують від кваліфікованих фахівців.

За умови, що досліджувана тема є вже знайома майбутнім учителям початкових класів і вони не потребують попередньої підготовки, то лекція проводиться за таким алгоритмом: викладач визначає тему лекції та пропонує майбутнім учителям протягом 3-5 хвилин сформулювати найбільш цікаві для них запитання, після чого запитання групуються та викладач (або запрошений спеціаліст) починає викладати лекцію. При цьому він відповідає не на кожне запитання, а на групи однорідних запитань. Якщо проблема достатньо глибока та складна, кожен викладач (спеціаліст) відповідає на свою групу запитань. Водночас, майбутні вчителі (слухачі) мають можливість звертатися до лекторів за уточненням, ставити додаткові запитання.

Під час проведення традиційних семінарів майбутні учителі початкової освіти виступають у ролі викладача. Для досягнення мети рекомендуємо організовувати інтерактивні семінари. Така форма навчання розвиває у майбутніх фахівців вміння виступати в ролі доповідачів й опонентів, сприяють формуванню компетентностей щодо визначення інтелектуальних проблем та їх вирішення, доведення та спростування, відстоювання власної точки зору.

Практичні заняття доцільно урізноманітнювати за допомогою кейс-методу, мозкового штурму, методу «займи-позицію» з метою формування в майбутніх учителів реалістичних уявлень про їх професійної діяльності, відпрацювання варіантів розв'язання проблемних, конфліктних ситуацій. Доречно запроваджувати й тренінгові форми навчання, що на відміну

від традиційних, значно активізували потенціал всіх учасників освітнього процесу.

Кейс-метод або метод ситуаційних вправ, як інтерактивний метод навчання, передбачає наближення процесу навчання до реальної практичної діяльності фахівців. Він сприяє розвитку винахідливості, умінню вирішувати проблеми, розвиває здібності до аналізу й діагностики проблем. До організації та проведення заняття із використанням кейс-методу необхідна попередня підготовка і викладача, і майбутніх учителів початкових класів: вивчення фактів, наявність висновки з опрацьованих фактів, пошук альтернативних дій в конкретній ситуації, вибір на користь того чи іншого плану дій. Кожен із майбутніх фахівців має бути готовим представити свої ідеї та обґрунтовувати їх під час обговорення в аудиторії, і за потреби переосмислювати початкове рішення. Зауважимо, що такий метод є ефективним лише за умови активної участі в дискусії.

Ключовою метою використання тренінгової форми навчання у процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти визначаємо розвиток особистості, уміння слухати та чути інших, говорити, переконувати, відкрито висловлювати свою професійно-педагогічну позицію. Тренінгові форми відрізняються від традиційних форм проведення практичних занять тим, що майже повністю охоплюють увесь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (професійної, соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо. Для успішного проведення тренінгових занять потрібно зважати на їх мету: інформування та набуття учасниками тренінгу нових оцінювальних умінь та навичок; опанування нових технологій в оцінювальній діяльності; зміна традиційних поглядів на оцінювання результатів навчання здобувачів освіти з різними видами порушень у розвитку; стимулювання позитивного ставлення до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти; пошук ефективних

шляхів взаємодії з батьками, які виховують дітей з особливими освітніми потребами тощо.

Упровадження спецкурсу «Оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти початкової школи в умовах інклюзивної освіти» має на меті розширення знань майбутніх учителів початкової освіти про теоретико-методологічні та нормативно-правові засади, основні принципи й специфіку оцінювальної діяльності вчителя в умовах інклюзивної освіти; оволодінню вміннями оцінювальної діяльності з метою підвищення рівня соціалізації дітей з особливими освітніми потребами та створення ситуації успіху для кожного здобувача освіти незалежно від його психофізичних особливостей; набуттю досвіду практичної діяльності щодо застосування індивідуального підходу при оцінюванні ключових (життєвих) компетентностей вихованців в умовах інклюзивної освіти; розвитку педагогічної рефлексії. Наведемо фрагмент розробленої програми щодо змістового наповнення.

Робоча програма освітнього компонента

«Оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти початкової школи в умовах інклюзивної освіти»

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти початкової школи в умовах інклюзивної освіти

Тема 1. Сутність оцінювальної діяльності учителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти. Характеристика понять «оцінювальна діяльність учителя», «оцінювальна діяльність учителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти». Функції та принципи оцінювальної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти. Роль оцінювальної діяльності вчителя початкових класів у процесі соціалізації молодших школярів. Особливості оцінювальної діяльності вчителя в умовах інклюзивної освіти. Нормативне забезпечення оцінювальної діяльності вчителя початкових класів.

Тема 2. Оцінювальна діяльність учителя початкових класів: компетентнісний підхід. Характеристика компетентнісного підходу.

Впровадження компетентнісного підходу в оцінювальну діяльність вчителя початкових класів. Компетентність як об'єкт оцінювання навчальних здібностей здобувачів освіти.

Тема 3. Характеристика ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Ключові компетентності – комплекс компонентів (знань, умінь, навичок, взаємин, цінностей та інших складників), що становлять особистісні й суспільні аспекти життя та діяльності людини. Характеристика ключових компетентностей: уміння вчитися, соціальна, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, громадянська, інформаційно-комунікативна.

Тема 4. Оцінювання соціальної компетентності здобувачів початкової освіти. Соціальна компетентність як інтегративна особистісна характеристика молодшого школяра. Критерії і показники сформованості соціальної компетентності. Діагностика соціальної компетентності дітей в умовах інклюзивної освіти.

Змістовий модуль 2. Методика оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти початкової школи в умовах інклюзивної освіти.

Тема 1. Особливості безбального оцінювання. Переваги безбального оцінювання. Досвід безбального оцінювання у спадщині Ш. Амонашвілі. Принципи безбального оцінювання Г. Цукерман. Безбальне оцінювання як фактор покращення соціально-психологічного самопочуття здобувача початкової освіти. Безбальне оцінювання: форми й прийоми. Використання оціночних шкал, щоденників особистих досягнень, щоденників успіхів.

Тема 2. Формувальне оцінювання як інтерактивне оцінювання учнівського прогресу. Сутність формуального оцінювання. Етапи діяльності вчителя щодо організації формуального оцінювання. Техніки формуального оцінювання.

Тема 3. Портфоліо як метод оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти. Типи портфоліо (портфоліо досягнень, портфоліо розвитку,

робоче портфоліо, показове портфоліо). Портфоліо вчителя інклюзивного класу. Портфоліо здобувача початкової освіти.

Тема 4. Індивідуальне оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами як основа оцінювання рівня компетентностей. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень дітей з різними типами порушень психофізичного розвитку. Оцінювання соціального розвитку дитини з особливими освітніми потребами як засіб виявлення індивідуальної динаміки його розвитку.

Зазначимо, що організація занять із застосуванням інноваційних методів і форм підготовки сприятиме розвитку в майбутніх учителів початкових класів творчого мислення, формуванню умінь визначати власну позицію та використовувати набуті психолого-педагогічні та соціально-педагогічні знання в різних навчально-професійних умовах, зокрема в умовах інклюзивної освіти. Запровадження кейс-методу дозволить їм відпрацювати на практиці варіанти розв'язання проблемних, конфліктних ситуацій у професійній діяльності.

Залучення майбутніх учителів початкових класів до участі у науково-дослідній роботі з питань організації оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти дасть змогу представити та обговорити актуальні питання досліджуваної проблематики під час роботи міжакадемічних семінарів.

Під час семінару «Підготовка майбутнього учителя початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти» доречно висвітлити питання теоретико-методологічних основ створення інклюзивного простору закладу освіти, підготовки сучасного вчителя до оцінювання ключових компетентностей здобувачів початкової освіти в умовах інклюзивної освіти, досвіду впровадження форм і методів оцінювальної діяльності вчителя початкових класів. Семінар, на тему «Актуальні питання підготовки та роботи фахівців соціальної й педагогічної сфер за умов сучасних соціокультурних трансформацій», сприяє усвідомленню, що створення інклюзивного простору

є перспективним напрямом роботи фахівців соціальної та педагогічної галузей; ознайомленню з досвідом організації оцінювальної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі під час виступів педагогів-практиків. Водночас, взаємодія із фахівцями, які реалізують соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дозволить спрямувати розвиток «дитини у досягненні єдиної цілі, формуванні чіткої соціальної позиції, самосвідомості, розвитку соціально активної особистості, теоретичному та практичному засвоєнню знань та навичок, що дозволять дітям самостійно виконувати елементарні завдання відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку» [3, с. 160].

Регіональний семінар «Формування толерантності майбутнього вчителя в умовах розвитку інклюзивної освіти» дозволить залучити всіх учасників освітнього процесу у педагогічному ЗВО, до визначення проблемних питань у процесі підвищення рівня толерантності майбутніх педагогів і засобів формування толерантного ставлення майбутніх педагогів до здобувачів освіти із особливими освітніми потребами; окреслення можливостей сучасних технологій підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти; виокремлення труднощів на шляху створення інклюзивного простору закладів освіти та можливостей їх подолання.

Доречно проводити й інтерактивні семінари («Інклюзивна компетентність – основа якісної підготовки майбутнього педагога», «Оцінювання ключових компетентностей: міждисциплінарний підхід», «Основи оцінювальної діяльності вчителя початкових класів» тощо) та круглих столів («Оцінювальна компетентність учителя: реалії сучасного освітнього простору», «Волонтерська діяльність як засіб розвитку професійної готовності майбутніх фахівців» тощо), що забезпечить організацію та розвиток діалогового спілкування учасників, їхню взаємодію.

У підготовці майбутніх учителів початкових класів можна використати сучасну форму організації навчання, зокрема самоосвіти, – вебінар. Під час проведення вебінару створюється враження, що всі учасники присутні в

одній кімнаті, де відбувається навчальне заняття. Ведучий вебінару (або ведучі) може взаємодіяти із усіма одночасно та звертатися до конкретної особи. Якщо ж він надає слухачам інформаційний матеріал, то може підвищити увагу слухачів на собі, тобто відключити мікрофони в учасників, і користуватися лише зворотним зв'язком у формі текстового чату. Підготовка до організації вебінару ґрунтується на головному факторі: увага слухачів утримується близько 45 хвилин. Тому, цілі й завдання мають бути конкретними, чіткими й повинні бути досягнуті на занятті. Краще сконцентрувати матеріал довкола однієї провідної ідеї, а також дібрати різні засоби її донесення: теоретичні викладення, практичні приклади, спогади про те, як цей матеріал сприймався іншою аудиторією, супровід мультимедійної презентації, відеофрагменти тощо. При цьому через кожні 7-10 хвилин треба переривати монологічне мовлення викладача й звертатися до слухачів, наприклад, запитання стосовно сказаного, запит щодо їх ставлення до почутого. Наступну частину заняття доцільно присвятити відповіді на запитання. Проведення вебінарів особливо ефективно у роботі зі майбутніми фахівцями заочної форми, а також із тими, хто навчається за індивідуальним планом (поєднують роботу за фахом і навчання). Передбачаємо, що майбутні учителі початкових класів долучатимуться до участі у вебінарах: «Методика проведення Уроків толерантності» та «Використання книг-соціальних історій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами» та інших.

Участь майбутніх учителів початкових класів у майстер-класах «Використання технології портфоліо в процесі професійної діяльності вчителя початкових класів», «Прийоми самооцінки й самоаналізу у професійній діяльності учителя початкових класів», «Оцінювання соціальної компетентності здобувача освіти з особливими освітніми потребами» сприятиме формуванню у них уміння використовувати доцільні форми й методи в оцінювальній діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Невід'ємну роль в процесі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти

відіграє організація зустрічей із фахівцями (педагоги закладів загальної середньої та спеціальних закладів освіти, психологи, соціальні та корекційні педагоги), які мають достатній практичний досвід взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, володіють методами й прийомами планування програм індивідуального розвитку таких здобувачів освіти, реалізують функції оцінювальної діяльності відповідно до потреб і можливостей кожної дитини, і можуть поділитися власним досвідом. Так зустрічі можуть бути присвячені вирішенню конкретних професійних проблем, наприклад: «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі», «Особлива дитина в класному колективі загальноосвітнього навчального закладу» тощо.

Для підвищення методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти вважаємо за доцільне організувати роботу клубу «Вчитель-початківець». Учасниками клубу можуть стати представників громадських організацій, батьки, які виховують дітей із різними видами порушень у розвитку, а також фахівці у галузі методик викладання окремих (спеціальних) предметів. Створення клубу, на нашу думку, сприятиме висвітленню актуальних питань у галузі інклюзивної освіти та оцінювальної діяльності відповідно, проведенню заходів на обговорення практичних ідей щодо урізноманітнення освітнього процесу. Діяльність клубу зорієнтована на формування навичок згуртування колективу в інтегрованому класі, продемонстрували власний досвід із обговорюваних питань, виявити педагогічну творчість у вирішенні конкретних ситуацій. Важливо наголосити, що доцільно виносити такі питання для дискусій: «Вплив наслідків оцінювальної діяльності вчителя на соціалізацію дитини молодшого шкільного віку», «Взаємодія класного керівника та психологічної служби закладу освіти у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами», «Специфіка безбального оцінювання в початкових класах», «Особливості оцінювання ключових компетентностей дітей з різними нозологіями», «Складання книг-соціальних історій» тощо.

Значний потенціал у формуванні позитивного ставлення до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами має залучення майбутніх учителів до волонтерської діяльності. Добровільна участь майбутніх учителів початкових класів у якості волонтерів у різноманітних заходах сприятиме поглибленню інтересу до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти; розвитку почуття відповідальності; набуттю практичного власного досвіду організації взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми батьками; свідомому визначенню своєї майбутньої сфери професійної діяльності; розвитку комунікативних здібностей, умінь організовувати ситуації спілкування для дітей з різним рівнем здоров'я, соціального статусу тощо, формуванню емоційної стійкості тощо.

Залучення майбутніх учителів початкових класів до участі в різноманітних волонтерських заходах (у благодійних ярмарках, соціально-педагогічних ігротеках на свіжому повітрі для дітей із особливими освітніми потребами, акціях на підтримку дітей із аутизмом, синдромом Дауна, на захист прав дітей «Діти мають право на освіту», просвітницьких акціях «Освіта для всіх», «Бути толерантним – модно!» тощо) дозволить створити умови для неформального спілкування учасників, формуванню умінь і навичок взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми батьками, усвідомленню соціальної значущості інклюзивної освіти, самореалізації та розвитку творчого потенціалу.

Досвід участі майбутніх учителів початкових класів у волонтерській діяльності засвідчує, що така діяльність позитивно впливає і на розвиток соціальної активності та формування у них професійно значущих якостей:

- комунікативні вміння, що передбачають володіння культурою спілкування, налагодження контакту під час оцінювальної діяльності, взаємодії з дітьми, батьками та викладачами;
- аналітичні вміння спрямовані на аналіз процесів, що відбуваються в соціумі, стані дитини та впливів на дитину мікросоціуму;
- організаторські вміння, що передбачають створення та розвиток

взаємодії між дітьми, батьками та різнопрофільними спеціалістами з метою визначення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку дитини;

– проєктувальні вміння, що дозволяють створювати програми діяльності дітей з особливими освітніми потребами на основі визначення їх збережених можливостей та потенціалу тощо.

Серед інноваційних форм роботи можемо відзначити залучення до роботи кіноклубу «Сінеманія», на засіданнях якого майбутні вчителі можуть спільно з викладачами й кураторами переглядали художні та документальні фільми про людей із особливостями розвитку, процес їхньої соціалізації, труднощі та досягнення, що, зі свого боку, забезпечить більш глибоке усвідомлення проблем дітей із особливими освітніми потребами та розуміння необхідності створення сприятливих умов для їх повноцінної соціалізації та самореалізації, визначення власної ролі в реалізації провідних завдань інклюзивної освіти.

Крім того, доречно удосконалити програму переддипломної педагогічної практики із внесенням обов'язкових завдань, які сприятимуть формуванню готовності до оцінювальної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Організація такого виду практики передбачає проходження майбутніми учителями початкових класів у 8-ому семестрі практики у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, або у такому закладі, де діють класи з інклюзивним навчанням у початковій ланці.

Переддипломна практика є важливою складовою частиною професійної підготовки майбутніх фахівців, яка має на меті поєднати теоретичні знання з практичним досвідом. Переддипломна практика організовується з урахуванням принципів наступності у практичній підготовці, інтеграції педагогічної науки й практики, спрямованої на особистісно орієнтовану модель освіти. Майбутній учитель-практикант уключається у реальний освітній процес початкової школи, виконуючи функції вчителя початкових класів, за яким закріплюється на весь проміжок проходження практики.

При цьому відбувається покращення процесу соціалізації всіх дітей у відповідному класі. Практиканти беруть активну участь в освітньому процесі, досліджують інноваційні технології навчання та виховання в початковій школі в умовах інклюзивної освіти, специфіку роботи з батьками молодших школярів, вивчають та узагальнюють педагогічний досвід, організують взаємодію з батьками, а також відповідно до індивідуальної наукової роботи здійснюють науково-дослідницьку роботу.

Для отримання допуску щодо проходження педагогічної практики, майбутні вчителі мають надати керівникам практики діагностичний матеріал з питань оцінювання ключових компетентностей здобувачів початкової освіти, зокрема соціального моніторингу (анкети, тести, опитування тощо).

Метою практики є оволодіння майбутніми вчителями початкових класів сучасними методами, формами організації навчання та виховання здобувачів освіти в умовах інклюзивної освіти, формування у них соціально необхідних умінь і навичок, набуття практичного досвіду роботи з дітьми з різними психофізичними особливостями.

Ураховуючи тему й мету дослідження, вважаємо за доцільне доповнити типові завдання переддипломної практики майбутніх учителів такими варіаціями:

- актуалізація опорних знань майбутніх учителів з питань організації інклюзивної освіти; усвідомлення необхідності організації інклюзивної освіти;
- системне застосування (закріплення, поглиблення, упровадження) знань, умінь та навичок, одержаних під час вивчення спецкурсу «Оцінювання ключових компетентностей здобувачів освіти початкової освіти в умовах інклюзивної освіти»;
- підготовка майбутніх учителів до самостійної, творчого та ефективного оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти;
- розвиток позитивного ставлення майбутніх учителів-практикантів до роботи в умовах інклюзивної освіти;

– формування адекватної самооцінки професійних досягнень майбутніх фахівців;

– сприяння соціальній взаємодії здобувачів освіти з нормативним розвитком і з особливими освітніми потребами; організація спільного дозвілля школярів;

– розвиток у майбутніх учителів прагнення до самовдосконалення у галузі організації інклюзивної освіти;

– побудова перспектив професійного самозростання тощо.

Так перелік звітної документації з переддипломної практики має бути доповнено, а саме: звіт щодо організації виступу на батьківських зборах на актуальні питання інклюзивної освіти; матеріал виступу на методичному об'єднанні вчителів початкових класів з питань оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти; соціально-психолого-педагогічна характеристика здобувача освіти, яка містить результати оцінювання рівнів компетентностей; портфоліо здобувача початкової освіти з особливими освітніми потребами; звіт щодо практичного застосування форм і методів оцінювання компетентностей здобувачів освіти.

На рефлексивно-результативному етапі майбутні учителі початкових класів повинні захистити власні проекти з питань інклюзивної освіти та оцінювальної діяльності майбутнього вчителя в умовах інклюзивної освіти, репрезентувати тематичні портфоліо з питань оцінювальної діяльності майбутнього вчителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти, що дозволить їм продемонструвати найбільш значущі результати практичної діяльності, проаналізувати, узагальнити й систематизувати набутий досвід оцінювальної діяльності, об'єктивно оцінити власні можливості та визначити шляхи подолання труднощів і досягнення більш високих результатів у майбутній професійній діяльності.

Висновок. Визначено, що реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в процесі інклюзивної освіти має здійснюватися послідовно та комплексно

у цілісності з моделлю формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Поетапна реалізацію моделі відображає й етапи впровадження педагогічних умов, аби підвищити свідоме й відповідальне ставлення майбутніх фахівців до самостійної професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання, роботи із дітьми з особливими освітніми потребами, якісного оцінювання результатів їх розвитку та індивідуального засвоєння навчальної програми, а також власного професіоналізму як компетентного фахівця.

Перспективою дослідження є експериментальна перевірка розробленої моделі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти відповідно до обґрунтованої стратегії реалізації педагогічних умов.

Перелік використаних джерел:

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ: Центр навч. літ-ри. 2003. 309 с.

2. Волкова К. С. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради ; Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Харків ; Суми, 2017. 298 с.

3. Пономарьова Г.Ф., Харківська А.А. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в центрах денного перебування. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Сер. Педагогіка. Соціальна робота.* 2023. Вип. 1 (8). С. 157–165. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> (дата звернення: 17.10.2023).

4. Харківська А.А., Молчанюк О.В. Диверсифікація професійної підготовки педагогів початкової освіти із принципами Нової української школи. *Імідж сучасного педагога.* 2023. № 2 (209). С. 112–118. DOI:

[https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) (дата звернення: 17.10.2023).

5. Kharkivska A., Khmil N., Dmytrenko K., Kapustina O., Dziuba O. Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis: Universidade Católica de Petrópolis*. Rio de Janeiro (Brasil), 2023. V. 15, n. 3, P. 218–232. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602/3548> (дата звернення: 17.10.2023).

References:

1. Vitvytska, S. S. (2003). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly* [Basics of pedagogy of higher school]. Kyiv : Tsentr navch. lit-ry. 309 [in Ukrainian].

2. Volkova, K. S. (2017). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do otsiniuvalnoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity* [Formation of the future primary school teacher's readiness for evaluation activity in conditions of inclusive education]. *Candidate's thesis*. Kharkiv ; Sumy, 298 [in Ukrainian].

3. Ponomarova, H.F. & Kharkivska, A.A. (2023). *Sotsialno-pedahohichniy suprovid ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v tseentrakh dennoho perebuvannia* [Social and pedagogical support of children with special educational needs in day care centers]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Ser. Pedahohika. Sotsialna robota - Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. 1 (8). 157–165. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> [in Ukrainian].

4. Kharkivska, A.A. & Molchaniuk, O.V. (2023). *Dyversyfikatsiia profesiinoi pidhotovky pedahohiv pochatkovoї osvity iz pryntsyepamy Novoi ukrainskoi shkoly* [Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Pedagogue*. 2 (209). 112–118. Retrieved from [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) [in Ukrainian].

5. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O. & Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding

and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis: Universidade Católica de Petrópolis*. Rio de Janeiro (Brasil). 15. 3. 218–232. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602/3548> [in English].

УДК 37.043.2:616.896-053.5]:005.336.2(045)

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗЗСО

© Гладун Т.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-16

У статті теоретично обґрунтовано соціально-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі. Аргументовано необхідність розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивної освіти як сегмента соціальної спрямованості модернізації української системи освіти. Проаналізовано основні дослідження та публікації вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені проблемі розвитку соціальної компетентності дітей із аутизмом. Виклад основного матеріалу здійснено через поняттєвий аналіз категорії «умови» і її соціально-педагогічного значення та сутності в контексті інклюзивного освітнього середовища. Визначено та охарактеризовано три основні соціально-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності дітей з аутизмом: залучення дитини до інклюзивного середовища ЗЗСО (до особистісно значущої взаємодії з мікросоціумом); організація індивідуальної соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із аутизмом та їхніх родин під час роботи психологічної служби ЗЗСО; забезпечення процесу навчання та виховання дитини з аутизмом у ЗЗСО засобами сучасних інноваційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: діти з аутизмом, соціально-педагогічні умови, освітнє середовище, інклюзивне середовище, індивідуальна робота, інноваційно-комунікаційні технології.

Hladun T. «Theoretical substantiation of socio-pedagogical conditions for the development of social competence of children of primary school age with autism in the inclusive educational environment of SGSE».

The article theoretically substantiates the socio-pedagogical conditions for the development of social competence of children of primary school age with autism in an inclusive educational environment. The need to develop the social competence of children of primary school age with autism in the conditions of inclusive education as a segment of the social orientation of the modernization of the Ukrainian education system is argued. The main studies and publications of domestic and foreign scientists devoted to the problem of the development of social

competence of children with autism are analyzed. The presentation of the main material was carried out through a conceptual analysis of the category «conditions» and its socio-pedagogical meaning and essence in the context of an inclusive educational environment. Three main socio-pedagogical conditions for the development of social competence of children with autism have been defined and characterized: involvement of the child in the inclusive environment of special educational institutions (in personally meaningful interaction with the microcommunity); organization of individual socio-pedagogical support for younger schoolchildren with autism and their families during the work of the psychological service of SGSE; ensuring the process of education and upbringing of a child with autism in SGSE by means of modern innovative communication technologies.

Keywords: children with autism, socio-pedagogical conditions, educational environment, inclusive environment, individual work, innovative communication technologies.

Актуальність теми дослідження. В умовах докорінного реформування системи освіти України, розбудови та впровадження інклюзивного підходу до навчання дітей із різним рівнем здоров'я та можливостями розвитку, одним із актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти, згідно з Концепцією Нової української школи [5], є створення соціально-педагогічних умов для розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з різним рівнем здоров'я, зокрема дітей із аутизмом. Розвиток соціальної компетентності молодших школярів стимулює інтеграційні процеси в дитячому колективі, дозволяючи кожній особистості не тільки адаптуватися, а й активно впливати на важливі події, засвоювати суб'єктні соціальні позиції, виконувати різні соціальні ролі, змінювати навколишню дійсність і себе. Окрім того, розвиток соціальної компетентності гарантує підготовку учнівства до життя, формування в дітей навичок соціальної взаємодії на засадах толерантності та взаєморозуміння.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Актуальні проблеми створення соціально-педагогічних умов для розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку різного рівня здоров'я, зокрема дітей із аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі ЗЗСО привертають увагу фахівців різних галузей наукового пізнання. Інтенсивність педагогічних та соціально-педагогічних досліджень в аспекті порушеної проблеми зростає. Про це свідчить велика кількість дисертаційних робіт, підручників, навчальних посібників, наукових статей.

Різні аспекти порушеної проблеми було висвітлено в наукових працях М. Андреєвої, К. Волкової, А. Колупаєвої, О. Мірошник, К. Остроської, О. Рассказової, Т. Скрипник, В. Тарасун, Ю. Чернецької, А. Чуприкова,

А. Шевцової, Д. Шульженко.

Наукові розвідки з цієї проблематики представлені зарубіжними вченими (Г. Банч, Р. Деніелс, Д. Депплер, Ч. Веббер, Д. Голдберг, Ш. Крокер, Д. Лупарт, Д. Мітчел, К. Стаффорд, П. Хакслі, А. Хатфілд, С. Трістам).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні соціально-педагогічних умов розвитку соціальної компетентності дитини молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Науково-теоретичне обґрунтування сукупності соціально-педагогічних умов розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом необхідно розпочинати з уточнення та поглиблення розуміння соціально-педагогічного значення та сутності самого поняття «умови» у контексті висвітлення інклюзивного освітнього середовища як сукупності певних умов та чинників, що сприятливо (або навпаки) діють на соціалізацію дітей із аутизмом [6, с.43–46].

Проголошуючи провідне значення цієї категорії в межах дослідження проблеми розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти, погоджуємось із висновками вчених у дослідженнях, присвячених соціально-педагогічним і психолого-педагогічним аспектам залучення дитини з інвалідністю до освітнього процесу (К. Волкова, Ю. Чернецька); щодо організаційно-педагогічних (О. Боряк, Л. Рибченко тощо); соціально-педагогічних (І. Карпова, М. Чайковський тощо) та психолого-педагогічних умов (Н. Стельмах тощо), що інтеграція дитини з особливими освітніми потребами можлива лише за відповідних умов, що забезпечують стимулювальний і компенсувальний вплив на її розвиток.

Оскільки розвиток дітей із аутизмом в соціальній сфері має суттєві особливості, а відповідно, такі діти потребують спеціально створених умов для можливості набувати й реалізовувати свою соціальну компетентність у класному й шкільному колективах, а також у позашкільному мікро- і макросоціумі [7].

У статті А. Литвин та О. Мацейко умови визначаються як те, від чого залежить інше (зумовлене), що дозволяє, робить можливим наявність речі, предмета, стану, процесу [6, с. 43–63]. У лексичному значенні умова тлумачиться по-різному: як обставина, від якої щось залежить; як вимога, що висувається однією стороною до іншої; як усна чи письмова згода про щось; як правило, що встановлене в якійсь сфері життєдіяльності; як обставина, за якої щось трапляється. Отже, у загальному контексті цей термін відображає стосунок предмета (явища) до довкілля, процесів.

Отже, умови інклюзивного освітнього середовища ЗЗСО є відображенням загальної філософії ставлення суспільства до людей із інвалідністю, утіленням соціальної моделі інвалідності. А їх якість залежить від того, наскільки певне суспільство на рівні держави, регіону, конкретного закладу освіти інтегрувало прогресивні гуманістичні ідеї щодо можливостей залучення осіб із аутизмом до загального суспільного функціонування. Відповідно, розвиток соціальної компетентності дітей із аутизмом є чимось обумовленим, а умови є зовнішнім щодо такого розвитку різноманітним об'єктивної дійсності. Якщо залучення дітей із аутизмом до здобуття загальної середньої освіти в ЗЗСО безпосередньо породжує необхідність розвитку їхньої соціальної компетентності, то умови становлять те середовище, у якому цей процес виникає, існує і розгортається – інклюзивне середовище ЗЗСО [1].

Для обґрунтування соціально-педагогічних умов розвитку соціальної компетентності дитини в освітньому процесі важливо враховувати, що умова в освіті – це сукупність педагогічних вимог, дотримання яких у процесі здобуття знань і вмінь дозволяє цілеспрямовано та істотно змінити результативність освітнього процесу [6, с. 43–63]. Окрім того, погоджуємось із думкою О. Єжова, що педагогічні умови – це така сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що позитивно впливають на ефективність і результативність освітнього процесу [3, с. 41]. У зв'язку з цим під умовами розуміють саме ті обставини, впливи, вимоги й чинники, що дозволяють змінити результативність конкретних соціально-педагогічних процесів і явищ.

Так, обґрунтовані нами умови мають безпосередньо сприяти досягненню результату розвитку соціальної компетентності дитини молодшого шкільного віку з аутизмом [6].

Так, у межах соціальної педагогіки під умовами розуміємо сукупність обставин, що виникають під впливом різноманітних чинників, що діють у соціальному середовищі, а також комплекс педагогічних впливів щодо координації та гармонізації впливу макро- та мікросередовища на самореалізацію особистості разом із її особистими зусиллями стосовно власного розвитку [2, с. 3–17]. Ураховуючи це, поняття «соціально-педагогічна умова» розуміємо, із одного боку, як ситуацію, від якої залежить результат досліджуваного процесу, тобто ті соціально-педагогічні обставини, що під час дослідження будемо створювати, а з іншого – атмосферу, у якій щонебудь здійснюється. У контексті нашого дослідження це – інклюзивне середовище, у якому всі діти без винятку мають можливість соціалізуватися та самореалізуватися спільно й на паритетних засадах.

На основі аналізу праць згаданих вище вчених та в результаті вивчення сутності та складників соціальної компетентності досліджуваної категорії дітей, соціально-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі визначаємо як спеціально організовані соціально-педагогічні обставини (сукупність заходів), що створюються на соціальному й індивідуальному рівнях і сприяють розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. Тобто такі, що позитивно впливають на засвоєння дітьми соціального досвіду, сприяють залученню їх до соціуму під впливом середовищних макро-, мезо- та мікрочинників у внутрішній та зовнішній ситуаціях розвитку.

Слід зауважити, що під час обґрунтування соціально-педагогічних умов було враховано соціально-психологічний і соціально-педагогічний аспекти розвитку соціальної компетентності молодших школярів із аутизмом.

Спираючись на вищезазначене й ураховуючи обґрунтовані погляди, важливо згрупувати обставини розвитку соціальної компетентності досліджуваної категорії дітей у такий спосіб:

– соціально-педагогічні обставини, що охоплюють зовнішню ситуацію розвитку дитини, безпосередньо пов'язану з умовами інклюзивної освіти в ЗЗСО – ситуації, чинники, що мають середовищний характер і забезпечують: активний характер інклюзивної просвіти оточення задля унормування й узвичаєння в середовищі розвитку дитини з аутизмом ідей соціальної моделі інвалідності; доступність поданої відповідно до соціально-комунікативних потреб і можливостей дітей із аутизмом когнітивної основи освітнього процесу; соціальну адаптацію та підтримку гідного соціального статусу дитини в класі; досягнення дитиною певної соціальної незалежності в повсякденних справах тощо [2; 9].

– соціально-психологічні обставини, що змінюють внутрішню ситуацію розвитку дитини, оптимізують її особистісні ресурси – такі, що відповідають за поведінку, діяльність, спілкування, особистісні якості суб'єктів процесу, становлять так звану «психологічну основу освітнього процесу». Зазначені обставини сприяють компенсації порушення соціального розвитку дитини з аутизмом завдяки спеціальній індивідуальній підтримці дітей молодшого віку з аутизмом та їх родин [3; 5; 6].

Уважаємо, що, окрім зазначених двох, в умовах сучасного інформаційного суспільства та технічного прогресу виникає можливість виокремити й третю групу соціально-педагогічних обставин – технологічно-інструментальні, що перебувають на межі внутрішньої та зовнішньої ситуації розвитку, оскільки можуть впливати й на першу, і на останню. До третьої групи необхідно зарахувати технологічні інновації, що оптимізують життя людей із аутизмом, різноманітні міждисциплінарні або взагалі – набуті з практичним досвідом форми, методи, прийоми, способи організації процесу набуття дитиною певного складника соціальної компетентності, засоби ІКТ та суспільні

інновації, що можуть стати інструментами соціальної інтеграції дітей із аутизмом (Т. Бондар [1]).

Проаналізувавши вищезазначене, було визначено соціально-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному середовищі ЗЗСО, що забезпечать активну участь дітей цієї категорії в інклюзивній освіті:

- залучення дитини до інклюзивного середовища ЗЗСО (до особистісно значущої взаємодії з мікросоціумом);
- організація індивідуальної соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із аутизмом та їхніх родин під час роботи психологічної служби ЗЗСО;
- забезпечення процесу навчання та виховання дитини з аутизмом у ЗЗСО засобами сучасних інноваційно-комунікаційних технологій.

Для висвітлення змісту першої умови – залучення дитини до інклюзивного середовища ЗЗСО (до особистісно значущої взаємодії з мікросоціумом) – важливо зупинитися на дослідженні феномену інклюзивного середовища ЗЗСО, спираючись на поглиблене розуміння понять «середовище», «освітнє середовище», «освітній простір».

Проаналізувавши наукові джерела, можемо зазначити, що поняття «середовище» не має чіткого й однозначного визначення в науці. У широкому значенні будемо розуміти «середовище» як оточення, що надалі впливає на поведінку й діяльність особистості [7].

Згадуючи про освітнє середовище, маємо на увазі вплив умов освіти на того, хто навчається (так, як і вплив на того, хто навчає). Застосування значущої для людини інформації (знань) і використання комфортних для учнів технологій навчання визначає тип освітнього середовища.

Спираючись на аналіз наукових праць відомих вітчизняних педагогів, можемо стверджувати, що значення й вплив педагогічного та освітнього середовища педагога відзначали ще в минулому столітті. Сучасні науковці продовжують досліджувати й обґрунтовувати вплив педагогічного й освітнього

середовища на особистість дитини. У своїх працях М. Андреева, О. Рассказова, М. Чайковський характеризують «педагогіку середовища», по-перше, як процес соціалізації особистості в суспільному середовищі; по-друге, як схарактеризовану проблему організації виховного процесу в закладі загальної середньої освіти з урахуванням впливу навколишнього середовища на колектив, і водночас – як проблему активної участі колективу школи в суспільно корисній діяльності, перетворення середовища [11, с. 100–256; 13, с. 56–155]. Адже слід зазначити, що педагогічне освітнє середовище на будь-якому рівні може бути сприятливим і несприятливим у виховному й освітньому контексті. А саме зацікавленість і робота всіх учасників процесу в розбудові «доступного» середовища шляхом забезпечення соціально-педагогічних умов і робить освітнє середовище сприятливим, а отже, важливим і цінним [3].

Сутність першої умови полягає у: збагаченні змісту просвіти; створенні когнітивної основи освітнього процесу; відновленні соціального статусу дитини, забезпеченні соціальної адаптації в мікросередовищі, досягненні певної соціальної незалежності; створенні предметно-просторового комфортного простору для дітей із аутизмом із урахуванням особливостей їх розвитку.

Отже, по-перше, сутність визначеної умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом розкривається через збагачення змісту просвіти. Слід зауважити, що суспільна свідомість нашої країни довгі роки формувалась у сегрегаційних соціокультурних параметрах сприйняття інвалідності. Громадськість виявилася не повністю готовою до інтеграції ідеї соціального «залучення» людей із особливими потребами до системи загальної освіти. Тому збагачення змісту просвіти вчителів та батьків є необхідним для створення інклюзивного середовища.

Подібне збагачення має допомогти розв'язати такі завдання: надання повної інформації щодо особливостей розвитку дітей із особливими освітніми потребами та особливостей роботи з ними відповідно до стану здоров'я; про переваги інклюзивного навчання, принципи інклюзивного навчання, труднощі роботи в інклюзивних класах та шляхи їх вирішення [7].

По-друге, сутність визначеної умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом розкривається через створення когнітивної основи освітнього процесу, що передбачає створення шкільних програм і планів роботи, які допоможуть дітям свідомо засвоювати необхідні нові моделі поведінки та моральні норми через систему пізнання, що необхідні для реалізації інклюзивного навчання та створення безбар'єрного суспільства. Результатом створення когнітивної основи освітнього процесу, на нашу думку, має стати набуття учнями нових знань та певний досвід толерантного ставлення та взаєморозуміння, незважаючи на психофізіологічні чи соціальні відмінності [4, с.10–55].

По-третє, сутність визначеної умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом розкривається через відновлення соціального статусу дитини, забезпечення соціальної адаптації в мікросередовищі, досягнення певної соціальної незалежності, створення комфортного перебування всіх учасників інклюзивного середовища, а також шляхом розвитку адаптивних здібностей учнів інклюзивних класів [9].

Отже, перша умова має забезпечити гармонізацію взаємодії вихованця з соціальним середовищем та допомогти дітям побудувати стосунки, що базуються на рівноцінності, повазі та довірі до дитини.

Організацію індивідуальної соціально-педагогічної підтримки молодших школярів з аутизмом та їхніх родин у роботі психологічної служби ЗЗСО визначено як другу соціально-педагогічну умову.

Аналіз досліджуваного феномена на рівні його генезису дозволив встановити, що термін «соціально-педагогічна підтримка сімей із дітьми» є результатом модифікації, конкретизації та адаптації терміну «підтримка» стосовно специфічних умов [6, с. 3–20]. У працях Н. Чернухи соціально-педагогічна підтримка визначається як система заходів, що стимулюють, активізують соціально-педагогічну діяльність у соціальному середовищі, реалізація якої є інструментом соціалізації та соціального виховання, виконання

завдань соціального навчання, соціальної адаптації, соціальної профілактики та соціального обслуговування.

Ураховуючи вікові та психосоціальні особливості розвитку, а також досліджене нами поняття соціально-педагогічної підтримки, є можливість конкретизувати особливості соціально-педагогічної підтримки дітей молодшого шкільного віку з аутизмом [9, с. 9–17].

Зазначене поняття будемо розуміти як діяльність соціального педагога щодо надання превентивної та оперативної допомоги дітям молодшого шкільного віку з аутизмом та їх сім'ям у розв'язанні їх соціально-педагогічних проблем у середовищі життєдіяльності, що спрямована на створення умов та забезпечення найбільш доцільної підтримки дітям із аутизмом та їх сім'ям, стимулювання осмислення їх батьками та вчителями наявної соціальної проблеми та способу її розв'язання, а також спонукання дитини до самостійності й активності.

На думку М. Філоненко, соціальна підтримка має чотири компоненти: емоційну підтримку, оцінювальну підтримку, інформаційну підтримку, інструментальну підтримку.

Погоджуємося з М. Житенською, яка виокремлює такі види соціальної підтримки: інформаційна підтримка (надання важливої інформації та порад тому, хто її потребує), інструментальна підтримка (вид заходів у межах надання допомоги); емоційна підтримка (особа отримує від надавача позитивні емоції, зокрема симпатію, розуміння, заспокоєння).

Важливо враховувати всі зазначені види соціальної підтримки. Так, слід надавати інформацію батькам дитини та вчителям, які не завжди володіють знаннями щодо особливостей розвитку дітей із аутизмом і не орієнтуються в проблемах виховання й освіти таких дітей [12, с. 45–70]. Інформаційна підтримка саме від батьків і вчителів дає можливість більш гармонійно розвинути дитині, адже соціальний розвиток дитини, успішне формування соціальних компетенцій багато в чому визначається компетентною позицією дорослого [11, с. 150]. Необхідна постійна інформаційна підтримка саме дитини

з аутизмом стосовно наявних певних моделей поведінки та їх застосування на практиці, оскільки дитина в деяких випадках не здатна розрізняти емоції чи розуміти емоції та (або) дії іншого, потрібна постійна інформаційна підтримка [9]. Не менш важлива й інструментальна підтримка (вид заходів у межах надання допомоги) – правильно надана допомога, що відповідала б потребам конкретної дитини та її сім'ї, оскільки в межах одного медичного діагнозу рівень психосоціального розвитку може досить кардинально різнитись, а залежно від цього змінюються потреби й проблеми сім'ї [12, с. 22–108].

Завданням соціально-педагогічної підтримки дитини з аутизмом є пошук відповідних способів, що допоможуть стимулювати в дитини бажання соціальної взаємодії та вербальної й невербальної комунікації. Мета соціально-педагогічної підтримки дитини з аутизмом та її сім'ї полягає в усуненні перешкод, що ускладнюють процес виховання та інтеграції в освіту та саморозвиток. Перешкода розуміється нами як проблема, що віддаляє особистість дитини з аутизмом від досягнення бажаного результату [7].

Як зазначалося, в межах одного діагнозу можуть бути різні первинні й вторинні порушення, і ступінь цих порушень досить різний, а отже, потреби сім'ї, їх компетентність і мотивація до виховання й розвитку дитини також різні [11, с.55–67]. Відповідно, соціально-педагогічна підтримка має бути реалізована через індивідуальну роботу з дитиною та її сім'єю. Інтерпретуємо індивідуальну соціальну роботу з дітьми молодшого шкільного віку з аутизмом як таку, що спрямована на надання допомоги дітям із аутизмом та їх сім'ям у розв'язанні соціально-психологічних, міжособистісних, соціально-економічних проблем шляхом особистісної взаємодії з батьками та дитиною.

Індивідуальна форма роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру потребує особливої організації, що пояснюється специфікою розвитку дітей зазначеної категорії, що ґрунтується на результатах систематичного вивчення дитини з аутизмом під час спостереження, аналізу її життєдіяльності, соціальної активності, працездатності, запитів та інтересів. Для індивідуальної роботи рекомендуємо батькам бути присутніми на заняттях, адже це

забезпечить системність і тривалість, що є необхідною умовою для розвитку соціальної компетентності особистостей зазначеної категорії [4].

Індивідуальна робота повинна становити три основні етапи. На першому етапі спеціаліст має оцінити рівень соціального розвитку та ознайомитись із іншими документами дитини, що дозволяють сформуванню загальної картини. Основна мета спеціаліста полягає в тому, щоб допомогти сім'ї, у якій виховується дитина з аутизмом, окреслити реальний стан справ з його проблемою, а також побачити й визначити шляхи розв'язання проблем, що пов'язані із залученням дитини до освітнього середовища [12].

Другий етап – етап визначення того, що цікавить дитину з аутизмом, яка його значуща діяльність. Основна мета спеціаліста полягає в тому, щоб допомогти дітям із аутизмом розвивати їх соціальну поведінку на основі залучення до особистісно значущої діяльності.

Особистісно цінною діяльністю вважаємо таку діяльність, із якою пов'язані найголовніші зміни в психіці дитини і, як наслідок, у поведінці, що готують перехід дитини до нового, вищого щабля її розвитку [4, с. 3–50].

Третій етап визначаємо як етап соціальної дії. Основна мета спеціаліста на цьому етапі полягає в розвитку соціальної компетентності дітей із аутизмом. У процесі такої діяльності важливою є взаємодія двох учасників процесу індивідуальної роботи.

Під час проходження кожного етапу соціальний працівник постійно повинен активізувати дії дитини з аутизмом та стимулювати його потенційні можливості, спонукати дитину до активності в колективі. Дитина з аутизмом повинна бути активною не тільки під час роботи з соціальним педагогом, а й під час взаємодії з колективом.

Слід зазначити, що формування соціальної компетентності – тривалий, безперервний процес. Ситуація розвитку, а також поведінка можуть змінюватися, і тоді виникає потреба в коригуванні плану дій. Цей факт досить виразно засвідчує те, що в соціально-педагогічній діяльності сам процес індивідуальної роботи є набагато важливішим за результати, оскільки аутизм

у дітей і перебіг розладу може проявлятися по-різному. Так, може бути певне погіршення, дитина ніби забуває те, що знала й уміла, але постійна робота над розвитком дитини все-таки сприяє досягненню позитивних результатів.

Реалізація третьої умови передбачає розвиток соціальної компетентності через засоби інформаційно-технологічного забезпечення.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства й технічний прогрес дають нові можливості в навчанні [15], зокрема можливість оптимізувати життя людей із особливими освітніми потребами.

Проблематику впровадження ІКТ в освітній процес досліджували В. Биков, А. Гуржій, В. Коваленко, А. Тадаєва тощо.

Сучасні ІКТ дозволяють усім, зокрема дітям із ООП, швидко розширити та поглибити певні знання, впливають на стратегії їх поведінки, моделюють розуміння та пізнання реальності. ІКТ сприяють створенню умов для впровадження нових форм та методів комунікації, навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку, зокрема дітей із аутизмом [8, с. 158–162].

Вибір форм організації навчання залежить від готовності та можливостей дитини з аутизмом та її батьків, способів керівництва вчителем діяльністю учнів, уміння вчителя взаємодіяти з дітьми, які мають ненормативний освітній розвиток, зокрема з дітьми з аутизмом, уміння вчителя-асистента взаємодіяти з різними спеціалістами, зокрема з учителем класу [2].

Наприклад, дистанційне навчання – це один із сучасних напрямів дистанційної освіти із застосуванням телефонів, смартфонів, КПК, електронних книжок у навчанні, що має значний вплив зокрема й на дітей із аутизмом. Те, що дитина не може сказати, вона може написати чи показати за допомогою ПК, планшету чи телефону. Один із важливих напрямів роботи – це застосування мобільних додатків у роботі з дитиною з розладами аутистичного спектру. Такі додатки можуть допомагати розуміти дитину. Також мобільний додаток допомагає вчити мову й послуговуватися нею. Є безліч розумних карток із голосовим супроводом, за допомогою яких дитина вивчає предмети («Розвивальні картки для дітей», «Вивчаємо звуки природи», «Картки Домана»,

«Вивчаємо тварин», «Вивчаємо овочі й фрукти», «Вивчаємо цифри», «Вивчаємо кольори» тощо). Також є спеціалізовані мобільні додатки для дітей із аутизмом («Autitism», «Autastico»). Додатки призначені для корекції певних психомоторних порушень. У деяких додатках містяться не тільки розвивальні ігри, а й певна інформація для батьків, погляди науковців на аутизм і його корекцію, останні відкриття стосовно зазначеної теми, поради. Важливо, що інформація завжди легко доступна. Є мобільні додатки для допомоги дитині з аутизмом та її батькам, але можуть бути використані й при інших особливостях розвитку. Наприклад, застосування додатків «Говори мовчки», «Card Talk», допомагає дитині висловити накопичені знання й відтворювати невербальну комунікацію, полегшує обов'язки батьків, які для розуміння своєї дитини витрачають багато власного ресурсу. Значний інтерес становлять різні платформи, зокрема Autism Unity [16] тощо.

Однак ефективність ІКТ не має витіснити традиційні форми й методи роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Переконані, що ефективним є поєднання традиційних методів навчання з ІКТ [2].

Застосування ІКТ в освіті молодших школярів може позитивно вплинути на статус школяра та на його успішність. Слід зауважити, що використання ІКТ в ЗЗСО можливе в процесі роботи з різними категоріями дітей, а також їх батьками чи іншими педагогічними працівниками. До таких форм можемо зарахувати вебінари, різні соціальні групи, електронні пошти, Google диск, класрум тощо. Тобто шляхом використання ІКТ є можливість не лише розширити діапазон інформації, а й підвищити рівень якості та швидкості надання інформації.

Однак не можна стверджувати, що використання ІКТ має лише позитивну практику. За умови неправильного їх застосування простежується негативний вплив. Із огляду на особливості розвитку дитини з аутизмом, неправильне застосування ІКТ може не лише призвести до перевтоми, а й викликати небажану поведінку дитини та спровокувати погіршення її здоров'я [15].

Доречно проводити хвилинки відпочинку, а також гімнастику рук і очей. Велике значення має позиція батьків із цього приводу, оскільки спільними зусиллями закладу загальної середньої освіти та сім'ї має бути вироблена єдина стратегія, якої необхідно всім дотримуватись.

Висновок. Отже, соціально-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в умовах інклюзивної освіти визначаємо як спеціально організовані педагогічні обставини (сукупність заходів), що створюються на соціальному й індивідуальному рівнях і сприяють розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом. Тобто такі, що позитивно впливають на набуття дітьми соціального досвіду, сприяють залученню їх до соціуму та формуванню в них здатності до самовизначення під впливом макро-, мезо- та мікрофакторів.

Для забезпечення активного залучення дітей із аутизмом до освітнього простору, ураховуючи накопичений теоретичний і практичний досвід, визначено такі соціально-педагогічні умови розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в інклюзивному середовищі ЗЗСО: залучення дитини до інклюзивного середовища ЗЗСО (до особистісно значущої взаємодії з мікросоціумом: розробка зовнішнього та внутрішнього компоненту інклюзивного освітнього середовища, завдяки чому всі учасники процесу зможуть здобути більш глибокі соціальні знання та набути досвід); організація індивідуальної соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із аутизмом та їхніх родин під час роботи психологічної служби ЗЗСО (надання превентивної та оперативної допомоги дітям молодшого шкільного віку з аутизмом та їх сім'ям у розв'язанні соціально-педагогічних проблем у середовищі життєдіяльності з метою створення умов та забезпечення найбільш доцільної підтримки дитини з аутизмом та її сім'ї, стимулювання осмислення її батьками та вчителями наявної соціальної проблеми та способу її усунення, а також спонукання дитини до самостійності й активності); забезпечення процесу навчання та виховання дитини з аутизмом у ЗЗСО

засобами сучасних інноваційно-комунікаційних технологій (застосування інноваційно-технологічного забезпечення для комфортного залучення дитини з аутизмом до освітнього процесу та пошуку шляхів вербальної та невербальної комунікації, розвитку когнітивної сфери дитини).

Упровадження описаних нами умов забезпечить екологічний та поступовий розвиток соціальної компетентності дітей із аутизмом, що надалі забезпечить можливість їм успішно інтегруватися до соціального середовища.

Перелік використаних джерел:

1. Бондар Т. І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 7. С. 153–162. URL: <https://goo.su/l8J6PX> (дата звернення: 14.07.2019).

2. Волкова К. С. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Суми, 2017. 20 с.

3. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43. URL: <https://goo.su/kxQsFv8> (дата звернення: 25.05.2019).

4. Компанець Н. М., Луценко І. В. Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ : навч.-метод. посіб. Київ, 2017. 66 с.

5. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. 40 с.

6. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.

7. Маранчак Р. С., Василенко О. М. Інклюзивна освіта як одна із умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. *Україна*. 2013. № 2. С. 128–132. URL: <https://goo.su/DP60i4> (дата звернення: 14.07.2019).

8. Мойко О. Роль інформаційних технологій в навчально-виховному процесі в умовах інформатизації освіти. *Молодь і ринок*. 2012. № 1(84). С. 158–162. URL: <https://goo.su/4P5BTH> (дата звернення: 20.05.2020).
9. Петровський А. В. Теоретичні позиції побудови експериментальної моделі соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2008. № 1. С. 9–17.
10. Пономарьова Г. Ф., Харківська А. А. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в центрах денного перебування. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2023. Вип. 8. С. 159–168.
11. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія. Харків : ФОП Шейніна О. В., 2012. 465 с.
12. Рибченко Л. К. Педагогічні умови організації корекційної роботи з аутичними дітьми : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 190 с.
13. Харківська А. А. Попередження булінгу в закладах загальної середньої освіти: сучасний стан проблеми. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2021. Вип. 1 (4). С. 77–88.
14. Харківська А. А. Формування емоційного інтелекту у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2021. Вип. 2 (5). С. 177–187.
15. Шугайло Я. В. Соціально-педагогічні умови подолання негативного впливу засобів масової інформації на соціалізацію підлітків : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2018. 312 с.
16. Autism Unity : website. DOI: <https://autismunity.org> (Last accessed: 08.01.2024).

References:

1. Bondar, T. I. (2014). Formuvannia inkluzyvnoi' kompetentnosti v umovakh innovatsiinoi paradyhmy osvity [The formation of inclusive competence

in the conditions of the innovative paradigm of education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 7, 153–162. Retrieved from <https://goo.su/l8J6PX> [in Ukrainian].

2. Volkova, K. S. (2017). Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do otsiniuvalnoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoi osvity [Formation of readiness of future primary school teachers for assessment activities in the conditions of inclusive education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy [in Ukrainian].

3. Yezhova, O. O. (2014). Sutnist orhanizatsiino-pedahohichnykh umov pedahohichnoho protsesu [The essence of organizational and pedagogical conditions of the pedagogical process]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia – Scientific notes of the Nizhyn State University named after Mykola Hohol. Ser. Psyholoho-pedahohichni nauky – Ser. Psychological and pedagogical sciences*, 3, 39–43. Retrieved from <https://goo.su/kxQsFv8> [in Ukrainian].

4. Kompanets, N. M. & Lutsenko, I. V. (2017). Modeliuvannia individualnoho rozvytku dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho DNZ [Modeling the individual development of a child with special educational needs in the conditions of an inclusive PEI]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform]. [in Ukrainian].

6. Lytvyn, A. & Matseiko, O. (2013). Metodolohichni zasady poniattia «pedahohichni umovy» [Methodological principles of the concept of «pedagogical conditions»]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 4, 43–63 [in Ukrainian].

7. Maranchak, R. S. & Vasylenko, O. M. (2013). Inkliuzyvna osvita yak odna iz umov sotsialnoi adaptatsii ditei z osoblyvymy potrebamy [Inclusive education as

one of the conditions for social adaptation of children with special needs]. *Ukraina – Ukraine*, 2, 128–132. Retrieved from <https://goo.su/DP60i4> [in Ukrainian].

8. Moiko, O. (2012). Rol informatyynykh tehnolohii v navchalno-vykhovnomu protsesi v umovakh informatyzatsii osvity [The role of information technologies in the educational process in the conditions of informatization of education]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 1 (84), 158–162. Retrieved from <https://goo.su/4P5BTH> [in Ukrainian].

9. Petrovskyi, A. V. (2008). Teoretychni pozytsii pobudovy eksperymentalnoi modeli sotsializatsii osobystosti v doshkilnomu dytynstvi [Theoretical positions of building an experimental model of personality socialization in preschool childhood]. *Sotsialna pedahohika: teoriia i praktyka – Social pedagogy: theory and practice*, 1, 9–17 [in Ukrainian].

10. Ponomarova, H. F. & Kharkivska, A. A. (2023). Sotsialno-pedahohichniy suprovid ditei z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v tsestrakh dennoho perebuvannia [Social development of students in the conditions of inclusive education: theory and technology]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of the Khortytsk National Academy*, 8, 159–168 [in Ukrainian].

11. Rasskazova, O. I. (2012). Rozvytok sotsialnosti uchniv v umovakh inkluzyvnoi osvity: teoriia ta tekhnolohiia [Social development of students in the conditions of inclusive education: theory and technology]. Kharkiv : FOP Sheinina O. V. [in Ukrainian].

12. Rybchenko, L. K. (2019). Pedahohichni umovy orhanizatsii korektsiinoi roboty z autychnymy ditmy [Pedagogical conditions for organizing correctional work with autistic children]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

13. Kharkivska, A. A. (2021). Poperedzhennia bulinhu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: suchasnyi stan problemy [Prevention of bullying in institutions of general secondary education: the current state of the problem]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of the Khortytsk National Academy*, 1 (4), 77–88 [in Ukrainian].

14. Kharkivska, A. A. (2021). Formuvannia emotsiinoho intelektu u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of the Khortytsk National Academy*, 2 (5), 177–187 [in Ukrainian].

15. Shuhailo, Ya. V. (2018). Sotsialno-pedahohichni umovy podolannia nehatyvnoho vplyvu zasobiv masovoi informatsii na sotsializatsiiu pidlitkiv [Socio-pedagogical conditions for overcoming the negative influence of mass media on the socialization of teenagers]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

16. Autism Unity. Retrieved from <https://autismunity.org> [in English].

УДК 378.011.3-051:373.3]:005.336.2(045)

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ
МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

© Дрокіна А.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-17

У статті висвітлено особливості реалізації структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки. Зауважено, що практична перевірка ефективності розробленої моделі має відбуватися в процесі реалізації трьох етапів: орієнтаційного, процесуального, діагностичного. Кожен із цих етапів повинен характеризуватися власним змістовним наповненням, формами, методами та засобами навчання здобувачів вищої педагогічної освіти. Основною метою орієнтаційного етапу має бути формування в здобувачів вищої освіти позитивного ставлення та інтересу до системного використання ІКТ у професійній діяльності, потреби до опанування та аналізу ІКТ, а також орієнтація їх на самоосвіту, саморозвиток, самовдосконалення. Основною метою процесуального етапу має бути формування компонентів інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи не лише в процесі аудиторної роботи, різних видів педагогічних практик, а й під час позааудиторних заходів відповідної спрямованості. На діагностичному етапі має здійснюватися аналіз сформованості інформаційної компетентності за визначеними критеріями та показниками, а також коригування та зміни в процесі її формування.

Ключові слова: інформаційна компетентність, формування інформаційної компетентності, структурно-функціональна модель, освітній процес, заклад вищої освіти, майбутні вчителі початкової школи, здобувачі вищої освіти.

Drokin A. «Implementation of the structural-functional model of formation of informational competence of future primary school teachers in the process of professional training».

The article highlights the peculiarities of the implementation of the structural-functional model of the formation of information competence of future primary school teachers in the process of professional training. It is noted that practical verification of the effectiveness of the developed model should take place during the implementation of three stages: orientational, procedural, and diagnostic. Each of these stages should be characterized by its own content, forms, methods, and means of training students of higher pedagogical education. The main goal of the orientation stage should be the formation of higher education seekers a positive attitude and interest in the systematic use of ICT in professional activities, the need to master and analyze ICT, as well as their orientation to self-education, self-development, and self-improvement. The main goal of the procedural stage should be the formation of components of the informational competence of future primary school teachers not only in the course of classroom work, various types of pedagogical practices, but also during extracurricular activities of the appropriate focus. At the diagnostic stage, an analysis of the formation of information competence should be carried out according to defined criteria and indicators, as well as adjustments and changes in the process of its formation.

Keywords: information competence, formation of information competence, structural-functional model, educational process, higher education institution, future primary school teachers, higher education students.

Актуальність дослідження. Динамічність сучасних освітніх процесів, зумовлена інтеграцією України до європейської спільноти, а також стрімкі темпи науково-технічного прогресу, що постійно зростає, прогресивно впливають на оновлення системи вищої освіти. У зв'язку з цим, актуальності набуває необхідність розв'язання проблеми модернізації вітчизняної освітньої системи, що спонукає заклади педагогічної вищої освіти до підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Особливо актуальною є проблема підготовки майбутніх учителів до роботи зі здобувачами початкового рівня повної загальної середньої освіти, що пов'язано з чинністю оновленого Державного стандарту початкової освіти [13], Концепції Нової української школи (НУШ) [8] і вимагає від педагогічних закладів педагогічної вищої освіти пошуку шляхів удосконалення процесу формування інформаційної компетентності (ІК) у здобувачів вищої педагогічної освіти.

Одним із очікуваних результатів професійної підготовки вчителя початкових класів є формування в нього інформаційної компетентності, яку розуміємо як системну якість особистості, що відображає її теоретичну та практичну здатність до використання ІКТ у процесі реалізації методик

навчання здобувачів першого рівня повної загальної середньої освіти, здійснення самоосвітньої діяльності [5].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Закономірності педагогічної освіти майбутніх освітян вивчали О. Бабакіна, Г. Єльнікова, І. Зязюн, Н. Олефіренко, О. Пехота, Л. Петриченко, А. Прокопенко, А. Харківська тощо. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкової школи була об'єктом зацікавлення Н. Бібік, М. Вашуленко, І. Гавриш, О. Іонової, О. Кузнецової, О. Савченко, К. Степанюк, І. Упатової тощо. Спектр можливостей використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи досліджували В. Андрієвська, Л. Дзюба-Шпурик, О. Нікулочкіна, Н. Олефіренко, Л. Петухова, О. Снігур, О. Співаковський тощо. Актуальні проблеми формування інформаційних компетентностей майбутніх учителів початкових класів порушували В. Барановська, В. Коткова, Л. Петухова, О. Шиман тощо.

Мета статті: висвітлити особливості реалізації структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Структурно-функціональну модель формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки вважаємо доцільним будувати з урахуванням структури ІК (інформаційно-когнітивний, інформаційно-методичний та інформаційно-комп'ютерний компоненти) на основі мікродидактичного комплексного методу організації засвоєння інформації майбутніми вчителями зазначеного фаху, специфіки їхньої подальшої професійної діяльності [5].

Формування всіх компонентів інформаційної компетентності має здійснюватися в процесі формувального етапу педагогічного експерименту, метою якого є практична перевірка ефективності розробленої моделі в процесі реалізації трьох етапів: орієнтаційного, процесуального, діагностичного [3].

Основною метою орієнтаційного етапу є формування в здобувачів вищої освіти позитивного ставлення та стимулювання інтересу до системного використання ІКТ у професійній діяльності, потреби до опанування та аналізу ІКТ, а також орієнтація їх на самоосвіту, саморозвиток, самовдосконалення. На цьому етапі має впроваджуватися система позааудиторних заходів інформаційно-методичного спрямування, зокрема: методичні семінари, дискусії, дебати, педагогічні роздуми, ділові ігри, майстер-класи, учительські студії, круглі столи й творчі зустрічі з провідними науковцями та вчителями, віртуальні подорожі в педагогічне минуле тощо.

Формуванню позитивного ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності будуть сприяти семінарські заняття з освітнього компонента «Загальна педагогіка» («Використання ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи»), «Інформаційно-методична діяльність педагога Нової української школи»), інтерактивні методи навчання, створення сприятливого психоемоційного клімату тощо.

Із метою стимулювання інтересу майбутніх фахівців до використання ІКТ та уважності під час вивчення освітнього компонента «Методика виховної роботи», окрім традиційних форм і методів навчання слід організувати та провести лекції («Вимоги до сучасного вчителя початкової школи в умовах оновлення освіти», «Роль засобів інформаційних технологій у професійному становленні молодого вчителя початкової школи», «Місце і роль ІКТ у системі професійного самовдосконалення вчителя початкової школи», дебати «Використання ІКТ на уроках у початковій школі: за або проти»).

Стимулюванню потреби до опанування та аналізу ІКТ будуть сприяти різні форми позааудиторної роботи, зокрема дискусії («Якими сучасними засобами навчання має володіти учитель початкової школи?», «Панорама творчих ідей використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи») тощо.

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх учителів початкової школи дав підстави засвідчити, що перший та другий рік навчання є базовими в підготовці майбутніх учителів зазначеного фаху та передбачають опанування

ними освітніх компонентів гуманітарної, соціально-економічної, фундаментальної (природничо-наукової) підготовки, а також загально-професійних психолого-педагогічних та інформатичних освітніх компонентів. Надалі в процесі навчання в закладах педагогічної вищої освіти переважають інформатичні та методичні освітні компоненти профільного спрямування.

Основною метою процесуального етапу визначено формування компонентів інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі аудиторної роботи під час вивчення освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Робота з батьками», «Нові інформаційні технології, ТЗН та методика викладання інформатики», методики викладання освітніх компонентів початкової школи, різних видів педагогічних практик, а також під час позааудиторних заходів відповідної спрямованості.

Удосконалення змісту робочих програм психолого-педагогічних та інформатичних освітніх компонентів може забезпечити формування в майбутніх фахівців знань про когнітивний розвиток учнів початкової школи, особливості використання ІКТ у методичній діяльності, види й можливості сучасних і перспективних ІКТ. На цьому етапі доцільно впроваджувати інтерактивні лекції («Можливості використання ІКТ у професійній діяльності вчителя початкової школи», «Формування провідних компетентностей дітей молодшого шкільного віку шляхом упровадження ІКТ-технологій»); практичні та семінарські заняття; самостійну роботу здобувачів вищої освіти. У процесі опанування професійних методик навчання в здобувачів вищої педагогічної освіти комплексно має відбуватися формування знань про когнітивний розвиток учнів початкової школи, а також особливості використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, види й можливості сучасних і перспективні ІКТ. Також на процесуальному етапі щонайбільше має забезпечуватися організація продуктивної інформаційно-методичної діяльності

під час викладання фахових освітніх компонентів, у процесі проходження педагогічної практики шляхом самоосвітньої діяльності.

Аналіз навчальних планів та робочих програм за обраною для дослідження спеціальністю дав можливість виявити наявність широкого спектру освітніх компонентів, що є підґрунтям для формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. У процесі дослідження було з'ясовано, що основне навантаження під час здійснення зазначеної підготовки зосереджено на освітніх компонентах, зокрема загальнопедагогічних, освітніх компонентах інформатичної підготовки, а також фахових освітніх компонентах методики навчання. Саме тому слід запропонувати оновлення та модифікацію змісту їх навчальних модулів шляхом залучення нових навчальних модулів та додаткових тем.

Окремо варто наголосити на значенні методик навчання, зокрема на методиці викладання української мови з каліграфією, методиці математики з методикою викладання, музичному мистецтві з методикою викладання, теорії та методиці фізичного виховання, художній праці з методикою викладання, образотворчому мистецтві з методикою викладання. Зміст кожної робочої програми вищезазначених освітніх компонентів доцільно оновити додатковими темами «Можливості використання засобів ІКТ на уроках ...» (української мови, математики, музичного мистецтва, образотворчого мистецтва, художньої праці, фізичного виховання тощо), спрямованими на поглиблення інформаційно-методичних знань, урахуваючи специфіку кожної з методик.

Окрім того, у процесі викладання дисциплін має бути посилено інформатизацію освітнього процесу, тобто викладачі максимально мають використовувати засоби ІКТ під час організації різних форм роботи зі здобувачами вищої освіти (освітніх занять, самостійної роботи, практичної підготовки, контрольних заходів). Основними видами навчальних занять зазначених освітніх компонентів мають бути лекції, практичні та семінарські

заняття, самостійна робота здобувачів вищої освіти, індивідуальні науково-дослідні завдання та консультації.

Окрім того, до опорних освітніх компонентів слід залучити додатковий, що цілком зорієнтований на таку спеціальну підготовку. Так, під час реалізації структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки слід упровадити та апробувати авторський спецкурс «Інформаційна компетентність учителя початкової школи», у межах якого значна увага має акцентуватися на опануванні майбутніми вчителями знань, умінь і навичок використання ІКТ із урахуванням міжпредметної інтеграції та специфіки подальшої фахової діяльності.

Метою спецкурсу є висвітлення специфіки впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійну діяльність учителя початкової школи, формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Програму спецкурсу становлять такі змістові модулі:

1. Організаційна та методична діяльність учителя початкової школи із засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час роботи з батьками.

3. Підвищення рівня професійної майстерності вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Варто відзначити, що зміст спецкурсу слід розкрити шляхом упровадження викладачем сучасних інформаційних технологій і методів викладання. Викладання теоретичного матеріалу слід комплексно поєднувати з практичними завданнями з метою забезпечення активної діяльності здобувачів вищої освіти на заняттях та під час індивідуальної роботи. У процесі занять одним із основних принципів є заохочення майбутніх учителів до роздумів, дискусій, запитань, активне залучення до роботи над проблемою.

У процесі опанування здобувачами вищої освіти спецкурсу передбачено три види контролю: поточний, модульний та підсумковий. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять, а також у результаті співбесіди за окремими мікромодулями знань (темами). Слід застосовувати такі типи поточного контролю: опитування на практичних заняттях та під час здачі виконаної самостійної роботи; захист здобувачем вищої освіти виконаної ним практичної роботи. Модульний контроль повинен здійснюватися у вигляді відповіді на тестові запитання. У тестах для кожного запитання доцільно подавати такі варіанти відповідей: одиничний вибір (потрібно вибрати один варіант відповіді з кількох); вибір кількох (потрібно вибрати кілька правильних варіантів відповідей). Підсумковий контроль у вигляді заліку слід проводити за умови виконання та захисту здобувачами вищої освіти всіх виконаних ними практичних робіт та успішного тестування за окремими модулями. Підсумкова (результатна) оцінка засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу визначалася як інтегральна (рейтингова) оцінка за всіма змістовними модулями. Вивчення курсу було завершено демонстрацією виконаних власних проєктів.

Представлений спецкурс мав значну практичну спрямованість, адже передбачав розробку здобувачами вищої освіти власного портфоліо – комплексу матеріалів (застосовуючи знання, вміння, навички з усіх тем спецкурсу), які стануть у пригоді майбутнім учителям у їхній подальшій професійній діяльності.

Також на цьому етапі здобувачами вищої освіти має здійснюватися теоретичний аналіз Державного стандарту початкової освіти [13], Базового навчального плану початкової школи як складової частини Державного стандарту [3], Концепції Нової української школи [8] тощо. Результати аналізу доцільно обговорювати на заняттях.

На нашу думку, найбільшій оптимізації освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти можна досягти завдяки активному впровадженню активних та інтерактивних методів, форм та засобів навчання. Так, у порівнянні з традиційними формами проведення занять, в

інтерактивному навчанні змінюється взаємодія викладача й здобувачів вищої освіти: активність педагога поступається місцем їх активності, а завданням педагога стає створення умов для їхньої ініціативи. Саме тому під час вивчення освітніх компонентів професійно-педагогічного та інформатичного напрямку викладачі активно мають впроваджувати активні та інтерактивні методи навчання: бесіди, дискусії, роз'яснення, створення проблемно-пошукової ситуації, ігрові методи, робота в малих групах, робота в парах, «Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум», «Мета-план», дослідницький, аналіз ситуації, «Мозкового штурму», «Пошук інформації», «Мікрофон», «Навчаючи – вчуся», «Ажурна пилка», «Дерево рішень», проєктування, експертна оцінка, спостереження, рефлексія, тестування, електронне портфоліо, «Обери позицію», метод «ПРЕС»; «Діалог Ривіна», «Діалог Сократа», «Розігрування ситуації за ролями», дискусія, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу, дебати тощо.

У контексті цього дослідження варто наголосити на ролі сучасних засобів ІКТ, оскільки саме вони максимально уможливили осучаснення освітнього процесу. Під час вивчення спецкурсу всі лекції мають супроводжуватися мультимедійним супроводом розроблених презентацій; на практичних заняттях доцільно демонструвати навчальні відеофрагменти до виконання різних завдань. Для максимальної зручності самостійної роботи матеріали слід надсилати здобувачам вищої освіти в електронній формі. Індивідуальна робота передбачає розробку кожним здобувачем вищої освіти комплексу матеріалів (застосовуючи знання, уміння, навички з усіх тем спецкурсу) – власного електронного портфоліо, що знадобиться й у їхній подальшій професійній діяльності.

Переконані, що всі ці види роботи з майбутніми вчителями початкової школи забезпечать максимально продуктивний характер освітнього процесу завдяки високому рівню пізнавальної активності та підвищенню рівня інтересу здобувачів вищої освіти, переваги швидкого зворотного зв'язку, можливості якісної взаємодії за допомогою сучасних засобів комунікацій. Також це

сприятиме покращенню психологічного клімату, усуненню психологічних бар'єрів між учасниками освітнього процесу.

Формуванню вмінь застосування ІКТ в процесі викладання в початковій школі, когнітивному розвитку здобувачів освіти першого рівня загальної середньої освіти, розвитку вмінь опанування сучасних і перспективних ІКТ сприятиме проведення ділових ігор («Педагогічна рада», «Батьківські збори», «Складні ситуації»), а також комплекс квазіпрофесійних тренінгів («Інформаційна компетентність учителя початкової школи – головна умова їхньої успішної професійної діяльності в умовах оновлення освіти», «Робота з інформацією засобами ІКТ. Інформаційний пошук», «Розробка навчально-методичних та дидактичних матеріалів із метою оптимізації освітніх компонентів початкової школи в умовах реалізації НУШ», «Контроль та оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи засобами ІКТ», «Організація освітнього середовища в умовах НУШ засобами ІКТ»).

Апробація знань, умінь, якостей, досвіду інформаційно-методичної діяльності майбутніх учителів початкової школи під час проходження педагогічної практики значною мірою сприятиме підвищенню рівня розвитку їх інформаційної компетентності, результативному проходженню педагогічної практики, активному впровадженню ІКТ в освітній процес початкової школи. Так, здобуті в процесі професійно-педагогічної підготовки знання, розвинені навички й уміння здобувачів вищої освіти надалі трансформуються в засіб професійної діяльності. Відтак, майбутній учитель початкової школи є активним суб'єктом, здатним самостійно організувати свою професійну діяльність. Саме тому принципове значення на цьому етапі має бути надане плануванню й організації педагогічної практики.

За навчальним планом для здобувачів вищої освіти напряму підготовки 013 «Початкова освіта» було передбачено такі види педагогічної практики: практика «Введення в спеціальність», практика з підготовки позакласної виховної роботи, навчальна практика по підготовці до роботи з дітьми в оздоровчому таборі влітку, літня педагогічна практика в оздоровчому таборі,

навчальна практика з природознавства та краєзнавства, пробні уроки та заняття в школі, перші дні дитини в школі, виробнича практика. Саме тому протягом усіх видів педагогічної практики методисти максимально залучали здобувачів вищої освіти до активного використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи. У процесі педагогічної практики майбутні вчителі початкової школи переконалися, що ІКТ надають абсолютно нові можливості в навчально-виховній, організаційній, контрольній-оцінювальній діяльності вчителя початкової школи.

Під керівництвом досвідчених методистів майбутні вчителі початкової школи навчалися знаходити, аналізувати та доцільно використовувати педагогічні програмні засоби за відповідними освітніми галузями: у мовно-літературній, математичній, природничій, мистецькій тощо. Окрім того, майбутні педагоги власноруч створювали дидактичні матеріали, навчальні презентації, електронні посібники, тести для учнів початкової школи тощо. Доступність широкого арсеналу програмних засобів, що не вимагають програмування, сприяють активному залученню майбутніх учителів початкової школи до проектування та розробки власних дидактичних матеріалів.

Також майбутніх учителів початкової школи слід активно залучати до опанування програмних засобів, призначених для відеомонтажу (наприклад, Vocabulary Worksheet Factory [29]). У програмах «Windows Movie Maker» та «PinnacleStudioPlus» здобувачі вищої освіти мають активно залучатися до створення навчальних відеофільмів для початкової школи, застосовуючи цифрову відеокамеру, аналогову камеру, веб-камеру, мікрофон. Із метою найбільшої ефективності створених навчальних відеофільмів у програмі «Windows Movie Maker» практиканти можуть додавати назви й титри, фонову музику або власний голосовий супровід, використовувати цікаві відеопереходи, відеоефекти тощо.

Сучасні засоби ІКТ дозволяють учителям початкової школи використовувати спеціальні онлайн-сервіси, призначені для підготовки вчителя до уроку. Серед таких сервісів, що можуть опанувати здобувачі вищої освіти, є:

«Flashcard Machine», «JeopardyLabs», «JigsawPlanet», «LearningApps», «Wixie», «WordLearner», «Flippity» тощо. Варто відзначити, що найбільше майбутніх учителів початкової школи можуть зацікавити сервіси «Kahoot!» [24] та «Factile» [23].

Доцільним під час проходження різних видів педагогічної практики є практичне опанування програм, призначених для створення різних форм завдань контрольнo-вимірювальнoго характеру («Hot Potatoes», «MyTest» тощо). Такі програми дозволили на якісному рівні створювати завдання для перевірки знань у різних форматах (тести, відкриті або закриті запитання, кросворди тощо).

Із захопленням здобувачі вищої освіти можуть використовувати програми для зчитування QR-кодів (від англ. «quick response» – швидкий відгук) – двовимірних штрих-кодів, що дозволяють кодувати будь-яку інформацію – текст, веб-посилання, номер телефону та багато чого іншого тощо [20].

Окрім того, в спеціальних програмах та онлайн-сервісах здобувачі вищої освіти мають можливість самостійно створити зазначені коди й на практиці впровадити їх на різних етапах уроку з метою оптимізації освітнього процесу. Так, за допомогою сервісів «LearningApps.org» [25], Triventy [27], «Plickers» [27], «Classtools.net» [21] майбутні вчителі автоматично можуть генерувати покликання на вікторини, інтерактивні вправи, тести, анкети для учнів.

Протягом педагогічної практики майбутні вчителі мають активно долучатися до використання засобів ІКТ і під час організації шкільних свят, проведення виховних годин та батьківських зборів. Так, проведення виховних годин практикантами неодмінно має супроводжуватися мультимедійними презентаціями, створеними завдяки «Microsoft PowerPoint». Окрім того, до кожних зборів здобувачі вищої освіти мають виготовити запрошення, роздаткові буклети та рекомендації для батьків у «Scribus», «FinePrint», «Microsoft Office Publisher».

Слід зазначити, що розроблені в процесі різних видів педагогічної практики навчальні відеоролики, фільми, відеоматеріали здобувачі вищої

освіти мають зберігати собі та обмінюватися ними між собою з метою можливого використання створених матеріалів у їхній подальшій професійній діяльності.

Особливу увагу слід акцентувати на тому, що майбутні вчителі ЕГ не лише повсякчас повинні використовувати різноманітні засоби ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу, а й залучати учнів до пошуку, обробки та перетворення інформації. Так, учні мають навчитися працювати в дитячих пошукових системах, зокрема в «Kiddle», українській пошуковій системі «Шукалка». Практиканти разом з учнями мають навчитися структурувати, групувати, упорядковувати інформацію під час накопичення й збереження за допомогою «lapbook» – спеціальної інтерактивної теки (папки), у якій систематизуються знання з конкретної теми. Слід зазначити, що під час створення лепбуків мають ураховуватися основні дидактичні принципи та закономірності процесу навчання учнів початкової школи, діяльнісний (дослідницький) підхід до навчання здобувачів освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти. Під час створення колективного або індивідуального лепбуку майбутні вчителі в процесі підготовки змістовного наповнення мають можливість творчо поєднати традиційні техніки (кольоровий папір, картон, фарби, олівці тощо) і комп'ютерні шаблони, зокрема «Lapbook Templates».

За допомогою графічних редакторів та спеціальних сервісів (ThingLink [26], Closr.it [22]) здобувачі вищої освіти можуть створювати інтерактивні плакати «Країна букв», «Країна цифр», «Склад чисел», «Таблиця множення», «Абетка здоров'я», «Материки та океани» тощо.

Разом із учнями практиканти мають можливість до свята кінця навчального року створити фотокнигу класу, користуючись онлайн-редактором «Photo Editor» [26].

Варто відзначити, що під час педагогічної практики майбутні вчителі мали можливість дистанційно залучати здобувачів першого рівня повної загальної середньої освіти до участі в олімпіадах та конкурсах. Так, за

допомогою платформ «На урок» [9] та «Всеосвіта» [4] практиканти можуть залучати учнів до участі в інтернет-олімпіадах та інтернет-конкурсах. Перевагами такої участі для майбутніх учителів є: цікавий формат участі для учнів, можливість залучення всіх охочих дітей, миттєві результати, нагородження учасників нагородами, сертифікатами, подяками.

Так, майбутні вчителі мають опрацювати програми «Windows Movie Maker» та «GoAnimate», забезпечити мультимедійний супровід до шкільної театральної постанови «Новорічне диво», свята «Міжнародний жіночий день – 8 березня», класних інтелектуальних розважальних ігор «Зірковий час», «Найрозумніший», «Що? Де? Коли?» тощо. Проведення класних годин неодмінно має забезпечуватися супроводом мультимедійних презентацій, створених завдяки «Microsoft PowerPoint». Окрім того, до кожних зборів мають виготовити запрошення, роздаткові буклети та рекомендації для батьків, створених у «Scribus», «FinePrint», «Microsoft Office Publisher».

Варто відзначити, що формуванню інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі проходження педагогічної практики сприяє й залучення здобувачів вищої освіти до організації освітнього простору навчального кабінету. В умовах реалізації Державного стандарту початкової освіти [13] важливо звернути увагу майбутніх учителів початкової школи на необхідність змін просторово-предметного оточення, програм та засобів навчання учнів початкової школи. У процесі педагогічної практики здобувачі вищої освіти можуть переконатися в ефективності та доцільності використання цілого арсеналу комп'ютерного обладнання (інтерактивного проектора, ноутбука, планшета, мультимедійних (цифрових) навчальних програм тощо).

Викладачі кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту в академії мають обладнати кабінет, облаштований згідно з проектом типового переліку засобів навчання та обладнання для початкової школи НУШ, розробленого Міністерством освіти і науки України. Іншими словами, аудиторія має бути навчальним кабінетом НУШ. Цю

аудиторію слід обладнати сучасними ПК, інтерактивною дошкою, мультимедійним проектором, а також сучасними меблями: відкритими шафами, наповненими методичними матеріалами, книгами, мобільними партами та стільцями. Аудиторія має містити зони: навчально-пізнавальної діяльності (місце для основної навчально-виховної діяльності), художньо-творчу (зона творчої реалізації потенціалу учнів), дослідницьку (осередок дослідницько-пізнавальної діяльності учнів), тематична зона (осередок, що наповнюється матеріалами відповідно до теми предмета), ігрову (зручне місце для ігор із конструкторами, зокрема й Лего, настільні ігри тощо), зону відпочинку (для спілкування та релаксації), класну бібліотеку, осередок учителя. У такий спосіб майбутні вчителі початкової школи мають можливість «зануритися» в педагогічну професію, навчитися ефективно працювати в середовищі, максимально наближеному до їхньої майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Отже, у процесі проходження педагогічної практики, а також під час активного впровадження засобів ІКТ із метою оптимізації освітнього процесу в практикантів забезпечується формування інформаційної компетентності, що в умовах оновлення освіти є важливою умовою професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

На цьому етапі реалізації розробленої моделі формування інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки слід упроваджувати такі форми роботи: написання науково-дослідницьких робіт, участь здобувачів вищої освіти в конференціях різних рівнів та семінарах.

Надзвичайно цінним став фактор вибору тематики курсових та дипломних робіт на діагностичному етапі дослідження. На цьому здобувачам вищої освіти разом із їхніми науковими керівниками слід запропонувати обрати теми курсових та дипломних робіт, до переліку яких слід залучити такі, що безпосередньо пов'язані з формуванням інформаційної компетентності вчителя початкової школи.

Окрім того, здобувачі вищої педагогічної освіти активно мають долучатися до участі в науково-практичних конференціях різних рівнів (міжнародних, усеукраїнських, регіональних, міжвузівських) очної та заочної (дистанційної) форм участі. Така науково-дослідницька діяльність сприяє розвитку в майбутніх учителів здатності до самонавчання, аналізу власної діяльності з метою самокорекції покращення результатів професійної діяльності.

Слід зазначити, що вагому роль у контексті представленої проблеми (формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи) виконують освітяни закладів вищої освіти. Із метою підвищення рівня розвитку професійної компетентності, зокрема й інформаційної, викладачам закладів вищої освіти слід систематично проходити курси підвищення кваліфікації, відвідувати відкриті заняття, тренінги, семінари, брати участь в онлайн-курсах щодо ефективного використання ІКТ в освітньому процесі вищої освіти. Слід зазначити, що підвищення рівня розвитку ІК викладачів педагогічного закладу вищої освіти зумовлює й удосконалення змісту навчальних програм, відповідного доповнення навчально-методичних комплексів освітніх компонентів тощо.

Згідно з нашими переконаннями, розвитку здатності до методичної рефлексії сприяють обов'язкові самоаналізи після кожного проведеного уроку з подальшим обговоренням за участі керівника практики та спостерігачів-практикантів. Умінню здійснювати педагогічну рефлексію сприяє ведення щоденника спостережень, обов'язковий самоаналіз після кожного проведеного уроку, а також обговорення.

Із метою формування в здобувачів вищої освіти здатності до професійної самомотивації засобами ІКТ майбутні вчителі повсякчас мають залучатися до участі в міжнародних освітніх програмах, олімпіадах та конкурсах різних рівнів. У процесі дослідження майбутні вчителі мають брати участь у програмі Intel «Навчання для майбутнього» («Teach to the Future»), фахових конкурсах («Конкурс методичних розробок початкової школи», «Конкурс на кращу

презентацію до уроку», «Конкурс на кращу презентацію до уроку», «Конкурс на кращий сайт учителя початкової школи», «Конкурс на кращий медіаурок НУШ», конкурсах дослідницьких робіт, педагогічної майстерності тощо), фестивалях-конкурсах («Моє портфоліо», «Школа майбутнього»).

Розвитку здатності до методичного вдосконалення засобами ІКТ сприяє залучення здобувачів вищої освіти до участі в обговореннях на вебконференціях «Шляхи саморозвитку вчителя початкових класів», «Сучасний учитель Нової української школи», «Зарубіжний досвід спектру можливостей ІКТ у закладах освіти».

Також формуванню зазначених умінь сприяє проведення зустрічей із відомими педагогами, керівниками закладів середньої освіти, у процесі проведення яких запрошені можуть ділитися педагогічним досвідом, а здобувачі вищої педагогічної освіти – ознайомитися з різноманітними освітніми нововведеннями й на практичному досвіді переконатися в дієвості різних способів професійного самовдосконалення засобами ІКТ. Такими заходами є: творчі зустрічі та майстер-класи переможців професійно-педагогічного конкурсу «Учитель року» на теми «Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової школи», «Роль ІКТ у професійному становленні молодого учителя», «Інформаційна компетентність сучасного вчителя початкової школи», «Способи ефективної взаємодії з батьками засобами ІКТ» тощо.

Окрему функцію виконує успішно апробований авторський комплекс квазіпрофесійних тренінгів із метою формування ІК «Використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи», розроблений для здобувачів вищої педагогічної освіти відповідного фаху.

Розроблені тренінги додатково сприяють формуванню позитивного ставлення та стимулюванню мотивації здобувачів вищої освіти до впровадження ІКТ у їхню подальшу професійну діяльність; поглибленню контекстних технологічних знань у галузі сучасних ІКТ та розвитку вмінь їх застосовувати в освітньому процесі початкової школи; забезпечують

ефективність квазіпрофесійної діяльності майбутніх освітян; формуванню здатності майбутніх учителів до самореалізації та самовираження в подальшій фаховій діяльності. Під час участі в тренінгах здобувачі вищої освіти мають бути активними учасниками пошуку нових ідей професійної практики, набувати досвід групової взаємодії. Так, у них має розвинутися практичне мислення, навички спільної роботи, дослідницькі та комунікативні вміння, зокрема й уміння діяти в нестандартних ситуаціях тощо.

За планом передбачено такі тренінги:

1. Вступне заняття. Інформаційна компетентність учителя початкової школи – головна умова їхньої успішної професійної діяльності в умовах оновлення освіти (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з поняттям «інформаційна компетентність учителя»; висвітлити можливості застосування ІКТ у фаховій діяльності вчителя початкової школи; ознайомити учасників тренінгу з можливостями використання ІКТ з урахуванням специфіки фахової діяльності вчителя початкової школи; розвинути в учасників тренінгу мотивацію та стимулювати інтерес до опанування ІКТ; сформувати їхню інформаційну компетентність із метою оптимізації освітнього процесу початкової школи в умовах оновлення освіти.

Обладнання: інтерактивна дошка; персональні комп'ютери; макет «дерево»; стікери у вигляді листочків, яблук; магніти; стікери; мультимедійна презентація; інструкція до виконання практичної роботи; скарбничка; мікрофон; кольорові маркери; олівці; наліпки; ватмани; бейджі.

2. Робота з інформацією засобами ІКТ. Інформаційний пошук (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з поняттями «інформація»; висвітлити можливості застосування ІКТ під час пошуку, відбору та збереження потрібної інформації; розвинути практичні навички учасників тренінгу щодо роботи: з каталогами і картотеками, інформаційними та бібліографічними посібниками, електронним каталогом бібліотеки ЗВО, із

базами даних на CD-ROM; стимулювати мотивацію та інтерес до опанування ІКТ із метою професійного самовдосконалення та саморозвитку педагога.

Обладнання: бейджі, інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, клубок, бази даних на CD-ROM (електронні випуски періодичних видань, додатки до книг і журналів, електронні навчальні посібники).

3. Розробка навчально-методичних та дидактичних матеріалів із метою оптимізації навчання освітнім компонентам початкової школи в умовах реалізації Концепції Нової української школи (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями використання ІКТ з метою розробки навчально-методичних та дидактичних матеріалів для оптимізації вивчення освітніх компонентів початкової школи; удосконалити вміння роботи в «Microsoft Word», «Excel», «PowerPoint»; надати інформаційно-методичну підтримку майбутнім учителям в роботі в умовах реалізації Концепції Нової української школи; виховати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка (Lino It тощо), персональні комп'ютери, мультимедійна презентація, стікери, картки-інструкції для виконання практичних завдань.

4. Контроль та оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи засобами ІКТ (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями використання ІКТ для контролю та оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи; навчити працювати з контрольно-оцінювальними програмами для початкової школи; висвітлити специфіку оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи за допомогою ІКТ; виховувати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, м'яч (або повітряна кулька), картки-інструкції.

5. Організація освітнього середовища в умовах Нової української школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій під час організації освітнього середовища в умовах Нової української школи; виховати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ;

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, принтери, мультимедійна презентація, білий ватман у вигляді пазлу, картки-інструкції, кольорові маркери.

Варто наголосити, що розроблений комплекс квазіпрофесійних тренінгів можна використовувати не лише для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта», а й для вчителів із метою підвищення рівня їхньої інформаційної компетентності.

Основною метою діагностичного етапу є аналіз сформованості інформаційної компетентності за визначеними критеріями та показниками, а також внесення необхідних коректив та змін у процес її формування. Вимірюванню мають підлягати відповідні критерії та показники сформованості інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи: особистісний критерій (ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності; інтерес до їх застосування та уважність; потреба в опануванні та аналізі ІКТ), змістовний критерій (сформованість знань про когнітивний розвиток учнів початкової школи; основи використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкової школи, види й можливості сучасних і перспективних ІКТ), операційний критерій (сформованість умінь щодо когнітивного розвитку учнів початкової школи; застосування ІКТ у методиці навчання освітніх компонентів початкової школи та вмінь щодо опанування сучасних і перспективних ІКТ) та акмеологічний критерій (здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ; здатність до методичної рефлексії; здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ) у вигляді низького, середнього, достатнього та високого рівнів.

Висновки. Отже, реалізація моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкових класів має реалізовуватися в

три етапи: орієнтаційний, процесуальний, діагностичний. Кожен із цих етапів характеризується власним змістовним наповненням, формами, методами та засобами навчання здобувачів вищої педагогічної освіти. Слід зазначити, що в контексті цього дослідження було доведено, що формування ІК майбутніх учителів початкової школи не може здійснюватися в межах лише одного освітнього компонента. Саме тому авторська модель формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкових класів реалізується шляхом інтеграції освітніх компонентів циклу професійної підготовки та інформатичного циклу, завдяки упровадженню спецкурсу «Інформаційна компетентність учителя початкової школи» і комплексу квазіпрофесійних тренінгів тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Андрієвська В. М., Олефіренко Н. В. Реалізація сучасних підходів у викладанні базових дисциплін початкової школи засобами мультимедіа. *Наукові записки ТНПУ імені В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. 2009. № 4. С. 49–53.
2. Бабакіна О. О., Молчанюк О. В. Зміст і завдання інтерактивного навчання в системі сучасних освітніх технологій. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Вип. 33. С. 19–26.
3. Базовий навчальний план. *Велика українська енциклопедія* : вебсайт. URL: <https://goo.su/kFiG> (дата звернення: 27.12.2023).
4. Всеосвіта : вебсайт. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 27.12.2023).
5. Дрокіна А. С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / МОН України ; Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2020. 308 с.
6. Кузнецова О. В., Упатова І. П. Активні та інтерактивні моделі навчання і виховання : метод. посібник. Харків : ННЦ ХГПІ, 2009. 45 с.

7. Нікулочкіна О. В. Розвиток інформаційної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЛППС. 2009. 92 с.

8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.

9. Онлайн-школа «На урок» для учнів : вебсайт. URL: <https://naurok.ua> (дата звернення: 27.12.2023).

10. Петриченко Л. О. Якість освітнього процесу через дослідження сучасних моделей педагогічної освіти. *Міжнародний науковий вісник*. 2012. Вип. 4 (23). С. 56–64.

11. Петухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія. Херсон : Айлант, 2007. 200 с.

12. Пономарьова Г. Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. № 45. С. 25–36.

13. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87. URL: <https://goo.su/xzmi2> (дата звернення: 27.12.2023).

14. Співаковський О. В., Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. Херсон : Херсон. держ. ун-т, 2011. 267 с.

15. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх учителів: теорія і практика : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 402 с.

16. Харківська А. А. Інформаційно-цифрова компетентність сучасного вчителя – вимога сучасності. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні* : зб. матеріалів доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 серп. 2021 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2021. С. 46–49.

17. Харківська А. А. Підготовка майбутніх педагогів в умовах цифрового освітнього простору закладу вищої освіти. *Наукові розробки, передові технології, інновації* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 6–8 жовт. 2020 р. Прага, 2020. С. 195–197.

18. Харківська А. А. Формування та розвиток цифрової компетентності педагога в системі навчання впродовж життя – вимога часу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. № 66. С. 98–105.

19. Харківська А. А. Розвиток інформаційної та технічної компетентностей майбутніх учителів як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. Проблеми трудової та професійної підготовки*. 2009. Вип. 4. С. 171–177.

20. Що таке QR-код та як його використовувати вчителю? *TeachHub* : вебсайт. URL: <https://goo.su/NU0sdW> (дата звернення: 27.12.2023).

21. Classtools.net : website. DOI: <http://www.classtools.net> (Last accessed: 27.12.2023).

22. Closr.it : website. DOI: <http://closr.it> (Last accessed: 27.12.2023).

23. Factile : website. DOI: <https://www.playfactile.com> (Last accessed: 27.12.2023).

24. Kahoot! : website. DOI: <https://kahoot.com> (Last accessed: 27.12.2023).

25. LearningApps.org : website. DOI: <https://learningapps.org/> (Last accessed: 27.12.2023).

26. Photo Editor : website. DOI: <https://goo.su/vlMq6VX> (Last accessed: 27.12.2023).

27. Plickers : website. DOI: <https://www.plickers.com/> (Last accessed: 27.12.2023).

28. ThingLink : website. DOI: <https://www.thinglink.com> (Last accessed: 27.12.2023).

29. Triventy : website. DOI: <http://www.triventy.com/> (Last accessed: 27.12.2023).

30. Vocabulary Worksheet Factory : website. URL: <https://goo.su/K5zsLt9>
(Last accessed: 27.12.2023).

References:

1. Andriievska, V. M. & Olefirenko, N. V. (2009). Realizatsiia suchasnykh pidkhodiv u vykladanni bazovykh dystsyplin pochatkovoï shkoly zasobamy multymedia [Implementation of modern approaches in teaching the basic disciplines of primary school by means of multimedia]. *Naukovi zapysky TNPU imeni V. Hnatiuka – Scientific notes of the TNPU named after V. Hnatiuk. Ser. Pedagogika – Ser. Pedagogy*, 4, 49–53 [in Ukrainian].

2. Babakina, O. O. & Molchaniuk, O. V. (2013). Zmist i zavdannya interaktyvnoho navchannia v systemi suchasnykh osvितnikh tekhnolohii [Content and tasks of interactive learning in the system of modern educational technologies]. *Naukovi zapysky kafedry pedagogiky – Scientific notes of the department of pedagogy*, 33, 19–26 [in Ukrainian].

3. Bazovyi navchalnyi plan [Basic curriculum]. *Velyka ukrainska entsyklopediia – Great Ukrainian encyclopedia*. Retrieved from <https://goo.su/kFiG> [in Ukrainian].

4. Vseosvita. Retrieved from <https://vseosvita.ua/> [in Ukrainian].

5. Drokina, A. S. (2020). Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly v protsesi profesiinoi pidhotovky [Content and tasks of interactive learning in the system of modern educational technologies]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Kuznetsova, O. V. & Upatova, I. P. (2009). Aktyvni ta interaktyvni modeli navchannia i vykhovannia [Active and interactive models of learning and education]. Kharkiv : NNTs KhHPI [in Ukrainian].

7. Nikulochkina, O. V. (2009). Rozvytok informatsiinoi kompetentnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv u systemi pisliadyplomnoi osvity [Development of information competence of primary school teachers in the postgraduate education system]. Zaporizhzhia : LIPS [in Ukrainian].

8. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016). [in Ukrainian].

9. Onlain-shkola «Na urok» dlia uchniv [Online school «On lesson» for students]. Retrieved from <https://naurok.ua> [in Ukrainian].

10. Petrychenko, L. O. (2012). Yakist osvithnoho protsesu cherez doslidzhennia suchasnykh modelei pedahohichnoi osvity [The quality of the educational process through the study of modern models of teacher education]. *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk – International Scientific Bulletin*, 4 (23), 56–64 [in Ukrainian].

11. Petukhova, L. Ye. (2007). Teoretychni osnovy pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh informatsiino-komunikatsiinoho pedahohichnoho seredovyscha [Theoretical foundations of training of primary school teachers in the conditions of the information and communication pedagogical environment]. Kherson : Ailant [in Ukrainian].

12. Ponomarova, H. F. (2014). Vzaiemodiia vykladacha i studenta u navchalno-vykhovnomu protsesi pedahohichnoho VNZ [The interaction of a teacher and a student in the educational process of a pedagogical university]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*, 45, 25–36 [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoï osvity : pryiniata vid 21 liut. 2018 roku № 87 [On the approval of the State Standard of Primary Education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21 № 87 of 2018]. Retrieved from <https://goo.su/xzmi2> [in Ukrainian].

14. Spivakovskiy, O. V., Petukhova, L. Ye. & Kotkova, V. V. (2011). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v pochatkovii shkoli [Information and communication technologies in primary school]. Kherson : Kherson. derzh. un-t [in Ukrainian].

15. Upatova, I. P. (2018). Metodychna pidhotovka maibutnikh uchyteliv: teoriia i praktyka [Methodical training of future teachers: theory and practice]. Kharkiv : TOV «DISA PLIuS» [in Ukrainian].

16. Kharkivska, A. A. (2021). Informatsiino-tsyfrova kompetentnist suchasnoho vchytelia – vymoha suchasnosti [Modern psychology and pedagogy: problems and state of development of science and practice in Ukraine]. *Psykhologhiia ta pedahohika suchasnosti: problemy ta stan rozvytku nauky i praktyky v Ukraini – Modern psychology and pedagogy: problems and state of development of science and practice in Ukraine: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 46–49). Lviv : HO «Lvivska pedahohichna spilnota» [in Ukrainian].

17. Kharkivska, A. A. (2020). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv v umovakh tsyfrovoho osvitnoho prostoru zakladu vyshchoi osvity [Training of future teachers in the digital educational space of a higher education institution]. *VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Naukovi rozrobky, peredovi tekhnologii, innovatsii» – VI International scientific and practical conference «Scientific developments, advanced technologies, innovations»*. (pp. 195–197). Praha [in Ukrainian].

18. Kharkivska, A. A. (2020). Formuvannia ta rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti pedahoha v systemi navchannia vprodovzh zhyttia – vymoha chasu [The formation and development of the digital competence of the teacher in the lifelong learning system is a requirement of time]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*, 66, 98–105 [in Ukrainian].

19. Kharkivska, A. A. (2009). Rozvytok informatsiinoi ta tekhnichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv yak pedahohichna problema [Development of informational and technical competences of future teachers as a pedagogical problem]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. Drahomanova – Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU. Ser. Problemy trudovoi ta profesiinoi pidhotovky – Ser. Problems of labor and professional training*, 4, 171–177 [in Ukrainian].

20. Shcho take QR-kod ta yak yoho vykorystovuvaty vchyteliu? [What is a QR-code and how can a teacher use it?]. Retrieved from <https://goo.su/NU0sdW> [in Ukrainian].

21. Classtools.net . Retrieved from <http://www.classtools.net> [in English].

22. Closr.it. Retrieved from <http://closr.it> [in English].
23. Factile. Retrieved from <https://www.playfactile.com> [in English].
24. Kahoot!. Retrieved from <https://kahoot.com> [in English].
25. LearningApps.org. Retrieved from <https://learningapps.org/> [in English].
26. Photo Editor . Retrieved from <https://goo.su/vlMq6VX> [in English].
27. Plickers. Retrieved from <https://www.plickers.com/> [in English].
28. ThingLink. Retrieved from <https://www.thinglink.com> [in English].
29. Triventy. Retrieved from <http://www.triventy.com/> [in English].
30. Vocabulary Worksheet Factory. Retrieved from <https://goo.su/K5zsLt9> [in English].

UDC 378.091.33-027.22:305(045)

**PRACTICAL IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS
FOR THE FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE PRIMARY
SCHOOL TEACHERS TO EDUCATE THE CULTURE OF GENDER
RELATIONS IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN**

© **Ilina O.**

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-18

The article deals with one of the important modern pedagogical problems that have appeared in the education system – education of the young generation taking into account the gender approach.

The author states that the foundations of the culture of gender relations should be formed already at the primary school age. That is why the training of future primary school teachers to educate the culture of gender relations among younger schoolchildren is of great importance.

Pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations among junior schoolchildren are determined (formation of gender competence of future primary school teachers based on the integration of the content of education and gender education; provision of preparation for the development and use of gender pedagogical games in the educational process of primary school based on subject-object-subject approach).

The implementation of gender pedagogical games based on subject-object-subject relations in various lessons in primary school ensures joint educational and gaming activities of younger schoolchildren and contributes to the formation of the ability to interact with representatives of one's own and the opposite article.

Keywords: readiness, future primary school teachers, culture of gender relations, upbringing, professional training, pedagogical conditions, gender pedagogical games, subject-object-subject relations.

Льїна О., «Практична реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних стосунків молодших школярів».

У статті порушено одну з важливих сучасних педагогічних проблем, що з'явилася в системі освіти, – виховання молодого покоління з урахуванням гендерного підходу.

Автором зазначено, що основи культури гендерних стосунків повинні формуватися ще в молодшому шкільному віці. Тому важливого значення набуває підготовка майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних стосунків у молодших школярів.

Визначено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних стосунків у молодших школярів (формування гендерної компетентності майбутніх учителів початкових класів на основі інтеграції змісту навчання й гендерного виховання; забезпечення підготовки до розроблення та використання в освітньому процесі початкової школи гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктного підходу).

Упровадження гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних стосунків на різних уроках у початковій школі забезпечує спільну навчально-ігрову діяльність молодших школярів та сприяє формуванню здатності взаємодіяти з представниками своєї та протилежної статті.

Ключові слова: готовність, майбутні учителі початкових класів, культура гендерних стосунків, виховання, професійна підготовка, педагогічні умови, гендерні педагогічні ігри, суб'єкт-об'єкт-суб'єктні стосунків.

Relevance of research. Education of the younger generation has always been a subject of education reform. Gender education today is one of the priority areas of child education. Education of the culture of gender relations of younger schoolchildren will allow them to realize the individual differences between people, observe tolerance for others, and self-acceptance.

In the system of higher education, the training of future specialists who are able to educate the culture of gender relations among junior high school students becomes important. Therefore, the modern content of higher education needs updating and changes.

We would like to emphasize that «of particular importance for students as future teachers is the system of priority values in the structure of the teacher's professional skills, among which are socio-humanistic values... In the course of professional activity, future teachers must correctly understand the motives, interests, needs of

learners and take into account. Deep knowledge, skills, will, perseverance, calm, trust, tact help the teacher to successfully solve the tasks» [28, p. 40-41].

In order to achieve efficiency in the formation of skills of future primary school teachers, it is necessary to create the necessary pedagogical conditions for the education of the culture of gender relations in younger schoolchildren.

Analysis of basic research and publications. L. Cherednyk studied the problem of organization of pedagogical conditions for the formation of future teachers' readiness for tolerant education of elementary schoolchildren. L. Vovk investigated the pedagogical conditions for the formation of gender culture of junior schoolchildren in the educational and educational activities of primary school.

At the same time, we developed and substantiated the model of formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations of junior high school students, which requires a thorough definition of the specifics of implementation in the educational process of the higher school.

The purpose of the article is to highlight features the peculiarities of the implementation of pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations of younger schoolchildren.

Presentation of the main material. The implementation of pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren is carried out on the basis of defined theoretical provisions regarding the need for a comprehensive influence on the implementation of motivational and cognitive activities of students, behavioral and personal components of gender culture. The training of the future primary school teacher should be aimed at developing «a highly qualified specialist, but also a specialist who possesses the principles of morality, ethics, responsibility and honesty for his professional and scientific activity, ideas and the results of their presentation» [16, p. 718].

In the process of theoretical analysis of the problem, the assumption was made that the formation of the readiness of future primary school teachers to educate the

culture of gender relations in younger schoolchildren will be more effective if the following pedagogical conditions are implemented: gender competence of future primary school teachers based on the integration of the content of education and gender education; provision of preparation for the development and use of gender-pedagogical games in the educational process of primary school.

The implementation of the pedagogical condition «formation of gender competence of future primary school teachers based on the integration of the content of education and gender education» involves for the formation of gender competence and motivation of future professionals to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren based on the integration of the content of pedagogical disciplines with gender issues.

We believe that it is expedient to use the following pedagogical methods in order to motivate the education of the culture of gender relations: a positive atmosphere of pedagogical communication; involve students in joint educational activities in the collective of the student group (pair, group forms of work); building a «teacher-student» relationship based on advice, creating a situation of success, using stimulation methods (praise, additional tasks in order to obtain a higher evaluation score, etc.); unusual presentation of new material; consolidation of positive emotions in the learning process; use of business games, discussions, creation of problem situations and their joint solution; building the study of the material on life situations; development of independence and self-control of future specialists; search for non-standard solutions to educational tasks.

The formation of motivation to educate the culture of gender relations among graduates of pedagogical institutions of higher education should take place through direct familiarization with the problem of gender education of younger schoolchildren in the process of studying psychological and pedagogical disciplines.

The organization of this process is most expedient in the presence of two components (individual and professional), i.e. based on the study of individual gender characteristics of future specialists and professional and pedagogical training of future teachers to foster a culture of gender relations. in junior high school students,

which is ensured by the inclusion of gender issues in the content of the «Introduction to the specialty» course. This educational component is introductory, as it provides an opportunity to review theoretical issues related to the practical activities of the future primary school teacher. The complexity of this course makes it possible to consider it as an opportunity to reveal the general issues of raising the culture of gender relations in younger schoolchildren.

Thus, during the study of the topic «Main provisions of the state standard of primary education», the types of activity of the primary school teacher should be considered, as well as general cultural and professional competences, which are analyzed with separate types, should be noted. pedagogical activity. To demonstrate practical significance, examples should be selected, the disclosure of which was carried out by the method of problem-based presentation of the material. Such examples are such tasks of professional activity, when considering which their solution should be based on the description of the cause of occurrence to the methods and means of solution. The aging of professional knowledge (considering self-improvement, taking into account the self-evaluation of performed actions) is relevant for any type of human activity, however, among teachers, the aging of professional knowledge occurs quite quickly, which requires timely familiarization with new means of forming general cultural competences. Future specialists should actively participate in the discussion of this problem, express their point of view regarding the reasons for the aging of professional knowledge. Among the possible ways to solve this problem are the following: studying the experience of more qualified colleagues at the workplace, independent study of problematic issues, planned training under supervision (full-time, part-time, distance learning).

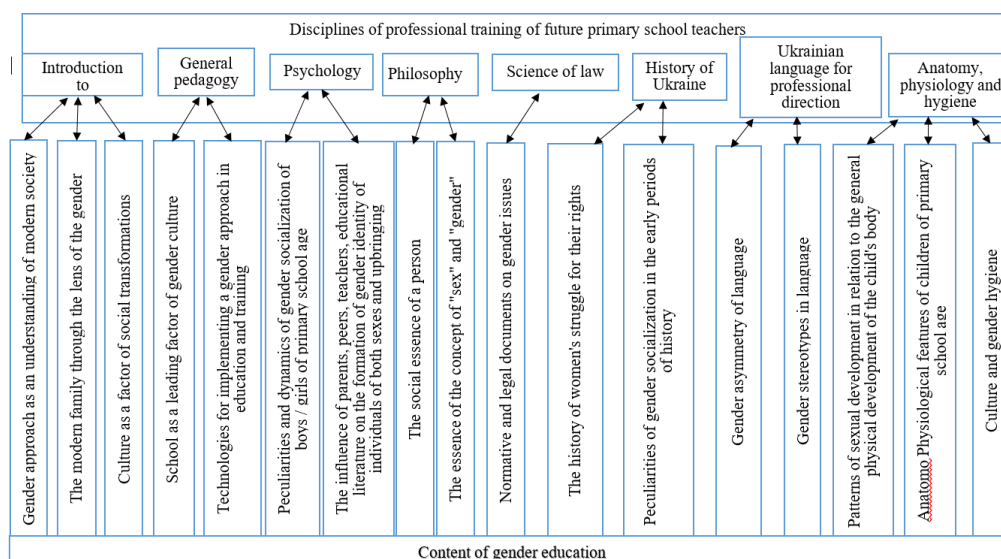
In the process of studying the course «Introduction to the specialty» you should use lectures-conversations. This makes it possible to regularly organize conversations on the studied material in order to develop the reflective thinking of future primary school teachers.

The topics of such lectures and discussions are: «Gender approach as an understanding of modern society»; «Modern family through the lens of the

gender approach», «Culture as a factor of social transformations». The importance of such classes lies in the fact that future specialists have the opportunity not only to gain new knowledge about gender, gender roles, gender culture, but also to share their own life experience and compare it with the experience of their fellow students.

Supplementing pedagogical disciplines with the topic of gender issues makes it possible to understand the systemic nature of the problem. A number of thematic pedagogy classes should be held, at which entrants should be offered tasks on the issue of gender issues in various areas, taking into account an interdisciplinary approach. Applicants of higher education must prepare and conduct seminar classes, at which the following reports must be presented:

- «History of Ukraine» (topics «Features of gender socialization in early periods of history», «History of women's struggle for their rights»);
 - «General pedagogy» (topics «School as a leading factor of gender culture», «Technologies of implementing a gender approach in education and training»);
 - «Psychology» (topics «Features and dynamics of gender socialization of boys/girls of primary school age», «Influence of parents, peers, teachers, educational literature on the formation of gender identity of individuals of both sexes»);
 - «Philosophy» (topics «Social essence of man», «Essence of concepts of «sex» and «gender»»);
 - «Anatomy, physiology and hygiene» (topics «Regularities of sexual development in relation to the general physical development of the child's body», «Anatomophysiological features of children of primary school age», «Sex culture and hygiene»);
 - «Ukrainian language for professional direction» («Gender asymmetry of the language», «Gender stereotypes in the language»);
 - «Jurisprudence» (topic «Regulatory and legal documents on gender issues»)
- (Picture 1).

Picture 1. The integrated content of the formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren

This makes it possible to familiarize future specialists with the concepts of «gender» and «sex», to learn why gender is called the «social sex» of women and men in contrast to their biological sex; define the term «stereotype»; learn to identify gender stereotypes, understand the depth of their penetration into our lives; ensure that gender differences between men and women affect the education and upbringing of girls and boys; to realize the importance of legislative consolidation of equal rights and opportunities for women and men; study the specifics of the application of Ukrainian and international legislation regarding the protection of equal rights and opportunities for women and men.

Tasks for extracurricular work of students of higher education include: search for scientific literature and Internet resources on the issue of gender socialization and education of children of primary school age; review of pedagogical periodicals on the researched problem; preparation of reports with presentations on the presentation of gender topics in other sciences; selection of games for younger schoolchildren, which contribute to the formation of gender behavior, and preparation of didactic material for their implementation: drafting written recommendations for

parents on the topics «How to answer children's tricky questions?», «About the friendship of boys and girls in childhood».

The formation of gender competence of future specialists should be based on the theoretical training of future primary school teachers and involves the development of professional thinking taking into account gender characteristics during lecture, practical and seminar classes in order to ensure the constant updating of the knowledge system about the content of gender culture in society.

Gender competence is based on a number of key competences, therefore the task of creating conditions for its formation cannot be solved by means of traditional pedagogical education alone. Achieving a high level of formation of gender competence of a graduate of a pedagogical higher education institution and his readiness to implement a gender approach in professional activity is achieved by building his professional training as a complete system, which includes the principles, conditions, and features of the formation of a teacher's gender competence.

The implementation of the specified condition requires the acquisition of knowledge, ideas about the gender characteristics of female/male individuality in the period of student youth (the period in which the students themselves are), about the specifics of taking into account the gender characteristics of younger schoolchildren in the holistic educational process of primary school. Future specialists should know the scientific prerequisites and genesis of the idea of gender education in foreign and domestic pedagogy, modern concepts and approaches to the problem, as well as sexual and individual gender characteristics of younger schoolchildren.

The formation of the gender competence of the students of pedagogical higher education takes place during the implementation of the special course «Education of the culture of gender relations in younger schoolchildren». The content of the special course is aimed at deepening and systematizing the knowledge of future primary school teachers in the field of gender education and upbringing, forming the skills to apply various methods and forms of organizing the educational process. It provides purposeful and step-by-step formation of readiness to educate the culture of

gender relations in younger schoolchildren. Its purpose is to prepare future primary school teachers for the education of the culture of gender relations in younger schoolchildren by acquiring knowledge, as a component of professional competence, which is the basis of successful pedagogical activity based on competitiveness, the formation of skills and abilities that allow solving the following professional tasks:

- familiarization with basic concepts and gender theories, theories of gender formation, methods of gender research;
- ensuring independent orientation in the scientific literature on the problem being studied;
- implementation of gender analysis and interpretation of statistical data, results of sociological research;
- awareness of the expediency and possibility of applying the gender approach in various spheres of pedagogical knowledge;
- adaptation of educational material according to the age interests and needs of students;
- familiarization of students with the peculiarities of raising the culture of gender relations in younger schoolchildren and the formation of practical skills during training classes.

The total volume of the special course – 3 credits – 90 hours. Including: classroom classes – 24 hours (6 hours – lectures, 18 hours – practical classes), independent work – 66 hours. The construction of the special course is based on a modular approach, which is based on the idea of structuring the educational discipline, which ensures the integrity of the training of future primary school teachers for the education of the culture of gender relations in younger schoolchildren. Current control was carried out during the study of each content module. The form of the final control is a credit (Table 1).

Table 1

**Structure of the special course «Education of the culture of gender relations
in younger schoolchildren»**

Names of content modules and topics	Number of hours					
	Full-time					
	That's all	including				
L		P	S	in	i	
1	2	3	4	5	6	7
CONTENT MODULE 8 semester						
T 1. Introduction. The essence of the concepts «sex» and «gender»	8	2				6
T 2. Legal dimension of gender issues	8			2		6
T 3. Gender roles. Gender stereotypes in the education of younger schoolchildren	8		2			6
T 4. Gender culture of the primary school teacher, its essence and functions.	8		2			6
T 5. School as a leading factor of gender socialization	8			2		6
Together according to content module 1	40	2	4	4		30
CONTENT MODULE 2						
T 6. Gender subject-object-subject relations and their characteristics	8	2				6
T 7. The algorithm of the future teacher's work on a research problem	8		2			6
T 8. Mass media and their role in the formation of gender culture	8			2		6
T 9. Implementation of the gender approach in the educational process	8	2				6
T 10. Development and use of gender pedagogical games in primary school	10		2	2		6
T 11. Gender education and pedagogical practice of the student	8		2			6
Together according to content module 2	50	4	6	4		36
Total hours per semester	90	6	10	8		66
Only hours	90	6	10	8		66

The primary task is to identify the knowledge and views of education seekers on the specifics of gender education of younger schoolchildren. For this purpose, a lecture-discussion «Concepts of raising boys/girls in the process of gender

socialization» should be held, which will ensure the generalization and systematization of students' existing knowledge.

Future specialists should be offered to define such categories as: «teaching methodology», «gender culture», «status-role behavior», «gender education» and analyze different points of view regarding gender characteristics. The statements of the winners should determine their attitude to their female/male individuality, different concepts of gender education of younger schoolchildren, the investigated problem as a whole. Students of higher education must answer questions, express their attitude to the received information, model their possible behavior in the considered professional situations, and offer their options for solving problems.

Formed gender competence allows teachers to master the organizational, psychological-pedagogical and didactic aspects of conducting children's activities with an emphasis on gender identity. In this regard, the implementation of the special course program involves the use of appropriate teaching methods and tools. Thus, along with traditional forms of training (seminars, conversations), forms that most closely simulate the future professional activity of applicants should be used: situational role-playing games, trainings. This is due to the need to develop in future specialists the ability to work both independently and in a group, the ability to apply the acquired knowledge in practice, the ability to verbally describe and explain the content of their work.

The teaching of the special course is based on the knowledge gained by students in the process of studying psychological and pedagogical disciplines. During practical and classes, the winners have to perform special tasks related to the content of gender education, they learned how to independently solve practical tasks. Control and assessment of acquired knowledge and skills will take place in the process of performing practical tasks.

The purpose of the lectures is to clarify the main concepts, methods and strategies, to focus the attention of future specialists on the problematic aspects and difficulties of organizing the process of educating the culture of gender relations. Practical classes are aimed at consolidating the acquired knowledge and their

practical approbation. The independent work of the applicants involves the addition of certain aspects of the theoretical material of the course, preparation for practical classes.

The first lecture «Introduction. The essence of the concepts «sex» and «gender» began with brainstorming. Students will be asked to answer the following questions: «What do you understand by the term «gender»?», «What is your first association when you hear the word «gender»?», «In what context is this word used?», «What problems does it related?»?). After the discussion, the teacher gives an explanation of the term «gender». When explaining a term, you should use illustrations, graphics, and other materials that help students understand the topic.

At the lecture «Gender subject-object-subject relations and their characteristics» students should explore the concept of «gender relations»; gender relations as one of the types of relations; forms of interaction between people related to the categories «male» – «female»; levels of gender relations; basic relationship models.

The lecture «Implementation of the gender approach in the educational process» provides a theoretical presentation of the material on defining the features of the gender approach with various problematic issues for updating knowledge, motivation, and stimulation of thinking about solving problem situations and tasks. During the training, future specialists should determine the conditions and factors that positively/negatively affect the quality of readiness to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren.

Lecture classes should be alternated with seminar classes. Thus, in the seminar class «Legal Dimension of Gender Issues», the work should be aimed at clarifying the following questions:

- historical facts on gender issues;
- international legal documents on gender issues;
- national legal documents on gender issues.

To do this, students should be invited to form small groups. Each group should prepare an answer to the question: «Who and why needs a legal dimension of gender

issues?». We are convinced that the seminar will allow us to find out the prerequisites for the creation of legal documents on equal rights and opportunities, understand the need to implement legal decisions, and navigate international legislation on equal rights and opportunities.

The following tasks should be offered at the seminar session «Gender roles» (table 2)

Table 2

Tasks for the seminar class «Gender roles»

Fax	Sex	Gender
In ancient Egypt, women ran the family business, while men took care of the household.		
Women give birth to children, but men do not.		
In many countries, women are paid less than men for the same work.		
In adolescence, the voice of boys changes timbre («breaks»), but not of girls.		
In some cultures, men always prepare the food and women repair the home.		
In most countries, men's traditional clothing is trousers, and in Scotland it is a skirt.		
Previously, women wore only skirts, but now they often wear pants.		
Women can breastfeed, but men cannot.		
In many countries, if the family needs help, girls are more likely than boys to drop out of school.		
Men grow beards and mustaches, while women do not.		

The seminar should be conducted in the form of a «Fair of Pedagogical Ideas» – this is a form of work, the main purpose of which is a public review and presentation of created collages on the topic «Gender Ideals».

Students should independently research and present the results on the following issues: concepts of «social role», «gender role» and their relationship; gender roles depending on gender, age, social status, marital status.

At the seminar session «School as a leading factor of gender socialization», participants should be involved in a collective exchange of opinions in the process of educational activities by topic, by circle: all students should take turns to express

themselves within a limited time (1–2 minutes) on the proposed problem or selected question. Moreover, the questions – problems presented on the tour can be previously proposed for home consideration or asked directly in class. Future specialists should be offered the following questions: Law of Ukraine «On Education»; gender approach in education; content of educational material; method of organizing the educational process.

During the entire cycle of seminar classes, in the final interviews with the students of higher education, their individual cognitive needs should be periodically clarified regarding the formation of readiness for the education of gender culture of junior high school students, existing gaps in the studied material, doubtful cases; to be interested in their wishes.

Practical classes should be based on the concept of joint productive activity of the teacher and students and be conducted using business games, protection of individual projects, analysis of alternative ideas and initiatives; collective demonstration events. At the same time, demonstration events contribute to assimilation and consolidation of theoretical knowledge of future specialists in practice, manifestation of personal initiative, creative and organizational abilities.

The purpose of the practical session «Gender culture of primary school teachers, its essence and functions» is to: consider the concept of «gender culture»; the essence of gender culture; functions of gender culture; gender values. Students were offered both a form of work and a creative report aimed at identifying, supporting and popularizing the teacher's gender culture. Future primary school teachers should approach the study of this topic creatively: create appropriate presentations, make information stands, develop so-called commercials. In the process of work, it is necessary to analyze the state of gender culture of primary school teachers, to determine the functions of gender culture that correspond to gender principles:

- the individuality of each person;
- willingness to protect interests and rights;
- respect the right of everyone;
- observe conditions for equal dialogue, etc.

The purpose of the practical lesson «Algorithm of the future teacher's work on a scientific and research problem» involves preparing applicants to write an essay on a gender issue that interests them. During the preparation of the essay, future specialists should develop the following skills and abilities:

- work with scientific sources;
- the ability to make a plan;
- analytical abilities;
- the ability to diversify methods of search activity;
- interest in the researched problem;
- improving the culture of research activity (ability to see a problem, set a goal, substantiate relevance, determine the object and subject of research, etc.).

During the practical lesson «The media and their role in the formation of gender culture», a gender analysis of advertisements, newspaper articles, photos of women and men in the media should be carried out. The editorial tournament should be chosen as the form of holding – it is a form of work aimed at finding, developing, supporting new ideas, determining optimal ways to solve current problems of popularizing gender culture.

The next practical session «Development and use of gender-pedagogical games in primary school» should be implemented in order to create a presentation «Portfolio of the future primary school teacher on the topic: «Gender culture – professional competence of the teacher». As a means of implementation, we advise you to choose a methodical festival – a multifaceted form aimed at exchanging work experience and implementing new pedagogical findings.

In the process of forming the teacher's gender competence, the «case-stage» method is successfully used – a method of active learning based on the consideration of cases and situations, the essence of which is that the educational material is presented by students in the form of tasks (cases), and knowledge is formed as a result of active and creative research work. In the process of such training, as a rule, chains of cases are used, that is, tasks that have common connections among themselves.

Thus, considering the situation when a boy sometimes plays with dolls, and a girl disassembles a car or adores a constructor, future experts can come to the conclusion that there are no pathologies, this is a stage that can be useful for the formation of certain traits – care in boys, curiosity and development logical thinking in girls.

Student problem questions became interesting «case studies». To do this, you can distribute several sheets of paper in a circle - according to the number of people present, offering each candidate to write down on them one problematic question on the topic of the training, the answer to which he is most interested or causes the greatest difficulties. After briefly summarizing the entire list of questions, in order to avoid repetitions, they must be written on the board, and only then the work should be carried out in two directions: the first direction - the future specialists should immediately answer of their own free will to the question in which they are best oriented; the second direction – students can freely choose a question and, after a short preparation, give an answer that the whole group has familiarized with.

The practical lesson on the topic «Gender education and pedagogical practice of the student» is aimed at using the acquired competencies in practical activities, knowledge of educational programs, technologies, selection of methodical literature; development of personal and professional qualities of the future teacher; participation in scientific and research work, familiarization with novelties of literature, use of self-education technologies and advanced pedagogical experience.

One of the active forms is group work, which is based on the professional activity of students and is aimed at forming their gender competence. So, for example, for group work, the task of developing a gender success scenario should be offered. Future specialists in groups, using a pre-selected gender topic, in a form convenient for them (on a poster, in the form of booklets, brochures, etc.) can develop their own scenarios of gender success in various spheres of life. Topic «Why are there few male teachers in schools?» was also interesting. Students of higher education, working in groups, can jointly search for an answer to this question. Future specialists can identify several reasons for this problem.

Practical classes of future primary school teachers should take place within the framework of work in project groups, which were created at the beginning of studying the special course. Future specialists should independently choose a topic of interest to them, which was adjusted by the teacher if necessary («Gender examination of school textbooks», «Fantastic things invented by a woman/man», «Gender illustrations of professions», «Gender stereotypes of modern Ukrainian school», «Program of culture of equality of men and women», etc.). During these practical sessions, each member of the project team can formulate hypotheses, discuss them and present theoretical considerations. In case of incomplete information, the entrant had the opportunity to independently find the necessary information, using the system of educational institutions, sources of the worldwide computer network, library resources. At the end of the special course, future specialists must present the results of their work. The following forms of work should be used at seminars and practical classes: group discussion, round table, aquarium version, trainings, etc.

Achieving the greatest effect from the use of practical classes is facilitated by the use of modern teaching methods, such as terminological and content analysis, the method of mutual tasks, academic counseling, modeling situations, trainings, etc. Teaching aids, electronic materials and manuals, slides, educational publications, educational and training maps, regulatory documents, etc. should be used as tools. The structure of the training course allows the teacher to monitor the assimilation of the material in a timely manner and to determine the level of readiness for the education of the culture of gender relations in younger schoolchildren.

In the process of seminars and practical classes, the skills of future teachers to find non-standard solutions in problematic situations of gender education that may arise in schools are developed. The introduction of active learning methods into educational activities involves stimulating students' interest in solving practical professional tasks, which, despite the conventionality of the game situation, allows participants to feel real feelings, solve tasks, and practice the necessary knowledge, skills and abilities.

Gender training is a non-traditional educational event. These are development and capacity-building trainings to raise awareness, provide the necessary knowledge and skills on gender issues and further change behavior. Gender training differs from other trainings in that it is possible to touch on personal and political topics, even if it is not planned. Basic principles of the training:

1. Involvement of all participants in the training.
2. Participation in the training must be voluntary.
3. During the training, as many interactive methods as possible should be used.

Working in a training group provides an opportunity to receive feedback, a deep awareness of one's own gender role within the framework of pedagogical activities, forms and adjusts the individual gender style of the teacher, helps to overcome gender stereotypes and prejudices, and master the techniques of gender schematization and prediction of the gender effect. Experience shows that each training participant, simulating a real pedagogical situation, uses the usual stereotypes of gender behavior, implements characteristic gender guidelines and gets the opportunity to look at himself from the outside, understand the unproductiveness of his behavior. During training, it is easier to acquire the skills of effective gender interaction, master the correct forms of emotional response and behavior. This process allows:

- expand knowledge and skills;
- implement effective approaches and methods;
- to form professional competence;
- to improve pedagogical practice.

Such trainings should occupy a special place in the training program for future primary school teachers. Learning needs should focus on four key features: knowledge, approach, skills and habits. The training effect is also evaluated through these key features.

For example, when studying the topic «Gender stereotypes in the education of younger schoolchildren», a training session should be held. Applicants should be asked to form two groups and complete the following tasks:

1. Draw a boy (girl) on a large sheet of paper.
2. Come up with a name for him or her.
3. Write down the character traits and behavioral characteristics that are considered characteristic of this gender.

4. Draw a triangle next to your thoughts and pictures. This is the gender frame, that is, the gender stereotypes that we expect from people, based on the widespread in society ideas about male and female behavior.

5. Present the results of the groups' work. In the general circle, analyze each position with the help of the question: «Can a person of the opposite sex have the same character trait or behavior?». If so, delete this item.

6. Discuss which gender stereotypes are outdated and which can violate people's rights.

Exercise «Search for difference/similarity».

The group stands in a circle. The host picks up a small object suitable for passing from hand to hand (a ball, a small soft toy) and explains the rules of the game: «The one who has this object in his hands must pass it to another participant as quickly as possible, while naming the difference/similarity with the opposite sex, and the ball is thrown to the next participant. It is necessary to start with the words «Young men or boys are different from girls (girls)». At the first stage, the differences may be purely external, later one should take into account the divergence of interests, the difference in personality traits, etc. In this way, we lead the participants to the opinion that the mentioned differences / similarities must be taken into account when interacting with the opposite sex.

An integral part of the educational process in a higher education institution is the independent research work of future specialists, which contributes to the formation of a valuable attitude towards representatives of both sexes, their mutual relations: equal treatment of girls and boys of primary school age, recognition and understanding of their gender characteristics as a value.

In the process of designing the special course «Education of the culture of gender relations», 66 hours should be allocated for extracurricular independent

research work. In this regard, it is necessary to carry out regulation and construction of various types of tasks according to the scope and terms of their execution (Table 3). Students of higher education perform these tasks independently in an arbitrary mode.

Table 3

Types of tasks in the system of extracurricular independent research work on a special course «Education of the culture of gender relations»

Extracurricular independent research work	Auditorium activity
<ul style="list-style-type: none"> – preparation for practical and seminar classes; – preparation for the survey; – home control works; – preparation of essays, reports, etc 	<ul style="list-style-type: none"> – oral work with the source; – solving situational problems; – work at lectures; – performance of practical tasks; – work at seminars; – implementation of practical training, etc.

Independent research work included:

- performance by the winners of the creative task "Typical and problematic pedagogical situations of education of younger schoolchildren in the process of gender socialization";
- creation of projects and collective or individual author's programs on the topic "Gender education of primary school students";
- increasing the level of gender competence;
- formation of own pedagogical credo;
- formation of a system of knowledge regarding gender values.

In extracurricular time, future specialists must systematically perform individual research tasks aimed at comprehensive self-development of applicants, reflective understanding of personal potential, disclosure of personal abilities, study of their qualities. For a more effective assimilation of this content, it is necessary to introduce methods, forms and means of education taking into account the peculiarities of the organization of the classroom and independent research work of the applicants.

In the future, students should familiarize themselves with the methods of gender education and experimental programs, which will be useful to them when compiling their own author's programs.

The greatest potential for gaining new experience is the participation of future specialists in scientific and practical conferences, competitions, exhibitions, etc. While preparing for these events, students should prepare reports, presentations, answers to possible questions, etc. This will contribute to their interest, the formation of self-esteem in younger schoolchildren and motivation to foster a culture of gender relations. Future teachers can be participants in similar events and take the initiative.

The successful experience of laureates participating in events should be taken into account, which will stimulate them to active educational and scientific activities: future specialists can turn to teachers for help with a request to formulate the topic of the project, articles and the problem of scientific research work.

Thus, in the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, events are held every year, within the framework of which there is a presentation by those gaining experience on the issues under investigation. They should include:

- annual student scientific and practical conference;
- competition of scientific research works of students;
- «Young Person of the Year» contest;
- a conference based on the results of practical activities.

Applicants of higher education are notified of various events at which they can present the results of their scientific achievements, and also receive individual consultations in advance.

In addition, the special course «Education of the culture of gender relations in junior high school students» aimed to implement a number of activities, the tasks of which are:

- 1) building a special course program based on the abilities, preferences and opportunities of each student;
- 2) creation of a professionally motivated environment;

3) organization of students' independent work.

The implementation of the second pedagogical condition – ensuring preparation for the development and use of gender-pedagogical games in the educational process of primary school based on the subject-object-subject approach – involves the accumulation of own experience in organizing typical and structuring problematic pedagogical situations in education the culture of gender relations among younger schoolchildren, the development of professional skills that ensure the integral dynamic formation of gender competence (knowledge, ideas; value attitude; skills, abilities); formation of skills to develop and apply gender pedagogical games based on subject-object-subject relations in the educational process of primary school.

This stage of formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren is focused on the acquisition of practical abilities and skills necessary in pedagogical activity.

Knowledge and skills acquired in the process of organizing seminars and practical classes should be implemented during pedagogical practice. Future specialists should be focused on accounting for the gender characteristics of boys/girls of primary school age; respect for the dignity of the child, his feelings and experiences; coordination of pedagogical efforts with the peculiarities of the child's psychosexual, cultural and individual development; trusting, benevolent and responsible communication of the teacher with children.

Theory and practice in the educational system are inextricably linked sides of a single learning process. The success of the formation of systems of knowledge, abilities and skills in students, as well as their understanding and awareness as a means of transforming reality, depends on how correctly and consistently the readiness of primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren is formed.

The leading tool in the formation of gender competence of students of pedagogical institutions of higher education is active practical training, which contributes to the further development and consolidation of acquired knowledge,

abilities and skills in creative pedagogical activities on specific problems of gender education of junior school students.

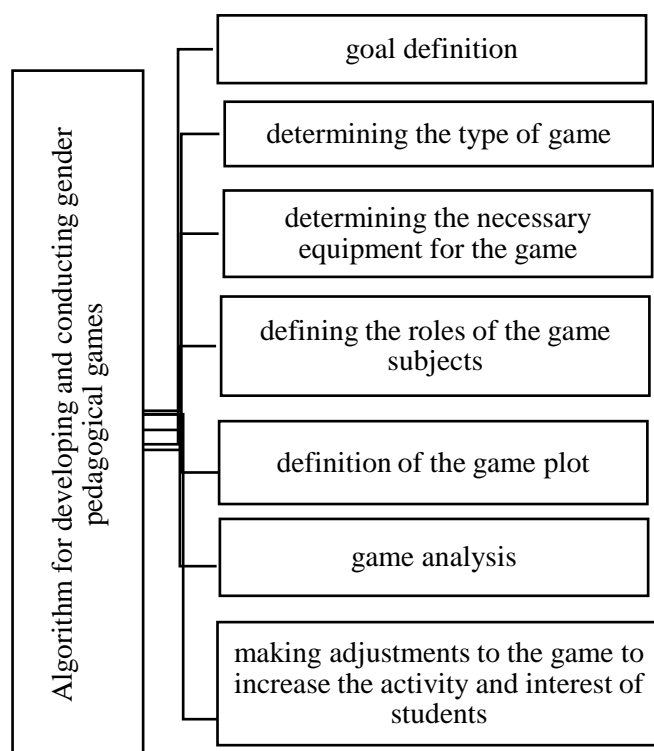
A. Kharkivska and O. Molchaniuk note that «in order to fully develop a child, it is necessary to take into account his individual level and rhythm of development, abilities, needs, opportunities, interests, difficulties, etc. This is how the organization of education is achieved on the basis of child-centrism, when the teacher focuses on each child, directs the educational process primarily to meet the needs of children» [15, p. 16].

In the process of practical training, future specialists analyze the gender behavior of children, the views of parents on the problem of gender education of boys / girls, identify mistakes made by parents in the education of their children (isolation of the child from persons of the opposite sex as a result of excessively strict upbringing; developing a contemptuous attitude towards the opposite sex; ignoring gender differences; avoiding sharp questions and ambiguous answers).

Developing and conducting various gender pedagogical games opens up a lot of opportunities for future specialists.

First of all, it is the accumulation of new gender-game experience, the expansion of methodological techniques that can be used in the context of the education of the culture of gender relations, and the solution of specific gender-educational tasks.

The algorithm for the development and implementation of gender pedagogical games includes the goal, type of game, rules of the game, game activity, roles, planning, goal implementation, as well as analysis of results in which the individual fully realizes himself as a subject (Picture 2).

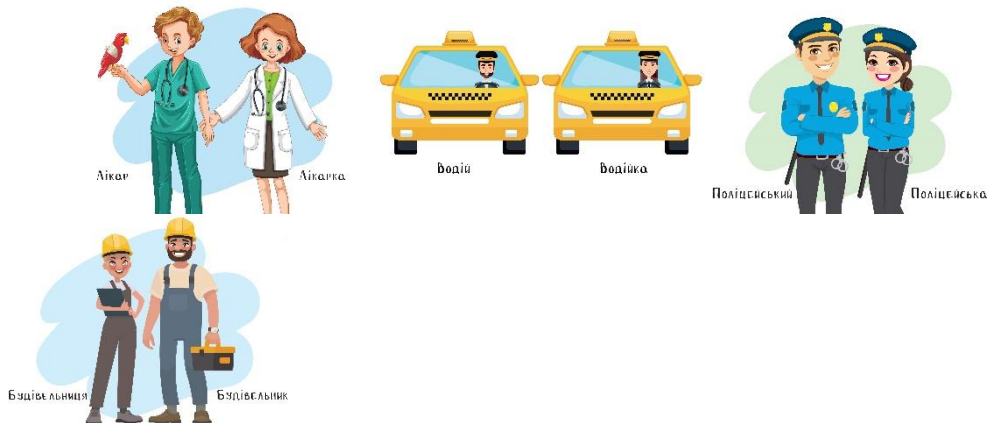
Picture 2. Algorithm for developing and conducting gender pedagogical games

The use of gender-pedagogical games based on subject-object-subject relations in Ukrainian reading lessons has a creative character. Students of higher education during practice should be offered a game in which children should unite in groups of 6–8 people. Each team receives a story picture (a picture of gender content), according to which it was necessary to make up its own story (Picture 3). Future experts noted that students of both genders enthusiastically participated, listened and complemented each other's statements. The result of the joint game activity was the stories invented by the children. This contributed to the education of the culture of gender relations among younger schoolchildren.

Picture 3. Examples of pictures for composing stories

An interesting game «Sentence Structures» should be held at the Ukrainian language lesson. The course of the game is aimed at students placing pictures with the names of professions (words-nouns) belonging to male and female professions on their tables. The task for children is to jointly compose a story about these professions and what place men and women occupy in them (Picture 4).

Picture 4. Drawings for the game «Make sentences»

The game «Collect the chain» in the lesson on the subject «I explore the world» is aimed at forming children's ideas about the age-related development of a person and the ability to distribute everyone's responsibilities. The children will be asked to lay out the cards in the «correct» sequence, and then to write a story about their family and everyone's duties to them (Picture 5). The cards chosen by the children will lie in a closed box. Children will not know who gets which card.

Picture 5. Drawing for the game «Collect the chain»

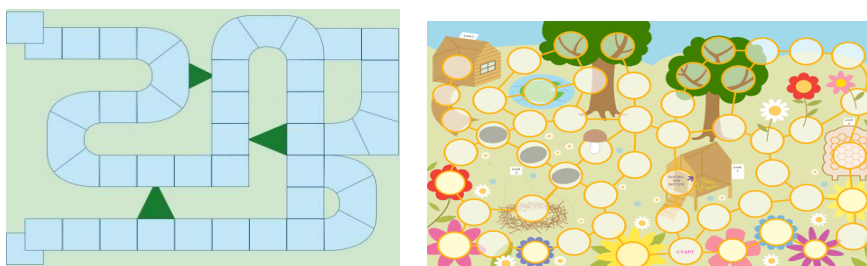
In the Ukrainian language lesson, during the study of the topic «Suffix», the didactic game «Names affectionately» will be played, the purpose of which is to cultivate a friendly attitude towards children of the opposite sex. Pupils will be given the task of changing the names of their friends (boys – girls and vice versa) using the endearing suffixes «-ochk», «-enk», «-ik», «-ko» (Dmytryk, Darynochka, Vasylenko), Serhiiko).

A wonderful opportunity for joint activities of children of different genders in lessons of various subjects is provided by game tasks made of Lego blocks. At first, the students were offered simple tasks: to lay out the number or letter they are studying from the bricks (there are only six bricks in the set, one child will not have enough of them to complete the task, so they need to interact together, combining the bricks), and then more complex ones, in the execution of which they use they built models of stations, ships, cars, shops, hospitals, hairdressers, etc. In story role-playing games, as well as dramatization games, when schoolchildren first build the scenery together, they create fairy-tale heroes from the constructor. Staging a mini-show on a LEGO stage helps children in reading lessons better understand the story line, practice retelling or communication skills.

Lessons built within the framework of projects are a collective, free creative activity of a searching nature. Each child participates in the planning of the future construction, is responsible for his part of the work, has the opportunity to express his opinion about the content and goals of this project. So, in the project on the topic

«My area, natural resources», the synopsis of the topic should be suggested to be reproduced with the help of Lego blocks.

Board games are also successful in mathematics lessons («Multiplication and Division Table», «Fractions», «Magnitudes»), Ukrainian language («Main clauses», «Noun», «Adjective»), literary reading (students create a game based on with the read text, create a game for reading with prediction), on the subject «I explore the world» («Animals and plants of the area», «Traffic rules», «Rules of behavior in public places», «In the world of professions»).

Picture 6. Templates for creating board games

An addition to board games was the creation of own comics, which were also effectively used during lessons in elementary school. The task of the younger students was to independently invent the plot, characters, add the lines of the characters and the words of the author. At the same time, the teacher adapted the task to the studied material. For example, in the lesson of the Ukrainian language during the study of the construction of an interrogative sentence, the mandatory task was: to ask the right question. The comics on the topics «Bullying», «National traditions», «Friendship of boys and girls», «The world of boys and girls» turned out to be creative.

Such a game method as quests is gaining great popularity. Game-quest as a unique form of educational activity combines various types of motor, cognitive-research, productive, communicative activities. A huge plus in conducting such games is the joint work of all participants. After completing one task, children receive a prompt to complete the next one, which is an effective means of increasing motor activity and motivational readiness for learning and research.

Students of higher education should develop an interdisciplinary quest «Only together», which involves tasks on topics of different subjects. Particular attention should be paid to tasks aimed at forming children's knowledge about the gender characteristics of the opposite sex. During the first task, students had to find an analogue to the names of professions. Cards with the names of various professions are offered, and schoolchildren must name a similar profession name of a woman or a man (firefighter-firefighter, postman-postman, saleswoman-saleswoman, etc.). In addition, to name analogues of professions, children must make sentences with one pair of words. When completing the next task of the quest, Lego cubes should be offered, on which words are attached, which, when assembled correctly, form sentences (Boys and girls in our class are real friends; Children in our class are always happy to help each other.; we do everything in our class together). The following tasks were interesting because the children were asked to create a collage from photos of their class. For this, the students had photos of all their classmates and a blank sheet of paper. Children's feedback about the sequence of the arrangement of drawings on a sheet of paper indicates that the classroom has a friendly atmosphere and mutual assistance.

It should be noted that during preparation for the development and use of gender-pedagogical games, which implement the process of integrating learning and raising the culture of gender relations in younger schoolchildren, future specialists should learn to develop training sessions and conduct them in classroom sessions. So, for example, the following measures should be used:

–«Equal rights and opportunities» (goal: orient children to gender equality; develop a sense of self-worth; form gender identity; educate mutual support, understanding of equal rights of different sexes);

–«Let's be friends with boys, be friends with girls» (goal: to introduce children to the process of the manifestation of friendly relations between boys and girls; to consider the types of feelings; to develop communication skills with the opposite sex; to cultivate friendliness);

–«In the world of professions» (purpose: to introduce children to existing professions; to emphasize the fact that there are no female and male professions – there are people's professions; to encourage the choice of a future profession; to cultivate respect for people of different professions);

–«Boys' and girls' world» (goal: to draw attention to the place of boys and girls in society; to teach to see positive qualities in every person; to cultivate respect for representatives of different sexes);

–«My hobby and hobby» (purpose: to familiarize children with the concepts of «hobby», «hobby»; to reveal the abilities and talents of students; to teach children to tell about themselves, their preferences; to educate humanity, love of work; to try their hand at various fields activities);

–«We are partners» (goal: to teach children to cooperate with each other, to solve problems together; to foster a positive attitude towards people; to explain to students the need to be patient with others;);

–«Day of Tolerance» (goal: to increase the level of awareness of younger schoolchildren on issues of tolerance; to teach them to establish relationships on a friendly basis; to cultivate respect for the opinions of others, not to offend those around them; to determine positive and negative character traits; to lead children to the conclusion that both sexes are similar and can do both good and bad deeds);

–«What's new in famous fairy-tale characters» (goal: to identify gender stereotypes in fairy tales and to explain to students the existing outdated ideas and norms about men and women (their mandatory qualities, norms of behaviour and life purpose)).

Education seekers should also pay attention to the organization of various forms of gender educational work with students' parents. The main goal of the activities of future teachers during the period of pedagogical practice is the application of the acquired knowledge and skills of mastering the methods and actions of gender-educational activities.

The search for effective ways of forming gender competence allowed us to develop the following measures for parents of junior high school students:

parents' meetings «Child-parental values in modern families», «What a good dad!» (Exhibition of photos on this topic, information about the role of the father in the family and his role in raising children; solutions to pedagogical situations; contest «Parental dishes»);

- master class «Organization of theatrical activities taking into account the gender characteristics of children of primary school age»;

- contests «Mom, Dad, I – a sports family!», «Mom, Dad, I – a friendly family!», «The most reading family!», «The best dish of the family kitchen»;

- the promotion «Five minutes of reading before bed» (selection of content depending on gender role specificity), «Let's feed the birds» (joint production of feeders with parents);

- short-term projects «Dad can ...», «Mother's School»;

- joint holidays and leisure activities «Defenders of the Fatherland», «Mother's Day», «Mother is the most important word»;

- consultation «Boys play, girls play», «We raise a boy, we raise a girl»;

- visual materials: attractions, cheat sheets for parents on creating a favourable family atmosphere, advice for parents «What can you play with your child», folders – movement «The role of the family in the communicative development of the child», «If the family has a boy and girl».

In the process of introductory pedagogical practice, it is necessary to get acquainted with the work experience of primary school teachers, conduct pedagogical observations and analyze the organization of the process of raising children in the process of gender socialization; keep diaries of observations of gender role behaviour of boys/girls; make a psychological and pedagogical description of children, taking into account their sexual characteristics.

The described activities will contribute to the familiarization of students with gender issues in the professional activities of primary school teachers, the formation of the experience of educating the culture of gender relations in younger schoolchildren, as well as the development of reflection on professional activities.

Organized in accordance with the developed pedagogical conditions, the process of forming the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren allowed the candidates to overcome the obstacles that arose in the process of professional training, contributed to the understanding of personal and professional image, the realization of male/female individuality, and the formation of gender competence of future teachers. specialists.

Conclusion. Therefore, the pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers for the education of the culture of gender relations in younger schoolchildren are: the formation of the teacher's gender competence based on the integration into the content of the educational disciplines of gender topics; providing training for the development and use of gender-pedagogical games that implement the process of integrating learning and raising the culture of gender relations in younger schoolchildren who implemented:- introduction of gender issues into the educational process; determination of the common goal of education on the basis of cultural, gender and personal-activity approaches; updating the content of education; integration of gender issues in educational disciplines of cycles of general and professional training; development and implementation of gender pedagogical games based on subject-object-subject relations in the educational process of primary school.

References:

1. Bekh, I. D. (2012). *Osobystist' u prostori dukhovnoho rozvytku*. [Personality in the space of spiritual development: teaching]. Kyiv : Akademydav [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (2009). *Teoretyko-prykladnyy sens kompetentnisnoho pidkhodu u pedahohitsi* [The theoretical and applied meaning of the competence approach in pedagogy]. Kyiv : Vykhovannia i kultura [in Ukrainian].
3. Bekh, I. D. (2015). *Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti* [Selected scientific works. Personality education: in the 2nd class]. Chernivtsi : Bukrek. [in Ukrainian].

4. Bekh, I. D. (2003). Vychovannia osobystosti [Personality education]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
5. Bezkorovaina, O. V. (2010). Teoretyko-metodychni zasady vykhovannia kultury osobystisnoho samostverdzhennia v ranniomu yunatskomu vitsi. [Theoretical-methodical principles of education of the culture of personal self-affirmation in early youth]. *Doctor's thesis*. Rivne. [in Ukrainian].
6. Chernilevskyi, D. V. (2010). Metodolohiia naukovoii diialnosti [Methodology of scientific activity]. Vinnitsa : Vyd-vo AMSKP [in Ukrainian].
7. Havrysh, I. V. (2006). Teoretyko-metodolohichni osnovy forsuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [Theoretical and methodological bases of forcing the readiness of future teachers for innovative professional activity]. *Doctor's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].
8. Henderna abetka dlya OHS [Gender alphabet for CSOs]. Marketplace. Retrieved from <http://surl.li/ogzgzk> [in Ukrainian].
9. Hirnychosta, P. P. & Tytarenko, T. M. (Eds.). (2001). Psykholohiia osobystosti: slovnyk-dovidnyk [Personality psychology: dictionary-reference]. Kyiv : Ruta. [in Ukrainian].
10. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv [in Ukrainian].
11. Ilina, O. O. (2018). Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do vykhovannia kultury hendernykh vidnosyn u molodshykh shkolariv z pozytsii systemnoho pidkhodu [Formation of the readiness of future primary school teachers to educate the culture of gender relations in younger schoolchildren from the standpoint of a systemic approach]. *II Vseukrainska naukovo-praktychna internet-konferentsiia z mizhnarodnoiu uchastiu «Pidhotovka maibutnikh pedahohiv u konteksti standartyzatsii pochatkovoii osvity» – II All-Ukrainian scientific and practical internet conference with international participation «Training of future teachers in the context of standardization of primary education»*. Berdiansk. 70–74 [in Ukrainian].

12. Ilina, O. O. (2019). Henderna osvita v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv novoi ukrainskoi shkoly [Gender education in the professional training of future teachers of the new Ukrainian school]. *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information*. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne». Bordeaux. 45–47 [in Ukrainian].

13. Ilina, O. O. (2018). Kompetentnisnyi pidkhid do vykhovannia kultury hendernykh vidnosyn u molodshykh shkoliariv [Competency approach to education of the culture of gender relations in younger schoolchildren]. «*Dosvid i problemy orhanizatsii sotsialnoi ta zhyttievoi praktyky uchniv i studentiv na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu do osvity*» – International Scientific and Practical Conference «Experience and problems of organizing social and life practice of students and students on the basis of a competent approach to education». 257–259 [in Ukrainian].

14. Ilina, O. O. (2019). Pryntsypy formuvannia hendernoï kultury molodshykh shkolyariv [Principles of formation of gender culture of junior high school students]. *East European Scientific Journal*, 10 (50), 3, 18–23 [in Ukrainian].

15. Kharkivska, A. A., & Molchaniuk, O. (2023). Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School. *Image of the Modern Pedagogue*, (2(209)), 12–18. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) [ukr].

16. Kharkivska A. (2023) Observance of academic integrity – the modern ethics of future teachers. *Current issues in modern science*. 7 (13). 716– 724. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-716-724](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-716-724) [ukr].

17. Kikinezhdi, O. M. & Kiz, O. B. (2009). Formuvannia hendernoï kultury molodi: nauk.-metod. materialy do treninhovoyi prohramy [Formation of gender culture of youth: Scientific and Methodological Materials to the Training Program]. Ternopil : TNPU [in Ukrainian].

18. Kravets, V. P. (2003). Henderna pedahohika [Gender Pedagogy]. Ternopil : Jura [in Ukrainian].

19. Litvinova, O. V. (2010). *Henderna psykholohiia* [Gender psychology]. Luhansk.
20. Lozova, V. I. & Trotsko, H. V. (2002). *Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia* [Theoretical foundations of education and training]. Kharkiv . «OVS» [in Ukrainian].
21. Males, L. V. (2004). *Osnovy hendernoho analizu v dystsyplinakh sotsiohumanitarnoho tsyklu* [Basics of gender analysis in the disciplines of the socio-humanitarian cycle]. Kyiv : Zlatohrad [in Ukrainian].
22. Mandryk, L. M. (2009). *Problema vykhovannia hendernoi kultury v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [The problem of gender culture education in general educational institutions]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Herald of Cherkasy University*, 166, 97–101 [in Ukrainian].
23. Moiseiuk, N.Ye. (2001). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv [in Ukrainian].
24. Muntian, I. S. (2004). *Hendernyi pidkhid u profesiynii pidhotovtsi studentiv vyshchykh pedahohichnykh zakladiv* [Gender approach in professional training of students of higher pedagogical institutions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
25. Oksa, M. M. (2004). *Heneza vyvchennia zahalno pedahohichnykh dystsyplin u vuzakh Ukrayiny v XX stolitti* [Genesis of the study of general pedagogical disciplines in universities of Ukraine in the 20th century]. Melitopol : MDPU [in Ukrainian].
26. Otych, O. M. (2009). *Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychnyi i metodychnyi aspekty*. [Art in the system of development of creative individuality of the future teacher of professional training: theoretical and methodological aspects]. I. A. Ziaziun (Ed.). Chernivtsi : Zelena Bukovyna [in Ukrainian].
27. Petrenko, O. B. (2011). *Henderni pidkhody do osvity ta vykhovannia v istorii vitchyznianoï shkoly i pedahohiky (XX st.)* [Gender approaches to education and upbringing in the history of national school and pedagogy (XX century)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

28. Petrychenko, L. O., Kharkivska, A. A. & Rohanova, M. V. (2022) Osoblyvosti stanovlennia indyvidualnoho stylu profesiinoi komunikatsii maibutnikh uchyteliv v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of the formation of the individual style of professional communication of future teachers in the conditions of martial law]. Enrichment of the pedagogical cluster of educational services. Kharkiv-Praha : Publishing house OKTAN PRINT s.r.o.. 36–54 [in German].

29. Piekhota, O. M. & Starieva, A. M. (2007). Osobystisno oriientovane navchannia: pidhotovka vchytelia [Personally oriented learning: teacher training]. Kyiv . «Ilion» [in Ukrainian].

30. Ponimanska, T. I. (2006). Teoretyko-metodychni zasady humanistychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Theoretical and methodological principles of humanistic education of preschool children]. Rivne : RDHU [in Ukrainian].

31. Ponomarova, H. F., Petrychenko, L. O., Poliakova, I. V. & Kharkivska, A. A. (2019). Tekhnolohii rozvytku kreatyvnykh zdibnostey maibutnikh uchyteliv [Technologies for the development of creative abilities of future teachers]. Kharkiv [in Ukrainian].

32. Ponomarova, H. F. (2014). Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka [Education of the future teacher: theory and practice]. Kharkiv [in Ukrainian].

33. Rastryhina, A. M. (2004). Rozvytok teorii vilnoho vykhovannia u vitchyznyanii i zarubizhnii pedahohitsi kintsia XIX – pershoi polovyny XX stolittia [The development of the theory of free education in domestic and foreign pedagogy at the end of the XIX – the first half of the XX century]. *Doctor's thesis*. Kyiv : Ruta [in Ukrainian].

34. Savchenko, O. Ya. (1997). Dydaktyka pochatkovoï shkoly [Didactics of primary school]. Kyiv : Abrys [in Ukrainian].

35. Savchenko, O. Ya. (2009). Vykhovnyi potentsial pochatkovoï osvity [Educational potential of primary education]. Kyiv : Bohdanova O. M. [in Ukrainian].

36. Shtefan, L. V. & Tarasenko, O. P. (2011). Systemnyi analiz yak osnova doslidzhennia innovatsiinykh system [System analysis as a basis for the study of innovative systems]. *Pedahohika i psykhohihiia – Pedagogy and psychology*, 4, 114–124 [in Ukrainian].

37. Smolyar, L. O. (2003). Prohres ta perspektyvy zhinochykh i hendernykh doslidzen v Ukraini [Progress and prospects of women's and gender studies in Ukraine]. *Problemy osvity – Problems of education*, 36, 9–41 [in Ukrainian].

38. Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Hender: realii ta perspektyvy v ukrainskomu suspilstvi» [All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Gender: realities and prospects in Ukrainian society»]. (2003). Kyiv : Foliant [in Ukrainian].

39. Zhelezniak, O. V. (2010). Tekhnolohii hendernoho vykhovannia yak osnova nabuttia profesiinonii kompetentnosti suchasnoho pedahoha [Technologies of gender education as a basis for acquiring professional competence of a modern teacher]. *Naukovi pratsi – Scientific works*, 123, 136, 59–63. [in Ukrainian].

40. Ziaziun, I. A. (2011). Pedahohichne naukove doslidzhennia v konteksti tsilisnoho pidkhodu [Pedagogical scientific research in the context of a holistic approach]. *Porivnialna profesiina pedahohika – Comparative professional pedagogy*, 1, 19–30. [in Ukrainian].

UDC 378.015.31:316.752(045)

**IMPLEMENTATION OF THE STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF
THE SYSTEM OF EDUCATION OF SOCIAL VALUES IN FUTURE
TEACHERS OF PRE-SCHOOL EDUCATION**

© Kapustina O.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-19

The article proves the relevance of education of social values in future teachers of preschool education, which should lay the foundations of the child's moral, aesthetic, physical, and environmental development. Based on the results of surveys and scientific-pedagogical analysis, a

conclusion was made about the importance of social values in the development of the personality of the future teacher of preschool education. The process of implementation of the structural-functional model of the system of education of social values in future teachers of preschool education is presented. The article highlights the content of educational components, presents one of the classes of the special course and educational activities with the use of group forms of work and interactive methods. In order to achieve the expected result, methods and forms of work with future teachers of preschool education were introduced to educate them in social values: work in small groups, workshop, case method, method of panel, plenary discussion, «carpet of ideas», 6x6x6, «flying posters». The practical significance of the research results lies in the possibility of using them to increase the effectiveness of the education of social values in future teachers of preschool education, in particular, through the implementation of a structural-functional model of the system of education of social values in future teachers of preschool education.

Key words: social values, education of social values, future teachers of preschool education, structural and functional model, system.

Капустіна О. «Упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти».

У статті доведено актуальність виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, які мають закладати основи морального, естетичного, фізичного, екологічного розвитку дитини. За результатами опитувань та аналізу науково-педагогічної зроблено висновок про важливе значення соціальних цінностей у розвиток особистості майбутнього педагога дошкільної освіти. Представлено процес реалізації структурно-функціональну моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. У статті висвітлено змістове наповнення освітніх компонентів, представлено одне із занять спецкурсу та виховних заходів із застосуванням групових форм роботи та інтерактивних методів. Для досягнення очікуваного результату рекомендуємо впроваджувати методи та форми роботи з майбутніми педагогами дошкільної освіти щодо виховання у них соціальних цінностей: робота в малих групах, воркшоп, кейс-метод, метод панельної, пленарної дискусії, «килим ідей», 6x6x6, «летючі плакати». Практична значущість результатів дослідження полягає в можливості їх використання задля підвищення ефективності виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти, зокрема, через упровадження структурно-функціональної моделі системи виховання соціальних цінностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Ключові слова: соціальні цінності, виховання соціальних цінностей, майбутні педагоги дошкільної освіти, структурно-функціональна модель, система.

Relevance of research. Elements of destabilization of the political, economic and social spheres of human life in the world in general and in Ukraine in particular became a catalyst for the reorientation of the values of society and the young generation. There is a need to rethink the solution to the problem of raising socially significant values of the younger generation, which today, unfortunately, are formed based mainly only on their needs and interests. As a result, these values act as a determinant when choosing areas of professional and social activity.

The process of upbringing plays an integral role in the formation of an individual, and it is also a «key factor of the general cultural policy carried out by the state in close cooperation with the public» [8, p. 59].

During October-November 2018, in order to study the attitude of the participants of the educational process to the problem of raising social values (SV) in kindergarten of the Kharkiv region, we conducted a questionnaire, in which 94 educators from 35 kindergartens.

The survey showed that the majority of teachers (78%) expressed readiness to implement the main tasks of the development of modern education. At the same time, they called fulfilling the requirements of the Basic component of preschool education (93%), preparing children to study in the New Ukrainian School (89%), and implementing the competency approach in the educational process (74%) as the most important tasks in their work. At the same time, the education of social values was prioritized by a smaller number of survey participants (68%).

93% of educators identified regulatory and legal documents as benchmarks in their activities, 78% identified educational needs of pupils, and only 40% identified social values education. Valuable for our research are the results of educators' answers to questions about the upbringing of children.

According to the overwhelming majority of educators, first of all, such SVs as respect for others (89%), dignity (83%), tolerance (81%), initiative (79%) – responsibility (73%) etc. should be cultivated. The majority of respondents recognize the importance of the education of the above-mentioned social values in everyday life and pedagogical activities, but they also prefer other factors: 76% of educators named fundamental knowledge, 69% – the ability to adapt to modern conditions, 63% – entrepreneurship, which are undoubtedly necessary for a person to realize in modern life.

Within the scope of the survey, educators were asked to determine their level of awareness in matters of social values education. The survey showed that the majority of respondents (69%) characterized it as sufficient, and only 12% – as high, while the rest – (19%) – as average. At the same time, 53% of the respondents

answered that they would like to learn more about the methods of values education, and 34% admitted that they need help with the use of education methods in practice.

A similar study was also conducted among students of Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, which included 138 people.

The survey showed that only 47% of those seeking education consider values education to be a priority area of work for a preschool teacher. Among the qualities necessary for realization in modern life, a larger number of respondents gave priority to entrepreneurship (84%), fundamental knowledge (73%) and a smaller number to initiative (64%), responsibility (68%).

At the same time, the majority of respondents preferred the education of such values as respect for others (73%), dignity (71%), tolerance (68%).

In addition, 83% of those seeking education consider it necessary to cultivate SV in themselves. At the same time, 64% defined their level of SV education as sufficient, 15% as high, and 53% expressed a desire to increase it.

So, based on the results of research, the following conclusions can be drawn:

1. The majority of educators expressed readiness to fulfill the modern tasks of educational development, but showed insufficient understanding of their implementation in practice, in particular, education of SV.

2. The majority of interviewees consider the need to educate children as a priority, both among future preschool teachers (FTPE) and among those who work in preschool education. At the same time, they do not consider this direction to be the primary guide in the educator's activity.

3. Among the personal qualities necessary for realization in modern life, educators and students of education name those that make up SV: respect, dignity, tolerance, initiative, responsibility. However, fundamental knowledge and entrepreneurship are preferred.

4. Both educators and students of education need methodical assistance in mastering and using in educational activities the methods of education of SV.

5. The vast majority of those seeking education are motivated to cultivate SV in themselves, and more than 50% expressed a desire to increase their level of SV education.

According to the results of the questionnaire, the need for purposeful education of SV in FTPE was clarified. We consider the implementation of the structural-functional model of the education system of SV in the FTPE into the educational process of the institution of higher education to be an effective way to solve this problem.

Analysis of basic research and publications. The works of I. Bekh, A. Sbrueva, O. Sukhomlynska, H. Ponomaryova, G. Shevchenko, L. Yaroschuk and others are devoted to the problem of educating future teachers. M. Roganova, O. Khoroshaylo and others clarified the role of value education and value orientations in the educational process of a higher education institution; O. Alexandrova, D. Matsko, V. Tsytko studied the process of education of humanistic values; the essence of the concept of «value» was considered by H. Aslanov, V. Busel, I. Vishnevsky, O. Horbenko, L. Denisyuk, S. Yermakova, A. Kadiyevskaya, O. Nevmerzhytska, V. Shynkaruk. Different categories of values, in particular spiritual, moral, democratic, national, pedagogical, were reflected in the studies of P. Dulin, S. Kostyukov, O. Molchaniuk, O. Padalki, A. Chagovets, I. Yakovenko. In the works of Yu. Kornytska, R. Kostenko, the process of formation of social values in future specialists is considered. The effectiveness of the implementation of system models in the educational process is proven in the works of A. Prokopenko, H. Ponomaryova, A. Kharkivska, H. Shaparenko and others.

The purpose of the article is to highlight the process of introducing the structural-functional model of the system of education of social values in future preschool teachers into the educational process.

Presenting main material. Today, during the teaching of educational components in various educational programs, as a result of insufficient attention to the problems of education of SV, future teachers lose their value orientations and spiritual component. For our research, the works devoted to social values, which were

studied by T. Alekseenko, I. Meizhis, O. Ostapenko and V. Ryashko, are of great value.

In particular, in the work of T. Alekseenko [25, p. 32–33] found out that SV act as a component of social life, universally binding rules of conduct that set the limits of what is permitted, the violation of which is accompanied by certain sanctions.

As the scientist notes, SV are perceived and realized by a person in 3 aspects: in ideal expression as a system of ideals; in concrete verbal – in the form of certain rules and norms; in a concrete practical way – in the form of acquired qualities, in their practical embodiment and implementation through human behavior.

Unfortunately, the scientist singles out only solidarity, trust, tolerance, and authority among the basic SV.

In his work, I. Meizhis [18] emphasizes the role of values in social evolution. The researcher carried out an analysis of the value of modern societies, in particular Ukrainian; research methods are presented.

Given the fact that the object of the study is the process of education of SV in FTPE, the works dedicated to the education of values deserve attention.

Studying the problems of education of SV in FTPE in the theory and practice of pedagogical science, we will analyze the works of O. Dolzhenko, V. Kuznetsova, M. Roganova, and O. Khoroshaylo, who investigated the problems of education of values in future specialists.

V. Kuznetsova in his dissertation work «Formation of humanistic values in future teachers» [15, p. 6, 18] on the basis of a historical-genetic analysis of philosophical and psychological-pedagogical literature, determined the essence and content of humanistic values as signs of the spiritual culture of the teacher's personality, revealed the main trends in the formation of humanistic values in future teachers. The researcher presented the method of determining the level of humanistic values and the system of forming humanistic values in future teachers.

However, there is a need to develop methods of education of other types of values related to socio-political factors, as well as criteria for their measurement.

In the dissertation work «Education of spiritual values among student youth in a multicultural space» by O. Dolzhenko [3, p. 2] thoroughly researched the problem of education of spiritual values among student youth.

According to the scientist, the education of spiritual values among student youth of pedagogical institutions is aimed at education through spiritual mentoring, an organized cultural and multicultural space that contributes to harmonization, the formation of the inner world, the most important condition for the safety of society is the presence and preservation of a system of cultural and spiritual values, which constitute the valuable meaning of human existence.

This opinion is correct, because the educational process is proposed to be built on the basis of the principle of democracy and subject-subject interaction, which meets the requirements of today, and a modern teacher is a mentor who helps an individual to develop the best qualities.

M. Roganova in his dissertation work «Theory and practice of spiritual culture education among students of higher educational institutions by means of cultural disciplines» [22, p. 4] highlights the problem of education of values in the context of education of spiritual culture. The scientist proves that modeling a holistic image of a graduate of higher education – an intellectual, scientists are united in the fact that a graduate must first of all be a person of culture, that is, a free, humane, spiritual person, oriented to the values of world and national culture, capable of creative self-realization in the world of cultural values, to ethical self-regulation and adaptation in a changing socio-cultural environment.

O. Khoroshaylo [12, p. 9–10] in the dissertation work «Education of spiritual and moral values in students with physical disabilities» characterized the content of educational activities through the teacher's perception of students with physical disabilities as partners in interaction; harmonization and humanization of relations between young people with special needs and society through the pedagogy of the higher education environment; predominance of the emotional aspect over the informational one.

The analysis of the scientific work made it possible to come to the conclusion that the humanization of the educational process is an important condition for the education of values. And although the work of O. Khoroshaylo has a narrow specificity, as it is aimed at solving the problem of educating spiritual and moral values in students with limited physical capabilities. The conclusions from this work will be taken into account by us in further research.

The problem of education of value orientations in future specialists is investigated in the works of O. Horbenko.

In the dissertation work «Education of value orientations of student youth by means of oriental martial arts» O. Horbenko [4, p. 57, 32] it is emphasized that the education of value orientations among student youth should correspond to the social and cultural demands of society, which will remain relevant in the future life of a young person.

The scientist considers value orientations as a concentrated expression of the interests and needs of an individual, as a set of social attitudes compared to the real conditions of activity, and also draws attention to the fact that it is on the basis of value orientation that an individual chooses a line of behavior and solves vital issues. The main function of value orientations, the researcher defines the regulation of behavior as a conscious action in certain social conditions.

The above is a confirmation of the thesis regarding the importance of values education for FTPE.

The dissertation work «National values in the educational process of a comprehensive school» by I. Lebid [16, p. 8], which examines the problem of education of national values based on an axiological approach in the educational process of a comprehensive school in modern conditions.

Among the methods of education of national values, I. Lebyd prefers the explanation of values, guided discussion, value action, value analysis, school workshop, training, game modeling.

In our opinion, some of them, such as discussion, game simulation, workshop, training can be used in work with FTPE.

In accordance with the research algorithm and with the aim of clarifying the degree of development of the problem of values education in FTPE, we will analyze the scientific works of M. Kaikova, V. Lyapunova, O. Monke, O. Sokolovska, T. Tanko, N. Tararak, which are dedicated to the problems of education in FTPE.

O. Sokolovska [24, c. 331] notes that the education of future teachers of primary and secondary education in a stable orientation to values involves the discovery and thorough research of «unknown pages» of the history of pedagogy in order to acquaint students with the traditions and values of the Ukrainian people; expansion of opportunities for raising the level of general culture of education seekers, organization of various cultural events and ensuring free access of education seekers to attend such events.

We consider it necessary to take into account the opinion of the scientist when looking for ways to increase the effectiveness of the upbringing of SV in FTPE.

The work of M. Kaikova [5, p. 76], which highlights the practical aspects of education of life values of bachelors of preschool education. In particular, the scientist focuses on the modern conduct of classes for future teachers of preschool education, which involves innovative interactive learning. Such training should be based on the study of the inner nature of the participants of the educational process, since, according to the scientist, values should be formed on the basis of personal experience, when the general becomes subjective.

The approach proposed by the scientist to the organization of the educational process in higher education institutions should be taken into account when determining the pedagogical conditions for the education of SV in FTPE.

In the dissertation work «Theoretical and methodological principles of training future educators for the moral and spiritual education of preschoolers by means of fiction» O. Monke emphasizes the role of values, in particular it is noted: «knowledge and cultural values, which are transmitted in the process of learning, are interpreted in accordance with the reality of another generation (students), during which their very essence can be transformed» [19, c. 66].

A. Kharkivska aptly noted that «for pedagogical workers, value orientations are formed – the basis of the personality structure, which is the strategic goal of his professional activity, directs the emotional and motivational worldview and cognitive system of behavior, influences the content and orientation of his needs, motives and interests» [9, p. 57].

V. Lyapunova, L. Dobrovolska and others emphasized the importance of education of values and value orientations of the future educator: «A stable and consistent set of value orientations determines the optimal choice of methods and methods of self-improvement, the overall effectiveness of this process, the development of such qualities as integrity, reliability, loyalty certain pedagogical principles and ideals, the ability to willful efforts to achieve personal perfection, an active professional position» [17, p. 109].

T. Tanko and N. Tararak [26, p. 6] determine the components of the value systems of future educators of preschool education institutions: values associated with the individual's assertion of his role in the social sphere; values that satisfy communication needs; values that focus on the self-development of creative individuality; values that allow self-realization; values that make it possible to satisfy practical needs.

Among the scientific works devoted to the problem of education of social values, the dissertation work of Yu. Kornytska «Education of social values in students of higher technical educational institutions» deserves attention [14, p. 9–10].

To solve it, the content and organizational support of educational work was developed, the content of which is presented in the program of educational hours «Education of social values in students» and the program of engaging students of education in various socially valuable activities «Social activity in action». The researcher proposed pedagogical conditions for the humanization of the educational environment through the cultivation of relationships aimed at the formation of the unity of knowledge, experiences and behavior in the students of education based on the formed system of social values.

However, in the work, attention is paid to the education of SV in future specialists of the technical field, the peculiarities of training and education of those who receive education in the humanitarian direction are not taken into account, in particular, pedagogical higher education institutions.

1. Having analyzed the works devoted to the education of values and social values in particular, it can be concluded that SV play an important role in the formation of an individual and are significant in the process of personal growth [2, 6, 7].

Note that «a professional approach to teacher education is the reflection of knowledge about the profession of «teacher» as a developing integrity in professional standards and the state educational standard, in the activities of educational institutions and education authorities on the basis of a phased value harmonization of the requirements for professional pedagogical activity of all interested parties» [11, p. 227].

That is why, in order to ensure a purposeful influence on the personality of the student of education, his value development, the structural and functional model of the SV education system was introduced into the educational process of higher education institutions in FTPE.

During the implementation of the structural and functional model of the system, improvements were made to the content of the working curricula of the educational components «General pedagogy», «Preschool pedagogy», «History of pedagogy and social preschool education», new forms and methods of work were introduced during lecture and seminar classes, various types of pedagogical practice and extracurricular activities. Thus, the content of the work training programs of the educational components was aimed, in particular, at the education of the students of personal qualities, in particular SV, as well as at the acquisition of FTPE competencies necessary for the implementation of professional activities.

In particular, the study of the educational component «General pedagogy» of the Ministry of Education under the educational and professional program (EPP) of the preparation of bachelors in the specialty «Preschool education» of the first year,

111 d of the group during the study of the topics «Subject and tasks of pedagogy», «Education as a system of purposeful activity of a teacher», «Methods of education», «Forms of organization of education», «Principles of didactics» provided for an increase in the level of education of SV according to the motivational-orientational criterion (emotional-value component) and acquisition by the acquirers of competences that consisted in the ability to build social interaction according to the principles of tolerance, non-valuation another person; resolve conflict situations and provide support in new, problematic and crisis situations, guided by social values; ability to self-organize and motivate further professional activity; work on the basis of social values in a team, self-organize, motivate and unite representatives of various professional and social groups for the effective solution of current tasks; the ability to tolerate; able to demonstrate readiness to work with the subjects of the educational process in a multicultural, multi-ethnic, multilingual environment, guided by social values; show respect for diversity and multiculturalism; the ability to act on the basis of ethical guidelines and reasoning and in any professional and life situations to use the principles and norms of ethics, cultural rules of behavior in relations with adults and children based on universal and national, social values, norms of social morality [20].

The study of this educational component made it possible to increase the motivation of education seekers under the EPP training of bachelors in the specialty «Preschool education» of the first year of the 111 d group to educate their own SV, to specify the tasks for further self-education and self-development of the individual. The purpose of the educational component «General pedagogy» is to provide the basic theoretical and practical training of FTPE to fulfill the qualification duties of a teacher of an educational institution capable of effective implementation of the educational process using the achievements of modern pedagogical science. And since the fulfillment of qualification duties is impossible without his awareness of the need to educate and self-educate SV, to achieve a high level of their upbringing, therefore, during the conduct of training sessions from this educational component, the goal was to increase motivation to educate SV for further professional activity. In

order to implement this task within the formative stage of the pedagogical experiment, students were offered a number of problem situations in order to find optimal ways to solve them.

It should be noted that in order to increase the effectiveness of the use of the educated potential of the course, the problem of SV was constantly updated during the study of such issues as the subject and tasks of pedagogy; principles of learning; essence and content of the education process; education methods; characteristics of the main areas of education; organizational forms of educational work.

The result of the study of the educational component «General pedagogy» was: the deepening of the students' understanding of the importance of applying in practice the acquired theoretical knowledge about SV and the development of the ability to make a rational selection of methods and tools that contribute to the improvement of SV education, thanks to the use of the case method during training sessions; formation of awareness of the need to carry out an analysis of the education process and its results, including the level of education of children, the ability to determine measures aimed at its improvement, to solve creative tasks, which was facilitated by the wide use of panel discussions on the topics «Values of a modern educator», «European values and Ukrainian pedagogy», «Child as a value», «Social values through the eyes of youth», etc.; development of the ability to argue one's pedagogical position, showing respect for another point of view, tolerance, respectful attitude to the interlocutor, which was achieved by using plenary discussions in the process of studying the discipline on such topics as «Education on values is important. Why?», «Tolerance as a social value», «Social values and personality development», «Values as the basis of human spirituality», etc.

Mastering by students of education under the EPP training of bachelors in the specialty «Preschool Education» of groups such as 211 d (second year), 311 d (third year), 411 d (fourth year) of the content of the educational component «Preschool Pedagogy» during the study of content modules «General basics of preschool pedagogy», «Game and toy», «Preparation of the child for schooling», «Interaction of the family and the preschool institution in the education of children» provided for an

increase in the level of upbringing of children of preschool age according to the cognitive-activity criterion (in particular, improving their skills in carrying out the process of education of SV in preschool children), which contributes to the identification of the level of education of SV in FTPE according to the cognitive component of the structure of SV of FTPE, as well as the acquisition of competencies that consisted in the ability to understand the meaning of culture as a form of human existence; able to be guided in their professional activities by universal, national cultural and social values; the ability to communicate effectively, to produce discourses taking into account representatives of different age and social groups and adhering to social values; the ability to constructively cooperate with families and the public, organize and implement joint interaction with psychologists and the family on issues of education, training and development of preschool children, taking into account social values; jointly with public organizations to develop and implement cultural and educational programs aimed at improving preschool education in Ukraine, to increase the social significance and attractiveness, authority and influence of the profession through modern information and communication technologies [20].

The purpose of the educational component «Preschool Pedagogy» is to train highly qualified preschool education specialists capable of comprehensive development of a child's personality using the assets of folk pedagogy and achievements of pedagogical science and advanced practices of preschool education. In view of this, it was foreseen: the use of workshops to study the peculiarities of education of SV in preschool children in the context of the implementation of the general principles of preschool pedagogy, methods of education of SV in preschool pedagogy, the importance of SV for personality education in preschool age, education of SV in preschool children in Educators of the content of this educational component; analysis of the features of the use of role-playing and theatrical games for the education of SV in preschool children during practical classes; covering at seminar classes the issues of the interaction of the child care family in the upbringing of SV in preschool children, the role of SV in preparing a child for schooling, the

continuity between the links of preschool and primary education in the upbringing of SV in preschool and junior school-aged children.

The result of the study of the above-mentioned issues was the acquisition by the students of education of the skills: to demonstrate knowledge about the education of SV in accordance with the content and structure of the educational process in the primary school, to select methods, techniques, means of education of SV in preschool children, to determine their educational effect, to evaluate the effectiveness of their use and to argue the appropriateness the use of appropriate methods of education of preschool children thanks to the use of problem situations during educational classes; to organize play activities of children in different age groups, which involves the education of SV, to use pedagogical innovations and achievements of domestic and foreign pedagogical thought for the education of SV in preschool children, to form subject-subject relations with preschool children taking into account SV, why the involvement of FTPE in group forms of work contributed.

The content potential of the educational component «History of Pedagogy and Social Preschool Education» was also used by students of the EPP for the preparation of bachelors in the specialty «Preschool Education» of such groups as 311 d (third year), 411 d (fourth year), which made it possible to raise the level of education SV in FTPE according to the cognitive component of the structure of SV in FTPE (cognitive-activity criterion), and also contributed to the acquirers of competences that consisted in the ability to understand the meaning of culture as a form of human existence; able to be guided in their professional activities by universal, national cultural and social values; the ability to tolerate; able to demonstrate readiness to work with the subjects of the educational process in a multicultural, multi-ethnic, multilingual environment, guided by social values; show respect for diversity and multiculturalism; the ability to act on the basis of ethical guidelines and reasoning and in any professional and life situations to use the principles and norms of ethics, cultural rules of behavior in relations with adults and children on the basis of universal and national, social values, norms of social morality [20].

During the educational process from the specified educational component when studying the topics «School and pedagogy of the Middle Ages and Renaissance», «Western European pedagogy of the era of modern times and enlightenment» content module «History of foreign school and pedagogy», topics «School and pedagogy of Kyivan Rus (IX-XIV century)» of the content module «History of the national school and pedagogy», as well as the topic «Establishment of education in Ukraine and the development of public preschool education at the modern stage» of the content module «Ukrainian school and public preschool education of the 20th century. Education and preschool education of the modern stage» education seekers were offered to consider the following issues: 1. The role of SV in the formation of education as a special form of human activity. 2. Education of SV during the time of Kyivan Rus, in the Middle Ages, Renaissance, New Age and Enlightenment. 3. Peculiarities of SV education in the pedagogical systems of A. Makarenko and V. Sukhomlynskyi. 4. SV in the 21st century.

The study of the first question included highlighting the main regularities of the historical-pedagogical process and the influence of SV on their formation. Consideration of the process of education in the historical context involved the analysis and comparison of SV of different eras, the study of the development of SV through the prism of historical events. Acquaintance with the pedagogical heritage of A. Makarenko and V. Sukhomlynskyi was aimed at forming the understanding of the FTPE of the role of the team and labor in the education of SV, socially active personality and the influence of the nature of the native region on the education of SV. During the study of SV in the 21st century, a comparative analysis of past and present values was carried out; influence of SV on modern personality.

In order to generalize knowledge about SV in the process of studying this educational component, after each topic, students were offered to write an essay, which contributed to improving the skills of competently forming an opinion, structuring the information received, giving examples, formulating conclusions and determining perspectives. The use of the content resource of the educational process in practical and seminar classes during the study of the educational component

«History of pedagogy and social preschool education» contributed to the increase of knowledge about the development of pedagogical thought in the education of preschool children, achievements of the historical and pedagogical process regarding the education of preschool children in the practice of modern preschool education; the acquisition of the ability to evaluate and a critical attitude to SV, which are outdated in the new socio-cultural conditions; to show a sense of respect for the world and national pedagogical heritage. As a result, students learned to analyze the process of education of SV in different countries in different historical eras.

Mastering the content of the above-mentioned educational components allowed students to acquire knowledge about SV, methods of education in working with children, as well as develop the ability to demonstrate SV in life and pedagogical situations.

The implementation of the structural and functional model of the system of SV FTPE provided for the creation of pedagogical conditions: ensuring comprehensive humanization and humanization of the educational process; the focus of the SV education process on the achievement of education seekers' awareness of the need for SV education through the introduction of the special course «Education of social values in future preschool teachers» into the educational process.

Comprehensive humanization and humanitarianization of the educational process contributed to the development of communication skills, increased social activity, the formation of a stable public position, motivation to identify and nurture personal SV and included: the implementation of humanistic ideas in the educational process, compliance with the principles of humanity in working with students; the focus of the educational process on revealing the creative potential of education seekers, the development of critical thinking and education of SV, including humanity, hard work, honesty, justice, mercy, etc.; reliance on SV when building subject-subject relations between the teacher and the learner; the interaction of the participants of the educational process with the observance of norms of behavior based on the principles of humanism and social values, in particular, respect for others, tolerance, sensitivity, kindness; avoiding manipulation of the consciousness of

those seeking education and imposing stereotypes of thinking; implementation of the principles of differentiation and individualization in the educational process; involvement of students in various activities that involved interpersonal communication; giving priority to the self-development and self-education of the person seeking education; construction of an individual development trajectory of FTPE; supporting the activity and initiative of education seekers.

L. Prytulyak emphasizes the importance of the humanistic orientation [21, p. 128]. The scientist defines the main factor of personally-oriented professional education as the development of a future specialist during the active interaction of training participants, taking into account their experience, personal characteristics and the specifics of the educational environment of higher education institutions.

We consider it expedient to take into account the opinion of domestic scientists regarding the fact that a decisive feature of modern education is its focus on the student of education, by which scientists understand that the training of a specialist depends on the extent to which the training process allows them to satisfy various needs [13, p. 245].

To implement this pedagogical condition, both in the learning process and outside the classroom, a number of educational activities were held on the following topics: «Values of the information society», «Modern youth and social values», «My social values», «Social values in the space of higher education institutions» , «Educating social values in preschoolers». During the above-mentioned events, interactive learning methods were widely used, among which preference was given to panel and plenary discussions, debates, «carpet of ideas», «6x6x6» methods. Individual conversations were also held.

The second pedagogical condition provided for the orientation of the SV education process to the achievement of education seekers' awareness of the need for SV education through the introduction of the special course «Education of social values in future preschool teachers» into the educational process. The relevance of the development of the author's special course is due to the increase in the role of SV in the modern era of socio-political reforms, the preference for subject-subject

interaction and personally-oriented learning, taking into account the individual characteristics of the students of education in the process of educational activity, as well as the need for students to realize the priority of education SV in their further pedagogical activity, meeting their needs in raising the level of upbringing of their own SV. The main concepts of the course are «values», «universal human values», «universal European values», «social values», «amplification of child development». The thematic plan of the special course is presented below (table 1).

Table 1

Thematic plan of the special course «Education of social values in future teachers of preschool education»

Names of content modules and topics	Number of hours					
	everything	including				
		l	p	s	ind.	i.w.
1	2	3	4	5	6	7
Content module 1. Social values in the modern dimension						
Topic 1. The importance of social values in life and professional activity		2				
Topic 2. The essence of the concept of «social values»		2				
Topic 3. Relationship of social values with generally defined values		2				
Topic 4. Connection of social values of Ukrainian society with pan-European and pan-human values				2		
Together according to content module 1	14	8	–	2		4
Content module 2. Basic approaches to education of social values in future teachers of preschool education						
Topic 5. Social values: should we educate or not				2		
Topic 6 I know, I can, I will			2			
Topic 7. Modern teacher and social values			2			
Topic 8. The role of amplification of child development in the education of social values of preschool children		2				
Topic 9. Partial programs aimed at raising social values in preschool children			2			
Topic 10. Social values in kindergarten			2			
Together according to content module 2	16	2	6	2		10
Total hours:	30	10	6	4		10

The study of the above-mentioned topics of this special course was aimed at increasing the motivation of education seekers to educate SV, mastering knowledge about SV, forming skills to use SV in various types of activities, to reflect on SV upbringing.

The first content module «Social values in the modern dimension» provided for the formation of general motivation for the education of key SV (kindness, truth, justice) and increasing the level of knowledge regarding the essence and structure of SV.

The implementation of the content of this module made it possible to solve the following tasks:

- actualization of the role and importance of SV education;
- familiarizing students with types of values (material, socio-political, spiritual) and concepts of «values», «social values»); the relationship of social values with generally defined values;
- research of the process of formation of values of Ukrainian society in the context of its socio-historical development; introducing the relationship between the values of Ukrainian society and the European and human values;
- deepening the understanding of the identity of the Ukrainian people and SV, which are common to the peoples of Europe and the whole world;
- consideration of examples of situations, the solution of which requires knowledge about SV, as well as clarification of the values of Ukrainian society in comparison with European and universal values.

The study of the second content module was aimed at self-education of children's children, development of the skills of FTPE to educate children's children's children's children.

The mastery of the topics of this module by the students involved:

- familiarization with the concepts of «education», «education of values», «education of social values», «methods of education of SV»;
- clarifying the role of self-education in the development of a teacher's personality; design of the individual trajectory of personal development of education seekers; identifying the level of knowledge about SV and the ability to educate them, as well as outline the prospects for their further education;

- clarifying the role of a modern teacher in the formation and development of a child's personality; formation of the skills of education seekers to correlate personal qualities that should be inherent in a modern teacher and SV;

- generalization of the knowledge of education seekers regarding the peculiarities of preschool child development; definition of the concept of «amplification of child development»; awareness of the role and importance of amplification of child development in the education of SV in primary and secondary schools;

- study of the structure of Bazovyi komponent doshkilnoi osvity, its content, in particular the invariant and variable part; familiarization with the requirements and criteria for assessing preschool maturity, the concept of «partial programs»;

- work with partial programs; elucidation of the influence of a teacher's SV upbringing on the development of preschool children.

In order to attract each student of education to work and with the aim of increasing the general level of upbringing of SV in FTPE, during the training sessions of the special course, various forms and methods of work were used, namely: work in small groups, workshop, case method, method of panel, plenary discussion, «carpet of ideas», 6x6x6, «flying posters».

The specified methods contributed to the formation of an understanding of the implementation of educational tasks in practice, in particular, education of SV.

To increase the level of upbringing according to UK-1, the motivational and value component and understanding of the meaning of different categories of values (health, love, etc.) during the study of the topic «The connection between the values of Ukrainian society and pan-European and pan-human values» within the framework of work in small groups the plenary discussion method was used.

The work was carried out according to the following algorithm:

1. Association of higher education seekers into 4-6 groups of 4-6 people each.
2. The participants of the group receive a task from the tutor, according to the topic, which involved familiarization with the values of Ukrainian society, both past and present, pan-European, pan-human values.

3. Determination of the method of presentation of the results of the group's work and the time for completing the task.

4. Selection of a speaker by the group participants, who will take notes of the discussion process and then present the results.

5. Work on the implementation of the task, during which the tutor monitored the work of the groups, compliance with the regulations.

6. Presentation of completed tasks by group speakers.

7. Collective discussion of the results of each group by all participants, comparison of values, their analysis and generalization.

8. Summary.

To clarify the role and formation of self-education skills (UK-1. The ability to understand the meaning of culture as a form of human existence) and increase the level of upbringing according to the motivational and value component when studying the topic «Social values: do we educate or not?» a panel discussion was used, during which students of education had the opportunity to express and justify their views on the education of SV in the modern conditions of the development of society.

During the practical session on the topic «I know, I can, I will» the «carpet of ideas» method was used, which involved working in groups according to the following stages:

1st stage – identification of problems;

2nd stage – search for solutions;

3rd stage – individualization of actions (identification by students of education of specific steps to solve problems);

The 4th stage is the selection of ideas (individual decision-making regarding what will be done exactly and what can be classified as promising directions for solving a given problem).

The use of this method was supposed to ensure an increase in the level of upbringing according to UK-10. The ability to act on the basis of ethical guidelines and considerations, the cognitive component, as well as the formation of the skills of

education seekers to be guided by SV in various types of activities. For this purpose, at the beginning of the class, each FTPE was asked questions to which they had to provide reasonable answers: «Do I know what social values are?», «Am I able to introduce them in various situations?», «Will I be guided by them in the future?». Then the students were asked to analyze problematic situations, independently determine ways to solve them and provide answers to the same questions that were asked at the beginning of the class.

To improve the skills of self-education and self-regulation of behavior based on SV, raising the level of upbringing according to UK-9. and the «flying posters» method was used as a reflective component during the practical session «Modern Teacher and Social Values».

The lesson using this method was conducted according to the following algorithm:

1. Room preparation: placement of tables in the shape of a corner.
2. Formulation of the problem to be solved: «Difficulties in education and self-education by modern teachers of social values».
3. Uniting education seekers into 3 groups.
4. Determination by the participants of specific actions that will contribute to solving the problem and recording them on the received sheets (within 10 minutes).
5. Each group passes its poster clockwise to the other.
6. Acquaintance of the group that received the poster with its content and addition of their own ideas (without removing the previous ones). Marking questionable judgments by pasting a card with a question or proposition.
7. Repeated transmission of posters until they return to the group that started preparing them.
8. Acquaintance of the group that received its poster with the work of other participants and the selection of 3-5 ideas that are determined to be the most interesting.
9. Presentation of their posters by each group in turn.

In order to increase the level of upbringing according to SC-9, the cognitive component, to foster the skills of FTPE to educate in preschoolers of SV during the lesson on the topic «Partial programs aimed at the education of social values in preschool children», the 6x6x6 method of work was used.

The work was carried out in two stages.

At the first stage, each group received a separate task that required familiarization with different types of partial programs. The members of the group were asked to jointly analyze the programs and present their results to the participants of other groups.

At the second stage, the composition of the groups was changed in such a way that in each new group there were representatives of all the groups of the first stage. First, each participant presented the results of previous work, and then in new groups, a task was performed that required the use of knowledge or skills acquired in the first stage.

Let's consider in detail the course of the lesson on the topic «Partial programs aimed at raising social values in preschool children».

The purpose of the training session was to determine the role of partial programs in the education of SV and provided for the implementation of the following tasks:

1. Acquaintance of education seekers with the partial programs used in the kindergarten.
2. Analysis of partial programs in accordance with the requirements of preschool education and the tasks of educating children of preschool age.
3. Elucidation of the influence of the content of partial programs on the upbringing of SV in preschool children.

The structure of the lesson included an introductory part, during which the teacher actualized the problem of education of SV in the FTPE, familiarization of the students with partial programs and summing up the results.

The introductory part emphasized significant changes in education that characterize its modern development. Attention was focused on the need to

implement the tasks of modern educational reforms, in particular, the preparation of preschool children for the New Ukrainian School, which includes the formation of values. To solve this task, it was proposed to use partial educational programs that contribute to the development of preschoolers, the education of values and social values in particular.

Education seekers were also introduced to the definition of partial programs as programs that reflect one or more close directions along the educational lines of Bazovyi komponent doshkilnoi osvity, and can also act as a supplement to the invariant and/or variable component of complex programs, as well as independently determine the tasks and content of the variable component of Bazovyi komponent doshkilnoi osvity.

Among the programs aimed at education of SV, the following stood out:

- social and financial literacy program for preschool children «Aflatot»;
- «The limitless world of play with LEGO»;
- the program for the development of social skills of effective interaction of children from 4 to 6-7 years old «Learning to live together»;
- «Computer literacy for toddlers»;
- «Media education for preschoolers»;
- «Tales and paints».

At the end of the actualization of the above-mentioned topic, a conclusion was made about the use of partial programs as an effective means of educating children, since their introduction into the educational process allows for in-depth work with preschoolers in this direction.

The result of the class was the acquisition by the students of higher education of experience in analyzing educational programs and raising their level of awareness in the issue of education of sv.

In order to increase the level of knowledge about SV, upbringing according to UK-5. (Ability for effective communication, as well as the cognitive component) all lectures were conducted in the form of workshops.

Below are screenshots of the presentation slides of the lesson, which demonstrate games that FTPE can use in the educational process with preschool children to educate SV.

The use of a special course, forms, work methods (work in small groups, workshop, case method, method of panel, plenary discussion, «carpet of ideas», 6x6x6, «flying posters», etc.) made it possible to increase the level of education in all components of the structure of SV FTPE and selected competences, as well as to realize the need to realize in modern life and pedagogical professional activity, along with fundamental knowledge and entrepreneurship, the personal qualities that make up SV: respect, dignity, tolerance, initiative, responsibility.

Since the achievement of a positive result of the education of SV in FTPE is influenced by the formed adequate self-assessment of the students of their level of education, considerable attention in working with the students of education was paid to the formation and development of skills to carry out self-analysis of SV.

For this purpose, as well as to increase the level of upbringing according to UK-8. (The ability to self-organize and motivate further professional activity. The ability to work on the basis of social values in a team and a reflective component) during the training sessions, the assessment by the teacher and the self-assessment by the students of the level of upbringing of the SV were carried out twice according to the qualitative model developed by us, with further comparison of the obtained results using correlation analysis.

Recently, correlational analysis has become widespread in pedagogical activity. The results of the correlation analysis are the basis for making scientifically based decisions and are used both during monitoring studies at the national and regional levels, as well as in the analytical activities of educational institutions.

N. Seleznyova and others [23, p. 140] for the purpose of correlation analysis determine a quantitative measure of the statistical relationship between two features. Scientists draw attention to the fact that during the correlation analysis, the dependence itself, its magnitude and direction is revealed, but the reasons for the dependence between the investigated characteristics are not established.

During the correlation analysis, the correlation coefficient is calculated, which indicates the degree of linear dependence between the indicators.

M. Bobrovsky and others note: «The correlation coefficient (r), calculated according to certain formulas, shows the extent and nature of this dependence. It varies within $[-1 \div +1]$.

If the value of the coefficient falls into the interval $|0.7 \div 1|$, then the correlation between the phenomena is significant, it must be taken into account when organizing the educational process.

If the value of the coefficient varies within $|0.5 \div 0.7|$ – the correlation is noticeable.

The value of the coefficient from 0 to 0,5 indicates the absence of correlation between the values. A negative value of the coefficient indicates an inversely proportional relationship between the studied phenomena» [1, p. 103].

Therefore, correlation analysis provides an opportunity to detect discrepancies between indicators, in particular between assessment and self-assessment.

Below is Table 2 based on the results of the assessment and self-assessment, which shows the data on the level of upbringing of SV in the FTPE of the experimental group (on the example of students of the fourth year of higher education in the specialty «Preschool Education» of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council).

Table 2

The results of the preliminary assessment and self-assessment of the education level of SV in FTPE according to the qualitative model

№ Student	Rating	Self-esteem
1	2	3
1	0,59	0,63
2	0,67	0,93
3	0,57	0,59
4	0,32	0,28
5	0,34	0,59
6	0,78	0,53
7	0,49	0,61

8	0,69	0,75
9	0,53	0,31
10	0,59	0,53
11	0,76	0,81
12	0,43	0,59
13	0,38	0,67
14	0,53	0,85
15	0,28	0,63
16	0,67	0,69
17	0,60	0,63
18	0,48	0,51
19	0,73	0,76
20	0,37	0,41
21	0,48	0,54
22	0,78	0,97
23	0,34	0,38

The MS Excel spreadsheet was used to calculate the correlation coefficient.

The value of the correlation coefficient according to the results of the preliminary assessment and self-assessment of the education level of SV in the FTPE according to the qualitative model was 0,62, which indicates a noticeable, but not significant correlation. This means that there is a discrepancy between teacher assessment and self-assessment in a significant number of students.

Based on the results of the correlation analysis, an interview was conducted with those education seekers in whom significant discrepancies between the indicated indicators were observed, and tasks related to the further education of SV were determined.

Repeated measurement of indicators of the level of upbringing of SV according to qualitative models showed a significant increase in the adequacy of self-esteem among education seekers.

The results of re-assessment and self-assessment of the education level of SV in FTPE are presented in Table 3.

**Results of re-assessment and self-assessment of the level of education of SV
in FTPE according to the qualitative model**

№ Student	Rating	Self-esteem
1	0,63	0,65
2	0,71	0,70
3	0,63	0,65
4	0,35	0,37
5	0,41	0,50
6	0,80	0,78
7	0,53	0,57
8	0,73	0,78
9	0,57	0,53
10	0,63	0,65
11	0,78	0,80
12	0,43	0,59
13	0,41	0,58
14	0,58	0,61
15	0,35	0,40
16	0,71	0,69
17	0,63	0,61
18	0,56	0,51
19	0,75	0,78
20	0,41	0,39
21	0,53	0,56
22	0,78	0,97
23	0,38	0,41

Correlation analysis revealed a significant increase in the correlation coefficient: according to the results of repeated assessment and self-assessment, the indicator was 0,91, which indicated a significant correlation.

Consequently, the self-assessment of SV upbringing of the majority of education seekers began to correspond to the assessment of the teacher.

Within the framework of the implementation of the structural-functional model of the SV in the FTPE, the possibilities of pedagogical practice were used to increase the level of education of the SV in the FTPE according to all components of the structure of the SV in the FTPE.

Pedagogical practice plays an important role in the education of SV: «pedagogical practice ensures the consolidation of theoretical knowledge, promotes professional growth, comprehensive development of the personality, and also reveals the spiritual potential of a young person, and therefore is inseparable from the process of education in a higher education institution» [10, p. 146]. During various types of pedagogical practice, students generalize the acquired theoretical knowledge, and also, performing the duties of an educator, acquire the abilities and skills necessary for the implementation of pedagogical activities, the level of spiritual culture of FTPE increases, which encourages the conscious use of SV in various situations. For this purpose, students were offered observation while working with children, based on the results of which they performed the following task according to the following plan: description of the pedagogical situation; analysis of the factors that caused this pedagogical situation; the teacher's actions to resolve the pedagogical situation; SV, which the teacher relied on to resolve the pedagogical situation; conclusion about the role of social values in professional activity. During the pedagogical practice, FTPE had the opportunity to apply their knowledge of SV in working with preschool children, and also acquired the ability to use educational methods in pedagogical activities.

Conclusions. An analysis of scientific and pedagogical literature was carried out regarding the state of research on the problem of education of social values in theory and practice, and the influence of SV on personality development, their role in the theory and practice of pedagogical science was clarified. The relevance of education of SV in FTPE, which should lay the foundations of the child's moral, aesthetic, physical, and environmental development, has been proven. of pedagogical science and revealed the necessity of introducing a structural-functional model of the education system of SV in FTPE with the aim of increasing the level of education of SV in FTPE in the educational process of higher educational institutions of pedagogical direction. a structural and functional model of the system of education of social values of future teachers of preschool education was implemented. The content of the educational components «General pedagogy», «Preschool pedagogy», «History

of pedagogy and social preschool education» was implemented, the special course «Education of social values in future teachers of preschool education» and educational activities using group forms of work and interactive methods were held.

References:

1. Bobrovskiy, M. V., Horbachov, S. I. & Zaplotynska, O. O. (2020). Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity [Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in an institution of general secondary education]. Kyiv : Derzhavna sluzhba yakosti osvity, 240 [in Ukrainian].

2. Denysiuk, L. M. (2009). Problema sutnosti tsinnosti u naukovykh doslidzhenniakh [The problem of the essence of values in scientific research]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Ser. Pedagogika, Psykholohiia – Bulletin of the National Aviation University. Ser. Pedagogy, Psychology*. Kyiv : Nats. aviats. un-t «NAU-druk», 2, 132 [in Ukrainian].

3. Dolzhenko, V. O. (2006). Vykhovannia dukhovnykh tsinnosti u studentskoi molodi v polikulturnomu prostori [Education of spiritual values among student youth in a multicultural space]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk. 20 [in Ukrainian].

4. Horbenko, O. V. (2018). Vykhovannia tsinnisnykh oriientsatsii studentskoi molodi zasobamy skhidnykh yedynoborstv [Education of value orientation of student youth by means of oriental martial arts]. *Candidate's thesis*. Starobilsk, 279 [in Ukrainian].

5. Kaikova, M. M. (2017). Formuvannia zhyttievnykh tsinnosti bakalavriv doshkilnoi osvity na riznykh typakh zaniat iz muzychnoho mystetstva [Formation of life values of bachelors of preschool education in different types of classes in musical art]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Herald of Cherkasy University*, 17–18, 74–80 [in Ukrainian].

6. Kapustina, O. I. (2018). Problema formuvannia spilnykh tsinnosti u ditei doshkilnoho viku maibutnimy vykhovateliamy v protsesi pedagogichnoi praktyky

[The problem of the formation of common values in preschool children by future educators in the process of pedagogical practice]. *Konkurentnospromozhnist vyshchoi osvity ukrainy v umovakh informatsiinoho suspilstva – Competitiveness of Ukrainian higher education in the conditions of the information society*, 442–443 [in Ukrainian].

7. Kapustina, O. I. (2019). Znachennia vykhovannia sotsialnykh tsinnosti u maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity v inkluzyvnomu osvitnomu prostori [The importance of nurturing social values in future teachers of preschool education in an inclusive educational space]. *Stvorennia inkluzyvnoho prostoru zakladu osvity v konteksti rozbudovy suspilstva rivnykh mozhlyvosti v Ukraini – Creating an inclusive space of an educational institution in the context of building a society of equal opportunities in Ukraine*, 102–105 [in Ukrainian].

8. Kharkivska, A. & Kharkivskyi, V. (2021). Vykhovannia hromadianskoi ta pravovoi vidpovidalnosti suchasnoi osobystosti – protses vidrodzhennia natsii [Education of civil and legal responsibility of a modern individual is a process of rebirth of a nation]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Ser. Pedagogical Sciences.*, 3, 57-62. Retrieved from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4322> [in Ukrainian].

9. Kharkivska, A. (2021). Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal*, 55–58. Retrieved from http://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2021/02/DSJ_44_2.pdf [in Ukrainian].

10. Kharkivska, A. A. & Molchaniuk, O. M. (2020). Znachennia pedahohichnoi praktyky dlia vykhovannia sotsialnykh tsinnosti u maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity [The importance of pedagogical practice for the education of social values in future teachers of preschool education]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*. Kharkiv : UIPA, 68, 141–150 [in Ukrainian].

11. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O. & Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding

and substantiating directions for quality renewal of content and process, Rio de Janeiro, Brasil, 15, 3, 218–232 [in English].

12. Khoroshailo, O. S. (2008). Vykhovannia dukhovno-moralnykh tsinnostei u studentiv z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostiamy [Education of spiritual and moral values in students with limited physical abilities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk, 20 [in Ukrainian].

13. Khrykov, Ye.M., Kharkivska, A.A., Ponomarova, H.F. & Uchitel, A.D. (2019). Modeling the training system of masters of public service using Web 2.0. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education*, Kryvyi Rih, Ukraine, 2643. 237–252. Retrieved from <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6387> [in English].

14. Kornytska, Yu. A. (2011). Vykhovannia sotsialnykh tsinnostei u studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Education of social values among students of higher technical educational institutions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 19 [in Ukrainian].

15. Kuznetsova, V. H. (2001). Formuvannia humanistychnykh tsinnostei u maibutnykh vchyteliv [Formation of humanistic values in future teachers]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk, 20 [in Ukrainian].

16. Lebid, I. V. (2002). Natsionalni tsinnosti u vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly (teoretyko-metodolohichni aspekt) [National values in the educational process of an international educational school (theoretical and methodological aspect)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 21 [in Ukrainian].

17. Liapunova, V. A. (2015). Bazovi polozhennia kontseptsii pidhotovky maibutnykh pedahohiv do formuvannia tolerantnosti u ditei starshoho doshkilnoho viku [Bazovi polozhennia kontseptsii pidhotovky maibutnykh pedahohiv do formuvannia tolerantnosti u ditei starshho doshkilnoho viku]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*. Kryvyi Rih, 159–165 [in Ukrainian].

18. Meizhys, I. A. (2008). Tsinnosti i sotsialna evoliutsiia suspilstv [Values and social evolution of societies]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly – Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla*, 71 [in Ukrainian].

19. Monke, O. S. (2020). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh vykhovateliv domoralno-dukhovnoho vykhovannia doshkilnykiv zasobamy khudozhnoi literatury [Theoretical and methodological principles of training future teachers of moral and spiritual education of preschoolers by means of fiction]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 48 [in Ukrainian].

20. Osvitno-profesiina prohrama «Doshkilna osvita» dlia pidhotovky bakalavra [Educational and professional program «Preschool education» for bachelor's training] (2019). ker. proektnoi hrupy M. V. Rohanova ; Komun. Zakl. «Kharkiv. humanitar.-ped. akad.» Kharkiv. oblrady. Kharkiv, 72 [in Ukrainian].

21. Prytuliak, L. M. (2020). Osobystisno-profesiinyi rozvytok studentiv pedahohichnoho zakladu vyshchoi osvity [Personal and professional development of students of a pedagogical institution of higher education]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and advanced educational schools*, 68, 2, 126–130 [in Ukrainian].

22. Rohanova, M. V. (2011). Teoriia i praktyka vykhovannia dukhovnoi kultury u studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv zasobamy kulturolohichnykh dystsyplin [Theory and practice of education of spiritual culture in students of higher educational institutions by means of cultural disciplines]. *Doctor's thesis*. Luhansk, 470 [in Ukrainian].

23. Seleznova, N. P., Seleznova, N. V. & Seleznov, S. V. (2012). Koreliatsiinyi analiz navchalnoho protsesu na prykladi pidsumkovykh otsinok uchniv [Correlational analysis of the educational process on the example of students' final grades]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut» Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika – Bulletin of the National Technical*

University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». Philosophy. Psychology. Pedagogy, 1, 139–145 [in Ukrainian].

24. Sokolovska, O. (2013). Formuvannia tsinnisnykh oriientyriv maibutnikh vykhovateliv na zasadakh pedahohichnoi spadshchyny A. S. Makarenka [The formation of value orientations of future educators on the basis of the pedagogical heritage of A. S. Makarenko]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Ser. Pedahohichni nauky – The origin of pedagogical skill. Ser. Pedagogical sciences*, 11, 326–331 [in Ukrainian].

25. Sotsialni tsinnosti maloi hrupy shkoliariv [Social values of a small group of schoolchildren]. (2012). T. F. Aliksieienko (Eds.). Kyiv : Pedahohichna dumka, 180 [in Ukrainian].

26. Tanko, T. P. & Tararak, N. H. (2018). Sotsialno-pedahohichni aspekty formuvannia zahalnoliudskykh tsinnosti u maibutnikh vykhovateliv zakladiv doskilnoi osvity [Socio-pedagogical aspects of the formation of Zahalnolyudsky values in future teachers of preschool education institutions]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty – Means of educational and research work*, 50, 100–114 [in Ukrainian].

УДК 378.091.2:005.342]-048.23(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

© Кузнецова О. В.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-20

У статті висвітлено реалізацію технології формування інноваційного стилю професійної діяльності майбутнього вчителя, що була логічним продовженням процесу професійно-педагогічної підготовки. Технологію розроблено з урахуванням поетапності формування інноваційного стилю професійної діяльності, у якій кожний етап є цілісною системою змісту, форм і методів роботи з майбутніми педагогами. Описано завдання кожного етапу, освітні компоненти й види освітньої діяльності, під час яких відбувається

формування пошукових характеристик, реалізація основного змісту навчального матеріалу, форм, за допомогою яких відбувається підготовка до інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційний стиль професійної діяльності, технологія формування інноваційного стилю професійної діяльності майбутнього вчителя, заклад вищої освіти, здобувачі вищої освіти, майбутні вчителі.

Kuznetsova O. «Implementation of the technology of forming the innovative style of professional activity of the future teacher».

The article highlights the implementation of the technology of forming an innovative style of professional activity of the future teacher, which was a logical continuation of the process of professional and pedagogical training. The technology was developed taking into account the step-by-step formation of an innovative style of professional activity, in which each stage is a complete system of content, forms and methods of working with future teachers. The task of each stage, educational components and types of educational activity, during which the search characteristics are formed, the main content of the educational material is implemented, and the forms that are used to prepare for innovative activity are described.

Keywords: innovative style of professional activity, technology of formation of innovative style of professional activity of the future teacher, institution of higher education, students of higher education, future teachers.

Актуальність дослідження. Важливу функцію в реформуванні системи освіти України виконує вчитель, оскільки модернізація сучасної школи пов'язана з його освіченістю, інтелектом, талантом, творчим потенціалом, рівнем загальної та професійної культури тощо. Необхідною умовою професійної успішності майбутнього вчителя початкових класів на сучасному етапі розвитку освітньої системи є сформованість інноваційного стилю його діяльності, що забезпечує ефективну реалізацію процесів навчання, виховання та розвитку молодших школярів.

Інноваційний стиль професійної діяльності майбутнього вчителя формується та розвивається в процесі залучення здобувачів вищої освіти до різноманітної діяльності інноваційного характеру (освітньої, науково-дослідницької, виховної). Засвоєні майбутнім фахівцем алгоритми та способи усталеної педагогічної діяльності актуалізуються в процесі величезної кількості нестандартних, непередбачуваних ситуацій, розв'язання яких вимагає постійного внесення змін, корекцій і врегулювання, що спонукає вчителя до виявлення інноваційного стилю діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Філософські, концептуально-методологічні засади інноваційних процесів та проблеми організації освітнього процесу в інноваційних закладах освіти досліджували С. Гончаренко, І. Зязюн,

В. Моляко, Н. Ничкало, В. Паламарчук, Л. Петриченко, Г. Пономарьова, О. Попова, О. Савченко, А. Харківська тощо. Проблеми управління інноваційними закладами освіти порушено в працях Л. Даниленко, Л. Ващенко, Г. Єльнікової тощо.

Мета статті: висвітлити особливості технології формування інноваційного стилю професійної діяльності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. На формувальному етапі педагогічного експерименту перевірялась ефективність технології формування інноваційного стилю професійної діяльності. Так, завданням була підготовка до його формування, що, на наш погляд, буде виражатися:

– в умінні майбутніх учителів виявляти стильові особливості, що свідчать про початок формування певного стилю діяльності;

– у наданні допомоги здобувачам вищої освіти врівноважувати свої індивідуальні особливості згідно з вимогами професійної діяльності;

– у можливості відзначати ті способи діяльності, що допомагають здобувачам вищої освіти досягти успіхів;

– у можливості допомогти здобувачам вищої освіти зрозуміти, який стиль діяльності формується, які позитивні й негативні прояви цього стилю можна простежувати в подальшій самостійній професійній діяльності.

Як зазначила А. Харківська та О. Молчанюк, під час професійної підготовки майбутніх учителів потрібно враховувати певні особливості: «реформація змісту професійної підготовки; реалізація партнерства в освітньому середовищі; підтримка мотивації до власної професійної свободи й самовдосконалення; дотримання принципу студентоцентризму (дитиноцентризму під час проходження практики); формування загальнолюдських і професійних цінностей; розвиток навичок навчання впродовж життя» [10, с. 17].

Варто зазначити, що логічність послідовності процесу професійно-педагогічної підготовки є підставою для висновку про те, що така ж закономірність властива й процесу формування інноваційного стилю

професійної діяльності за допомогою певної технології. Причому її етапи мають визначатися не стільки календарними термінами й кількісними навантаженнями відповідно до років навчання здобувачів вищої освіти, скільки їх якісною своєрідністю – кожен етап є цілісною системою змісту, форм і методів роботи з майбутніми педагогами.

Експериментальна програма формування в здобувачів вищої освіти інноваційного стилю професійної діяльності стала планом дій, розрахованих на всі роки навчання майбутніх педагогів у коледжі. На кожному курсі здобувачі вищої освіти опановували нові ідеї, досягнення, технології, адже на сучасному етапі розвитку суспільства «технології є одним із перспективних напрямків інформатизації освітнього процесу», «удосконалення програмно-методичного забезпечення, матеріально-технічної бази» [12, с. 145].

Під час дотримання принципу інноваційності було застосовано знання та досвід здобувачів вищої освіти в цих сферах. Програму розроблено з урахуванням поетапності формування інноваційного стилю професійної діяльності. У ній описано завдання кожного етапу, освітні компоненти й види освітньої діяльності, під час яких відбувається формування пошукових характеристик, реалізація основного змісту навчального матеріалу, форм, у яких відбувається підготовка до інноваційної діяльності.

Відповідно до мети й гіпотези дослідження формування в здобувачів вищої освіти інноваційного стилю професійної діяльності охоплювало всі основні види науково-практичної роботи, передбаченої під час навчання в коледжі. Це пов'язано з тим, що інноваційна діяльність багатогранна, складна й вимагає певного рівня знань, умінь і досвіду. Теоретичні основи підготовки здобувачів вищої освіти до інноваційної професійної діяльності були частиною змісту освітніх компонентів циклу професійної підготовки. Було організовано вивчення педагогічної інноватики, дискусії й тренінги; створено інноваційні проекти в межах педагогічних освітніх компонентів. Відзначимо, що лекційний курс мав проблемний характер, передбачав дослідницькі завдання. Інновації, вивчені на заняттях із освітніх компонентів циклу професійної підготовки,

узагальнювалися під час вивчення стимулювального спецкурсі (назва спецкурсу пов'язана з метою активізації здобувачів вищої освіти в конструктивних, комунікативних та організаторських видах діяльності).

У період проходження педагогічної практики зі здобувачами освіти також проводилася цілеспрямована підготовка. Ураховувався досвід роботи з виявлення потреб закладів загальної середньої освіти, учителів у здійсненні інновацій, навчання конкретним нововведенням, програвання в імітаційних умовах, аналізу та, нарешті, упровадження в практику. Здобувачам вищої освіти задавалися спеціальні завдання, що передбачали акцент уваги на творчій роботі.

Уважаємо, що в сучасній системі змін, потребує оновлення й професійна підготовка майбутніх учителів, що «передбачає інтеграцію формування компетентностей у всіх освітніх дисциплінах, єдність теоретичної та практичної підготовки, опанування традиційних й інноваційних методів, форм, засобів навчання, продукувати навички працювати в єдиному колективі задля досягнення спільних цілей, перегляд філософії освітнього процесу та власного ставлення до змін, нових викликів суспільства, до самоосвіти й професійного вдосконалення» [10, с. 15].

Тому інноваційна підготовка передбачала й науково-дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти. Вони вдосконалили навички наукового експерименту, що становить основу інноваційного. Окрім цього, підготовка здобувачів вищої освіти здійснювалася під час навчально-дослідницької роботи. На практиці їм треба було встановити, чи є заклад вищої освіти інноваційним чи ні, які інновації для нього характерні тощо.

Отже, дослідимо, у який спосіб було реалізовано технологію формування інноваційного стилю професійної діяльності, що передбачала такі етапи: мотиваційно-орієнтовний, змістово-особистісний, рефлексивно-корекційний.

Мета мотиваційно-орієнтовного етапу, що реалізовувався під час навчання здобувачів вищої освіти 2-го курсу, полягала у формуванні уявлення майбутніх учителів про сутність і значущість інноваційної професійної

діяльності, усвідомленні необхідності її успішного формування, а також розвитку інноваційного стилю. Основний акцент було зроблено на стимулюванні позитивної мотивації здобувачів вищої освіти (професійного інтересу, потреби в саморозвитку).

Основний зміст матеріалу: досвід учителів-новаторів, характеристика педагогічного професіоналізму, майстерності, новаторства, тенденції розвитку сучасної системи освіти, ретровведення тощо.

Форми, що було застосовано на першому етапі: лекції, семінари, бесіди, дискусії.

Завдання етапу: вивчити основи інноваційних процесів; виявити актуальні інновації в сучасній освіті; визначити значущість інноваційного стилю професійної діяльності.

Реалізація цього етапу вимагала коригування змісту занять із освітніх компонентів «Вступ до спеціальності», «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Психологія» із погляду орієнтації на формування досліджуваних понять, поведінки, підготовки здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності.

Експериментальна робота на цьому етапі була спрямована на стимулювання позитивної мотивації, усвідомлення майбутніми вчителями значущості педагогічної професії, необхідності пошуку альтернативних рішень, інноваційних форм і методів, що визначають ефективність професійної діяльності та зумовлюють виразність виявлення емпатії, задоволеності, емоційної стійкості; розвиток прагнення самостійно критично оцінювати явища, здатності до співпраці, демократичного стилю взаємодії. Для цього було впроваджено низку заходів, що передбачали інформаційно-роз'яснювальну роботу, до якої були залучені куратори академічних груп, викладачі психолого-педагогічних освітніх компонентів, працівники бібліотеки. Цю роботу здійснювали під час лекційних і семінарсько-практичних занять, а також у процесі позааудиторної виховної діяльності, зокрема на кураторських годинах (професійно спрямовані бесіди, дискусії, творчі справи

тощо). Для формування професійних мотивів інноваційної діяльності організували екскурсії до шкіл, де активно впроваджуються нововведення, та зустрічі з учителями-новаторами. Як наслідок, у здобувачів вищої освіти було сформовано уявлення про сутність, значущість інноваційних педагогічних процесів, важливість формування власного інноваційного стилю професійної діяльності.

На розвиток позитивної мотивації було також спрямовано: розповідь про цікаві факти з життя видатних педагогів минулого й сучасності, залучення педагогів-новаторів, організацію щодо вивчення стилю їхньої діяльності, створення завдань із урахуванням інтересів і можливостей здобувачів вищої освіти, виконання індивідуальних вправ із метою вдосконалення особистісних якостей і регулювання емоційних станів, створення ситуацій успіху для стимулювання пізнавального інтересу до досліджуваної проблеми. Із метою виявлення значущих для інноваційного стилю професійної діяльності властивостей було здійснено аналіз професіограми вчителя, у результаті чого відзначалися визначені характеристики. На основі цього було розроблено здобувачами вищої освіти всіх підгруп індивідуальні плани розвитку інноваційного стилю діяльності.

На мотиваційно-орієнтовному етапі відбувалося первинне ознайомлення з різними стилями діяльності (директивним, колегіальним, ліберальним, авторитарним, демонстративним і конструктивним), стилями спілкування й керівництва, обраними за взірцем, формувались і розвивались професійно значущі особистісні якості майбутніх педагогів, що забезпечують розвиток не лише індивідуального, а й інноваційного стилю діяльності.

На цьому етапі формування інноваційного стилю професійної діяльності майбутнього вчителя пріоритетним напрямом була рефлексія досвіду окремих педагогічних дій і діяльності загалом. Головним на цьому етапі було забезпечення того, щоб здобувач вищої освіти відчув себе унікальним, неповторним і винятковим учителем, що має свій індивідуальний стиль професійної діяльності. Прагнули допомогти майбутньому педагогові стати

експертом: набувати власний досвід, знаходити опору й визначати перспективи самовдосконалення та саморозвитку, адже вплив педагогічної взаємодії на особистісне зростання учнів залежить не лише від реального рівня їхнього власного саморозвитку, а й визначається ступенем залученості їх у процес свідомого самовдосконалення.

Кінцевим результатом формування інноваційного стилю професійної діяльності на першому етапі була сформованість уявлення про сутність і значущість професійної та інноваційної діяльності, а також її прояву в індивідуальних показниках. Індивідуальні розходження в діяльності на цьому етапі виявлялися фрагментарними або епізодичними насамперед у несхожості професійної поведінки. Основний акцент був зміщений на формування індивідуально-особистісних показників: мотиваційного (внутрішньої потреби до інноваційної професійної діяльності); операційного (уміння визначати цілі, завдання навчально-виховної діяльності, уміння організувати й керувати освітнім процесом).

Другий етап – змістово-особистісний – передбачав навчання здобувачів освіти 2-4 курсів із метою розвитку професійно значущих особистісних якостей і здібностей, виявлення способів діяльності, що сприяють запровадженню інноваційних форм, методів і технологій.

Видами навчання, завдяки яким реалізовувалися завдання 2-го етапу, були: курсові роботи з освітніх компонентів «Педагогіка» і «Психологія», спецкурс «Інноваційний стиль професійної діяльності», активна практика, педпрактика в літньому таборі.

Зміст спецкурсу був розподілений на три блоки: інформаційний, діяльнісний і диференційований. Вони були спрямовані на поглиблення знань, розвиток умінь, якостей і мотивів, необхідних для формування інноваційного стилю професійної діяльності.

Було визначено завдання етапу: сформувати в здобувачів вищої освіти основи знань та вмінь науково-дослідницької діяльності; узагальнити знання з педагогічної інноватики; розвинути в здобувачів вищої освіти вміння та

якості, необхідні для інноваційної діяльності; стимулювати в майбутніх педагогів позитивне ставлення до інновацій. Зазначена робота відбувалася під час вивчення інноваційних процесів із циклу психолого-педагогічних і методичних освітніх компонентів; на лекційних, семінарських заняттях; у процесі створення й реалізації проєктів і програм у таких видах навчання: педагогічна практика, написання та захист курсових робіт; у процесі проведення уроків тощо.

На заняттях моделювалися реальні педагогічні ситуації, коли майбутньому вчителю необхідно було виявити творчість, сприймаючи водночас професійну діяльність як інноваційну.

На лекціях, семінарсько-практичних заняттях, у процесі вивчення спецкурсу «Інноваційний стиль професійної діяльності» було впроваджено:

- різні форми подання освітньої інформації: створення проблемних ситуацій, проведення дискусій («Чому сучасній школі потрібен учитель інноваційного типу?», «мозкові штурми» («Як створити школу нового типу?»), круглі столи («Стиль діяльності вчителя як умова виявлення його особистості»), «аукціони проєктів»; ділові та рольові ігор, конкурси практичних робіт та їх колективний аналіз; колективне виконання творчих завдань, моделювання педагогічних ситуацій, групова робота з авторськими посібниками, ілюстративними матеріалами, обговорення відеозаписів, зокрема записів власних дій, зустрічі з учителями, що сприяли активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти всіх підгруп, глибокому засвоєнню потрібних знань щодо проблем професійної та інноваційної діяльності та її стилю, розвитку інтелектуальних (порівняння різноманітних технологій, зіставлення різних поглядів на сутність інноваційних процесів, систематизація знань щодо проблеми стилів діяльності), організаційних (уміння організовувати власну діяльність та діяльність учнів відповідно до цілей освітньо-виховного процесу), конструктивних (уміння обирати оптимальні та інноваційні прийоми й методи навчання, форми роботи), комунікативних (діалогічні вміння, уміння безконфліктно взаємодіяти з усіма суб'єктами педагогічного процесу);

проектувальних (здатність планувати освітній процес відповідно до цілей навчання, психологічних закономірностей, оптимальних видів, методів, прийомів професійної діяльності; уміння планувати позакласну роботу); дослідницьких умінь (уміння застосовувати нетрадиційний підхід до організації освітнього процесу, умінь творчо розв'язувати будь-які професійні проблеми, взаємодіяти з вихованцями, колегами, батьками дітей, уміння розвивати креативність дітей тощо);

- соціально-психологічні тренінги, орієнтовані на створення позитивної емоційної атмосфери на заняттях, що дозволяло здобувачам вищої освіти всіх підгруп вільно висловлювати й захищати власні погляди, актуалізувати здобуті знання, а також сприяло співтворчості з викладачами та здобувачами вищої освіти, створенню інноваційних проєктів тощо;

- навчання здобувачів вищої освіти формулюванню й обґрунтуванню своїх поглядів на певні педагогічні події, пропонуванню своїх варіантів вирішення суперечностей, що виникали на занятті в процесі розв'язання ситуацій (проводити індивідуальний («авторський») усний аналіз, під час якого важливо обґрунтовувати логіку поведінки в ситуації й визначати «авторський стиль»). Критеріями оцінювання такого аналізу були: конкретність суджень у контексті ситуації, максимальне використання текстових відомостей, чіткість і простота викладу, обґрунтованість аналізу, практичний характер запропонованого варіанта розв'язання проблеми. Колективний аналіз ситуації сприяв сприйманню іншого здобувача вищої освіти, педагога як носія інших, відмінних від власних досвіду й знань, що дозволяє аналізувати ситуацію з різних поглядів, сприймати її багатоаспектно;

- індивідуальне та групове розв'язання та моделювання різноманітних ситуацій (організація діяльності учнів на уроках, інноваційна діяльність учителя), що передбачало пошук альтернативних рішень та засобів аналізу ситуації й проблеми, планування роботи тощо. Під час виконання завдань особлива увага акцентувалася на формах і методах, що впливають на формування інноваційного стилю професійної діяльності;

- різні види позааудиторної діяльності (участь у науково-дослідницькій і гуртковій роботі, виховних заходах), що сприяли актуалізації та поглибленню знань, удосконаленню вмінь й особистісних якостей здобувачів вищої освіти;

- проведення всіх видів педагогічної практики, що спрямовували здобувачів вищої освіти на апробацію набутих знань, умінь та якостей, аналіз досвіду та стилів діяльності вчителів на основі спостереження уроків і різноманітних заходів, вивчення досвіду інноваційних шкіл тощо.

Під час педагогічної практики майбутнім учителям необхідно було опанувати ті нововведення, що є за таких умов найбільш прийнятними. Для цього здобувачі вищої освіти разом із методистом та учителем здійснювали ретельний аналіз (експертне оцінювання) інновацій щодо їх актуальності, доцільності впровадження та результатів. У процесі педагогічної практики було забезпечено доброзичливу атмосферу співпраці здобувачів вищої освіти.

Результат формування інноваційного стилю професійної діяльності на другому етапі виявився в розвитку здатності здобувачів вищої освіти творчо організовувати професійну діяльність, доречно застосувати інноваційні форми й методи у всіх видах діяльності.

Осмислення та усвідомлення компонентів професійної та інноваційної діяльності дозволяло інтегрувати їх зміст в особистісні (індивідуальні) цінності. Виокремлення типових алгоритмів та опанування техніки педагогічної взаємодії, методів дослідження професійної діяльності були основою розвитку професійної самооцінки. Цей етап характеризувався розвинутою пізнавальною активністю здобувачів вищої освіти. Інноваційний стиль професійної діяльності виявлявся стійко, зберігався впродовж тривалого часу. Розвиток професійно значущих особистісних якостей майбутніх педагогів тривав.

Якщо на попередньому етапі роботи зі здобувачами вищої освіти головним було забезпечення умов для їхньої аналітичної діяльності й рефлексії досвіду, то на другому етапі принципово важливим було моделювання прояву інноваційного стилю професійної діяльності. Так, етап системного моделювання характеризувався підвищенням активності здобувачів вищої

освіти в пошуках та опануванні ефективних технологій і стилів спілкування в роботі з дітьми.

Моделюючи власну діяльність, майбутній педагог застосовував теорію вже не як інструмент аналізу, а як підґрунтя для розробки концепції свого інноваційного стилю професійної діяльності. У процесі такого самоусвідомлення в професійно-педагогічній діяльності педагога було дедалі менше випадкових елементів, вибудовувалися причинно-наслідкові зв'язки, структура діяльності. Теоретичне усвідомлення наявного досвіду, співвіднесення його з науковими дослідженнями сприяло підвищенню рівня його усвідомленості, концептуальності.

Зазначимо, що здобувачі вищої освіти мали за взірць еталон учителя зі сформованим інноваційним стилем професійної діяльності, що визначався на основі професіограми вчителя інноваційного типу.

Змістово-особистісний етап передбачав залучення здобувачів вищої освіти до моніторингових досліджень інноваційних процесів в освіті з метою навчання основам педагогічного моніторингу, здійснення інновацій на основі моніторингу освітнього середовища, розвитку в майбутніх учителів якостей, необхідних для інноваційної діяльності.

Теоретичною основою для здійснення моніторингових досліджень були публікації, у яких висвітлюється сутність педагогічного моніторингу та з'ясовуються шляхи його практичного застосування. Для процесу підготовки здобувачів вищої освіти до інноваційної діяльності було побудовано такий алгоритм моніторингових досліджень:

- постановка цілей моніторингу;
- розробка програми дослідження та діагностики освітнього процесу;
- вивчення інноваційних процесів регіону, школи, класу; обробка інформації;
- упровадження проєкту, програми, що містить елементи новизни;
- вивчення тих змін, що відбулися в освітньому середовищі після нововведення.

Результатом педагогічного моніторингу були висновки й рекомендації на основі накопиченої інформації та експериментальної роботи.

Оскільки підготовка здобувачів вищої освіти спрямована на здійснення ними модифікаційних нововведень у масштабах класу й школи, то й моніторинг інноваційних процесів так само здійснювався на рівні класу й школи.

Моніторингові дослідження охоплювали не весь освітній процес у класі або в школі, а насамперед ту його сферу, що пов'язана з освітньою інноваційною діяльністю здобувачів вищої освіти.

У процесі експерименту значну увагу було акцентовано на розвитку комунікативних умінь, що сприяють подоланню комунікативних бар'єрів, сприяють забезпеченню атмосфери співтворчості.

Ураховуючи той факт, що здобувачі вищої освіти тільки починають опановувати професію, а отже, мають про неї недостатні знання, було побудовано заняття переважно комбінованим методом, поєднуючи теорію з практичними вправами.

Під час активної діяльності на заняттях здобувачі вищої освіти пізнавали себе, комунікативні особливості свої й одногрупників, могли їх коригувати. Також вони вивчали комунікативні здібності кожного в групі, працюючи в парах. Свої спостереження майбутні вчителі фіксували в «Щоденник професійного зростання», а потім пропонували низку рекомендацій щодо вдосконалювання комунікативних здібностей. Така робота сприяла розвитку в здобувача вищої освіти рефлексивних умінь, формуванню його індивідуального стилю спілкування.

Наприкінці другого етапу здобувачі вищої освіти починали усвідомлювати, що культура педагогічного спілкування передбачає вміння говорити й слухати, виражати себе, сприймати й розуміти особистість іншої людини. Так, вони розуміли, що процес спілкування має свою послідовність: спочатку здійснюється передкомунікативне орієнтування, потім – вступ у контакт, самопрезентація й своєрідна психологічна розвідка, під час якої

досягається мовчазна згода на обмін інформацією, і лише після цього – власне спілкування. Кожній із цих ланок можна й варто навчатися. Здобувачі вищої освіти починають простежувати власну поведінку під час спілкування, розрізняти зміст і техніку спілкування, прислухатися до свого внутрішнього стану та його зовнішнього прояву; спостерігати за своїми комунікативними діями, спостерігати за формами самовираження інших.

Результати другого тесту показали, що лише 5 здобувачів освіти із 126 не вбачають подібності виробництва з роботою вчителя. Інші подібність називали наявністю «шаблону, штампування, випуску, контролю за роботою» і навіть порівнювали людину в педагогічній діяльності з деталями. Характерно, що такі грубі порівняння здійснювали здобувачі освіти високореактивного початкового стилю активності.

Завдання третього етапу механізму рефлексивної взаємодії полягало в створенні умов для розвитку інтелектуальних, комунікативних та організаторських умінь.

Організація творчої діяльності передбачала поширення нововведень, що ґрунтуються на законах педагогічної інноватики й на стадіях управлінського циклу.

Чимало значення було надано спостереженням, що виконують важливу функцію в професійному становленні майбутнього педагога. Завдяки психолого-педагогічним спостереженням мали змогу ознайомити здобувачів вищої освіти з проблемами початкової освіти, підготувати майбутніх фахівців до їх розв'язання.

Реалізації стратегій і принципів на другому етапі сприяв спецкурс «Інноваційний стиль професійної діяльності», розрахований на 30 годин. У ньому наголошено на необхідності й важливості цього питання для майбутньої професійної діяльності здобувачів освіти.

Завданнями спецкурсу були:

1. Опанування здобувачами вищої освіти теорії інноваційних процесів.
2. Розвиток умінь, що забезпечують інноваційну діяльність.

3. Розвиток у здобувачів освіти вищої якостей, необхідних для розвитку інноваційного стилю професійної діяльності.

4. Активізація потреби до інноваційної діяльності.

Виконання поставлених завдань сприяло поступовому усвідомленню можливості й необхідності працювати по-новому, на принципах гуманного ставлення до дитини, отримання задоволення від творчої діяльності.

Спецкурс передбачав досягнення таких цілей:

1. Сприяння глибокому розумінню сутності інноваційного стилю професійної діяльності, що полягає в творчому опануванні професії, творчому характері самої професії та в необхідності виховання творчої особистості.

2. Допомогти визначити своє місце у виконанні цього завдання шляхом вивчення й осмислення власної індивідуальності та актуалізації тих якостей особистості, що слід розвивати для успішного опанування професії та інноваційного стилю професійної діяльності.

3. Спрямувати діяльність здобувачів вищої освіти на розробку власної програми розвитку творчих здібностей та інноваційного стилю професійної діяльності, а також на реалізацію цієї програми в майбутній практиці роботи.

Зазначимо, що спецкурс «Інноваційний стиль професійної діяльності» базувався на матеріалі, опанованому здобувачами вищої освіти в процесі вивчення педагогічних освітніх компонентів. Він був орієнтований на освітню діяльність здобувачів освіти, тобто на ті види діяльності, які передбачені освітнім процесом.

Вивчення освітніх компонентів було побудовано таким способом, що здобувачі вищої освіти виявляли інтелектуальну активність, творчий підхід до роботи, працювали над своїми проектами тощо. Це досягалося завдяки впровадженню завдань, вправ, форм, методів навчання, що були пов'язані з принципами й стратегіями підготовки.

До змісту спецкурсу залучено ті інноваційні технології, що завдяки публікаціям у періодичних виданнях мали певну популярність і визнання серед учителів.

Спецкурс – це освітній матеріал, призначений для організації діяльності з рефлексії. Забезпечивши для здобувача вищої освіти рефлексивні стосунки через логічно нормовані знання, було розроблено механізм формування власних специфічних знань.

Змістовно спецкурс був розподілений на три блоки (відповідно до стратегій навчання): лекційний, організаційно-діяльнісний і соціально-психологічний. Для їх реалізації було застосовано інноваційні та традиційні методи навчання.

Досягнення мети експериментального дослідження також здійснювалося під час інформаційної діяльності завдяки груповому спілкуванню здобувачів вищої освіти з викладачем (інформаційний блок), а також у процесі рефлексивної діяльності через індивідуальне спілкування здобувача вищої освіти з викладачем (рефлексивний блок).

В інформаційному блоці виконувалися такі часткові завдання:

1. Педагогічне осмислення ланок творчого процесу.
2. Систематизація якостей творчої особистості як педагогічної мети.
3. порушення проблем педагогіки творчості.
4. порушення проблем психології творчості.
5. Актуалізація проблем творчого розвитку молодших школярів.

Також було впроваджено організаційно-діяльнісні ігри, структура яких була такою:

- складання переліку проблем за певною темою під час групового обговорення, їх типологізація;
- робота в малих групах;
- спільний аналіз (рефлексія);
- розробка підсумкових проєктів за загальною темою гри;
- рефлексія всього перебігу гри.

Саме робота в групі, у якій кожен готовий до спілкування та діяльності, розвивається творчість. Завдяки спільній діяльності, у співтворчості, було продемонстровано, як і на якому матеріалі можна створити додаткові заняття

для дітей з метою розвитку інтелектуальної, літературної, художньої творчості. Причому для роботи з дітьми здобувач вищої освіти сам обирав тематику відповідно до власних інтересів, умінь, навичок. Майбутні вчителі мали завдання: навчити дітей тому, що самі вміють робити. Така постановка завдання водночас актуалізувала наявні знання, рефлексивну та комунікативну активність. Усе це сприяло реалізації завдань щодо розвитку інноваційного стилю професійної діяльності на основі наявного в здобувача освіти досвіду творчої роботи. Процес прийняття рішень супроводжувався активізацією функцій спілкування, що дозволяло майбутнім педагогам мати рефлексивні стосунки в проблемних ситуаціях, формувало усвідомлення недостатності попередніх засобів і методів організації творчої діяльності та слугувало рушієм розвитку особистості.

Про успішне виконання завдань цього етапу свідчило створення в групі атмосфери інтелектуальної та пізнавальної активності, атмосфери колективного пошуку.

Ураховуючи те, що в педагогіці та психології практикують переважно трьохрівневе членування творчої діяльності (репродуктивна, конструктивна й творча діяльність), вважаємо потрібним залучати й інші рівні критерію продуктивності. Наприклад:

- репродуктивний рівень: програма вже існує в практиці, але вона нова для суб'єкта (здобувача вищої освіти) – суб'єктивна творчість;

- конструктивний або інтегративний рівень: комбінація з декількох програм – суб'єктивно-об'єктивна творчість;

- творчий рівень: назва й сутність програми нові для практики – об'єктивна творчість.

Відповідно, будь-яка програма за умови, якщо вона ефективна для розвитку творчості (предметної, художньої, технічної, літературної, інтелектуальної тощо), може втілити творчу ідею суб'єкта.

Під час проходження педагогічної практики здобувачі вищої освіти спілкувалися з учителями початкових класів та дітьми з метою пошуку дітей,

зацікавлених у такому напрямі творчості, які бажають продукувати таку діяльність.

Рефлексія накопиченого досвіду сприяла вдосконаленню творчої діяльності здобувачів вищої освіти, розвитку в них якостей творчої особистості, формуванню індивідуальних способів передачі творчого досвіду, а отже, формуванню інноваційного стилю професійної діяльності. Із метою вдосконалення цього процесу було організовано опитування-анкетування. Здобувачі вищої освіти ставили такі запитання: «Як провести заняття в цікавій формі?», «Де знайти літературу?», «Із чого можна почати реферат?» тощо.

Під час проведення занять здобувачі вищої освіти розгорнуто розповідали про результати свого теоретичного пошуку спочатку своїй групі, знайомій аудиторії. Згодом було організовано публічний захист перед учителями, які допомогли потім розподілити по групах учнів, але на прохання здобувачів освіти не було розширено аудиторію. Таке прохання є свідченням наявності в здобувачів вищої освіти комунікативних бар'єрів. Упоратися з ними в знайомій аудиторії легше, тому було вирішено дотримуватися таких умов роботи:

- усунути або мінімізувати вплив на здобувачів вищої освіти усіх факторів, що можуть заважати творчому процесу;
- максимально посилити вплив сприятливих для творчості чинників;
- здійснювати постійне ефективне управління з боку вчителя завдяки праці.

Працюючи в індивідуальній зоні творчого розвитку, особистість удосконалює себе, свою діяльність у відповідному темпі. Метою було створення програми творчої діяльності, за умов якої кожен працює індивідуально, пізнає самого себе та виконує завдання відповідно до свого рівня розвитку творчих здібностей.

Завдання та вправи були передусім розраховані на розвиток організаторських умінь, навичок аналізувати свою діяльність, убачати у запропонованому нове, творчо виконувати професійні завдання, виявляти

активність і цілеспрямованість, генерувати ідеї, готовності виявляти потреби до створення нового тощо.

Інноваційні ігри були спрямовані на розвиток умінь створення власних моделей і проєктів. Прикладами таких моделей були авторські освітні програми, моделі активного навчання, курсові й дипломні роботи, розробка інноваційного експерименту. Моделі й проєкти розроблялися в такий спосіб, щоб у кожного учасника були готові напрацювання, які можна використовувати в своїй педагогічній діяльності.

Для генерування нових ідей було застосовано методику «мозкового штурму», основний сенс якої був у розподілі між учасниками генеративної частини розумового акту й контрольної-виконавської. Під час «мозкового штурму» пропонувалися десятки різних ідей (наприклад, створення в школі організації «Грінпіс», книги рекордів Гінеса, відкриття екологічної стежки тощо).

Інтерактивні методи навчання застосовувалися не тільки з метою формування творчої, спрямованої на нововведення особистості, а й для того, щоб майбутні вчителі застосовували в своїй майбутній педагогічній діяльності всі впроваджені ними форми й інтерактивні методи навчання.

Для вивчення педагогічної інноватики використовувалися методичні посібники. Знання здобувачі освіти здобували шляхом розв'язання проблемних ситуацій, виконання інноваційних завдань. У такий спосіб вони брали активну участь в обробці інформації.

Результатом формування інноваційного стилю професійної діяльності на другому етапі виявився розвиток здатності здобувачів вищої освіти творчо організовувати професійну діяльність, доречно застосовувати інноваційні форми й методи у всіх видах діяльності.

Рефлексивно-корекційний етап передбачав навчання здобувачів освіти 3 – 4-х курсів осмислювати власний стиль професійної діяльності, а також формувати рефлексивні позиції та визначати програми індивідуальної корекції стилю для виправлення недоліків експериментальної роботи. Для

цього було впроваджено методи рефлексивно-інноваційного практикуму (полілог, рефлексивна дискусія, інверсія), сутність яких полягала в залученні здобувачів вищої освіти до аналізу й оцінювання проявів власного стилю професійної діяльності.

На цьому етапі прагнули того, щоб усі здобувачі вищої освіти відчували себе унікальними, неповторними й винятковими майбутніми вчителями, які мають свій індивідуальний почерк і стиль професійної діяльності. Допомогали їм стати експертами власного досвіду: знаходити опору й визначати перспективи самовдосконалення й саморозвитку, оскільки вплив педагогічної взаємодії на особистісне зростання залежить не лише від реального рівня власного саморозвитку, а й визначається ступенем залучення до процесу свідомого самовдосконалення. На цьому етапі відбувалося розігрування ситуацій педагогічної діяльності в підгрупах, їх обговорення, усвідомлення їх сенсів і значень, що сприяли визначенню й вибору власного стилю діяльності.

Завданнями цього етапу були: вивчити інноваційні процеси в освіті в циклі методичних освітніх компонентів; сформувані в здобувачів вищої освіти досвід педагогічної роботи, що передбачає елементи інноваційності; закріпити навички науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти з елементами новизни; здійснювати аналіз та корекцію інноваційної діяльності й сформованості інноваційного стилю професійної діяльності.

Також визначено форми й заходи цього етапу: лекції, семінари, дискусії, педагогічна практика й курсові роботи, під час яких реалізовувалися розроблені проекти під керівництвом учителів і дослідника; створення освітніх програм із досліджуваного явища, співуправління у викладанні (підготовка й проведення занять); виїзди в школи, зустрічі з учителями; вивчення досвіду інноваційних шкіл; організація виставок тощо.

На цьому етапі формувалися ціннісні орієнтири, усвідомлювалися принципи діяльності, завдяки чому вона ставала концептуальною. Інноваційний стиль професійної діяльності мав характер неповторності, самобутності особистості майбутнього вчителя в праці, у професійному світогляді. Розвиток

й удосконалення професійно значущих особистісних якостей педагога не втрачали своєї актуальності.

На цьому етапі формування інноваційного стилю професійної діяльності ставало основою для розвитку вільної, творчої професійної поведінки.

Спостереження за освітньою активністю здобувачів вищої освіти здійснювали впродовж усього процесу навчання, визначаючи ступінь прояву активності як основного критерію класифікації типів за рівнем пристосування до педагогічної діяльності.

Якість, результат рефлексивної взаємодії необхідно передбачувати, на нього можна й потрібно впливати. Це складне завдання в експерименті виконував викладач, бо він знав цілі експерименту, закономірності професійного становлення. Так, він відслідковував результати експерименту, керував діяльністю здобувача вищої освіти.

Так, було усвідомлено, що маємо стимулювати діяльність здобувачів вищої освіти з формування інноваційного стилю професійної діяльності постійно. Але забезпечити постійну присутність поруч із майбутнім учителем неможливо, окрім того, не завжди необхідно й корисно, тому на 2-му курсі було впроваджено в експеримент «Щоденник професійного зростання» – індивідуальний посібник для здобувача вищої освіти, через який викладач здійснював керівництво формуванням інноваційного стилю професійної діяльності. Щоденник професійного зростання був індивідуальним супровідником здобувача вищої освіти в будь-якому виді педагогічної практики, давав їм можливість опанувати педагогічну майстерність у процесі формування інноваційного стилю професійної діяльності.

Основу щоденника професійного зростання становили механізми рефлексивної взаємодії. Систему завдань щоденника було розроблено відповідно до цілей і завдань освітнього процесу загалом та різних видів практики зокрема. Під час ознайомлення з цілями й завданнями занять і практики майбутні вчителі водночас «брали на себе» зобов'язання щодо їх досягнення, адже усвідомлювали, що без їх виконання неможливо перейти

на наступний рівень опанування професії, розвивати власний інноваційний стиль професійної діяльності. Постійне порівняння досягнутого з новими цілями й завданнями практики було підґрунтям рефлексивної діяльності й забезпечувало просування здобувача вищої освіти в професії. Це досягалось трьома шляхами:

- через управління осередком уваги, коли увага здобувача вищої освіти в процесі виконання завдань зміщувалася на освітній зміст, на суб'єкти діяльності, на процес діяльності;

- за рахунок багаторазового повторення завдань щодо здійснення рефлексивної діяльності;

- за рахунок багаторазового повторення завдань, спрямованих на поглиблення знань майбутнього вчителя (щодо предмета діяльності, функціональної діяльності, характеру взаємодії) і розвиток умінь та якостей.

Через щоденник педагогічного зростання могли не просто керувати діяльністю здобувачів вищої освіти, а й навчати їх самих керувати своєю діяльністю, тобто навчати самовихованню, що особливо важливо для самоформування інноваційного стилю професійної діяльності.

Ураховуючи труднощі молодих учителів у перші роки їхньої самостійної роботи в закладі вищої освіти, щоденник педагогічного зростання був розрахований на адаптаційний період і містив відповідні пам'ятки й рекомендації щодо самоформування інноваційного стилю професійної діяльності в майбутній професійній діяльності.

Результатом спільної роботи викладачів і здобувачів вищої освіти було виникнення потреби у формуванні інноваційного стилю професійної діяльності, відчуття особистісної готовності, що ґрунтується на: актуалізації особистісних якостей, співвіднесенні «Я-реального» із «Я-ідеальним» педагогом, готовності до систематичної роботи над собою.

На наступному етапі рефлексивної взаємодії особистості з інноваційним середовищем майбутні вчителі продовжували опановувати професію теоретично. Завданням цього етапу було ознайомлення здобувачів вищої освіти

з процесом практичної діяльності педагога, тобто сформувати в майбутніх учителів уявлення про те, із яких функцій складається цей процес та якими вміннями та якостями потрібно володіти, щоб провести звичайне заняття, урок, нетрадиційне заняття. Отже, було актуалізовано компонент стилю керованого типу.

Під час інноваційної підготовки було впроваджено також позааудиторну роботу зі здобувачами вищої освіти. Вона передбачала більшу розмаїтість форм, сприятливу соціально-психологічну атмосферу, що може охопити велику кількість здобувачів вищої освіти.

Важливою у формуванні інноваційного стилю професійної діяльності є педагогічна практика, основними завданнями якої згідно з нормативними документами є:

- розвиток професійно значущих якостей особистості вчителя, стимулювання потреби в педагогічній самоосвіті;
- формування стійкого інтересу й любові до професії вчителя;
- закріплення, поглиблення та збагачення суспільно-політичних, психолого-педагогічних та спеціальних знань у процесі їх використання під час виконання конкретних педагогічних завдань;
- формування та розвиток професійних умінь і навичок;
- прищеплення творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності;
- ознайомлення із сучасним станом навчально-виховної роботи в закладі загальної середньої освіти, передовим педагогічним досвідом.

Особливу увагу було акцентовано на практиках, що сприяють досягненню результатів підготовки майбутнього вчителя. Ефективність процесу формування інноваційного стилю професійної діяльності значною мірою визначається цілісним характером керівництва педагогічною практикою. Загальне керівництво педагогічною практикою здобувачів здійснюється завідувачем навчальної практики. Головне методичне забезпечення беруть на

себе викладачі-методисти практики, які завдяки координації своїх дій з'ясовують питання щодо форм та методів роботи в реалізації проблеми.

Проаналізуємо окремі види практики, у процесі яких відбувалося становлення інноваційного стилю професійної діяльності здобувачів освіти.

Педагогічна практика з виховної роботи передбачала діяльність здобувача вищої освіти як помічника вчителя. У «Щоденнику професійного зростання» відведено для здобувачів вищої освіти окремий розділ для цього виду практики, що, як і всі інші, супроводжується та закінчується рекомендаціями для особистісної й діяльнісної рефлексії. Із метою нагромадження більшої кількості способів здійснення професійної діяльності було розподілено цю практику на два етапи: практика щодо організації позакласної роботи й практика виховної роботи. На час проходження практики здобувачі вищої освіти за бажанням об'єднувалися в підгрупи по 2–3 особи та закріплювалися за одним класом і вчителем. Відповідно, з'явилася можливість у співтворчості розробити зміст виховних годин і занять, і так само спільно їх проводити. На етапі перших спроб сприймаємо добровільне об'єднання в групи як необхідність. Завдяки цьому кожен здобувач вищої освіти може взаємодіяти з дітьми відповідно до своїх індивідуальних особливостей. Водночас було простежено такі варіанти взаємодії майбутніх учителів:

1. Двоє здобувачів вищої освіти активні в діяльності. У такому випадку майбутні вчителі проводять заняття по чергово або взагалі розходяться різними класними колективами.

2. Один здобувач вищої освіти активніший за іншого. Перший грає роль провідного, учителя, а другий (пасивний) – роль помічника під час гурткової роботи.

3. Обоє здобувачів вищої освіти пасивні. Це можливість для виявлення активності кожного здобувача вищої освіти. Тому після перших невдалих спроб така група майбутніх учителів обов'язково переходить на другий етап співробітництва.

Наприкінці проходження здобувачами вищої освіти практики з виховної роботи в ролі помічника класного керівника дійшли висновку про те, що деякі здобувачі вищої освіти не уклалися в терміни, відведені для цього виду практики, і не підійшли після залікового заходу до вчителя для його аналізу, не попросили письмовий відгук на проведені заходи. У характеристиках вчителі-наставники відзначали труднощі комунікативного й організаторського характеру, неготовність застосовувати інноваційні методики та форми проведення занять.

В інших випадках таких труднощів під час комунікативної діяльності не відзначалося, були висловлені лише побажання щодо змісту конспекту й організації роботи дітей на заняттях.

Після завершення практики з виховної роботи здобувачі вищої освіти підготували звіт про здійснену роботу, розповідали про свої невдачі й успіхи. Значну увагу в звітах було акцентовано на практиці позакласної роботи не тому, адже здобувачам освіти було особливо цікаво про це говорити. Майбутні вчителі демонстрували зразки своїх робіт і роботи учнів, розповідали про те, як їх чекали діти й учителі. Педагоги дійсно в характеристиках зазначали про цей вид практики. Здобувачі вищої освіти провели цікаві виховні заходи. Відгуки вчителів вкотре свідчать про те, що необхідно цілеспрямовано готувати майбутніх вчителів до керівництва творчим розвитком дітей, бо розвиток дитини відбувається саме в творчій діяльності й діти чекають учителя, який буде творити з ними спільно.

Практика завершилася колективною рефлексією: кожний публічно звітував про свою роботу, представляв результати роботи у вигляді поробок, літературної газети, концерту, виставок, лялькової вистави. Таке підбиття підсумків не лише дає можливість простежити роботу кожного, а й має перспективний та освітній характер, містить елементи творчого напрямку. Кожен здобувач вищої освіти мав змогу порівняти свою роботу з роботою одногрупників, що розвиває рефлексивні педагогічні здібності, зокрема вміння оцінювати роботу.

Отже, було з'ясовано, що наявність досвіду творчої діяльності сприяє легшому опануванню професією, швидкій адаптації та активізації особистості. Результати таких спостережень свідчать, що наявність неусвідомлюваного досвіду творчої та суспільної діяльності сприяє формуванню інноваційного стилю професійної діяльності.

Практика «Перші дні дитини в школі» реалізовується під керівництвом педагога (учителя) й спрямована на спостереження за діяльністю вчителя на уроці й водночас за особистісною активністю здобувача вищої освіти у вільний від занять час (перерва, час після уроків, свято, батьківські збори тощо).

На основі наших спостережень стверджуємо, що інноваційні способи професійної діяльності, відпрацьовані самостійно, актуалізуються здобувачем вищої освіти під час інших видів практики. Це можливо завдяки тому, що йдеться про стиль діяльності (про діяльність конструктивну, комунікативну й організаторську), що є основою будь-якої професійної діяльності. Результати практики підтвердили наші припущення щодо формування інноваційного стилю професійної діяльності у вищевказаних групах. Процес становлення ІСПД простежується лише в здобувачів вищої освіти перших двох груп: у здобувачів вищої освіти зі стабільно позитивними навчальними показниками завдання практики виконуються цілком і вчасно, простежується висока активність в опануванні професійної діяльності, свобода й упевненість під час спілкування з дітьми та їхніми батьками, прояв ініціативи, прагнення до самоосвітньої роботи. Причому будь-яка діяльність супроводжується аналізом і рефлексією.

Особливість практики пробних уроків полягає в тому, що кожного тижня здобувачі вищої освіти мають провести певний урок у початкових класах. Для цього урок потрібно розробити, провести й проаналізувати результати. Така практика має певну періодичність, адже майбутній учитель має можливість апробувати індивідуальні способи професійної діяльності,

відкоригувати й знову впроваджувати їх у роботу. Періодичність практики позитивно впливає на процес розвитку базових умінь здобувачами освіти.

Під час підготовки до уроку здобувач вищої освіти щонайменше тричі зустрічався з викладачем-керівником практики. Уже в процесі першої консультації під час обговорення структури уроку можна було простежити прояви особливостей діяльності кожного здобувача вищої освіти, а саме:

- чи зумів майбутній учитель визначити головні особливості уроку (цілі, тип уроку тощо), які дібрав вправи, види робіт для організації засвоєння навчального матеріалу тощо;

- чи знає майбутній учитель фактичний матеріал уроку;

- чи правильно методично побудований урок;

- яку наочність планує використовувати на уроці;

- якою літературою послуговується під час підготовки до уроку;

- чи виявляє ініціативність під час підготовки до уроку?

- чи прийшов із пустим аркушем, бо не знав, із чого почати побудову уроку;

- чи користувався готовими методичними матеріалами;

- чи прислухався до усних методичних рекомендацій учителя того класу, у якому має провести урок.

Учитель пропонував здобувачам вищої освіти літературу, види й форми організації діяльності дітей. Урок спланував сам, був на уроці в класі, простежив особливості дітей цього класу, особливості взаємодії вчителя з дітьми.

На другій консультації здобувач вищої освіти читав свій конспект уроку. Методист оцінював не лише структуру уроку, а й стиль його мовлення. Водночас намагався спрогнозувати можливі труднощі в процесі організації спілкування з дітьми. Так, під час цієї консультації більш детально опрацьовувалися фрагменти уроку, результативність яких залежить саме від стилю мовлення вчителя й манери його спілкування (особливо це стосується уроків читання, навчання грамоти).

Детально обговорювались фрагменти уроку: запитання для бесіди, висновки, підсумки етапів уроку, фрагмент опрацювання нового матеріалу з наголошенням на головному, можливі запитання щодо правил тощо.

На третій консультації обговорювалися форми організації діяльності дітей на уроці. Викладач стежив, яким формам було віддано перевагу: інформаційним, ігровим, проблемним, дослідницьким, практичним вправам тощо. Прогнозувалися у зв'язку з цим можливі труднощі на уроці. Наприклад, якщо затягнеться процес надання інформації, діти можуть втратити до неї інтерес, тому слід стежити за реакцією дітей, щоб не порушувати дисципліну. Якщо діти не можуть розв'язати проблемну ситуацію, не потрібно даремно тягнути час і мовчати. Слід натякнути, поставити відповідне запитання, пропонувати шляхи виходу зі скрутного становища, застосовуючи прийоми стимулювання.

Під час проведення уроку здобувачем вищої освіти учитель і методист стежили за особливостями професійної діяльності майбутнього вчителя в нових обставинах і зазначали такі особливості:

- як здобувач вищої освіти реалізував зміст уроку;
- як спілкувався з дітьми;
- чи мав труднощі, пов'язані з інформацією тощо (якщо так, то як їх долав);
- як організовував діяльність дітей на уроці.

Після проведеного уроку викладач-керівник практики організував процес колективної рефлексії, для якої в «Щоденнику професійного зростання» пропонувалися можливі типи аналізу уроків: тимчасовий, самоаналіз, психологічний, системний, методичний тощо. Причому колективна рефлексія починалася із самоаналізу уроку самим практикантом. Пропонувалася рефлексія трьох видів:

- конструктивна («що?»), що передбачає аналіз змістової частини уроку: що було заплановано, що з цього вийшло, що не вдалося здійснити й чому;

- комунікативна («як?»), що передбачає аналіз того, як майбутній учитель підготував дітей до сприйняття матеріалу уроку, як опрацював новий матеріал, як формулював запитання, як підтримував бесіду на уроці, як створював проблемні ситуації, як працював у напрямку розвитку мовлення учнів, як долав інформаційні, регулятивні й афективні труднощі, як підтримував загальний емоційний настрій тощо;

- організаторська («чи не так?»), що передбачає аналіз: чи не так практикант організував діяльність дітей на уроці; чи не простежувалася одноманітність на уроці; чи відповідали форми організації діяльності віковим особливостям учнів; чи схвалював учитель на уроці діяльну ініціативу дітей; скільки відсотків становила частина фронтальної, групової, індивідуальної й самостійної діяльності дітей на уроці; чи підготував практикант дітей до виконання домашнього завдання; які методи використовував.

Аналіз завершувався оцінною та колективною рефлексією, під час якої основний акцент був на активізації більш прийнятних для певного здобувача вищої освіти способів виконання професійної діяльності.

Завдання практики пробних уроків полягало у виявленні стильових особливостей та індивідуальних труднощів здобувачів освіти під час конструктивної, комунікативної та організаторської діяльності. Із цією метою «Щоденник професійного зростання» здобувача освіти містив карту спостережень за студента-практиканта освіти на уроці.

Викладач-керівник практики спрямовував рефлексію й на психологічний аспект. Її мета полягала в наданні допомоги здобувачам вищої освіти в усвідомленні переваг і недоліків своєї діяльності; стимулюванні активного опанування раціональних та інноваційних прийомів роботи.

Спостерігаючи за ступенем активності підготовки здобувачів вищої освіти до уроку, можна було зробити висновок про їх мотивацію. Здобувачі вищої освіти, які виявили ставлення до уроку як до необхідності в професійній діяльності, під час його підготовки були малоактивні, на консультацію приходили пізно, не виявляли ініціативу в доборі матеріалу до уроку, чекали

від керівника практики докладних рекомендацій щодо діяльності на кожному етапі уроку, які згодом і реалізовували майже без докладання власних зусиль. І навпаки, здобувачі вищої освіти, які продемонстрували своє ставлення до уроку як до можливості самовдосконалення, поводитися прямо протилежно: були активні, ініціативні, використовували під час підготовки до уроку багато цікавого матеріалу, а також будь-яку можливість для додаткової консультації. Під час проведення уроку проявляли свою індивідуальність.

Узагальнення власного досвіду в майбутніх учителів супроводжувалося певними труднощами. Їм простіше було узагальнити систему роботи педагога й набагато складніше – виявити головні особливості своєї діяльності. Розв’язання таких проблем вимагало співтворчості здобувачів вищої освіти й учителів.

У процесі педагогічного моніторингу були розроблені рекомендації за такими напрямками:

- способи залучення інформації, що передбачає елементи новизни в освітньому процесі;
- вибір інновацій для впровадження в класі, школі;
- визначення способів управління нововведенням;
- підвищення рівня вихованості учнів;
- підвищення рівня успішності школярів;
- формування свідомої дисципліни в дітей;
- стимулювання у школярів інтересу до освітньої діяльності;
- побудова продуктивних стосунків із батьками;
- здійснення діагностики знань, умінь, якостей особистості школярів;
- побудова стосунків між учнями й педагогами, батьками й педагогічним колективом.

Під час розв’язання проблеми формування в здобувачів вищої освіти творчих здібностей як необхідної умови їх готовності до формування інноваційного стилю професійної діяльності в сучасних освітніх закладах, було віддано перевагу науково-дослідницькій роботі, що передбачала вивчення

індивідуальних особливостей учнів, колективу, збір матеріалу для написання курсових робіт.

Із цією метою здобувачі вищої освіти отримували завдання для науково-дослідницької діяльності, що передбачали дослідження та апробацію проблем, пов'язаних насамперед із темами їх курсових робіт: роль нестандартних уроків у розвитку пізнавального інтересу учнів початкової школи; диференціація навчальної діяльності школярів на уроках; особистісно орієнтований підхід до навчання (виховання) учнів тощо.

Під час розробки дослідницьких завдань, методики їх проведення в школі та контролю за виконанням цієї роботи керівна роль належить головним викладачам кафедр – методистам педагогічної практики. Перед проходженням педагогічної практики на засіданнях кафедр оцінюється та затверджується тематика курсових робіт здобувачів вищої освіти, керівники практики проводять інструктажі, під час яких роз'яснюють мету дослідницької роботи, рекомендують методики досліджень, допомагають скласти розгорнутий план роботи. Зібраний здобувачами вищої освіти матеріал не тільки є основою написання курсових робіт, а й оформлюється у вигляді доповідей і повідомляється на студентських науково-практичних конференціях.

Запровадження завдань для науково-дослідницької роботи здобувачів освіти, створення методичного забезпечення для її організації сприяє розвитку творчих здібностей, дослідницьких умінь і навичок, підвищенню якості підготовки здобувачів освіти до професійно-педагогічної творчості.

Для виконання завдань у межах науково-дослідницької роботи був зібраний значний матеріал із методик досліджень педагогічних процесів та об'єктів. Перерахуємо лише деякі з них: тести з виявлення типів сімейних стосунків, комунікативності, здібностей учнів; анкети для складання характеристики інноваційних процесів у школі, виявлення рівня мотивації навчання школярів, визначення рівня вихованості учнів; схеми складання психолого-педагогічної характеристики учнів і паспортів класів тощо. Теоретична розробка освітнього інноваційного середовища на практиці

була реалізована завдяки соціально-педагогічним і психолого-педагогічним факторам. Останні були спрямовані на формування когнітивної, операційної та мотиваційної готовності здобувачів освіти до модифікаційних нововведень у масштабах школи й класу. У створеному середовищі особистість могла виявляти якості, необхідні для інноваційної діяльності, рефлексувала свою діяльність, керуючись ідеєю інноваційності.

Усе вищезазначене дозволяло констатувати, що не існує єдиної стратегії для майбутніх вчителів у розвитку їхнього інноваційного стилю педагогічної діяльності: стратегії саморегульованого розвитку стилю діяльності кожного педагога унікальні. Індивідуальні здібності, прагнення майбутнього фахівця можуть провокувати його чи випереджати прийняті в професії норми, або не зважати на них й активно боротися за свої індивідуальні еталони й критерії ефективності професійної діяльності. Отже, завдання зовнішнього впливу в цьому випадку полягало в забезпеченні умов для активізації механізмів саморегульованого розвитку для науково-дослідницької роботи майбутнього вчителя, конкретизації його можливостей, породжуваних змінами зовнішнього соціального середовища. Інтенсивність пізнання й засвоєння нових цінностей визначалася насамперед професійно орієнтованими здібностями майбутнього вчителя, його мотивацією, а також ступенем задоволеності педагогічною діяльністю. Визнання психолого-педагогічних пріоритетів, що змінилися, стимулювало творчий пошук, сприяло утвердженню перспективних підходів, технологій, систем стосунків у педагогічному процесі.

Особливої уваги заслуговує те, що в системах, що самоорганізуються, основний фактор розвитку – внутрішній. Самоорганізація як обов'язкова умова розвитку не може бути нав'язана системі ззовні. Однак вона ініціюється зовнішніми впливами, що водночас не є визначальними. Ця властивість притаманна будь-якій педагогічній структурі, у зв'язку із чим її поняття зазнають принципово нового й більш точного трактування. Так, становлення інноваційного стилю може бути визначене як процес самоорганізації особистості.

Висновки. Отже, у процесі експериментальної роботи було реалізовано всі етапи формування інноваційного стилю професійної діяльності, що підкріплювалися апробацією педагогічних умов. У створеному навчально-інноваційному середовищі відбувалася підготовка здобувачів вищої освіти до створення нововведень у класі й у школі. Водночас було враховано соціально-психологічні фактори, що виражені в таких положеннях: стимулювання інноваційної діяльності; творча взаємодія учасників (діяльність в інноваційній команді); відсутність твердого регламенту в творчій роботі; створення ситуації невизначеності й багатоваріантності під час виконання інноваційних завдань; позитивне ставлення колективу до нововведень; практичне керівництво опануванням нововведень; інформаційна забезпеченість нововведеннями; часткові методики, спрямовані на самостійне вдосконалення навичок інноваційної поведінки; сприйняття будь-якого нововведення як розвиток та вдосконалення умінь для майбутньої педагогічної діяльності.

Робота була націлена на розвиток гнучкості здобувачів вищої освіти в освітній інноваційній діяльності; формування позитивного ставлення майбутніх педагогів до нововведень; розвиток умінь рефлексії своєї діяльності з погляду інноваційного підходу; готовності засвоювати передовий педагогічний досвід; інтелектуальне самовдосконалення майбутніх учителів; умінь виявляти творчі здібності в майбутній професійній діяльності.

Перелік використаних джерел:

1. Бех І. Д. Принципи інноваційної освіти. *Освіта і управління*. 2005. № 3–4. С. 7–20.
2. Бібік Н. М. Проблеми професійного вдосконалення вчителів початкових класів. *Післядипломна освіта в Україні*. 2002. № 2. С. 60–62.
3. Воробйова Є. В. Індивідуальний стиль як науково-педагогічна проблема. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2007. № 2. С. 87–93.

4. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики. Рівне : РДПІ, 2001. 222 с.
5. Дубасенюк О. А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти. *Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін*. 2004. С. 3–14.
6. Максименко Л. І. Психолого-педагогічні умови забезпечення педагогічних інновацій в сучасній школі. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи* : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф., 2–5 жовт. 1998 р. Суми, 1998. С. 208–211.
7. Назаренко Г. І. Проблема готовності педагога до творчої інноваційної діяльності. *Вісник Глухівського ДПУ. Сер. Педагогічні науки*. 2007. Вип. 10. С. 36–39.
8. Петриченко Л. О. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної діяльності. *Педагогіка та психологія*. 2006. Вип. 29. С. 91–94.
9. Пономарьова Г. Ф. До питання формування творчої особистості вчителя в процесі професійно-педагогічної діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2007. Вип. 7. С. 299–305.
10. Харківська А.А., Молчанюк О.В. Диверсифікація професійної підготовки педагогів початкової освіти із принципами Нової української школи. *Електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога»*. 2023. № 2 (209). С. 12–19.
11. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : монографія. Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2011. 364 с.
12. Kharkivska A., Ponomarova H. Multimedia Technologies As An Element Of Development Of Modern Higher Education In Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol.21, № 10. P. 145–148. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202110/20211019.pdf (дата звернення: 15.10.2023).

References:

1. Bekh, I. D. (2005). Pryntsypy innovatsiinoi osvity [Principles of innovative education]. *Osvita i upravlinnia – Education and management*, 3–4, 7–20 [in Ukrainian].
2. Bibik, N. M. (2002). Problemy profesiinoho vdoskonalennia vchyteliv pochatkovykh klasiv [Problems of professional improvement of primary school teachers]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini – Postgraduate education in Ukraine*, 2, 60–62 [in Ukrainian].
3. Vorobiova, Ye. V. (2007). Indyvidualnyi styl yak naukovo-pedahohichna problema [Individual table as a scientific and pedagogical problem]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy – Theory and practice of managing social systems*, 2, 87–93 [in Ukrainian].
4. Dychkivska, I. M. (2001). Osnovy pedahohichnoi innovatyky [Basics of pedagogical innovation]. Rivne : RDPI, 222 [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk, O. A. (2004). Innovatsiini navchalni tekhnolohii – osnova modernizatsii universytetskoi osvity [Innovative educational technologies are the basis of modernization of university education]. *Osvitni innovatsiini tekhnolohii u protsesi vykladannia navchalnykh dystsyplin – Innovative educational technologies in the process of teaching academic disciplines*, 3–14 [in Ukrainian].
6. Maksymenko, L. I. (1998). Psykholoho-pedahohichni umovy zabezpechennia pedahohichnykh innovatsii v suchasni shkoli [Psychological and pedagogical conditions for ensuring pedagogical innovation in a modern school]. *Pedahohichni innovatsii : idei, realii, perspektyvy – Pedagogical innovations : ideas, realities, perspectives : materialy II Vseukr. nauk.-prakt. konf.*, 2–5 zhovt. 1998 r. Sumy, 208–211 [in Ukrainian].
7. Nazarenko, H. I. (2007). Problema hotovnosti pedahoha do tvorchoi innovatsiinoi diialnosti [The problem of the teacher's readiness for creative and innovative activity]. *Visnyk Hlukhivskoho DPU. Ser. Pedahohichni nauky – Bulletin of the Glukhiv DPU. Ser. Pedagogical sciences*, 10, 36–39 [in Ukrainian].

8. Petrychenko, L. O. (2006). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoi diialnosti [Preparation of future teachers for innovative activities]. *Pedahohika ta psykhologhiia – Pedagogy and psychology*, 29, 91–94 [in Ukrainian].

9. Ponomarova, H. F. (2007). Do pytannia formuvannia tvorchoi osobystosti vchytelia v protsesi profesiino-pedahohichnoi diialnosti [To the question of the formation of the creative personality of the teacher in the process of professional and pedagogical activity]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the pedagogical department*, 7, 299–305 [in Ukrainian].

10. Kharkivska, A.A. & Molchaniuk, O.V. (2023). Dyversyfikatsiia profesiinoi pidhotovky pedahohiv pochatkovoї osvity iz pryntsyypamy Novoi ukrainskoi shkoly [Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Pedagogue*, 2 (209), 12–19 [in Ukrainian].

11. Kharkivska, A. A. (2011). Teoretychni ta metodychni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom vyshchoho navchalnoho pedahohichnoho zakladu [Theoretical and methodical principles of management of innovative development of various educational and pedagogical institutions]: monohrafiia. Kharkiv : KZ «KhHPA» KhOR, 364 [in Ukrainian].

12. Kharkivska, A. & Ponomarova, H. (2021) Multimedia Technologies As An Element Of Development Of Modern Higher Education In Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21, 10, 145–148. Retrieved from http://paper.ijcsns.org/07_book/202110/20211019.pdf [in English].

УДК 378.015.31:17.026.4]:7.031.2(477)(045)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГІДНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА**

© Одарченко В.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-21

У статті представлено концепцію впровадження в освітній процес комунальних закладів вищої освіти технології виховання національної гідності здобувачів вищої освіти

засобами українського народного мистецтва. Автором визначено та обґрунтовано основні професійно орієнтовані педагогічні напрями засобів виховання національної гідності, основні вимоги (педагогічні принципи) процесу реалізації дослідно-експериментальної роботи, основу змісту виховання національної гідності. Також висвітлено та описано розроблені етапи педагогічної технології (мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний, аналітико-рефлексивний). Запропоновано розроблену програму спецкурсу «Виховання національної гідності засобами українського народного мистецтва», залученого до навчального плану на стаціонарному та заочному факультеті. Визначено його мету, зміст та особливості перебігу.

Зроблено висновок, що розвиток національної гідності здійснюється в межах цивілізаційного підходу, що передбачає опору в процесі виховання на етнічні особливості українського народу, український менталітет, а отже, патріотизм, духовність, соборне єднання, простоту, чуйність, високу працездатність, совість, високу й різнобічну обдарованість тощо.

Ключові слова: технологія, заклад вищої освіти, майбутні вчителі, здобувачі вищої освіти, майбутні педагоги, виховання національної гідності, українське народне мистецтво.

Odarchenko V. «Implementation of the technology of education of the national dignity of higher education acquires by means of Ukrainian folk art».

The article presents the concept of introducing into the educational process of communal institutions of higher education the technology of raising the national dignity of higher education students by means of Ukrainian folk art. The author defined and substantiated the main professionally oriented pedagogical directions of means of education of national dignity, the main requirements (pedagogical principles) of the process of implementation of research and experimental work, the basis of the content of education of national dignity. The developed stages of pedagogical technology (motivational-target, content-processual, analytical-reflective) are also highlighted and described. The developed program of the special course «Education of national dignity by means of Ukrainian folk art» is proposed, included in the curriculum of the permanent and correspondence faculty. Its purpose, content and features of the course are defined.

It was concluded that the development of national dignity is carried out within the framework of a civilizational approach, which involves reliance in the process of education on the ethnic features of the Ukrainian people, the Ukrainian mentality, and therefore, patriotism, spirituality, cathedral unity, simplicity, sensitivity, high work capacity, conscience, high and versatile giftedness, etc.

Keywords: technology, institution of higher education, future teachers, students of higher education, future teachers, education of national dignity, Ukrainian folk art.

Актуальність дослідження. У сучасному світі, коли глобалізація та різноманітні культурні впливи змінюють орієнтацію вищої освіти, проблема виховання національної гідності стає надзвичайно актуальною. У цьому контексті набуває необхідності системний аналіз змісту освітнього процесу, зокрема визначення засобів, що сприяють формуванню та утворенню національної ідентичності здобувачів вищої освіти. Одним із найбільш дієвих культурних чинників, здатних впливати на формування гідності та національної свідомості майбутнього педагога, є українське народне мистецтво. У межах цього дослідження спробуємо здійснити ретроспективний аналіз та визначити

роль українського народного мистецтва у вихованні національної гідності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти.

Мета статті: представити концепцію впровадження в освітній процес комунальних закладів вищої освіти технології виховання національної гідності здобувачів вищої освіти засобами українського народного мистецтва.

Виклад основного змісту дослідження. Після висвітлення методологічних основ суті та змісту національної гідності, вивчення історико-педагогічного аспекту її розвитку, а також уже наявного педагогічного досвіду, дослідження особливостей українського національного образу, аналізу результатів спеціальних наукових досліджень у межах цієї проблеми й результатів констатувального експерименту було розроблено та запропоновано для впровадження в освітній процес комунальних закладів вищої освіти технологію виховання національної гідності здобувачів вищої освіти засобами українського народного мистецтва.

У результаті вивчення наукової літератури в процесі підготовки до експериментальної роботи було визначено такі основні професійно орієнтовані педагогічні напрями засобів виховання національної гідності:

– збагачення змісту професійно-педагогічної підготовки, що здійснювалося:

а) шляхом посилення функції зразків українського народного мистецтва в змісті освітніх компонентів навчального плану;

б) шляхом регламентації обсягу відомостей про національну гідність і значення виховання цієї якості;

– збільшення впливу національних культурних цінностей у процесі виховної роботи, що здійснювалося:

а) через залучення до підготовки та проведення заходів на відповідну тематику (загальна історія України, історія культури тощо);

б) шляхом інтенсифікації інформаційно-пояснювальної роботи національної спрямованості на побутовому рівні;

– забезпечення педагогічних умов для активізації самостійної роботи здобувачів вищої освіти в процесі опанування надбань національної культури, що здійснювалося:

- а) через різні форми науково-дослідницької роботи;
- б) через виконавську діяльність.

Ці визначені нами педагогічні напрями інтегрують різноманітні форми та методи роботи, не лише безпосередньо пов'язані з освітнім процесом у закладі вищої освіти, а й спрямовані на подальшу професійну педагогічну діяльність здобувачів вищої освіти завдяки внесеним нами змінам у цей процес. Отже, обґрунтовуючи ці напрями, уважаємо, що вони охоплюють його основні аспекти, тобто: безпосередньо навчальну роботу, виховну роботу, а також самостійну роботу здобувачів вищої освіти. Зазначимо, що в контексті самостійної роботи (проведення дослідно-експериментальної роботи) маємо на увазі насамперед діяльність викладачів щодо організації цього важливого виду роботи в необхідному напрямку. Слід обов'язково додати, що в реальному освітньому процесі зазначені напрями роботи взаємопов'язані між собою та взаємозалежні, часто передбачають одні й ті ж форми, але їх можливості різні.

На нашу думку, під час підготовки й проведення формувального експерименту слід керуватися насамперед наявною педагогічною практикою, а також теорією та практикою національного виховання студентської молоді, основними теоретичними положеннями про ступені розвитку, компоненти та функції національної гідності, про специфіку й освітній потенціал українського національного образу.

У процесі реалізації дослідно-експериментальної роботи необхідно спиратися також на визначені в науково-педагогічній літературі основні вимоги, що визначаємо як педагогічні принципи:

- принцип цілісного гармонійного сприйняття національної культури;
- принцип застосування емоційно-ціннісного потенціалу національної культури для розвитку моральної сфери особистості;

– принцип мотивування самоідентифікації, інтеріоризації та екстеріоризації національних цінностей;

– принцип фасилітації, що передбачав розуміння формування національної гідності у виховному процесі як процес стимулювання відповідних дій, створення атмосфери співдружності, співтворчості, співробітництва;

– принцип креативності, що відображав необхідність виявлення можливостей змісту виховних заходів (диспутів, конференцій для посилення його орієнтації на формування національної гідності);

– принцип самоорганізації, що засвідчує особливості управління процесом формування національної гідності здобувачів вищої освіти. Цей принцип передбачає узгодження розвитку здобувачів вищої освіти із власними тенденціями розвитку, що забезпечує непомітність процесу управління, мінімалізм у своєму зовнішньому впливові [7].

Під час розробки програми експерименту варто враховувати зміст виховання національної гідності, основу якого становить:

– опора на розвиток молоді відповідно до основних ідей вітчизняної та зарубіжної педагогіки;

– науковий плюралізм в оцінці альтернативних поглядів і цінностей із метою розвитку самостійності мислення вихованців;

– максимальне використання нетрадиційних методів проведення виховних заходів;

– варіативно-диференційований підхід до місця проведення виховного заходу (аудиторія, актові зали, музеї, парки тощо);

– диференціація заходів із урахуванням інтересів і схильностей здобувачів вищої освіти;

– участь у виховному процесі людей різних професій, цікавих для молоді, що виховується;

– створення ситуацій успіху для кожного здобувача вищої освіти з урахуванням його індивідуальних здібностей і інтересів;

– надання пріоритету завданням щодо розвитку й виховання молоді, здійснення активного емоційного впливу на вихованців, використовуючи їх організаторські, акторські та інші здібності;

– виховання відповідно до індивідуальних когнітивних стратегій здобувачів вищої освіти;

– обов’язковий самоаналіз (взаємний аналіз), самооцінка, самокорекція (взаємна корекція) діяльності;

– передача частини обов’язків викладача вихованцям (організаторські, інформаційні, аналітичні, оцінні, стимулювальні тощо).

Отже, у процесі формувального експерименту слід керувалися тим, що перевірка розробленої технології виховання національної гідності в майбутніх педагогів передбачає:

– емоційне забарвлення виховного процесу, організацію національної освіти, використання регіонального компонента у змісті навчання;

– неформальне спілкування в освітньому процесі, застосування діалогових форм спілкування;

– застосування різноманітних видів та організаційних форм, інтерактивних методів, що дозволяють здобувачам вищої освіти стати не об’єктами, а суб’єктами навчання;

– розробку навчально-методичного забезпечення запропонованої моделі;

– здійснення оцінної діяльності як стимулу для руху вперед, аналізу не лише кінцевого результату, а й процесу його досягнення.

У процесі формувального експерименту необхідно перевірити доцільність педагогічної технології виховання національної гідності в здобувачів вищої освіти засобами українського народного мистецтва в системній єдності компонентів її організації та реалізації (цілі, завдання, принципи, зміст, форми, методи).

Виховання національної гідності в здобувачів вищої освіти має відбуватися згідно з розробленими етапами педагогічної технології (мотиваційно-цільовий, змістово-процесуальний, аналітико-рефлексивний).

Перший, мотиваційно-підготовчий, етап передбачає організацію роботи в напрямку формування позитивної мотивації здобувачів вищої освіти щодо важливості виховання національної гідності.

Мета мотиваційно-підготовчого етапу полягає в забезпеченні в здобувачів вищої освіти усвідомлення значущості національної гідності, позитивного ставлення й стійкого інтересу до національних питань.

На цьому етапі ефективним буде застосування таких форм: лекції, семінари, бесіди, дискусії, екскурсії.

На думку А. Харківської та О. Молчанюк, у системі професійної підготовки майбутніх учителів звернення до «загальнолюдських і професійних цінностей сприятиме впевненому гармонійному вихованню та розвитку учнів ПШ на цих цінностях, підвищенню особистісного становлення свідомих дітей, які будуть жити із чистими помислами та за духовно-моральними принципами» [11, с. 16].

Зміст такого ставлення особистості до педагогічної діяльності науковці пов'язують із цінностями цього виду праці. Цінності педагогічної діяльності вони розуміють як особливості, що дозволяють учителеві задовольняти свої потреби й слугують орієнтирами його соціальної та професійної активності, спрямованої на виконання завдань, поставлених перед суспільством. Цінність педагогічної діяльності має стати потребою особистості й спонукати кожного здобувача вищої освіти до активності та самостійності в навчанні та позааудиторній діяльності. Певною мірою виконання й є управління мотивацією. Погоджуємося з думкою А. Колота, який зазначав, що для залучення людини до процесу виконання завдань, що висуваються суспільним життям, необхідно визначити ту мотивацію, що здатна спонукати до відповідних дій, і лише спираючись на цю мотивацію можна стимулювати людину до виконання дедалі більш важливих завдань» [5]. Саме мотив визначає зміст конкретної дії, водночас дія спрямовується на усвідомлену мету, що співвідноситься з умовами її здійснення.

Відповідно, слід акцентувати значну увагу на стимулюванні мотивації здобувачів вищої освіти до національного виховання засобами різних видів українського мистецтва відповідно до розвитку та змін учнів протягом усього періоду їх підготовки в школі. У педагогічній виховній роботі, як і в будь-якій діяльності, можна виокремити об'єктивний і суб'єктивний аспект ставлення до власної професійної підготовки.

У нашому випадку об'єктивним аспектом є соціальний і професійний стан майбутнього вчителя, зумовлений системою суспільних стосунків, опосередкованим впливом суспільства на особу. Суб'єктивним аспектом таких особливостей можуть бути: усвідомлення суспільної значущості й важливості роботи вчителя, спрямованість його особи, його інтереси, здібності та переконання, співставлення своїх можливостей із можливістю подолання труднощів у процесі національного виховання учнів засобами українського мистецтва, а також труднощів під час роботи з батьками, що виникають на різних етапах педагогічного процесу, задоволеність своєю професійною діяльністю тощо.

На мотивацію діяльності здобувачів вищої освіти до національного виховання дітей засобами різних видів українського мистецтва, на нашу думку, мають значний вплив мотиви вибору професії й спеціальності.

Різне усвідомлення молоддю значення національного виховання в своїй майбутній професійній діяльності спонукає до здійснення дослідної роботи щодо стимулювання мотивації до необхідності національного виховання засобами українського мистецтва.

Під мотиваційною орієнтацією майбутніх фахівців на виконання функцій національного виховання школярів засобами українського мистецтва розуміємо цілеспрямований, науково організований, поступовий, систематичний педагогічний процес, що характеризується залученням їх до активної різноаспектної діяльності та формуванням позитивного ставлення до цієї діяльності, а також визначенням суперечностей між досягнутим і необхідним

рівнем підготовки до національного виховання засобами українського мистецтва, є рушієм загального розвитку здобувачів вищої освіти.

На цьому етапі вивчається процес формування в здобувачів вищої освіти мотивації до здійснення національного виховання дітей засобами українського мистецтва в різних формах організації навчально-пізнавальної діяльності в закладі загальної середньої освіти. Водночас, на нашу думку, найбільш суттєвими умовами реалізації такого підходу є: формування системи педагогічних знань та вмінь на основі вивчення здобувачами вищої освіти загальнопедагогічних освітніх компонентів; ознайомлення з основами організації та планування педагогічного процесу в початковій школі; надання здобувачам вищої освіти на різних етапах навчання можливості максимально виявити самостійність, активність та ініціативність у забезпеченні взаємодії інформаційно-теоретичного та практичного компонентів їх підготовки; формування рис мотиваційної сфери діяльності на основі систематичного залучення здобувачів вищої освіти до різних форм організації та здійснення національного виховання школярів. Дотримання цих умов можливе за спрямованої та організованої роботи закладу вищої освіти, що забезпечується протягом усього періоду навчання здобувачів вищої освіти.

Упровадження теоретично обґрунтованої технології в освітній процес закладів вищої освіти на мотиваційно-підготовчому етапі слід розпочати з підготовки викладачів до виховання національної гідності в здобувачів вищої освіти. Ця підготовка має здійснюватися в методичних об'єднаннях викладачів, молодих кураторів, керівників гуртків і передбачає: 1) роботу з активізації громадянської позиції викладачів; 2) оволодіння педагогами методикою виховання національної гідності засобами українського народного мистецтва. Теоретико-методична підготовка викладачів передбачає ознайомлення їх із різноманітними діагностичними, розвивальними й корекційними методиками, із технологіями здійснення національного виховання здобувачів вищої освіти, зокрема за допомогою засобів українського народного мистецтва.

Із цією метою був розроблений спецкурс «Виховання національної гідності здобувачів вищої освіти засобами українського народного мистецтва» (рис. 1).

Рис. 1. Програма спецкурсу для викладачів

На факультетах доцільно організувати й упровадити методичну допомогу, завданням якої є підвищення рівня професійної компетентності педагогічного колективу шляхом надання консультацій, методичних порад,

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ
**«ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ ЗАСОБАМИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА»**
ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПІСКА

Спецкурс «Виховання національної гідності засобами українського народного мистецтва» є одним із засобів підготовки майбутнього фахівця до його професійної діяльності.

Провідною тенденцією розвитку сучасної педагогічної науки є її повернення до своїх світоглядних витоків, переорієнтація на творчий розвиток особистості.

Сучасна соціально-педагогічна ситуація, що склалася у суспільстві вимагає оновлення змісту, форм і методів виховання, забезпечення його гнучкості, диференціації, динамізму, оперативності, здатності адекватно реагувати на зміни в суспільстві, максимально враховуючи інтереси і потреби кожної людини і, насамперед, підготовку педагогічних фахівців, здатних вирішувати виховні завдання в нових історичних умовах.

Програма спецкурсу, її зміст і структура організовані на вивчення теоретичних аспектів національного виховання, на поглиблене ознайомлення викладачів з різними жанрами, видами та засобами української народної творчості.

Мета спецкурсу – підготовка національно-вихованого професійно компетентного фахівця.

Завдання спецкурсу:

- засвоєння слухачами системи знань з проблеми виховання національно гідної особистості;
- розвиток умів і якостей, які сприяють вихованню національної гідності у студентів;
- стимулювання фахівців до самоодосконалення і саморозвитку;
- розробка системи завдань, яка сприяє розвитку особистісних якостей слухачів.

Слухач повинен знати:

- основи педагогіки і психології, основні напрями і перспективи розвитку освіти, педагогічної науки, національного мистецтва;
- основи української та зарубіжної культури;
- різну мову, літературу, художнє мистецтво, музичну літературу;
- основи планування навчального і виховного процесу.

Слухач повинен вміти:

- забезпечити інтелектуальний, емоційний, морально-етичний та естетичний розвиток студентів;

- керувати різними видами мистецтва;
 - організувати як індивідуальну, так і групову діяльність студентів;
 - планувати і проводити позакласну роботу;
 - вивчати, аналізувати і розповсюджувати кращий досвід, спрямований на підвищення розвитку студентів.
- Програма розрахована на викладачів вищих навчальних закладів. Програма складається з чотирьох розділів.
- 1 розділ – *Національна гідність особистості як педагогічна проблема.*
 - 2 розділ – *Суть та різновиди українського народного мистецтва та їх вплив на виховання молодого покоління.*
 - 3 розділ – *Сучасні вимоги до формування національної гідності майбутнього фахівця.*
 - 4 розділ – *Значення національної гідності у професіоналі педагога.*
- Перша тема ознайомлює з потаємними видами мистецтв різного часу на поняття «гідність», «гідність особистості», «національна гідність».
- Під час другої теми викладачі теоретично оволодівають знаннями з основ народної творчості, практично знайомляться з різними жанрами, видами та засобами українського народного мистецтва.
- В основі третьої теми покладено розкриття сучасних підходів до формування національної гідності за допомогою засобів народного мистецтва.
- Заключним етапом вивчення спецкурсу є складання професіограми педагога.

психолого-педагогічної підтримки.

Окрім того, для викладачів і здобувачів вищої освіти слід організувати зустрічі з людьми, творчими колективами Харківщини. Учасників педагогічного процесу ознайомили з досвідом національного виховання в інших країнах (зокрема США, Канади), діяльністю громадянських центрів із проектування програм (центри «За громадянську освіту», «Міжнародна освіта та дослідницька мережа», американська федерація вчителів «Працівники освіти за соціальну відповідальність»).

Зауважимо, що «у процесі виховання в особистості громадянської культури важливу роль відіграють всі ланки системи освіти загалом і громадянська освіта та виховання, зокрема, особливо у суспільстві перехідному, де вони не тільки підтримують, а й закладають основи демократичної ментальності, формують у громадян ідеї та поняття про права і обов'язки людини, виховують здатність

до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів іншої людини, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами» [13, с. 61].

На цьому ж етапі доцільно вживати заходи, що передбачають роз'яснювально-інформаційну роботу зі здобувачами вищої освіти, до якої слід залучати викладачів, наставників академічних груп, керівників гуртків, клубів та інших позааудиторних утворень. Надання інформації здобувачам вищої освіти має здійснюватися з постійним акцентуванням їхньої уваги на духовних цінностях, необхідності утвердження їх у суспільних стосунках, на важливості формування почуттів совісті й честі як засобів самооцінки своїх дій; зі спонуканням майбутніх фахівців до постійного відстоювання власної гідності перед однокурсниками тощо.

Застосування засобів українського народного мистецтва повинно відбуватися під час упровадження традиційних форм і методів навчання (лекції, семінари, практичні та індивідуальні заняття, дискусії тощо), а також нових (тематичні концерти, творчі вечори тощо). Під час визначення цих форм і методів доцільно акцентувати значну увагу на насиченості українознавчим змістом таких освітніх компонентів: «Філософія», «Історія України», «Теорія та методика навчання мовно-літературної галузі в початковій школі», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Педагогіка», а також на застосуванні національно-культурних надбань та цінностей у виховній роботі, створенні умов для впливу цих цінностей на громадське життя й побут здобувачів вищої освіти.

На цьому етапі здобувачів вищої освіти необхідно залучати до підготовки та проведення заходів на національну культурно-історичну тематику (Шевченківські свята, «ігри-драматизації» за сюжетами традиційних народних свят тощо), до наукової роботи на відповідну, спеціально розроблену тематику; інтенсифікували інформаційно-пояснювальну роботу національного спрямування на побутовому рівні; активізувати виконавську діяльність

(конкурси на краще виконання українських народних творів (пісень, гуморесок, віршів тощо), тематично-концептуальні концерти тощо).

Погоджуємось із позицією А. Харківської, щодо підвищення інтересу до набуття творчих навичок сприяє «розширенню світогляду педагога, підвищенню рівня як професійної так і музичної культури, а також дозволить сформувати відповідального громадянина, патріота України, здатного примножувати культурні цінності й надбання держави» [12, с. 608].

Особливого значення в процесі роботи слід надавати стимулюванню здобувачів вищої освіти до опанування знань із історії своєї родини, історії та віри свого народу, культури, традицій, звичаїв, про життєдіяльність великих постатей країни (політичних діячів, учених, діячів літератури, мистецтва), до опанування багатства рідної мови; до ознайомлення майбутніх фахівців із теоретичними питаннями, зокрема з поняттями, пов'язаними з національною гідністю, народним мистецтвом; до визначення суті понять «гідність особистості», «національна гідність» у різні історичні епохи; акцентувати увагу на взаємозв'язку громадянськості й національної гідності, характерних ознаках національної гідності, освітніх можливостях народного мистецтва у вихованні національної гідності особистості майбутнього вчителя.

Суттєвою ознакою прояву інтересу до досліджуваної нами проблеми є ставлення до практичних занять із образотворчого мистецтва, методики музичного виховання, української музики, народознавства, дитячої іграшки. Практичні заняття сприяють не лише розвитку педагогічних, практичних і творчих умінь, а й опануванню методики розвитку їх у школярів, що також стимулює інтерес до майбутньої роботи. У процесі такої навчально-пізнавальної діяльності здобувачі вищої освіти переконувалися у важливості національного виховання для формування особистості учня, розвитку творчості, ініціативи, любові до рідного краю.

На етапі підготовки майбутні педагоги мають опановувати необхідний обсяг знань, тому інтерес до практичного їх застосування зумовлює використання ефективних форм організації їх діяльності під час педагогічного

процесу. Водночас слід ураховувати, що процес мотивації активізується, якщо, по-перше, організація навчально-виховного процесу педагогічного закладу передбачає створення необхідних умов діяльності, що її активізують і систематизують, і це сприяє виникненню стійких мотиваційних утворень, і, по-друге, якщо зовнішні впливи засвоюються здобувачем вищої освіти у вигляді мети, ідеалів і перетворюються у внутрішні мотиви, прийнятні йому й реально дієві. Перший складник стимулює переважно зміни зовнішніх умов створення мотивів діяльності, другий – зміни внутрішнього «середовища» через свідомлювано-вольову роботу щодо переосмислення мотиваційно-підготовчого ставлення майбутнього вчителя до педагогічної діяльності з національного виховання учнів засобами українського мистецтва. Саме тому робота на цьому етапі підготовки має супроводжуватися завданнями випереджального характеру. На початку таких занять здобувачі вищої освіти мають відповісти на запитання: «Які мотиви діяльності Ви знаєте?»; «Які основні джерела розвитку інтересів?», «У чому вбачаєте можливості виховання для розвитку мотивів виконання різних видів діяльності з національного виховання дітей засобами українського мистецтва?» тощо. Це сприяє формуванню мотиваційної орієнтації шляхом переосмислення ставлення здобувачів вищої освіти до діяльності з національного виховання молодших школярів. Водночас слід зазначити, що проведення занять має супроводжуватися не лише перевіркою рівня знань та вмінь, а й створенням ситуації емоційного переживання за результати виконаної роботи.

М. Підлісний, аналізуючи роботи науковців, зазначав, що «свідомість людини включає не тільки знання, але й переживання того, що в світі значуще для людини в силу ставлення до її потреб, інтересів. Позитивний стан студента виникає тоді, коли встановлені гуманні відносини між викладачем та студентом; попереджаються негативні емоції (враховуються індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти). Емоційний стан студента відіграє роль спонукальної сили до здійснення самостійної творчої роботи та естетичної підготовки» [9, с. 23].

Такі емоції, зокрема здивування перед новим твором, невідомим чи раптовим відкриттям прекрасного, переживання емоційного задоволення від музики та театральної діяльності, радість пізнання, напруження під час самостійного подолання перешкод у процесі виконання або створення власних творів мистецтва, переживання успіху в діяльності від усвідомлення духовного зростання є основою формування стійких інтересів.

Отже, формування й розвиток мотиваційної орієнтації здобувачів вищої освіти в процесі їх професійної підготовки є дуже важливим, бо вони здобувають основну інформацію про проведення виховної роботи загалом та з національного виховання засобами українського мистецтва зокрема. А тому заняття необхідно організовувати так, щоб на рівні з опануванням знань і розвитком практичних умінь формувалося та закріплювалося стійке переконання у винятково важливій ролі національного виховання школярів засобами українського мистецтва та формування особистості учня, підготовки його до життя.

Підсумковим результатом мотиваційно-підготовчого етапу є створення кожним здобувачем вищої освіти індивідуальної програми самовиховання національної гідності (визначення мети, форм, методів самовиховання із застосуванням засобів народної творчості, критеріїв оцінювання результатів).

Другий етап, змістово-процесуальний, передбачає залучення здобувачів вищої освіти 2–4 курсів.

Головною метою змістово-процесуального етапу реалізації запропонованої технології є опанування здобувачами вищої освіти знань і вмінь, що забезпечують виховання почуття національної гідності.

Здійснення «інформативного напрямку» має відбуватися під час аудиторної та позааудиторної роботи за рахунок постійного акцентування уваги здобувачів вищої освіти на духовних цінностях, необхідності утвердження їх у суспільних стосунках; на важливості формування почуттів совісті й честі як засобів самооцінки своїх дій; спонукання майбутніх учителів до постійного відстоювання власної гідності перед однокурсниками тощо.

На цьому етапі слід упроваджувати такі форми й заходи: написання дипломних робіт, творчі проекти, круглі столи, лекції, вікторини, виховні години з кураторами груп, зустрічі з видатними людьми, екскурсії до музеїв та на виставки Харківщини, участь у колективах народної творчості, розробка спецкурсу.

Під час планування та реалізації експериментальної роботи слід урахувати результати констатувального експерименту про переважно низький рівень національної гідності значної частини сучасних здобувачів вищої освіти.

На змістово-процесуальному етапі роботи варто спробувати збагатити зміст професійно-педагогічної освіти за навчальним планом цінностями вітчизняної культури на всіх спеціальних, а також українознавчих освітніх компонентах, що вивчаються протягом років навчання. Основним освітнім компонентом у цьому випадку є «Історія України», що є своєрідним історико-методологічними стержнем.

Що стосується першого, то зрозуміло, що сам курс вітчизняної історії, його зміст відповідає основному завданню нашої роботи. Ретельне вивчення головних історичних подій життя народу, засвоєння хронології, закономірностей розвитку – це обов'язкова вимога до вихователя майбутніх поколінь молодой незалежної держави, у зв'язку з чим її слід уважати професійною вимогою. Щодо другого, то вивчення історії вітчизняної та зарубіжної культури забезпечує необхідний контекст для усвідомлення та розуміння місця українського мистецтва у світовому художньому процесі як невід'ємної частини культури всесвітньої.

Докладно основні проблеми вітчизняної культури порушуються під час вивчення інтегрованих освітніх компонентів «Теорія та методика навчання мистецької галузі в початковій школі» та «Теорія та методика навчання технологічної галузі в початковій школі». Так, слід проаналізувати зміст цих освітніх компонентів і внести такі змістові та організаційні зміни: по-перше, до програм цих освітніх компонентів зарахувати питання про специфіку

українського художнього образу й засоби втілення його в мистецтві. Наприклад, теми щодо дослідження проблем створення й функціонування художнього образу в українському мистецтві різних періодів його розвитку, починаючи з часів Київської держави.

Такі зміни в навчальних програмах зазначених освітніх компонентів сприяють досить відчутному покращенню професійної підготовки здобувачів вищої освіти в напрямку опанування надбань вітчизняної культури, а це, безперечно, мало певне значення для активізації процесу виховання національної гідності.

Чільне місце в навчальному плані під час підготовки майбутнього спеціаліста посідають освітні компоненти, що передбачають індивідуальну форму занять. Це надає можливість впливати на свідомість здобувача вищої освіти в умовах безпосереднього контакту й спільної творчої праці з викладачем.

Здійснюючи експериментальну роботу з упровадження українського народного мистецтва в освітній процес із метою збагачення національного світогляду здобувачів вищої освіти слід залучити до програми кожного семестру декілька творів українських авторів різних епох, стилів і жанрів.

Переконані, що така насиченість програм українськими зразками значною мірою сприяє активізації процесу сприймання та засвоєння національних художніх образів, прагненню перейняти дух найкращих зразків багатовікової культури нашого народу.

Завдяки проведенню зустрічей із відомими громадянами України, відвідуванню музеїв Харківщини, залученню здобувачів вищої освіти до активних форм роботи відбувається заохочення молоді до участі в конкретній діяльності, спрямованій на збереження та примноження матеріальних і духовних багатств свого народу.

Ефективними в реалізації процесу виховання національної гідності здобувачів вищої освіти є лекції, бесіди на тему «Особливості менталітету українського народу», вікторини з метою уточнення понять у сфері народного

мистецтва; розробка проєктів «Фарби життя людини»; диспути «Національна гідність в сучасних умовах – особистісна потреба чи об'єктивна потреба», «Національна гідність – сучасна вимога»; круглі столи «Держава і громадянин», «Гідність особистості і національне», «Соборність і народність»; конференції «Форми вияву національної гідності», «Мораль і гідність», «Народне мистецтво в системі формування особистості», конкурси творчих робіт на тему «Українське народне мистецтво» тощо.

Доцільним під час виховання національної гідності студентської молоді засобами українського народного мистецтва вважаємо проведення тематичних круглих столів на теми: «Соборність – народність», «Національна гідність – сучасна вимога!», що сприяє приверненню уваги здобувачів вищої освіти до проблеми, сприяє розвитку вмінь приймати рішення, відстоювати власні погляди, стимулює їх до здійснення наукового пошуку у сфері досліджуваних питань.

Така форма роботи помітно оживляє викладання, посилює вплив освітнього матеріалу, стимулює інтерес до освітніх компонентів загалом, дає можливість дізнатися про рівень знань щодо питання національної гідності.

Для поглибленого вивчення основ українського народного мистецтва та їх впливу на виховання національної гідності доцільно проводити вікторини. Ця робота привчає здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів – до самостійного пошуку матеріалу для ознайомлення з різними видами українського народного мистецтва, національними символами, народними традиціями України.

Для східних регіонів України принципово важливим є відродження національних традицій на побутовому рівні, коли важливу функцію виконує відновлення традицій саме у сфері дозвілля. Під час дослідження необхідно керуватися тим, що найбільш яскравим емоційним відгуком у молодій людині, а отже, і найбільш ефективним буде спосіб організації студентства через заходи, пов'язані з традиційними національними святами, українськими

народними обрядами й насамперед такими, що мають найяскравіше відображення у фольклорі або в творчості вітчизняних митців.

До таких свят, що мають сталі традиції протягом дуже тривалого часу та відзначалися, хоча й у завуальованій формі, навіть у радянські часи, а нині визнані й нашою молодого незалежною державою, треба зарахувати насамперед Різдво. Поверненню в побут цілих пластів фольклорної та авторської музики є заходи, проведені в ігровій формі: інсценування народних обрядів у студентському гуртожитку (із пропозицією розробити невеличкі сценарії для використання в майбутній професійній діяльності в школі) за розробленою нами методикою та сценаріями, складеними на основі літератури, у якій описуються традиції та звичаї українського народу [7]. Такі студентські вечори, під час яких поєднуються елементи національної культури з виконанням новорічних щедрівок і різдвяних колядок у сучасних формах молодіжного дозвілля відрізняються особливою емоційною насиченістю й піднесенням. Здобувачі вищої освіти мають змогу організувати й проводити їх для своїх колег під керівництвом викладачів, пояснюючи присутнім старовинний сенс та значення дійств, танців і пісень.

Слід зазначити про окремий аспект нашого експерименту – залучення краєзнавчого художнього матеріалу, який мають збирати здобувачі вищої освіти до процесу виховної роботи. Формування уявлень про мистецькі надбання Слобожанщини як невід'ємної частини загальнонаціональної культури є одним із важливих завдань роботи щодо розв'язання основної проблеми нашого дослідження. Як уже зазначалося раніше в педагогічних дослідженнях, присвячених виховному потенціалу художньо-мистецьких надбань нашого краю, зміст народної творчості Слобожанщини характеризує правдиве відбиття реального життя, ідеалів, думок та мрій, утілених в яскравих художніх образах, а аналіз конкретних зразків, безпосереднє спілкування з ними створює особливе враження й вплив на свідомість молодого людини [2; 6; 8; 10]. Тому ознайомлення з народними звичаями, традиціями, піснями, прислів'ями, приказками, казками тощо, поширеними в побуті населення

Слобожанщини є одним із факторів формування свідомого шанобливого ставлення до культурної спадщини минулих поколінь.

На процес виховання національної гідності впливає залучення студентської молоді до діяльності гуртків народної творчості, а саме: народного ансамблю «Дівочі співаночки», лялькового гуртка, ансамблю народних інструментів та оркестру народних інструментів, вокального колективу «Слобожаночка», ансамблю «Веселі ложкарі»; фольклорного ансамблю «Брама»; гуртка образотворчого мистецтва, гуртка «Умілі ручки», хореографічного гуртка тощо.

У процесі дослідження слід корегувати діяльність гуртків, змінити деякі форми та методи викладання та навчання. Зокрема доцільно ознайомлювати здобувачів вищої освіти з національним характером, багатством думок і почуттів, що відображені в творах; залучати здобувачів вищої освіти до створення національно-обрядових композицій; керувати роботою здобувачів вищої освіти під час розробки ними сценаріїв та добору ними фольклорного матеріалу до вистав за українськими народними казками; демонструвати здобувачам вищої освіти можливості українських народних інструментів, їх надзвичайність, неповторність на основі власного показу; організовувати навчальні екскурсії у найближчі селища з метою ознайомлення з надбаннями українського народного мистецтва (із різноманітною технікою вишивання, із технологіями розфарбовування крашанок, писанок, із різноманітними підходами до виконання народних обрядів тощо).

Участь здобувачів вищої освіти в предметних гуртках і гуртках технічної творчості сприяє не тільки поглибленню знань із конкретних освітніх компонентів, формуванню певних умінь і навичок, а й надає змогу ознайомитися з досягненнями в науці й техніці українських учених, що посилює гордість за країну, народ і сприяє усуненню почуття меншовартості.

Відповідно до дидактичних ідей В. Галузинського слід упровадити нові форми масового контролю діяльності майбутніх учителів – активні форми оцінювання результатів із залученням самих здобувачів вищої освіти [3].

Так, на всіх курсах, окрім п'ятого, випускного, за нашою пропозицією в першому семестрі слід проводити конкурс «Національна спадщина Слобожанщини», у якому обов'язково мають брати участь усі здобувачі вищої освіти. Для активізації художньо-мистецького фактору впливу на процес виховання національної гідності та стимулювання професійного росту здобувачів вищої освіти вони самі разом із викладачами мають оцінювати виступи та роботи своїх колег і розподіляти місця, визначаючи переможців, а також розташовувати всіх виконавців у певному рейтинговому порядку. На цьому заході слід акцентувати значну увагу, а переможці заохочуватися насамперед до професійного аспекту: вони будуть мати змогу виступити на загальноінститутській виховній (кураторській) годині для здобувачів вищої освіти всіх факультетів. Їхні роботи стануть зразками для опрацювання певної теми всіма здобувачами вищої освіти в інституті.

На процес виховання національної гідності впливає й постійна участь здобувачів вищої освіти в різноманітних конкурсах і фестивалях народних пісень у різних містах України: фестиваль-конкурс «Барвистий віночок»; III Усеукраїнський конкурс-фестиваль «Золота рибка»; міський конкурс «Калинове зернятко»; міський конкурс «Ярмарок талантів»; міжнародний фестиваль слов'янської музики; Усеукраїнський конкурс ансамблевої музики тощо.

Отже, вважаємо, що проведення цих заходів забезпечує виконання таких завдань:

- активізація усвідомлення національної самобутності української культури;
- стимулювання професійного зростання здобувачів вищої освіти шляхом опанування та втілення національного художнього образу;

- створення умов для художньо-мистецького фактору впливу на процес виховання національної гідності;
- сприяння формуванню стійкого інтересу до української національної культури;
- залучення до процесу виховання національної гідності засобами українського народного мистецтва майбутніх учителів усіх спеціальностей.

На підвищення рівня сформованості національної гідності майбутніх учителів сприяє також збільшення впливу національно-культурних цінностей у процесі виховної роботи. Експериментальна робота в цьому напрямку має здійснюватися, по-перше, шляхом залучення здобувачів вищої освіти до підготовки та проведення заходів на тематику, що визначається відповідно до значних подій в історії України й історії культури України або була присвячена творчості видатних українських митців, а також, по-друге, шляхом інтенсифікації інформаційно-пояснювальної роботи національної спрямованості на побутовому рівні. Із-поміж таких заходів треба назвати насамперед загальноінститутські, традиційними з яких є «Скарби Слобожанщини», «Козацькі розваги», випуск газет «Національно-патріотичне виховання» тощо.

Для покращення професійної підготовки й посилення творчого потенціалу майбутнього вчителя з метою активізації процесу виховання національної гідності, нами в межах формувального експерименту було розроблено спецкурс «Виховання національної гідності засобами українського народного мистецтва», залучений до навчального плану на стаціонарному та заочному факультеті. Він став суттєвим доповненням до освітніх компонентів, що вивчаються за загальним навчальним планом, і конкретизує той аспект підготовки педагога, що має безпосереднє значення для його майбутньої діяльності. Причому систематизація знань саме в цьому аспекті надає нової якості і в освітньому, і у виховному плані, тобто в підготовці майбутні педагога як учителя (у сенсі як людини, яка навчає) і як вихователя (як людини, яка виховує).

У межах спецкурсу опрацьовуються теоретичні питання про джерела української культури загалом, специфіку українського національного образу, а також питання, що мають безпосереднє спрямування на суто практичний, професійний аспект діяльності педагога.

Під час викладання спецкурсу вважаємо доцільним застосування методів навчання, що спонукають здобувачів вищої освіти до співтворчості, тобто до творчого ставлення й свідомого засвоєння знань із мотивацією на застосування їх у педагогічній практиці й майбутній професійній діяльності. У процесі викладання вважаємо важливим застосування традиційних форм роботи: лекція, практичне заняття, самостійна робота здобувачів вищої освіти, а також інших, більш активних і дійових форм – діалог та колективне обговорення анотацій, повідомлень, рефератів, ситуативні педагогічні завдання (фрагмент уроку, імітація концертного виступу – спів та гра на музичних інструментах тощо). Особливе значення, на нашу думку, має самостійна робота здобувачів вищої освіти, а також сприяння розвитку потреб в опануванні зразків української культури та створення психологічних умов для її актуалізації в повсякденному житті, у побуті. Це, насамперед, створення сприятливої творчої атмосфери в процесі навчання; активізація образного уявлення здобувачів вищої освіти, їх асоціативного мислення; стимулювання в майбутніх учителів емоційно-ціннісної реакції в процесі роботи з українською музикою; націлювання їхньої уваги на виховне значення музики в житті будь-якого народу, зокрема українського.

Використання різноманітних методів навчання (словесних, наочних, практичних, методів стимулювання навчальної діяльності та методів самовиховання) має бути підпорядкованим створенню умов для привернення уваги молодій людині до найпривабливіших аспектів різних зразків національної культури.

Отже, зрозуміло, що і в межах спецкурсу, і в процесі реалізації формувального експерименту взагалі особлива увага має акцентуватися на реалізації міжпредметних зв'язків освітніх компонентів, що репрезентують

українську культуру, літературу, педагогіку тощо. Так, на заняттях мають актуалізуватися знання здобувачів вищої освіти, набуті впродовж усього циклу гуманітарних освітніх компонентів, що забезпечує умови для розуміння ними закономірностей розвитку української культури.

Під час формувального експерименту, на наше переконання, має застосовуватися ще один вид контролю – складання спеціального заліку, на якому майбутні педагоги мають продемонструвати «фрагмент уроку» згідно із шкільною програмою. Загальна тема уроку й тематика самого фрагмента має обиратися відповідно до основної проблеми, тобто фактично має йтися про застосування навичок анотування творів та їх художньо-педагогічний аналіз, але адаптований для школярів відповідного віку. Така робота потребує від здобувача вищої освіти вже практичного використання знань не лише набутих упродовж вивчення освітніх компонентів психолого-педагогічного циклу, а й освітніх компонентів спеціальної підготовки, причому в напрямку висвітлення специфіки українського художнього образу під час вивчення конкретного твору.

Уважаємо необхідним зазначити про необхідність розвитку в здобувачів вищої освіти навичок оцінної діяльності щодо творів мистецтва, а отже, і відповідної підготовки вчителя до цієї роботи. Тому розроблені й підготовлені вчителем питання мають активізувати діяльність учнів на уроці. Правомірним є висновок, що розробка фрагмента уроку, його різних компонентів та форм роботи є надзвичайно важливим аспектом професійної підготовки, а також цілеспрямованої діяльності з виховання національної гідності майбутніх учителів.

Зауважимо також, що в межах роботи слід упровадити в освітній процес обов'язкову вимогу щодо підготовки кожним здобувачем вищої освіти – майбутнім учителем – «фрагменту уроку», у якому в доступній для дітей формі має розповідатися про Державний гімн України й загалом про державну символіку нашої країни, її значення, історичний розвиток та сучасний стан цієї проблеми. На нашу думку, така форма роботи сприяє більш досконалому

засвоєнню специфіки українського національного образу, формуванню професійної майстерності загалом та вмінню донести в доступній та прийнятній формі цей образ до здобувачів вищої освіти, вихованню патріотичних почуттів у майбутнього вихователя, підготовці його до такої роботи в школі зокрема.

Загалом система виховних заходів комунального закладу вищої освіти сприяє реалізації визначених мети й завдань дослідження (див. таблицю 2).

Таблиця 2

**План проведення заходів
у напрямку національно-патріотичного виховання в 20232–2024 н. р.**

з/п	Зміст	Термін виконання
1	Проведення заходів щодо вшанування пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України	серпень
2	Проведення заходів до Міжнародного дня миру	вересень
3	Святкування Дня захисників і захисниць України	жовтень
4	Заходи до Дня вшанування річниці вигнання нацистських окупантів із України	жовтень
5	Проведення військово-спортивних змагань «Козацькі розваги»	жовтень
6	Заходи до Дня гідності та свободи	листопад
7	Проведення акції «Запали свічку» до Дня пам'яті жертв голодомору та Дня пам'яті жертв політичних репресій в Україні	листопад
8	Проведення заходів у межах «Тижня права»	грудень
9	Заходи до Дня Збройних Сил України	грудень
10	Заходи щодо відзначення Дня пам'яті Небесної сотні	лютий
11	Проведення заходів щодо відзначення річниці утворення Української Центральної Ради	березень
12	Проведення заходів до Дня українського добровольця	березень
13	Проведення заходів до Дня Чорнобильської трагедії; Дня скорботи та вшанування пам'яті жертв війни в Україні; Дня українського політичного в'язня; Дня пам'яті геноциду кримськотатарського народу; Дня вшанування пам'яті дітей, які загинули внаслідок збройної агресії рф проти України	квітень, травень, червень
14	Проведення заходів до Дня пам'яті та примирення	травень
15	Проведення заходів до Дня героїв (на честь українських воїнів)	травень

16	Проведення заходів до Дня Європи в Україні	травень
17	Відвідування здобувачами вищої освіти комунального закладу «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова», видатних історичних місць міста Харкова та області	за планами виховної роботи кураторів (наставників) академічних груп
18	Відвідування здобувачами вищої освіти меморіальних, пам'ятних місць м. Харкова з покладанням квітів	за календарем знаменних дат
19	Проведення заходів щодо відзначення в Україні історичних подій: Дня Конституції України; Дня Незалежності України; Дня Європи; Дня соборності та свободи України; Дня Державного прапора України; Дня української писемності та мови, Дня рідної мови; Дня пам'яті героїв Крут, Дня вишиванки тощо	за календарем знаменних дат
20	Святкування дат за народним календарем: Масляна, Великдень	за календарем
21	Організація екскурсії для здобувачів освіти та викладачів академії рідним краєм, його видатними місцями	протягом року
22	Зустрічі з ветеранами війни	упродовж року
23	Проведення заходів у межах реалізації проєкту «Схід і Захід разом»	протягом року
24	Проведення волонтерських концертів у військових частинах, обласному військовому комісаріаті, частинах Національної Гвардії України, військовому шпиталі	упродовж року
25	Заходи щодо вдосконалення інформування громадськості стосовно питань євроатлантичної інтеграції України	упродовж року
26	Залучення здобувачів освіти до участі в державотворчому процесі	упродовж року
27	Зустрічі з видатними людьми рідного краю	упродовж року
28	Проведення заходів із нагоди днів народження видатних діячів, письменників, художників, педагогів України та світових діячів	за календарем

Вихованню національної гідності здобувачів вищої освіти сприяє також підготовка дипломних та курсових робіт на певну тематику, зокрема щодо проблем, пов'язаних із живописом, музикою, хореографією, театром тощо.

Майбутні вчителі можуть не лише представляти теоретичний матеріал, а й підкріплювати його самостійно намальованими картинами, складеними віршами й піснями (див. рис. 2).

Рис. 2. Предмет планових дипломних проєктів здобувачів вищої освіти

Уважаємо доцільним, якщо під час написання дипломної роботи майбутні вчителі будуть здійснювати роботу в напрямку розвитку професійних якостей педагога й накопичення конкретного матеріалу, що варто використовувати в професійній діяльності в закладі загальної середньої освіти. Нинішнє життя вимагає виконання завдань на різних рівнях такої підготовки від високих вимог щодо педагогічної майстерності та громадянської позиції до елементарних пошуків методичної літератури та наукового матеріалу.

Вихованню національної гідності здобувачів вищої освіти сприяє проведення конкурсів, пов'язані з підготовкою творчих проєктів. Така форма роботи є завершальним етапом роботи викладачів із здобувачами вищої освіти в процесі підготовки індивідуальних дослідницьких робіт і підсумковим заходом, що проводиться в межах тижня «Україна – моя Батьківщина».

Кожен проєкт є результатом скоординованих спільних дій викладача й здобувача вищої освіти. Спільна діяльність сприяє пошуку інформації; підтримці й заохоченню суб'єктів навчання; підтримці безперервного зворотного зв'язку.

Робота над кожним проєктом має відбуватися поетапно.

1. Етап планування, що сприяє визначенню мети проєкту, стимулюванню мотивації здобувачів вищої освіти, ознайомленню з ситуацією, мисленнєвій активності, обговоренню, пропонуванню гіпотез, визначенню типу проєкту, джерел інформації, способів збору й аналізу інформації; визначенню способів представлення результатів (форма звіту); визначенню процедури й критеріїв

оцінки результатів і процесу роботи над проектом; організації малих груп співробітництва, розподілу обов'язків між членами проектної групи.

2. Етап самостійної дослідницької роботи здобувачів вищої освіти відповідно до завдань.

Дослідження – це стадія збору інформації, виконання завдань. Спочатку майбутні вчителі мають виконувати теоретичну частину проекту як важливий елемент для обґрунтування практичної частини. Після обговорення (міні-конференції, дискусії, доповідей, рольової гри) здобувачі вищої освіти виконували практичну частину дослідження (опитування, спостереження, експеримент).

3. Етап опрацювання результатів практичної діяльності (аналіз, формулювання висновків, дизайн проекту).

4. Захист проекту, дискусія.

Форми представлення проекту можуть бути різними: усний звіт, демонстрація результатів, письмовий звіт, подання моделі.

5. Самостійна оцінка результатів і процесу, що здійснюється безпосередньо здобувачами вищої освіти й викладачами за такими параметрами:

- значущість та актуальність порушуваних проблем;
- достовірність інформаційних джерел, коректність методів дослідження й методів обробки здобутих результатів;
- активність кожного учасника проекту відповідно до його індивідуальних можливостей;
- характер колективно прийнятих рішень;
- характер спілкування й взаємодопомоги;
- глибоке дослідження проблеми; застосування знань із інших галузей, потенціал продовження вивчення теми;
- обґрунтованість прийнятих рішень, уміння обґрунтовувати висновки;
- естетика опрацювання результатів проекту;

– уміння відповідати на запитання опонентів, лаконічність та аргументованість відповідей кожного члена групи.

Переконані, що застосування таких форм діяльності сприятиме найбільш ефективній реалізації мети роботи: проведення тематичних виховних годин, етичних бесід, привітань (літературно-історичних, літературно-музичних), вікторин, конференцій (науково-практичних, викладацько-студентських тощо), круглих столів, предметних олімпіад, історичних та літературних читань, ділових ігор, дискусій, диспутів, вечорів. Організація самостійного читання, клубів і гуртків за інтересами, походів рідним краєм, усних журналів, лекторіїв, викладацько-студентських читацьких конференцій тощо сприяють формуванню активної громадянської позиції. Так, позитивний вплив можуть чинити вікторина, науково-практична діяльність тощо.

Так, представлена загалом систематизація різних аспектів розв'язання проблеми виховання національної гідності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів – дає можливість не лише наповнювати необхідним і конкретним змістом наявні види й засоби професійної підготовки вчителів, а й утілювати нові, що сприяли б поглибленню та ефективному поліпшенню освітньо-виховного процесу загалом.

На аналітико-рефлексивному етапі, на думку І. Бех, виховання національної гідності в здобувачів вищої освіти вимагає й формування в них особистісної рефлексії:

- що означає усвідомлення суб'єктом власної дії і надання зворотного зв'язку між зовнішнім і внутрішнім світом суб'єкта;
- що є процесом мислення, єдністю самопізнання, емоційно-ціннісним ставлення до себе й саморегулюванням поведінки й діяльності;
- що є основою процесу розвитку особистості;
- розвиток рефлексії корелює зі здатністю індивіда спостерігати й аналізувати навколишні речі та явища;

– у процесі набуття життєвого досвіду здобувачі вищої освіти починають осмислювати не лише результати дій, а й способи їх здійснення, і закріплювати їх у слові [1].

Слід також застосовувати форми й методи, що спонукають здобувачів вищої освіти до самоаналізу, адекватної самооцінки й сформованості в них необхідних якостей – чинників національної гідності.

Із метою виховання національної гідності доцільно проводити заходи, що передбачають аналіз висловлювань здобувачів вищої освіти (метод «Я-висловлювання»).

Вихованню національної гідності майбутніх учителів засобами українського народного мистецтва сприяє гурткова робота. Саме така робота, на нашу думку, є випробуваною, дієвою, популярною формою організації діяльності здобувачів вищої освіти в позааудиторній діяльності. Вона має відповідати таким ознакам: автономність і самобутність життєдіяльності; наявність провідної ідеї, що є основою кожного об'єднання й визначає основні напрямки його розвитку; відкритість учнівського об'єднання, що передбачає добровільність залучення до нього, а також вихід чи перехід до іншого колективу (секції, гуртка); самоврядування, самоорганізація, самодіяльність; сприятлива атмосфера, стиль стосунків дорослих та учнів «на рівних», коли відсутні в звичному розумінні вихователі й вихованці, громадські функціонери й виконавці; динамічність членів об'єднання; співпраця й координація діяльності різних позааудиторних структур.

Рефлексія у вихованні (лат. «reflexio» – «повернення назад») – процес самопізнання суб'єктом виховання (здобувачем вищої освіти) своїх внутрішніх психічних актів і станів. Це процес усвідомлення, що подумки й чуттєво переживає здобувач вищої освіти, необхідна умова для того, аби майбутній учитель і викладач спільно «бачили» схему організації освітньої діяльності, щоб вони конструювали її відповідно до мети й програми, усвідомлювали поточні проблеми, що виникають, відчували інші особливості процесу формування знань, умінь і навичок.

Мета рефлексії полягала в тому, аби не лише пригадати, а й виявити та усвідомити компоненти виконаної виховної діяльності (її сенс, типи завдань, проблеми, способи їх виконання, здобуті результати тощо). Без розуміння залучених механізмів пізнання й мисленнєвої діяльності майбутні вчителі не зможуть у повному обсязі актуалізувати ті знання, які вони поступово набувають.

Рефлексія допомагає здобувачам вищої освіти усвідомити та сформулювати здобуті результати, уточнити цілі подальшої діяльності, скоректувати свій освітній шлях. Якщо фізичні органи чуття людини є джерелом її зовнішнього досвіду, то рефлексія – джерело внутрішнього досвіду, спосіб самопізнання та необхідний інструмент мислення.

Рефлексивна діяльність дозволяє здобувачу вищої освіти усвідомлювати свою індивідуальність, що «висвітлюється» шляхом аналізу його предметної діяльності та здобутих продуктів навчання. Водночас майбутній учитель найкращим способом виявляє себе саме в пріоритетних для нього галузях і способах діяльності.

Форми рефлексії різні – усне обговорення, письмове анкетування й тестування здобувачів вищої освіти, схематичне відображення процесів і змін у їхніх знаннях і поведінці тощо. Здобувачам вищої освіти зазвичай подобається графічна рефлексія, коли треба накреслити, наприклад, графік зміни їхнього інтересу (самопочуття, рівень пізнання, особиста активність, самореалізація тощо) протягом заняття або ж освітнього курсу.

Рефлексивні записи здобувачів вищої освіти – важливий матеріал для аналізу й коректування викладачем освітнього процесу, що продовжується. Аби здобувачі вищої освіти зрозуміли серйозність цієї роботи, викладач має приймати до уваги та аналізувати їх міркування, фокусуватися на виступах тих, у кого глибина рефлексивного аналізу помітно підвищується й навпаки.

Методика організації рефлексії передбачає такі етапи:

– зупинка предметної діяльності, що відбувалась до початку рефлексії; інакше кажучи, освітня діяльність має бути завершена або ж призупинена.

Наприклад, якщо в процесі виконання якогось завдання виникли непереборні труднощі, подальше виконання призупиняється й уся увага зосереджується на «розборі польотів» попередньо виконаних дій;

- прискіпливе відновлення послідовності раніше виконаних дій; усно або письмово випишується все, що було зроблено, навіть те, що здобувачеві вищої освіти може здаватися несуттєвим;

- вивчення відновленої послідовності дій із погляду її ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням тощо; параметри для аналізу рефлексивного матеріалу відбираються з кількості запропонованих викладачем або ж визначаються самими здобувачами вищої освіти;

- виявлення та формулювання результатів рефлексії. Таких результатів може бути виявлено кілька різновидів: предметні продукти навчальної діяльності – ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання тощо; способи, що застосовуються або створюються (винайдені) у процесі діяльності; гіпотези щодо успіху в подальшій діяльності;

- перевірка сформульованих гіпотез у режимі «до початку предметної діяльності» шляхом розумового експерименту («що буде, якщо...») або ж так звану проспективну рефлексію [4].

Отже, запропоновано стратегію реалізації всіх етапів виховання в майбутніх учителів національної гідності, що підкріплювалися пропонуванням педагогічних умов.

Висновок. Технологія виховання національної гідності в здобувачів вищої освіти – майбутніх педагогів – здійснюється не лише на традиційному навчальному матеріалі, орієнтованому на структуру й засоби нашого знання про світ (що характерно для нинішньої практики навчання), але й потребує поглибленого вивчення курсів з історії народного мистецтва України, його окремих різновидів, а також постійного вдосконалення набутих здобувачами вищої освіти практичних навичок створення виробів народного мистецтва, що сприяє більш швидкому та якісному вихованню в них національної гідності та свідомості.

Розвиток національної гідності здійснюється в межах цивілізаційного підходу, що передбачає опору в процесі виховання на етнічні особливості українського народу, український менталітет, а отже, патріотизм, духовність, соборне єднання, простоту, чуйність, високу працездатність, совість, високу й різнобічну обдарованість тощо.

Перспективним вважаємо експериментальне впровадження та апробацію технології виховання національної гідності здобувачів вищої освіти засобами українського народного мистецтва.

Перелік використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗИН, 1998. 204 с.
2. Бичко О. В. Психологічні особливості етнічної ідентичності студентської молоді Східного та Південного регіонів України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2004. 263 с.
3. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні. Київ : YNEA, 1995. 168 с.
4. Іващенко В. П., Приходьмо В. В., Ясєв О. Г. Вступ до вищої освіти : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпро-VAL, 2007. 194 с.
5. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 1998. 224 с.
6. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання-Прес, 2004. 445 с.
7. Малько А. О. Культуролого-педагогічний підхід до виховання морально-духовної зрілості особистості в соціально-педагогічній системі України. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ, 2000. Кн. 1. С. 60–66.

8. Одарченко В. І. Виховання національної гідності студентської молоді засобами українського народного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Харків, 2010. 21с.

9. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

10. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ М-ва освіти і науки України від 6 черв. 2022 р. № 527. URL: <https://goo.su/3KnD1s> (дата звернення: 10.10.2023).

11. Харківська А.А., Молчанюк О.В. Диверсифікація професійної підготовки педагогів початкової освіти із принципами Нової української школи. *Електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога»*. 2023. № 2 (209). С.12–19.

12. Харківська А. Розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. Вип. 12 (26). С. 602–611. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-602-611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-602-611) (дата звернення: 10.10.2023).

13. Харківська А., Харківський В. Виховання громадянської та правової відповідальності сучасної особистості – процес відродження нації. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія : Педагогічні науки. 2021. Вип. 3. С. 57–62 URL: <https://ped-journal.cdu.edu.ua/article/view/4322> (дата звернення: 10.10.2023).

References:

1. Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno-zoriientovane vykhovannia* [Person-oriented education]. Kyiv : IZYN [in Ukrainian].

2. Bychko, O. V. (2004). *Psykhologichni osoblyvosti etnichnoi identychnosti studentskoi molodi Skhidnoho ta Pivdennoho rehioniv Ukrainy* [Psychological features of the ethnic identity of student youth in the Eastern and Southern regions of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

3. Haluzynskiy, V. M. & Yevtukh, M. B. (1995). *Osnovy pedahohiky i psykholohii vyshchoi shkoly v Ukraini* [Basics of pedagogy and psychology of the higher school in Ukraine]. Kyiv : YNEA [in Ukrainian].

4. Ivashchenko, V. P., Prykhodmo, V. V., & Yasiev, O. H. (2007). *Vstup do vyshchoi osvity* [Admission to higher education]. Dnipropetrovsk : Dnipro-VAL [in Ukrainian].

5. Kolot, A. M. (1998). *Motyvatsiia, stymuliuvannia y otsinka personalu* [Motivation, stimulation and evaluation of personnel]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].

6. Kuzminskiy, A. I. & Omelianenko V. L. (2004). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv : Znannia-Pres [in Ukrainian].

7. Malko, A. O. (2000). *Kulturoloho-pedahohichniy pidkhid do vykhovannia moralno-dukhovnoi zrilosti osobystosti v sotsialno-pedahohichnii systemi Ukrainy* [Cultural-pedagogical approach to education of moral and spiritual maturity of the individual in the socio-pedagogical system of Ukraine]. *Moralno-dukhovnyi rozvytok osobystosti v suchasnykh umovakh. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Moral and spiritual development of personality in modern conditions. Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*, 1, 60–66 [in Ukrainian].

8. Odarchenko, V. I. (2010). *Vykhovannia natsionalnoi hidnosti studentskoi molodi zasobamy ukrainskoho narodnoho mystetstva* [Education of the national dignity of student youth by the means of Ukrainian folk art]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

9. Pidlisnyi, M. M. (2020). *Problemy aksiolohii ta shliakhy yikh vyrishennia* [Problems of axiology and ways to solve them]. Dnipro : Vydavets Bila K. O. [in Ukrainian].

10. *Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [On the approval of the Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine] : nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 6 cherv. 2022 r. № 527 [in Ukrainian].

11. Kharkivska, A.A. & Molchaniuk, O.V. (2023). Dyversyfikatsiia profesiinoi pidhotovky pedahohiv pochatkovoї osvity iz pryntsyamy Novoi ukrainskoi shkoly [Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School]. *Elektronnyi naukovyi fakhovyi zhurnal «Imidzh suchasnoho pedahoha» – Image of the Modern Pedagogue*, 2 (209), 12–19 [in Ukrainian].

12. Kharkivska, A. (2023). Rozvytok muzychnoi kultury u zdobuvachiv vyshchoї pedahohichnoi osvity [Development of musical culture in students of higher pedagogical education]. *Nauka i tekhnika sohodni – Science and technology today*, 12 (26), 602–611. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-602-611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-602-611) [in Ukrainian].

13. Kharkivska, A. & Kharkivskyi, V. (2021). Vychovannia hromadianskoi ta pravovoї vidpovidalnosti suchasnoi osobystosti – protses vidrozhennia natsii [Education of civil and legal responsibility of modern personality – the process of the renaissance of the nation]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii : Pedahohichni nauky – Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series: Pedagogical sciences*, 3, 57–62. Retrieved from <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4322> [in Ukrainian].

УДК 378.091.279.7:005.336.2]:004(045)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ
ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ**

© Отрошко Т.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-22

У статті висвітлено та обґрунтовано організаційно-методичні засади системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним освітнім компонентам. Визначена мета, завдання, етапи та особливості впровадження авторської системи оцінювання. З'ясовано, що оцінювання має ґрунтуватися

на статистичній обробці даних, за допомогою критерію Пірсона, а також здійснювати перевірку впливу характеристик навчальних груп на результати дослідження за методикою, запропонованою Н. Брюхановою. Запропоновано реалізовувати систему оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики під час вивчення таких освітніх компонентів, як: «Технічні засоби навчання», «Шкільний курс інформатики та методики викладання», «Архітектура комп'ютера і його базове забезпечення», «Мови програмування», «Теоретичні основи інформатики», «Комп'ютерне моделювання» тощо. На прикладі, освітнього компонента «Фізичні основи роботи комп'ютерних систем» розроблено програму визначення оцінки технічної компетентності майбутніх учителів. Зазначено, що при оцінці потрібно враховувати вид заняття, кількість виділених годин (кредитів) на вивчення, а також оцінку знанневого й особистісного компонентів технічної компетентності. Перспективою дослідження визначено подальшу експериментальну перевірку впровадження відповідно системи оцінювання.

Ключові слова: система, оцінювання, технічна компетентність, майбутній учитель інформатики, освітній компонент.

Otroshko T. «Organizational and methodological principles of the system for assessing the technical competence of future computer science teachers».

The article highlights and substantiates the organizational and methodological principles of the system for assessing the technical competence of future computer science teachers in the process of teaching computer disciplines. The purpose, tasks, stages and features of the implementation of the author's evaluation system are determined. It was found that the assessment should be based on statistical processing of data, using the Pearson test, as well as checking the influence of the characteristics of the study groups on the results of the study according to the method proposed by N. Bryukhanova. It is proposed to implement a system for evaluating the technical competence of future computer science teachers during the study of such educational components as: «Technical teaching aids», «School course of computer science and teaching methods», «Computer architecture and its basic support», «Programming languages», «Theoretical foundations of informatics», «Computer modeling», etc. Using the example of the educational component «Physical bases of computer systems operation», a program for determining the assessment of technical competence of future teachers has been developed. It is noted that the assessment must take into account the type of class, the number of allocated hours (credits) for study, as well as the assessment of the cognitive and personal components of technical competence. Further experimental verification of the implementation of the evaluation system is determined as a perspective of the research.

Key words: system, assessment, technical competence, future computer science teacher, computer disciplines, educational component.

Актуальність дослідження. У контексті орієнтації системи національної освіти на реалізацію компетентнісного підходу набуває актуальності проблема оцінювання рівня сформованості професійної компетентності фахівців, зокрема технічної компетентності майбутніх учителів інформатики. Сучасна підготовка майбутніх учителів інформатики характеризується багатоаспектністю в розвитку ключової технічної компетентності, що відображає головну практичну спрямованість формування досвіду реалізовувати набуті знання у самостійній професійній діяльності. Майбутні вчителі інформатики повинні мати високий

рівень сформованості технічної компетентності, щоб забезпечити якісний освітній процес за допомогою технічних засобів та інформативних технологій.

Для визначення рівня сформованості технічної компетентності у майбутніх фахівців потрібно застосовувати відповідну систему оцінювання, яка допоможе з'ясувати наявний рівень, виявити труднощі, слабкі та сильні сторони у здобутих знаннях та навичках, скоригувати та направити весь процес на підвищення результативності досягнення мети.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів інформатики, зокрема формування та оцінювання компетентностей, була об'єктом дослідження вітчизняних науковців з різних аспектів: основні якості майбутніх учителів інформатики та рівень вимог до їх особистості фахівця (В. Сергієнко, М. Малежик [6]); формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики (Я. Сікора [7]); інформаційно-комунікативна компетентність учителя інформатики та інструменти оцінювання рівня її сформованості (О. Захар [3]); інформаційно-технічна компетентність у процесі їх практично-технічної підготовки (Г. Ткачук, П. Малежик [8]) тощо.

Однак нами не було знайдено сучасних наукових робіт, які б були присвячені проблемі організаційно-методичному підґрунті системи оцінювання саме технічної компетентності майбутніх учителів інформатики у процесі їх професійної підготовки, що й підтверджує актуальність цього дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні та аргументуванні авторського бачення організаційно-методичних засад системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам.

Виклад основного матеріалу. Сутність процесу оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики пов'язаний із структурними елементами відповідної системи оцінювання, що містить ціль, змістове навантаження, принципи, методи, форми. Зауважимо, що при обґрунтуванні організаційно-методичних засад необхідно спиратися на ключову ціль

структури оцінювання (двокомпонентна оцінка знаннєвої та особистісної складової технічної компетентності майбутніх учителів інформатики) та значення технічної компетентності.

Нам імпонує погляд А. Харківської та В. Малихіної, що ключовою компетентністю майбутніх учителів є інструментальна – «це набір компетенцій, таких як здатність до аналізу та синтезу; здатність до організації та планування; базові знання в різних галузях; ретельна підготовка з основ професійної діяльності; письмове та усне спілкування рідною мовою; знання другої мови; базові знання комп'ютера; навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел); вирішувати проблеми; прийняття рішень» [11, с. 6].

Технічну компетентність майбутніх учителів інформатики у межах дослідження розуміємо як сукупність знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей особистості.

Зауважимо, що «традиційні методи і організаційні форми контролю страждають інформаційною однозначністю, відсутністю об'єктивних вимірювальних показників, можливістю суб'єктивного впливу студентів на результат контролю», тому запровадження та реалізація нової системи оцінювання є дієвим способом модернізації вищої педагогічної освіти [9, с. 2].

Мета застосування організаційно-методичних засад полягає у перевірці системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам.

Для досягнення мети передбачено вирішення таких завдань у процесі впровадження відповідної системи оцінювання:

- діагностика рівня освоєння майбутніми вчителями комп'ютерних дисциплін;
- проведення перевірки системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам, її редагування у разі потреби;

- формування висновків та рекомендацій щодо використання розробленої системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Реалізація процесу оцінювання системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання здійснюється за декількома напрямками, які умовно можна об'єднати у три етапи.

На першому підготовчому етапі відбувається вивчення філософської, спеціальної, психологічної та педагогічної літератури з проблеми дослідження; проводиться аналіз досвіду підготовки майбутніх учителів інформатики; створюються умови для реалізації системи оцінювання технічної компетентності майбутніх фахівців в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам. На цьому етапі застосовуються методи спостереження, опитування, бесіди.

На другому етапі здійснюється безпосереднє впровадження авторської системи оцінювання; систематизація та узагальнення результатів, отриманих у процесі визначення рівня сформованості технічної компетентності у майбутніх учителів інформатики.

На третьому етапі проводиться статистична обробка отриманих даних; формуються загальні висновки процесу й оформлюються його результати; здійснюється рефлексія, коригування змісту системи оцінювання.

На попередній фазі реалізації системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання особливу увагу потрібно приділити добору необхідних умов, адже ключовими організаційно-педагогічними умовами забезпечення ефективної та якісної професійної підготовки майбутніх учителів інформатики є: «наявність інформативно-освітнього розвивального середовища та здійснення моніторингу ефективності системи управління цим процесом» [10, с. 58].

Розроблена система оцінювання дозволяє всебічно врахувати всі суб'єктивні та об'єктивні фактори, забезпечити чистоту, достовірність і валідність отриманих результатів. Для організації їх валідності умови мають

підбиратися так, щоб усі фактори залишались стабільними, за винятком фактору, що перевіряється (система оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам). Так, однаковим має бути вплив навчально-матеріальної, навчально-методичної бази, ідентичні навчальні умови і навантаження протягом усього періоду реалізації системи оцінювання. Найбільше змін зазнають організаційно-методичні фактори завдяки удосконаленню системи оцінювання технічної компетентності, методів та засобів контролю навчальних досягнень майбутніх учителів.

Із метою уникнення впливу неконтрольованих факторів на зміст системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики доцільно детально аналізувати щодо їх успішності за професійно-орієнтованими й спеціальними освітніми компонентами («Технічні засоби навчання», «Шкільний курс інформатики та методики викладання», «Архітектура комп'ютера і його базове забезпечення», «Мови програмування», «Теоретичні основи інформатики», «Комп'ютерне моделювання» тощо).

Для порівняння рівня успішності майбутніх учителів важливо здійснити перевірку статистичної однорідності середніх оцінок. З цією метою можна використано статистичний непараметричний критерій χ^2 – критерій Пірсона. Умови застосування цього критерію такі: вибірки оцінок випадкові, незалежні, члени кожної з вибірок, що використовуються, незалежні між собою [5, с. 20].

За умовами використання критерію Пірсона потрібно обрати спрямовані нульову і альтернативну гіпотези. За нульову гіпотезу (H_0) пропонуємо прийняти: «Сукупність оцінок досліджуваних за базовими комп'ютерними дисциплінами не відрізняються, оскільки є статистично однорідними». За альтернативну гіпотезу (H_1) можна обрати: «Сукупність оцінок досліджуваних за базовими комп'ютерними дисциплінами відрізняються».

Статистика критерію розраховується за формулою визначення χ^2 для вибірок різного обсягу [2]:

$$\chi_e^2 = \sum_{j=1}^S \left[\sum_{i=1}^k (f_{ij} - f_{ij}^T)^2 / f_{ij}^T \right],$$

де j – вибірки, що досліджуються, $j = \overline{1, S}$;

i – індекси значень величини, $i = \overline{1, k}$;

k – кількість інтервалів;

f_{ij} - емпірична частота;

f_{ij}^T – теоретична частота.

У цьому випадку теоретична частота обчислюється за формулою:.

$$f_{ij}^T = \left[1 / \sum_{j=1}^S n_j \right] \cdot \sum_{j=1}^S f_{ij} \cdot n_j,$$

де n_j – обсяг j -ої вибірки.

Вихідні дані для розрахунку емпіричного значення цього критерію можуть мати такий вигляд (табл. 1):

- для спрощення розрахунків оцінки освоєння освітнього компоненту використано «високий», «середній», «низький» рівні;

- комплекс освітніх компонентів: «Технічні засоби навчання» (ТЗН), «Шкільний курс інформатики та методики викладання» (ШКІ), «Архітектура комп'ютера і його базове забезпечення» (АК і ПЗ), «Мови програмування» (МП), «Теоретичні основи інформатики» (ТОІ), «Комп'ютерне моделювання» (КМ) та інші.

Таблиця 1

Вихідні дані для оцінки підготовки досліджуваних

	Рівні освоєння освітніх компонентів																	
	високий						середній						низький					
	ТЗН	ШКІ	АК і ПЗ	МП	ТОІ	КМ	ТЗН	ШКІ	АК і ПЗ	МП	ТОІ	КМ	ТЗН	ШКІ	АК і ПЗ	МП	ТОІ	КМ
Кількість майбутніх учителів інформатики																		

На наступному етапі здійснюється перевірка впливу характеристик

навчальних груп на результати дослідження за методикою, запропонованою Н. Брюхановою [1]. Сутність методики полягає у порівнянні по ряду показників, до яких віднесено їх ціннісно-орієнтаційну єдність і організованість. Організованість оцінюється за трирівневою шкалою, ціннісно-орієнтаційна єдність – дворівневою шкалою оцінки. Для перевірки впливу цих характеристик на результати дослідження проводиться статистичне порівняння їх параметрів. Для цього використовується показник суми балів, одержаних при оцінці ціннісно-орієнтаційної єдності та організованості. Перевірку статистичної однорідності цих значень потрібно здійснювати з використанням критерію Пірсона. За нульову гіпотезу (H_0) прийнято: «Оцінки характеристик навчальних груп є статистично однорідними». За альтернативну гіпотезу (H_1) обрано: «Оцінки характеристик навчальних груп відрізняються».

На другому етапі оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики має реалізовуватися розроблена система на прикладі конкретного освітнього компонента «Фізичні основи роботи комп'ютерних систем». Метою освітнього компонента є формування технічної компетентності майбутніх учителів інформатики у галузі теорії побудови та функціонуванні основних пристроїв, вузлів та базових елементів сучасної комп'ютерної техніки, оцінки технічного стану комп'ютерної схемотехніки, аналізу умов функціонування та синтезу схем із заданими характеристиками.

Зазначений компонент доречно вивчати на третьому курсі в обсязі 126 годин (3,5 кредитів). За робочою програмою дисципліна включає два модулі: модуль 1 «Комп'ютерна цифрова схемотехніка», на вивчення якого відведено 72 години (зокрема лекційні заняття – 16 годин, лабораторні роботи – 12 годин, практичні заняття – 6 годин, самостійна робота – 38 годин); модуль 2 «Комп'ютерна аналогова схемотехніка» обсягом 54 години (лекційні заняття – 10 годин, лабораторні роботи – 8 годин, практичні заняття – 6 годин, самостійна робота – 30 годин).

У межах лекційних занять освітнього компонента передбачено проведення аудиторного контролю методом тестування, де завдання містить тести закритого та відкритого типу. Передбачаємо, що для ефективного

досягнення мети оцінювання лабораторних робіт має здійснюватися за результатами виконання майбутніми вчителями відповідних завдань за такими темами: 1. Модуль 1 «Комп'ютерна цифрова схемотехніка»: лабораторна робота № 1.1 «Принципи побудови та функціонування мультиплексорів та демультимплексарів»; лабораторна робота № 1.2 «Організація синхронного та асинхронного тригера»; лабораторна робота № 1.3 «Принципи побудови та функціонування регістрів та двійкових лічильників». 2. Модуль 2 «Комп'ютерна аналогова схемотехніка»: лабораторна робота № 2.1 «Схеми формування та затримки імпульсних сигналів»; лабораторна робота № 2.2 «Функціональна залежність виходів арифметико-логічного пристрою від станів входів».

Практичні заняття, на нашу думку, мають бути спрямованими на виконання завдань за темами: Модуль 1 «Комп'ютерна цифрова схемотехніка»: РС-ланцюжки; логічні основи комп'ютерної схемотехніки; алгебра логіки при аналізі та синтезі логічних функцій. Модуль 2 «Комп'ютерна аналогова схемотехніка»: транзистор як технічна основа реалізації технічних функцій; мультивібратор на операційному підсилювачі; джерела живлення.

Самостійна робота майбутніх учителів інформатики включає вивчення конспектів лекцій, навчальної літератури, підготовку до практичних і лабораторних занять за темами модуля, виконання домашніх завдань. У межах реалізації самостійної роботи рекомендується використання методу проєктів, методу тематичного портфоліо тощо. Використання методу проєктів передбачає розв'язання майбутніми фахівцями проблеми вирішення завдань щодо схемотехніки цифрових елементів на основі творчого підходу. Основною формою реалізації цього методу є робота у малих групах, де кожному з майбутніх учителів інформатики притаманна власна роль, згідно якої він повинен внести свій вклад у загальний проєкт. Застосування такої форми навчання дає змогу акцентувати увагу майбутніх учителів на дії, а не на кінцевому результаті. Виділяємо такі переваги роботи у малих групах на

відміну від інших форм групової праці: взаємозалежність членів групи; особиста відповідальність кожного члена групи за власний успіх і успіхи товаришів; сумісна навчально-пізнавальна діяльність, творча та інша діяльність; соціалізація діяльності слухачів у групах (отримання відповідного статусу); загальна оцінка роботи групи.

Метод тематичного портфоліо передбачає реалізацію такого алгоритму: викладач повідомляє назву теми, етапи її освоєння, формулює уміння, якими повинні оволодіти майбутні вчителі інформатики, і критерії їх досягнення, а також обирає способи оцінювання результатів. Після вивчення модуля кожен із майбутніх фахівців здійснює захист свого портфоліо, зібраного за підсумками роботи над зазначеною темою. Ураховуючи диференційований підхід, їм пропонуються завдання різного рівня складності: завдання на аналіз матеріалу, тобто на виділення окремих елементів і встановлення логіки їх взаємозв'язку. Мета вважається досягнутою, якщо вони виділяють частини цілого й взаємозв'язки між ними, бачать упущення в логіці міркування, визначають відмінності між причинами та наслідками; завдання на синтез, що потребують уміння об'єднувати окремі елементи в нове ціле. Мета вважається досягнутою, якщо вони пишуть творчі роботи, використовують знання з різних областей при роботі над проблемою тощо; завдання на оцінку явищ за певними критеріями. Мета вважається досягнутою, якщо вони виділяють критерії та слідувати їм, бачать різноманіття критеріїв, відповідність висновків наявним даним, визначають відмінності між фактами та оцінними думками.

За результатами аналізу навчального плану підготовки фахівців можна зробити висновок, що при оцінюванні в межах дисципліни «Фізичні основи роботи комп'ютерних систем» сформованості технічної компетентності тип співвідношення її компонентів становить 70%-30%, тобто кількість балів, відведена на оцінку знанневого компонента, складає 70 балів, особистісного – 30 балів.

Нами розроблена програма визначення оцінки технічної компетентності майбутніх учителів інформатики на прикладі освітнього компонента «Фізичні основи роботи комп'ютерних систем» на основі авторської системи (табл. 2).

**Система оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики на прикладі дисципліни
«Фізичні основи роботи комп'ютерних систем»**

№	Назва	Вид заняття	Кількість годин	Оцінка знаннєвого компонента	Оцінка особистісного компонента									Сума балів
					1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	<i>Модуль 1 «Комп'ютерна цифрова схемотехніка»</i>		72	40	17									57
1.1	Форми зображення інформації	ЛК	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	РС-ланцюжки	ПЗ	2	1,1	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	1,46
	Форми зображення інформації	СР	7	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6
1.2	Логічні основи побудови елементів	ЛК	4	2,2	0,1	с	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	3,1
	Логічні основи комп'ютерної схемотехніки	ПЗ	2	1,1	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	1,46
	Комп'ютерна цифрова схемотехніка	СР	7	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6
1.3	Схемотехніка комбінаційних вузлів	ЛК	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Алгебра логіки при аналізі та синтезі логічних функцій	ПЗ	2	1,1	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	1,46
	Принципи побудови та функціонування мультиплексорів та демультиплексорів	ЛБ	4	2,3	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	3,38
	Схемотехніка комбінаційних вузлів	СР	8	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6

Продовж. табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.4	Схемотехніка цифрових елементів	ЛК	4	2,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	3,1
	Організація синхронного та асинхронного тригера	ЛБ	4	2,3	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	3,38
	Схемотехніка цифрових елементів	СР	8	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6
1.5	Схемотехніка цифрових вузлів	ЛК	4	2,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	3,1
	Принципи побудови та функціонування регістрів та двійкових лічильників	ЛБ	4	2,3	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	3,38
	Схемотехніка цифрових вузлів	СР	8	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6
	Модуль 2 «Комп'ютерна аналогова схемотехніка»		54	30	13									43
2.1	Інтегровані системи елементів	ЛК	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Транзистор як технічна основа реалізації технічних функцій	ПЗ	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Інтегровані системи елементів	СР	7	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6
2.2	Схемотехніка аналогових вузлів	ЛК	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Мультивібратор на операційному підсилювачі	ПЗ	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Схемотехніка аналогових вузлів	СР	8	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6

Продовж. табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2.3	Схемотехніка обслуговуючих елементів	ЛК	4	2,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	3,1
	Схеми формування та затримки імпульсних сигналів	ЛБ	4	2,2	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	3,28
	Схемотехніка обслуговуючих елементів	СР	8	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6
2.4	Схемотехніка комбінаторних вузлів	ЛК	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Джерела живлення	ПЗ	2	1,1	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	1,55
	Функціональна залежність виходів арифметико- логічного пристрою від станів входів	ЛБ	4	2,2	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	3,28
	Схемотехніка комбінаторних вузлів	СР	7	4,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	6

Така програма може бути використана й при оцінюванні технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі вивчення й інших освітніх компонентів.

Під час оцінки особистісного компонента компетентності звернено увагу на такі якості майбутніх учителів інформатики:

1. Організація та структурування власних знань.
2. Розв'язання проблемних ситуацій.
3. Одержання інформації з різних джерел (друкованих, електронних, у режимі комунікації з людьми).
4. Установлення причинно-наслідкових зв'язків.
5. Представлення критичної оцінки.
6. Обґрунтування власної точки зору.
7. Робота в команді (колективі).
8. Гнучкість.
9. Креативність.

Отже, використання розробленої системи оцінювання технічної компетентності сприятиме розумінню та підвищенню значущості формування професійно важливих якостей для майбутніх учителів інформатики.

Висновок. Під час дослідження висвітлено організаційно-методичні засади впровадження авторської системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам, зокрема на прикладі впровадження освітнього компонента «Фізичні основи роботи комп'ютерних систем». З'ясовано, що оцінювання має відбуватися комплексно з урахуванням інтегрованої оцінки знанневого та особистісного компонентів технічної компетентності при засвоєнні кожного освітнього компонента майбутніми фахівцями. Свідомий підхід до процесу оцінювання та застосування авторської системи оцінювання, створення необхідних умов дозволить визначити реальний рівень сформованості технічної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Перспективу дослідження вбачаємо у експериментальній перевірці ефективності розробленої системи оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерним дисциплінам.

Перелік використаних джерел:

1. Брюханова Н.О. Методика навчання майбутніх викладачів технічних дисциплін проектуванню дидактичного матеріалу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання з технічних дисциплін». Харків, 2002. 20 с.

2. Жлуктенко В.І., Наконечний С.І., Савіна С.С. Теорія ймовірностей і математична статистика: нав. посіб. Ч. 2. «Математична статистика». Київ : КНЕУ, 2001. 336 с.

3. Захар О.Г. ІК-компетентність вчителя інформатики та шляхи її формування. *International scientific conference «Open educational e-environment of modern University»*. 2015. С. 21–32. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/987243.pdf> (дата звернення: 20.10.2023)

4. Отрошко Т.В. Система оцінювання технічної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання комп'ютерних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (технічні дисципліни) / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2010. 162 с.

5. Перегуда О.В., Капустян О.А., Курилко О.Б. Статистична обробка даних: навч. посіб. 2022. 103 с. URL: https://www.mechmat.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2022/02/navch_pos_perehuda.pdf (дата звернення: 20.10.2023)

6. Сергієнко В. П., Малежик М. П. Основні напрямки оцінювання фахової підготовки майбутніх учителів інформатики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. Проблеми трудової та професійної підготовки. 2010. Вип. 7. С. 203–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_013_2010_7_43 (дата звернення: 20.10.2023)

7. Сікора Я. Б. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики. *Професійна підготовка вчителів в умовах запровадження кредитно-модульної системи* : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції / редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, О. В. Караман та ін. Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. С. 49–53.

8. Ткачук Г.В., Малежик П.М. До питання визначення критеріїв та показників рівня сформованості інформаційно-технічних компетентностей майбутніх учителів інформатики у процесі практично-технічної підготовки. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2018. Вип. 4 (18). С. 154–160.

9. Харківська А. А. Дескриптор сучасних педагогічних технологій – тестові технології. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. пр. / Харків. держ. акад. дизайну і мистец. Харків : Вид-во ХПІ, 2008. № 10. С. 125–131.

10. Харківська А. А., Кравченя А.О. Теоретичні засади управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики: методичні рекомендації / КЗ «Харків. гум.-пед. акад.» Харків. обл. ради. Харків, 2016. 79 с.

11. Харківська А., Малихіна В. Інструментальні компетенції здобувачів вищої освіти як фактор професійної підготовки. *Адаптивне управління: теорія і практика. Сер. Педагогіка*. 2021. 11(21). 14 с. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) (дата звернення: 20.10.2023)

References:

1. Briukhanova, N.O. (2002). *Metodyka navchannia maibutnikh vykladachiv tekhnichnykh dystsyplin proektuvanniu dydaktychnoho materialu* [Methodology of training future teachers of technical disciplines in the design of didactic material]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 20 [in Ukrainian].

2. Zhluktenko, V.I., Nakonechnyi, S.I. & Savina, S.S. (2001). *Teoriia ymovirnostei i matematychna statystyka: nav. posib. «Matematychna statystyka»* [Probability theory and mathematical statistics]. Kyiv : KNEU, 336 [in Ukrainian].

3. Zakhar, O.H. (2015). IK-kompetentnist vchytelia informatyky ta shliakhy yii formuvannia [IK competence of a computer science teacher and ways of its formation]. *International scientific conference «Open educational e-environment of modern University»*, 21–32. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/987243.pdf> [in Ukrainian].

4. Otroshko, T.V. (2010). Systema otsiniuvannia tekhnichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv informatyky v protsesi navchannia komp'uternykh dystsyplin [The system for evaluating the technical competence of future computer science teachers in the process of teaching computer disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 162 [in Ukrainian].

5. Perehuda, O.V., Kapustian O.A. & Kurylko, O.B. (2022). Statystychna obrobka danykh: navch. posib. [Statistical data processing], 103. Retrieved from https://www.mechmat.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2022/02/navch_pos_perehuda.pdf [in Ukrainian].

6. Serhienko, V. P. & Malezhyk, M. P. (2010). Osnovni napriamky otsiniuvannia fakhovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky [Main areas of evaluation of professional training of future computer science teachers]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Ser. Problemy trudovoi ta profesiinoi pidhotovky – Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Ser. Problems of labor and professional training*, 7, 203–207. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_013_2010_7_43 [in Ukrainian].

7. Sikora, Ya. B. (2007). Osnovni napriamky otsiniuvannia fakhovoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky [Formation of professional competence of the future computer science teacher]. *Profesiina pidhotovka vchyteliv v umovakh uprovdzhennia kredytno-modulnoi systemy – Professional training of teachers in the context of the implementation of the credit-module system*, 49–53 [in Ukrainian].

8. Tkachuk, H.V. & Malezhyk, P.M. (2018). Do pytannia vyznachennia kryteriiv ta pokaznykiv rivnia sformovanosti informatsiino-tekhnichnykh

kompetentnosti maibutnikh uchyteliv informatyky u protsesi praktychno-tekhnichnoi pidhotovky [To the issue of determining the criteria and indicators of the level of formation of information and technical competences of future computer science teachers in the process of practical and technical training]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and mathematical education*, 4 (18), 154–160 [in Ukrainian].

9. Kharkivska, A. A. (2008). Deskryptor suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohii – testovi tekhnolohii [Descriptor of modern pedagogical technologies – test technologies]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medico-biological problems of physical education and sports*, 10, 125–131 [in Ukrainian].

10. Kharkivska, A. A. & Kravchenia, A.O. (2016). Teoretychni zasady upravlinnia yakistiu profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky [Theoretical principles of quality management of professional training of future computer science teachers]. 79 [in Ukrainian].

11. Kharkivska, A. A. & Malykhina, V. (2021). Instrumentalni kompetentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity yak faktor profesiinoi pidhotovky [Instrumental Competencies Of Higher Education Seekers As A Factor Of Professional Training]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Ser. Pedahohika – Adaptive Management: Theory and Practice. Series Pedagogics*, 11(21). Retrieved from [https://doi.org/10.33296/2707-0255-11\(21\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-11(21)-09) [in English].

УДК 316.647.82:378-057.875]:001.891(045)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕЙДЖИЗМУ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

© Печериця Н., Анголенко В.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-23

У статті представлено дослідження ефективності впровадження системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти. Зазначено, що актуальність обраної теми зумовлена важливістю пошуку нових шляхів соціального виховання здобувачів освіти

з метою зниження рівня прояву ейджизму. Метою статті визначено з'ясування ефективності системи соціально-педагогічної корекції, розробленої для усунення проявів ейджизму серед здобувачів освіти. Автором визначено сутність поняття «ейджизм», описано негативні наслідки ейджизму для соціального розвитку молоді та суспільства, прояви ейджизму в здобувачів освіти.

Охарактеризовано особливості та принципи соціально-педагогічної корекції зазначеного явища в здобувачів освіти. Проаналізовано критерії проявів ейджизму серед здобувачів освіти (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий) та зазначено їх показники на відповідних рівнях (високий, середній, низький). Окреслено основні етапи експериментального дослідження та обґрунтовано вибір експериментальних та контрольних закладів. Перевірка ефективності розробленої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму здобувачів освіти здійснювалася із застосуванням методів кількісного та якісного аналізу.

Доведена ефективність системи, про що свідчать результати дослідження. Для порівняння рівня прояву ейджизму здобувачів освіти в експериментальних і контрольних групах застосовано статистичний критерій Пірсона. Із метою перевірки успішності експерименту було застосовано методику порівняння середніх значень за критерієм Стьюдента.

Ключові слова: ейджизм, соціально-педагогічна корекція, заклад вищої освіти, система соціально-педагогічної корекції ейджизму, здобувачі освіти.

Pecherytsia N., Anholenko V. | «Study of the efficiency of the system of social and pedagogical correction of ageism among education acquires».

The article presents a study of the effectiveness of the implementation of the system of socio-pedagogical correction of ageism among students. It is noted that the relevance of the chosen topic is determined by the importance of finding new ways of social education of education seekers in order to reduce the level of ageism. The purpose of the article is to find out the effectiveness of the system of socio-pedagogical correction designed to eliminate ageism among students. The author defined the essence of the concept of «ageism», described the negative consequences of ageism for the social development of youth and society, manifestations of ageism in education seekers.

The features and principles of socio-pedagogical correction of the mentioned phenomenon in the students of education are characterized. The criteria of manifestations of ageism among education seekers (cognitive, motivational-value, emotional-volitional, behavioral) were analyzed and their indicators at the corresponding levels (high, medium, low) were indicated. The main stages of experimental research are outlined and the choice of experimental and control institutions is justified. Verification of the effectiveness of the developed system of socio-pedagogical correction of ageism of education seekers was carried out using the methods of quantitative and qualitative analysis.

The effectiveness of the system is proven, as evidenced by the research results. Pearson's statistical test was used to compare the level of ageism among students in the experimental and control groups. In order to check the success of the experiment, the method of comparing average values according to the Student's criterion was used.

Keywords: ageism, socio-pedagogical correction, institution of higher education, system of social-pedagogical correction of ageism, students of education.

Актуальність дослідження. Явище ейджизму є достатньо серйозною проблемою сучасності, що має негативні наслідки для суспільства загалом. Поширення ейджизму зумовлене різноманітними чинниками, що пов'язано з трансформаційними тенденціями в соціумі та змінами в ціннісному

сприйнятті старшого покоління, негативними стереотипами стосовно явища старіння та упередженнями стосовно людей похилого віку. Також до таких факторів можна зарахувати швидкий темп розвитку інформаційної цивілізації, що спричинив знецінення людей поважного віку в індивідуальній та суспільній свідомості й призвів до їх дискримінації в суспільстві.

Молоде покоління є невід'ємним складником соціальної структури суспільства, соціальне становлення якої відбувається під впливом соціально-економічних, політичних, культурних умов. Але зараз, окрім традиційних умов, наявний ще й інформаційно-комунікативний простір, що здійснює вагомий вплив на процес соціалізації молоді в сучасному інформаційному суспільстві.

Однією з уразливих до негативного стереотипного сприйняття та знецінення людей похилого віку є категорія молодого покоління, зокрема й здобувачі освіти. Пов'язуємо це явище з такими факторами: відкритість медіапростору (здобувачі освіти мають вільний доступ до різноманітного медіаконтенту, що досить часто передбачає негативні стереотипи про старість: люди похилого віку часто характеризуються як немічні, безпорадні, а здобувачі освіти часто не намагаються критично оцінювати таку інформацію; вони сприймають такі стереотипи як дійсність); недостатність соціального досвіду: здобувачі освіти мають обмежений соціальний досвід, і фактично їх контакти обмежені в спілкуванні з людьми похилого віку, окрім родинних зв'язків, тому найчастіше їхні уявлення про старість і літніх людей формуються під впливом медіа. Необхідно впроваджувати та вживати відповідні комплекси заходів, спрямовані на підвищення рівня обізнаності про феномен ейджизму та його негативні наслідки, а також на усунення негативних стереотипів про людей похилого віку. У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження ефективності системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми виховного потенціалу закладів вищої освіти присвячено наукові праці О. Білик,

М. Дубінки, Н. Онищенко, Л. Петриченко, Г. Пономарьової, О. Рассказової, А. Рижанової, О. Севастьянової, А. Харківської тощо. Вивченням феномену ейджизму серед зарубіжних учених займалися Р. Батлер, С. Бреклер, Я. Гофман, А. Іглі, А. Кадді, С. Максвелл, Е. Палмор, Р. Притчард, Д. Родхівер, Д. Рупп, А. Тракслер, С. Фіске тощо. Із-поміж вітчизняних – О. Березіна, В. Біскуп, М. Євдокимова, І. Кресіна, Н. Кривоконь, Л. Магдисюк, Л. Міщиха, Н. Сейко тощо.

Мета статті полягає в з'ясуванні ефективності системи соціально-педагогічної корекції, розробленої для усунення проявів ейджизму серед здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах швидкого розвитку інформаційного суспільства актуалізується потреба в корекції явища ейджизму серед сучасного молодого покоління, оскільки молодь внаслідок адаптаційної сензитивності є найактивнішим творцем та користувачем медіапростору. Так, у реальних умовах молоді люди є достатньо компетентними та прогресивними представниками інформаційного суспільства. Молодь активно використовує сучасні інформаційно-комунікативні технології, завдяки яким є можливість послуговуватися новими позитивними перспективами, але, на жаль, прослідковується негативний вплив віртуального середовища, зокрема знецінення ролі людей третього віку, заперечення соціального досвіду минулих років, що в більшості випадків є вираженням негативних стереотипів до представників цієї соціальної групи. Це провокує зростання соціального напруження між цими двома віковими категоріями та сприяє розвитку ейджизму.

Ейджизм визначаємо як негативний стереотип молодого покоління щодо людей похилого віку, що проявляється в недостатності та перекрученості знань щодо процесів старіння, нівелюванні цінності людей третього віку, відразі до них та в різноманітних дискримінаційних діях у процесі внутрішньоособистісних, міжособистісних та соціальних взаємин [5, с. 46].

Узагальнюючи наукові праці Р. Батлера [12], О. Березіної [1], С. Водановіча [114], М. Креде [14], О. Онишко [3], Г. Пономарьової [6], Д. Родхівера [13], Д. Рупп [14], Р. Тополевського [3] тощо та враховуючи соціально-психологічні особливості молоді, виокремимо такі прояви ейджизму в новій генерації:

1) когнітивний компонент, що проявляється у внутрішньоособистісних особливостях, зокрема в недостатності знань про процес власного старіння; у перекрученості знань про біологічні, психологічні та соціальні особливості процесу старіння, зміну соціального статусу та особливостей життя літніх людей у реальному та віртуальному просторі; у соціальних стосунках – у браку знань щодо особливостей біологічних процесів старіння організму в представників похилого віку в різних соціальних інститутах;

2) ціннісний компонент внутрішньоособистісних особливостей, що проявляється у відсутності ціннісного ставлення до власного здоров'я та старості в майбутньому; у міжособистісних стосунках характеризується знеціненням представників похилого віку (відсутність ціннісного ставлення до них, невизнання цінності їх соціального досвіду, сприйняття їх як хворих, немічних, нерозумних, прояв ставлення як до соціального баласту в реальному та віртуальному просторі); у соціальних стосунках виявляється в зневажливому ставленні медичного персоналу чи інших працівників соціальної сфери до людей похилого віку;

3) емоційний компонент внутрішньоособистісних особливостей проявляється в панічній тривозі, страхові перед майбутньою старістю, почуттям огиди від старечої немічності; у процесі міжособистісної комунікації люди похилого віку викликають надзвичайно сильні негативні емоції (гнів, презирство, ненависть, агресію); у соціальних взаєминах проявляється в роздратуванні, агресивному ставленні медичного персоналу, працівників соціальної сфери чи представників інших соціальних інституцій до людей похилого віку;

4) поведінковий компонент внутрішньоособистісних особливостей виражається в безвідповідальній поведінці за власну майбутню старість; у міжособистісній взаємодії – у негативних учинках (прямих чи непрямих образах, що порушують норми честі й гідності людей похилого віку, недобррозичливості, агресії та навіть протиправних діях); у соціальних стосунках проявляється: у дискримінаційних діях, що суперечать нормам честі та гідності людей похилого віку на рівні соціальних інститутів із переважною орієнтацією сучасного інформаційного суспільства лише на молодих людей.

Ейджизм має негативний характер для соціального розвитку не лише власне молоді, а й для суспільства загалом. Обґрунтуємо більш детально, до яких саме негативних наслідків призводить ейджизм.

По-перше, це негативне сприйняття себе в старості (страх старості, відраза до себе в старості, почуття неповноцінності, намагання всіма можливими традиційними й нетрадиційними медичними способами відтермінувати прояви старості, що може призвести до формування негативного ставлення до свого тіла, зниження самооцінки, розвитку психологічних проблем тощо).

По-друге, недостатність знань про процеси старіння може сформувати неправильне розуміння фізіологічних, психологічних та соціальних процесів старіння, а також ускладнити спілкування з представниками цього віку.

По-третє, несвідоме слідування пропагандистському антиейджистському напрямку, що заперечує старіння, є одним із проявів ейджизму. Молоде покоління намагається жити так, ніби старіння їх не стосується, що може призвести до погіршення їхнього фізичного та психічного здоров'я, а також ускладнити їм процес адаптації до старості.

Ураховуючи зазначене вище, можна стверджувати, що ейджизм має негативні наслідки для суспільства, до яких можна зарахувати: порушення соціальної єдності та цілісності суспільства; виникнення соціальної дистанції між людьми різних вікових груп; соціальна нерівність і дискримінація;

зниження якості життя; зниження самооцінки, розвиток психологічних та соціальних проблем певних вікових груп тощо.

Важливо зауважити, що для усунення явища ейджизму необхідно здійснювати освітню роботу, спрямовану на підвищення рівня обізнаності про старіння та особливості людей різних вікових груп. Також необхідно змінювати соціальні стереотипи щодо старості, що сприяють виникненню та розповсюдженню явища ейджизму.

Соціально-педагогічний підхід спрямований на гармонізацію міжпоколінних стосунків, стимулювання молоді до свідомого вибору соціально позитивної стратегії поведінки, розвиток власної самобутності та суб'єктності. За його допомогою забезпечуються в соціальному середовищі такі умови, що сприяють ліквідації негативного стереотипу в молоді щодо людей похилого віку, розвитку паритетного ставлення до людей цього віку як чинника соціальності молодого покоління, ціннісному ставленню до представників цієї групи; зміцнюють та гармонізують міжпоколінні зв'язки.

Особливістю соціально-педагогічного підходу, на відміну від інших, є цілеспрямована координація корекційних зусиль суспільства, молоді та людей третього віку з метою усунення недоліків у процесі соціального розвитку молоді, що відбувається під час соціального виховання. Нині негативне стереотипне сприйняття людей похилого віку молодим поколінням руйнує стосунки цих двох вікових груп та призводить до загострення соціальної ситуації протистояння й навіть може призвести до міжпоколінних конфліктів.

Молоде покоління з розвитком інформаційного типу суспільства відчуває свою значущість та не усвідомлює необхідності вивчати традиції й досвід попередніх поколінь, оскільки сприймає їх крізь призму негативних стереотипів. Молодь ігнорує їх соціальний досвід, поради, моральні норми, а отже, знижує темпи соціального розвитку нашої країни. Відбуваються кардинальні зміни в соціальній ситуації розвитку, перевага надається молодим та перспективним особам, а старше покоління наразі є просто відкинутим у сучасному суспільстві. У молоді та людей похилого віку простежується

значна розбіжність у поглядах, ціннісних орієнтаціях, спричинена новими соціокультурними умовами. На жаль, більшість молодих людей сприймає представників похилого віку як «суспільний тягар», оскільки останні вже не є такими цінними в різних соціальних сферах, як молодь. Але не слід забувати про те що, завдяки ним молоде покоління має можливість користуватися матеріальними й духовними благами та змогло дійти до сучасного етапу розвитку суспільства. Люди похилого віку передають молодому поколінню не лише створені ними блага, а й соціальний досвід, давні знання, культурні цінності, концептуальне бачення розв'язання соціально важливих проблем та інші важливі аспекти.

Негативні стереотипи заважають повноцінному гармонійному розвитку цих двох вікових груп, і, як наслідок, повноцінному демократичному вдосконаленню країни, оскільки молоде покоління не засвоює соціальний досвід, культуру минулого, не прагне до подальшого успішного соціального розвитку, а люди похилого віку без конструктивної взаємодії з молоддю стануть ізольованими та соціально покинутими, будуть відставати від культури інформаційного суспільства, що надалі загрожуватиме вже цілісності країни загалом. Тому врегулювання цієї ситуації є важливим соціальним завданням, що можливе лише завдяки такій діяльності, що передбачала б подвійну спрямованість на середовище та на особистість і сприяла б зміні негативного стереотипу в молоді щодо представників похилого віку та гармонізації їхніх взаємин. Відповідні засоби корекції мають бути спрямовані на усунення недоліків соціального розвитку особистості, використовуючи виховний потенціал соціуму, устанавлюючи взаємодію з представниками соціального середовища та залучаючи особистість до суспільно значущої діяльності. Розв'язання цієї проблеми можливе шляхом діяльності, що передбачала б безпосередню роботу не тільки з представниками молоді, а й із соціальним середовищем, що сприятиме корекції позитивної лінії соціального розвитку сучасної молоді.

Корекція ейджизму з боку молоді, а особливо здобувачів вищої освіти як майбутньої еліти, що в найближчій перспективі впливатиме на більшість соціальних процесів у нашій державі, є одним із важливих соціальних завдань сучасності, оскільки саме від позитивно сформованих соціальних цінностей, якостей та характеру поведінки здобувачів освіти буде залежати майбутній розвиток суспільства загалом.

Здобувачі освіти є специфічною соціальною групою, що визначає майбутні цінності країни, але важливою особливістю є те, що соціальне самовизначення здобувачів освіти перебуває в процесі становлення, тому стійкості в системі ціннісних орієнтацій, соціальних якостях особистості та нормах поведінки не простежується, а прагнення самостійно обирати життєві орієнтири, ідеали та норми поведінки в умовах трансформаційних змін у суспільстві та недостатності соціального досвіду неоднозначно може позначитися на їхньому соціальному розвитку, а за відсутності узгодженого соціально-виховного впливу може призвести й до особистісної, а також професійної дезорієнтації.

Саме тому виникає нагальна необхідність у соціально-педагогічній корекції ейджизму, що сприятиме усуненню негативних стереотипів у здобувачів освіти щодо людей похилого віку, формуванню поваги та ціннісного ставлення до геронтологічної групи, що в майбутньому забезпечить позитивний соціальний розвиток та його успішну інтеграцію в соціум молодого покоління, а також посилить цілісність і соціальну стабільність нашої країни.

Явище ейджизму можна ліквідувати в процесі соціального виховання, здійснюючи певні корекційні зусилля. У сучасних трансформаційних соціокультурних умовах здобувачі освіти засвоюють видозмінені певним чином соціальні якості, ціннісні орієнтації, норми та правила поведінки, піддаються впливу негативних стереотипів щодо людей похилого віку, що транслуються в суспільній свідомості та нав'язуються віртуальним простором та засобами масової інформації. Як наслідок, усе це позначається на їх соціальному

становленні та загрожує повноцінному й гармонійному розвитку. Соціально-педагогічна корекція передбачає їх виправлення та сприяє позитивній соціалізації, зокрема інтеграції здобувачів освіти в суспільство.

Соціально-педагогічна корекційна діяльність здійснюється на засадах гуманізму, демократичності, професіоналізму, гендерної чуйності, підтримки, неупередженості, взаємоповаги, паритетності та позитивного настрою під час роботи зі здобувачами освіти. Окрім того, соціально-педагогічна корекційна діяльність повинна відповідати таким вимогам: цілеспрямованість, системність, цілісність та єдність, ефективність, гуманність.

Здобувачам освіти потрібно надати систематичну, достовірну та чітку інформацію, підкріплену фактами щодо природного процесу старіння та соціального статусу цих людей у сучасному суспільстві для того, щоб шляхом застосування соціально-педагогічних методів викликати свідому відмову в них від дискримінаційного ставлення та дій стосовно людей третього віку.

У процесі соціально-педагогічної корекції має відбуватися зміна поведінки шляхом соціально-виховного впливу закладу освіти. Це передбачає координацію зусиль середовища закладу вищої освіти та представників соціуму у напрямку виконання завдань стосовно запобігання та усунення недоліків у соціальному розвитку й поведінці здобувачів освіти, формування нових позитивних ціннісних орієнтацій щодо людей похилого віку.

Корекційна діяльність повинна передбачати форми та методи, що сприятимуть формуванню внутрішніх мотивів толерантної взаємодії, емоційній стійкості та позитивній, гуманній поведінці. Також необхідно сформувати чітку систему уявлень та знань щодо геронтологічної категорії; сприяти усвідомленню їх цінності, значення й ролі людей похилого віку в суспільстві, необхідності встановлення конструктивної міжособистісної взаємодії та здійснення обміну міжпоколінним позитивним соціальним досвідом; забезпечувати співпрацю із зовнішніми соціально-виховними

інституціями (під час проходження виробничої практики, волонтерської діяльності, екскурсій тощо).

Соціально-педагогічна корекція ейджизму серед здобувачів освіти має ще одну особливість – орієнтація на самовиправлення. Під час корекційної діяльності необхідно спиратися на позитивні якості здобувачів освіти, створювати «ситуації успіху», посилювати та розвивати позитивні сторони, що посилять віру у власні сили та впевненість, сприятиме їхній мотивації до співпраці в процесі корекції. Соціально-педагогічна корекція здійснюється за умови позитивної взаємодії внутрішнього й зовнішнього середовищ, вона орієнтована на пріоритет загальнолюдських цінностей, звернення до джерел родинного середовища, зокрема представників похилого віку.

Заклад вищої освіти в добу інформаційної цивілізації постає останньою ланкою соціально контрольованих виховних впливів, у процесі яких можна скоригувати, обмежити чи нейтралізувати негативні прояви. Зазначимо, що середовище, у якому перебуває особистість, є одним із основних чинників впливу на її становлення і розвиток. Погоджуємося з твердженням дослідниці Г. Пономарьової стосовно того, що середовище закладу освіти має створити такий простір, у якому здобувач освіти «черпає духовні цінності, наповнює їх конкретним змістом, збагачує свій досвід» [7, с. 72]. Саме тому середовище закладу вищої освіти є одним із основних факторів соціального виховання (керованої соціалізації) та соціально-педагогічної корекції різноманітних негативних явищ. Оскільки провідною діяльністю здобувачів освіти є освітня, середовище закладу освіти є визначальною системою для їх позитивного соціального розвитку, зокрема й корекції ейджизму: вплив середовища закладу вищої освіти на процес становлення здобувача освіти має велике значення, оскільки під час освітньої діяльності він відображається на формуванні світогляду, соціальної активності, культури поведінки, соціальної відповідальності, толерантності; соціально-професійній та соціально-громадянській позиції здобувачів освіти. Провідним механізмом цілеспрямованого соціального впливу на студентство, коли можна здійснювати

соціально-педагогічну корекцію негативних соціальних явищ, зокрема ейджизму, є соціальне середовище закладу вищої освіти, бо за період навчання в закладі освіти студентство взаємодіє з різними представниками соціального середовища, засвоює відповідні норми, цінності та формує соціально схвалену поведінку.

Соціально-педагогічна корекція в освітньому середовищі впливає на зміну вже сформованого дискримінаційного стереотипу щодо людей похилого віку та допомагає вдосконалити чи сформувані нові соціально позитивні якості, цінності, мотиви та правила поведінки з цією віковою категорією; сприяє набуттю досвіду конструктивної взаємодії з людьми похилого віку шляхом використання соціально-педагогічних методів (переконання, заохочення, переоцінка, зміна їх ставлення та поведінки) на засадах гендерночутливого та недискримінаційного підходів.

Соціально-педагогічна корекція ейджизму серед здобувачів освіти може проводитися в таких напрямках:

1. Освітня діяльність (порушення проблем щодо особливостей старіння, паритетного ставлення, недискримінації людей третього віку в межах освітніх компонентів; проведення лекцій, семінарів, тренінгів на тему профілактики, корекції ейджизму й важливості особливостей спілкування та підтримки людей літнього віку тощо; залучення геронтологічних тем до навчальних програм закладів освіти, історії та культури людей похилого віку; упровадження соціальної роботи з людьми цієї категорії тощо).

2. Культурно-просвітницька діяльність (організація та проведення соціально-виховних заходів, що сприяють позитивному сприйняттю та усуненню дискримінаційних стереотипів щодо людей похилого віку в культурі та медіапросторі; організація зустрічей з відомими медіалюдьми похилого віку).

3. Соціальна робота (надання соціальної підтримки людям похилого віку та їхнім сім'ям, особливо в кризових ситуаціях; залучення здобувачів освіти до проходження професійно-педагогічної практики з людьми похилого віку

в різних соціальних інституціях; волонтерська підтримка людей третього віку здобувачами освіти (допомога в оволодінні цифровими технологіями, соціально-педагогічні акції, волонтерські проєкти, конкурси, фестивалі, присвячені людям похилого віку, що допоможуть здобувачам освіти познайомитися з творчістю та досягненнями людей похилого віку; надання консультацій та психологічної підтримки людям похилого віку тощо)).

Як зазначили Г. Пономарьова та А. Харківська, засвоєння знань та навичок щодо забезпечення соціально-педагогічного супроводу характеризується діяльністю «у досягненні єдиної цілі, формуванні чіткої соціальної позиції, самосвідомості, розвитку соціально активної особистості, теоретичному та практичному засвоєнню знань та навичок», що дозволять людям похилого віку «самостійно виконувати елементарні завдання відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку» [8, с. 160].

Система соціально-педагогічних заходів спрямована на корекцію когнітивної, емоційно-вольової, мотиваційно-ціннісної та поведінкової сфер особистості здобувачів освіти. Ураховуючи психовікові особливості молоді студентського віку, зазначимо, що під час соціально-педагогічної роботи необхідно застосувати корекційні можливості студентського самоврядування. Основою соціально-педагогічної корекції є активне залучення здобувачів освіти до безпосередніх контактів та різних видів спільної діяльності з людьми похилого віку, під час яких потрібно здійснювати відповідні виховні впливи, що сприяли б руйнації стереотипів щодо геронтологічної групи; організовувати спільне дозвілля для накопичення спільних позитивних емоцій, обміну міжпоколінним соціальним досвідом, пошуку групових переживань, що також допоможе руйнації стереотипів та вплине на розвиток соціальності здобувачів освіти.

Так, соціально-педагогічна корекція також стосується тих людей, які мають вплив на ейджиста, тому необхідно створити потрібні умови для роботи з такими здобувачами освіти завдяки студентському та педагогічному колективам. Під час корекції необхідно стимулювати

розвиток навичок самопізнання й самовиховання, забезпечувати умови для спільної діяльності, у процесі якої можна блокувати негативні прояви, ставлення та дії здобувачів освіти стосовно людей похилого віку. Соціально-педагогічна корекція забезпечує соціальне перевиховання здобувачів освіти, що відбувається в умовах, сприятливих умов для зміни негативних соціальних цінностей, рис поведінки, шляхом витіснення, виправлення та компенсування негативних і стимулювання, вдосконалення та закріплення позитивних (цінностей, рис, поведінки), гармонізуючи соціально-виховний потенціал соціуму.

Зауважимо, що для досягнення здійснення ефективної соціально-педагогічної корекції ейджизму, майбутні фахівці мають усвідомити потребу розвитку особистісних якостей: «толерантності, чуйності, працьовитості, відповідальності, терплячості, дружелюбності, чесності, упевненості у собі, ініціативності, самостійності тощо» [8, с. 161]. Для цього доцільно «проводити систематичні заняття про толерантність, рівність прав та свобод, звертати увагу на значення індивідуальності та її особливих здібності» [11, с. 8].

Застосовуючи соціально-педагогічну корекцію, можна змінити негативне стереотипне сприйняття людей похилого віку здобувачами освіти на позитивне; сформувані чітку систему уявлень та знань про проблеми вікової дискримінації та паритетного ставлення до геронтологічної групи; скоригувати ціннісні орієнтації, мотивації, установи та поведінку; активізувати самокорекційний потенціал, уміння толерантно спілкуватися на засадах рівності з людьми похилого віку та дотримуватися норм і правил поведінки, що сприятиме гармонійному соціальному розвитку й інтеграції студентства в соціум.

Система соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти має такі компоненти: просвітницький, профілактичний та корекційний. Проаналізуємо кожен із зазначених компонентів більш детально:

Просвітницький компонент, що спрямований на формування позитивного сприйняття та ставлення здобувачів освіти до людей різного віку, може передбачати впровадження таких заходів: проведення лекцій, онлайн-лекцій,

семінарів, вебінарів, круглих столів, присвячених проблемам ейджизму; розміщення інформації про особливості розвитку людей різного віку на стендах, інформаційних бюлетенях, постерах, соціальних рекламах, а також в Інтернет-просторі; організація зустрічей із видатними людьми похилого віку або з тими, хто досяг значних успіхів у різних сферах діяльності в поважному віці.

Профілактичний компонент спрямований на запобігання проявів ейджизму в здобувачів освіти. Окреслений компонент може передбачати такі заходи: розробка й упровадження правил поведінки в закладі освіти; створення недискримінаційного центру; організація освітніх заходів, спрямованих на розвиток толерантності та шанобливого ставлення до людей різного віку; упровадження в освітній процес різноманітних форм позааудиторної діяльності щодо формування паритетного ставлення до людей літнього віку; участь у різноманітних проєктах, конкурсах; поширення інформаційних матеріалів про процес старіння та його позитивні аспекти; упровадження тем, що стосуються профілактики чи корекції ейджизму, до переліку курсових, кваліфікаційних робіт тощо.

Корекційний компонент спрямований на корекцію вже сформованого в здобувачів освіти негативного стереотипного ставлення до людей похилого віку. Цей компонент може передбачати такі заходи: індивідуальні консультації зі здобувачами освіти, які мають негативне ставлення до людей похилого віку; групова робота зі здобувачами освіти, які мають негативне ставлення до людей похилого віку; участь таких здобувачів освіти в тренінгах на тему недискримінації; використання методу кейсів та обговорення життєвих ситуацій; системна освітня діяльність, що передбачає формування позитивного ставлення до людей похилого віку шляхом перевиховання, зміни стереотипного сприйняття людей похилого віку, формування позитивних ціннісних орієнтацій та просоціальної поведінки з літніми людьми тощо.

Соціально-педагогічна корекція ейджизму серед здобувачів освіти є важливий кроком на шляху до вдосконалення недискримінаційного, демократичного та толерантного суспільства.

Для ґрунтовного дослідження ефективності системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів вищої освіти необхідно більш детально охарактеризувати критерії, показники та рівні проявів зазначеного явища серед здобувачів освіти.

Більшість науковців соціальної сфери основою виокремлення сукупності критеріїв традиційно вважають пізнавальні, мотиваційні, емоційні, поведінкові ознаки. У нашому дослідженні базу критеріїв, показників устанавлюємо, спираючись на зміст проявів ейджизму серед здобувачів освіти, специфіку соціально-педагогічної корекції. Відповідно визначаємо критерії соціально-педагогічної корекції ейджизму з боку здобувачів освіти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та поведінковий.

Також ураховуючи те, що ейджизм із боку здобувачів освіти проявляється в особистісних та міжособистісних стосунках, кожен із зазначених проявів буде охарактеризований окремо. Послугуємося класичним досвідом застосування трирівневої шкали (високий, середній, низький) для виокремлення показників за кожним із визначених критеріїв.

Когнітивний критерій свідчить про важливість засвоєння знань про процес старіння та особливості зміни соціального статусу людей похилого віку, проблеми вікової дискримінації.

Мотиваційно-ціннісний критерій передбачає характеристику потреб, інтересів, схильностей, цінностей, переконань здобувачів освіти щодо геронтологічної групи, визначає необхідність володіння певною системою цінностей (ціннісного ставлення та визнання, соціальної справедливості та рівності людей похилого віку в соціумі).

Емоційно-вольовий критерій передбачає аналіз оцінно-емоційної та вольової сфер здобувачів освіти, характеристику емоційного ставлення студентства до людей похилого віку та визначення ступеня усвідомленості

чи неусвідомленості власних дій щодо геронтологічної групи. Крім того, майбутні фахівці повинні «мати високий рівень навичок забезпечення емоційної атмосфери спілкування, налагодження особистісно-орієнтовної взаємодії, уміння формувати довірливі стосунки під час співбесіди» [10, с. 5].

Поведінковий критерій передбачає аналіз морально-поведінкових орієнтирів, уміння толерантно спілкуватися з іншими, ставлення та дій здобувачів освіти щодо геронтологічної групи. Він є досить важливим, оскільки на основі знань та цінностей здобувачі освіти вибудовують власну стратегію поведінки стосовно представників похилого віку в соціумі.

Базами для перевірки ефективності системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів вищої освіти було обрано чотири заклади вищої освіти IV рівня акредитації м. Харкова: Харківська державна академія культури, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Українська інженерно-педагогічна академія, Український державний університет залізничного транспорту.

Вибір зазначених закладів вищої освіти зумовлений такими характеристиками:

– регіональними параметрами (для перевірки ефективності системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів вищої освіти обрано переважно заклади вищої освіти Харкова, адже, саме це місто є студентською столицею та лідером в Україні з підготовки здобувачів освіти за різними спеціальностями. Тому обрані заклади вищої освіти розташовані в одному регіоні для більш точних результатів дослідження);

– визначені заклади освіти мають схожі професійні спрямування. Так, у ХНПУ ім. Г. С. Сковороди та ХДАК спільною є підготовка за педагогічним напрямом, а УПА та УкрДУЗТ – за інженерно-технічним);

– більшість спеціальностей в обраних закладах освіти належать до професій, що передбачають безпосередні контакти та взаємодію з різними категоріями людей, зокрема й представниками похилого віку, тому є певна

схильність до негативних стереотипних уявлень, зокрема й прояву ейджизму серед здобувачів освіти.

Було обрано невеликі та середні за кількістю спеціальностей університети та заклади академічного типу з метою отримання більш достовірних результатів дослідження.

Отже, обрані заклади вищої освіти є однорідними за вищезазначеними характеристиками.

Рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти досліджено за допомогою відповідного діагностичного інструментарію – методики «Особистісна готовність до змін» (автори: Роднік, Хезер, Голд, Хал в адаптації Н. Бажанова, Г. Бардієр), «Ціннісний питальник» Ш. Шварца; питальник «Види та компоненти толерантності-інтолерантності» (автор Г. Бардієр), систематичного спостереження та фіксації результатів у «Протоколі спостереження».

Перевірка ефективності розробленої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти здійснювалася із застосуванням методів кількісного та якісного аналізу результатів відповідно до визначених критеріїв ефективності соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий).

Результати порівняння експериментальних і контрольних груп за критерієм Пірсона свідчать, що групи є однорідними. Проаналізуємо динаміку змін за кожним зі критеріїв більш детально в експериментальних та контрольних групах на початку та після здійснення експериментального дослідження системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти.

У таблиці 1 представлено динаміку прояву ейджизму серед здобувачів освіти за когнітивним критерієм. Відповідно до інформації, зафіксованої в таблиці, зазначимо, що на початку експерименту в контрольній та експериментальній групах відомості щодо рівня ейджизму серед здобувачів

освіти майже не відрізнялися, а після експерименту в експериментальній групі відбулися значні зрушення; у контрольній залишилися майже не зміненими.

Таблиця 1

Рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти за когнітивним критерієм в експериментальних та контрольних групах

Рівні	На початку експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	17	4,1	11	3,2	31	4,9	21	3,6	48	4,5	32	3,4
Середній	46	0,0	37	8,7	54	9,2	46	8,5	00	9,6	83	8,6
Низький	23	5,9	30	8,1	42	5,9	45	7,9	65	5,9	75	8,0
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00
Рівні	Після експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	9	8,3	09	2,8	01	9,2	19	3,2	90	8,8	28	3,0
Середній	8	0,2	32	7,6	03	9,5	43	7,9	01	9,8	75	7,8
Низький	99	1,5	37	9,6	23	1,3	50	8,9	22	1,4	87	9,2
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00

Для наочності динаміку змін за когнітивним критерієм в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) групах представлено на рис. 1.

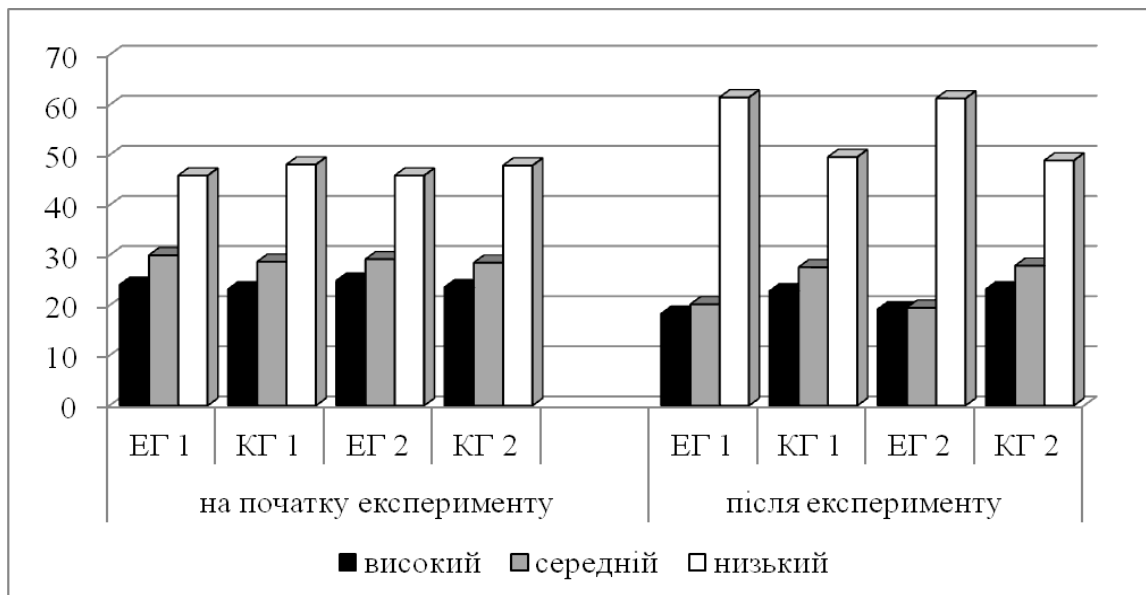

Рис. 1. Динаміка змін за когнітивним критерієм експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) груп

Згідно з результатами, представленими в таблиці 1, можемо констатувати, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за когнітивним критерієм збільшилась у такому відсотковому співвідношенні:

– у групі ЕГ 1 $\Delta = 15,6\%$ (зменшення кількості респондентів із середнім рівнем $\Delta = 9,8\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,8\%$);

– у групі КГ 1 $\Delta = 1,5\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,4\%$);

– у групі ЕГ 2 $\Delta = 15,4\%$ (зменшення кількості респондентів із середнім рівнем $\Delta = 9,7\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,7\%$);

– у групі КГ 2 $\Delta = 1,0\%$ (зменшення кількості студентів із середнім рівнем $\Delta = 0,6\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,4\%$).

Аналізуючи дані експериментальних та контрольних груп, стверджуємо, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за когнітивним критерієм збільшилась, про що свідчать такі показники:

– у групі ЕГ $\Delta = 15,5\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,8\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,7\%$);

– у групі КГ $\Delta = 1,2\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 0,8\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,4\%$).

Під час діагностики мотиваційно-ціннісного критерію ейджизму серед здобувачів освіти з'ясовано, що дані КГ та ЕГ також змінилися. Якщо на початку експериментального дослідження в ЕГ високий рівень було визначено в 23,9% осіб, то після експерименту лише 18,2% здобувачів освіти мали високий рівень ейджизму за мотиваційно-ціннісним критерієм. У КГ вони майже не змінилися. Якщо на початку експерименту 22,9% респондентів продемонстрували високий рівень, то наприкінці – 22,6% осіб.

Більш детальні відомості щодо діагностики ейджизму серед здобувачів освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм в експериментальній та контрольній групах на початку та після проведення експерименту представлено в таблиці 2 та для наочності презентовано на рис. 2.

Таблиця 2

Рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти за мотиваційно-ціннісним критерієм в експериментальній та контрольній групах

Рівні	На початку експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	13	3,3	08	2,6	29	4,5	19	3,2	42	3,9	32	2,9
Середній	42	9,2	38	8,9	55	9,4	49	9,1	97	9,3	83	9,0
Низький	31	7,5	32	8,5	43	6,1	44	7,7	74	6,8	75	8,1
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00
Рівні	Після експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	6	8,3	06	2,2	8	8,6	18	3,0	84	8,2	24	2,6
Середній	6	0,2	34	8,0	03	9,5	42	7,7	99	9,6	76	7,9
Низький	04	1,5	38	9,8	26	1,9	52	9,3	30	2,2	90	9,5
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00

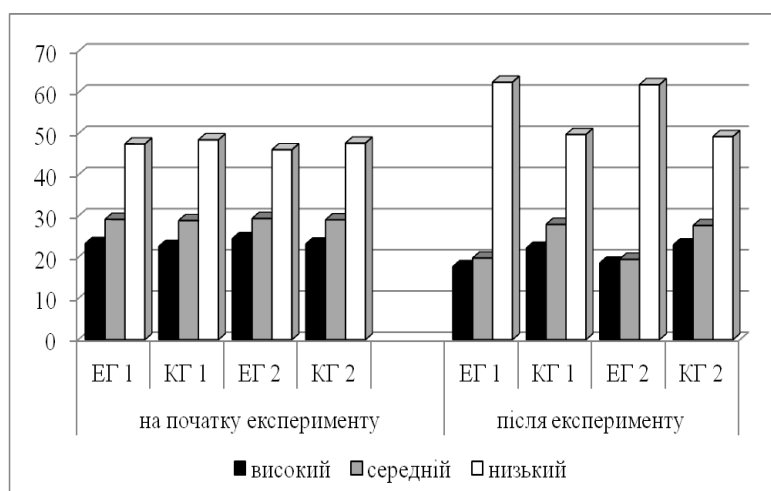

Рис. 2. Динаміка за мотиваційно-ціннісним критерієм експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) груп

Згідно з результатами, представленими в таблиці 2., констатуємо, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за мотиваційно-ціннісним критерієм збільшилась:

– у групі ЕГ 1 $\Delta = 15,0\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,4\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,6\%$);

– у групі КГ 1 $\Delta = 1,3\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 0,9\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,4\%$);

– у групі ЕГ 2 $\Delta = 15,8\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,9\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,9\%$);

– у групі КГ 2 $\Delta = 1,6\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,4\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,2\%$).

Ураховуючи результати експериментальних та контрольних груп, також можемо стверджувати, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за мотиваційно-ціннісним критерієм збільшилась:

– у групі ЕГ $\Delta = 15,4\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,7\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,7\%$);

– у групі КГ $\Delta = 1,4\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,3\%$).

Отже, результати за емоційно-вольовим критерієм такі: в ЕГ високий рівень на початку експерименту виявлено в 23,6% здобувачів освіти, наприкінці – у 17,7%; у КГ на початку експериментального дослідження з високим рівнем було 22,2%, а після – 21,9% здобувачів освіти. Тобто в ЕГ рівень знизився, а у КГ залишився майже без змін.

Дослідимо динаміку змін за емоційно-вольовим критерієм експериментальних і контрольних груп на початку та після здійснення експерименту в таблиці 3.

Таблиця 3

Рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти за емоційно-вольовим критерієм експериментальних та контрольних груп

Рівні	На початку експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	13	3,3	03	1,5	26	3,9	17	2,9	39	3,6	20	2,2
Середній	39	8,6	34	8,0	49	8,3	43	7,9	88	8,4	77	8,0
Низький	34	8,1	41	0,5	52	7,8	52	9,2	86	8,0	93	9,8
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00
Рівні	Після експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	5	7,5	02	1,3	4	7,8	15	2,5	79	7,7	17	1,9
Середній	5	9,5	28	6,8	01	9,2	38	7,0	96	9,3	66	6,9
Низький	06	3,0	48	1,9	32	3,0	59	0,5	38	3,0	07	1,2
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00

Для наочності відомості з таблиці 3 представлено на рис. 3.

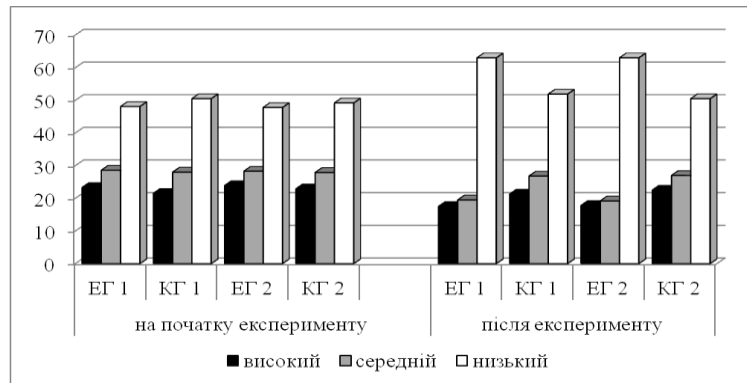

Рис. 3. Динаміка ейджизму серед здобувачів освіти за емоційно-вольовим критерієм в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) групах

Згідно з результатами, представленими в таблиці 3, стверджуємо, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем прояву ейджизму за емоційно-вольовим критерієм збільшилась:

– у групі ЕГ 1 $\Delta = 14,9\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,8\%$);

– у групі КГ 1 $\Delta = 1,4\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,2\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,2\%$);

– у групі ЕГ 2 $\Delta = 15,2\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 6,1\%$);

– у групі КГ 2 $\Delta = 1,3\%$ (зменшення кількості і здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 0,9\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,4\%$).

Згідно з результатами експериментальних та контрольних груп також зауважуємо, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за емоційно-вольовим критерієм збільшилась:

– у групі ЕГ $\Delta = 15,0\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 5,9\%$);

– у групі КГ $\Delta = 1,4\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,3\%$).

Визначимо рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти за поведінковим критерієм в експериментальних та контрольних групах на початку та після проведення експерименту в таблиці 4.

Таблиця 4

Рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти за поведінковим критерієм в експериментальних і контрольних групах

Рівні	На початку експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	15	3,7	09	2,8	29	4,5	19	3,2	44	4,1	28	3,0
Середній	49	0,7	42	9,7	54	9,2	44	8,1	03	9,9	86	8,9
Низький	22	5,6	27	7,5	44	6,3	49	8,7	66	6,0	76	8,1
Усього	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00
Рівні	Після експерименту											
	ЕГ 1		КГ 1		ЕГ 2		КГ 2		ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
	4	7,3	08	2,6	7	8,4	18	3,0	81	7,9	26	2,8
Високий	02	1,0	37	8,7	9	8,8	38	7,0	01	9,8	75	7,8
Середній	00	1,7	33	8,7	31	2,8	56	0,0	31	2,3	89	9,4
Низький	86	00	78	00	27	00	12	00	013	00	90	00
Усього	4	7,3	08	2,6	7	8,4	18	3,0	81	7,9	26	2,8

Здійснивши діагностику поведінкового критерію, дійшли висновку, що результати після впровадження програми змінилися в ЕГ. Так, якщо на початку експерименту в ЕГ високий рівень продемонстрували 24,1%, то після експерименту лише 17,9% здобувачів освіти мали високий рівень ейджизму за поведінковим критерієм. Щодо результатів КГ, то вони майже не змінилися. Так, якщо на початку експерименту в 23% здобувачів освіти було виявлено високий рівень, то наприкінці – у 22,8%. Більш детально здобуті результати представлено на рис. 4.

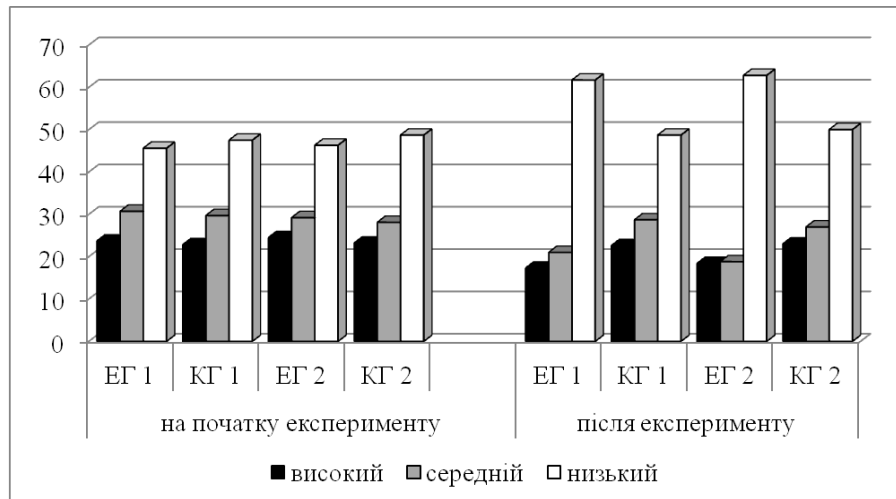

Рис. 4. Динаміка ейджизму серед здобувачів освіти за поведінковим критерієм в експериментальних (ЕГ 1, ЕГ 2) та контрольних (КГ 1, КГ 2) групах

Згідно з результатами, представленими в таблиці 4, зазначимо, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за поведінковим критерієм збільшилась:

– у групі ЕГ 1 $\Delta = 16,1\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 9,7\%$ та високим рівнем $\Delta = 6,4\%$);

– у групі КГ 1 $\Delta = 1,2\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,0\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,2\%$);

– у групі ЕГ 2 $\Delta = 16,5\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 10,4\%$ та високим рівнем $\Delta = 6,1\%$);

– у групі КГ 2 $\Delta = 1,3\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,2\%$).

Ураховуючи результати експериментальних та контрольних груп, констатуємо, що кількість здобувачів освіти з низьким рівнем ейджизму за поведінковим критерієм збільшилась:

– у групі ЕГ $\Delta = 16,3\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 10,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 6,2\%$);

– у групі КГ $\Delta = 1,3\%$ (зменшення кількості здобувачів освіти із середнім рівнем $\Delta = 1,1\%$ та високим рівнем $\Delta = 0,2\%$).

Таблиця 5

Загальні результати до та після експерименту за всіма рівнями експериментальних та контрольних груп

Узагальнені дані за всіма рівнями ЕГ, КГ				
На початок експерименту				
Рівні \ Групи	Високий	Середній	Низький	Усього
	%	%	%	%
ЕГ	24,0	29,3	46,7	100
КГ	22,9	28,6	48,5	100
Після експерименту				
ЕГ	18,2	19,6	62,2	100
КГ	22,6	27,6	49,8	100

Для наочності узагальнимо відомості з таблиць 1–5 щодо експериментальних та контрольних груп (рис. 5).

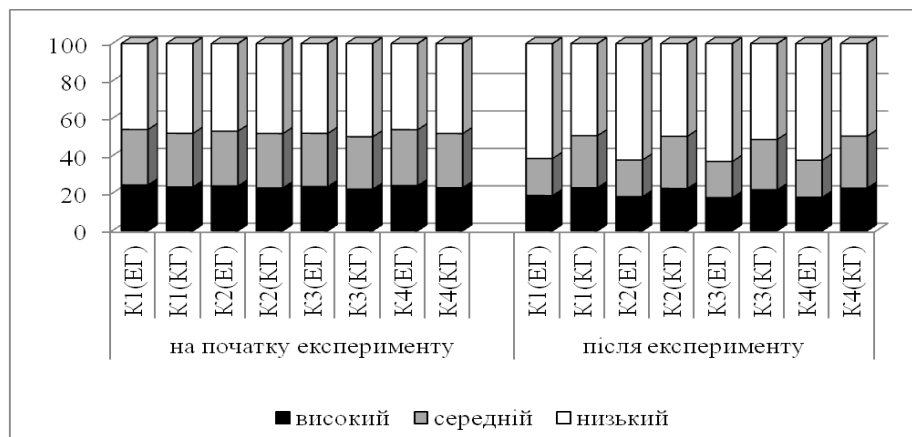

Рис. 5. Динаміка за всіма критеріями узагальнена для експериментальних та контрольних груп (К1 – когнітивний критерій; К2 – мотиваційно-ціннісний критерій; К3 – емоційно-вольовий критерій; К4 – поведінковий критерій)

Для перевірки ефективності розробленої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму з боку здобувачів освіти було застосовано методику порівняння середніх величин \bar{x}_1 та \bar{x}_2 за критерієм Стьюдента.

Коефіцієнт Стьюдента для двох сукупностей (початкової та кінцевої) із різними дисперсіями S_1^2 та S_2^2 розраховується за формулою [2]:

1)

$$t_{\text{емп}} = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{\sqrt{S_1^2/n_1 + S_2^2/n_2}}$$

Відповідно, n_1 та n_2 – обсяг сукупностей.

Визначаючи ймовірність недопущення помилки α , отриманий коефіцієнт порівнюється з критичним (табличним) значенням коефіцієнта Стьюдента t_α для цього числа ступенів свободи k ($k = n - 1$). Статистичну достовірність гіпотези підтверджено з імовірністю, що здобутий коефіцієнт Стьюдента не менше, ніж табличний.

Нульова гіпотеза, яка передбачає, що середні значення в двох сукупностях рівні, відхиляється, якщо $t_{\text{емп}} > t_\alpha$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$. У цьому випадку стверджується альтернативна гіпотеза про достовірну відмінність середніх значень у двох досліджуваних сукупностях, тобто робиться висновок щодо ефективності експериментального впливу.

Таблиця 6

Дослідження динаміки критеріїв експериментальних і контрольних груп за критерієм Стьюдента

Критерій	$T_{\text{емп}}$						t_α
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ 2	ЕГ	КГ	
Когнітивний	11,49	3,03	11,85	2,66	16,51	4,03	4,3
Мотиваційно-ціннісний	12,21	2,85	13,05	3,02	17,46	4,16	
Емоційно-вольовий	11,21	2,85	11,91	3,02	16,37	4,16	
Поведінковий	11,84	2,66	12,39	2,85	17,14	3,90	
Узагальнені дані за всіма критеріями	11,49	3,03	11,98	2,85	16,56	4,03	

Достовірність змін за всіма показниками для експериментальних груп підтверджена з досить високою ймовірністю – не нижче 95%. І навпаки, для контрольних груп зміни за всіма показниками є незначними.

На рис.6 представлено «вісь значущості» для всіх критеріїв (узагальнено за всіма експериментальними та контрольними групами).

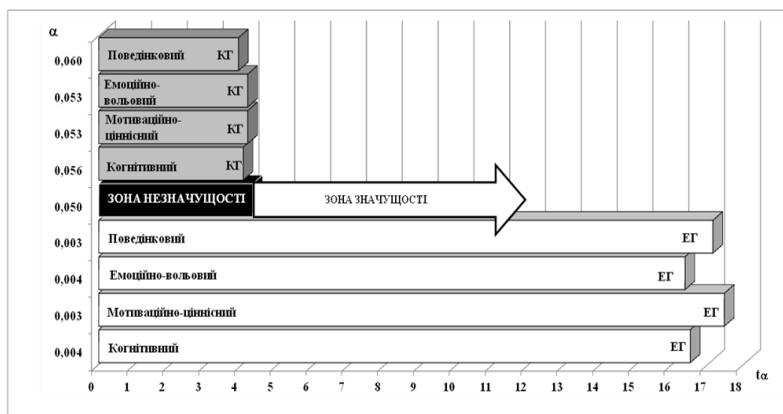

Рис. 6. «Вісь значущості» змін після експерименту за всіма критеріями

Так, усі значення $T_{емп}$ для експериментальних груп перебувають у зоні значущості ($T_{емп} > 4,3$; при $k = 2$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$). І навпаки, усі значення $T_{емп}$ для контрольних груп не досягають зони значущості ($T_{емп} < 4,3$; $k = 2$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$).

Результати дослідження дають змогу констатувати, що статистична суттєвість відмінностей між контрольними та експериментальними групами простежується після експерименту. Контрольні групи зазнали незначних змін після участі в експерименті; експериментальні групи наприкінці експериментальної роботи продемонстрували значні зміни.

Отже, результати експериментального дослідження свідчать про доцільність упровадження такої системи в освітню діяльність, що засвідчено динамікою змін за критеріями, а здійснений аналіз цих результатів дає підстави стверджувати про ефективність системи соціально-педагогічної корекції ейджизму з боку здобувачів освіти.

Після перевірки достовірності змін в експериментальних групах було здійснено кореляційний аналіз позитивних змін за всіма критеріями в межах усіх груп.

Для з'ясування ступеня залежності двох величин між собою (у нашому випадку – позитивних змін у групах за всіма критеріям) необхідно визначити коефіцієнти кореляції між цими змінами. Аналіз взаємного впливу критеріїв один на одного може бути здійснено за величиною відхилення здобутих значень від їхніх середніх величин:

2)

$$(x_{1i} - \bar{x}_1), (x_{2i} - \bar{x}_2) \quad (i = 1, 2, \dots, n).$$

Однак зіставлення цих величин за всіма значеннями масивів X_1 и X_2 будуть достовірними тільки у відносних одиницях. Для зміни початкових даних до такого вигляду необхідно здійснити нормування значень на їх середньоквадратичні відхилення:

3)

$$\tilde{x}_1 = \frac{x_{1i} - \bar{x}_1}{\sigma_{x1}}, \quad \tilde{x}_2 = \frac{x_{2i} - \bar{x}_2}{\sigma_{x2}},$$

де

4)

$$\sigma_{x1} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{1i} - \bar{x}_1)^2}{n}}; \quad \sigma_{x2} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{2i} - \bar{x}_2)^2}{n}};$$

Коефіцієнт кореляції – це середня величина додатку нормованих відхилень:

5)

$$r = (\tilde{x}_{1i} \cdot \tilde{x}_{2i}) = \frac{\sum_{i=1}^n \tilde{x}_{1i} \cdot \tilde{x}_{2i}}{n} = \sum_{i=1}^n \frac{(x_{1i} - \bar{x}_1)^2}{\sigma_{x1}} \cdot \frac{(x_{2i} - \bar{x}_2)^2}{\sigma_{x2}} \cdot \frac{1}{n}.$$

Якщо до цієї формули додати деякі зміни, то здобудемо залежність, більш придатну для розрахунків:

б)

$$r = \frac{n \cdot \sum_{i=1}^n x_{1i} \cdot x_{2i} - \sum_{i=1}^n x_{1i} \cdot \sum_{i=1}^n x_{2i}}{\sqrt{n \cdot \sum_{i=1}^n x_{2i}^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_{2i}\right)^2} \cdot \sqrt{n \cdot \sum_{i=1}^n x_{1i}^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_{1i}\right)^2}}$$

Якщо зв'язок між ознаками близький до лінійної функційної, то коефіцієнт кореляції дорівнює одиниці ($r = \pm 1$). Якщо зв'язку взагалі немає, то $r = 0$. Уважається, що за $r \leq 0,6$ зв'язок слабкий, за $0,6 < r < 0,9$ – сильний, а за $r \geq 0,9$ – вельми сильний.

Обчислені коефіцієнти кореляції представимо в таблиці 7.

Таблиця 7

Коефіцієнти кореляції позитивних змін в експериментальних та контрольних групах

Групи	ЕГ 1 – ЕГ 2	ЕГ 1 – КГ 1	ЕГ 2 – КГ 2
Значення	0,737	0,369	0,285

Для наочності ступеня зв'язку відомості з таблиці 7 продемонструємо на рис. 7.

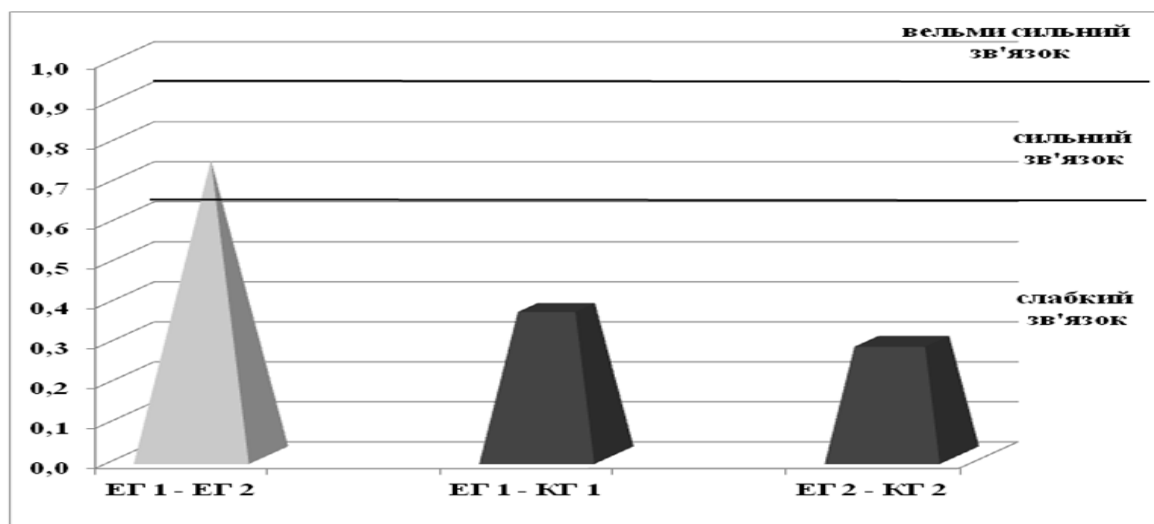

Рис. 7. Значення коефіцієнтів кореляції позитивних змін в ЕГ та КГ

Під час аналізу здобутих результатів, зафіксованих у таблиці 7, дійшли висновку, що зв'язок між позитивними змінами в експериментальних та контрольних групах слабкий. Водночас зв'язок між позитивними змінами в експериментальних групах є сильним. Це вкотре свідчить про позитивний вплив та ефективність розробленої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти саме для експериментальних груп.

Отже, на основі здійсненого кількісного аналізу результатів впровадження системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти підтверджуємо її ефективність. Так, було встановлено, що на початку експерименту контрольна та експериментальна групи за розподілом та критеріями ейджизму майже не відрізнялися, а наприкінці експерименту відбулися значні зміни в рівнях прояву ейджизму серед представників експериментальної групи.

Установлено, що розроблені критерії та показники ейджизму серед здобувачів освіти (когнітивний, емоційно-ціннісний, мотиваційно-вольовий та поведінковий) утворюють різну інформаційну базу стосовно респондентів, що дозволяє різнобічно оцінити рівень прояву ейджизму серед здобувачів освіти. Зокрема слід наголосити на наступності критеріїв, що доводить їхню правильність.

Отже, здійснений статистичний кількісний та якісний аналіз рівня прояву ейджизму з боку здобувачів освіти загалом засвідчує результативність впровадженої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти.

Висновки. Результати здійсненого експериментального дослідження свідчать про позитивні зміни, що підтверджено динамікою показників. Завдяки аналізу цих результатів маємо підстави зауважувати про ефективність впровадженої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму серед здобувачів освіти. Як наслідок, у здобувачів освіти простежувалися позитивні зміни в ставленні до людей різного віку, зокрема й до літніх людей. Вони стали більш толерантними до людей цієї вікової категорії,

а також більш шанобливо ставитися до їхнього досвіду та знань, застосовувати більш конструктивні стратегії під час спілкування.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо вдосконалення та урізноманітнення форм, методів і засобів соціально-педагогічної корекції у серед здобувачів освіти з урахуванням гендерно чутливого підходу в умовах дистанційної освіти. Окрім того, залишається недослідженою ефективність розробленої системи соціально-педагогічної корекції ейджизму в різних типах закладів освіти.

Перелік використаних джерел:

1. Березіна О. О. Ейджизм у суспільстві: проблеми пізнього віку. *Актуальні проблеми психології*. 2008. Т. 8 . *Психологічна теорія і технологія навчання*. Вип. 5. С. 3–10.

2. Огірко О. І., Галайко Н. В. Теорія ймовірностей та математична статистика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 292 с.

3. Онишко О. Б., Тополевський Р. Б. Ейджизм. Ейджизм як латентна форма дискримінації за віком. *Соціально-правові студії*. 2021. № 2 (12). С. 181–187.

4. Печериця Н. М., Анголенко В. В. Основні напрями профілактики сучасних деструктивних молодіжних субкультуриних рухів серед здобувачів освіти. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 2. С. 122–126.

5. Печериця Н. М. Соціально-педагогічна корекція ейджизму студентської молоді в освітньо-культурному середовищі ЗВО : дис. ... канд. пед. наук (д-ра філос.) : 13.00.05 / Держ. заклад «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Харків, 2020. 267 с.

6. Пономарьова Г. Ф. Ейджизм як проблема формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій у студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 69. С. 198–202.

7. Пономарьова Г. Ф. Система виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Сєверодонецьк, 2016. 540 с.

8. Пономарьова Г.Ф., Харківська А.А. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в центрах денного перебування *Науковий журнал Хортицької національної академії*, Вип. 8. 2023. С. 159–168. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> (дата звернення: 30.10.2023).

9. Превентивна та корекційна робота у соціальній сфері : навч.-метод. посіб. / уклад. : В. В. Анголенко, К. С. Волкова, Н. М. Печериця. Харків, 2023. 191 с.

10. Харківська А.А. Формування емоційного інтелекту у майбутніх фахівців соціальної сфери. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. Вип. 2(5). 2021. С. 177–187. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-19> (дата звернення: 30.10.2023).

11. Харківська А.А. Попередження булінгу в закладах загальної середньої освіти: сучасний стан проблеми. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2021. Вип. 1(4). С. 77–88. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-18> (дата звернення: 30.10.2023).

12. Butler R. N. Ageism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*. 1969. Vol. 9. P. 243–246.

13. Rodeheaver D. Ageism. *Access modules in teaching the psychology of adult development and aging* / I. Parham, I. Siegler, L. Poon (eds.). New York : Springer, 1990. P. 43–71.

14. Rupp D. E., Vodanovich S. J., Crede M. The multidimensional nature of ageism: construct validity and group differences. *The journal of social psychology*. 2005. Vol. 145. No 3. P. 335–362.

References:

1. Berezina, O. O. (2008). Eidzhyzm u suspilstvi: problemy piznoho viku [Ageism in society: problems of late age]. *Aktualni problemy psykholohii – Actual problems of psychology*, 8, 5, 3–10 [in Ukrainian].
2. Ohirko, O. I. & Halaiko, N. V. (2017). Teoriia ymovirnostei ta matematychna statystyka [Probability theory and mathematical statistics] : navch. posib. Lviv : LvDUVS, 292 [in Ukrainian].
3. Onyshko, O. B. & Topolevskiy, R. B. (2021). Eidzhyzm. Eidzhyzm yak latentna forma dyskryminatsii za vikom [Ageism. Ageism as a latent form of age discrimination]. *Sotsialno-pravovi studii – Social and legal studies*, 2 (12), 181–187 [in Ukrainian].
4. Pecherytsia, N. M. & Anholenko, V. V. (2023). Osnovni napriamy profilaktyky suchasnykh destruktyvnykh molodizhnykh subkulturynykh rukhiv sered zdobuvachiv osvity [The main directions of prevention of modern destructive youth subcultural movements among students of education]. *Vvichlyvist. Humanitas – Polite. Humanitas*, 2, 122–126 [in Ukrainian].
5. Pecherytsia, N. M. (2020). Sotsialno-pedahohichna korektsiia eidzhyzmu studentskoi molodi v osvitno-kulturnomu seredovyshchi ZVO [Socio-pedagogical correction of ageism of student youth in the educational and cultural environment of higher education institutions]. Candidate's thesis. Kharkiv, 267 [in Ukrainian].
6. Ponomarova, H. F. (2019). Eidzhyzm yak problema formuvannia dukhovno-moralnykh tsinnisnykh oriiantatsii u studentskoi molodi [Ageism as a problem of formation of spiritual and moral value orientations among student youth]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ser. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Ser. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 69, 198–202 [in Ukrainian].
7. Ponomarova, H. F. (2016). Systema vykhovnoi roboty u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [System of educational work in higher

pedagogical educational institutions]. *Doctor's thesis*. Sievierodonetsk, 540 [in Ukrainian].

8. Ponomarova, H.F. & Kharkivska, A.A. (2023). Sotsialno-pedahohichnyi suprovid ditei z osoblyvymy osvithnymy potrebamy v tseentrakh dennoho perebuvannia [Social and pedagogical support of children with special educational needs in day care centers]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of Khortytsia National Academy*, 8, 159–168. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> [in Ukrainian].

9. Preventyvna ta korektsiina robota u sotsialnii sferi [Preventive and corrective work in the social sphere] (2023) : navch.-metod. posib. / uklad. : V. V. Anholenko, K. S. Volkova, N. M. Pecherytsia (Eds.) Kharkiv, 191 [in Ukrainian].

10. Kharkivska, A.A. (2021). Formuvannia emotsiinoho intelektu u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Formation of emotional intelligence in future social sphere professionals]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of Khortytsia National Academy*, 2(5), 177–187. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-19> [in Ukrainian].

11. Kharkivska, A.A. (2021). Poperedzhennia bulinhu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: suchasnyi stan problemy [Prevention of bullying in general secondary education institutions: current state of the problem]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific journal of Khortytsia National Academy*, 1(4), 77–88. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-18> [in Ukrainian].

12. Butler, R. N. (1969). Ageism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9, 243–246 [in English].

13. Rodeheaver, D. (1990). Ageism. *Access modules in teaching the psychology of adult development and aging* / I. Parham, I. Siegler, L. Poon (Eds.). New York : Springer, 43–71 [in English].

14. Rupp, D. E., Vodanovich, S. J., & Crede, M. (2005). The multidimensional nature of ageism: construct validity and group differences. *The journal of social psychology*, 145, 3, 335–36 [in English].

УДК 378.015.31:159.954(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

© Полякова І.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-24

У статті окреслено особливості реалізації технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти. Підґрунтям для обґрунтування реалізації технології стали ідеї, принципи, підходи, компоненти розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти (когнітивний, мотиваційний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний). Насамперед визначено умови професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, що дозволяють їм виявити й розкрити свої здібності, а викладачам – розвивати креативні здібності своїх вихованців, готувати професіоналів своєї справи. Висвітлено три ключові етапи реалізації авторської технології: діагностико-мотиваційний етап, який за допомогою анкетування, бесід, лекцій, конкурсів, ігор мотиваційного спрямування, науково-практичних конференцій із запрошенням провідних педагогів напряму початкової освіти, має забезпечити у майбутніх фахівців зацікавлення проблемою розвитку їх креативних здібностей, усвідомлення їх значущості в процесі фахової підготовки; креативно-технологічний етап, який представлений комплексом методичного інструментарію (форм, методів, прийомів, засобів, методик); рефлексивно-коригувальний етап передбачає діагностику й аналіз експертами рівня розвитку креативних здібностей у майбутніх учителів; самоаналіз результатів діяльності, спрямованих на розвиток креативних здібностей. З'ясовано, що за етапами реалізації відповідної технології відбувається підвищення ефективності досягнення мети, забезпечення повноцінного особистісного й професійного розвитку та вдосконалення майбутніх фахівців, здатних забезпечувати креативне освітньо-розвивальне середовище.

Ключові слова: технологія, розвиток, розвиток креативних здібностей, майбутній учитель початкової освіти, реалізація, етап.

Poliakova I. «Implementation of the technology for the development of creative abilities of future primary school teachers».

The article outlines the peculiarities of the implementation of technology for the development of creative abilities of future primary school teachers. Ideas, principles, approaches, components of the development of creative abilities of future primary school teachers (cognitive, motivational, creative-active, reflective-evaluative) became the conceptual basis for the implementation of the technology. Firstly, the conditions of professional training of future primary school teachers have been determined, allowing them to discover and reveal their abilities, and teachers to develop the creative abilities of their pupils, to train professionals in their field within the walls of the Academy

and its structural divisions. Three key stages of the implementation of the author's technology are highlighted: the diagnostic and motivational stage, which, with the help of questionnaires, conversations, lectures, competitions, motivational games, scientific and practical conferences with the invitation of leading teachers in the field of primary education, should ensure that future specialists are interested in the problem of developing their creative abilities, awareness of their importance in the process of professional training; creative-technological stage, which is represented by a complex of methodical tools (forms, methods, methods, means, techniques); the reflexive-corrective stage involves diagnosis and analysis by experts of the level of development of creative abilities of future teachers; self-analysis of the results of activities aimed at the development of creative abilities. It was found that the stages of implementation of the relevant technology increase the efficiency of achieving the goal, ensure full-fledged personal and professional development, and improve future specialists capable of providing a creative educational and developmental environment.

Key words: technology, development of creative abilities, future primary school teacher, implementation, stage.

Актуальність дослідження. Професію вчителя початкової освіти можна порівнювати до справжнього мистецтва, де фахівець має безліч можливостей для творчої самореалізації. Компетентний учитель початкової освіти повинен володіти високим рівнем індивідуально-творчої продуктивності, мати власний стиль навчання дітей, добирати влучні методи, прийоми й форми взаємодії із кожною дитиною, забезпечувати її індивідуальну траєкторію розвитку, бути здатним досягати високих результатів у сфері професійної діяльності.

Простір початкової освіти потребує креативного, здатного до ризиків, унікальних пошуків учителя, який готовий «працювати у швидкоплинному міжкультурному середовищі, генерувати креативні ідеї й ефективно реалізовувати їх в освітній процес, транслювати смисложиттєву активність, вибудовувати індивідуальну траєкторію професійного та особистісного розвитку, поповнювати знання впродовж життя, самовдосконалюватися, самовиховуватися» [6, с. 56]. Тому активізується необхідність у розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти, реалізації дієвої технології, яка буде спрямована на розвиток творчого потенціалу кожного майбутнього фахівця у їх професійній підготовці з метою забезпечення необхідного освітнього середовища для дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема розвитку креативних здібностей у майбутніх учителів початкової освіти вивчали сучасні

науковці: О. Антонова, О. Дунаєва, Л. Ілійчук, В. Черноус та інші. Однак ученими не було досліджено проблему реалізації технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти.

Метою статті є обґрунтування особливостей ефективної реалізації авторської технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Ефективність розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти характеризується розробкою та впровадженням спеціальної технології, що передбачає: визначення стану розвиненості креативних здібностей у майбутніх учителів початкової освіти й виявлення мотивів їх розвитку; розвиток креативних здібностей за допомогою комплексу методичного інструментарію; системну діагностику рівня розвитку в майбутніх учителів початкової освіти креативних здібностей та за необхідності вчасно змінювати зміст їх професійної підготовки.

Зазначимо, що потрібно прагнути, аби було створене відповідне середовище у ЗВО, адже «креативний освітній процес надає можливість кожному студентові на будь-якому освітньому рівні не тільки розвинути початковий творчий потенціал, але й сформувані потребу в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, об'єктивній самооцінці» [5, с. 56].

Концептуальними ідеями розробки технології креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти:

- креативні здібності є сукупністю індивідуальних якостей майбутніх учителів, що сприяють урізноманітненню освітнього процесу, творчій діяльності, знаходженню різних шляхів розв'язання проблем, відкритістю та готовністю до нестандартного мислення;

- підлітковий та юнацький вік (13-20 років) є найбільш сенситивним періодом для розвитку креативних здібностей, зокрема й тих, що пов'язані з професійною діяльністю в початковій ланці;

- розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти буде успішним за умови забезпечення креативного освітнього середовища;

- основна мета створення креативного освітнього середовища полягає у максимальному розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкової освіти.

Зазначимо, що впровадження технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти має здійснюватися відповідно до таких принципів, як: індивідуалізації навчання; системності; оптимізації навчання; максимальної включеності студентів у процес шляхом оптимізації фахової підготовки і активізації пізнавально-пошукової діяльності; активізації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх педагогів; ціннісно-сміслового наповнення змісту навчання. Водночас під час для результативності технології потрібно зважати на компетентнісний, особистісно орієнтований, креативний та індивідуально-диференційований підходи. Урахування зазначеного концептуального підґрунтя дозволяє забезпечити продуктивну реалізацію технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти.

Крім того, реалізація зазначеної технології має відбуватися відповідно до раніше визначених компонентів: когнітивний, мотиваційний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний. А ключовими креативними здібностями майбутніх учителів, що мають бути сформовані під час їх професійної підготовки, є: оригінальність, здатність до імпровізації, швидкість мислення, гнучкість, критичність, самостійність, емоційна стійкість.

Реалізація технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти досягається у три етапи:

- *діагностико-мотиваційний етап*, який спрямований на зацікавлення майбутніх учителів початкової освіти проблемою розвитку креативних здібностей, усвідомлення їх значущості в процесі фахової підготовки та майбутній самостійній діяльності;

- *креативно-технологічний етап*, який представлений комплексом методичного інструментарію (технік, методів, прийомів, форм, засобів);

- *рефлексивно-коригувальний етап*, який передбачає проведення діагностики й аналізу рівня розвитку креативних здібностей у майбутніх учителів початкової освіти, здійснення рефлексії та вчасного редагування змісту процесу.

Сутність розробленої авторської технології полягає в комплексі традиційних й інноваційних методів і форм навчання, з урахуванням особистісних та професійних якостей майбутніх учителів початкової освіти з метою здійснення планомірного впливу на їх професійну підготовку аби підвищити рівень розвитку їх креативних здібностей.

Із метою ефективного втілення технології в процес професійної підготовки майбутніх учителів на всіх етапах її реалізації важливо створювати необхідні умови. Передбачаємо, що спеціальні умови професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти дозволяють їм виявити й розкрити свої здібності, а викладачам – розвивати креативні здібності своїх вихованців, готувати компетентних фахівців.

Викладач має необмежене поле діяльності щодо розвитку особистісних креативних якостей, і професійно спрямованих здібностей майбутніх учителів початкової освіти засобами ефективних технологій навчання, які впливають на створення позитивного мікроклімату особистості, творчого середовища, у якому підвищується їх мотивація до професійної діяльності, розвитку пізнавально-пошукових здібностей. Головною умовою розвитку креативних здібностей майбутніх учителів є створення креативного освітнього середовища, мета якого полягає у тому, щоб «розбудити» в людині творця й максимально розвинути в ньому закладений творчий потенціал, і як результат – сформувати креативного фахівця, схильного до нестандартних способів розв’язання завдань, здатного на оригінальні дії, відкриття нового, створення унікальних продуктів педагогічної діяльності» [4, с. 57].

У контексті розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкової освіти важливу роль відіграє комплекс обов’язкових і вибіркового компонентів. Так, до освітніх компонентів уважаємо за доцільне додати спеціально

зорієнтовані, зокрема й спецкурси, що найбільше дозволяють створити умови для розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти. Наприклад, «Основи педагогічної майстерності», «Підготовка майбутнього вчителя до розвитку креативності молодших школярів», «Дитяча література з практикумом виразного читання», «ТЗН і методика їх застосування», «Нові інформаційні технології та ТЗН», «Передові технології у початковій школі» й інші. Висвітлені компоненти будуть сприяти полегшенню процесу виявлення та розвитку креативних здібностей шляхом уведення відповідних тематичних заходів і занять, спрямованих на досягнення мети дослідження.

Уважаємо, що ефективність упровадження технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти залежить від методичного забезпечення освітнього процесу у вищій освіті: освітньо-професійних програм, навчальних планів, навчально-методичних розробок, інноваційних методик, сучасних засобів навчання, навчального матеріалу, посібників тощо.

Зауважимо, що в сучасній парадигмі розвитку креативної особистості виникає потреба в зміні педагогічних технологій, що спрямовані на підвищення спостережливості, критичного мислення, креативності та сприяють розвитку творчого (продуктивного) мислення в майбутніх учителів початкової освіти. Водночас, від якісної професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти залежить як «учні адаптуються до навчання у закладах загальної середньої освіти, як будуть розвиватися їх здібності, які цінності будуть сформовані найбільше, настільки діти будуть свідомими у навчанні, чи буде дитина відкрита до нових звершень, чи буде вмотивована вона до співпраці із однолітками та викладачем, які стосунки будуть формуватися у колективі учнів тощо» [7, с. 13].

Для удосконалення методичної роботи викладачів у контексті розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти потрібно оновити зміст навчально-методичного забезпечення процесу навчання, що передбачало б: діагностику рівня сформованості креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти; застосування особистісно орієнтовного підходу

з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей, інтересів кожного з майбутніх учителів початкової освіти; розвиток їх пізнавальної активності; організацію самостійної роботи майбутніх учителів; спрямування діяльності учасників освітнього процесу у русло творчості; стимулювання досаморефлексії, самокритики, самооцінювання. Із цією метою вважаємо за доречно сприяти розробці для викладачів та майбутніх фахівців методичних рекомендацій та вказівок (наприклад, «Мультимедійна презентація як засіб оптимізації процесу розвитку креативних здібностей студентів», «Самостійна робота як засіб формування та розвитку креативності майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення курсу «Дитяча література»).

Під час розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти важливо: здійснювати оптимізацію форм і методів процесу викладання з метою розвитку креативних здібностей у майбутніх фахівців; здійснювати успішну творчу діяльність, знаходити варіації шляхів вирішення проблеми; мати можливість вийти за межі типової ситуації, активізувати творчий пошук; передбачити використання майбутніми вчителями початкової освіти накопиченого матеріалу у власній професійній діяльності. Методичні розробки мають містити теоретичне обґрунтування запропонованої проблеми, орієнтовний розподіл тем і годин курсу, систему завдань для самостійної роботи майбутніх фахівців, що передбачають формування та розвиток творчої, креативно мислячої особистості, тематику творчих робіт, індивідуальних та колективних проєктів, диференційовані завдання. Водночас майбутнім учителям початкової освіти потрібно надати доступ до електронного комплексу: мультитеки портретів письменників, ілюстрацій до дитячих творів; зразків дитячих книг різних років видання; мультимедійної програми «Дитяча енциклопедія», переліку освітніх сайтів та навчальних платформ тощо.

Укладаючи навчально-методичне забезпечення дисциплін, необхідно зважати на ключові принципи, що мають бути підґрунтям проведення практичних занять: ситуації незавершеності або відкритості проблем; заохочення до вирішення різноманітних завдань; розробка прийомів, стратегій

для подальшої діяльності; стимулювання відповідальності й незалежності; акцент на самостійних творчих розробках, спостереженнях, узагальненнях, дослідженнях, колективних проєктах; увага до інтересів учасників освітнього процесу; проблемність освітнього розвивального середовища тощо.

Утілюючи в процес професійної підготовки технологію розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти, важливо розуміти, що більша результативність буде за умови втілення у професійну підготовку особистісно орієнтованого навчання, що передбачає:

- атмосферу творчого пошуку й зацікавленості кожного в роботі групи;
- стимулювання майбутніх фахівців до висловлювань, використання різних способів під час виконання завдань без страху перед помилкою та труднощами;
- підтримка майбутніх учителів початкової освіти в бажанні віднайти власний стиль навчання, аналізувати власну діяльність;
- створювати проблемно-пошукові ситуації, що дають змогу кожному проявити ініціативу, самостійність у роботі тощо.

Отже, із метою створення сприятливих умов для розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти потрібно прагнути подолати бар'єри розвитку креативності, побудувати заняття як демократичну взаємодію учасників педагогічного процесу, знаючи особливості кожного члена групи, забезпечити розвиток і саморозвиток особистості, дати майбутнім фахівцям можливість реалізувати себе в процесі пізнання у навчальній та професійній діяльності.

Провідна роль у налагодженні міжособистісних стосунків належить викладачу, тому вважаємо за доцільне враховувати певні вимоги до них: висока професійна підготовка; покликання до педагогічної, викладацької діяльності; високий рівень розвитку інтелектуальних та моральних якостей; уміння поєднувати освітню та науково-дослідну діяльність.

Знання викладача мають забезпечити власну широку ерудицію в головних сферах сучасних фундаментальних знань. Саме вони сприятимуть ситуативно-

творчому мисленню та оновленню їх організаційних і процесуальних компетентностей.

Зазначимо, що низька мотивація викладача аналізувати та коригувати основні умови забезпечення розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти призводить до виникнення бар'єрів: формалізації процесів оволодіння навчальним матеріалом; стримування творчого мислення майбутніх фахівців; недостатнього формування в них пошукових умінь та навичок; гальмування творчості й самостійності особистості.

Припускаємо, що високу пізнавальну активність майбутніх фахівців забезпечує проведення практичних та семінарських занять із використанням сучасних інформаційних технологій. Для цього під час реалізації технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти доцільно використовувати інтерактивні дошки, що дозволяє урізноманітнити можливості учасників освітнього процесу, додати новизну, використати ігрові моменти, неочікувані ситуації. Це, зі свого боку, впливатиме на розвиток креативних здібностей і налаштуватиме на швидку адаптацію майбутніх учителів початкової освіти до зміни ситуації, знаходити правильні варіанти й гнучко реагувати на пропоновані завдання, що спонукають до осмисленого сприймання матеріалу, спрямовують їх на розуміння та оволодіння основними поняттями теми. При цьому на всіх етапах роботи обов'язково має відбуватися зміна ролі викладача від основного діяча до організатора й колеги-консультанта. Так, суттєво підвищуються активність та самостійність майбутніх учителів початкової освіти в освітньому процесі.

Отже, з метою ефективного втілення технології розвитку креативних здібностей передбачено реалізацію таких умов, які передбачали б створення належної матеріально-технічної бази; навчально-методичного забезпечення дисциплін; урахування індивідуальних особливостей майбутніх учителів; наявність педагогічного зразка; створення демократичного освітнього простору, враховуючи «суб'єкт-суб'єкту» взаємодію; уникнення бар'єрів розвитку креативності. Упровадження зазначених вище умов можливе при

спеціальній спрямованості взаємодії майбутніх учителів початкової освіти та викладачів на всебічний розвиток високо компетентної особистості.

Досягнення *діагностико-мотиваційного етапу* розробленої технології спрямовується на визначення вихідного стану майбутніх учителів початкової освіти до творчості в майбутній професійній діяльності, а також креативних здібностей майбутніх учителів; стимулювання мотивів щодо розвитку креативних здібностей; організацію освітньої діяльності, що сприяла б розкриттю внутрішнього мотиваційного потенціалу особистості майбутніх фахівців і прояснення ціннісних орієнтирів.

Цей процес передбачає забезпечення появи у майбутніх учителів зацікавленості проблемою розвитку креативних здібностей, усвідомлення їх значущості в процесі фахової підготовки, а також у майбутній професії, появи ситуативних мотивів щодо нової для них діяльності. Слід зазначити, що формування позитивного мотиву навчання важливо здійснювати в атмосфері творчого пошуку та спрямованості на майбутню професію.

Отже, на підставі вищезазначеного під час реалізації першого етапу технології розвиток мотивації, пов'язаної з розвитком креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти, має відбуватися загальна активізація пізнавальної діяльності засобом проблемного викладання навчального матеріалу, розкриття його ролі в майбутній професійній діяльності, стимулювання їх до пошуку особистісного сенсу в кожному фрагменті фахової підготовки, а також через створення особистісно орієнтованого освітнього простору.

Наприклад, загальною метою занять, за освітніми компонентами «Основи педагогічної майстерності», «Педагогіка», а також при вивченні спецкурсу «Підготовка майбутнього вчителя до розвитку креативності молодших школярів» є формування у майбутніх учителів теоретичних засад креативності як важливої риси майбутнього фахівця, а також компонентів розвитку креативності (когнітивного, мотиваційного, креативно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного).

Задля появи в майбутніх учителів початкової освіти мотивації треба вирішити такі завдання: збагачення майбутніх фахівців теоретичними знаннями з проблеми креативності; розвиток у них особистих креативних якостей; ознайомлення та оволодіння ними практичними вміннями, які дозволяють здійснювати процес творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку; надання можливості апробування традиційних та інноваційних методів, прийомів, програм розвитку креативності дітей у власній професійній діяльності (під час проходження різних видів педагогічної практики).

Зауважимо, що формування мотивації майбутніх учителів найефективніше відбувається у процесі практичної діяльності, під час якої розвиваються навички здобувати, систематизувати й застосовувати набуті знання, формується вміння вчитися та самореалізовуватися. Так, під час вивчення освітнього компонента «Дитяча література з практикумом виразного читання» відбувається поєднання психолого-педагогічного, творчо-дослідницького, методичного й естетичного компонентів, які сприяють підвищенню інтересу майбутніх учителів до виконання творчих проєктів, створення мультимедійних презентацій, укладання завдань, тестів, вікторин, ребусів, ігор, кросвордів за творчістю певного дитячого письменника; створення уявних подорожей народними та авторськими творами мистецтва; укладання портфоліо улюблених літературних персонажів тощо.

Позитивна мотивація майбутніх учителів початкової освіти до розвитку креативних здібностей насамперед формується під час проєктної діяльності, де викладач виступає зовнішнім фактором, який впливає на свідомість майбутніх фахівців. Крім того, підвищення мотивації здійснюється й під час інтеграції їх знань із різних освітніх компонентів шляхом використання фрагментів мультимедійної презентації або відеолекції, обговорення їх на заняттях. Такий вид роботи знайомить майбутніх учителів із новими формами подання навчального матеріалу, дає приклад для наслідування та можливість реалізувати набуті знання в подальших навчальних проєктах, що й формує у них відповідні мотиви. Головними спонукальними мотивами можемо назвати

такі: новизна роботи; поширення можливості представлення навчальної інформації сучасно, наочно, доступно, цікаво, креативно; можливість розкрити практичну важливість матеріалу, що вивчається, та виявити свої індивідуальні здібності. Ці всі фактори формують позитивне ставлення до інноваційної діяльності й розкриттю власного творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Особливу увагу підтримки мотивації до розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти потрібно приділити під час проходження ними педагогічної практики. Для цього доречним є використання пам'яток («Пам'ятка для студента-практиканта», «Пам'ятка вчителю щодо формування творчої активності дітей»), які дозволяють налаштувати майбутніх учителів на організацію творчого освітнього середовища, активну взаємодію з дітьми молодшого шкільного віку.

Під час реалізації технології розвитку креативних здібностей потрібно залучати майбутніх фахівців до активної участі в засіданнях педагогічних рад, нарадах, методичних об'єднаннях, круглих столах, на яких необхідно порушувати проблему розвитку креативних здібностей, забезпечувати співпрацю з учителями-практиками початкової освіти під час розробки ними подальшого плану роботи з дітьми. Уважаємо, що така діяльність сприятиме підвищенню самооцінки майбутніх учителів, адже вони відчуватимуть себе активними співучасниками освітнього процесу, повноцінними членами педагогічного колективу.

Отже, упровадження діагностико-мотиваційно етапу технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти у процесі їх професійної підготовки дозволяє перейти до наступного етапу, зорієнтованого безпосередньо на розвиток здібностей. Зауважимо, що підтримка мотивації до досягнення мети повинна відбуватися протягом усього періоду реалізації зазначеної технології.

Наступним етапом є *креативно-технологічний*, мета якого полягає у забезпеченні розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової

освіти, що здійснюється в межах спеціально організованої освітньої та освітньо-професійної діяльності.

Для досягнення результативності може виникати необхідність частковому коригуванню технології під час її реалізації за такими напрямками:

- коригування умов, які сприятимуть підвищенню рівня пізнавальної активності майбутніх учителів початкової освіти та їх мотивації до навчання викладання;

- надання новизни структурі й змісту лекцій із метою підвищення рівня впливу на розвиток креативних здібностей майбутніх фахівців;

- урізноманітнення структури практичних та семінарських занять шляхом укладання системи завдань проблемного, частково-пошукового й дослідницького характеру;

- організація самостійної роботи майбутніх учителів;

- використання ІКТ технологій;

- добір креативних технік та оптимального їх співвідношення на одному занятті;

- коригування роботи майбутніх фахівців у процесі проходження педагогічної практики.

Для фіксації перебігу та здобутків впровадження технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти доцільно використовувати такі форми:

- письмові роботи (диференційовані завдання; креативні техніки (кластери; ментальні карти; колективний щоденник; письмовий пул); щоденники спостережень; портфоліо);

- захист творчих проєктів, мультимедійних презентацій, кластерів, ментальних карт тощо;

- спостереження за перебігом експерименту;

- зіставлення результатів якості знань в учасників експериментальної та контрольної груп.

Зауважимо, що розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти – планомірний процес, який передбачає застосування відповідної технології під час лекцій, практичних і семінарських занять, виконання позааудиторної самостійної роботи, проведенні тематичного та семестрового контролю, участі в науково-практичних конференціях, конкурсах, проектах, грандах, проходженні практики.

Важливою умовою ефективності занять є така організація навчальної діяльності майбутніх учителів, що дозволить забезпечити високу пізнавальну активність, використання завдань, що потребують варіативності відповідей, розвивають оригінальність, винахідливість, гнучкість, створюють атмосферу як особистісного, так і колективного пошуку.

Із метою підвищення ефективності розвитку креативних здібностей майбутніх учителів у процесі їх професійної підготовки особливої уваги важливо приділяти вибору методів і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності: зміст навчального матеріалу; самостійна робота; проблемне навчання; інтерактивні методи й прийоми; пізнавальні, пошукові та дослідницькі завдання; креативні техніки.

Для вибору методів і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності, зважаючи на теорію та методологію дослідження, розроблено такі вимоги: забезпечення розвитку креативних здібностей у майбутніх фахівців; реалізація обраних методів і засобів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти; творчий характер використовуваних методів і засобів; забезпечення контролю узагальнених знань і креативних здібностей майбутніх учителів.

Отже, реалізація технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти має відбуватися засобом організації та активізації пізнавальної діяльності.

Під час реалізації технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти доречно наповнювати новизною різні компоненти заняття: мовними ситуаціями (зміна предмета спілкування, проблеми

обговорення, мовного партнера, умов спілкування тощо); змістом навчального матеріалу (його інформативність); організації освітнього процесу (видів і форм занять); різноманітність прийомів роботи тощо.

Зазначимо, що на креативно-технологічному етапі може виникати необхідність перегляду методичного змісту лекцій як важливого компонента когнітивної складової професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти. Із метою втілення поставленого завдання, на нашу думку, слід організовувати лекції з елементами евристичної бесіди, повідомлень, доповідей, які підготували майбутні вчителі, де матимуть змогу висвітлити основні положення теми, конкретизувати знання, закріпити вміння та навички. У процесі обговорення певних питань відбувається розширення позицій майбутніх фахівців щодо почутого, активізуючи мисленнєву діяльність під час лекцій-бесід, що сприяє подальшому їх розвитку. Так майбутні учителі початкових класів займатимуть активну позицію, долатимуть бар'єри спілкування, наголошуючи на демократичному стилі взаємодії під час проведення занять.

Водночас використання традиційно побудованих лекцій має поєднуватися із лекціями з використанням ІКТ (мультимедійні презентації, відеолекції, інтерактивні слайди, освітні платформи тощо). Зауважимо, що заняття, які супроводжуються мовленнєвою активністю всіх учасників, дозволяють реалізувати різноманіття можливостей освітнього процесу. Активізація мовної культури викладача та майбутніх учителів потрібна з метою розвитку вербальної креативності під час професійної підготовки. Уміння логічно висловлювати думки, орієнтувати мовлення на однолітків, обґрунтовувати свою позицію гарантують високий рівень опанування матеріалу та активізують навчальну діяльність засвідчує творчий етап розвитку майбутніх учителів початкової освіти.

На цьому етапі реалізації технології треба й наголосити на особливостях підготовки викладачів та майбутніх учителів до занять. Якісно організована підготовка до занять уможлиблює формування у них навичок самоосвіти,

уміння працювати з різними джерелами, з додатковою літературою, на практиці застосовувати знання та уміння, самостійно аналізувати свою роботу, здатні впевнено відстояти свою точку зору (добирати аргументи, наводити приклади, робити висновки, підбивати підсумок). Критичне ставлення до матеріалу спонукає майбутніх учителів надалі самостійно знаходити правильну відповідь, доходити висновків, з'ясовувати міжпредметні зв'язки, розвивати інтуїцію, гнучкість мислення, що є свідченням розвитку креативних здібностей у процесі їх професійної підготовки.

У процесі реалізації цього етапу технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти проведення лекцій передбачає суб'єкт-суб'єктний діалог, проблемність лекційного матеріалу. Проблема лекція ґрунтується на методі інтелектуального піднесення, коли майбутні вчителі займають позицію дослідника, який у процесі пошуку шляхів вирішення проблемного завдання знаходить різні варіанти, серед яких оригінальні, нові ідеї, що і є важливим елементом розвитку креативних здібностей.

Із метою розвитку вербальної креативності та мовленнєвої гнучкості на цьому етапі майбутнім учителям можна запропонувати після прослуханого лекційного матеріалу підготувати власні міні-дослідження. Такий вид роботи виконують за певним зразком або пам'яткою, що сприятиме формуванню навичок систематизувати й узагальнити матеріал, структурувати, коригувати, працювати з навчальною літературою, більш свідомо підходити до вивчення освітнього компонента.

Застосування своєрідних трафаретів для створення лекцій сприяє можливості спрямувати майбутніх учителів початкової освіти на свідоме засвоєння матеріалу, а також вони допомагають в оволодінні дидактичними системами та освітніми технологіями, які орієнтовані на розвиток креативних здібностей особистості фахівця, його творчу самореалізацію. Унаслідок цього формується досвід креативної діяльності в процесі навчання, а майбутні вчителі

із пасивного «поглинача готового» знання перетворюється на активного суб'єкта пізнання.

Заповнення трафарету під час лекції – один із шляхів активізації уваги майбутніх учителів. Вони уважно слухають, опрацьовують новий матеріал, аналізують та занотовують основну інформацію. У цьому виявляється швидкість і гнучкість мислення, активізується увага та пам'ять. Наприклад, трафарет містить план лекції, тему й мету чи очікувані результати, тому майбутні учителі початкової освіти мають змогу заздалегідь усвідомити головну проблему заняття, обміркувати власні судження на запропоновані питання. Зміст лекції відображається цілісно у вигляді схем, таблиць, логічних ланцюжків тощо. Майбутні вчителі усвідомлено сприймають інформацію, обмірковують її, висловлюють власні думки, обстоюють свою точку зору, гнучко реагують на реалізацію мети, пропонують інші варіанти вирішення проблеми, обґрунтовують свої судження, доходять власних та колективних висновків.

Під час використання трафаретів лекції майбутні учителі стануть більш упевненими у своїх знаннях, задоволеними процесом навчання, що, зі свого боку, підвищить рівень їхньої пізнавальної активності, успішності, оригінальності, критичності, емоційної стійкості.

Одним із прийомів підвищення креативних здібностей є рефлексія. Лекція вже традиційно завершується однією з поширених форм усної рефлексії – промовлянням за схемою: «На занятті я: дізнався...; навчився...; зрозумів...; найбільший мій успіх – це...; мені не вдалося...; на наступному занятті я хотів би ...». Така форма зорієнтована на зосереджене слухання матеріалу, усвідомлене оволодіння новими знаннями, вироблення навичок стійкої мотивації.

Серед прийомів рефлексії можна використати й такий: на берегах зошитів різнокольоровими маркерами потрібно проставити мітки: зелену, якщо інформація була корисною, чи майбутні вчителі погоджуються з матеріалом; червону, якщо вони не погоджуються, чи мають негативне ставлення до

поданого матеріалу. Після цього потрібно обговорити їх позиції, вислухати побажання майбутніх учителів щодо подальшої організації освітнього процесу.

Уважаємо, що чим більше майбутні вчителі початкової освіти залучаються до співпраці із викладачем під час організації та реалізації освітнього процесу, тим свідоміше вони буде ставити до навчання, саморозвитку, здійснення власної професійної діяльності.

Технологія розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти передбачає оновлення змісту практичних і семінарських занять, які повинні мати завдання творчого спрямування задля розвитку таких індивідуальних якостей, як оригінальність, гнучкість, швидкість мислення, критичність, здатність до імпровізації, самостійність, емоційна стійкість.

Творчі завдання сприяють розвитку креативних здібностей майбутніх учителів, орієнтовані на пізнання, створення, перетворення, використання в новій якості об'єктів, ситуацій, явищ. Умовно їх можна об'єднати у три групи за рівнями:

1) перший – завдання *імітаційно-відтворювального типу* – передбачає розв'язання шляхом відтворення раніше здобутих знань на підставі розроблених указівок, зразків; основою для розвитку креативних здібностей стає створений викладачем зразок або творчий продукт, який намагаються відтворити майбутні вчителі без урізноманітнення зразка власною ініціативою;

2) другий – *частково-пошуковий* – майбутнім вчителям пропонується застосувати здібності комбінування, конструювання, перетворення матеріалу відповідно до обраної ситуації; на цьому етапі пропонується виявити творчий пошук, обрати правильний варіант, виявити гнучкість, оригінальність при вирішенні поставленої задачі, проте на цьому етапі не пропонується рефлексія власної діяльності;

3) третій – *творчий* – передбачає нестандартний підхід майбутніх учителів під час вирішення запропонованих завдань, але з обов'язковою рефлексією, що підвищує вірогідність вияву креативних здібностей у поєднанні з глибокою мотивацією.

Усвідомлення рівнів використання творчих вправ допомагає викладачеві забезпечити підготовку майбутніх учителів початкової освіти відповідно до їх індивідуальних креативних здібностей, інтересів і можливостей, підібрати диференційовані завдання для контролю якості знань та вмінь. Творчі вправи високого рівня спонукають порівнювати, узагальнювати, робити висновки із ситуації, зіставляти факти, обґрунтовувати, конкретизувати. Урахування рівнів творчих завдань дозволяє поступово утруднювати їх зміст. У процесі укладання завдань з метою розвитку оригінальності, гнучкості, критичності, здатності до імпровізації можна спиратися на види завдань: зроби по своєму; «проживання історії», образу; емпатія; жанри тексту; скласти/створити фрагмент, твір; укладання, виготовлення тощо.

Крім творчих вправ у межах реалізації технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти передбачаємо застосування креативних технік різного типу: інтуїтивні; дискурсивні; комбінований метод, що об'єднує інтуїтивні й дискурсивні елементи. Однак для підвищення ефективності впровадження відповідної технології потрібно використовувати сукупність технік, комбінувати їх залежно від умов, форм проведення освітнього процесу.

Практичне заняття такого типу доцільно організовувати відповідно до особливостей творчого процесу в декілька етапів: латентне незадоволення; визначення проблеми; організація креативного обговорення; пошук ідей; оцінка ідей; визначення рішення; реалізація. Креативний освітній простір майбутніх учителів початкової освіти ґрунтувався на дотриманні певних вимог: відкритість, тактовність, зовнішні межі, ніякого змагання.

Такі форми роботи доречно використовувати з метою уникнення бар'єрів розвитку креативності, створення атмосфери невимушеного спілкування, розвитку вербальної креативності.

Під час практичних занять із креативними техніками потрібно враховувати те, що одні вимагають роботи в колективі, а інші є індивідуалізованого характеру. Зважаючи на це, слід зауважити, що кожен поділ має як переваги,

так і недоліки. Наприклад, перевагою індивідуальної роботи є: обмеженість різноманітності думок; обмеженість у часі; відсутність конфлікту інтересів; одноосібне вирішення проблеми; достатньо вузького діапазону компетентностей тощо. Тоді як перевагами роботи в команді є: вирішення складних проблем і завдань; висока самовідданість; широкий діапазон компетентностей; реалізація членів команди; різнобічний підхід тощо.

Отже, можемо виокремити загальні переваги використання креативних технік: прості у застосування; мислення майбутніх учителів початкової освіти спрямовується на розвиток гнучкості, оригінальності, багатоваріантності; легко встановлюються асоціативні зв'язки; оптимально структуруються завдання та навчальний матеріал; графічне зображення сприяє оглядовості й підтримує візуальну пам'ять; вирішення проблеми можна відтворити як від загального (загальна проблема) до часткового (деталі проблеми), так і від часткового до загального; можна використовувати як у вищій, так і в початковій освіті; навчає майбутніх учителів виокремлювати головні проблеми стосовно певної теми.

Водночас, для досягнення ефективності названих креативних технік щодо розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти доречно висунути такі умови: будь-яка ідея під час креативного процесу припустима й корисна; чим спонтанне судження, тим вищий відсоток успіху; у процесі пошуку ідей не повинно відбуватися ніякого оцінювання; слід зважувати на те, щоб спонтанності не заважала будь-яка критика або страх перед нею; дозволяється підхоплювати й розвивати різні ідеї; жоден учасник не має права на цілковите «авторство» колективної ідеї; чим більше ідей висловлюється в короткий проміжок часу, тим це краще для вирішення проблеми – кількість спочатку випереджає якість.

Доцільно відзначити, що ефективність креативних технік у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти залежить від доцільності застосування певної техніки, що активізує їх пізнавальну активність, що значно впливає на мотиваційну сферу освітнього процесу.

Уважаємо, що у процесі реалізації технології розвитку креативних здібностей потрібно використовувати: інноваційні технології та форми організації діяльності молодших учителів початкової освіти; інтерактивні методи: ситуативні ігри; семінари-конференції; захисти творчих, дослідницьких проєктів; круглі столи із запрошенням провідних педагогічних фахівців (викладачів, учителів); проєктивної методики написання есе з використанням методу вільних асоціацій або довільно обраних слів за певними поняттями стосовно виучуваної теми,

Одним із головних напрямів роботи в організації освітнього процесу з метою розвитку креативних здібностей майбутніх учителів можна вважати розробку й упровадження самостійної навчально-дослідної роботи, її захисту; упровадження імітаційного моделювання, ділових ігор, створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу викладачів і майбутніх фахівців. При розвитку креативності майбутніх учителів початкової освіти особливої продуктивності набуває самостійна робота із посиленням на Інтернет-ресурси. Результатом такої роботи можуть бути мультимедійні презентації, створені моделі вивченої теми, вікторини, міні-фільми на окреслену проблему тощо.

Такі підходи дозволяють створити креативне середовище, у якому майбутні вчителі займають активну особистісну позицію, а у співпраці з викладачем та одногрупниками можна максимально розкрити свій творчий потенціал. Упровадження нетрадиційних методик (казкотерапія, ігри, візуалізація, аромотерапія, невроправи, кольорова терапія тощо) у професійній підготовці майбутніх учителів початкової освіти сприяє розвитку креативності, оригінальності мислення, активізації пізнавального інтересу, формування уміння відбору, систематизації, порівняння та узагальнення навчального матеріалу. Така форма роботи дає змогу контролювати виконання завдання при захисті творчих проєктів.

Цей метод активно впроваджується на творчому етапі розвитку креативних здібностей у процесі підготовки до семінарських занять, які передбачають опрацювання великої кількості навчального матеріалу, а мультимедійні

презентації є найбільш оптимальним засобом для цього. Залученість мультимедійних презентацій при вивченні дисциплін професійного циклу зумовлює організацію освітнього процесу із інформативної форми на розвиток особистості, підвищує його результативність, орієнтує на розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти й творчу співпрацю.

Викладачі разом зі майбутніми вчителями розробляють фрагменти занять, готують наочний і дидактичний матеріал, складають кластери, алгоритм проведення заняття, готують мультимедійні презентації та відеофрагменти лекцій, віртуальні екскурсії тощо. Проведення таких занять активізує свідомий підхід до вивчення дисципліни, впливає на розвиток імпровізації майбутніх учителів як одну із основних рис креативності.

Розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти не обмежується аудиторною навчальною роботою, а передбачає також і наукову діяльність. Під час професійної підготовки важливо стимулювати майбутніх учителів та створювати необхідні умови для наукової активності, аби вони представляли результати своєї роботи на студентських науково-практичних конференціях, круглих столах, при написанні тез, статей, доповідей, курсових, дипломних робіт.

Далі розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти має відбуватися під час проходження педагогічної практики. Для досягнення мети керівниками педагогічної практики проводиться спеціальна підготовча робота. У процесі її проведення обговорюється, які завдання з метою розвитку креативних здібностей має виконати майбутній фахівець. Крім цього, вони повинні сформулювати методичну папку зі спеціально дібраними матеріалами (друкованими та електронними) для проведення уроків, виховних заходів у початковій школі, зокрема за програмою Нової української школи.

Зауважимо, що педагогічна практика істотно впливає на розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти у процесі професійної діяльності, під час якої вони творчо вирішують професійні завдання. Результати їх педагогічної діяльності систематично обговорюються у

процесі методичних консультацій із боку вчителів-практиків, викладачів-методистів, керівників практики. Це дозволяє своєчасно корегувати роботу практикантів, допомагати та спрямовувати їх на здобуття якісного професійного досвіду.

Крім того, важливим моментом під час проходження педагогічної практики може бути індивідуальне завдання. Наприклад, розробити творчий проєкт, тема якого пов'язана із розвитком читацької компетенції дітей молодшого шкільного віку. Із цією метою майбутні вчителі-практиканти отримують методичні матеріали, які допоможуть їм організувати творчу роботу, провести виховний захід, батьківські збори та виступити на засіданні методичної ради початкової школи. Презентація цього проєкту повинна відбутися на підсумковій конференції за результатами проходження педагогічної практики.

Реалізація *креативно-технологічного* етапу здійснюється в межах спеціально організованої освітньої та освітньо-професійної діяльності шляхом створенням умов, що сприятимуть підвищенню рівня пізнавальної активності майбутніх учителів початкової освіти та мотивації навчання; використанням методичного інструментарію у процесі їх професійної підготовки: збільшенням різнорівневих завдань проблемного, частково-пошукового та дослідницького характеру; упровадженням інноваційних та інтерактивних технологій, ІКТ; використанням креативних технік.

На заключному *рефлексивно-коригувальному етапі* реалізації технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти передбачено вирішення основних завдань:

1. Вивчення динаміки змін у мотивації майбутніх учителів щодо розвитку креативних здібностей.
2. Проведення постійної діагностики результатів розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти.

3. Стимулювання майбутніх учителів до самоаналізу та самооцінювання власної навчальної діяльності щодо розвитку креативних здібностей.

4. Озброєння майбутніх учителів методами розвитку креативних здібностей в їх професійній галузі.

Зауважимо, що найважливішими детермінантами при розвитку креативних здібностей майбутніх фахівців є особистісна спрямованість, прагнення, мотиви, ціннісні орієнтації, здатність до рефлексії.

Креативний фахівець здатний до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки, свідомо підходить до особистісного та професійного розвитку, має творчу уяву, тонке почуття гумору й неповторність образного сприйняття світу.

У системі професійної підготовки у закладі вищої педагогічної освіти з проблеми розвитку в майбутніх учителів початкової освіти здатності до педагогічної рефлексії можна виокремити низку апробованих методик (фіксоване спостереження, ведення професійного щоденника, самозвіт, анкетування та опитування, аналіз проблемних ситуацій, виконання спеціальних вправ-питальників, що стимулюють рефлексію тощо).

У рефлексивно-коригувальній діяльності доцільно застосовувати контроль навчальної діяльності майбутніх учителів з боку викладача, що сприятиме можливості навчитися оцінювати власну діяльність, робити висновки щодо здобутків, труднощів чи невдач. Важливу роль в рефлексивній діяльності відіграє критика з боку одногрупників. Така взаємодія дозволяє формувати в майбутніх учителів критичність мислення щодо почутого та побаченого на заняттях, водночас відбувається підвищення усвідомлення своєї значущості під час демократичної освітньої діяльності, формування відповідальності за висловлену оцінку. Рефлексія спонукає учасників освітнього процесу до найвищої стадії рефлексії, яка вимагала власної рефлексії та діагностики, що засвідчує самокритичність майбутніх фахівців.

Наголосимо, що іншим варіантом діагностики результативності упровадження технології та навчальних цілей у процесі нашого дослідження вважаємо пропозицію кожному з майбутніх учителів скласти перелік цілей, у якому вони чітко визначають для себе найголовніші, визначити власний очікуваний результат під час опанування теми, освітнього компоненту тощо. Крім цілей, очікуваного результату доречно пропонувати занотовувати шляхи досягнення мети, реальні дії (виконані та заплановані) тощо, створювати власний «Щоденник відкриттів майбутнього вчителя».

Такий вид діяльності стимулює майбутніх учителів початкової освіти підходити до вивчення дисципліни із позиції практичного використання її в самостійній професійній діяльності.

До способів проведення рефлексії можна віднести й написання есе («Уявіть, що у Вас є можливість написати есе майбутнім студентам. Опишіть у ньому Ваші основні досягнення та результати, дайте настанови, „поради бувалого...»). Майбутні вчителі мають змогу усвідомити важливість здобуття ними професії, мотивації до особистісного становлення як професіонала, сучасного креативного вчителя.

Переконані, що необхідно здійснювати рефлексію й під час проведення лекцій, що дозволить забезпечити зворотній зв'язок викладачеві, а також визначити рівень засвоєння матеріалу майбутніми вчителями. Так за умови регулярного та введення рефлексивного аналізу власної навчальної діяльності майбутні вчителі початкової освіти демонструють підвищення інтересу до теми, освітнього компоненту, прагнуть до самостійного пошуку знань, готові вступати в дискусії, висловлювати свої припущення.

В умовах кредитно-трансферної системи особливої уваги набувала організація та вивчення змісту самостійної роботи майбутніх учителів щодо розвитку їх креативних здібностей. Тому, виконуючи завдання самостійного спрямування, майбутні фахівці самостійно можуть заповнювати таблицю індивідуальних результатів, що забезпечить усвідомлення результатів своєї діяльності, вироблення індивідуальної траєкторії навчання, а викладач матиме

змогу контролювати перебіг самостійної роботи, спрямовуючи її в правильне русло, коректуючи її зміст.

Оскільки розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти є важливим складником їх професійної підготовки, здійснення контролю за змінами рівня розвитку цих здібностей відбувається у межах традиційного контролю результатів засвоєння навчального матеріалу.

Під час проведення попереднього контролю можна з'ясувати, чи оволоділи майбутні вчителі матеріалом, який потрібен для виконання наступних завдань, спрямованих на розвиток креативних здібностей. Якщо відзначається, що матеріал опановано частково, то проводяться додаткові заходи з метою повної підготовленості до виконання завдань і ліквідації прогалин. Для цих майбутнім фахівцям повинні провести додаткові консультації. Зокрема, проблемні питання більш широко вивчаються на практичних і семінарських заняттях.

Для створення активної навчальної діяльності майбутніх учителів початкової освіти і з метою усвідомленої рефлексії під час проведення практичних та семінарських занять доцільно використовувати анкети самооцінки знань. Така форма роботи дозволяє активізувати роботу майбутніх фахівців, діяльність яких відповідає репродуктивному рівню розвитку та вплинула на розвиток їх креативних здібностей.

На цьому етапі реалізації технології передбачається реалізація й поточного контролю: виявлення утруднень у майбутніх учителів у процесі безпосереднього виконання завдань, спрямованих на розвиток креативних здібностей. Так викладачі мають змогу забезпечити належну педагогічну й мотиваційну підтримку, завдяки якій майбутні фахівці успішно подолають бар'єри, що виникнуть під час виконання завдань.

При реалізації цих видів контролю майбутнім учителям початкової освіти пропонуються різнорівневі завдання, що передбачають особистісний підхід до процесу навчання.

Складаючи підсумковий контроль (екзамен/залік) із освітнього компонента, майбутні учителі використовують набутий досвід креативних методів роботи з матеріалом: спираються на досвід захисту творчого проекту, що надає можливість майбутнім фахівцям продемонструвати не лише знання та вміння, набуті ними у процесі оволодіння курсом, а й показати творчий підхід до виконаного завдання, виявити власну індивідуальність, продемонструвати сформований досвід.

Підвищуючи власний професійний рівень під час педагогічної практики, майбутні вчителі початкової освіти повинні піддаватися контролю експертів щодо розвитку креативних здібностей з метою своєчасного надання корекції їх роботи. При цьому мають охоплюватися всі форми роботи практикантів, спрямовані на вивчення вияву педагогічної креативності та створення умов для їхнього розвитку в процесі навчання здобувачів початкової ланки освіти.

Важливого значення набуває рефлексивне осмислення майбутніми вчителями початкової освіти свого першого професійного досвіду. Саме в ньому відбувається перша свідомо орієнтація в професійних цінностях, аналіз свого професійного Я. Залучення майбутніх вчителів до рефлексивного аналізу відбувається не стихійно, а є результатом заздалегідь організованого навчання, здійснюваного викладачем-методистом. Змістовний та методичний бік такого навчання може бути найрізноманітніший: у психолого-педагогічному дискурсі нагромаджено досить великий досвід її організації. При цьому незамінну роль відіграє особистий приклад викладача щодо володіння культурою рефлексивного аналізу.

Ефективною допомогою під час розвитку першого рефлексивного досвіду може бути використання методики самоаналізу «Рефлексія проведеного уроку». Така методика стимулює майбутніх учителів адекватно підходити до самооцінки свого досвіду, актуалізує мотивацію, спостережливість, об'єктивність, здобуті теоретичні знання, дозволяє виявити прогалини в підготовці та подальші кроки для самовдосконалення.

Покращенню рефлексії щодо розвитку креативних здібностей сприяє оформлення власного методичного портфоліо, що передбачає накопичення матеріалів теоретичного характеру з виучуваної дисципліни, а також матеріалів практичного характеру, що спрямовані на розвиток креативних здібностей (трафарети лекцій; кластери; ментальні карти; розповіді про дитячих письменників; добірка портретів письменників; тематичні збірки творів тощо).

Портфоліо може мати й записи на електронних носіях мультитек; сертифікати за участь у науково-практичних конференціях (тези доповідей, статей), а також творчі проєкти. Така форма роботи стимулює майбутніх фахівців до підвищення рівня своєї діяльності, а також розвитку їх креативності.

Зокрема, майбутнім учителям початкової освіти доцільно запропонувати доповнювати методичне портфоліо такими матеріалами, як: планами-конспектами уроків та виховних заходів, проведених під час практики; рецензіями на творчі роботи; матеріалами, що засвідчують участь в олімпіадах/конкурсах різного рівня; звітами про дослідження проблеми в процесі педагогічної практики.

Здійснення систематичної роботи над укладанням методичного портфоліо спонукатиме майбутніх учителів до постійної рефлексії розвитку креативних здібностей у процесі їх професійної підготовки, що сприятливо впливатиме на підвищення їх самооцінки, підвищення віру у власні сили, і водночас допомагає долати бар'єри розвитку креативності, активізує до подальшого самовдосконалення та саморозвитку.

Можна узагальнити, що рефлексивно-коригувальний етап технології розвитку креативних здібностей майбутнього вчителя початкової освіти у процесі їх підготовки дозволяє систематично та якісно коригувати перебіг реалізації технології, здійснювати рефлексію розвитку в майбутніх учителів початкової освіти креативних здібностей, формування мотивів, знань, дій, особистісних якостей, актуальних для реалізації зазначеної проблеми.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, запропонований

методичний інструментарій реалізації розробленої технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів початкової освіти зорієнтований на підвищення ефективності досягнення мети, забезпечити повноцінне особистісне та професійне вдосконалення майбутніх фахівців, здатних забезпечувати креативне освітньо-розвивальне середовище для дітей молодшого шкільного віку.

Перелік використаних джерел:

1. Ілійчук Л. Розвиток креативності як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*: матеріали XVIII Міжнар. науково-практ. інтернет-конф. (29–30 грудня 2013 р.). Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 153–155.

2. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.

3. Полякова І.В. Розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / МОН України ; КЗ «ХГПА» ХОР. Харків, 2015. 269 с.

4. Пономарьова Г. Ф., Петриченко Л. О., Полякова І. В., Харківська А. А. Технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів : монографія / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : Видавець О. А. Мірошніченко, 2019. 272 с

5. Технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів : монографія / Г. Ф. Пономарьова, Л. О. Петриченко, І. В. Полякова, А. А. Харківська ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : Видавець О. А. Мірошніченко, 2019. 272 с. URL: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/648/1/Технологія%20>

[розвитку%20творчих%20здібностей%20майбутніх%20учителів.pdf](#) (дата звернення: 28.10.2023).

6. Харківська А.А. Виховання ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової освіти. *Danish Scientific Journal*. 2021. № 44. С. 55–58. URL: http://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2021/02/DSJ_44_2.pdf#page=55 (дата звернення: 28.10.2023).

7. Харківська А.А., Молчанюк О.В. Диверсифікація професійної підготовки педагогів початкової освіти із принципами Нової української школи. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 2 (209). С. 12–18. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) (дата звернення: 28.10.2023).

References:

1. Iiichuk, L. (2013). Development of creativity as a component of professional training of future primary school teachers. *Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND*, 153–155 [in Ukrainian].

2. Prokopenko I. F. (Ed.) (2018). *Pedagogical technologies in teacher training* [in Ukrainian].

3. Poliakova, I. V. (2015). Development of creative abilities of future primary school teachers in the process of professional training. Candidate's thesis. Ministry of Education and Science of Ukraine. Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Ponomarova, H. F., Petrychenko, L. O., Poliakova, I. V. & Kharkivska, A. A. (2019). Technologies for the development of creative abilities of future teachers. Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. Kharkiv, 272 [in Ukrainian].

5. *Tekhnolohii rozvytku kreatyvnykh zdibnostei maibutnikh uchyteliv* [Technologies for the development of creative abilities of future teachers] (2019). H. F. Ponomarova, L. O. Petrychenko, I. V. Poliakova, A. A. Kharkivska. Kharkiv : Vydavets O. A. Miroshnychenko, 272. Retrieved from

<http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/648/1/Технологія%20розвитку%20творчих%20здібностей%20майбутніх%20учителів.pdf> [in Ukrainian].

6. Kharkivska, A.A. (2021). Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal*, 44, 55–58. Retrieved from http://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2021/02/DSJ_44_2.pdf#page=55 [in Ukrainian].

7. Kharkivska, A.A. & Molchaniuk, O.V. (2023). Dyversyfikatsiia profesiinoi pidhotovky pedahohiv pochatkovoї osvity iz pryntsypamy Novoi ukrainskoї shkoly [Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Pedagogue*, 2 (209), 12–18. Retrieved from [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) [in Ukrainian].

УДК 378.015.31:796.012.1]-047.36(045)

УПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

©Помпа О.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-25

У статті висвітлено особливості впровадження структурно-функціональної моделі системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання, що складається із трьох послідовних етапів: створення управлінської інформаційно-аналітичної лабораторії; здійснення правлінського, навчально-методичного, науково-педагогічного супроводу освітньої діяльності суб'єктів моніторингу щодо фахової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання та розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів; підвищення ефективності системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання шляхом реалізації. Зазначено, що єднальною ланкою системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання виступає управлінська інформаційно-аналітична лабораторія. Висвітлено фрагменти авторських розробок щодо проведення заходів для стимулювання розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів, методичних посібників рухових тестів тощо. Перспективою дослідження є експериментальна перевірка авторської моделі.

Ключові слова: модель, система, моніторинг, розвиток оздоровчої рухової активності, майбутні учителі фізичного виховання, етап.

Ромпа О. «Implementation of the structural-functional model of the system for monitoring development of health-improving motor activity of future physical education teachers».

The article highlights the peculiarities of the implementation of the structural-functional model of the system for monitoring the development of health-improving motor activity of future teachers, which consists of three consecutive stages: the creation of a managerial information-analytical laboratory; implementation of managerial, educational-methodical, scientific-pedagogical support of the educational activities of monitoring subjects regarding the professional training of future physical education teachers and the development of health-improving physical activity of future teachers; stage consisted in increasing the effectiveness of the system for monitoring the development of health-improving motor activity of future teachers of physical education through implementation. It is noted that the administrative information and analytical laboratory is the connecting link of the system of monitoring the development of health-improving motor activity of future physical education teachers. Fragments of the author's developments regarding the implementation of activities to stimulate the development of healthy motor activity of future teachers, methodological manuals for motor tests, etc. are highlighted. The perspective of the research is the experimental verification of the author's model.

Key words: model, system, monitoring, development of health-improving motor activity, future physical education teachers, stage.

Актуальність дослідження. Підтримка здоров'я молоді завжди посідала вагоме місце у розвитку суспільства. Рухова активність є одним із ключових факторів підвищення стану здоров'я особистості, адже допомагає контролювати дихання під час фізичного навантаження, усвідомлювати власну перевагу, налагоджувати сон, концентрацію уваги, урівноважувати нервово-емоційну збудливість.

У Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», зазначено, що необхідно сформувати «умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем для особи, суспільства та держави» [2]. Розвиток оздоровчої рухової активності є одним із пріоритетних завдань підготовки висококваліфікованих педагогів, зокрема учителів фізичного виховання.

Особистісний та професійний розвиток майбутніх учителів фізичного виховання ґрунтується на вмінні «розуміти, формулювати і вирішувати власні життєві проблеми і виконувати завдання професійного саморозвитку,

проявляти якості, що свідчать про новий, вищий рівень активності, самостійності, особистісної саморегуляції, досягнення сталого успіху в одному або декількох видах діяльності» [9, с. 340].

Ефективність розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання залежить і від вчасного та якісного моніторингу динаміки й результативності досягнення мети. У змісті професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання потрібно змістити акценти у бік ефективного моніторингу ресурсного забезпечення, процесу та результатів розвитку оздоровчої рухової активності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дотримуючись логіки дослідження проблеми системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання, потрібно висвітлити специфіку здійснення оцінювання в сучасних умовах.

Наголосимо, що особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті формування професійних та особистісних якостей, фахових компетентностей щодо забезпечення рухової активності вивчали Г. Балахнічова, Є. Вільчковський, Л. Іванова, С. Карасевич, О. Омельчук, Ю. Парчевськиц, В. Романова, О. Тимошенко, А. Турчак, М. Фіцула, М. Ярошик та інші.

Дієвим інструментом визначення рівня сформованих професійних компетентностей є моніторинг – «засіб надання оперативної інформації про стан цього процесу, детермінанти його змін, ефективність ухвалення управлінських рішень щодо оптимізації виховання» [1, с.5]. Так, моніторинг стану здоров'я, фізичної підготовленості та здійснення фізичного виховання майбутніми вчителями досліджували Л. Семенов, В. Платонов, М. Дутчак та інші.

Для забезпечення якісної професійної діяльності, розвитку оздоровчої рухової активності школярів, майбутній учитель фізичного виховання повинен бути творчою, відповідальною, працьовитою, старанною, принциповою, вимогливою особистістю, тому зміст професійної підготовки потребує

оновлення та впровадження нових ідей, моделей для підвищення професіоналізму випускників ЗВО. У межах дослідження нами була вже розроблена та теоретично обґрунтована авторська структурно-функціональна модель системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання, яка потребує поглибленого обґрунтування щодо її впровадження в процесі професійної підготовки фахівців, що й становить **мету статті**.

Виклад основного матеріалу. При реалізації структурно-функціональної моделі системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання потрібно зважати на її структуру, що складається із загальноцільового, теоретико-методологічного, змістовно-організаційного та діагностичного-регулятивного блоків.

Розроблена структурно-функціональна модель системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання має бути впроваджена в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти у три етапи, що дозволять поступово та цілеспрямовано досягти мети.

I етап – створення управлінської інформаційно-аналітичної лабораторії з метою забезпечення актуальною, достовірною та об'єктивною інформацією суб'єктів освітнього процесу; підтримка зворотних зв'язків із структурними підрозділами ЗВО та відповідними громадськими організаціями; можливості корекції отриманої у результаті моніторингу інформації тощо.

Реалізація першого етапу досягається шляхом:

- підбору кадрового потенціалу для роботи у відповідній лабораторії;
- збору та аналізу необхідної для проведення моніторингу інформації;
- упровадження структурно-функціональної моделі системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання за визначеними критеріями та показниками;
- сприяння організації управлінського, навчально-методичного, науково-педагогічного супроводу фахової підготовки майбутніх учителів фізичного виховання щодо розвитку оздоровчої рухової активності.

Необхідно зазначити, що лише за умови успішної реалізації цих заходів доцільно переходити до виконання наступних етапів.

II етап – здійснення управлінського, навчально-методичного, науково-педагогічного супроводу освітньої діяльності суб'єктів моніторингу (адміністрації та науково-педагогічних працівників) щодо професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання та стимулювання їх до розвитку оздоровчої рухової активності.

Для цього доцільно використовувати сукупність різних тематичних тренінгів, семінарів, оновити навчально-методичне забезпечення (посібники, методичні рекомендації тощо); запровадити проведення щорічної кафедральної науково-практичної конференції для керівництва ЗВО, науково-педагогічних і педагогічних працівників, наприклад, на тему «Проблема оцінювання та контролю розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання».

III етап полягає у підвищенні рівня розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання шляхом упровадження впровадження авторської моделі системи моніторингу, розробки навчально-методичного комплексу до освітнього компонента «Моніторинг розвитку оздоровчої рухової активності», осучаснення освітньо-професійних програм; організації та проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, тренінгів, індивідуальних консультацій, бесід тощо.

Учасники, які беруть участь у новоствореній управлінській інформаційно-аналітичній лабораторії з початку її заснування мають усвідомити, що необхідність розвитку оздоровчої рухової та фізичної активності нерозривно пов'язана із підвищенням ефективності проведення моніторингу зазначеного процесу. Робота працівників управлінської інформаційно-аналітичної лабораторії була направлена на досягнення мети її діяльності: підвищення ефективності моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання.

Відповідно до першого критерію, за підтримки адміністрації ЗВО, доцільно залучити інвесторів для оновлення спортивних майданчиків, зокрема осучаснення комплексів для проведення занять із легкої атлетики, спортивних ігор (баскетболу, футболу, ручного м'яча, волейболу), загальної фізичної підготовки.

Також працівниками лабораторії (із викладачів дисциплін фізичного виховання) із метою підвищення ресурсного забезпечення, зважаючи на необхідність підвищення результатів за другим критерієм («процес розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання»), можна розробити орієнтований перелік навчально-методичних праць, які сприяли б розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання. Як підсумок, результатом стане створення авторських підручників, посібників, робочих зошитів, методичних рекомендацій. Наприклад:

1. Навчальний посібник «Основи теоретичного та практичного менеджменту у системі підготовки фахівців фізичної культури і спорту».

2. Навчально-методичні посібники: «Організаційно-методичне та наукове забезпечення освітнього процесу на факультеті фізичного виховання»; «Методика організації одноденного туристичного походу з дітьми шкільного віку»; «Воркаут» «Техніка виконання та методика навчання гімнастичних вправ»; «Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту»; «Фізичне виховання здобувачів вищої освіти»; «Основи навчання грі у міні-футбол»; «Фізкультхвилинки та ігри на перервах» (для дітей молодшого шкільного віку); «Основи навчання грі у волейбол»; «Спортивні споруди й обладнання».

3. Методичні рекомендації: «Навчання баскетболу та організація баскетбольної підготовки»; «Документи планування вчителя фізичної культури»; «Переддипломна практика як складова освітнього простору здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів фізичної культури».

Для мотивації до підвищення рівня фізичної підготовленості з майбутніми вчителями фізичного виховання можна проводити турніри та комплексні

спартакіади з 14 видів спорту (баскетбол, волейбол, гирьовий спорт, плавання, черлідінг, оздоровча аеробіка, спортивна гімнастика, шахи та шашки, настільний теніс, міні-футбол, легка атлетика, легкоатлетичний крос, лижні перегони), що активізує їх стійкий інтерес до саморозвитку, професійного вдосконалення щодо рухової активності.

Наголосимо, що для підвищення рівня загальної фізичної підготовленості і розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання доречним буде проведення спортивних заходів: до Дня фізичної культури та спорту («О, спорт, сьогодні твоє свято!», «Хай буде вічно славен спорт», «Нехай нас об'єднає спорт»), Усесвітнього Дня здоров'я («Ой, весела в нас пора – білосніжня зима»), Дня захисника Вітчизни («Козак – це той, хто за освіту, хто любить волю і блакиту», «Сильні духом, добрі серцем»), Дня Збройних Сил України («Епоха лицарів скінчилась, та залишилися лицарські серця», «Без п'яти хвилин солдат»), конкурс ритмічного танцю («У коледжі сьогодні танці», «Осінні ритми», «Живи танцюючи»), родинне свято «Без спортивної сім'ї нема щастя на землі» тощо.

Щодо підвищення ефективності системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання за третім показником, передбачаємо потребу в проведенні низки мотиваційних консультацій, бесід із науково-педагогічними та педагогічними працівниками щодо написання фахових статей, участі у конференціях різного рівня, написання дисертаційних робіт, їх участі у всеукраїнських та міжнародних змаганнях, що пов'язано із їх професійним розвитком. Можна організувати кафедральні семінари та тренінги з таких тем: «Менеджмент самоосвіти вчителя фізичного виховання», «Відомі українські спортсмени спортсменки», «Видатні педагоги сучасності», «Я у спорті», «Ким я бачу себе через рік» тощо.

Підвищення ефективності розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання за другим критерієм відбувається за модулями розвитку оздоровчої рухової активності (у процесі вивчення освітніх компонентів циклів загальної підготовки, професійної та практичної

підготовки) та у процесі організації працівниками лабораторії зустрічей з видатними спортсменами, викладачами, учителями-практиками тощо.

Відповідно до першого показника «теоретичні знання майбутніх учителів фізичного виховання із оздоровчої рухової активності» другого критерію під час вивчення освітніх компонентів загальної підготовки («Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту», «Біомеханіка фізичних вправ», «Фізіологія людини», «Основи медичних знань», «Лікувальна фізична культура»); професійної та практичної підготовки («Теорія та методика викладання спортивних ігор (футболу, волейболу, баскетболу, гандболу, настільного тенісу, городків та бадмінтону)», «Теорія та методика викладання рухливих ігор і забав», «Теорія та методика викладання легкої атлетики», «Теорія та методика викладання плавання», «Лижний спорт», «Теорія та методика викладання фізичної культури»); освітніх компонентів за вільним вибором закладу вищої освіти та здобувача вищої освіти («Моніторинг здоров'я», «Теорія та методика викладання ритмічної гімнастики та аеробіки», «Методика проведення музично-ритмічних занять у школі» тощо) – перші три модулі розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання – передбачено осучаснення навчально-методичне забезпечення, удосконалення форм та методів (словесні, наочні, бінарні, практичні, інтегровані, інноваційні) проведення занять, організація тематичних вебінарів, тренінгів, змагань тощо.

Наприклад, під час вивчення освітнього компонента «Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту» доречно провести чотиригодинний семінар-практикум «Фізіологічна класифікація фізичних вправ спортивної, оздоровчої та рухової спрямованості».

Семінар-практикум складається із двох частин – теоретичної та практичної, по дві години на кожну.

Для семінару практикуму науково-педагогічні працівники мають розробити ресурсне забезпечення (відеопрезентації, відеофільми з фрагментами проведення вправ тощо). Під час проведення лекцій викладачі, використовуючи зазначене ресурсне забезпечення, ознайомлюють майбутніх учителів фізичного

виховання із загальною кінематичною, динамічною та статистичною характеристиками вправ, тобто характером динамічних змін структури рухів у часі; обґрунтовують, що всі фізичні вправи поділяють на циклічні (біг, ходьба, веслування, велоспорт, біг на ковзанах, плавання), ациклічні (виражений початок та кінець вправи) та змішані.

У практичній частині семінару передбачається демонстрація техніки виконання різних видів вправ та проведення майстер-класів щодо основних моментів при виконанні бігу, веслуванні, швидкісній ходьбі тощо.

Із метою мотивації та підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання можемо запропонувати створити відеоролики з власною участю з різних ігрових видів спорту («Фітнес технології», «Ранкова гімнастика», «Техніка введення м'яча»), що дозволить усвідомити важливість оздоровчої рухової активності відповідно до точності виконання рухів.

Також майбутнім учителям фізичного виховання ЗВО, що під час перегляду відеосюжетів доцільно стимулювати до вирішення проблемних завдань як індивідуально, так і в групах: кожному із майбутніх учителів окремо надається сюжет та завдання до нього, а під час групової роботи вони розігрують ролі суддів, які оцінюють та аналізують техніку виконання вправ спортсменів (рольові ігри).

Наголосимо, що тематика відеосюжетів може бути різною, зокрема із Олімпійських ігор, міжнародних та всеукраїнських змагань, у процесі перегляду яких вони детальніше вивчають складні вправи, техніку виконання професіоналів, нові складні тактики проведення гри (футбол, баскетбол, волейбол) тощо, що сприяє підвищенню рівня їхнього професійного розвитку.

Для модернізації освітнього процесу рекомендуємо включити до навчального плану підготовки майбутніх учителів фізичного виховання такий вибірковий освітній компонент: «Моніторинг розвитку оздоровчої рухової активності».

Метою дисципліни є формування професійної компетентності щодо: використання фізичного виховання для розвитку оздоровчої рухової активності

у здобувачів вищої освіти; організації та проведення моніторингу для з'ясування реального стану оздоровчої рухової активності різних груп населення.

Завдання освітнього компоненту: проаналізувати закономірності розвитку оздоровчої рухової активності в світі та Україні; сформувані організаційні та управлінські аспекти щодо проведення моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності; сформувані уявлення у майбутніх учителів про особливості розвитку оздоровчої рухової активності у різних груп населення тощо. Наведемо фрагмент робочої програми (табл. 1).

Таблиця 1

Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин	
	у тому числі	
	лекція	практика
1	3	4
Змістовий модуль 1. ОСНОВНІ АСПЕКТИ МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ		
1. Вступ до дисципліни. Основні поняття оздоровчої рухової активності.	2	
2. Структура розвитку оздоровчої рухової активності.	2	4
3. Моніторинг та його основні поняття.	4	2
4. Теоретичні основи проведення моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності.	4	2
5. Умови проведення моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності.	2	2
6. Комплекс критеріїв та показників для оцінки рівня розвитку оздоровчої рухової активності.	4	4
Разом за змістовим модулем 1	18	14
Змістовий модуль 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ РОЗВИТКУ ОЗДОРОВЧОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ		
1. Алгоритм проведення моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності.	4	4
2. Модель моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності.	2	2
3. Оптимізація фізкультурної діяльності щодо підвищення рівня розвитку	4	2

оздоровчої рухової активності.		
4. Методика організації та проведення заходів щодо розвитку оздоровчої рухової активності.	2	6
5. Рухова активність і здоров'я.	6	2
Разом за змістовим модулем 2	18	16
Усього годин	36	30

Для підвищення рівня практичної підготовки, з метою розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання, за четвертим модулем «розвиток оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі проходження педагогічної практики» працівниками управлінської інформаційно-аналітичної лабораторії провести тиждень тренінгових занять із різних видів практики, який розпочинається на початку літа й інтегрує в собі як набуті знання, так і практичні навички з освітніх компонентів, що вже вивчалися, й надає рекомендації та настанови для проходження практик наступного навчального року. Наведемо приклад графіку тижня тренінгових занять (табл. 2).

Таблиця 2

Графік тижня тренінгових занять

Дата	Час	Предмет	Кабінет
1	2	3	4
Пн	10.30	Настановча конференція	актова зала
	12.00	Валеологія	актова зала
	13.30	Педагогіка	актова зала
Вт	11.00	Природознавство	актова зала
	12.30	Заходи оздоровчої рухової активності	спортивний майданчик
	14.30	Анатомія, фізіологія здобувачів освіти	актова зала
Ср	10.30	Спортивні ігри та забави	спортивний майданчик
	12.00	Фізична культура	спортивна зала
Чт	11.00	Квест «Hello, Hello practice»	спортивний майданчик
Пт	12.00	Фізкультхвилинки в освітньому процесі	спортивна зала

Пт	13.30	Психологічна адаптація здобувачів вищої освіти до роботи у ЗЗСО	спортивна зала
	15.00	Отримання сертифікатів про проходження тренінгу	актова зала

Під час проходження асистентської практики майбутні учителі фізичного виховання мають змогу самостійно організувати та провести заняття з фізичної культури; повинні відвідати та проаналізувати не менше 10 годин навчальних занять із дисциплін спортивно-оздоровчого циклу; провести навчальні заняття з фізичної культури; взяти участь у методичній роботі викладача ЗВО (науково-практичні конференції, педагогічні читання, організація методичних виставок у навчальних кабінетах тощо).

Також працівниками лабораторії може бути доповнено чи розроблено авторський посібник методики рухових тестів для здобувачів вищої освіти спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) та 017 Фізична культура і спорт.

Висвітливо основні тестові завдання для оцінки певних фізичних якостей за методичним посібником «Психолого-педагогічна діагностика якості освіти у педагогічному ВНЗ» [3, 4].

Біг 30 м з високого старту (для оцінки швидкості рухів)

Методика: на прямій рівній доріжці довжиною не менше 40 м позначають лінію старту і через 30 м – лінію фінішу. За лінією фінішу на відстані 5 – 6 м ставлять яскравий прапорець або інший орієнтир. Учасникам дається завдання пробігти всю дистанцію, не сповільнюючи руху, з максимально можливою швидкістю. Рекомендується проводити забіги парами. Викладач із секундоміром стає збоку на лінії фінішу, його помічник із прапорцем – поблизу стартової лінії та допомагає викладачеві в організації забігів. За командою помічника «На старт!» учасники підходять до межі й стають обличчям у напрямку бігу, займаючи положення високого старту. За командою «Увага!» помічник піднімає прапорець вгору, учасники при цьому злегка згинають обидві ноги та нахиляють тулуб трохи вперед. За командою «Марш!» помічник

різко опускає прапорець вниз, а викладач запускає секундомір. Учасники біжать на повну силу до орієнтира. Секундомір вимикається в момент перетину лінії фінішу грудьми учасників. Точність вимірювання – до 0,1 с. Для більшої точності викладач може користуватися двома секундомірами. Учасникам надається 1 спроба [4].

Стрибок у довжину з місця (для вимірювання динамічної сили м'язів нижніх кінцівок)

Методика: із вихідного положення стоячи, стопи злегка нарізно, носки стоп на одній лінії зі стартовою рисою, виконати стрибок вперед з місця на максимально можливу відстань (рис. 1).

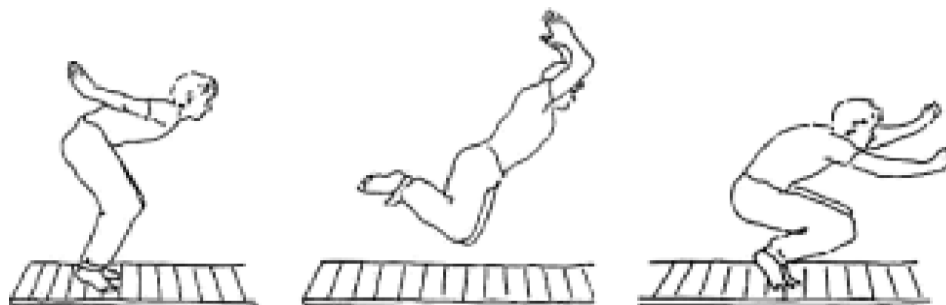

Рис. 1 Стрибок у довжину з місця

Учасник попередньо згинає ноги, відводить руки назад, нахиляє тулуб вперед, зміщуючи вперед центр тяжіння тіла і з махом рук вперед і поштовхом двох ніг виконує стрибок. Тест необхідно проводити на маті або м'якому ґрунтовому покритті (можна використовувати яму з піском). Учасникам надається 2 спроби. Зараховується кращий результат [4].

Гнучкість

Відповідно до системи загальноєвропейських тестів для оцінки гнучкості рекомендується визначити рухливість хребта.

Завдання: дотягнутися руками якомога далі вперед з положення сидячи на підлозі з прямими ногами.

Вказівки: перед виконанням здобувачеві вищої освіти необхідно зробити кілька вправ на розтягування (нахили вперед, у сторони, назад, обертання тулуба), тобто розім'ятися. Розминка не тільки полегшить виконання тесту,

але й збереже від травм. При виконанні тестів і розминки необхідно стежити, щоб рухи були плавними, поступовими, не різкими.

Методика: поставити скриньку або коробку біля стіни (рис. 2). Покласти лінійку на ящик так, щоб відмітка 10 см перебувала на близькому до здобувача вищої освіти верхньому краю ящика, а відмітка 30 см – ближче до стіни.

Здобувач вищої освіти сідає на підлогу, випрямляє ноги (коліна не згинати), розставивши їх на відстань 20 см між п'ятами, ставить стопи плоско на стінку ящика, тобто впираючись в ящик.

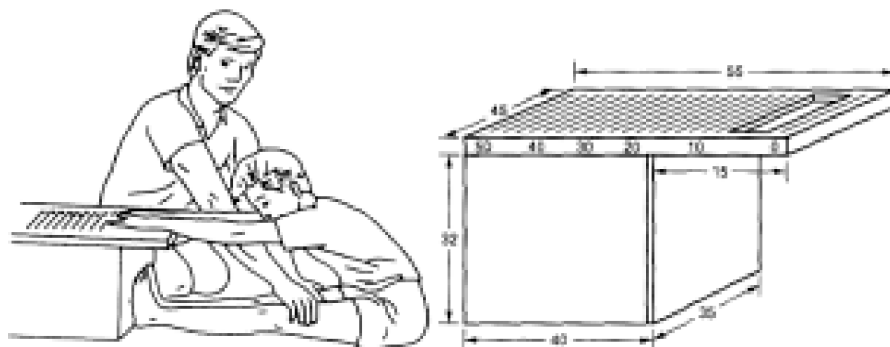

Рис. 2 Вимірювання гнучкості при нахилі вперед з положення сидячи

Той, хто виконує тест, повинен нахилитися та просунути руки якомога далі вперед, торкнутися пальцями лінійки й втриматися в цьому положенні близько 3 с. Даються три спроби (не намагайтеся, щоб здобувач вищої освіти збільшив відстань за допомогою ривків). Зараховується кращий результат з трьох спроб [4].

Для розвитку оздоровчої рухової активності не тільки у майбутніх учителів фізичного виховання, а й школярів доречно застосовувати комплекс фізкультхвилинок, який розроблено й уміщено в практичний посібник із музичними відеосюжетами щодо техніки їх проведення, які майбутні учителі фізичного виховання можуть використовувати під час проходження різних видів практик.

Наведемо приклади декількох фізкультхвилинок.

Фізкультхвилинка «Раз, два три»

Розбудило сонечко нас з тобою,

Повело нас сонечко за собою.

Хлопчики й дівчатка, я і ти
Робимо зарядку: раз, два, три!
Раз, два, три! Раз, два, три!
Робимо зарядку: раз, два, три [7]!

Фізкультхвилинка «Райдуга»

Хмарка вгору стелиться, наче дим,
Плаче небо дощиком золотим.
Ой, принесло ж літечко нам тепла,
І у небі райдуга розцвіла.
Райдуга, райдуга в барвах золотих,
Радості, радості зичу я для всіх.
Сонце закохано в небі посміхається,
Все про що мріяли нехай Вам збувається [8]!

Фізкультхвилинка «Веселі звірята»

Ми бджілки веселі, збираємо медок,
Тепер ми зайчата, стрибаємо скік-скок,
Ми наче берізки, хитаємося ми,
Махаємо крильцями, наче пташки.
Потягнемось в гору до ясних зірок,
І знову як зайчик стрибнемо скік-скок.
Присядем в траву, пошукаєм грибок,
Потягнемось знову до ясних зірок.
У кошик поставимо білий грибок,
І мов жабенята, стрибнемо скік-скок.
Листок опускається, пада з гілок,
А там ведмежатко шукає медок.
Замісимо тіста, спечемо хлібець,
До нас прилетів горобець-молодець,
Насиплемо щедро зерна горобцю,
І усміхнемося щиро йому [6].

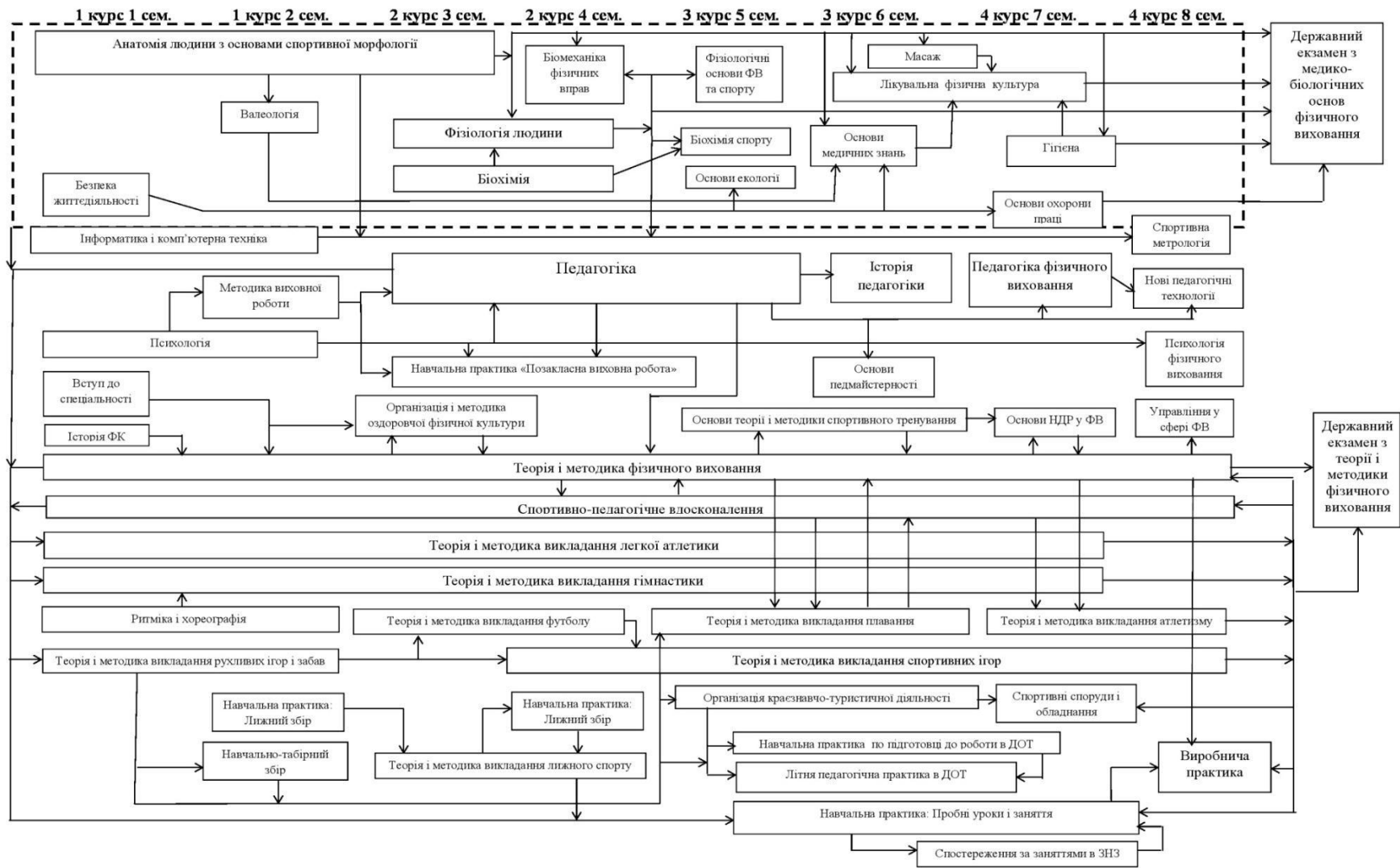

Рис. 3 Схема міжпредметних зв'язків спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Для підвищення ефективності моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання за третім критерієм – «результат розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання» – працівники управлінської інформаційно-аналітичної лабораторії мають проаналізувати навчальні плани та робочі програми спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура), виявити міжпредметні зв'язки та структурувати освітні компоненти відповідно до зв'язків (рис. 3).

Також працівники управлінської інформаційно-аналітичної лабораторії повинні врахувати вплив роботи гуртків на розвиток оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання. Із цією метою передбачаємо вдосконалення графіки гурткової роботи, осучаснення ресурсного забезпечення, урахування міжпредметних зв'язків, які передбачені навчальним планом спеціальностей при складанні плану роботи гуртка; здобувачів вищої освіти старших курсів потрібно залучати до організації спільної гурткової роботи зі школярами.

Для підвищення ефективності моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання за третім показником – «масовість», крім традиційних засобів, таких як: змагання з оздоровчої аеробіки, гімнастики, спартакіади (легкоатлетичний крос, волейбол, шахи, шашки); участь команд ЗВО у спартакіадах із різних видів спорту (баскетбол, плавання, гирьовий спорт); участь спортивних колективів ЗВО у міських змаганнях «Спорт протягом життя»; змагання «Козацькі розваги» у ЗВО тощо. Наведемо фрагмент із заходу «Козацькі розваги».

«Козацькі розваги» (сценарій художньо-спортивного свята)

Ведучі: Мірошник Влада, Христенко Дмитро

Під ліричну музику – голос за кадром

До звука звук, струна струні одвітна,

А всі одвітні серцю кобзаря.

А вже козацьке військо маком квітне

І спалахнула Хортиці зоря.

Ці звуки золото-тривожні!

Закличний марш: агей, козацтво, в путь!

І як струна, душа правдива кожна,

З глибин історії вони ідуть, ідуть.

Під музичний супровід виходять ведучі

Ведучий. Добрий день, любі друзі! Сьогодні в нас свято «Козацькі розваги».

Ведуча. Ми щиро раді вітати всіх присутніх у цьому залі.

Ведуча. Перші згадки про козаків датовані 1489 роком. Є думка, що слово «Січ» походить від слова «сікти».

Ведучий. Січ – то була простора площа на Дніпровім острові Хортиця. Довкола площі стояли побудовані хатки, так звані коші, або курені. Там козаки жили постійно; навчилися військової справи, готувалися до воєнних походів. Посередині Січі стояла церква Святої Покрови знадвору дуже скромна, а всередині повна золота й срібла. Частину своєї здобичі козаки призначали на церкву та купували щороку нові ікони.

Ведуча. Для козаків свято Покрови було найбільшим і найважливішим святом. Цього дня у козаків відбувалися вибори нового отамана. Козаки вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Пресвяту Богородицю вважали своєю заступницею та покровителькою. На Запоріжжі в козаків була церква святої Покрови. У козацькій думі про Самійла Кішку співається:

А срібло-золото на три частини паювали:

Первую часть брали, на церкві накладали,

На святого Межигорського Спаса,

На Трахтемирівський монастир,

На святую Січовую Покрову давали –

Котрі давнім козацьким скарбом будували,

Щоб за їх, встаючи і лягаючи,

Милосердного Бога благали.

Ведучий. Відомий дослідник звичаїв українського народу Олекса Воропай писав, що після зруйнування Запорізької Січі 1775 року козаки, які пішли за Дунай на еміграцію, узяли з собою образ Покрови Пресвятої Богородиці.

Ведуча. Козаки настільки вірили в силу Покрови Пресвятої Богородиці та настільки щиро й урочисто відзначали це свято, що впродовж століть в Україні воно набуло ще й козацького змісту й отримало другу назву – **Козацька Покрова.** Віднедавна свято Покрови в Україні відзначається ще й як день українського козацтва.

Ведучий. От і в нашій академії на свято Покрови ми розпочинаємо «Козацькі розваги», щоб ушанувати пам'ять про українське козацтво. Присутні на нашому святі нащадки славних козаків покажуть свої знання з історії козацтва та продемонструють фізичну міць і силу.

Ведуча. А зараз ми запрошуємо до зали наших учасників змагання.

Під козацький марш заходять учасники гри

Ведуча. Курені! ПРАВО – ЛІВО – РУЧ!

Ведучий. Курені! Рівняйсь! Струнко! До переліку гасел приготуватися!

Ведуча. А визначати переможців

Буде в нас журі поважне.

Воно, ми знаємо точно,

Об'єктивне й уважне.

Ведучий. Перш ніж курінні отамани здадуть рапорт, дозвольте представити наше вельмишановне журі:

Головний суддя змагань – ... (декан факультету)

Судді: Орієнтовно 4-5 осіб

Секретар: одна особа

Козаки-помічники, які є суддями при учасниках: 2-4 особи

Ведучий. На нашому святі присутні *Почесні гості ...*

Ведуча. Курінні отамани здати рапорт!

111Ф гр. Курінь «Козак-Крутивус» наше гасло.

11Ф-12Ф гр. Курінь «Веселі козаки», наше гасло «Ми веселі козаки, у нас сильні кулаки, переможемо ми всіх, бо найкращі за усіх!»

Ведучий. Отже, з командами ми познайомилися. Тож розпочнемо наше змагання «Козацькі розваги». Вам доведеться пройти через дев'ять випробувань. Це стільки, скільки було колись порогів на Дніпрі (це пасма кам'янистих скель, що підвищувалися над водою до 5 метрів і майже суцільною масою перекривали ріку). У давні часи ці пороги були страшною перешкодою на шляху того, хто плыв Дніпром на Січ. Уважалося, що справжнім козаком може зватися лише той, хто пройшов хоч раз у житті через пороги.

Програма конкурсів:

Ведуча. Щоб правильно орієнтуватися в житті, бути освіченою людиною, треба знати минуле свого народу та його історію. У минулому українського народу було таке неповторне й легендарне явище, як Запорізька Січ. Отже, як ми знаємо історію козацтва?

Ведучий. Перший конкурс називається «*Козаки-знавці*». Учасники команд по черзі обирають запитання і, обдумавши декілька секунд, дають відповідь. Якщо відповідь правильна, команді нараховується **1 бал**, якщо ж ні, то команда суперників має змогу відповісти й за це отримати **0,5 бала**.

Ведуча. Козаки-помічники, допоможіть нам, будь ласка.

Ведучий. Ось ми й побачили, які в нас знавці. Молодці! Упоралися із завданням.

Шановні судді, порахуйте, будь ласка, бали.

Ведуча. Чи не найвище козаки цінували дружбу! Існував навіть звичай побратимства, коли два козаки, зовсім чужі один одному, браталися. А ще на Січі завжди цінували вірність та справжній командний дух. Завдяки злагодженим діям, козаки завжди отримували перемогу. Подивимось, у кого ж найсильніший командний дух.

Ведучий. Наступний конкурс *«Як козаки гуртувалися»*. Усі члени команди стоять один за одним та тримають праву руку на правому плечі, а лівою рукою тримають ліву ногу того, хто стоїть попереду. За сигналом команди починають стрибати на одній нозі до протилежного кінця зали, оминувши фішку, повертаються назад. Виграє команда, яка прибула першою та жодного разу не розірвала ланцюг. Фініш за останнім учасником. За перемогу команді нараховується **1 бал**, команда, що програла, – отримує **0,5 бала**.

.....

Ще одним заходом у ЗВО є конкурс *«На старт, дівчата!»*. Наведемо фрагмент сценарію конкурсу.

«На старт, дівчата!»

Ведучий 1. Добрий день, дорогі друзі, шановні гості та здобувачі вищої освіти, тренери й викладачі, шанувальники краси й здоров'я!

Ведучий 2. Добрий день усім, хто завітав до нас на свято спорту, краси, грації та молодості! Ми щиро вітаємо всіх присутніх і починаємо наше спортивне свято.

Ведучий 1. Ми, молоді, крокуємо завжди вперед.

Нам до снаги всіх звершень висота.

Якщо здоров'я є, тоді і щастя є,

Це знають всі – це істина проста!

Ведучий 2. Стадіон, басейни, корти –

атрибути знані спорту,

боротьби, змагань, наснаги,

сили, спритності, відваги.

Ведучий 1. Протиборство, перемоги –

спортом пройдені дороги.

Успіх, результат, медалі,

сльози, гімн на п'єдесталі.

Сьогодні визначиться найпривабливіша, найкмітливіша, найчарівніша та граціозніша команда.

Ведучий 2. А щоб ми з вами не «потонули» в океані краси й чарівності учасниць сьогоднішнього конкурсу, представимо вам сурових, але справедливих суддів.

Головний суддя змагань – ... (декан факультету)

Судді: Орієнтовно 4-5 осіб

Секретар: одна особа

Козаки-помічники, які є суддями при учасниках: 2-4 особи

Ведучий 1. На нашому святі присутні *Почесні гості ...*

Ведучий 2. Сьогодні свято,

Свято спорту!

Яка чудова це пора!

Нам спорт дає

Здоров'я, силу!

Дорослі з ним

І дітвора!

Ведучий 1. «На старт, дівчата!» – свято для дівчат,

До них дівчата готувались дружно!

Багато їх чекає перешкод,

Але вони їх подолають мужньо!

Ведучий 2. «На старт, дівчата!»

Що за назва!

В ній радість

Гра і боротьба!

«На старт, дівчата!» – починаєм!

Вітатъ команди нам пора!

Ведучий 1. Команди! «Струнко!»

На свято спорту, «Кроком – руш!»

Ведучий 1. Зустрічайте найвродливіших, найчарівніших, найспритніших дівчат нашого закладу.

Конкурс-естафета «Осина талія»

Зміст: За командою перші учасниці біжать уперед, обертаючи обруч навколо талії, добігаючи до фішки (обов'язково оббігти її), повертаються назад, виконуючи стрибки через обруч, як через скакалку, потім передають обруч наступній учасниці команди, яка виконує ті ж дії.

Якщо обруч перестав обертатися або впав, треба зупинитися й поновити обертання обруча, і тільки після цього починати біг.

Перемагає та команда, котра першою виконала завдання.

Естафета починається за командою «Увага – марш!»

Штрафні бали:

За те, що продовжується біг, а обруч не обертається.

За те, що наступна учасниця ще не почала обертати обруч, а почала біг.

За те, що учасниця тримає обруч руками й біжить.

За те, що фішка збита та не піднята.

За те, що дівчата не весь час стрибають, а інколи пробігають.

Команда, яка перемогла, отримує 1 бал.

Якщо одна з команд закінчила естафету першою, але набрала більше штрафних балів – обом командам нараховується по 0,5 бала.

Конкурс-естафета «Весела домогосподарочка»

Наші дівчата не тільки чудові спортсменки, їм під силу і домашнє господарство, управність у якому вони продемонструють у такій естафеті.

Зміст: Кожна учасниця отримує прищепку та тканину. Капітан, що стоїть першим, біжить до натягнутої мотузки й прищеплює до неї тканину. Повертається назад і передає естафету оплеском по долоні наступній учасниці. Естафета починається за командою «Увага – марш!»

Штрафні бали:

За те, що впала тканина чи прищепка й не були підняті.

За те, що наступна учасниця передчасно почала біг або не передала естафету наступній учасниці.

Ведучий 1. Слово надається суддям.

Судді підводять підсумок 2-х конкурсів та естафет.

Ведучий 2. Команди запрошуються на старт.

Естафета «На побачення – усупереч усьому!»

Ведучий 1. Усі ми знаємо, якщо дівчина закохана, вона будь що добереться до місця свого побачення. На літаку, на автобусі, на трамваї, на дельтаплані, на коні чи самокаті. А ми пропонуємо випробувати новий вид транспорту.

Зміст: Перша учасниця сідає на фітбол і просувається до фішки, за фішкою встає та котить фітбол до наступної учасниці, не відриваючи рук. Фітбол повинен торкнутися лінії старту. Після цього наступна учасниця сідає на фітбол і продовжує естафету. Перемагає команда, яка першою закінчила естафету та не порушувала правила.

Естафета починається за командою «Увага – марш!»

.....

Підвищенню рівня ефективності розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання за четвертим показником сприяє заключенню за ініціативою працівників лабораторії договорів із адміністрацією басейнів та лижних баз, обласними/міськими громадськими організаціями.

Висновок. Підсумовуючи все вищезазначене зауважимо, що впровадження структурно-функціональної моделі системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання має здійснюватися у три етапи. Свідоме ставлення до процесу реалізації авторської структурно-функціональної моделі дозволить визначити рівень ресурсного забезпечення у ЗВО, фізичної підготовленості майбутніх учителів фізичного виховання, теоретичні знання та практичні

навички майбутніх учителів фізичного виховання щодо оздоровчої рухової активності, їх мотивацію до професійного та особистісного розвитку.

Перспективу дослідження вбачаємо у експериментальній перевірці розробленої та обґрунтованої структурно-функціональної моделі системи моніторингу розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання.

Перелік використаних джерел:

1. Пономарьова Г. Ф., Харківська А. А., Рябокінь С. І. Концептуальні підходи до моніторингу якості виховного процесу у педагогічному коледжі : монографія / КЗ «Харк. гуманітарно-пед. академія» Харк. обл. ради. Харків, 2018. 266 с.

2. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 09.02.2016 № 42/2016. Верховна рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#doc_info (дата звернення: 20.10.2023).

3. Психолого-педагогічна діагностика якості освіти у педагогічному ВНЗ : метод. посібник / А. А. Харківська та ін. ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. Харків, 2015. Ч. 1. 380 с.

4. Психолого-педагогічна діагностика якості освіти у педагогічному ВНЗ: навч.-метод. посібник / А. А. Харківська та ін. ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. Харків : Компанія СМІТ, 2016. Ч. 2. 366 с.

5. Соколюк О. В. Моніторинг розвитку оздоровчої рухової активності майбутніх учителів фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 – теорія і методика управління освітою / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. 252 с.

6. Фізкультхвилинка «Раз, два, три». *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=9GU7Kn_b6oc (дата звернення: 23.10.2023).

7. Фізкультхвилинка «Райдуга». *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=t7FLa2FF2AI> (дата звернення: 23.10.2023).

8. Фізкультхвилинка «Веселі звірята». *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WfzhH8uI10Y> (дата звернення: 23.10.2023).

9. Харківська А. А. Необхідність саморозвитку у процесі професійного становлення майбутніх учителів фізичного виховання. *Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Імплементация нових стандартів освіти* : тези XIV Всеукр. наук.-метод. конф. (Харків, 29 вересня 2017 р.) / Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі. Харків : ХДУХТ, 2017. С. 340–342.

References:

1. Ponomarova, H. F., Kharkivska, A. A. & Riabokin, S. I. (2018). Kontseptualni pidxody do monitopynhu yakosti vuxovnoho ppotsecu u pedahohichnomu koledzhi [Conceptual approaches to monitoring the quality of the educational process in a teacher training college]. Kharkiv, 266 [in Ukrainian].

2. Pro Natsionalnu stratehiiu z ozdorovchoi rukhovoї aktyvnosti v Ukraini na period do 2025 roku «Rukhova aktyvnist – zdorovyї sposib zhyttia – zdorova natsiia»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 09.02.2016 № 42/2016 [Pro Natsionalnu stratehiiu z ozdorovchoi rukhovoї aktyvnosti v Ukraini na period do 2025 roku «Rukhova aktyvnist – zdorovyї sposib zhyttia – zdorova natsiia»: Decree of the President of Ukraine on February 9, 2016 № 42/2016]. *Verkhovna rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#doc_info [in Ukrainian].

3. Kharkivska, A. A., Rohanova, M. V., Petrychenko, L. O. (Eds.) (2015). Psykholoho-pedahohichna diahnostyka yakosti osvity u pedahohichnomu VNZ : metod. posibnyk [Psychological and pedagogical diagnosis of the quality of education in a pedagogical university]. H. F. Ponomarova (Ed.). Kharkiv, 1, 380 [in Ukrainian].

4. Kharkivska, A. A., Rohanova, M. V., Petrychenko, L. O. (Eds.) (2016). Psykholoho-pedahohichna diahnostyka yakosti osvity u pedahohichnomu VNZ : metod. posibnyk [Psychological and pedagogical diagnosis of the quality of education in a pedagogical university]. H. F. Ponomarova (Ed.). Kharkiv, 2, 366 [in Ukrainian].
5. Sokoliuk, O. V. (2017). Monitorynh rozvytku ozdorovchoi rukhovoï aktyvnosti maibutnikh uchyteľiv fizychnoho vykhovannia [Substantiation and experimental check of the efficiency of the structural-functional model of the system for monitoring development of health-improving motor activity of future physical education teachers]. Candidate's thesis. Starobilsk, 252 [in Ukrainian].
6. Fizkultkhvylynka «Raz, dva, try» [Physical minute «Once, two, three»]. YouTube. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=9GU7Kn_b6oc [in Ukrainian].
7. Fizkultkhvylynka «Raiduha» [Physical minute «Rainbow».] YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=t7FLa2FF2AI> [in Ukrainian].
8. Fizkultkhvylynka «Veseli zviriat». [Physical minute «Funny animals»]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=WfzhH8uI10Y> [in Ukrainian].
9. Kharkivska, A. A. (2017) . Neobkhidnist samorozvytku u protsesi profesiinoho stanovlennia maibutnikh uchyteľiv fizychnoho vykhovannia [The need for self-development in the process of professional formation of future teachers of physical education]. *Modernizatsiia vyshchoi osvity ta problemy upravlinnia yakistiu pidhotovky fakhivtsiv. Implementatsiia novykh standartiv osvity: tezy KhIV Vseukr. nauk.-metod. konf. (Kharkiv, 29 veresnia 2017 r.)* – Modernization of higher education and problems of managing the quality of training of specialists. Implementation of new education standards. Kharkiv : KhDUKht, 340–342 [in Ukrainian].

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСНО-ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

© Пехарєва С., Пехарєва А.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-26

У статті висвітлена система управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти, що містить цілі управління інноваційним розвитком, підходи, технології та педагогічні умови, а також організаційну структуру управління інноваційним розвитком і комплексно-програму технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти.

Визначено важливі аспекти впровадження інновацій у дошкільній освіті та запропоновано комплексно-цільову програму для ефективного управління цим процесом.

Проаналізовано поточний стан дошкільної освіти, визначено ключові виклики та можливості її інноваційного розвитку. Акцентовано увагу на ролі управління у впровадженні інновацій та обґрунтовується необхідність створення комплексної програми, яка охоплює різні аспекти діяльності дошкільного закладу.

Досліджено основні етапи реалізації технології в систему управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти. Виокремлено умови виконання комплексно-цільової програми інноваційного розвитку щодо якісної реалізації процесу управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти. Висвітлено питання формування інноваційної культури серед педагогічного колективу, розвитку професійної компетентності вихователів у галузі інноваційної освіти та залучення педагогів до активної участі в інноваційному розвитку закладу дошкільної освіти.

Виокремлено ознаки визначених педагогічних умов, відповідно до ключових функцій, за яких стає можливою реалізація комплексно-цільової програми управління інноваційним розвитком: інноваційність під час розробки програми управління інноваційним розвитком; стратегічність при визначенні цілей програми та способів їх досягнення; ефективність; цілеспрямованість; забезпечення високої якості відповідно до очікуваних результатів; забезпечення зворотного зв'язку.

Ключові слова: технологія, управління, управлінська діяльність у дошкільній освіті, управління інноваційним розвитком, інноваційний розвиток, комплексно-цільова програма, заклад дошкільної освіти.

Piekharieva S., Piekharieva A. «Pedagogical conditions for the implementation of the complex purpose program of innovative development management technology in the preschool education institution» The article covers the management system of innovative development institutions in preschool education, containing the goals of innovation management development, approaches, technologies and pedagogical conditions, as well as the organizational structure of management of innovative development and a complex program of technology management of innovative development in preschool education institutions.

Important aspects of the introduction of innovations in preschool education have been identified, and a comprehensive and targeted program for effective management of this process has been proposed.

The current state of preschool education has been analyzed, and key challenges and opportunities for its innovative development have been identified. Attention is focused on the role of management in the implementation of innovations, and the need to create a comprehensive program that covers various aspects of the activities of a preschool institution is substantiated.

The main stages of implementing the technology into the system of managing the innovative development of the preschool education institution were studied. The conditions for the implementation of the complex-target program of innovative development regarding the quality implementation of the process of managing the innovative development of the preschool education institution are highlighted. The issue of forming an innovative culture among the teaching staff, developing the professional competence of educators in the field of innovative education, and involving teachers in active participation in the innovative development of a preschool education institution is highlighted.

The signs of expediently defined pedagogical conditions are indicated, according to the key functions that make it possible to implement a comprehensive and targeted program of management of innovative development: innovativeness during the development of the program of management of innovative development; strategies in determining program goals and ways to achieve them; efficiency; purposefulness; ensuring high quality in accordance with expected results; providing feedback.

Key words: technology, management, management activity in preschool education, management of innovative development, innovative development, complex-purpose program, preschool education institution.

Актуальність дослідження. Основним засобом модернізаційних перетворень у дошкільній освіті, на практичному рівні, є інноваційна діяльність педагогічних колективів закладів дошкільної освіти. Її успіх визначальною мірою залежить від ефективності управління інноваційним процесом, його здійснення на науковій основі.

Теоретичним підґрунтям розв'язання проблеми інноваційного розвитку закладу дошкільної освіти є праці українських і закордонних учених у галузі інноваційного менеджменту (В. Бичин, М. Йохна, Ю. Крабс, Ю. Лисенко, М. Подолинський, Г. Пономарьова, В. Стадник С. Томпсон, М. Хадгар та ін.) та інноваційного освітнього менеджменту (Л. Даниленко, Л. Калуже, Л. Карамушка, В. Лазарєв, Л. Петриченко, М. Петрі, М. Поташник, А. Харківська та ін.).

У центрі уваги сучасних науковців знаходяться питання інноваційного розвитку освітнього закладу (П. Далін, А. Де Калуже, Ю. Конаржевський, В. Лазарєв, О. Лоренсов, Л. Петриченко, О. Пометун., Г. Пономарьова,

М. Поташник, А. Харківська та ін.).

Окремі аспекти проблеми функціонування та розвитку сучасних закладів дошкільної освіти є предметом досліджень і українських (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, С. Кулачківська, Н. Маковецька, Т. Піроженко З. Плохій, Л. Покроєва, М. Роганова, Х. Шапаренко та ін.), і зарубіжних (М. Йохна, Ю. Крабс, А. Де Калуве та ін.) учених. У працях цих авторів обґрунтовуються концептуальні основи функціонування та подальшого розвитку системи дошкільної освіти (С. Пехарєва, М. Роганова, Х. Шапаренко та ін.), окреслюються програмні орієнтири дошкільної освіти і визначаються теоретико-методичні засади їх досягнення (О. Кононко, К. Крутій, Н. Маковецька, З. Плохій, Л. Проколієнко, О. Проскура, та ін.), визначаються педагогічні умови функціонування сучасних закладів дошкільної освіти (О. Кононко, К. Крутій, Н. Маковецька, З. Плохій, С.Пехарєва, М. Роганова, Ю.Сирова, А.Харківська, Х. Шапаренко та ін.).

Проте згадані праці порушують тільки окремі питання інноваційного розвитку закладу дошкільної освіти й не можуть вивчатися як фундаментальні.

Дослідження проблеми формування готовності педагога до інноваційної діяльності мають фрагментарний характер. Зокрема, не розроблено систему оволодіння методологією та технологією управлінської діяльності з метою ефективного впровадження інновацій на робочому місці, концептуальні й технологічні положення розвитку змісту, процедури, критерії визначення рівнів готовності педагога до роботи в умовах інновацій.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю усунення суперечності між нагальною потребою вдосконалення процесу інноваційного розвитку закладу дошкільної освіти й недостатнім рівнем розробки його теоретико-методологічного й технологічного забезпечення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інноваційного розвитку освітніх закладів, зокрема закладів дошкільної освіти, належить до інтернаукових проблем сучасної педагогіки.

На пріоритетність формування інноваційного освітнього простору вказують сучасні законодавчі та нормативні документи, найбільш регламентують здійснення інноваційної діяльності Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (від 07.11.00 р. № 522), «Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» (від 20.02.02 р. № 114), «Про затвердження Положення про здійснення моніторингу виконання інноваційних проектів за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків» (від 17.04.03 р. № 245) та інші.

У сучасних умовах розвитку дошкільної освіти все більшого розмаху набуває процес упровадження інновацій в усі сфери життя закладів дошкільної освіти, незалежно від їх підпорядкування, типів і форм власності.

Систематизацію різних підходів, під якими розуміють сукупність принципів, що обумовлюють стратегію розвитку освітніх закладів, було здійснено українськими (Л. Даниленко, Л. Карамушка, О. Мармаза, та ін.) та зарубіжними вченими (В. Лазарєв, М. Поташник та ін.). Вони виокремили такі найвпливовіші підходи до інноваційного розвитку закладу освіти:

- *за інтегрованістю інноваційних процесів*: системний (інноваційний розвиток закладу освіти здійснюється з позицій системного підходу) або несистемний (інноваційний розвиток закладу освіти не має системного характеру);

- *за типом реагування на зміни*: реактивний (реагування на фактичний стан справ) або випереджальний (на засадах стратегічного управління);

- *за орієнтацією*: на процес (в освітньому закладі впроваджується певна новація з метою, що вона сприятиме підвищенню ефективності роботи

закладу освіти) або на результат (спочатку визначаються бажані результати й тільки після цього починаються пошуки новації, яка дозволяє їх досягти);

- *за суб'єктами управління інноваційним розвитком*: адміністративний (провідна роль в інноваційному розвитку закладу освіти належить адміністрації) або партисипативний (провідна роль в інноваційному розвитку закладу освіти належить педагогічному колективові) [0, 20].

На думку О. Мармази, вибір того чи іншого підходу має здійснюватись із врахуванням реальних умов функціонування освітнього закладу [20, с. 25–67]. Проте в ідеалі інноваційним розвиток освітнього закладу має бути *системним, партисипативним, випереджальним й орієнтованим на результат*.

Спроба реалізувати ці вимоги в системі призвела до появи комплексних підходів до інноваційного розвитку освітнього закладу – стратегічного управління та програмно-цільового підходу.

Переваги використання програмно-цільового підходу до управління закладами освіти аналізуються в працях В. Григораша, О. Касянкової, О. Мармази та ін. До них, українські вчені, зокрема, відносять:

- визначення проблем у функціонуванні освітнього закладу;
- відбір освітніх нововведень, упровадження яких дозволяє розв'язати виявлені проблеми;
- планування процесу інноваційного розвитку освітнього закладу;
- реалізація плану;
- узагальнення результатів інноваційного розвитку освітнього закладу.

Узагальнюючи сказане, відзначимо, що інноваційний освітній менеджмент як галузь наукового знання досяг певного рівня методологічного осмислення теоретичних положень та емпіричних фактів. Однак залишається недостатньою розробленість методологічних основ інноваційного розвитку дошкільних освітніх установ. Подальшого дослідження вимагають питання впровадження інноваційних технологій в систему управління закладами

дошкільної освіти. Саме реалізації таких технологій і присвячене наше дослідження.

Мета статті. Обґрунтування педагогічних умов реалізації комплексно-цільової програми технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний освітній процес неможливий без інноваційного оновлення, залучення нових технологій, їх апробації та адаптації до актуальних вимог нового змісту.

Поняття «інновація» має латинське походження і в перекладі означає нововведення, оновлення, зміну, новий підхід, створення якісно нового. У педагогіці «інновацію» трактують у таких значеннях: форма організації інноваційної діяльності; сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання та навчання з позиції особистісно орієнтованої освіти; зміни в освітній практиці; комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, педагогіки, наукових досліджень; результат інноваційного процесу [12, с. 21].

Сучасні дослідники поняття «інновація» (нововведення) вивчають у двох напрямках: «інновація – процес» та «інновація – продукт, результат».

У контексті досліджуваної проблеми, інновація є процесом освоєння нововведення (нового, методу, методики, засобу, технології, програми тощо).

Зауважимо, що «у процесі підготовки та проведення занять вихователям закладів дошкільної освіти для активізації пізнавальної активності дошкільників доречно використовувати сучасні технології через добір фото, відео фрагментів, інтерактивних вправ, презентацій, розробки лепбуків разом із вихованцями тощо» [44, с. 472].

Інноваційні технології в практиці використовують на трьох рівнях: загальнопедагогічний рівень – цілісний освітній процес у конкретному регіоні чи освітньому закладі, на визначеному етапі навчання тощо; предметно-лабораторний (освітня технологія використовується в значенні

окремої методики); локальний (модульний) рівень – стосується елементів освітнього процесу [12, с. 67].

Характерною ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері освіти є їх здійснення на засадах *технологічного підходу*. Його сутність виявляється в тому, що процес інноваційного розвитку освітнього закладу аналізується як технологічний, який завдяки чітко визначеній послідовності кроків, спрямованих на досягнення запланованої мети, дозволяє досягти результатів із заздалегідь заданими кількісними та якісними показниками.

Поняття «технологія», що має два основних контексти розгляду (науковий та емпіричний), – у довідкових джерелах трактується як: а) система запропонованих наукою алгоритмів, способів і засобів, застосування яких дозволяє досягти заздалегідь запланованих результатів діяльності, гарантує одержання продукції заданої кількості та якості; б) опис способів виробництва; в) знання про методи здійснення виробничих процесів; г) сукупність виробничих операцій, що здійснюються певним способом і в чіткій послідовності.

Упровадження нових інноваційних технологій, за яких можливі ефективні перетворення, потребує певних умов [12, с. 137]: досконале вивчення конкретної інновації, прийняття її особисто; адміністративна підтримка; створення психолого–педагогічної експертизи педагогічних систем та інновацій; створення розвивального середовища та системи інформаційного забезпечення інноваційного освітнього процесу (інформаційні банки освітніх інновацій, видання програм, посібників, методичних рекомендацій); опора на базисні педагогічні знання, класичну науку, критичний аналіз радикальних нововведень.

У відповідності до вищезазначеного, із метою підвищення ефективності функціонування закладу дошкільної освіти (ЗДО) нами було розроблено технологію управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти.

Технологія інноваційного розвитку ЗДО передбачає чотири етапи:

організаційно-підготовчий (залучення до участі в інноваційній діяльності ЗДО зовнішніх консультантів; проведення науково-практичних семінарів, круглих столів тощо);

концептуально-проектувальний (створення медіатеки з питань організації та проведення дослідно-експериментальної роботи; визначення теоретико-методологічних основ інноваційного розвитку ЗДО і розроблення його концепції; створення банку методичних ідей, які забезпечують розв'язання завдання модернізації педагогічної системи ЗДО; розроблення стратегічного й оперативного плану інноваційної діяльності; проведення необхідної теоретичної та методичної підготовки педагогів; здійснення моніторингу ефективності управління інноваційним розвитком ЗДО);

практичний (реалізація проєктів «Плакаємо особистість», «Індивідуалізація роботи з вихованцями», «Дитячий садок – теплий дім» тощо);

узагальнювальний (підготовка звіту про результати дослідно-експериментальної роботи, проведення аналітично-звітної конференції за її результатами).

Відповідно до результатів наукових пошуків, у процесі реалізації технології інноваційного розвитку закладу дошкільної освіти потрібно ґрунтуватися на основні положення технологічного, системного та синергетичного підходів.

Відповідно до критеріїв технологічності, які, за результатами наукових досліджень обумовлюють своєрідність процесу розробки й впровадження будь-якої педагогічної технології, а також урахувуючи її структуру, нами було визначено етапи створення та реалізації технології управління інноваційним розвитком ЗДО.

Відповідно до критерію концептуальності на *першому етапі* розробки технології управління інноваційним розвитком ЗДО нами визначено її концептуальну основу.

Згідно з критеріями цілеспрямованості та діагностичності на *другому етапі* нами сформульовано мету технології, визначено «дерево цілей» та розроблено комплекс діагностичних процедур, спрямованих на визначення ступеня досягнення запланованих результатів у будь-який проміжок часу.

Відповідно до критеріїв оптимальності на *третьому етапі* розроблено змістовий, процесуально-діяльнісний, контроль-коригувальний та оцінно-результативний компоненти технології, визначені її неконформні (жорстко фіксовані) і конформні (варіативні) компоненти та спроектовано оптимізований варіант технології.

Згідно з критерієм надійності на *четвертому етапі* передбачаємо проведення експериментальної перевірки базового й оптимізованого варіантів технології та на основі критеріїв оптимальності (1-й критерій оптимальності – ступінь досягнення мети; 2-й критерій оптимальності – раціональні витрати часу й ресурсів) виявити кращий із них.

Головною цільовою установкою для ЗДО у процесі реалізації технології є обов'язкове дотримання визначених педагогічних умов.

У тлумачних словниках категорія «умова» має найрізноманітніші трактування. Зокрема, це поняття визначається як:

- вимога, з якої треба виходити;
- обстановка, у якій відбувається що-небудь;
- обставина, від якої щось залежить;
- правило, що визначено в якійсь галузі життєдіяльності;
- вимога, що висувається до когось (до чогось);
- вимога, що висувається однією із сторін, що домовляються між собою;
- усна або письмова угода про щось, домовленість [7].

Зрозуміло, що поняття «педагогічні умови», виявляючись похідним від категорії «умова», теж має декілька контекстів розгляду. Під ними в педагогіці розуміють і обставини, і можливості, і фактори освітнього процесу.

Під педагогічними умовами інноваційного розвитку закладу дошкільної освіти будемо розуміти педагогічні фактори, від яких залежить ефективність означеного процесу (див.табл.1).

Таблиця 1

Визначення педагогічних умов ефективності інноваційного розвитку освітнього закладу в наукових джерелах

Умови	Джерело
<ul style="list-style-type: none"> • дотримання майнових і немайнових прав фізичних та юридичних осіб, які ведуть інноваційну освітню діяльність, учасників навчально-виховного процесу, збереження їх життя і здоров'я; • дотримання фізичними та юридичними особами, які ведуть інноваційну освітню діяльність, своїх майнових і немайнових зобов'язань, вимог державних стандартів освіти; • керованість інноваційної освітньої діяльності; • готовність керівників та працівників дошкільних закладів освіти, навчальних закладів, органів управління освітою до інноваційної освітньої діяльності; • економія ресурсів, потрібних для здобуття освіти, здійснення освітньої діяльності та управління освітою [33, с. 15-33.] 	<p>Положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності»</p>
<ul style="list-style-type: none"> • інноваційний потенціал (наявність необхідної матеріально-технічної і науково-методичної бази; високий рівень професійної кваліфікації управлінців і педагогів; їх готовність до впровадження нововведень тощо); • оптимальна «відкритість» дошкільного навчального закладу як соціально-педагогічної системи; • систематичний психолого-педагогічний супровід інноваційної діяльності; • психологічні зміни у свідомості керівних кадрів ЗДО (високий рівень мотивації досягнення, сформованість якостей творчої особистості) ; • виконання управлінською підсистемою модернізованих функцій управління (прогностичної, представницької, консультативної, політико-дипломатичної, менеджерської); • застосування керівниками ЗДО модернізованих (дорадчо-адміністративних) форм і методів (активні) управлінської діяльності; • раціональний розподіл функцій між підлеглими на демократичних засадах, створюючи творчі групи та методичні об'єднання; • здійснення теоретичної підготовки педагогічних працівників і вивчення ними необхідних чинних законодавчих документів, які обумовлюють реалізацію інноваційного освітнього проєкту; • знання педагогами сучасних методологічних підходів, зокрема, гуманістичного, діалектичного, глобального (цілісного), процесуального, ситуаційного, системного [19, с. 6-8] 	<p>К. Крутій, Н. Маковецька</p>
<ul style="list-style-type: none"> • відповідність інноваційної діяльності об'єктивним потребам суспільної, зокрема педагогічної практики; • розвиток системи управління навчальним закладом; • забезпечення логічної організаційної взаємопов'язаності та наступності між усіма етапами реалізації нововведення; • відповідність нововведення професійним, організаційним, фінансовим та іншим можливостям навчального закладу; • налагодження ефективних комунікацій; • здатність педагогів до творчості; • мотивація виконавців; • належна кваліфікація освітян; • спеціальна підготовка педагогів, нагромадження та осмислення ними досвіду інноваційної діяльності; • внутрішня налаштованість педагогів на пошук та осягнення нового [12, с. 50-56] 	<p>І. Дичківська</p>
<ul style="list-style-type: none"> • раціональність вибору загальної та окремих цілей, інтерактивність цілей; • реалістичність планів; • забезпеченість ресурсами (матеріальними, фінансовими, кадровими, часу тощо); • збалансованість, розподіл функцій, обов'язків; • надання прав відповідно до мети розвитку; 	<p>В. Григоращ, О. Касьянова, О. Мармаза</p>

<ul style="list-style-type: none"> • можливість здійснювати аналіз, контроль та корекцію реалізації програми розвитку закладу освіти; • наявність в навчальному закладі інноваційного потенціалу; • висока поінформованість педагогів про потенційно можливі нововведення та можливості розвитку установи; • підвищення професіоналізму педагогів; • мотивація усіх виконавців програми розвитку освітньої установи [8, с. 54-59] 	
--	--

На нашу думку, безсистемне виокремлення такої безлічі умов не стільки допомагає створенню науково обґрунтованої системи інноваційного розвитку ЗДО, скільки утруднює його.

Тому для ефективної реалізації комплексно-цільової програми технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти нами прийнято рішення про доцільність групування умов за такими модулями:

- *модуль нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності;*
- *модуль науково-методичного забезпечення інноваційної діяльності;*
- *модуль кадрового забезпечення інноваційної діяльності;*
- *модуль організаційного забезпечення інноваційної діяльності.*

До модуля *нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку ЗДО* включаємо й систему заходів, спрямованих на створення нормативно-правової бази здійснення інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність в освітньому закладі, зокрема в ЗДО, має здійснюватися відповідно до «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» [33].

Згідно зі ст. 2.5 зазначеного Положення для отримання дозволу на проведення інноваційної діяльності регіонального або всеукраїнського рівнів до відповідного органу управління освітою необхідно подавати заявку, що має містити:

1. Інформацію про її автора (авторів), за потреби – про наукового керівника експерименту (адреса, телефон, місце роботи, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне, вчене звання, науковий ступінь);

2. Програму дослідно-експериментальної роботи (формулювання теми дослідно-експериментальної роботи; визначення мети й завдань, гіпотези

дослідно-експериментальної роботи; опис інновації; визначення термінів та етапів проведення експерименту).

3. Визначення бази проведення експерименту (перелік ЗДО, освітніх закладів).

4. Опис наявного та потрібного забезпечення експерименту (організаційного, науково-методичного, дидактичного, кадрового, матеріально-технічного й фінансового).

5. Кошторис.

6. Пропозиції щодо змісту та термінів здійснення контролю за перебігом експерименту.

Водночас до заявки мають бути додані:

- підтвердження згоди органу управління освітою, якому цей заклад безпосередньо підпорядкований, на проведення експерименту ;

- експериментальні навчальні плани, програми, книги (їх рукописи), за якими пропонується здійснювати освітній процес;

- інші експериментальні матеріали.

До *модуля науково-методичного забезпечення* інноваційного розвитку ЗДО включаємо систему заходів, спрямованих на створення теоретико-методологічної та методичної бази інноваційної діяльності, спрямованої на модернізацію його педагогічної системи на засадах особистісно орієнтованого підходу.

1. Систему заходів, спрямованих на створення медіатеки з питань організації та проведення дослідно-експериментальної роботи.

2. Систему заходів, спрямованих на створення медіатеки з питань проблеми дослідження (у нашому випадку з питань модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу).

3. Систему заходів, спрямованих на створення банку інноваційних ідей, які забезпечують розв'язання завдань дослідження.

4. Систему заходів, спрямованих на визначення теоретико-методологічних основ інноваційного розвитку ЗДО.

5. Систему заходів, спрямованих на розробку навчально-методичних комплексів, які забезпечать інноваційний розвиток ЗДО.

6. Систему заходів, спрямованих на педагогічну експертизу науково-методологічного та методичного забезпечення інноваційного розвитку ЗДО.

До модуля *кадрового забезпечення* інноваційного розвитку ЗДО включаємо систему заходів, що є органічною складовою науково-методичної роботи й забезпечують підготовку педагогічного колективу до інноваційної діяльності гуманістичного спрямування.

1. Систему заходів, спрямованих на формування в педагогів ЗДО мотиваційної готовності до інноваційної діяльності гуманістичного спрямування.

2. Систему заходів, спрямованих на формування в педагогів ЗДО інформаційної готовності до інноваційної діяльності гуманістичного спрямування.

3. Систему заходів, спрямованих на формування в педагогів ЗДО процесуально-діяльнісної готовності до інноваційної діяльності гуманістичного спрямування.

4. Систему заходів, спрямованих на формування в педагогів ЗДО рефлексивної готовності до інноваційної діяльності гуманістичного спрямування

5. Систему заходів, спрямованих на формування в педагогів ЗДО дослідницької компетентності в освітній галузі.

6. Охарактеризуємо найсуттєвіші моменти реалізації технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти.

З метою підвищення ефективності процесу впровадження технології в практику роботи експериментальних ЗДО розроблено комплексно-цільову програму управління цим процесом.

В освітньому менеджменті поняття «програма» трактується як «нормативна модель, що визначає вихідний стан певної системи; образ

бажаного стану цієї системи; склад і структуру дій щодо переходу від сучасного до майбутнього» (І. Гавриш) [6].

Розробка комплексних програм управління здійснюється, як правило, з позицій програмно-цільового підходу, що й обумовлює їх своєрідність.

Так, системоутворювальним компонентом програми визнається стратегічна мета (*цільовий підхід*), а як обов'язкові складники програми виступають: 1) проблемний аналіз стану освітнього закладу; 2) концепція розвитку закладу освіти; 3) план діяльності з реалізації концепції (*програмний підхід*).

Цільові програми управління розвитком закладу освіти мають складну структуру, яка обумовлена комплексним характером інноваційної діяльності. Так, за результатами досліджень О. Мармази вони забезпечують системну реалізацію таких завдань:

- визначають напрями діяльності освітнього закладу та її цільові орієнтири;
- виступають засобами цілеспрямування спільної роботи персоналу;
- забезпечують координацію зусиль педагогічного колективу освітнього закладу;
- виступають як засоби моніторингу досягнення запланованих результатів;
- створюють умови для передбачення можливих загроз досягненню визначених цілей;
- виступають як засіб прийняття та реалізації рішень у разі відхилень педагогічної системи від наміченого стану [20].

Цільові програми у зв'язку з їхнім комплексним характером називають комплексно-цільовими (КПЦ). Залежно від термінів реалізації вони поділяються на *короткострокові* (термін реалізації – менше року), *поточні* (упродовж 1-2 років); *середньострокові* (від 3 до 5 років), *стратегічні* (від 5 до 10 років) [20].

На думку О. Василенко, А. Єромоли, Л. Москальця та О. Суджик та ін., із якою повністю погоджуємося, комплексно-цільові програми як система органічно пов'язаних між собою напрямів діяльності розширюють можливості практичного застосування теорії систем в педагогічній діяльності [10]. При цьому до переваг застосування КЦП у процесі інноваційного розвитку освітнього закладу вчені (В. Григораш, О. Касьянова, О. Мармаза та ін.) відносять:

- спрямованість на прогнозоване оновлення діяльності освітнього закладу, зокрема досягнення балансу між запланованими результатами з одного боку й кадрами, наявними ресурсами, невикористаними резервами з іншого;
- системний характер процесів створення та впровадження інновацій;
- етапність у розв'язанні актуальних проблем освітнього закладу;
- колегіальність діяльності, спрямованої на розробку й втілення програми в життя і, як результат, можливість згуртування педагогічного колективу, його об'єднання навколо ідеї про оновлений і успішний освітній заклад;
- наявність інноваційного потенціалу, підвищення рівня компетентності та професіоналізму педагогів;
- зростання статусу освітнього закладу [8].

Підготовка та реалізація комплексно-цільових програм інноваційного розвитку освітнього закладу є складним процесом, у якому науковці виокремлюють, як правило, 5-10 етапів (див. табл. 2.)

Таблиця 2

Етапи розробки та реалізації КЦП за різними авторами

П. Далін, В.Руст [29]	В. Лазарев [29]	В. Григораш, О. Касьянова, О. Мармаза [8]	Л. Крутій [19]
1. Первинний контакт між зовнішніми консультантами та представниками освітнього закладу	1. Діагностичний етап	1. Аналітичний етап	1. Діагностичний етап
2. Укладання контракту між консультантами і освітнім закладом	2. Прогностичний етап	2. Концептуальний етап	2. Прогностичний етап
3. Збір первинних даних за	3. Власне	3. Організаційний	3. Організаційний

п'ятьма напрямками: оточення, цінності, організаційні структури, ставлення, стратегії розвитку	організаційний етап	етап	етап
4. Аналіз даних	4. Практичний етап	4. Практичний етап	4. Практичний етап
5. Зворотний зв'язок і діалог	5. Узагальнювальний етап	5. Підсумковий етап	5. Узагальнювальний етап
6. Визначення концепції, довготривалих і короткотривалих цілей	–	–	6. Упроваджувальний етап
7. Планування діяльності	–	–	–
8. Впровадження інновацій	–	–	–
9. Організація мережі навчальних закладів, що беруть участь у перебудові	–	–	–
10. Оцінка	–	–	–

Аналіз матеріалів, наведених у табл. 2. дав підстави дійти певних висновків.

Усі науковці, підходи яких до визначення структурних компонентів процесу розробки та реалізації КЦП відображено в табл. 2., віднесли до них аналітичний (діагностичний), практичний і підсумковий етапи, а також етап планування (прогностичний або організаційний).

Водночас маємо відзначити принципову відмінність позиції П. Даліна та В. Руста до розв'язання проблеми інноваційного розвитку освітніх закладів від підходів інших науковців. По-перше, ці вчені вважають за необхідне залучення до управління процесом інноваційного розвитку освітнього закладу спеціально підготовлених зовнішніх консультантів, яким відводиться провідна роль у модернізаційних перетвореннях. По-друге, П. Далін і В. Руст наголошують на необхідності створення асоціації освітніх закладів, які працюють у режимі розвитку, з метою спільного розв'язання проблем, що виникають на шляху інноваційних перетворень.

Водночас, зважаючи на завдання дослідження, дійшли висновку про доцільність виокремлення в процесі інноваційного розвитку ЗДО п'яти етапів: організаційно-підготовчого, концептуального, діагностично-проектувального, практичного та узагальнюючого .

Охарактеризуємо сутність й особливості реалізації технології управління інноваційним розвитком експериментальних ЗДО на визначених нами етапах більш ґрунтовно.

Відповідно до результатів наукових пошуків, викладених вище, на організаційно-підготовчому етапі реалізації технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти вирішенню підлягали такі завдання:

1. Залучення до участі в інноваційній діяльності експериментальних ЗДО зовнішніх консультантів.

2. Мотивація членів педагогічних колективів експериментальних ЗДО до участі в дослідно-експериментальній роботі з проблеми «Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу».

3. Створення тимчасових організаційних структур, які будуть організовувати та координувати дослідно-експериментальну роботу в експериментальних ЗДО.

Стисло охарактеризуємо перебіг й очікувані результати їх вирішення.

Перебіг й очікувані результати розв'язання першого завдання організаційно-підготовчого етапу.

У процесі розв'язання *першого* завдання – залучення до участі в інноваційній діяльності експериментальних ЗДО зовнішніх консультантів – ґрунтуємось на результатах наукових пошуків П. Даліна, Л. Даниленко, Л. Карамушки, В. Руста та ін. [10]. У працях цих учених відзначається, що процес інноваційних змін в освітньому закладі може розпочатися лише за умов наявності *агентів змін (інноваторів)* – людей, які є їхніми ініціаторами та лідерами. Вони можуть бути як членами педагогічного колективу (внутрішні інноватори), так і працювати в інших установах (зовнішні інноватори – консультанти, науковці-експерти тощо). Специфічні особливості діяльності агентів змін виявляються в тому, що вони повинні мати можливість об'єктивно визначати переваги та недоліки педагогічної системи освітнього закладу, виявляти актуальні проблеми, які вимагають невідкладного розв'язання, аналізувати фактори, що спричинили їх виникнення.

Зрозуміло, що зовнішньому інноватору набагато легше, ніж внутрішньому бути об'єктивним в процесі оцінки стану педагогічної системи освітнього закладу. Посилює його позицію в освітньому закладі ще й те, що зовнішній інноватор сприймається педагогічним колективом як експерт. Тому його думка є більш ваговою порівняно з поглядом внутрішнього інноватора.

До переваг внутрішнього агента змін належить те, що він знає освітній заклад «зсередини» і залучений до системи внутрішньої комунікації. Проте його діяльність може бути не достатньо ефективною через такі причини: а) він є носієм субкультури освітнього закладу; б) він займає позицію підлеглого й за умов авторитарного стилю управління закладом освіти не може відстоювати свою точку зору, якщо вона відрізняється від позиції керівництва.

Зважаючи на зазначене, в інноваційному процесі внутрішнім і зовнішнім інноваторам притаманні різні ролі. Так, зовнішній інноватор може краще продіагностувати стан розвитку педагогічної системи освітнього закладу, виявити її переваги та недоліки, визначити актуальні проблеми та порекомендувати шляхи їх розв'язання. Інноваційний потенціал внутрішнього агента змін найповніше може реалізуватися на етапі впровадження інновації в практику роботи освітнього закладу. Тому, найбільший позитивний ефект від перетворень досягається шляхом розумного поєднання інноваційної ініціативи зовнішнього й внутрішнього інноваторів за умов взаємоузгодженості їхніх позицій і дій.

Саме цієї позиції потрібно дотримуватися під час організації інноваційної діяльності в експериментальних ЗДО.

Перебіг й очікувані результати розв'язання другого завдання організаційно-підготовчого етапу.

У процесі розв'язання другого завдання організаційно-підготовчого етапу – мотивації членів педагогічних колективів експериментальних закладів дошкільної освіти до участі в дослідно-експериментальній роботі з проблеми

«Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу» – урахуємо основні положення психології мотивації (О. Дьомін, С. Занюк, В. Симонов, К. Судаков, Г. Хекхаузен та ін.), загального та інноваційного менеджменту (М. Альберт, М. Йохна, М. Мескон, В. Стадник, Ф. Хедоурі та ін.), а також загального та інноваційного освітнього менеджменту (В. Григоращ, О. Касьянова, О. Мармаза та ін.) щодо ролі, теоретичних основ і шляхів формування мотивації професійної діяльності взагалі та інноваційної професійної діяльності зокрема [6; 8; 10; 29].

У найбільш загальному вигляді науковці – фахівці у галузі загального менеджменту (М. Альберт, М. Мескон, Ф. Хедоурі та ін.) визначають мотивацію професійної діяльності як процес спонукання її суб'єктів до досягнення мети або цілей організації [6].

В освітньому менеджменті поняття «мотивація інноваційної педагогічної діяльності» розуміється як процес створення у педагогів внутрішніх психологічних спонукань до вдосконалення професійної діяльності шляхом нововведень.

У загальному менеджменті виокремлюють дві основні стратегії мотивації професійної діяльності: негативну та позитивну (В. Біркенбіль та ін.) [6].

Стратегія негативної мотивації базується на використанні керівником методів примусу. Така стратегія виявляється доцільною в окремих ситуаціях (пов'язаних з обмеженням часу, загрозою для життя людей, тривалим невиконанням працівниками своїх обов'язків тощо). Проте вона має безліч недоліків. До них, зокрема, належать: агресивність середовища в колективі та безпосередньо навколо керівника; виникнення у певної групи працівників стану фрустрації; необхідність створення в організації спеціальної розгалуженої системи контролю; різке падіння продуктивності праці, як тільки зовнішній тиск на співробітників припиняється.

Тому на сучасному етапі розвитку теорії менеджменту все більше визнання отримує стратегія позитивної мотивації. В її основі лежать механізми стимулювання, під яким вчені (С. Занюк та ін.) розуміють комплекс заходів, спрямованих на формування в людини професійно значущих мотивів діяльності та поведінки [42].

У психології мотивації мотив трактується як потреба, яка визначає спрямованість діяльності особистості. При цьому потреба розуміється як стан індивіда, що виникає внаслідок необхідності в об'єктах, які важливі для його існування та розвитку.

Сфера потреб особистості являє собою складну систему, до якої, за класифікацією А. Маслоу, належать фізіологічні потреби, потреби в безпеці та захищеності, соціальні потреби, потреби в пошані та самовираженні. При цьому будь-яка діяльність (поведінка) людини детермінується декількома або навіть всіма базовими потребами одночасно [42]. Тому професійна діяльність завжди полімотивована й обумовлюється взаємодією найрізноманітніших мотивів – утилітарних, соціальних, власно професійних, зовнішнього самоствердження, особистісної самореалізації тощо. За різних обставин домінують різні мотиви. Переважання одних мотивів над іншими формує мотиваційні преференції завдяки яким суб'єкт професійної діяльності у випадку наявності декількох можливостей віддає перевагу певному рішення.

За результатами теоретико-експериментального дослідження Л. Подимової та В. Сластьоніна, інноваційна діяльність освітян спричиняється взаємодією таких груп мотивів: зовнішніх – утилітарних і мотивів престижу; внутрішніх – мотивів особистісної самоактуалізації, а також мотивів інноваційного пошуку [25].

На думку переважної більшості науковців (В. Григоращ, О. Касьянова, О. Мармаза, Л. Петриченко, Г. Пономарьова, В. Сластьонін, А. Харківська та ін.) найбільш оптимальною є така стимульна ситуація в освітньому закладі, за умов якої внутрішня та зовнішня мотивація його співробітників доповнюють одна іншу [8; 27; 35; 43].

Мотиви діяльності людини взагалі та інноваційної професійної діяльності зокрема є динамічним утворенням. Вони можуть зазнавати змін під впливом низки чинників – матеріальних, соціальних, психологічних, педагогічних тощо.

Серед факторів, що суттєво впливають на зміст мотивів інноваційної професійної діяльності освітян, науковці (К. Крутій, Н. Маковецька та ін.) насамперед називають спеціально організоване навчання педагогів в умовах науково-методичної роботи. На їх думку, із якою повністю погоджуємося, *метою* такого навчання в сучасних умовах є перетворення цілей модернізації дошкільної освіти на засадах гуманістичної педагогіки на особистісно значущі для співробітників ЗДО цілі [19].

У психології мотивації процес перетворення зовнішніх цілей на особистісно значущі вивчається як трикомпонентний. На першому етапі формуються знаннєві мотиви; на другому – відбувається трансформація знаннєвих мотивів на дієві; на третьому – дієві мотиви перетворюються на внутрішні. Цей процес, за результатами досліджень С. Занюка, є довготривалим [11]. Тому робота з формування у педагогів внутрішньої мотивації інноваційної діяльності гуманістичного спрямування повинна здійснюватися на всіх етапах реалізації технології управління інноваційним розвитком ЗДО. При цьому на організаційно-підготовчому етапі доцільно формувати у вихователів знаннєвих мотивів інноваційної діяльності гуманістичного спрямування.

Знаннєві мотиви являють собою передмотиваційні утворення, що виявляються в усвідомленні особистістю необхідності певної діяльності, але ці знання позбавлено спонукальної функції. Їх формування виявляється ефективним тільки при дотриманні низки умов, до яких, зокрема, належить урахування закономірностей процесу сприйняття нового, а також індивідуальних особливостей ставлення вихователів до змін.

Стисло охарактеризуємо шляхи реалізації цих умов.

Перша умова. Урахування закономірностей процесу сприйняття нового.

За результатами наукових пошуків Е. Роджерса, характерною ознакою процесу сприйняття людиною нововведень є його етапність. На першому етапі сприйняття відбувається формування когнітивного образу інновації, на другому – виникає інтерес до неї, на третьому – людина оцінює її з точки зору доцільності застосування у власній життєдіяльності, що завершується становленням знанневих мотивів [30].

Тому в педагогічній інновації найефективнішим механізмом формування знанневих мотивів у педагогів – учасників інноваційної діяльності – вважається цілеспрямований процес, який містить такі етапи:

1 етап. Ознайомлення освітян з інновацією.

2 етап. Формування в педагогів інтересу до нововведення.

3 етап. Переконавання освітян у доцільності використання інновації в професійній діяльності.

Зважаючи на сказане, у процесі формування у вихователів знанневих мотивів інноваційної діяльності гуманістичного спрямування заплановано до проведення такі заходи:

1. Науково-практичний семінар «Особистісно орієнтована дошкільна освіта: здобутки, проблеми, тенденції», метою якого є ознайомлення освітян з основними положеннями особистісно орієнтованого підходу та шляхами його впровадження в практику роботи ЗДО.

2. Дискусія «Особистісно орієнтований заклад дошкільної освіти: міф чи реальність?», спрямована на формування у вихователів інтересу до особистісно орієнтованої освіти.

3. Ділова гра «Теледебати», метою якої є переконання вихователів у доцільності інноваційного розвитку ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Центральним моментом науково-практичного семінару «Особистісно орієнтована дошкільна освіта: здобутки, проблеми, тенденції» вважаємо

наукові виступи компетентних фахівців про сутність особистісно орієнтованого підходу, його поняттєво-термінологічний апарат, чинники та шляхи реалізації. При цьому обговорення доповідей учасників семінару доцільно проводити під час проведення «круглого столу», що надасть можливість освітянам обміркувати почуте на семінарі, обговорити проблемні питання, обмінятись думками тощо.

Значущість дискусії «Особистісно орієнтований заклад дошкільної освіти: міф чи реальність?» в процесі формування у вихователів знаннєвих мотивів інноваційної професійної діяльності гуманістичного спрямування виявляється в тому, що її ведучий заохочує учасників поділитися своїми міркуваннями з приводу доцільності модернізації освітнього процесу в ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу, відстояти власну точку зору в діалозі з опонентами. Це сприяє виникненню у вихователів бажання брати участь в інноваційній діяльності.

У риторичі (В. Горанчук, О. Івін, В. Шейнов та ін.) дискусію розуміють як різновид суперечки (одночасно з еклектикою, софістикою та полемікою), сутнісними характеристиками якої є спрямованість на досягнення істини й застосування виключно коректних прийомів ведення діалогу з опонентами [17]. При цьому суперечка трактується науковцями як найгостріша та найнапруженіша форма аргументації, що має такі ознаки: на тезу пропонента опонент відповідає протилежним твердженням, антитезою; пропонент і опонент висувають певні докази на підтримку своєї позиції; кожний з опонентів піддає критиці позицію протилежної сторони [17].

Якщо будь-яка з перерахованих ознак відсутня, то немає й суперечки як особливого виду аргументації. Тому дискусію треба ретельно готувати, урахувуючи її особливості як різновиду суперечки, психологічні механізми застосування аргументації під час переконання освітян у доцільності використання інновації.

У процесі формування у вихователів знаннєвих мотивів інноваційної діяльності гуманістичного спрямування особливе місце належить діловій грі-

драматизації «Теледебати». Переконання освітян у доцільності модернізації освітнього процесу в ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу буде ефективним лише тоді, коли при виборі методів і форм впливу на педагогів ураховується така його закономірність: активно пережите особистістю переконує значно більше, ніж пасивно сприйняте [10].

Гра-драматизація, сутність якої виявляється в розігруванні її учасниками певної ситуації за заздалегідь визначеними ролями, найповніше дозволяє спиратися на закономірність за таких умов:

1. Чіткого формулювання проблеми, яку вона ілюструватиме.
2. Розробки сценарію гри. При цьому обов'язковим є розподіл гри за часом (10-15% – на її організацію, 15-25% – на роботу в малих групах, 40-50% – на презентацію та обговорення, до 15% часу – на підсумки і рефлексію).
3. Заохочення всіх членів педагогічного колективу до участі в грі.
4. Надання учасникам гри достатнього часу для її підготовки та ознайомлення їх з необхідною інформацією.
5. Дотримання вимог до проведення ділової гри: цілеспрямованості, суворого слідування сценарію, створення сприятливого психологічного клімату, обов'язкового проведення рефлексії.

Друга умова. Врахування індивідуальних особливостей ставлення вихователів до інновацій.

За результатами наукових досліджень І. Дичківської, на етапі формування в педагогів знанневих мотивів інноваційної професійної діяльності велике значення має така якість їх особистості, як сприйнятливність до нового, що розуміється вченою як ставлення людини до змін [12].

За параметром «ставлення до освітнього нововведення» серед учасників інноваційного процесу вчені (І. Дичківська, К. Крутій, Н. Маковецька та ін.) виокремлюють п'ять основних груп [12; 19]:

1. Новатори. Вони відкриті новому, прагнуть апробувати будь-яке нововведення. Їхня креативна налаштованість сприяє об'єднанню навколо

них інших членів педагогічного колективу в процесі інноваційного розвитку ЗДО. Цим педагогам властиві авантюрний дух, схильність до ризику та азарту.

2. Ранні реалізатори. Як і новатори, вони теж сприйнятливі до нововведень і становлять основний контингент лідерів інноваційних змін. Від цих педагогів значною мірою залежить успіх реалізації інноваційних ідей.

3. Рання більшість. Прийняття нововведення цими освітянами відбувається здебільшого під тиском адміністративних чинників. Водночас, за наявності лідерів, вони охоче беруть участь в інноваційних процесах.

4. Пізня більшість. Цю категорію утворюють скептики, яких спонукає до впровадження нововведення адміністративний тиск або усвідомлення особистої потреби в ньому. Для них характерним є пасивне неприйняття нововведення.

5. Консерватори. Для цих освітян характерним є активне неприйняття нововведення, яке часто супроводжується протидією.

Зрозуміло, що врахування специфічних особливостей процесу прийняття освітніх інновацій окремими групами учасників інноваційного процесу є однією з найсуттєвіших умов успішності роботи з формування в педагогів знанневих мотивів інноваційної діяльності. Тому нами передбачено проведення низки заходів, спрямованих на подолання в педагогічних колективах експериментальних ЗДО опору інноваційним змінам.

Загальновідомо, що люди чинять опір не новому, а руйнуванню традицій, усталених форм роботи. Все нове потребує додаткових витрат часу, енергії, змін в організації та змісті роботи, опанування теорією, розробки нових навчально-методичних комплексів. Причому, як правило, це відбувається без будь-якого матеріального стимулювання.

Зважаючи на зазначене, нами розроблено систему матеріального та морального стимулювання. Зокрема, проведення професійного конкурсу «Кращий новатор», переможці якого отримують премію, грамоту, солодощі.

Водночас керівниками ЗДО в процесі оперативної роботи має проводитися політика, спрямована на підвищення професійного статусу активних учасників інноваційної діяльності серед інших членів педагогічного колективу, створення сприятливого інноваційного клімату, умов для творчого пошуку.

Аналіз наукових джерел з теми дослідження уможливив висновок про те, що однією з основних причин опору змінам у педагогічних колективах навчальних закладів є антиінноваційні бар'єри, що являють собою «сукупність дій, суджень, понять, умовиводів, очікувань та емоційних переживань людей в умовах інновацій, у яких усвідомлено чи неусвідомлено, явно чи приховано, навмисно або ненавмисно виявляються негативні психічні стани, викликані нововведенням» (О. Хон та ін.).

Антиінноваційні бар'єри характеризуються за такими основами: чинниками, що призвели до виникнення неприйняття нововведення; ступенем бар'єру, яка визначається кількістю учасників інновації, що негативно ставляться до неї; формою негативної реакції (пасивна, активна, агресивна тощо).

Антиінноваційні бар'єри можуть спричинятись як зовнішніми по відношенню до педагогів (несприятливий інноваційний клімат в освітньому закладі, помилки ініціаторів нововведення тощо), так і особистісними факторами (відсутність мотивації до участі в інноваційній діяльності, побоювання виявлення власної некомпетентності, тривожність, невпевненість у собі тощо). Тому як основні засоби подолання опору педагогів змінам вчені (В. Григораш, О. Касянова, О. Мармаза та ін.) аналізують: освіту та консультування освітян; їх залучення до участі в розробці планів впровадження інновацій; своєчасну допомогу й підтримку; нейтралізацію опору нововведенню з боку консервативної частини колективу, спонукання, переконання; власний приклад творчої діяльності [8].

Згідно із зазначеним пропонуємо вжити таких заходів:

- побудова інноваційної діяльності на засадах технології культивування, що дозволить залучити всіх членів педагогічного колективу до активної участі у виявленні місії ЗДО, розробці концепції його розвитку, стратегічному та оперативному плануванні, у практичній реалізації нововведення тощо;

- організація роботи психолого-педагогічного консультаційного пункту для надання учасникам інноваційної діяльності необхідної теоретичної, методичної та психологічної допомоги;

- кооптація, тобто надання в процесі інноваційного розвитку ЗДО пріоритетної ролі тим педагогам, які чинять опір.

Як бачимо, питання формування мотиваційної готовності учасників інноваційної діяльності до прийняття її цілей як особистісно значущих належать до найважливіших і найскладніших проблем, які мають розв'язати ініціатори інноваційних змін у ЗДО. При цьому їх вирішення виявляється можливим лише за умов здійснення цілеспрямованої науково-методичної роботи, метою якої є становлення вихователів як суб'єктів інноваційного розвитку ЗДО.

Перебіг й очікувані результати розв'язання третього завдання організаційно-підготовчого етапу.

У процесі розв'язання третього завдання організаційно-підготовчого етапу – створення тимчасових організаційних структур, які будуть організовувати та координувати дослідно-експериментальну роботу в експериментальних ЗДО, – ґрунтуємось на результатах наших наукових пошуків. Згідно з ними в одних пропонуємо сформувати науково-методичні ради з інноваційного розвитку та творчі тимчасові групи.

Водночас можна організувати спільні структури управління інноваційною діяльністю – Координаційну раду з питань організації та проведення дослідно-експериментальної роботи та об'єднану творчу групу з питань розробки нормативно-правового й теоретико-методичного

забезпечення процесу модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Науково-методичні ради з інноваційного розвитку та творчі тимчасові групи мають працювати за загальним і поточними планами, розробленими самостійно.

У процесі визначення плану роботи Координаційної ради, а також стратегічного й оперативних планів роботи об'єднаної творчої групи, пропонуємо спиратися на результати наукових пошуків О. Сидоренка, який обґрунтував доцільність організації роботи тимчасових об'єднань педагогів з питань розв'язання певної науково-методичної проблеми за такою схемою:

1. Організація роботи тимчасового об'єднання педагогів.
2. Вивчення теоретико-методологічних засад розв'язання досліджуваної проблеми, ознайомлення з масовим і перспективним досвідом, накопиченим у педагогічній практиці. Виявлення суперечностей; обмін думками з проблеми дослідження.
3. Визначення шляхів та розробка програми ефективного вирішення проблеми.
4. Експериментальна перевірка ефективності програми розв'язання проблеми.
5. Упровадження перспективного досвіду в практику роботи освітнього закладу.
6. Узагальнення результатів роботи тимчасового об'єднання педагогів, формування висновків, підготовка рекомендацій і навчально-методичних матеріалів, пропаганда отриманих результатів.

Робота об'єднаної творчої групи повинна мати комплексний характер, оскільки здійснюється за декількома напрямками та передбачає не тільки взаємодію між учасниками групи, але й із педагогами, батьками та дітьми (див. рис. 1).

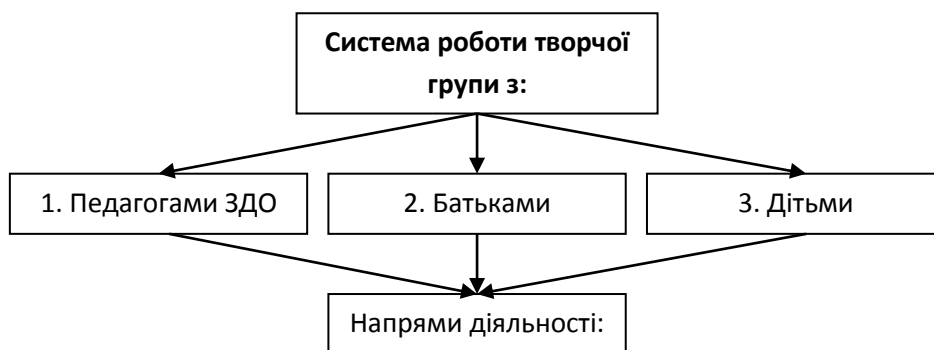

Рис. 1. Система роботи об'єднаної творчої групи

Організація роботи на концептуальному етапі

Відповідно до основних положень інноваційного освітнього менеджменту з питань розробки та реалізації комплексно-цільових програм розвитку освітніх закладів (В. Григораш, О. Касянова, О. Мармаза та ін.) на концептуальному етапі інноваційної діяльності потрібно вирішити такі завдання [8]:

1. Визначення теоретико-методологічних основ інноваційного розвитку ЗДО й створення медіатеки з питань організації та проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу.

2. Розробка концепції інноваційного розвитку ЗДО та заявки на проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу» з метою отримання передбаченого законодавством дозволу.

3. Теоретична підготовка педагогів експериментальних ЗДО з питань організації освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Розв'язання завдань концептуального етапу здійснюється творчими групами, створеними на засадах добровільності та затвердженими на засіданнях педагогічних рад та семінарі-нараді представників експериментальних ЗДО.

Стисло охарактеризуємо перебіг та очікувані результати розв'язання завдань концептуального етапу в експериментальних ЗДО.

Перебіг й очікувані результати розв'язання першого завдання концептуального етапу.

У процесі розв'язання першого завдання – *визначення теоретико-методологічних основ інноваційного розвитку ЗДО та створення медіатеки з питань організації і проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу* – спираємось на результати наукових пошуків відомих філософів, педагогів, психологів, соціологів, фахівців у галузі дошкільного виховання.

Сучасні наукові підходи до визначення психолого-педагогічних основ особистісно орієнтованої освіти знайшли відображення в працях А. Адлера, А. Асмолова, Г. Балла, І. Беха, Є. Бондаревської, С. Кульневича, О. Пехоти, С. Подмазіна, О. Савченко, В. Серікова, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Є. Степанова, І. Якиманської та ін. [1; 12; 19; 31].

Особливе значення в процесі нашого наукового пошуку мали результати українських і зарубіжних учених, які опікуються проблемами гуманізації системи дошкільної освіти (А. Богуш, О. Кононко, К. Крутій, С. Кулачківська, С. Литвиненко, Н. Маковецька, З. Плохій, Т. Поніманська, О. Проскура та ін.) [3; 9; 13; 19].

На основі вивчення праць згаданих авторів можна визначити теоретико-методологічні основи процесу модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу, які набули теоретичного осмислення в методичних рекомендаціях для керівників і вихователів ЗДО.

Водночас завдяки цілеспрямованому підбору наукових джерел з питань особистісно орієнтованої дошкільної освіти вважаємо за доцільне створити відповідну медіатеку на паперових та електронних носіях.

Перебіг й очікувані результати розв'язання другого завдання концептуального етапу.

У процесі розв'язання другого завдання концептуального етапу в ЗДО – *розробки концепції інноваційного розвитку та заявки на проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу»* –

ураховували результати наукових пошуків Є. Бондаревської, В. Григораша, І. Гришиної, О. Касьянової, С. Кульневича, О. Мармази, О. Пометун, Л. Середяк, І. Сущенко, О. Янушевича та ін. [4; 9].

Поняття «концепція» (від лат. *conceptio* – сприйняття) у довідковій літературі трактується в трьох контекстах: як система доказів певного положення; як система поглядів на те чи інше явище; як ідейний задум твору, наукової праці [7; 9].

У педагогіці поняття «концепція» визначається як основоположний задум, вихідні положення педагогічної теорії, що зумовлюють спосіб побудови системи навчання та виховання на основі цілісного розуміння сутності цих процесів [7].

В інноваційному освітньому менеджменті концепцію розвитку освітнього закладу трактують як «систему поглядів, ідей, положень, уявлень, що зумовлюють мету і завдання постійного розвитку організації, її функціонування у режимі змін, характер відносин усередині організації, ступінь урахування факторів впливу середовища на розвиток організації» (О. Пометун, Л. Середяк, І. Сущенко, О. Янушевич); як «документ, який відображує головний задум, основну точку зору на розвиток навчального закладу, а також сукупність заходів щодо його оновлення на основі інноваційних процесів» (І. Гришина) [4].

Згідно зі зазначеним, під концепцією інноваційного розвитку ЗДО розуміємо документ (проект), який відображає систему вихідних положень модернізаційних перетворень його педагогічної системи.

Концепція інноваційного розвитку ЗДО, щоб бути дієвим засобом спрямування інноваційної діяльності педагогічного колективу закладу, має задовольняти низку вимог, а саме: бути актуальною, тобто відповідати сучасним і майбутнім освітнім проблемам; бути реалістичною, тобто відповідати наявним і прогнозованим ресурсам; бути системною, тобто визначати мету, склад і взаємодію всіх основних компонентів процесу інноваційного розвитку [17].

Ці вимоги досліджуються науковцями як вихідні положення при визначенні структури Концепції. Так, на думку Є. Бондаревської та С. Кульневича, структурними компонентами концепції мають бути: вступ; принципи, відповідно до яких здійснюється інноваційна діяльність; зміст роботи з інноваційного розвитку освітнього закладу; форми та методи інноваційних перетворень; основні шляхи реалізації концепції [45].

Інший підхід висвітлений в працях О. Пометун, Л. Середяк, І. Сущенко та О. Янушевича. Українські вчені вважають, що концепція інноваційного розвитку освітнього закладу має складатися з положень про бачення місії, стратегії та тактики діяльності закладу, професійну культуру школи й шляхи її модернізації, результати аналізу та рекомендації щодо розвитку організації.

На думку В. Григораша, О. Касьянкової та О. Мармази, концепція розвитку закладу освіти має відображувати: ідеї розвитку освітнього закладу, його загальну стратегію, освітні цілі, напрями перетворень та завдання; характеристику нової моделі освітнього закладу (місію, структуру, режим життєдіяльності, зміст і організацію освітнього процесу, психолого-педагогічні характеристики інноваційних освітніх технологій) [8].

На наш погляд, наведені точки зору органічно доповнюють одна одну. Тому до структурних компонентів концепції інноваційного розвитку ЗДО можемо віднести такі складові: вихідні положення інноваційного розвитку; місію функціонування ЗДО, цілі інноваційної діяльності; принципи оновлення педагогічної системи ЗДО; зміст інноваційної діяльності; особливості управління інноваційною діяльністю; основні шляхи реалізації Концепції.

Логіка викладу основних положень Концепції обумовила й зміст її підготовки. Так, насамперед творчими групами експериментальних ЗДО мають бути сформульовані вихідні положення інноваційного розвитку закладу .

Ці положення є підґрунтям для визначення місії функціонування ЗДО, визначення концептуальної мети та завдань інноваційного розвитку ЗДО, змісту, методів, форм і засобів інноваційної діяльності.

У загальному менеджменті під місією організації розуміють твердження відносно того, для чого функціонує організація, у чому виявляється її відмінність від інших, подібних їй (М. Йохна, В. Стадник та ін.) [25]. При цьому для багатьох провідних компаній місія формується з огляду на їх інноваційні можливості.

В інноваційному освітньому менеджменті місія трактується як концептуальна мета освітнього закладу, що пов'язана з категорією «бачення» його розвитку, філософією його функціонування. Тому, на думку О. Пометун, Л. Середяк, І. Сущенко та О. Янушевича, місія визначає не тільки корпоративні цілі освітнього закладу, але й систему цінностей і стандарти поведінки педагогічного та дитячого колективу. При цьому сутність місії полягає в тому, що вона:

- відображає загальні цінності і погляди членів педагогічного колективу;
- пов'язана з культурою освітнього закладу;
- визначає спрямованість процесу прийняття рішень і діяльності освітнього закладу;
- формується так, щоб можна було оцінити ступінь її реалізації [23].

Переважною більшістю науковців діяльність педагогічного колективу освітнього закладу щодо визначення місії розглядається не тільки як доцільна, але й як абсолютно необхідна передумова успішного інноваційного розвитку, оскільки дозволяє:

- знайти, побачити унікальні можливості освітнього закладу, його потенціальні конкурентні переваги; суттєво зберегти час і зусилля колективу завдяки кращому розумінню своєї неповторності, унікальності; допомогти вибрати найкращу інноваційну стратегію;

- визначити сутність освітнього закладу як організації та стратегічний напрям його діяльності; полегшити самоідентифікацію членів педагогічного колективу з освітнім закладом; згуртувати колектив; мотивувати всіх його членів; ефективно здійснювати планування; забезпечити умови для внесення в діяльність освітнього закладу послідовних системних змін, спрямованих на його розвиток; забезпечити можливість реального й ефективного оцінювання і контролю діяльності освітнього закладу;

- зрозуміти призначення освітнього закладу; обговорити систему спільних цінностей; втілити послідовну політику розвитку (Л. Петриченко, А. Харківська) [27; 43];.

За результатами наукових пошуків згаданих вище вчених, місія освітнього закладу має визначатися за участі всього педагогічного колективу й спрямовуватися на:

а) пошук «обличчя» освітнього закладу (основні організаційні форми етапу: анкетування, бесіди, «мозкова атака», брейн-ринг, методу проєктів);

б) формулювання місії, її узгодження з членами педагогічного колективу (забезпечується наступними організаційними формами: «філософський стіл», педагогічна рада);

в) моніторинг реалізації (досягається завдяки роботі експертної групи відстеження, звітності керівників програми розвитку та окремих цільових проєктів) [19].

Згідно із зазначеним, в експериментальних ЗДО рекомендуємо провести такі заходи:

1. Анкетування членів педагогічних колективів експериментальних ЗДО, що спрямоване на визначення системи спільних професійних цінностей, формулювання концептуальної мети розвитку закладу.

2. Засідання творчої групи з метою підведення результатів анкетування та визначення місії ЗДО, що реалізується за допомогою інтерактивних методів – технології «метафора» та мозкового штурму.

3. Засідання дебатного клубу за темою «Цінності професійної діяльності», що спрямоване на згуртування педагогічного колективу навколо системи спільних цінностей гуманістичної професійної діяльності та визначення місії ЗДО.

Наведемо приклад.

Засідання дебатного клубу за темою «Цінності професійної діяльності» підготовлено за технологією формування в педагогічному колективі освітнього закладу спільних цінностей, розробленою О. Пометун та ін. [23].

Згідно з цією технологією розроблено сценарій засідання дебатного клубу, який включає такі кроки:

1. Знайомство учасників дебатного клубу за допомогою прийому «Мої улюблені пісні». Формулювання очікувань.

2. Колективне обговорення питань: 1). Що таке цінності? 2). Види цінностей.

3. Мозковий штурм, спрямований на визначення максимальної кількості духовних цінностей.

4. Мультиголосування, метою якого є вибір кожного з учасників дебатного клубу двох найбільш значущих цінностей. (Кожний вибір відмічався на папері певною позначкою. Цінності, що набрали найбільшу кількість голосів, визнано спільними цінностями організації).

5. Робота в малих групах. Метою кожної з груп є презентація однієї із спільних цінностей, що здійснюється різнокольоровими маркерами на великому аркуші паперу за допомогою малюнка, схеми або позначок. Після п'ятихвилинної праці групи обмінюються аркушами. Отримавши «чужий» малюнок, група має домалювати його або доповнити власними деталями. Попрацювавши три хвилини, групи знов обмінюються малюнками. Це триває, поки всі групи не попрацюють з презентаціями всіх без виключення інших груп. Після закінчення цієї роботи групам пропонується розглянути малюнок, який ілюструє «свою цінність» і презентувати його всім присутнім.

Члени інших груп можуть ставити запитання та коментувати малюнки, адже там є й частка їхньої роботи.

6. Перерва.

7. Робота в малих групах, метою якої було визначення на основі спільних цінностей місії ЗДО. Презентація та обговорення результатів роботи в малих групах.

8. Рефлексія, спрямована на підведення підсумків роботи дебатного клубу.

Уважаємо, що очікуваним результатом такого заходу може бути усвідомлення, що завдяки впровадженню особистісно орієнтованої освітньої технології забезпечуються умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості кожної дитини, збереження та зміцнення її фізичного й психічного здоров'я, набуття нею соціального досвіду.

Отже, *концептуальна мета* Концепції інноваційного розвитку ЗДО полягає в *модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу*.

У процесі декомпозиції концептуальної мети потрібно спиратися на основні положення освітнього менеджменту стосовно вимог до педагогічного цілеутворення. Стисло охарактеризуємо їх.

Вимоги до процесу цілеутворення:

1. Цілі роботи освітнього закладу мають визначатися з урахуванням особливостей освітнього процесу та потреб суспільства у рівні освіченості, вихованості та розвитку молодого покоління українців.

2. Цілі мають бути коректно сформульованими. Це означає, що їх слід розробляти з точки зору результату, а не процесу діяльності.

3. Цілі повинні бути сформульовані діагностично, тобто передбачати можливість визначення ступеня їхнього досягнення на будь-якому проміжку часу.

4. Цілі мають бути реалістичними. Перш ніж формулювати та затверджувати цілі роботи освітнього закладу необхідно з'ясувати, чи є

теоретичне обґрунтування та технологічна модель шляхів їхньої реалізації та необхідні для цього нормативно-правові, науково-методичні, організаційні, матеріально-фінансові та кадрові умови.

5. Цілі повинні бути гнучкими, мати реальні терміни виконання.

Згідно з цими положеннями можемо визначити цілі управління інноваційним розвитком ЗДО: нормативно-правове, наукове-методичне, кадрове, організаційне й матеріально-технічне забезпечення інноваційної діяльності, спрямованої на модернізацію педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Також у процесі педагогічного цілеутворення потрібно враховувати розроблену факторно-критеріальну модель оцінки ступеня реалізації цілей інноваційного розвитку ЗДО та комплексно-цільову програму їх досягнення. Це надасть можливість не лише чітко уявити основні завдання керівної підсистеми ЗДО у процесі здійснення інноваційної діяльності, але й дозволить контролювати успішність перебігу інноваційного процесу та створить умови для визначення оптимальних шляхів досягнення концептуальної мети інноваційного розвитку ЗДО.

Відповідно, у Концепції інноваційного розвитку ЗДО було підкреслено, що управління інноваційною діяльністю в закладі має здійснюватися на засадах системно-синтетичної концепції менеджменту, яка передбачає комплексну реалізацію функцій управління, дотримання принципів й умов ефективності, а також урахування специфічних особливостей функціонування та розвитку ЗДО, що спричинені його типом, внутрішніми й зовнішніми чинниками.

Водночас провідним напрямом підвищення ефективності інноваційного управління визнано запровадження ідей партисипативного управління завдяки пріоритету гуманістичних відносин у педагогічному колективі ЗДО, демократичному стилю управління, а також створенню умов для реалізації творчого потенціалу кожного педагога.

Перебіг й очікувані результати розв'язання третього завдання

концептуального етапу.

У процесі розв'язання третього завдання – *теоретико-методологічної підготовки педагогів експериментальних дошкільних закладів з питань модернізації освітнього процесу в ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу* – ґрунтуємось на результатах наукових пошуків А. Богуш, І. Дичківської, О. Кононко, К. Крутій, С. Кулачківської, С. Литвиненко, Н. Маковецької, З. Плохій, Т. Поніманської, О. Проскури та ін.) [29].

На думку цих науковців, теоретико-методологічна підготовка педагогічного колективу ЗДО до інноваційної діяльності, спрямованої на впровадження в практику роботи особистісно орієнтованих технологій, має здійснюватися за такими напрямками:

1. Формування в освітян знань у галузі педагогічної інноватики.
2. Ознайомлення педагогів із законодавчо-нормативною базою особистісно орієнтованої дошкільної освіти.
3. Формування у вихователів знань щодо теоретико-методологічних основ особистісно орієнтованої дошкільної освіти.

Ознайомлення педагогів з основними положеннями педагогічної інноватики має здійснюватися за 4 модулями (1 модуль – «Сутність і поняттєво-термінологічний апарат педагогічної інноватики»; 2 модуль – «Педагогічна неологія»; 3 модуль – «Педагогічна дифузїологія»; 4 модуль – «Педагогічна праксеологія»). При цьому науково-методична робота, що спрямована на теоретичну підготовку педагогів до інноваційної професійної діяльності, повинна організовуватися та здійснюватися членами творчої групи, учасниками об'єднаної творчої групи під час таких науково-методичних заходів:

- науково-методичного семінару «Педагогічна інноватика як наука про створення, розповсюдження та впровадження інновацій в освітній галузі»;
- науково-методичного семінару «Організація та проведення дослідно-експериментальної роботи в закладах дошкільної освіти»;

- круглого столу «Інноваційна діяльність у закладах дошкільної освіти: пріоритети, проблеми і шляхи організації».

Зазначимо, що має місце й робота з ознайомлення педагогічних колективів із нормативно-правовою базою особистісно орієнтованої дошкільної освіти. Наприклад, можна провести круглий стіл «Нормативно-правові документи у галузі дошкільної освіти як законодавча база особистісно орієнтованого навчання і виховання дошкільників».

У процесі підготовки до круглого столу його учасники самостійно аналізують законодавчу базу дошкільної освіти з точки зору її достатності для модернізації діяльності ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Науково-методична робота з формування знань щодо теоретико-методологічних основ особистісно орієнтованої освіти в ЗДО передбачає засвоєння вихователями основних положень гуманістичної філософії та психології, особистісно орієнтованого підходу, його поняттєво-термінологічного апарату й сутності; закономірностей, принципів, цілей, змісту, методів, форм, засобів та особливостей особистісно орієнтованої освіти дітей дошкільного віку.

З метою формування в педагогів знань теоретико-методологічних основ особистісно орієнтованої дошкільної освіти доречно провести такі науково-методичні заходи:

- науково-методичний семінар «Гуманістичні цінності особистісно орієнтованої освіти (витоки та основні положення гуманістичної філософії, гуманістичної психології та гуманістичної педагогіки)»;

- науково-методичний семінар «Особистісно орієнтований підхід в освіті»;

- науково-методичний семінар «Особистісно орієнтована дошкільна освіта: сутність і шляхи реалізації».

Під час проведення науково-методичних семінарів важливо використовувати інтерактивні технології навчання – «Ажурну пилку», «Навчаючи – вчуся» тощо.

Поняття «інтерактив» (від англ. «interact», де «inter» – взаємний і «act» – діяти) означає «здатний до взаємодії (діалогу)». Тому сутність інтерактивного навчання виявляється в тому, що освітній процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх його учасників.

Сьогодні інформаційний банк інтерактивних технологій навчання налічує понад 100 найменувань. Серед них чільне місце посідають технології кооперативного навчання («Акваріум», «Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Коло ідей», «Робота в малих групах», «Робота в парах», «Ротаційні трійки» тощо); фронтальні технології навчання («Ажурна пилка», «Case-метод», «Дерево рішень», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючи – вчуся» тощо); технології навчання у грі («Громадські слухання», «Драматизація», «Імітації», «Програвання сценки», «Спрощене судове слухання» тощо); технології навчання у дискусії («Безперервна шкала думок», «Дебати», «Дискусія у стилі телевізійного шоу», «Зміни позицію», «Метод Прес» тощо) [26].

Інтерактивну технологію «Ажурна пилка» («Мозаїка», «Джиг-со») використовують для створення ситуації, яка вможлиблює спільну працю суб'єктів навчання з метою засвоєння ними значної кількості інформації за короткий проміжок часу. Вона вимагає значної підготовчої роботи. Необхідно підготувати індивідуальні інформаційні пакети для кожного учасника науково-методичного семінару з усіх питань, які треба обговорити.

Об'єднуємо учасників науково-методичного семінару у «домашні» групи по 5 осіб і пропонуємо всім її учасникам засвоїти певний обсяг інформації (кожній групі – різну) на рівні, достатньому для навчання членів інших груп.

По завершенні роботи домашніх груп їх учасникам пропонується «розійтися до експертних груп», де вони розповідають іншим членам

експертної групи інформацію, засвоєну в домашній групі. Кожна експертна група має вислухати всіх її членів і здійснити експертну оцінку виступів.

По завершенні роботи учасникам семінару пропонується повернутися «в домашні групи», де кожний її член має поділитися інформацією, яку він отримав в експертній групі. Завданням домашніх груп у цьому разі буде корекція та узагальнення отриманих знань.

Інтерактивну технологію «Навчаючи – вчуся» використовують при вивченні блоку інформації або узагальненні та повторенні вивченого. Необхідно підготувати для кожного учасника семінару картку з навчальною інформацією, яку він має засвоїти на рівні, достатньому для навчання інших учасників семінару. Після опанування учасниками семінару необхідною інформацією перед ними ставиться завдання навчити інших. При цьому одночасно спілкуватися можна лише з одним суб'єктом навчання.

По завершенні роботи організується круглий стіл, на якому набуті знання розширюються, обмірковуються та узагальнюються .

Організація роботи на проєктувальному етапі

Серед теоретичних методів дослідження у педагогічній галузі поряд з моделюванням чільне місце посідає проєктування, яке більшістю науковців (О. Дахін, О. Моїсєєв, Н. Яковлева та ін.) розуміється як цілеспрямована науково-практична діяльність зі створення моделей майбутніх процесів, явищ тощо.

Порівнюючи поняття «моделювання» і «проєктування» між собою, О. Дахін, О. Моїсєєв та ін. відзначають, що в деяких випадках вони є синонімічними. При цьому, на думку науковців, головною відмінною особливістю моделювання є те, що воно може бути спрямованим на *минулий досвід* з метою його переосмислення, тоді як проєктування передбачає створення образу бажаної *майбутньої* педагогічної системи [8].

У теорії педагогічного проєктування визначено його компоненти (суб'єкт, об'єкт, цілі, методи та його результат), обґрунтовано етапи здійснення (визначення цілей і побудова ідеальної моделі об'єкта

дослідження; формулювання проблеми; висування ідей, що можуть сприяти розв'язанню суперечностей; детальна розробка проєкту вирішення проблеми), описано види моделей, які доцільно використовувати (прогностична, концептуальна, інструментальна, рефлексивна моделі та модель моніторингу).

Грунтуючись на основних положеннях теорії педагогічного проєктування та відповідно до результатів наших пошуків, викладених вище, визначено компоненти та етапи проєктування процесу модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу (див. табл.3).

Таблиця 3

Компоненти проєктування процесу модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу

Компоненти проєктування процесу модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу		
<i>Суб'єкти</i> – об'єднана творча група в експериментальних ЗДО		
<i>Об'єкт</i> – процес модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу		
Цілі (завдання):	Методи:	Результат:
1. Розробка ідеальної моделі випускника та моделі освітнього процесу особистісно орієнтованого ЗДО	Моделювання	Ідеальна моделі випускника особистісно орієнтованого ЗДО. Модель освітнього процесу в особистісно орієнтованому ЗДО
2. Аналіз відповідності педагогічної системи ЗДО модельним уявленням про особистісно орієнтований заклад дошкільної освіти. Визначення проблем, які вимагають розв'язання, їх ранжування	Комплексний аналіз педагогічної системи ЗДО	Перелік ранжированих проблем, що вимагають розв'язання,
3. Визначення шляхів вирішення проблем, розробка на цій основі комплексно-цільової програми інноваційного розвитку ЗДО (КЦП), її експертиза та затвердження	Вивчення перспективного педагогічного досвіду, педагогічне новаторство, програмно-цільовий метод, педагогічна експертиза	Опис шляхів розв'язання визначених проблем. Комплексно-цільова програма інноваційного розвитку ЗДО. Акт педагогічної експертизи. Рішення органів колективного управління інноваційною діяльністю про затвердження комплексно-цільової програми інноваційного розвитку ЗДО
4. Розробка та затвердження пакету планів інноваційного розвитку ЗДО	Планування	Стратегічний і оперативні плани інноваційного розвитку ЗДО. Рішення органів колективного управління інноваційною діяльністю про затвердження пакету планів інноваційного розвитку ЗДО

Стисло охарактеризуємо перебіг й очікувані результати процесу розв'язання, наведених у табл. 3 завдань.

Розробка *моделей випускника та освітнього процесу особистісно орієнтованого дошкільного закладу* ґрунтується на основних положеннях Базового компонента дошкільної освіти, результатах наукових пошуків О. Кононко, К. Крутій, С. Кулачківської, С. Литвиненко, Н. Маковецької, З. Плохій, Т. Поніманської, О. Проскури та ін.) [9].

Спільною для цих учених є думка про те, що особистісно орієнтований ЗДО має обов'язково забезпечувати особистісний розвиток дитини, зокрема, своєчасне формування в неї позитивного ставлення до себе, своєї зовнішності, конституції, статевої ролі, практичних і розумових досягнень, особистісних властивостей. Дитина повинна відкрити для себе важливість власного психологічного простору, наявність не лише обов'язків, але й прав, системи власних бажань, домагань, можливостей, чеснот і вад. Водночас важливою є спрямованість педагогічного процесу в ЗДО на первинну соціалізацію дошкільника, його повноцінний фізичний та психічний розвиток, створення умов для розвитку здібностей [16].

Узагальнення наукових наробок сучасних українських учених – представників гуманістичної дошкільної педагогіки, згаданих вище, – дозволило визначити такі найважливіші характеристики, які має включати модель випускника особистісно орієнтованого освітнього закладу, як:

- фізичне, психічне й моральне здоров'я;
- сформованість компетентності у сфері «Я сам», що виявляється в ціннісному ставленні до себе, самоповазі, прийнятті самого себе, відчутті своєї значущості для інших людей (позитивний Я-образ); опануванні системою знань про своє тіло, його функціонування, здоров'я; наявність елементарних уявлень про себе як носія свідомості та самосвідомості; розвиненість свідомого ставлення до себе як самостійної особистості, рівної з іншими людьми, як члена суспільства, що має зв'язки з іншими членами; активний інтерес до людей, розвинена потреба в контактах з однолітками й дорослими, соціальні мотиви спільної діяльності, регуляція поведінки і діяльності;

- розвиненість психічних процесів, емоційно-вольової сфери;
- сформованість елементів екологічного світорозуміння, позитивного емоційно-ціннісного й дбайливого ставлення до природного довкілля, реалістичних уявлень про явища природи, основ природничих знань, первинних умінь і навичок, що виявляються в екологічно доцільній поведінці, екологічна вихованість, які відповідають вимогам Базового компонента дошкільної освіти;
- сформованість емоційно-ціннісного ставлення до рукотворного світу, розвиненість творчих здібностей;
- сформованість компетентності в предметному світі, що складається з уміння диференціювати предмети за їх функціональними ознаками, здатності орієнтуватися в розмаїтті предметів, класифікувати їх, здійснювати серіацію, розрізняти за розташуванням у просторі і за віддаленістю, опанування навичками практичного життя, культурного споживання та елементарного виробництва продуктів праці;
- сформованість компетентності в ігровій діяльності, яка виявляється в розвиненості ігрових умінь дитини, засвоєнні ігрових правил, здатності використовувати адекватні ігрові атрибути та іграшки, опануванні навичками ігрового партнерства;
- сформованість компетентності в мистецькій діяльності, яка визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього;
- сформованість системи знань, умінь і навичок у сфері «Люди», передбачених Базовим компонентом дошкільної освіти, готовності сприймати та засвоювати соціальний досвід;
- опанування основами культури діалогу, сформованість соціальних навичок поведінки, спроможності адекватно реагувати на вчинки й слова

інших людей, здатності до співпереживання, співчуття, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Реалізація моделі випускника особистісно орієнтованого ЗДО вимагає створення стрункої, науково обґрунтованої системи роботи, що має охоплювати всі ланки його педагогічної системи й забезпечувати:

- особистісно орієнтоване спілкування дітей з вихователем (задоволення особистого контакту з педагогом, можливість одержати підтримку своїм діям, ствердження людської гідності, відчуття душевного стану дитини в момент розмови, заміна «залізної» дисципліни особистісним співробітництвом, гармонізація «хочу» і «можу», «хочу» і «треба» тощо);

- збагачення змісту освіти емоційно значущою інформацією; стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів, повніша й послідовна індивідуалізація та диференціація освітнього процесу;

- діалог між дітьми та вихователем, дитиною і дорослим;

- створення предметно-просторового розвивального середовища, ствердження всілякими засобами атмосфери емоційного благополуччя та духовного взаємозбагачення колективу дітей; можливість не лише здібній, але й «слабкій» дитині випробувати себе в різних видах дитячої діяльності;

- залучення дітей до самоаналізу способів діяльності, стимулювання самооцінки й самопізнання і самовиховання в різних видах дитячої діяльності;

- багатоваріантність, гнучкість форм організації різних видів діяльності;

- цілеспрямоване формування на міжпредметному рівні сенсорних, мовленнєвих і загальнонавчальних умінь й основ логічного мислення тощо [19].

У процесі розв'язання другого завдання проєктувального етапу – *комплексного аналізу педагогічної системи ЗДО з метою визначення її відповідності моделі особистісно орієнтованого дошкільного освітнього закладу та визначення проблем, що вимагають розв'язання*, – враховуємо

результати наукових пошуків В. Григораша, Л. Даниленко, Л. Карамушки, О. Касянової, К. Крутій, В. Лазарева, О. Мармази та ін. [8].

Проблема визначається науковцями як невідповідність між потребою, що існує об'єктивно, та відомими суб'єкту можливостями її задовольнити.

Розв'язати проблему – означає привести фактичну систему у відповідність до бажаної. Для цього, насамперед, треба проаналізувати основні показники ефективності інноваційного розвитку ЗДО й узагальнити результати аналізу, сформулювавши проблеми та визначивши фактори їх виникнення.

Визначаємо такі пріоритетні напрями модернізації педагогічної системи у ЗВО: створення цілісної системи роботи з формування в дитини позиції «Я у світі»; індивідуалізація роботи з вихованцями; збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку; вдосконалення діяльності педагогічних колективів експериментальних ЗДО, спрямованої на розвиток інтелектуальних і творчих здібностей; створення умов для психологічного і фізичного комфорту вихованців тощо.

У процесі розв'язання третього завдання проєктувального етапу – *визначення шляхів вирішення проблем, розробки на цій основі комплексно-цільової програми інноваційного розвитку ЗДО (КЦП), її експертизи та затвердження* – учасниками творчих груп має здійснюватися пошук, вивчення та відбір педагогічних нововведень, які необхідно впровадити в практику роботи ЗДО.

Так, можливим стає: створення медіатеки освітніх інновацій, які б могли будь-якою мірою сприяти перетворенню закладу дошкільної освіти на особистісно орієнтований; відбір низки нових педагогічних технологій, методик й освітніх програм (або їх елементів), інноваційний потенціал яких дозволяє розв'язати визначені на етапі комплексного аналізу проблеми та модернізувати педагогічну систему цих закладів на засадах особистісно орієнтованого підходу; можливими розробка комплексно-цільової програми технології управління інноваційним розвитком ЗДО (див. табл..4).

Комплексно-цільова програма технології управління інноваційним розвитком ЗДО

Етапи інноваційної діяльності	Завдання та результати етапу	
	Основні завдання етапу	Результати етапу
Організаційно-підготовчий	1. Залучення до участі в інноваційній діяльності зовнішніх консультантів	Визначення наукових керівників проєкту
	2. Мотивація педагогів до участі в інноваційній діяльності гуманістичного спрямування	Рішення педагогічної ради про проведення на базі ЗДО дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Модернізація педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу»
	3. Створення тимчасових організаційних структур, які будуть організувати та координувати дослідно-експериментальну роботу	Рішення педагогічної ради про затвердження складу Координаційної ради, яка буде організувати та координувати дослідно-експериментальну роботу в ЗДО та складу творчої групи з питань розробки нормативно-правового і теоретико-методичного забезпечення модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу
		Рішення учасників семінару-наради про затвердження складу об'єднаної Координаційної ради з питань підготовки та проведення дослідно-експериментальної роботи в експериментальних дошкільних навчальних закладах ЕІ та складу творчої групи з розробки нормативно-правового і теоретико-методичного забезпечення модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу
Концептуальний	1. Створення медіатеки з питань організації та проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу	Інформаційне забезпечення дослідно-експериментальної роботи в ЗДО
	2. Визначення теоретико-методологічних основ інноваційного розвитку ЗДО	Теоретична частина звіту про результати дослідно-експериментальної роботи
	3. Розробка концепції інноваційного розвитку ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу	Концепція інноваційного розвитку ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу
	4. Розробка заявки на проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу» з метою отримання дозволу на проведення дослідно-експериментальної роботи	1. Заявка на проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу». 2. Наказ про проведення на базі експериментальних ЗДО дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Модернізація системи дошкільної освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу»
	5. Теоретична підготовка педагогів експериментальних дошкільних закладів з питань організації освітнього процесу в ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу	Сформованість інформаційної готовності педагогів до модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу
Діагностично-проєктувальний	1. Створення банку інноваційних методичних ідей,	

	які забезпечують розв'язання завдання щодо модернізації педагогічної системи ЗДО на засадах особистісно орієнтованого підходу	
Практичний		
Узагальнюючий	1. Визначення динаміки показників ефективності інноваційного розвитку ЗДО	Опис ходу та результатів контрольного етапу педагогічного експерименту
	2. Перевірка статистичної гіпотези дослідження	Висновок про вірогідність отриманих експериментальних даних
	3. Формулювання висновків про ефективність основного та модифікованого варіантів технології інноваційного розвитку ЗДО	Висновки щодо ефективності основного та модифікованого варіантів технології інноваційного розвитку ЗДО
	4. Підготовка загального звіту про результати дослідно-експериментальної роботи	Звіт про результати дослідно-експериментальної роботи

Підготовка та проведення експертизи комплексно-цільової програми інноваційного розвитку ЗДО (КЦП) здійснюється за алгоритмом, розробленим В. Григорашем, О. Касьяною, і О. Мармазою і включає такі етапи: підготовчий (формування групи експертів, визначення критеріїв експертизи, правил її проведення, способів статистичної обробки та узагальнення інформації), основний (здійснення процедури експертизи), узагальнювальний (заповнення протоколу результатів експертизи) [8].

Під час розробки критеріїв оцінки ефективності КЦП ґрунтуємось на підході В. Лазарева, який запропонував оцінювати програми розвитку освітнього закладу за такими характеристиками:

1. Якість постановки проблеми (чи операціонально визначено те, що потрібно; чи обґрунтовано, що саме вимагається; чи чітко визначено, що із необхідного відсутнє; чи обґрунтовано оцінки наявного).

2. Якість опрацювання змісту нововведень (чи конкретно опрацьовано прогнозовані зміни; чи детально вони викладені; чи достатньо заплановано змін для досягнення бажаних результатів).

3. Якість визначення очікуваних результатів (чи можна контролювати досягнення результату; чи достатньою мірою буде розв'язана проблема).

4. Якість опрацювання плану реалізації чи достатньо запланованих дій для досягнення бажаних результатів; чи раціональний ступінь деталізації плану; чи можна відстежувати проміжні результати; чи забезпечений план

необхідними ресурсами; чи реальні терміни реалізації [29].

Експертні оцінки виставляються за кожним показником залежно від ступеня реалізації (0 балів – показник відсутній; 1 бал – показник недостатньо виражений, 2 бали – показник достатньо виражений, 3 бали – показник виражений оптимально).

У процесі розв'язання четвертого завдання проєктувального етапу – *розробки та затвердження пакету планів інноваційного розвитку ЗДО* – спиралась на результати наукових пошуків М. Йохни, К. Крутій та ін. [19].

За К. Крутій, планування було і є однією з найважливіших функцій управління закладами дошкільної освіти. План допомагає педагогічному колективу систематично й цілеспрямовано розв'язувати завдання розвитку, навчання та виховання дітей, досягати ефективності в організації освітнього процесу [19].

В освітньому менеджменті розрізняють стратегічні та оперативні плани.

Стратегічний план повинен мати такі якості: бути прогностичним, реалістичним, раціональним, цілісним, контрольованим, а також чутливим до збоїв. При цьому він покликаний виконувати такі функції:

- визначати напрями дій суб'єктів діяльності та їх цільові орієнтири, тобто бути засобом забезпечення цілеспрямованості спільної діяльності виконавців;

- визначати терміни виконання та виконавців окремих завдань плану, тобто бути засобом контролю за виконанням запланованих заходів;

- визначати зв'язки між окремими виконавцями та їх групами, тобто бути засобом координації дій та інтеграції зусиль виконавців;

- передбачати можливість здійснення в разі необхідності коригувальних заходів, тобто бути засобом формулювання рішень за умов відхилення фактичного ходу роботи від запланованого [15].

У процесі розробки стратегічного плану доцільним виявляється групування завдань інноваційних перетворень за об'єктами, які їх зазнають.

Зважаючи на це, було прийнято рішення про включення до стратегічного плану цільових проєктів, а саме:

1. «Плакаємо особистість».
2. «Дитячий садок – теплий дім».
3. «Індивідуалізація роботи з вихованцями».

На основі стратегічного плану виникає потреба в розробці оперативних планів, які містять перелік дій, необхідних і достатніх для виконання кожного стратегічного завдання, очікувані результати, терміни початку та закінчення роботи, відповідальних виконавців.

Організація роботи на практичному етапі

Відповідно до результатів наукових пошуків, викладених вище, на практичному етапі реалізації технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти розв'язанню виникає завдання реалізації розроблених на проєктувальному етапі цільових проєктів.

Упровадження цих проєктів у практику роботи має здійснюватися під керівництвом творчих груп за рекомендаціями, наданими науковими консультантами.

Організація роботи на узагальнювальному етапі

Відповідно до результатів наукових пошуків, викладених вище, на етапі реалізації технології управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти вирішенню підлягають такі завдання:

1. Визначення динаміки показників ефективності інноваційного розвитку ЗДО.
2. Перевірка статистичної гіпотези дослідження.
3. Формулювання висновків щодо ефективності основного та модифікованого варіантів технології управління інноваційним розвитком ЗДО.
4. Підготовка загального звіту про результати дослідно-експериментальної роботи.

У процесі розв'язання першого завдання доцільно провести контрольний етап педагогічного експерименту за критеріями й показниками, що й на констатуючому етапі експерименту, і за допомогою тих самих методів.

Відсоткове навантаження щодо *відповідності інноваційної діяльності державній політиці в освітній галузі* становить: оптимальний рівень: +50%, +25%, 0; достатній рівень: +50%, +75%, 0; допустимий рівень: –100%, –100%, 0.

В *інноваційному потенціалі нововведень, обраних педагогічними колективами експериментальних закладів дошкільної освіти Е₁ для впровадження* відповідно така градація: оптимальний рівень: +75%, +25%, 0; достатній рівень: +25%, +25%, 0; допустимий рівень: –75%, –25%, 0; початковий рівень: –25%, –25%, 0.

Аналогічна тенденція виявляється і для інших показників ефективності управління інноваційним розвитком в ЗДО.

Висновок. Обґрунтовано доцільність управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти на засадах технологічного підходу, який передбачає насамперед визначення місця та ролі інновацій у реалізації загальної стратегії ЗДО.

Доведено, що реалізація технології управління процесом інноваційного розвитку ЗДО створює умови для здійснення ефективної інноваційної діяльності, яка спрямована на розв'язання першочергових завдань модернізації системи дошкільної освіти – її розбудову на засадах особистісно орієнтованої освітньої парадигми.

Запропоновано комплексно-цільову програму управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти, використання якої дозволить підвищити ефективність реалізації технології управління інноваційним розвитком ЗДО.

Обґрунтування педагогічних умов управління інноваційним розвитком закладу дошкільної освіти проводиться на підставі реалізації комплексно-цільової програми, розробленої у відповідності до теоретико-методологічних засад управління якістю освіти.

До перспективи напрямів подальшого дослідження доцільно віднести питання щодо здійснення інноваційного менеджменту в ЗДО на засадах соціально-психологічного підходу.

Перелік використаних джерел:

1. Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту. *Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/cifrova-osvita/avtomatizovani-j-informacijnij-kompleksosvitnogo-menedzhmentu> (дата звернення: 29.11.2023).
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні в Україні. *Міністерство освіти і науки України: офіційний вебсайт*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 29.11.2023).
3. Березюк В.С., Рудік О.А. Інноваційні технології в ДНЗ. Харків : Вид. група «Основа». 2017. 224 с.
4. Буркова Л. Технології в освіті. Київ. *Рідна школа*. 2001. № 2.
5. Волинець Ю.О., Дорохова Д.О. Інноваційні технології навчання в державних закладах дошкільної освіти: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 4(92). С. 194–197.
6. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 . Харків, 2006. 572 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

8. Григораш В.В., Касьянова О.М., Мармаза О.І. Управління навчальним закладом : навч.-метод. посібник: у 2-х ч. Ч.1. , Ч. 2., Харків : Ранок, 2004. 160 с.
9. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія. Київ. : Логос, 1998. 140 с.
10. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Київ : Міленіум, 2004. 358 с.
11. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.
12. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Слово», 2013. 448 с.
13. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. С. 70 –227.
14. Дідичук А. Впровадження інноваційних технологій в освітній процес сільських закладів дошкільної освіти. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: збірник наукових статей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Переяслав, 20–21квітня 2021 р. С. 78–82.
15. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / уклад. Н.П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 176 с.
16. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : метод. посіб. / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : А.Н.Н., 2002. 136 с.
17. Калініна Л. М., Лапінський В. В., Рогоза В. В. Управління інноваційним розвитком загальноосвітніх навчальних закладів як проблема культурно-інформаційної теорії освіти та практики формування інформаційної культури. *Управління інноваційним розвитком загальноосвітнього навчального закладу: моделі, соціокультурні процеси, технології: наук.-метод. посіб.* / за наук. ред. професора Л. М. Калініної. Київ ; Володимирець. 2011. С. 16–63.

18. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. К: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 157 с.

19. Крутій К. Л. Інноваційна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі : методичний аспект . Запоріжжя: Тов. «ЛПКС» ЛТД, 2006. 128 с.

20. Мармаза О. Управлінські інновації як вимога сучасності. Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: *матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (16–17 квітня 2019 року, м. Суми). Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А.С.Макаренка, 2019. С. 17–20.

21. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / Десятов Т.М., Коберник О.М., Тевлін Б.Л., Чепурна Н.М. Харків : Основа, 2003. 240 с.

22. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002.

23. Немченко С.Г., Голік О.Б., Кривильова О.А., Лебідь О.В. Управління навчальним закладом : підручник для магістрантів педагогічних університетів. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 516 с.

24. Огієнко О. Інноваційний розвиток освіти дорослих як вимога сучасності. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (16–17 квітня 2019 року, м. Суми). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. С. 20–22.

25. Онаць О. М. Інноваційні технології в управлінській діяльності керівника опорного закладу освіти в підручнику для менеджера. *Проблеми сучасного підручника*, 2018. Вип. 20, С. 287–297.

26. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота та ін. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.

27. Петриченко Л.О. Теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі: дис. ... док. пед. наук 13.00.06 / ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2014. 599 с.

28. Пехарева С. В. Сучасні проблеми управління інноваційним розвитком дошкільного навчального закладу. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2010. Вип. 24. С. 131–137.

29. Пехарева С.В. Управління інноваційним розвитком дошкільного навчального закладу : ... канд. пед. наук : 13.00.06 / ДЗ «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2008. 195 с.

30. Пехарева С.В., Пехарева А.С. Сутність і особливості реформування системи управління дошкільними навчальними закладами в Україні. *Актуальні проблеми реформування дошкільної та початкової освіти України у контексті євроінтеграційних процесів*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Рівне, 20 бер. 2018 р.). Рівне. С. 121–123.

31. Пехота О. М., Старєва А. М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія. 2-ге вид. доп. та перероб. Миколаїв : Вид-во «Ліон», 2007. 272 с.

32. Покроєва Л. Д. Організаційно-педагогічні умови функціонування сучасних дошкільних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 . Київ, 2001. 195 с.

33. Положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». *Нормативно-правове забезпечення освіти* : у 4 ч. Харків, 2004. Ч. 3. С. 15–33.

34. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. *Інтерактивні технології навчання* : навч.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

35. Пономарьова Г. Ф., Харківська А. А., Отрошко Т. В. Вища освіта України в парадигмі євроінтеграції : навч. посіб. Харків, 2008. 336 с.

36. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-ХІІ (із змінами № 498 VIII від 02.06.2015). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (дата звернення: 04.11.2023).

37. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 № 2628-III (зі змінами від 31.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14#Text> (дата звернення: 04.11.2023).

38. Роганова М. В. Інтерактивні технології освітньо-виховного процесу у ВНЗ. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. Слов'янськ, 2013. Вип. 61 LXI. С. 171–176.

39. Сипченко В., Климова В. Управління інноваційними процесами у закладах вищої освіти. *Гуманізація навчально-вихованого процесу*. 2019. № 96. С. 139–154.

40. Тимошенко О.В. Програмно-цільовий підхід як оптимальна умова управління під час впровадження новітніх технологій у ВНЗ. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: наукова монографія / За ред. проф. С.С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2008. №5. С. 143–147.

41. Топка О.А., Слободяник М. С. Особистісно-орієнтований підхід як чинник удосконалення управління процесом виховання в загальноосвітньому навчальному закладі. 9 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/63.pdf (дата звернення: 06.02.2023).

42. Управління закладом освіти: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб.і допов. Бердянськ : БДПУ, 2022. 506 с.

43. Харківська А. Моделювання управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. № 10. 9 с.

44. Харківська А.А., Харківська А.І., Капустіна О.І. Особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку в умовах діджиталізації. *Вісник науки та освіти*. 2022. Вип. 5 (5). С. 464–474. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) (дата звернення: 20.10.2023).

45. Харківська А.А. Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу: дис. ... док. пед. наук 13.00.06 / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ; ДЗ «Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2012. 458 с.

46. Харченко А. Психолого-педагогічні інноваційні технології в реалізації базового компонента дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 3. С. 135–137.

47. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. 2-ге вид. доповнене та доопрацьоване. Харків, 2016. Ч.1. 360 с.

48. Шахіна Ю., Садова Д. В. Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті: переваги та особливості використання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Сер. Педагогічні науки*, 2020. Вип. 1. С. 236–240.

49. Юринець З.В., Гнилянська Л.Й., Юринець Р.В. Управління інноваційним розвитком: навч. посібн. Львів : СПОЛОМ, 2021. 132 с.

50. Hannagan T. *Mastering Strategic Management*. Palgrave: OCDI, 2002. 213 p.

51. Kharkivska A. Formation and development of the educator's digital competence in a lifelong learning system as a demand of modern times. *Problems of Engineer-Pedagogical Education*. 2020. № 66. P. 98–105. URL: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-98-105> (дата звернення: 06.02.2023).

References:

1. Avtomatyzovanyi informatsiinyi kompleks osvithnoho menedzhmentu [Automated information complex of educational management]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy – *Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/cifrova-osvita/avtomatizovaniy-informacijnij-kompleksosvitnogo-menedzhmentu> [in Ukrainian].

2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini v Ukraini [Basic component of preschool education in Ukraine]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy – *Education and Science of Ukraine*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].

3. Bereziuk, V.S. & Rudik, O.A. (2017). Innovatsiini tekhnolohii v DNZ [Innovative technologies in a preschool institution]. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osнова», 224 [in Ukrainian].

4. Burkova, L. (2001). Tekhnolohii v osviti [Technologies in education]. Kyiv. Ridna shkola, 2 [in Ukrainian].

5. Volynets, Yu.O. & Dorokhova, D.O. (2021). Innovatsiini tekhnolohii navchannia v derzhavnykh zakladakh doshkilnoi osvity: teoretychnyi aspekt [Innovation of teaching technology in state preschool education institutions: theoretical aspect]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 4(92), 194–197 [in Ukrainian].

6. Havrysh, I. V. (2006). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [Theoretical and methodological foundations of the formation of the quality of future teachers for innovative professional activity]. *Doctor's thesis*. Kharkiv, 572 [in Ukrainian].

7. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid, 376 [in Ukrainian].

8. Hryhorash, V.V., Kasianova, O.M. & Marmaza, O.I. (2004). Kharkiv : Ranok, 160 [in Ukrainian].

9. Danylenko, L. I. (1998). Modernizatsiia zmistu, form ta metodiv upravlinskoi diialnosti dyrektora zahalnoosvitnoi shkoly [Modernization of the content, forms and methods of the director's managerial activity of the international educational school]: monohrafiia. Kyiv. : Lohos, 140 [in Ukrainian].

10. Danylenko, L. I. (2004). Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Management of innovation in international educational institutions]. Kyiv : Milenium, 358 [in Ukrainian].

11. Danylenko, L. (2007). Menedzhment innovatsii v osviti [Innovation management in education]. Kyiv : Shkilnyi svit, 120 [in Ukrainian].

12. Dychkivska, I. M. (2013). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii. Praktykum [Innovative pedagogical technologies. Practicum]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Slovo», 448 [in Ukrainian].

13. Dychkivska, I. M. (2015). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv : Akademvydav, 70 –227 [in Ukrainian].

14. Didychuk, A. (2021). Vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnolohii v osvitnii protses silskykh zakladiv doshkilnoi osvity [Implementation of innovative technologies in the educational process of rural preschool education institutions]. *Innovatsiini tekhnolohii v doshkilnii osviti – Innovative technologies in preschool education*, 78–82 [in Ukrainian].

15. Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations]. (2012). N.P. Navolokova (Ed.). Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova», 176 [in Ukrainian].

16. Interaktyvni tekhnolohii navchannia : teoriia, praktyka, dosvid [Interactive learning technologies: theory, practice, experience]. (2002). O. Pometun, L. Pyrozhenko (Eds.). Kyiv : A.N.N., 136 [in Ukrainian].

17. Kalinina, L. M., Lapinskyi, V. V. & Rohoza, V. V. (2011). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv yak problema kulturno-informatsiinoi teorii osvity ta praktyky formuvannia informatsiinoi kultury [Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv yak problema kulturno-informatsiinoi teorii osvity ta praktyky formuvannia informatsiinoi kultury]. *Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu: modeli, sotsiokulturni protsesy, tekhnolohii – Management of innovative development of a multidisciplinary*

educational institution: models, sociocultural processes, technologies. Kyiv ; Volodymyrets, 16–63 [in Ukrainian].

18. Komentar do Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity v Ukraini [Commentary on the Basic component of preschool education in Ukraine] (2003). O. L. Kononko (Ed.) Kyiv : Red. zhurn. «Doshkilne vykhovannia», 157 [in Ukrainian].

19. Kruti, K. L. (2006). Innovatsiina diialnist u suchasnomu doshkilnomu navchalnomu zakladi [An innovative activist in a modern preschool educational institution]. Zaporizhzhia: Tov. «LIPS» LTD, 128[in Ukrainian].

20. Marmaza, O. (2019). Upravlinski innovatsii yak vymoha suchasnosti [Management innovation as a modern requirement]. *Innovatsiinyi rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi, yevropeyskyi ta natsionalnyi vymiry zmin – Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change*. Sumy : Vyd-vo Sum DPU imeni A.S. Makarenka, 17–20 [in Ukrainian].

21. Nauka upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom [The science of management of an international educational institution]. (2003), Desiatov T.M., Kobernyk O.M., Tevlin B.L., Chepurna N.M. (Eds.). Kharkiv : Osnova, 240 [in Ukrainian].

22. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National doctrine of education development of Ukraine in the 21st century]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17 kvit. 2002 r. № 347/2002 [in Ukrainian].

23. Nemchenko, S.H., Holik, O.B., Kryvylova, O.A. & Lebid, O.V. (2012). Upravlinnia navchalnym zakladom [Management of the educational institution]. Donetsk : LANDON-KhKhI, 516 [in Ukrainian].

24. Ohienko, O. (2019). Innovatsiinyi rozvytok osvity doroslykh yak vymoha suchasnosti [Innovative development of adult education as a modern requirement]. *Innovatsiinyi rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi, yevropeyskyi ta natsionalnyi vymiry zmin – Innovative development of higher education: global, European and national dimensions of change*. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 20–22 [in Ukrainian].

25. Onats, O. M. (2018). Innovatsiini tekhnolohii v upravlinskii diialnosti kerivnyka opornoho zakladu osvity v pidruchnyku dlia menedzhera [Innovative technologies in the management activities of the head of the main educational institution in the textbook for the manager]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka – Problems of the modern textbook*, 20, 287–297 [in Ukrainian].

26. Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]. (2004). O. M. Piekhota (Ed.). Kyiv : A.S.K., 256 [in Ukrainian].

27. Petrychenko, L.O. (2014). Teopetyko-metodolohichni zacady uppavlinnia yakictiu ocvity u vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Theoretical and methodological principles of quality improvement in a higher pedagogical educational institution]. *Doctor's thesis*. Luhansk, 599 [in Ukrainian].

28. Piekharieva, S. V. (2010). Suchasni problemy upravlinnia innovatsiinym rozvytkom doshkilnoho navchalnoho zakladu [Modern problems of managing the innovative development of a preschool educational institution]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the pedagogical department*, 24, 131–137 [in Ukrainian].

29. Piekharieva, S.V. (2008). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom doshkilnoho navchalnoho zakladu [Management of innovative development of a preschool educational institution]. *Candidate's thesis*. Luhansk, 195 [in Ukrainian].

30. Piekharieva, S.V. & Piekharieva, A.S. (2018). Sutnist i osoblyvosti reformuvannia systemy upravlinnia doshkilnymy navchalnymy zakladamy v Ukraini [The essence and features of reforming the management system of preschool educational institutions in Ukraine]. *Aktualni problemy reformuvannia doshkilnoi ta pochatkovoï osvity Ukrainy u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv – Actual problems of reforming preschool and primary education in Ukraine in the context of European integration processes*. Rivne, 121–123 [in Ukrainian].

31. Piekhota, O. M. & Starieva, A. M. (2007). Osobystisno-orientovane navchannia: pidhotovka vchytelia [Personal-oriented learning: teacher training]. Mykolaiv : Vyd-vo «Ilion», 272 [in Ukrainian].

32. Pokroieva, L. D. (2001). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy funktsionuvannia suchasnykh doshkilnykh zakladiv [Organizational and pedagogical conditions of functioning of modern preschool institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 195 [in Ukrainian].

33. Polozhennia «Pro poriadok zdiisnennia innovatsiinoi osvitnoi diialnosti» [Regulation «On the procedure for implementing innovative educational activities»]. (2004). *Normatyvno-pravove zabezpechennia osvity – Regulatory and legal provision of education*. Kharkiv, 3, 15–33 [in Ukrainian].

34. Pometun, O. I. & Pyrozhenko, L. V. (2004). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [A modern lesson. Interactive learning technologies]. Kyiv : A.S.K., 192 [in Ukrainian].

35. Ponomarova, H. F., Kharkivska, A. A. & Otroshko, T. V. (2008). Vyscha osvita Ukrainy v paradyhmi yevrointehratsii [Higher education of Ukraine in the paradigm of European integration]. Kharkiv, 336 [in Ukrainian].

36. Pro osvitu : Zakon Ukrainy [About education: Law of Ukraine] vid 23.05.1991 № 1060-XII (iz zminamy № 498 VIII vid 02.06.2015). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> [in Ukrainian].

37. Pro doshkilnu osvitu: Zakon Ukrainy [On Preschool Education: Law of Ukraine] № 2628-III (iz zminamy vid 31.03.2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2628-14#Text> [in Ukrainian].

38. Rohanova, M. V. (2013). Interaktyvni tekhnolohii osvitno-vykhovnoho protsesu u VNZ [Interactive technologies of the educational process in universities]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the educational process*. Slov'iansk, 61, 171–176 [in Ukrainian].

39. Sypchenko, V. & Klymova, V. (2019). Upravlinnia innovatsiinymy protsesamy u zakladakh vyshchoi osvity [Management of innovative projects in institutions of higher education]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovanoho protsesu – Humanization of the educational process*, 96, 139–154 [in Ukrainian].

40. Tymoshenko, O.V. (2008). Prohramno-tsilovyi pidkhid yak optimalna umova upravlinnia pid chas vprovadzhennia novitnikh tekhnolohii u VNZ [The

program-target approach as an optimal management condition during the implementation of the latest technologies in higher education institutions]. *Pedahohika, psykhologhiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. S.S. Yermakova (Ed.). Kharkiv : KhDADM (KhKhPI), 5, 143–147 [in Ukrainian].

41. Topka, O.A. & Slobodianyuk, M. S. Osobystisno-orientovanyi pidkhid yak chynnyk udoskonalennia upravlinnia protsesom vykhovannia v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [A personally-oriented approach as a factor in improving the management of the educational process in a comprehensive educational institution], 9. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/63.pdf [in Ukrainian].

42. Upravlinnia zakladom osvity: pidruchnyk dlia zdobuvachiv drugoho rivnia vyshchoi osvity pedahohichnykh universytetiv [Management of an educational institution: a textbook for students of the second level of higher education of pedagogical universities]. (2022). S.H. Nemchenko, V.V. Kryzhko, O.S. Bodnar, V.V. Radul, O.M. Starokozhko, Yu.I. Kondratenko (Eds.). Berdiansk : BDPU, 506 [in Ukrainian].

43. Kharkivska, A. (2013). Modeliuvannia upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pedahohichnoho VNZ [Modeling management of innovative development of pedagogical universities]. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu – Theory and methodology of education management*, 10, 9 [in Ukrainian].

44. Kharkivska, A.A., Kharkivska, A.I. & Kapustina, O.I. (2022). Osoblyvosti hromadianskoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku v umovakh didzhytalizatsii [Features of civil education of preschool children in the conditions of digitalization]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 5 (5), 464–474. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) [in Ukrainian].

45. Kharkivska, A.A. (2012). Teoretychni i metodychni zasady upravlinnia innovatsiinym rozvytkom vyshchoho navchalnoho pedahohichnoho zakladu [Theoretical and methodical principles of management of innovative development of various educational and pedagogical institutions]. *Doctor's thesis*. Luhansk, 458 [in Ukrainian].

46. Kharchenko, A. (2013). Psykholoho-pedahohichni innovatsiini tekhnolohii v realizatsii bazovoho komponenta doshkilnoi osvity [Psychological and pedagogical innovative technologies in the implementation of the basic component of preschool education]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*, 3, 135–137 [in Ukrainian].

47. Khrykov, Ye.M. (2016). Upravlinnia navchalnym zakladom [Management of the educational institution]. Kharkiv, 1, 360 [in Ukrainian].

48. Shakhina, Yu. & Sadova, D. V. (2020). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii v doshkilnii osviti: perevahy ta osoblyvosti vykorystannia [Innovative pedagogical technologies in preschool education: advantages and features of use]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Ser. Pedahohichni nauky – Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Ser. Pedagogical Sciences*, 1, 236–240 [in Ukrainian].

49. Yurynets, Z.V., Hnylianska, L.Y. & Yurynets, R.V. (2021). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom [Management of innovative development]. Lviv : SPOLOM, 132 [in Ukrainian].

50. Hannagan, T. (2002). *Mastering Strategic Management*. Palgrave: ODCI, 213 [in English].

51. Kharkivska, A. (2020). Formation and development of the educator's digital competence in a lifelong learning system as a demand of modern times. *Problems of Engineer-Pedagogical Education*, 66, 98–105. Retrieved from <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-66-98-105> [in English].

ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ РОЗВИТКОВОГО ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

© Савінова Н., Карпенко К.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-27

У статті наголошено, що інклюзія в суспільних відносинах та інклюзія в освітньому процесі на сьогодні є провідною ідеологічною тенденцією у ставленні суспільства до людей із особливими освітніми потребами. Водночас системне занурення в проблему інклюзивного навчання зумовлює потребу у формуванні кадрової системи й створенні розвивального середовища інклюзивного навчання, що передбачає дотримання важливих умов реалізації самої інклюзії.

Представлена дидактична модель формування професійної готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в інклюзивному розвивальному середовищі є цілісним, відкритим, динамічним дидактичним утворенням, що дозволяє реалізувати цілеспрямований процес професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів, визначити шляхи реалізації мети й завдань дослідження згідно з кінцевим результатом.

Принципи системного, діяльнісного, компетентнісного, практико зорієнтованого підходу є теоретичною та емпіричною основою дослідження формування професійної готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Умовами підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору визначено: оволодіння дидактикою роботи в умовах інклюзивного простору, вивчення перспективного досвіду створення розвивального інклюзивного простору, опанування професійно орієнтованого навчального інструментарію та дидактичного забезпечення розвивального інклюзивного простору; створення картотеки досвіду організації розвивального інклюзивного простору; устаткування інформаційної бази з упровадження перспективних напрацювань; урізноманітнення дидактичних форм, методів, прийомів тощо.

Дидактична модель підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору має пропедевтичний, теоретико-операційний, продуктивний етапи.

На кожному етапі конкретизовано мету, визначено зміст, методи, прийоми, організаційні форми, засоби.

Ключові слова: професійна готовність, учитель-логопед, дидактична модель, пропедевтичний, теоретико-операційний, продуктивний етапи дидактичної моделі, розвивальне інклюзивне середовище.

Savinova N., Karpenko K. «Ways of training future speech therapist teachers to work in the conditions of a developmental inclusive space».

The article emphasizes that inclusion in social relations and inclusion in the educational process is currently the leading ideological trend in society's attitude to people with special educational needs. At the same time, systemic support for the problem of inclusive education necessitates the formation of a personnel system and the creation of a developmental

environment for inclusive education, which ensures compliance with important conditions for the implementation of inclusion itself.

The presented didactic model of the formation of the professional readiness of future speech therapist teachers to work in an inclusive development environment is a single, open, dynamic didactic education that allows you to implement a purposeful process of professional training of future speech therapist teachers, to apply ways of realizing goals and tasks based on the final result.

The principles of a systematic, activity-based, competence-oriented, practically oriented approach are the theoretical and empirical basis of research on the formation of the professional readiness of future speech therapists to work in the conditions of a developmental inclusive space.

The conditions for training future speech therapists to work in the conditions of a developmental inclusive space are defined as: mastering the didactics of work in the conditions of an inclusive space, studying the prospective experience of creating a developmental inclusive space, mastering professionally oriented educational tools and didactic provision of a developmental inclusive space; creation of a card file of experience in the organization of developmental inclusive space; the equipment of the information base for the implementation of promising developments; diversification of didactic forms, methods, techniques, etc.

The didactic model of training future speech therapist teachers to work in the conditions of a developmental inclusive space has propaedeutic, theoretical-operational, and productive stages.

At each stage, the goal is specified, the content, methods, techniques, organizational forms, and means are determined.

Keywords: professional readiness, teacher-speech therapist, didactic model, preparatory, theoretical and operational, productive stages of the didactic model, developmental inclusive environment.

Актуальність дослідження. Глобалізаційні процеси розвитку й модернізації вищої освіти в Україні, окреслені в Концепції Нової української школи [4], зумовлюють необхідність акцентування особливої уваги на підготовці висококваліфікованих педагогів до роботи в сучасному освітньому просторі. Професійна підготовка системи кадрів сучасної спеціальної освіти до роботи в умовах інклюзії характеризується яскраво вираженою потребою в стрімкому оновленні системи знань, умінь та навичок, необхідних для ефективної діяльності майбутнього фахівця; індивідуалізації освітнього процесу, підвищенні рівня мотивації здобувачів вищої освіти до самостійного опанування методологічного арсеналу; створення умов для всебічного розвитку потенціалу корекційних педагогів, зокрема вчителів-логопедів, у період входження в професійну діяльність.

Інклюзія в суспільних відносинах та інклюзія в освітньому процесі на сьогодні є провідною ідеологічною тенденцією у ставленні суспільства

до людей із особливими освітніми потребами. Водночас системне занурення в проблему інклюзивного навчання зумовлює потребу у формуванні кадрової системи й створенні розвивального середовища інклюзивного навчання, що передбачає дотримання важливих умов реалізації самої інклюзії.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зростання інтересу до спільного навчання дітей із різними потребами в єдиному освітньому середовищі зумовлене реформуванням системи освіти України. У Конвенції ООН про права дитини [3] проголошено право на освіту на підставі рівних можливостей, що дає можливість залучати дітей із особливими освітніми потребами до загальноосвітнього простору Нової української школи. Сучасний освітній простір спрямовується на вдосконалення професійного відбору та підготовки фахівців напряму спеціальної освіти. Такі фахівці здатні творчо реалізовувати нові технології навчання, можуть виховати гармонійно розвинену особистість та досягти високих результатів у своїй професійній діяльності. Своєрідність професійної підготовки фахівців, що працюють в умовах інклюзивного освітнього простору, висвітлювали у своїх дисертаційних дослідженнях із корекційної педагогіки такі вчені: М. Берегова [1], І. Демченко [2], І. Луценко, І. Малишевська [5], О. Мартинчук [6], Л. Черніченко [10], С. Чупахіна [11], Д. Супрун [12] тощо.

Мета статті полягає у висвітленні шляхів формування професійної готовності вчителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Виклад основного матеріалу. У нормативно-правових документах, зокрема у статті 1 пункту 12 Закону України «Про освіту» [9], зазначено, що інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та залучення до освітнього процесу всіх його учасників.

Із метою реалізації державної політики щодо забезпечення права дітей із особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти, інтеграції їх

у суспільство 2010 р. було затверджено Концепцію розвитку інклюзивного навчання» [8]. Згідно із Концепцією, інклюзивне навчання – це «комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом спеціально організованого процесу навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [8]. Визначення оптимальних шляхів і засобів упровадження інклюзивного навчання ґрунтується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Одним із головних завдань Концепції розвитку інклюзивної освіти є удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання.

У межах дослідження виокремлено дві головні умови успішної реалізації права на освіту осіб із особливими освітніми потребами.

Перша умова успішної реалізації права на освіту осіб із особливими освітніми потребами – це розробка ефективної системи інклюзивного навчання, що передбачає організаційно-методичні аспекти створення інклюзивного середовища, пристосованого до потреб дітей. Це забезпечить необхідний для них рівень підтримки в процесі спільного навчання. Також необхідний підбір необхідного навчально-методичного забезпечення, дидактичних матеріалів та інших ресурсів.

Другою умовою успішної реалізації права на освіту осіб із особливими освітніми потребами є модернізація системи професійної підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, здатних демонструвати на практиці власні інтелектуальні, професійні та особистісні здібності, що забезпечують реалізацію роботи інноваційного освітнього простору та його елементів.

Змістовий аспект професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальної та інклюзивної освіти передбачає нормативну частину, визначену

державними стандартами вищої освіти, та варіативну, що визначається закладом вищої освіти та спрямовується на внутрішню диверсифікацію як на стратегію підвищення ефективності діяльності освітніх закладів.

У своєму дослідженні Л. Черніченко зазначає, що «значні позитивні зміни в системі освіти України вимагають переосмислення ролі майбутнього логопеда в новому столітті. Щоб відповідати вимогам часу, фахівець повинен не тільки мати базові знання та вміння, а й володіти інноваційними технологіями, бути здатним до інноваційної діяльності» [13, с. 29].

Структурними компонентами професійної компетентності вчителя-логопеда, на думку Л. Стахової, є дві групи показників педагогічної діяльності:

- особистісні якості, що розкривають систему морально-ціннісних орієнтирів, стиль діяльності фахівця;
- професійні якості, що складаються з компонентів теоретичної (змістовний компонент) та процесуальної готовності [11, с. 344].

Зауважимо, що професійна діяльність учителя – це «поліструктурна система, що включає підсистему цілей і цінностей людини. У цій системі реалізуються різні види професійно-педагогічної діяльності та формуються здібності суб'єкта діяльності до побудови професійної кар'єри» [15, с. 223].

Особистісно-моральні компоненти особистості вчителя-логопеда визначаємо як: комунікативні та організаційні здібності (здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність, розвиток навичок розв'язання конфліктних ситуацій), професійно-особистісні якості вчителя-логопеда (відповідальність, урівноваженість, витримка, гуманність, доброзичливість, ініціативність, людяність, співчутливість, тактовність, терпимість, чесність, оптимістичність та моральність як внутрішня, духовна якість людини (здатність творити добро не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості та добровільності; це певні моральні почуття, сенсожиттєві орієнтації (ідеали,

традиції, норми, категорії, принципи, заповіді, канони, кодекси тощо), моральні переконання, моральні стосунки).

Як зазначають А. Харківська, Н. Хміль, К. Дмитренко, О. Капустіна та О. Дзюба: «Педагогічна освіта – це інтегративна, відкрита, розвиваюча система, що включає мережу навчальних закладів педагогічного профілю, різноманітність послідовних освітніх програм, що відрізняються за своєю спрямованістю та рівнем, побудованих на основі державних стандартів освіти, та органи управління» [15, с. 228].

Погоджуючись із поглядами науковців щодо інноваційних технологій навчання, що висвітлюють характеристику дій викладача, стиль його роботи під час їх застосування, акцентуємо увагу на діяльності вчителя-логопеда в розвивальному інклюзивному середовищі.

1. Навчання повинно враховувати весь інтелектуальний потенціал людини. Отже, у контексті цього дослідження наголошуємо, що педагог-логопед, працюючи в розвивальному середовищі інклюзивного закладу має не лише навчитися думати самостійно, а й організувати розумову діяльність дітей із порушеннями розвитку.

2. Навчання, що ґрунтується лише або переважно на передачі інформації, має бути заміненим навчанням нового в ігровій діяльності. Змінюється статус педагога, який замість передавача інформації стає організатором освітньо-ігрового процесу.

3. Змінюється зміст освіти: інформація про діяльність, що не передбачає систематичну практичну реалізацію діяльності, замінюється діяльністю, що ґрунтується на інформації. Педагог-логопед, який не має власного практичного професійного досвіду, навряд чи зможе якісно організувати навчання нової діяльності.

4. Змінюються форми взаємодії педагога й тих, хто навчається, а також взаємонавчання. Упроваджуються форми активного, інноваційного навчання: ігри, аналіз конкретних ситуацій, розігрування ролей, взаємооцінка, взаємоконтроль, самооцінка й самоконтроль.

5. Зміна цілей, змісту й форм навчання має суттєвий вплив на характер спілкування педагога та дитини, на атмосферу їх взаємодії. Партнерство, рівність особистостей у виборі, вчинках, відповідальності, позитивний емоційний фон – усе це стає перманентною домінантою відносин.

Підготовка до роботи майбутніх учителів-логопедів має ґрунтуватися на розумінні постулату, що мотивація до діяльності, зокрема освітньо-корекційної, виникає у дітей, якщо враховуються такі умови: цікавим є те, чого мене навчають; цікавим є той, хто мене навчає; цікаво, як мене навчають.

Проекційні формувальні етапи дидактичної моделі мають спиратися на діагностичні зрізи рівнів готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору, сформованості професійних умінь і навичок реалізації поставлених завдань, що залежать від психолого-педагогічних і організаційних умов здійснення комплексної командної взаємодії, емоційного стану учасників, поєднання стандартизованих та інноваційних методів і прийомів, їх змістової насиченості.

Завданнями формувального етапу експерименту були: визначення ефективних психолого-педагогічних умов підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору, проектування емпіричної формувальної дидактичної моделі, прикінцевий моніторинг результатів упровадження моделі.

У таблиці 1 представлено експериментальну дидактичну модель професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Експериментальна дидактична модель професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору

Критерії та показники готовності майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору

Гностично-деонтологічна готовність: - наявність ґрунтовних теоретико-технологічних знань; - інноваційність технологічних знань; - технологічна толерантність.	Інклюзація освітнього процесу: - повнота знань про інклюзивне навчання; - готовність до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору; - сформованість умінь і навичок командної взаємодії.	Мотиваційно-емоційна готовність: - наполегливість у здобутті професійно-технологічних знань про роботу в умовах розвивального інклюзивного простору; - цілеспрямованість діяльності; - емоційна стабільність.
---	---	---

Педагогічні умови

↓	↓	↓
Опанування теоретичних основ організації інклюзивного простору, практичний розвиток навичок роботи в ньому, оволодіння професійно-орієнтованим інструментарієм забезпечення успішної роботи в створеному просторі.	Вивчення та використання перспективного педагогічного досвіду організації освітньо-корекційного процесу в умовах розвивального інклюзивного простору.	Формування дидактико-технологічної бази для впровадження перспективних технологічних напрацювань, обмін досвідом роботи в розвивальному інклюзивному просторі.

Етапи підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах інклюзивного простору

↓	↓	↓
Пропедевтичний етап – позитивна мотивація до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору, систематизація та поглиблення наявних знань, умінь, навичок майбутніх вчителів-логопедів.	Теоретико-операційний етап – формування основного комплексу знань, умінь, навичок роботи в умовах розвивального інклюзивного простору як інструменту професійної діяльності, створення дидактичних ресурсів, подання перспективних напрацювань у глобальних та локальних інформаційних мережах	Продуктивний етап – узагальнення набутих знань, умінь, навичок, досвіду навчання, створення власної колекції навчально-дидактичних матеріалів, демонстрація прийомів роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Очікуваний результат: сформованість знань, умінь та навичок щодо роботи в умовах розвивального інклюзивного простору

Дидактичну модель (від лат. *modulus* – норма) визначаємо як спрощену схему формувальної методики з дидактичним насиченням формувального процесу, що створюється в процесі емпіричного моделювання й апробації – специфічного способу відтворення пізнання, коли об’єкт дослідження відображається в цілісній формувальній системі – моделі. Моделювання є перспективним методом дослідження, що активно застосовується у педагогічній теорії та практиці.

Представлена дидактична модель є цілісним, відкритим, динамічним дидактичним утворенням, що дозволяє здійснити цілеспрямований процес професійної підготовки до формування в майбутніх вчителів-логопедів умінь

і навичок роботи в умовах розвивального інклюзивного простору, визначити шляхи реалізації мети й завдань дослідження згідно з кінцевим результатом.

Принципи системного, діяльнісного, компетентнісного, практико-орієнтованого підходу є теоретичною та емпіричною основою дослідження формування професійної готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Умовами підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору визначено: оволодіння дидактикою роботи в умовах інклюзивного простору, вивчення перспективного досвіду створення розвивального інклюзивного простору, опанування професійно-орієнтованого навчального інструментарію та дидактичного забезпечення розвивального інклюзивного простору; створення картотеки досвіду організації розвивального інклюзивного простору; устаткування інформаційної бази з упровадження перспективних напрацювань; урізноманітнення дидактичних форм, методів, прийомів тощо.

Під час розробки дидактичної моделі було досліджено й ураховано спеціальні умови забезпечення комфортного освітньо-корекційного процесу для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами відповідно до спеціальних освітніх стандартів та програм закладів загальної середньої освіти, що регламентують можливість здобуття освіти в інклюзивних класах, проведення підсумкової атестації для учнів із особливими освітніми потребами.

Модель підготовки майбутніх логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору має пропедевтичний, теоретико-операційний, продуктивний етапи. На кожному етапі конкретизовано мету, визначено зміст, методи, прийоми, організаційні форми, засоби.

Мета пропедевтичного етапу – формування емоційно-позитивної мотивації майбутнього вчителя-логопеда до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору; систематизація, формування або вдосконалення набутих умінь і навичок у межах організації розвивального інклюзивного

простору. Провідними організаційними формами були: заохочувально-мотиваційні заходи (студентські конкурси, виставки творчих робіт); індивідуальні консультації; тематичні лекції в межах теоретичних освітніх блоків; анкетування, первинне діагностування для визначення стану освіченості майбутніх учителів-логопедів в аспекті проблем організації професійної діяльності в розвивальному інклюзивному просторі; розробку проєктів; проведення брейнштурмів.

Визначено оптимальні умови реалізації освітнього потенціалу щодо підготовки здобувачів вищої освіти до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору. Педагогічні умови трактуємо як сукупність необхідних та оптимальних заходів, що забезпечують створення найбільш сприятливого середовища для ефективної реалізації дидактичної моделі формування професійної готовності вчителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

На пропедевтичному етапі відбувається формування ціннісних орієнтацій та мотивів професійної діяльності в середовищі інклюзивного навчання. На цьому етапі розробки моделі забезпечується створення умов, що можуть стимулювати мотивацію до професійної діяльності, позитивне ставлення до майбутньої професії, а також формування стійкого інтересу до теоретичних проблем, наукових досліджень та безпосередньої практики в середовищі розвивального інклюзивного простору.

Пропедевтичний етап передбачав використання методів, прийомів підвищення рівня мотивації майбутніх учителів-логопедів до професійного самовдосконалення впродовж навчання та подальшої роботи за фахом.

На зазначеному етапі провідними методами були: пізнавальні, наочно-інформаційні (демонстрація відеороликів, вправи з емоційної саморегуляції, психогімнастика, бесіди, зустрічі з командою супроводу дитини в інклюзивному середовищі, батьками дітей із особливими освітніми потребами). Студентоцентричний підхід забезпечив ефективність координації співпраці викладача та здобувачів вищої освіти з погляду єдності

й водночас варіативності корекційних і виховних впливів, а також взаємодії з дитиною та її родиною, розвиток дидактико-технологічної компетенції у майбутніх учителів-логопедів. Проілюструємо вищезазначене прикладами.

На пропедевтичному етапі виокремлено та застосовано брейншторм як ефективний метод активізації колективної творчої діяльності. У процесі брейншторму учасники групи генерували власні ідеї, а обраний ведучий (лідер) фіксував їх для подальшого обговорення. Під час застосування цього методу відбувалося обговорення, систематизація, вибір раціональних шляхів із-поміж представленої низки ідей. Розподіл за часом презентації гіпотез, їх оцінка з боку інших учасників суттєво зменшувала страх критики та гальмівні процеси творчого мислення, стимулювала творчість. Брейншторм виявився ефективним під час колективного пошуку рішення в групі, що нараховувала не більше, ніж 15 учасників. Кожен мав можливість запропонувати одну ідею в напрямку розв'язання проблеми. Наприкінці учасники здійснювали аналіз зібраних відомостей. Експериментатор реєстрував усі оцінювальні судження й оголошував перехід до дебатів.

У процесі обговорення одні ідеї не враховувалися, інші – об'єднуються, що врешті-решт дозволяло прийняти рішення, що задовольняло всіх учасників.

Протягом першого етапу впроваджено навчальні вправи «Австралійський дощ», «Веселий фотограф», ділові ігри «Педагогічний футбол», «Креативне коло» тощо, індивідуальні консультації, відвідування занять учителів в інклюзивному класі, взаємовідвідування занять, аналіз переглядів тощо.

Серед стимулювальних і змістових розробок упроваджено вправу «Різноманітність та інклюзія», головною метою якої стали діалогі-міркування на тему того, як акцентувати увагу на особистості дитини, як позбутися небажаних стереотипів сприйняття дитини з особливими освітніми проблемами, як забезпечити умови для творчої та особистісної реалізації

дитини в інклюзивному середовищі. Формою найбільш інформативної взаємодії був метод складання творчих портретів педагогів-практиків.

Мета теоретико-операційного етапу – здобуття майбутніми вчителями-логопедами дидактичних знань щодо технокомплексу, розвиток умінь і навичок роботи в умовах розвивального інклюзивного простору як інструменту освітньо-корекційної, освітньо-розвиткової, освітньо-виховної діяльності, розробки методичних ресурсів.

Теоретико-операційний етап моделі передбачав виконання таких завдань у межах формування професійної готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору: узагальнення змістових знань щодо теорії, методології, нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти; розвиток практичних умінь і навичок організаційно-професійної діяльності в умовах розвивального інклюзивного простору; рефлексивна діяльність і проектування індивідуальної траєкторії особистісного професійного розвитку та самоосвіти в середовищі інклюзії.

На цьому етапі формувалася система теоретичних знань, методичних умінь і навичок проектування розвивального інклюзивного простору, реалізації інклюзивного логопедичного втручання.

На другому, теоретико-операційному, етапі основними організаційними формами було обрано: тематичний блок лекцій на тему організації розвивального інклюзивного простору в закладах освіти; круглі столи; заходи просвітницького характеру щодо нозологічної варіативності контингенту дітей та інклюзивних класів; тренінговий комплекс щодо проблем стресостійкості майбутнього фахівця та профілактики емоційного вигорання; творчі майстер-класи здобувачів вищої освіти й штатних працівників; тематичні презентації планів логопедичних занять із дітьми і консультацій для батьків дітей із особливими освітніми потребами; самостійна робота з аналізу зарубіжного досвіду інклюзації освітнього простору в закладах освіти; семінари (ділові ігри) на тему «Педагогічні

інновації в системі інклюзивного простору»; педагогічні інтерв'ю; розробка конспектів логопедичних занять із дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку різних нозологічних груп; спостереження за діяльністю фахівців інклюзивних закладів освіти та інклюзивно-ресурсних центрів; створення тематичного джерельного банкінгу; аналіз педагогічних ситуацій.

Під час виконання тематичних ситуативних завдань професійної спрямованості здобувачам вищої освіти не пропонувалися готові рішення та способи дій, а відбувалося стимулювання до активної мисленнєвої діяльності з метою самовизначення майбутніх учителів-логопедів та евристичного пошуку шляхів виконання завдань.

У процесі аналізу професійних ситуацій у здобувачів вищої освіти формувалися не лише уявлення про можливі ситуативні нашіарування в практичній діяльності, а й аналітичні вміння й навички, уміння знаходити логічні правильні професійні рішення.

Сприятливим виявилось проведення круглих столів, основу яких становив принцип групового обговорення проблеми. Головною метою було забезпечення майбутніх вчителів-логопедів можливістю практичного застосування теоретичних знань в умовах, що моделюють майбутню професійну траєкторію, є сприятливими для виявлення вільного володіння науковою термінологією, точності використання наукових визначень понять, процесів, систем тощо.

Водночас майбутні вчителі-логопеди мали можливість навчатися виконувати роль відповідачів та опонентів, застосовуючи вміння порушення та розв'язання теоретичних галузевих проблем і виконання завдань, демонструвати власний рівень теоретичної підготовки. Представимо відповідні приклади.

На цьому етапі відбулася організація та проведення тематичного лекторію «Робота в умовах розвивального інклюзивного простору», призначеного для професійної підготовки майбутніх учителів-логопедів. Програма передбачала тематичні блоки курсу, зміст тем, перелік літератури.

На вивчення курсу було розраховано 90 годин. Із них: 12 годин – лекційні заняття; 12 годин – семінари; 36 години – лабораторний практикум; 30 годин – самостійна робота. Вивчення курсу завершувалося захистом творчих проєктів.

Зміст курсу було укладено згідно з тематичною орієнтацією дидактичної моделі. Програма курсу містила два блоки.

Перший блок «Організаційно-психологічні та дидактико-педагогічні аспекти формування розвивального інклюзивного простору» спрямований на формування в майбутніх учителів-логопедів комплексу практичних умінь і навичок, необхідних для ефективної роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Було запропоновано такі теми: «Вікові, фізіологічні, психологічні особливості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку різних нозологічних груп»; «Специфіка роботи вчителя-логопеда в розвивальному інклюзивному просторі»; «Санітарно-гігієнічні та методичні вимоги до оснащення кабінету логопеда, ресурсних кімнат»; «Особливості вікових груп дітей з ООП».

Другий блок мав назву «Дидактичні основи підготовки вчителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору. Тематичне планування вчителя-логопеда». Тематика була відповідною: «Дидактична система впровадження корекційно-розвивального навчання». Змістова і практична реалізація відбувалася під час проведення семінарів і занять лабораторного практикуму.

У третьому блоці «Практична діяльність учителя-логопеда: особливості командної взаємодії в інклюзивному просторі» було висвітлено шляхи продуктивної комунікації з адміністрацією, педагогічним колективом, дітьми та батьками в системі інклюзивної освіти.

Було застосовано інтерактивні методи навчання з використанням комплексу технічних засобів, комп'ютерної техніки; методи командної взаємодії: взаємонавчання, дискусії, метод експертизи авторських проєктів,

дослідницькі ігри, ситуативні завдання; лекції-презентації, електронні лекції, педагогічні експромти з використанням різних програмних продуктів, проблемно-пошукові методи навчання з використанням мережі «Інтернет», тестування, що були впроваджені на другому етапі формувального експерименту.

Задля ефективної взаємодії з родиною дитини з особливими освітніми потребами, майбутні вчителі-логопеди передусім мали навчитися надавати батькам повну інформацію про особливості мовленнєвого розвитку дитини, перспективи мовленнєвого розвитку й логопедичної корекції, допомагати батькам об'єктивно оцінювати можливості та здатності дитини, формувати правильну виховну траєкторію дитини з особливими освітніми потребами.

Слід зазначити, що від правильного розуміння батьками завдань освітніх, корекційних та виховних завдань, обізнаності з методичними прийомами залежить організація розвивальних занять удома. Протягом другого етапу здобувачі вищої освіти представили формульні рекомендації для батьків. Зазначимо нижче найбільш важливі.

1. Медична діагностика анатомічної будови мовленнєвого апарату дитини (виправлення прикусу, перевірка органів слуху, зору, стану ротової, носоглоткової порожнини тощо).

3. Охоронний мовленнєвий режим та профілактика захворювань голосового апарату дитини.

4. Використання мовленнєвого матеріалу згідно з віковими та фізіологічними можливостями дитини. (Недоцільно вживати й повторювати незрозумілі слова, заучувати важкі за формою, змістом та обсягом вірші, художні твори, призначені для дітей старшого віку).

5. Створення позитивної атмосфери спілкування з батьками, рідними, однолітками, що дозволяє збагачувати словниковий запас, розвивати вміння й навички діалогічного та монологічного мовлення. (Батьки мають знати, що опанування дитиною системи рідної мови перебуває в тісному взаємозв'язку з її розумовим та психічним розвитком. Розширюючи обсяг

уявлень дитини про навколишній світ, предмети та явища, спілкуючись із нею, батьки сприяють опануванню рідної мови).

6. Розвиток дрібної моторики: допомога дитині в домашніх справах, нарізанні паперу, ліпленні, намотуванні ниток на клубок, у процесі опанування олівця та ручки, конструктивних ігор, роботи з мозаїкою, самообслуговування.

7. Забезпечення психологічного комфорту дитини в сім'ї.

Майбутні вчителі-логопеди потягом другого етапу уклали навчально-методичні комплекти з презентаціями до логопедичних занять, уроків, розвивальними диференційованими індивідуальними завданнями, конспекти занять, консультації для батьків тощо.

Наприкінці продуктивного етапу здобувачі вищої освіти презентували творчі тематичні комплексні проєкти з обов'язковими структурними компонентами: цикл індивідуальних логопедичних занять із рівнями допомоги дитині; схему аналізу логопедичного заняття; інтернет-ресурси до занять (електронні енциклопедії, збірки казок, розвивальних ігор, логопедичних тренажерів, аудіо- й відеоматеріали, відео занять, вправ з артикуляційної гімнастики тощо; презентації на тему досвіду інклюзивного навчання країн Європи та світу; банкінг дидактичних матеріалів для логопедичної взаємодії з дітьми різних нозологічних груп.

На продуктивному етапі відбувалося: узагальнення набутих знань, умінь, навичок, досвіду діяльності в умовах розвивального інклюзивного простору, збирання та створення власної колекції освітньо-методичних матеріалів, демонстрація прийомів технологічної роботи в розвивальному інклюзивному середовищі (ведення бібліографічного каталогу, вебкаталогу педагогічних ігрових сайтів і порталів, проведення науково-практичних конференцій, семінарів-практикумів тощо).

Продуктивний етап передбачав розвиток професійної компетентності, що реалізується в межах практичної підготовки на закріплених базах практики в групах, класах із інклюзивним навчанням (заклади дошкільної

освіти, заклади загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсні центри). Майбутні вчителі-логопеди демонстрували вміння приймати рішення не лише в стандартних ситуаціях професійної діяльності, а й в умовах, які потребували нетипових рішень, що визначає більш високий ступінь самостійності та відповідальності.

Відбувалося формування професійно значущих особистісних якостей, зокрема емпатії, відповідальності та рефлексії, що простежувалися під час підготовки майбутніми педагогами творчих проєктів, пов'язаних із аналізом власної передпрофесійної діяльності.

Основними формами роботи були: самостійна робота здобувачів вищої освіти; тьюторська діяльність; розробка комплектів корекційних завдань за змістом програм; проведення корекційно-розвивальних занять із самоаналізом; відвідування конференцій, майстер-класів, вебінарів, семінарів, гостьових лекцій тощо.

Захист комплексних творчих проєктів проводився в межах конкурсу дидактико-практичних доробків, що містив елементи змагання та рекламної презентації практичних здобутків. Проведення таких заходів дозволяє визначити рівень психологічної, мотиваційної та теоретико-практичної готовності майбутніх учителів-логопедів до майбутньої професійної діяльності в умовах розвивального інклюзивного середовища.

Як зазначили А. Харківська та Г. Пономарьова, проблема включення дітей з особливими освітніми потребами в звичайні заклади освіти зумовлене низкою чинників: «наявністю відхилень у розвитку, що ускладнює їхню повноцінну життєдіяльність; недостатньою досконалістю системи соціальних взаємовідносин, через яку діти страждають від дискримінації, жорстокості та несприйняття; дезадаптацією в традиційних освітніх середовищах тощо» [8, с. 157–158].

У зв'язку з упровадженням у систему загальної середньої освіти інклюзивної практики спостерігається зростання вимог до професійної компетентності вчителя-логопеда. Це стосується всіх напрямів діяльності:

диференціальної логопедичної діагностики, диференційованої логокорекції, розробки індивідуально орієнтованих програм корекційної логопедичної взаємодії, підбору та розробки методів і прийомів логопедичного впливу, роботи з батьками дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, проведення заходів щодо профілактики.

У цьому контексті Н. Савінова зазначає, що метою діяльності майбутнього вчителя-логопеда під час роботи в розвивальному інклюзивному просторі є забезпечення умов, що сприяють корекції порушень мовленнєвого розвитку, розвитку усного та писемного мовлення, формування комунікативних умінь і навичок у дітей із особливими освітніми потребами [10].

Формування професійної готовності передбачає декілька основних напрямів формувальної професійної діяльності щодо підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Підготовка до логодіагностичної діяльності означає формування вмінь і навичок визначати особливості мовленнєвого розвитку, здійснювати диференціальну діагностику схожих станів на основі етіопатогенезу мовленнєвої діяльності тощо.

Корекційно-розвивальний напрям передусім передбачає розробку логопедичної програми та індивідуальної корекційної траєкторії для дитини з порушеннями мовленнєвої діяльності; практичну реалізацію індивідуальних логопедичних корекційно-розвивальних програм із урахуванням віку дитини, структури порушення; розробку організаційних дидактичних кейсів диференційованої логопедичної корекції тощо.

Організаційно-методичний напрям роботи вчителя-логопеда враховує добір та систематизацію методичного забезпечення індивідуально орієнтованих корекційно-розвивальних логопедичних програм, розробку адаптивної освітньої програми для дітей із особливими освітніми потребами, підбір дидактичних засобів, ведення документації тощо.

Консультативно-просвітницький напрям передбачає групове та індивідуальне консультування сім'ї щодо проблем мовленнєвого розвитку, формування комунікативної компетентності дітей, наукового банкінгу психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами її батьків, консультування учасників командного супроводу інклюзивного навчання дитини тощо. Профілактична робота передбачає проведення заходів щодо своєчасного відвернення можливих вторинних порушень у дитини з особливими освітніми потребами, забезпечення умов для їх повноцінного мовленнєвого та комунікативного розвитку.

Успішна інклюзивна практика можлива, якщо власне інклюзія стає ціннісним діяльнісним орієнтиром для педагога. Лише за такої умови в того, хто навчає, й у того, хто навчається, формуються ціннісні цілі й ціннісні засоби, що дозволяють стати педагогу-професіоналу й дитині з особливими освітніми потребами соціально активними, дієвими суспільними особистостями з уміннями орієнтуватися в соціумі, незважаючи на якісну й ціннісну його неоднорідність.

Висновок. У процесі професійної діяльності під час створення розвивального інклюзивного простору виникають труднощі організаційного й методичного характеру, що актуалізує необхідність спеціальної професійної підготовки. Отже, педагогічними умовами підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в умовах розвивального інклюзивного простору визначено: оволодіння дидактикою роботи в умовах інклюзивного простору, вивчення перспективного досвіду створення розвивального інклюзивного простору, опанування професійно орієнтованого навчального інструментарію та дидактичного забезпечення розвивального інклюзивного простору; створення картотеки досвіду організації розвивального інклюзивного простору; устаткування інформаційної бази з упровадження перспективних напрацювань; урізноманітнення дидактичних форм тощо. Потребує подальших досліджень формувальний практичний банкінг професійних

умінь і навичок майбутнього вчителя-логопеда роботи в умовах розвивального інклюзивного простору.

Перелік використаних джерел:

1. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2019. 235 с.

2. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 ; 13.00.03. Умань, 2016. 45 с.

3. Конвенція про права дитини : Конвенція від 20 листоп. 1989 р. № 995_021. URL: <https://goo.su/WjyhuJO> (дата звернення: 14.10.2023).

4. Концепція нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с. URL: <https://goo.su/1vLm9Fd> (дата звернення: 14.10.2023).

5. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2018. 32 с.

6. Мартинчук О. В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2019. 45 с.

7. Пономарьова Г.Ф., Харківська А.А. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в центрах денного перебування. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Сер. Соціальна робота.* 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10>.

8. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ М-ва освіти і науки України від 1 жовт. 2010 р. № 912. URI: <https://goo.su/8DRIV> (дата звернення: 10.10.2023).

9. Про освіту : Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII.
URL: <https://goo.su/4nQyu> (дата звернення: 14.10.2023).

10. Савінова Н. В. Актуальні проблеми формування професійної компетентності вчителів-логопедів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 2. С. 162–169.

11. Стахова Л. Л. Розвиток професійної компетентності учителя-логопеда закладу дошкільної освіти як умова ефективної організації корекційно-розвивального процесу. *Актуальні питання корекційної освіти. Сер. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 10. С. 341–351.

12. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2018. 658 с.

13. Черніченко Л. А. Підготовка майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти : дис. ... д-ра філос. : 011 «Освітні, педагогічні науки». Умань, 2020. 330 с.

14. Чупахіна С. В. Формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій (ІТ) в інклюзивному навчанні учнів з особливими освітніми потребами : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2021. 500 с.

15. Kharkivska A., Khmil N., Dmytrenko K., Kapustina O., Dziuba O. Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis*. Rio de Janeiro (Brasil). 2023. V. 15(3). P. 218–232. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602>.

References:

1. Berehova, M. I. (2019). Dydaktyko-praktychna pidhotovka maibutnikh korektsiinykh pedahohiv do roboty v umovakh inkliuzyvnoho osvitnoho prostoru [Didactic and practical training of future correctional teachers to work in the

conditions of an inclusive educational space]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 235 [in Ukrainian].

2. Demchenko, I. I. (2016). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoi osvity [Theoretical and methodical principles of preparing future primary school teachers for professional activities in the conditions of inclusive education]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Uman, 45 [in Ukrainian].

3. Konventsiiia pro prava dytyny [The Convention on the Rights of the Child]: Konventsiiia vid 20 lystop. 1989 r. № 995_021. Retrieved from <https://goo.su/WjyhuJO> [in Ukrainian].

4. Kontseptsiiia novoi ukrainskoi shkoly. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [The concept of a new Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform. Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2016). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy – Ministry of Education and Science of Ukraine*, 40. Retrieved from URL: <https://goo.su/1vLm9Fd> [in Ukrainian].

5. Malyshevska, I. A. (2018). Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky fakhivtsiv psykholoho-pedahohichnoho profiliiu do roboty v umovakh inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyscha [Theoretical and methodological foundations of training of psychological and pedagogical specialists to work in an inclusive educational environment]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 32 [in Ukrainian].

6. Martynchuk, O. V. (2019) Teoriia ta praktyka pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inkliuzyvnomu osvitnomu seredovyschi [Theory and practice of training specialists in special education for professional activities in an inclusive educational environment]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 45 [in Ukrainian].

7. Ponomarova, H.F. & Kharkivska, A.A. (2023) Sotsialno-pedahohichniy suprovid ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v tsentrakh dennoho perebuvannia [Social and pedagogical support of children with special educational

needs in day care centers]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Ser. Sotsialna robota – Scientific journal of Khortytsia National Academy. Series Social work*, 8. Retrieved from <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-10> [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkliuzyvnoho navchannia [On the approval of the Concept of development of inclusive education] : nakaz M-va osvity i nauky Ukrainy vid 1 zhovt. 2010 r. № 912. Retrieved from <https://goo.su/8DRIV> [in Ukrainian].

9. Pro osvitu : Zakon Ukrainy [About education: Law of Ukraine] vid 5 ver. 2017 r. № 2145-VIII. Retrieved from <https://goo.su/4nQyu> [in Ukrainian].

10. Savinova, N. V. (2014) Aktualni problemy formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchyteliv-lohopediv [Actual problems of formation of professional competence of speech therapist teachers]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 2, 162–169 [in Ukrainian].

11. Stakhova, L. L. (2018) Rozvytok profesiinoi kompetentnosti uchytelia-lohopedy zakladu doshkilnoi osvity yak umova efektyvnoi orhanizatsii korektsiino-rozvyvalnoho protsesu [The development of the professional competence of a speech therapist of a preschool education institution as a condition for the effective organization of the correctional and developmental process]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Ser. Pedagogichni nauky – Actual issues of corrective education. Ser. Pedagogical sciences*, 10, 341–351 [in Ukrainian].

12. Suprun, D. M. (2018) Teoriia ta praktyka profesiinoi pidhotovky psykholohiv v haluzi spetsialnoi osvity [Theory and practice of professional training of psychologists in the field of special education]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 658 [in Ukrainian].

13. Chernichenko, L. A. (2020) Pidhotovka maibutnikh lohopediv do innovatsiinoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoi doshkilnoi osvity [Preparation of future speech therapists for innovative activities in the conditions of inclusive preschool education]. *Doctor's thesis*. Uman, 330 [in Ukrainian].

14. Chupakhina, S. V. (2021) Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii (IT) v inkluzyvnomu navchanni uchniv z osoblyvymy osvitynymi potrebamy [Formation of readiness of future teachers for the use of information technology (IT) in inclusive education of students with special educational needs]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 500 [in Ukrainian].

15. Kharkivska, A., Khmil, N., Dmytrenko, K., Kapustina, O., & Dziuba, O. (2023). Methodological principles of pedagogical education in the context of finding and substantiating directions for quality renewal of content and process. *Synesis*, 15(3), 218–232. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/2602> [in English].

УДК: 378.091.21:785(045)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО ДО ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Смородська М., Смородський В., Цуранова О.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-28

У статті досліджується актуальна для сучасної музично-педагогічної науки проблема формування готовності студентів педагогічних ЗВО до інструментально-виконавської діяльності. Автор зазначає, що ця проблема є особливо важливою для теорії та практики навчання гри на інструменті, оскільки гра перед аудиторією відбувається не лише в напруженому емоціогенному середовищі, а й у режимі постійної активності, що зумовлює небезпеку виникнення невинуватих втрат художньо-образного змісту творів. Із метою уникнення наукових розбіжностей щодо тлумачення основного поняття запропоновано його авторське визначення: це керований процес, що передбачає позитивне ставлення до професії, інтерес до неї; сформованість знань та уявлень про особливості й умови професійної діяльності, опанування системних теоретичних знань, способів і прийомів її реалізації; наявність художньо-творчих умінь, що необхідні для виконання трудових обов'язків. Готовність студентів-інструменталістів до виконавської діяльності сприяє професійній досконалості, дає можливість молодому педагогу-музиканту ефективно здійснювати професійні обов'язки.

Доведено, що формуванню готовності студентів педагогічних ЗВО до інструментально-виконавської діяльності сприятиме забезпечення таких педагогічних умов: упровадження спецкурсу «Формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності», під час вивчення якого здобувачі вищої освіти мають змогу

здобути знання, розвинути вміння, особистісні якості, що необхідні для професійного виконання музичних творів зокрема та для майбутньої професійної діяльності загалом; стимулювання творчої самостійності майбутніх піаністів в освітньому середовищі ЗВО, що орієнтоване на організацію самостійних творчих показів і концертних виступів із подальшим виконавським та художнім самоаналізом інтерпретації твору.

Ключові слова: готовність, інструментально-виконавська діяльність, здобувачі вищої освіти, фахова підготовка майбутніх піаністів-виконавців, освітньо-виховне середовище ЗВО, педагогічні умови, формування готовності студентів педагогічних ЗВО.

Smorodska M., Smorodskyi V., Tsuranova O. «Formation of readiness of students of pedagogical higher education institutions for instrumental and performing activities».

The article examines the problem of forming the readiness of students of pedagogical higher education institutions for instrumental and performing activities, which is relevant for modern music and pedagogical science. The author notes that this problem is particularly important for the theory and practice of learning to play an instrument, since playing in front of an audience takes place not only in a tense emotional environment, but also in a mode of constant activity, which causes the danger of unjustified losses of the artistic and figurative content of works. In order to avoid scientific disagreements regarding the interpretation of the main concept, its author's definition is proposed: it is a controlled process that involves a positive attitude towards the profession, interest in it; formation of knowledge and ideas about the features and conditions of professional activity, acquisition of systematic theoretical knowledge, methods and techniques of its implementation; the presence of artistic and creative skills necessary for the performance of work duties. The readiness of students-instrumentalists for performing activities contributes to professional excellence, gives the opportunity to a young teacher-musician to effectively perform professional duties.

It has been proven that the formation of the readiness of students of pedagogical higher education institutions for instrumental and performing activities will be facilitated by the provision of the following pedagogical conditions: the implementation of the special course «Forming the readiness of students for instrumental and performing activities», during the study of which students of higher education have the opportunity to acquire knowledge, develop skills, personal qualities, that are necessary for the professional performance of musical works in particular and for future professional activity in general; stimulating the creative independence of future pianists in the educational environment of the IHE, which is focused on the organization of independent creative shows and concert performances with further performing and artistic self-analysis of the interpretation of the work.

Keywords: readiness, instrumental and performing activities, higher education seekers, professional training of future pianists-performers, educational and educational environment of higher educational institutions, pedagogical conditions, formation of readiness of students of pedagogical higher education institutions.

Актуальність дослідження. Сучасна парадигма фахової підготовки музикантів-інструменталістів ставить висуває до системи вищої освіти складні завдання, що потребують нових технологій їх розв'язання, якіснішої підготовки фахівців, зокрема виконавців-піаністів, виховання нової генерації музикантів ХХІ століття з високим рівнем освіченості та культури, здатних не лише до творчої професійної самореалізації, а й спроможних залучити молоде покоління до глибокого пізнання, осмислення й художньої взаємодії з

музичним мистецтвом. Особливої актуальності в цьому контексті набуває фахова готовність майбутнього виконавця як зберігача й продовжувача традицій, суб'єкта збагачення духовності та цінностей інструментального мистецтва, діяльність якого спрямована на самореалізацію творчого потенціалу особистості, визначення основних принципів і пріоритетів професійної позиції та презентування слухачам різних музичних творів тощо.

Зпущаємо, що «одним із ключових аспектів академічної програми є вивчення музичних інструментів. Здобувачі освіти мають можливість обирати між різними інструментами, такими як фортепіано, скрипка, віолончель та іншими. Це допомагає розвивати їхні музичні навички й розуміння музичної теорії» [15, с. 482].

Проблема формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності особливо значуща для теорії та практики навчання гри на інструменті, оскільки гра перед слухачами відбувається не тільки в емоційних умовах, а й у режимі безперервної діяльності, що зумовлює небезпеку виникнення невиправданих втрат художньо-образного змісту творів.

У процесі розвитку виконавської діяльності формується певна система інструментальної підготовки музикантів у педагогічних закладах вищої освіти, що відрізняється від підготовки учителів музики загальноосвітньої школи. Це зумовлено різними цілями та завданнями майбутньої практичної діяльності фахівців відповідного профілю. Головною метою діяльності піаніста-виконавця є власне виконання творів і найповніше висвітлення перед слухачами їх художнього змісту. Тому одним із пріоритетних напрямків професійної підготовки майбутніх виконавців вважаємо формування їхньої готовності до інструментально-виконавської діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сьогодні категорія готовності активно досліджується у зв'язку зі співвіднесенням її з процесом формування й становлення майбутніх спеціалістів у різних галузях професійної діяльності. У сучасній науці психологічну готовність

досліджують В. Дорохін, С. Равіков, В. Моляко, А. Проскура; мотиваційну – Е. Томас; морально-психологічну – Л. Кондрашова, С. Ніколаєнко, Г. Штельмах; професійну – Д. Мазоха; моральну – Є. Шевчук; професійно-педагогічну – С. Корищенко; і загалом готовність – В. Бондар, А. Капська, І. Пастир, О. Ярошенко тощо.

Існують різні погляди на музично-виконавську діяльність залежно від мети аналізу: як на аспект музично-педагогічної діяльності (Ю. Бай, М. Давидов, І. Єргієв, А. Черноіваненко, Д. Юник тощо); як на джерело актуалізації особистісно-творчих досягнень здобувачів вищої освіти (Т. Кремешна тощо); як на фактор особистісно-професійного становлення майбутніх учителів музики, розвитку в них творчих здібностей, лідерських якостей (А. Линенко тощо); як на засіб прищеплення здобувачам вищої освіти культурно-художніх цінностей (В. Волкова, В. Дряпіка, Н. Свещинська тощо); як на вид діяльності людини, у процесі якої відбувається звукове втілення авторського нотного тексту (Л. Василенко, Л. Гусейнова, Н. Згурська, В. Крицький, І. Мостова, Г. Ніколаї, О. Щербініна тощо); як на фактор формування соціально й професійно значущих якостей і властивостей особистості (E. Poppel, W. Stroh, L. Welker тощо). Накопичено значний науковий і практичний матеріал, що безпосередньо чи опосередковано відображає також різноманітні аспекти проблеми формування готовності педагога-музиканта до майбутньої професійної діяльності, зокрема інструментально-виконавської.

Нині проблема готовності активно досліджується у зв'язку з вивченням педагогічної діяльності. Так, проблему формування та розвитку готовності здобувачів вищої освіти до певного виду педагогічної діяльності порушують І. Вужина, Н. Волкова, Т. Жаровцева, С. Литвиненко, Г. Троцько, О. Шпак тощо; у контексті формування готовності до особистісного й професійного вдосконалення майбутніх педагогів морально-психологічну готовність досліджує Л. Кондрашова; готовність до професійного саморозвитку – О. Пехота; готовність до інноваційної професійної діяльності вивчали

І. Богданова, І. Гавриш; готовності до саморегуляції педагогічної діяльності присвячені наукові розвідки В. Чайки тощо.

Мета статті полягає в з'ясуванні ролі та значення формування готовності студентів педагогічних ЗВО до інструментально-виконавської діяльності як одного з механізмів їх професійного самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Формування в майбутніх виконавців готовності до інструментально-виконавської діяльності є провідною проблемою сучасної музичної педагогіки вищої школи. Саме у ЗВО в процесі навчання закладаються основи інструментально-виконавської культури та майстерності, що сприяють професійній досконалості та готовності до майбутньої діяльності. Така готовність дає можливість молодому педагогу-музиканту впевнено почувати себе у професійній діяльності, адже «завдяки музичному мистецтву як культурному обр'ю будь-якої країни вивчається історія народу, зображується повноцінна картина його звичаїв, традицій, досвіду і перспектив виховання наступного покоління» [14, с. 791].

У 80–90-х рр. ХХ ст. поняття «готовність» почало активно досліджуватись у вітчизняній психології та педагогіці, що виявило низку проблем теоретичного та прикладного характеру. Водночас готовність вивчається в аспекті різних теоретичних і практичних підходів. Так, учені досліджують психологічну готовність, мотиваційну готовність; професійну, моральну, морально-психологічну; професійно-педагогічну готовність; просто поняття «готовність».

А. Линенко [10] зазначає, що явище готовності стало об'єктом спеціальних досліджень середини ХІХ – початку ХХ ст. Дослідниця виокремлює кілька етапів розвитку цього явища в психолого-педагогічній науці. На першому етапі, у середині ХІХ ст., готовність вивчається у зв'язку з дослідженням психічних процесів людини. У цей період розуміння готовності як установки. На другому етапі, із початку ХХ ст., готовність визначається як феномен стійкості людини відносно зовнішніх і внутрішніх впливів. Це пояснюється тим, що почалися інтенсивні дослідження

нейрофізіологічних механізмів регуляції та саморегуляції поведінки людини. У цьому контексті велике значення мають дослідження психологів США соціальної установки як стану психонервової готовності.

Із 1918 р. американські вчені теоретично обґрунтовували сутність соціальної установки, виявляли основні ознаки, структурні компоненти, а також намагалися вимірювати їх за допомогою технічних засобів. Третій етап пов'язаний із дослідженнями в аспекті діяльності. У цей період явище готовності досліджується у зв'язку з емоційно-вольовим та інтелектуальним потенціалом особистості щодо конкретного виду діяльності. Готовність характеризується як якісний показник саморегуляції на різних рівнях перебігу процесів, що визначають поведінку людини: фізіологічний, психічний, соціальний [13].

У ХХ ст. науковці, насамперед, учені-психологи (В. Томас, Ф. Знанецький, Г. Олпорт, Д. Кац, Г. Сміт тощо) визначали готовність як феномен соціально-ціннісної резистентності людини до зовнішніх і внутрішніх впливів оточення в межах регуляції та саморегуляції поведінки людини [7]. Згодом поняття готовності стало з'являтися в теорії діяльності й досліджуватися у зв'язку з емоційно-вольовим, інтелектуальним, морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. Готовність стали визначати як показник саморегуляції та адаптації на різних етапах і рівнях перебігу психічних процесів, що окреслюють поведінку особистості в аспекті фізіології, психіки, соціальної поведінки.

На основі ретроспективного аналізу науково-педагогічної літератури можна зробити висновок про відсутність єдиного підходу до розуміння феномена готовності. Так, у дослідженні О. Кокун готовність трактується як внутрішня якість особистості, що виражає її прихильність до здійснення діяльності, а також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду та здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності. Готовність може бути представлена єдністю елементів: мотиваційна готовність, теоретична готовність, практична готовність [6].

Дефініція «готовність» широко досліджується в психологічній літературі, однак учені дещо по-різному тлумачать це поняття. Так, у Великому психологічному словнику за редакцією В. Войтка готовність до дії (від англ. «readiness to action») визначається як стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій [11]. У сучасному тлумачному психологічному словнику готовність визначається як стан мобілізації психофізіологічних систем перед майбутньою діяльністю [17]. На жаль, у педагогічній довідковій літературі на цьому понятті не акцентовано достатньої уваги, лише в довідково-аналітичній праці «Енциклопедія освіти», що містить різноманітну інформацію щодо теорії, історії та практики української педагогічної і психологічної науки, зазначається, що готовність – це стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [3].

Отже, готовність – це насамперед вміст різних компонентів, комплекс якостей, процесів та здібностей здобувачів вищої освіти, що формуються за допомогою роботи над собою в процесі опанування відповідної діяльності. Проте кожен науковець пропонує безпосередньо визначення цьому поняттю, і на сьогодні відсутнє чітке розуміння та конкретне визначення дефініції, що є предметом нашого дослідження.

Аналіз музично-педагогічних досліджень свідчить про зростання уваги вчених до проблеми інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики (Ю. Бай, Н. Біла, Р. Верхолаз, Л. Гусейнова, І. Зязюн, З. Квасниця, В. Крицький, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щербініна, Т. Юник тощо). Наприклад, Л. Гусейнова досліджує проблему формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності. На її думку, готовність майбутніх музикантів-педагогів до зазначеної діяльності – це: триєдина динамічна система, складниками якої є композиторська творчість, творчість інтерпретатора та слухацька «співтворчість» у різних аспектах, а саме:

– як повноцінний самостійний вид художньої творчості, рівнозначний діяльності композитора;

– як абстрактний ідеальний суб'єкт, вторинний за сутністю, хоча й відносно самостійний, що передбачає конкретизацію первинної художньої діяльності, а специфічною його ознакою є інтерпретація;

– як діалектична двоякість – об'єктивізм і суб'єктивізм водночас – продукт та функції виконавця;

– як творчий процес, здійснюваний на трьох рівнях. Перший із них пов'язаний із проникненням виконавця до змісту окремих мотивів та інтонацій шляхом репрезентації семантичного значення; другий означає переведення семантичної конкретизації в художнє узагальнення;

– передбачає завершення перших двох і оформлення певного драматургічного задуму специфіки інструментально-виконавської діяльності [1, с. 36].

Водночас Л. Гусейнова підкреслює, що характерною ознакою професійної готовності до інструментально-виконавської діяльності є наявність виконавської культури, систематизованих музично-виконавських знань, умінь та навичок, упорядкованого художньо-виконавського досвіду [2].

О. Заходякін визначає готовність до виконавської діяльності як один із пріоритетних напрямків професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів. У своєму дослідженні він визначає основний зміст дефініції «готовність до інструментально-виконавської діяльності». На його думку, це складне особистісне утворення, що розуміється як домінантний стан особистості та характеризується позитивною установкою на інструментально-виконавську діяльність, загальною та спеціальною освіченістю, виконавською культурою та виконавськими якостями, що продуктивно реалізуються в активній діяльності. Аналіз багатовекторного спектру розуміння цього складного поняття, його компонентної структури дозволив науковцю виокремити основні компоненти готовності до

інструментально-виконавської діяльності, мотиваційно-вольовий, когнітивно-аналітичний, креативний, ціннісно-орієнтаційний та операційний [4].

Отже, формування готовності студентів-музикантів до майбутньої інструментально-виконавської діяльності – це керований процес, що передбачає наявність позитивного ставлення до професії, інтересу до неї; знань й уявлень про особливості й умови професійної діяльності, сформованість системних теоретичних знань, способів і прийомів її здійснення; розвиток художньо-творчих умінь, що забезпечують виконання трудових обов'язків. Готовність студентів-інструменталістів до виконавської діяльності сприяє професійній досконалості, що дає можливість молодому педагогу-музиканту ефективно здійснювати професійні обов'язки.

Здійснений аналіз наукової літератури з досліджуваної тематики дав можливість визначити педагогічні умови, що сприятимуть формуванню готовності студентів-музикантів до майбутньої інструментально-виконавської діяльності:

1. Упровадження спецкурсу «Формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності».

2. Стимулювання творчої самостійності майбутніх піаністів в освітньому середовищі ЗВО.

Як зазначила А. Харківська, «при розробленні освітніх програм обов'язково враховуються побажання та інтереси здобувачів вищої освіти. У майбутніх фахівців є можливість створити індивідуальну освітню траєкторію (освітні компоненти вільного вибору здобувачів освіти), обрати тематику досліджень (вибір теми курсових та дипломних робіт) тощо» [14, с. 796].

Так, основною метою спецкурсу «Формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності» є опанування знань, розвиток умінь, особистісних якостей, що необхідні для професійного виконання

музичних творів зокрема та здійснення майбутньої професійної діяльності загалом.

Основні завдання курсу: опанування здобувачами вищої освіти музично-теоретичних знань, що є необхідними для формування готовності до інструментально-виконавської діяльності; розвиток інструментально-виконавських умінь здобувачів вищої освіти в процесі виконання музичних творів різних стилів, форм та жанрів; стимулювання в майбутніх педагогів-музикантів потреби в самостійності; розвиток навичок самостійної роботи над музичними творами; формування творчих та вольових виконавських якостей; розвиток навичок сценічної культури.

Вивчення курсу «Формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності» сприяє формуванню необхідних для майбутнього виконавця професійних якостей, визначенню ролі та з'ясування значення готовності до інструментально-виконавської діяльності для здобувача вищої освіти та мотивації до неї, усвідомленню виховної цінності музики різних композиторів та жанрів, розумінню її виконавських особливостей; продуктивній самостійній роботі здобувача вищої освіти над музичними творами; активізації художньо-виконавського мислення здобувачів вищої освіти.

Для глибокого й повного вивчення спецкурсу необхідне залучення загальнокультурних знань з філософії, психології, педагогіки, мистецтвознавства, а також музично-виконавських та музично-теоретичних знань. Окрім цього важливо, щоб на заняттях у межах спецкурсу застосовувалися різноманітні педагогічні підходи: викладання теоретичного матеріалу на лекційних заняттях; викладання музично-теоретичного матеріалу з ілюстративною демонстрацією музичних прикладів; ознайомлення з конкретними музичними творами чи їх фрагментами в процесі прослуховування; аналіз конкретного музичного твору (визначення його стилю, характерних рис, виконавських труднощів); організація

практичних занять із використанням матеріалу спецкурсу; самостійна робота здобувачів вищої освіти.

У процесі формування готовності здобувачів вищої освіти до інструментально-виконавської діяльності на заняттях зі спецкурсу будуть реалізовуватися такі принципи: принцип розвитку самостійності та креативності мислення, творчої ініціативи дій та імпровізаційності виконавських умінь; вибір найбільш доцільних видів інструментально-виконавської діяльності на заняттях, що сприяють прояву здібностей здобувачів вищої освіти, ураховуючи їх загальномузичний розвиток; активізація прагнення до інструментально-виконавської діяльності (участь у відкритих концертах, фахових конкурсах, олімпіадах); спрямування здобувача вищої освіти на самостійне узагальнення та висновки, діяльне ставлення до музичних знань (підтримка самооцінки виконання, порівняння з виступами інших); формування художніх потреб у сприйнятті прекрасного засобами фортепіанної виконавської підготовки; адекватна поведінка експериментатора, який є для здобувача вищої освіти зразком, на поведінці якого вони формують уміння викладача спілкуватись зі здобувачем вищої освіти, висловлювати свої думки, виховувати поважливе, гуманне ставлення педагога до своїх вихованців, володіти важливими рисами (емпатія, креативність, здатність до рефлексії).

Окремо проаналізуємо основні положення, згідно з якими навчальний матеріал повинен бути: науковим (має важливе методологічне значення для вибору навчального матеріалу; навчальний матеріал має містити останні досягнення науки, долідження основних понять провідних ідей); доступним (урахування вимог навчальної програми та специфіки майбутнього фаху, розумових, емоційно-вольових і фізичних можливостей здобувачів вищої освіти та наукових вимог до організації освітнього процесу; урахування на всіх етапах професійної підготовки можливостей особистості щодо сприйняття та засвоєння інформації); логічно послідовним (виділення основного матеріалу та збереження його послідовності у викладанні окремих

і загальних проблем; осмислення логіки організації різних звукових структур, уміння в музичному матеріалі помічати подібність і розбіжності, аналізувати й синтезувати, установлення взаємозв'язків із наступною функцією музичного мислення); мати виховний характер змісту; базуватись на принципі безперервності, що заснований на положенні про те, що якісне засвоєння знань вимагає тривалої роботи здобувача вищої освіти, повернення до предмета впродовж усього курсу професійної підготовки [5].

Спецкурс «Формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності» передбачає різні форми навчання здобувачів вищої освіти: лекційні, семінарські, практичні заняття та самостійну роботу, зокрема підготовку до семінарських та практичних занять.

Ретроспективний аналіз літератури з досліджуваної проблеми дав можливість дійти висновку, що формування готовності здобувачів вищої освіти до інструментально-виконавської діяльності шляхом слухання та аналізу музичних творів буде неповним і малоефективним. Саме тому доцільно розробити курс лекцій, що дозволить здобувачам вищої освіти опанувати теоретичні та музично-теоретичні знання, що необхідні для професійної діяльності та сприяють саме формуванню готовності до зазначеної діяльності музикантів.

Так, лекційний курс може охоплювати такі теми:

1. Готовність до інструментально-виконавської діяльності: сутність та поняття.
2. Роль і значення готовності до інструментально-виконавської діяльності в професійному становленні майбутнього виконавця.
3. Особливості музичних стилів та жанрів.
4. Особистісні якості інструменталіста-виконавця.
5. Роль та значення музичного мислення в процесі формування готовності до інструментально-виконавської діяльності.

Вивчення курсу лекцій на кожну з перерахованих вище тем має завершуватися певною формою звітності здобувачів вищої освіти

на семінарських заняттях. Така система планування дозволяє здійснити контроль знань, діагностувати рівень засвоєння матеріалу й передбачає необхідну корекцію в межах кожної теми.

Так, у процесі засвоєння теоретичного матеріалу здобувачі вищої освіти будуть розуміти: сутність понять «готовність», «готовність до інструментально-виконавської діяльності» та їх значення для професійного становлення музиканта-інструменталіста; якими особистісними якостями повинен володіти музикант-виконавець; стилі, жанри музичного мистецтва та особливості їх відтворення у музичних творах; сутність поняття «музичне мислення» та його роль у процесі формування готовності до інструментально-виконавської діяльності.

Оптимальною формою опанування теоретичних знань є семінарські заняття, що дають змогу заохотити студентів до інструментально-виконавської діяльності (диспути, обговорення та опанування знань у межах тем лекційних занять, виконавська демонстрація, міні-концерт у межах теми тощо).

Виконавська діяльність ґрунтується на інтерпретації й розумінні музичних творів, коли виконавець у пошуках засобів виконання художнього завдання є своєрідним співавтором композитора. Цей процес є поетапним, оскільки передбачає насамперед особистісне опанування образного змісту, його сприймання та оцінку, емпатійну взаємодію з художнім образом.

Основною метою практичної частини спецкурсу є безпосереднє формування в здобувачів вищої освіти: здатності до втілення художнього образу в музичних творах в усьому їх розмаїтті шляхом упровадження ігрових методів; слухання музичних творів різних композиторів, стилів та жанрів із подальшим масштабним аналізом та обговоренням; емоційне налаштування та зосередженість на концертних виступах (тренінги).

Необхідність досягнення єдності художнього розвитку виконавця як гармонійної цілісності його музично-художнього виховання з формуванням «цілеспрямованої» готовності до інструментально-

виконавської підготовки ґрунтується на вагомих дослідженнях принципів рухової (гральної) активності. Водночас важливими є проблема уточнення змісту процесу усвідомленого формування системи гральних дій, а також завдання визначення низки тих піаністичних навичок, формування яких прискорюватиме гральний розвиток виконавця.

Ігрові методи стимулюють опанування здобувачами вищої освіти нових інструментально-виконавських форм роботи, що забезпечує їх саморегуляцію в типових ситуаціях виконавської діяльності. Перевагами використання ігрових методів у процесі інструментально-виконавської підготовки здобувачів вищої освіти є можливість максимального емоційного «залучення», повторного розігрування наближених до реальних проблемних ситуацій та пошуку нових шляхів їх розв'язання. Отже, застосування ігрового методу під час формування готовності здобувачів вищої освіти до інструментально-виконавської діяльності є позитивним фактором продуктивної професійної діяльності інструменталістів.

Важливою формою, змістом і логікою роботи на практичних заняттях, присвячених формуванню готовності до виконавської діяльності здобувачів вищої освіти засобами художнього осмислення образу музичних творів уважаємо широке обговорення та аналіз прослуханого музичного матеріалу, у процесі якого здобувач вищої освіти має усвідомити, що зміст твору на основі реального життя втілюється в музиці, і в такий спосіб сприяє формуванню особистісних виконавських рис та якостей здобувача вищої освіти. Також така форма роботи покликана стимулювати творче, зацікавлене ставлення до роботи над інтерпретацією творів, що вивчаються, позитивне ставлення до щоденних музичних занять; гармонію розуму та інтуїції в піаністичному мистецтві; прагнення до свідомої, зосередженої роботи без механічного тренінгу, що вимагає уважного слухового самоконтролю.

Також у процесі інструментально-виконавської підготовки здобувачів вищої освіти важливе значення мають тренінгові методи: аутогенні тренування – метод самонавіювання, що передбачає м'язову релаксацію,

концентрацію уваги, силу уявлення та вміння контролювати розумову активність із метою підвищення ефективності діяльності. Спочатку самонавіювання дозволяє досягнути стану релаксації, а потім у цьому стані є можливість здійснити власне самонавіювання, тобто відпрацювати образну картину концертного виступу. Такі вправи можна практикувати за кілька днів до виступу [9].

Методика тренінгових занять дозволяє наблизити процес навчання майбутніх виконавців до практики, зафіксувати особливості музично-виконавської діяльності, опанувати нові знання, що будуть сприяти розв'язанню особистісно значущих проблем та ситуацій. Їх метою є формування умінь і навичок самостійної інструментально-виконавської роботи, активізації та регулюванню духовної, емоційної й фізичної активності здобувачів вищої освіти.

Для самостійного опрацювання здобувачам вищої освіти пропонується виконання завдань для підготовки до семінарських та практичних занять: аналіз літератури на запропоновану тематику, підбір матеріалу, а також тренінги, що спрямовані на самовдосконалення студентів-виконавців. Комплекс запропонованих методів і прийомів сприяє підвищенню рівня сформованості готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності, виховує морально й професійно освічену особистість.

Підбиваючи підсумки й відзначаючи можливості цього спецкурсу необхідно підкреслити, що розуміємо його залучення до освітніх програм як необхідний, але не єдиний чинник реалізації формування готовності здобувачів вищої освіти до інструментально-виконавської діяльності. Так, іще одна педагогічна умова формування досліджуваного цілісного утворення передбачає стимулювання творчої самостійності майбутніх піаністів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Як відомо, під творчістю в музиці розуміють створення композиції, передумовами якої є природній талант, художня майстерність, життєвий досвід, уява, натхнення [8]. Під самостійністю розуміємо одну з якостей

особистості, що характеризується її знаннями, уміннями й навичками, ставленням до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, що формуються в процесі цієї діяльності.

Так, творча самостійність студента-піаніста може виявлятися в його вмінні без сторонньої допомоги зорієнтуватися в незнайомому матеріалі, правильно прочитати нотний текст, скласти переконливу інтерпретацію; у знаходженні ефективних шляхів розучування твору, потрібних прийомів і засобів утілення художнього задуму, критичній оцінці результатів власної музично-виконавської діяльності.

Відомо, що виконавська діяльність музиканта за своєю сутністю має творчий характер, оскільки викладачу фортепіано доводиться постійно виконувати безліч не лише типових, а й оригінальних завдань, що потребують аналізу виконавської ситуації, прогнозування результатів формування виконавських навичок із урахуванням індивідуальних виконавських і музичних можливостей майбутнього піаніста, корегування та підбору відповідних засобів навчання, спрямованих на досягнення позитивного результату, моделювання та реалізацію всього освітнього процесу, оцінку здобутих результатів, визначення подальших завдань із урахуванням попереднього ефекту.

Стимулювання творчої самостійності та ініціативи має належати до завдань виконавця. І тут пріоритетне значення мають класи інструментально-виконавської підготовки. Слід зазначити, що окрім передачі професійних знань і вмінь викладач повинен ставити перед собою завдання виховного характеру, здійснювати комплексний естетичний вплив на здобувача вищої освіти.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти має значну перевагу над аудиторними заняттями, адже знання, здобуті здобувачем вищої освіти, мають більш переконливий характер. Отже, для музиканта пізнавальна діяльність має стати невід'ємним складником виконавської роботи. Чітко окреслене пізнавальне завдання, що передбачає реалізацію виконавцем певних

завдань, стимулює його професійну самостійність. Слід зауважити, що пізнавальний інтерес – головний мотив інструментально-виконавської творчості. Виконавець-піаніст, який не розуміє сенсу в систематичному поглибленні власних знань, не може відчувати задоволення від інтелектуального пошуку, а його виконавська діяльність не буде зумовлена потребами пізнання.

Стимулюючи самостійну діяльність здобувача вищої освіти на пошук адекватної інтерпретації музичного твору, важливим завданням викладача є спонукання майбутнього студента-піаніста до самовиявлення, самовираження в процесі її втілення. Яскравість, переконливість виконання є виявом унікальності здобувача вищої освіти. Повага до неповторності й самоцінності результатів самостійного творчого опанування музичного твору сприяє відповідальному ставленню здобувача вищої освіти до авторського тексту та спонукає до змістовної інтерпретації твору.

Нижче представимо план художньо-виконавського аналізу, який доцільно застосовувати з метою створення власної інтерпретації музичного твору.

1. Відомості про композитора та конкретний твір.
2. Визначення стилю й жанру музичного твору.
3. Художній зміст (характер), образи, асоціації.
4. Аналіз музичної форми твору:
 - фразування;
 - штрихи;
 - артикуляція;
 - тембр;
 - агогіка;
5. Композиторські засоби виразності:
 - фактура;
 - форма;
 - метроритм;

- інтонація;
- ритм;
- тонально-гармонічний план.

6. Методичний аналіз:

- технічні завдання та труднощі;
- художні завдання.

7. Аналіз виконавських труднощів.

8. Вибудовування загальної драматургії музичного твору.

Проблема стимулювання творчої самостійності є центральною у фортепіанній педагогіці вищої школи, що охоплює всі аспекти діяльності педагога й здобувачів вищої освіти в процесі навчання гри на фортепіано. Це насамперед проблема формування свідомого ставлення до музичного мистецтва, уміння правильно визначати цілі, завдання й способи роботи над музичним твором на основі глибокого вивчення авторського тексту. Успішність стимулювання творчої самостійності залежить від зацікавленості здобувача вищої освіти, його працездатності й дисциплінованості, правильно визначеного плану розвитку й навчання (відповідно до індивідуальних якостей здобувача вищої освіти), чіткості поставлених художньо-виконавських завдань, правильної діагностики причин труднощів; точності вказівок щодо способів роботи над твором.

Специфіка стимулювання самостійності здобувачів вищої освіти зумовлюється різнобічністю функцій майбутньої професійної діяльності музиканта та широким спектром його музично-виконавської підготовки. Так, успішність самостійної інструментально-виконавської підготовки неможлива без формування таких особистісних якостей майбутнього піаніста: сили волі, інтересу, уваги, пам'яті тощо. Ці якості стимулюють планомірний розвиток музичних і технічних навичок, сприяють вихованню самостійності.

Одна із властивостей особистості, без формування якої неможливо досягти певних результатів у навчанні гри на фортепіано, – сила волі. Передумовою розвитку сили волі є зацікавленість, що стимулює потребу в

діяльності. Це досягається різними способами, наприклад, залученням елементів, що збагачують заняття новизною і роблять його цікавим. Заняття, на якому здобувач вищої освіти відчуває себе співучасником того, що відбувається, і відчуває радість від творчості, стає також цінним стимулом, що сприятливо впливає на стимулювання творчої самостійності виконавця. Основним спонукальним мотивом, що надає волі стимул до дії, є абсолютно чітке, конкретне й точне уявлення про мету дії. Згодом необхідно, щоб були точно визначені засоби досягнення цієї мети. Кінцевий результат надихає на продовження роботи.

Важливо, щоб твір, що призначений для самостійного опрацювання, був цікавим для здобувача вищої освіти і з боку художнього змісту, і з огляду на можливість подолання певних труднощів, досягнення навчальних здобутків. Здобувачеві вищої освіти має подобатись твір, і водночас він має усвідомлювати ті моменти, що потребують навчальних зусиль, певного напруження.

Музичний аналіз забезпечує передумови для правильного розуміння естетичного кредо й світоглядних позицій композитора, застосування в процесі музичного пізнання історично-теоретичних знань, зіставлення різних творчих стилів, і в такий спосіб може спонукати до важливих висновків щодо об'єктивності інтонаційно-образного змісту музики [12, с. 36].

Так, під час систематичної активної праці, роботи уяви, слуху, пам'яті проявляються навички професійної роботи, уміння творчо й методично грамотно опанувати засоби художньої виразності твору. Із часом накопичується інформація, що закономірно переходить в нову якість, впливаючи на глибину й змістовність сприйняття. Основний напрямок роботи – це прагнення виявити закономірності й характер застосування засобів художньої виразності з метою висвітлення ідейного змісту твору.

Розвиток творчої самостійності є важливою умовою формування мотивації до опанування гри на фортепіано, що трактуємо як найістотніший чинник, який характеризує результативність цього процесу й впливає на

спрямованість особистості майбутнього виконавця. Викладач повинен стимулювати творчу самостійність здобувача вищої освіти, тісно співпрацюючи з ним; у процесі вивчення музичних творів прищеплювати навички аналізу інструментальної музики. Виконання цих завдань значною мірою впливає на вдосконалення рівня музично-виконавської підготовки студента-піаніста.

Виховуючи майбутніх піаністів, варто стимулювати їх активність, без якої неможлива справжня самостійність. Проте не можна плутати ці поняття. Вони близькі, але не тотожні. Не будь-яка розумова активність означає самостійність. Можна бути активним і не вміти самостійно працювати й навпаки. Не можна плутати також навички самостійної роботи зі звичайним опрацюванням матеріалу, оскільки бувають випадки, коли здобувачі вищої освіти, здобувши певні знання, не можуть застосувати їх на практиці.

Отже, стимулювання творчої самостійності розуміємо як створення умов, що сприяли б розвитку студентом-піаністом здатності на основі наявних знань, умінь і навичок творчо підійти до розучування, художньої інтерпретації та виконання музичного твору. Для цього він повинен розуміти сутність художньо-виконавських завдань, їхню спрямованість на досягнення цілей опанування гри на фортепіано, та володіти способами їх виконання. Отже, зміст професійної підготовки «у закладі вищої має бути спрямована на набуття спроможності інтерпретувати набуті теоретичні знання із теорії музичного мистецтва, орієнтувати на пошук інновацій та сприяти формуванню навичок щодо їх упровадження» [16, с. 606].

Висновок. Отже, готовність до інструментально-виконавської діяльності – це керований процес, що передбачає наявність позитивного ставлення до професії, інтересу до неї; знань й уявлень про особливості й умови професійної діяльності; опанування системних теоретичних знань, способів і прийомів її реалізації; наявність художньо-творчих умінь, що забезпечують виконання трудових обов'язків. Цьому сприятиме забезпечення в освітньо-виховному процесі ЗВО таких педагогічних умов: упровадження

спецкурсу «Формування готовності студентів до інструментально-виконавської діяльності», під час вивчення якого здобувачі вищої освіти мають змогу здобути знання, розвинути вміння, особистісні якості, що необхідні для професійного виконання музичних творів зокрема та для майбутньої професійної діяльності загалом; стимулювання творчої самостійності майбутніх піаністів в освітньому середовищі ЗВО, що орієнтоване на організацію самостійних творчих показів і концертних виступів із подальшим виконавським та художнім самоаналізом інтерпретації твору.

Перелік використаних джерел:

1. Гусейнова Л. В. Проблеми готовності майбутніх вчителів музики до професійної діяльності. *Мистецтво та освіта*. 2011. № 3. С. 34–38.
2. Гусейнова Л. В. Формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Ніжин : Ніжинський державний педагогічний університет ім. М. Гоголя, 2005. 18 с.
3. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Заходякін О. Інструментально-виконавська діяльність як невід'ємна частина професійної підготовки педагога-музиканта. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 149–151.
5. Карташова Ж. Ю. Педагогічні принципи інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2015. Вип 4. С. 84–95.
6. Кокун О. М. Зміст та структура психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2010. Вип. 7. С. 182–190.
7. Копець Л. В. Психологія особистості. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 58 с.

8. Костюк О. Сприймання музики і художня культура слухача. Київ : Наукова думка, 1965. 117 с.
9. Кремешна Т. І. Педагогічна самоефективність: шлях до успішного викладання. Умань : Візаві, 2010. 168 с.
10. Линенко А. Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ : Ін-т педагогіки АПН України, 1996. 43 с.
11. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтко. Київ : Вища школа, 1982. 214 с.
12. Рудницька О. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 178 с.
13. Суший О. Методологічні засади психологічного забезпечення соціального прогнозування. *Теоретико-методологічні проблеми політичної психології*. 2022. Вип. 12 (26). С. 123–137.
14. Харківська А.А. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в КНР та Україні. *Актуальні питання у сучасні науки*. 2023. Вип. 10 (16). С. 789–798. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-789-798](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-789-798) (дата звернення: 04.11.2023).
15. Харківська А.А. Професійна підготовка майбутніх учителів музики в КНР. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 14 (32). С. 478–486. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-478-486](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-478-486) (дата звернення: 04.11.2023).
16. Харківська А.А. Розвиток музичної культури у здобувачів вищої педагогічної освіти. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. Вип. 12 (26). С. 602–611. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-602-611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-602-611) (дата звернення: 04.11.2023).
17. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

References:

1. Huseinova, L. V. (2011). Problemy hotovnosti maybutnikh vchyteliv muzyky do profesiinoi diialnosti [Problems of readiness of future music teachers for professional activity]. *Mystetstvo ta osvita – Art and education*, 3, 34–38 [in Ukrainian].
2. Huseinova, L.V. (2005). Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv muzyky do instrumentalno-vykonavskoi diialnosti [Formation of readiness of future music teachers for instrumental and performing activities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nizhyn : Nizhynskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. M. Hoholya [in Ukrainian].
3. Kremen, V. H. (Eds.). (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Zakhodyakin, O. (2014). Instrumentalno-vykonavska diialnist yak nevidiemna chastyna profesiinoi pidhotovky pedahoha-muzykanta [Instrumental performance activity as an integral part of the professional training of a teacher-musician]. *Nova pedahohichna dumka – New pedagogical thought*, 1, 149–151 [in Ukrainian].
5. Kartashova, Z. Y. (2015). Pedahohichni pryntsypy instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky [Pedagogical principles of instrumental and performance training of the future music teacher]. *Aktualni pytannia mystetskoï pedahohiky – Current issues of art pedagogy*, 4, 84–95 [in Ukrainian].
6. Kokun, O. M. (2010). Zmist ta struktura psykholohichnoi hotovnosti fakhivtsiv do ekstremalnykh vydiv diialnosti [Content and structure of psychological readiness of specialists for extreme types of activities]. *Problemy ekstremalnoï ta kryzovoiï psykholohii – Problems of extreme and crisis psychology*, 7, 182–190 [in Ukrainian].
7. Kopets, L. V. (2007). Psykholohiia osobystosti [Personality psychology]. Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylyanska akademiia» [in Ukrainian].

8. Kostiyuk, O. (1965). Sprymannia muzyky i khudozhnia kultura slukhacha [Perception of music and artistic culture of the listener]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

9. Kremeshna, T. I. (2010). Pedahohichna samoefektyvnist: shliakh do uspishnoho vykladannia [Pedagogical self-efficacy: the way to successful teaching]. Uman : Vizavi [in Ukrainian].

10. Lynenko, A. F. (1996). Teoriia i praktyka formuvannia hotovnosti studentiv pedahohichnykh vuziv do profesiinoi diialnosti [Theory and practice of forming the readiness of students of pedagogical universities for professional activity]. *Candidate's thesis*. Kyiv : In-t pedahohiky APN Ukrayiny [in Ukrainian].

11. Voitko, V. I. (Eds.). (1982). Psykholohichni slovnyk [Psychological dictionary]. Kyiv : Vyscha shkola [in Ukrainian].

12. Rudnytska, O. (1998). Muzyka i kultura osobystosti: problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity [Music and personality culture: problems of modern pedagogical education]. Kyiv : IZMN [in Ukrainian].

13. Sushyi, O. (2022). Metodolohichni zasady psykholohichnoho zabezpechennia sotsialnoho prohnozuvannia [Methodological principles of psychological support of social forecasting]. *Teoretyko-metodolohichni problemy politychnoi psykholohii – Theoretical and methodological problems of political psychology*, 12, 123–137 [in Ukrainian].

14. Kharkivska, A.A. (2023). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v KNR ta Ukraini [Features of the professional training of future teachers of music arts in the PRC and Ukraine]. *Aktualni pytannia u suchasni nauksi – Current issues in modern science*, 10 (16), 789–798. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-789-798](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-789-798) [in Ukrainian].

15. Kharkivska, A.A. (2023). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv muzyky v KNR [Professional training of future music teachers in the PRC]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science*, 14 (32),

478–486. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14\(32\)-478-486](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-14(32)-478-486) [in Ukrainian].

16. Kharkivska, A.A. (2023) Rozvytok muzychnoi kultury u zdobuvachiv vyshchoi pedahohichnoi osvity [Development of musical culture among higher pedagogical education students]. *Nauka i tekhnika sohodni – Science and Technology Today*, 12 (26), 602–611. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-602-611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-602-611) [in Ukrainian].

17. Shapar, V. B. (2007). Suchasnyi tлумachnyi psykhologichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv : Prapor [in Ukrainian].

УДК 373.3. 016: 78(043. 3)

**АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ
АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ
ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИМ ВИХОВАННЯМ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

© Ульянова В.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-29

У статті порушено проблему управління якістю музичної освіти та художньо-естетичним вихованням у закладі вищої педагогічної освіти. Представлено відомості, здобуті під час дослідження на контрольному етапі експерименту. Зазначено, що вірогідність отриманих результатів і висновків забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми; відповідністю методів наукового пошуку його меті й завданням; поєднанням методів якісного та кількісного аналізу експериментального матеріалу; застосуванням апробованих методів статистичного аналізу; позитивними результатами впровадження розробленої системи адаптивного управління якістю музичної освіти в закладі вищої педагогічної освіти.

Зауважено, що здійснене дослідження не вичерпує всієї різноманітності проблем, пов'язаних із управлінням якістю музичної освіти в закладі вищої педагогічної освіти. Воно дозволяє висвітлити ті проблеми, що потребують додаткового вивчення. Так, подальшого дослідження потребує проблема методологічного забезпечення адаптивного управління якістю музичної освіти в закладах вищої педагогічної освіти відповідно до нових парадигм вищої європейської освіти.

Наголошено, що повноцінне розв'язання проблеми результативного управління якістю музичної освіти в закладах вищої педагогічної освіти можливе тільки в тісному

зв'язку з подальшою практичною реалізацією його теорії в межах проблем системи вищої освіти України загалом.

Ключові слова: управління, музична освіта, майбутні вчителі, художньо-естетичне виховання, адаптивне управління.

Ulianova V. «Analysis and interpretation of the results of experimental work on the implementation of the system of adaptive quality management of music education and artistic and aesthetic education in an institution of higher pedagogical education».

The article deals with the problem of managing the quality of music education and artistic and aesthetic education in an institution of higher pedagogical education. The information obtained during the investigation at the control stage of the experiment is presented. It is noted that the usefulness of the obtained results and conclusions is ensured by the methodological consideration of the original theoretical positions, the critical analysis of the situation of the investigated problem; correspondence of the methods of scientific research with its goals and tasks; combining methods of qualitative and quantitative analysis of experimental material; by applying the methods of static analysis; the positive results of the introduction of a complex system of adaptive management of the quality of music education in the institution of higher pedagogical education.

It is noted that the conducted research does not exhaust all the significant problems related to the quality management of musical education in the institution of higher pedagogical education. It allows highlighting those problems that require additional study. Thus, the problem of methodological provision of adaptive management of the quality of music education in institutions of higher pedagogical education in accordance with the new paradigms of higher European education requires further research.

It is emphasized that a complete solution to the problem of effective management of the quality of music education in the institution of higher pedagogical education is possible only in close connection with the further practical implementation of his theory within the framework of the problem of the entire higher education development of Ukraine in general.

Keywords: management, music education, future teachers, artistic and aesthetic education, adaptive management.

Актуальність дослідження. Основою професійної підготовки педагога XXI століття є розвивальний компонент формування особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати інформацію, використовувати здобуті знання й сформовані вміння для творчого розв'язання проблем, усвідомлює свою відповідальність, постійно працює над особистісним і професійним зростанням, може досягати поставлених цілей. Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму вчителя, зокрема вчителя музичного мистецтва. Сучасна музично-педагогічна освіта орієнтована на нові, якісні підходи до професійного зростання майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва етики та естетики, оскільки вони

мають риси педагога й музиканта, культуролога й мистецтвознавця. Учителі художньої культури та вчителі музичного мистецтва, етики та естетики покликані наповнити життєдіяльність школярів образами музики та інших видів мистецтва; впливати красою на формування свідомості та самосвідомості; забезпечувати духовне становлення особистості. Тому професійна підготовка вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики є однією серед актуальних проблем, що розв'язуються на сьогодні в педагогічній науці. Від того, якими будуть ці вчителі, як здійснюватимуть свою подальшу діяльність, чи здатні вони враховувати вимоги, що висувуються їм суспільством, теорією й практикою педагогічної освіти, суттєво залежить рівень освіченості, виховання та розвитку духовної культури школярів. Виконання цього важливого, актуального завдання може бути здійснене тільки за умови наявності висококваліфікованих учителів, які володіють системою знань, умінь і навичок на рівні високих вимог сучасності. Тому особливого значення набуває проблема управління якістю музичної освіти в закладі педагогічної вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Під час аналізу стану дослідження проблеми якості професійної підготовки майбутніх учителів в сучасних ринкових умовах дійшли висновку, що вона порушувалася в працях Д. Алферової, В. Байденко, В. Бездухова, Н. Бібік, Л. Большакової, В. Бондарь, Ю. Варданяна, І. Гришиної, Є. Зеєр, І. Зимньої, В. Кальней, Н. Кузьміної, Л. Мітіної, А. Маркової, О. Пометун, Е. Соф'янц, В. Стрельникова, А. Хуторського, Л. Шевчук, С. Шишова, П. Яременко тощо.

У контексті дослідження вагоме значення мають праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, у яких порушується проблема професійної підготовки майбутніх учителів музики (Е. Абдуллін, І. Гринчук, О. Єременко, В. Козлін, Н. Лисіна, О. Ляшенко, Н. Мозгальова, О. Музальов,

С. Науменко, О. Ніколаєва, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Рудницька, Т. Смирнова, В. Шульгіна, О. Щолокова тощо).

Унесок у розвиток теорії й методології управління в галузі вищої освіти, обґрунтування закономірностей, принципів, функцій управління розвитком закладу вищої освіти здійснили провідні вітчизняні й зарубіжні вчені В. Алфімов, Г. Артюх, Т. Боголюб, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, В. Крижко, Н. Коломинський, В. Луговий, Є. Павлютенков, А. Харківська, Є. Хриков, П. Ясінець тощо. Однак на сьогодні ця проблема потребує більш детального аналізу, особливо коли йдеться про управління якістю музичної освіти в закладі педагогічної вищої освіти.

Теорію й методологію адаптивного управління освітнім процесом висвітлено в роботах В. Алфімова, О. Ануфрієвої, Т. Борової, Г. Єльнікової, О. Касьянової, В. Лунячек, Г. Полякової, В. Петрова, П. Третьякова тощо. Проте проблема адаптивного управління якістю музичної освіти в закладі вищої освіти ще не стала предметом спеціального дослідження.

Поетапне долучення України до світового простору, інноваційні та модернізаційні процеси в освіті дозволили виявити наявність істотних суперечностей між потребами часу та реальним станом управління якістю музичної освіти в закладі педагогічної вищої освіти.

Мета статті: з'ясувати результативність розробленої системи адаптивного управління якістю музичної освіти у закладі вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. У цій статті представлено відомості, здобуті під час дослідження на контрольному етапі експерименту. Основним завданням на цьому етапі було з'ясування результативності розробленої системи адаптивного управління якістю музичної освіти в закладі вищої педагогічної освіти.

Для оцінки результативності розробленої системи адаптивного управління якістю музичної освіти в закладі вищої педагогічної освіти було

проаналізовано наявну документацію, зібрано інформацію шляхом індивідуального та групового сфокусованого інтер'ю, анкетування за методиками, що були застосовані під час констатувального етапу експерименту з подальшим порівняльним аналізом інформації.

Після проведення формувального етапу експерименту було здобуто результати.

Таблиця 1

**Експертна оцінка управлінської компетентності керівника
(порівняльний аналіз)**

№	Особистісні якості, вміння, здібності ЕГ	початкові дані	контрольний зріз (КГ)	початкові дані	контрольний зріз (КГ)
1	Стурбованість станом освіти, прагнення вдосконалити роботу закладу вищої освіти, систему навчання та виховання	3,3	3,9	3,4	3,6
2	Уміння зацікавити, організувати людей, побудувати співпрацю	1,8	3,7	1,7	2,0
3	Комунікативна компетентність (уважне ставлення до підлеглих, здатність будувати контакти з дітьми, колегами та вищим керівництвом; уміння розв'язувати конфлікти в колективі тощо)	1,7	3,9	1,8	2,2
4	Здатність швидко оцінювати ситуацію та приймати ефективні управлінські рішення	2,1	3,8	2,2	2,5
5	Уміння здійснювати контроль за виконанням прийнятих рішень	2,5	4,1	2,6	3,1
6	Далекоглядність, орієнтація на перспективу, уміння підтримувати інновації, здатність прогнозувати наслідки дій	1,6	3,4	1,7	1,9
7	Цілеспрямованість, наполегливість, готовність докладати зусиль для бажаних досягнень	3,6	3,9	3,5	3,6

	у роботі				
8	Уміння планувати й організувати власну роботу	3,3	4,2	3,3	3,4
9	Самокритичність, орієнтація на професійне зростання, самовдосконалення	1,6	3,1	1,5	1,9
10	Має повагу та авторитет у колективі	3,0	4,2	3,1	3,3

Так, основні організаційно-управлінські здібності керівників ЕГ і рівень їх професійної компетентності значно покращились у порівнянні з початковими даними. У КГ, як і на початковому етапі, критичний рівень вираженості спостерігається за трьома позиціями: 2 (уміння зацікавити, організувати людей, будувати співпрацю), 6 (далекоглядність, орієнтація па перспективу, уміння підтримувати інновації, здатність прогнозувати наслідки дій) і 9 (самокритичність, орієнтація на професійне зростання, самовдосконалення); низький рівень вираженості за двома позиціями: 3 (комунікативна компетентність), 4 (здатність швидко оцінювати ситуацію та приймати ефективні управлінські рішення). Загальний рівень основних організаційно-управлінських здібностей керівників КГ і рівень їх професійної компетентності за оцінкою експертів продовжує бути низьким та є недостатнім для результативного управління.

Причому відповідно до показників самооцінки керівників ЕГ простежується скорочення різниці з оцінками експертів (при $p < 0,01$), що свідчить про розвиток навичок рефлексії у керівників ЕГ. У керівників КГ зберігається відчутна різниця з оцінками експертів.

Здобуті результати мають пряму позитивну кореляцію з результатами попереднього вивчення ($r = 0,92$).

Наступним кроком дослідження було вивчення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників, професіоналізму та рівня розвитку педагогічних здібностей (анкета «Педагогічні здібності», методика оцінки якості проведення заняття). За результатами вивчення педагогічних

здібностей викладачів (анкета на визначення рівня розвитку педагогічних здібностей) було визначено певні особливості (табл. 2, табл. 3).

Таблиця 2

Рівень розвитку педагогічних здібностей та професійно важливих якостей викладачів ЕГ (порівняльний аналіз)

№	Педагогічні здібності, якості здобувачів вищої освіти (керівництво, самооцінка)	ЕГ		КГ		ПГ	
		ПД	КЗ	ПД	КЗ	ПД	КЗ
1.	Рівень професіоналізму вчителя	2,5	3,8	3,4	3,5	3,7	3,8
2.	Рівень розвитку педагогічних здібностей	2,2	3,7	3,5	3,8	4,0	3,9
3.	Методична майстерність	2,5	3,7	3,7	3,9	4,1	3,7
4.	Професійно важливі якості	2,4	3,1	3,6	3,9	4,1	3,8
5.	Комунікативна компетентність	2,7	3,9	3,4	3,9	3,9	3,8
6.	Авторитет серед колег, здобувачів вищої освіти	2,6	3,4	3,6	3,8/3,9	3,7	2,6
7.	Загальна оцінка	2,6	3,6	3,55	3,8	3,95	3,8

Примітка: ПД – початкові дані, КЗ – контрольний зріз.

Таблиця 3

Рівень розвитку педагогічних здібностей та професійно важливих якостей викладачів КГ (порівняльний аналіз)

№	Педагогічні здібності, якості здобувачів вищої освіти	ЕГ		КГ		ПГ	
		ПД	КЗ	ПД	КЗ	ПД	КЗ
1.	Рівень професіоналізму вчителя	2,4	2,5	3,5	3,6	3,8	3,9
2.	Рівень розвитку педагогічних здібностей	2,3	2,4	3,6	3,6	4,1	4,0
3.	Методична майстерність	2,6	2,7	3,7	3,8	4,0	3,9
4.	Професійно важливі якості	2,4	2,5	3,7	3,7	4,1	3,9
5.	Комунікативна компетентність	2,6	2,7	3,5	3,5	3,8	3,8
6.	Авторитет серед колег, здобувачів	2,7	2,5	3,6	3,6	3,8	3,8
7.	Загальна оцінка	2,58	2,5	3,6	3,6	3,9	3,9

Примітка: ПД – початкові дані, КЗ – контрольний зріз.

Так, у викладачів ЕГ показники значно покращились у порівнянні з початковими, особливо за експертною оцінкою здобувачів вищої освіти. Причому, згідно з показниками самооцінки викладачів ЕГ, простежується скорочення різниці з оцінками експертів (при $p < 0,01$), що свідчить про підвищення в них рівня розвитку рефлексії. У викладачів КГ, як і на початковому етапі, низький рівень вираженості простежується за всіма показниками. Самооцінка викладачів КГ продовжує бути завищеною.

Здобуті результати мають пряму позитивну кореляцію з результатами вивчення за методикою оцінки якості проведення занять ($r = 0,83$). Узагальнена інтегральна оцінка якості заняття (КЗ) в ЕГ підвищилась до 37 %, у КГ залишається 27 % (із 40 % можливих).

Наступним кроком дослідження було вивчення сформованості професійної компетентності в педагогічних колективах ЕГ і КГ.

Встановлено, що загальний показник соціально-психологічного клімату в колективах ЕГ покращився до 3,9 і є позитивним. Показник соціально-психологічного клімату в колективах КГ дорівнює 2,8 і продовжує залишатися нестійким. Окрім того, результати обстеження засвідчують, що 39,7 % представників керівництва закладом вищої освіти ЕГ підвищили рівень теоретичної обізнаності щодо особливостей формування професійної компетентності в колективі до високого. Водночас психологічно-особистісний, соціально-груповий показники сформованості професійної компетентності в педагогічних колективах ЕГ на оптимальному рівні; діяльнісно-рольовий показник – на середньому рівні. У педагогічних колективах КГ за цими ж показниками змін не простежується.

Наступним кроком дослідження був моніторинг якості результатів музичної освіти. Основним завданням на цьому етапі було з'ясування рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва після проведення формувального етапу експерименту.

На контрольному етапі експерименту визначення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, етики та естетики в процесі фахової підготовки здійснювалось за такими методиками дослідження.

1. Визначення рівня освітніх досягнень здобувачів вищої освіти з базових освітніх компонентів шляхом аналізу поточного й підсумкового контролю, тестів.

2. Заповнення здобувачами вищої освіти анкети оцінювання рівня сформованості професійно важливих якостей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва.

3. Заповнення викладачами анкети експертної оцінки рівня сформованості професійно важливих якостей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва.

4. Заповнення здобувачами вищої освіти анкети оцінки рівня сформованості професійно-педагогічних знань і вмінь майбутніх учителів.

5. Заповнення викладачами анкети експертної оцінки професійно-педагогічних здібностей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва.

6. Тестування здобувачів вищої освіти за методикою «Педагогічні ситуації», що дозволяє виявити рівні сформованості педагогічних здібностей.

7. Заповнення здобувачами вищої освіти анкети самооцінки майбутніми вчителями рівня розвитку професійного самовиховання та самовдосконалення.

8. Заповнення анкети «Індивідуальний стиль педагогічної діяльності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва» здобувачами вищої освіти.

9. Метод спостереження та діагностичного інтерв'ю, що активно використовувався нами протягом всього дослідження з метою доповнення та уточнення діагностичних даних, отриманих за результатами вищезазначених методик.

Діагностика показників сформованості в здобувачів вищої освіти професійної компетентності за когнітивним підкритерієм здійснювалася за допомогою анкети оцінки рівня сформованості професійно-педагогічних знань і вмінь майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва на основі зрізу знань здобувачів закладу вищої освіти експериментальної та контрольної груп (ЕГ та КГ). Визначення рівня знань здійснювалося під час проведення занять із освітніх компонентів «Психологія», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Педагогіка», «Теорія та методика виховання», «Основи дидактики», «Педагогічне вдосконалення», «Методика виховної роботи», «Методика викладання художньої культури», «Методика викладання музичного мистецтва», «Спеціальний музичний інструмент» за такими тематичними блоками: дидактичні знання, знання з теорії та методики виховання, знання загальної, вікової та педагогічної психології, знання предмету за фахом. Узагальнені результати анкетування й оцінювання представлено в таблицях 4 і 5.

Таблиця 4

Узагальнені результати сформованості в здобувачів ВНЗ ЕГ професійної компетентності за когнітивним підкритерієм (порівняльний аналіз)

Тематичні блоки	Дані констатувального етапу			Дані контрольного зрізу			
		високий	середній	низький	високий	середній	низький
		%	%	%	%	%	%
1.	Дидактичні знання	9,0	77,6	13,4	64,7	26,8	8,5
2.	Знання з теорії і методики виховання	9,8	77,4	12,8	63,9	29,1	7,0
3.	Знання загальної психології	6,3	83,2	10,5	64,7	27,5	7,8
4.	Знання вікової психології	8,5	78,7	12,8	63,9	28,3	7,8
5.	Знання педагогічної психології	6,0	85,7	8,3	63,9	28,3	7,8
6.	Знання предмету за фахом	3,0	92,5	4,5	66,9	27,5	5,6
7.	Середнє арифметичне	7,0	82,7	10,3	64,7	27,9	7,4

Узагальнені результати сформованості в здобувачів ВНЗ КГ професійної компетентності за когнітивним підкритерієм (порівняльний аналіз)

Тематичні блоки		Дані констатувального етапу		Дані контрольного зрізу				
			високий	середній	низький	високий	середній	низький
			%	%	%	%	%	%
1.	Дидактичні знання	9,6	77,7	12,5	24,4	64,8	10,8	
2.	Знання з теорії і методики виховання	8,9	77,6	13,5	25,2	64,0	10,8	
3.	Знання загальної психології	5,9	83,2	10,9	26,7	64,8	8,5	
4.	Знання вікової психології	8,9	79,3	11,8	25,2	64,8	10,0	
5.	Знання педагогічної психології	5,2	85,9	8,9	25,2	66,8	8,0	
6.	Знання предмету за фахом	3,7	91,9	4,4	28,1	68,1	3,8	
7.	Середнє арифметичне	7,1	82,8	10,3	25,6	65,7	8,7	

Згідно з представленими результатами, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується позитивна динаміка за всіма показниками. У той час як у здобувачів вищої освіти КГ також є позитивні зміни, але значно кількісно менші, ніж у здобувачів вищої освіти ЕГ. Так, сформованість професійної компетентності за когнітивним підкритерієм у здобувачів вищої освіти ЕГ здебільшого на високому рівні – 64,7 % (початкові дані – 7,0 %), у той час як більшість здобувачів вищої освіти КГ за когнітивним підкритерієм здебільшого мають середній рівень (65,7 %).

Діагностика показників сформованості в здобувачів вищої освіти професійної компетентності за особистісним підкритерієм здійснювалася за допомогою розроблених нами анкет: анкети оцінювання рівня сформованості професійно важливих якостей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, анкети експертної оцінки рівня сформованості професійно важливих якостей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, анкети експертної оцінки педагогічних здібностей майбутніх учителів

художньої культури та майбутніх учителів музики, етики та естетики за методикою «Педагогічні ситуації».

Після анкетування здобувачів вищої освіти (анкети оцінювання рівня сформованості професійно важливих якостей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, етики та естетики) були здобуті результати, представлені за інформативними шкалами анкети (див. табл. 6, 7).

Таблиця 6

**Узагальнені результати сформованості в здобувачів вищої освіти
ЕГ професійно важливих якостей (порівняльний аналіз)**

Якості		Дані констатувального етапу		Дані контрольного зрізу			
		високий	середній	низький	високий	середній	низький
		%	%	%	%	%	%
1.	Моральні якості	8,3	14,4	77,3	51,9	31,6	16,5
2.	Комунікативні якості	21,8	27,8	50,4	55,6	30,1	14,3
3.	Емоційно-вольові якості	12,8	15,9	71,3	54,9	31,6	13,5
4.	Індивідуально-типологічні якості	19,4	21,8	58,8	51,9	31,6	16,5
5.	Особистісно-характерологічні якості	13,4	23,3	63,3	55,6	30,1	14,3
6.	Когнітивні якості	18,0	27,8	54,2	54,9	28,6	16,5
7.	Рефлексивні якості	11,2	12,8	76,0	56,4	30,8	12,8
8.	Професійна мотивація	18,8	21,0	60,2	58,6	29,3	12,1
9.	Середнє арифметичне	15,5	20,7	63,8	54,8	30,6	14,6

Таблиця 7

**Узагальнені результати сформованості в здобувачів ВНЗ КГ
професійно важливих якостей (порівняльний аналіз)**

Якості		Дані констатувального етапу		Дані контрольного зрізу			
		високий	середній	низький	високий	середній	низький
		%	%	%	%	%	%
1.	Моральні якості	8,9	14,6	76,5	15,6	45,1	39,3
2.	Комунікативні якості	20,7	27,4	51,9	26,7	40,7	32,6

3.	Емоційно-вольові якості	13,3	16,4	70,3	25,2	40,0	34,8
4.	Індивідуально-типологічні якості	19,3	22,2	58,5	23,7	41,5	34,8
5.	Особистісно-характерологічні якості	14,1	23,7	62,2	23,7	43,7	32,6
6.	Когнитивні якості	17,0	26,7	56,3	26,7	40,7	32,6
7.	Рефлексивні якості	10,4	13,3	76,3	25,2	34,1	40,7
8.	Професійна мотивація	18,5	20,0	61,5	26,7	38,5	34,8
9.	Середнє арифметичне	15,3	20,6	64,1	24,2	40,5	35,3

Так, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується позитивна динаміка за всіма якостями. У той час як у здобувачів вищої освіти КГ також є позитивні зміни, але значно кількісно менші, ніж у здобувачів вищої освіти ЕГ. Сформованість професійно важливих якостей у здобувачів вищої освіти ЕГ здебільшого на високому рівні – 54,8 % (початкові дані – 15,5 %), а більшість здобувачів вищої освіти КГ за сформованістю професійно важливих якостей здебільшого на середньому й низькому рівнях (40,5 % і 35,3 % відповідно). Окрім цього, в ЕГ простежується зменшення кількості здобувачів вищої освіти з низьким рівнем сформованості професійно важливих якостей – до 14,6 % (початкові дані – 63,8 %). Водночас у здобувачів вищої освіти КГ зміни за цим показником є, але несуттєві.

Для з'ясування надійності анкетних даних нами було здійснено ретестування з тією ж групою респондентів через два тижні після першого анкетування. Розрахований коефіцієнт кореляції Пірсона дорівнює $r = 0,86$ (при $p < 0,001$), що свідчить про достовірність анкетних даних.

Наступним кроком дослідження було вивчення експертної оцінки складу науково-педагогічних працівників із метою об'єктивізації даних щодо рівня сформованості професійно важливих якостей у майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, етики та естетики шляхом анкетування (анкета експертної оцінки рівня сформованості професійно важливих якостей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва).

Здійснений кореляційний аналіз за допомогою методу рангової кореляції Спірмена дозволяє визначити величину кореляційних зв'язків між рівнями сформованості професійно важливих якостей здобувачів з експертними оцінками. У таблиці 8 представлено кореляційні зв'язки між двома профілями (ієрархіями ознак), визначеними в процесі вивчення професійно важливих якостей музичного мистецтва та експертними оцінками.

Таблиця 8

Кореляційні зв'язки між результатами самооцінки музичного мистецтва професійно важливих якостей та експертними оцінками

№ з/п	Якості	R
1.	Моральні якості	0,84 (p<0,001)
2.	Комунікативні якості	0,77 (p<0,01)
3.	Емоційно-вольові якості	0,75 (p<0,01)
4.	Індивідуально-типологічні якості	0,77 (p<0,05)
5.	Особистісно-характерологічні якості	0,81 (p<0,05)
6.	Когнитивні якості	0,76 (p<0,001)
7.	Рефлексивні якості	0,83 (p<0,05)
8.	Професійна мотивація	0,79 (p<0,01)

Такі результати свідчать про наявність сильного зв'язку між думками експертів і значеннями анкетування, причому цей зв'язок достатньо достовірний, оскільки від двох незалежних груп отримано практично однакові результати. Після тестування професійно-педагогічних здібностей здобувачів вищої освіти (методика «Педагогічні ситуації») було отримано результати, представлені в таблицях 9 і 10.

Таблиця 9

Узагальнені результати сформованості професійно-педагогічних здібностей в майбутніх учителів музичного мистецтва ЕГ (порівняльний аналіз)

Рівні сформованості		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу
№ з/п		%	%
1.	Високий	18,0	57,1

2.	Середній	23,3	30,1
3.	Низький	58,7	12,8

Таблиця 10

Узагальнені результати сформованості професійно-педагогічних здібностей в майбутніх учителів музичного мистецтва КГ (порівняльний аналіз)

Рівні сформованості		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу
№ з\п		%	%
1.	Високий	18,5	30,4
2.	Середній	24,4	27,4
3.	Низький	57,1	42,2

Так, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується позитивна динаміка сформованості професійно-педагогічних здібностей. Водночас у здобувачів вищої освіти КГ також є позитивні зміни, але незначні. Так, сформованість професійно-педагогічних здібностей у здобувачів вищої освіти ЕГ здебільшого на високому рівні – 57,1 % (початкові дані – 18,0 %), у той час як більшість здобувачів вищої освіти КГ за сформованістю професійно-педагогічних здібностей перебувають здебільшого на низькому рівні (42,2 %). Окрім цього, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується зменшення кількості здобувачів вищої освіти з низьким рівнем сформованості професійно-педагогічних здібностей – до 12,8 % (початкові дані – 58,7 %, приріст дорівнює 35,9 %). У здобувачів вищої освіти КГ зміни за цим показником є, але несуттєві (приріст становить 14,9 %). Такі результати мають пряму позитивну кореляцію з результатами попереднього дослідження ($r = 0,84$).

Результати вивчення експертної оцінки складу науково-педагогічних працівників щодо рівня сформованості професійно-педагогічних здібностей у майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного

мистецтва за допомогою розробленої нами анкети (анкета експертної оцінки педагогічних здібностей майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва) підтверджують отримані дані тестування професійно-педагогічних здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва за методикою «Педагогічні ситуації» ($r = 0,87$, при $p < 0,001$).

Діагностика показників сформованості в здобувачів вищої освіти професійної компетентності за діяльнісно-операційним підкритерієм здійснювалася за допомогою розроблених нами анкет: анкети оцінки рівня сформованості професійно-педагогічних знань і вмінь майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, етики та естетики, анкети самооцінки майбутніми вчителями професійного самовиховання й самовдосконалення, анкети для визначення індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва, методики оцінки якості проведення уроку.

Завдяки анкетуванню здобувачів вищої освіти (анкета оцінки рівня сформованості професійно-педагогічних знань і вмінь майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва, етики та естетики) було отримано результати, представлені за інформативними шкалами анкети (див. таблиці 11, 12).

Таблиця 11

Узагальнені результати ЕГ сформованості професійно-педагогічних умінь і навичок у здобувачів вищої освіти (порівняльний аналіз)

Професійно-педагогічні вміння й навички		Дані констатувального етапу		Дані контрольного зрізу			
		високий	середній	низький	високий	середній	низький
		%	%	%	%	%	%
1.	Аналітичні вміння	16,0	16,7	67,3	49,6	34,6	15,8
2.	Прогностичні вміння	15,3	16,7	68,0	50,4	35,3	14,3
3.	Проективні вміння	15,3	16,0	68,7	48,9	35,3	15,8
4.	Рефлексивні вміння	15,3	16,0	68,7	50,4	35,3	14,3

5.	Організаторсько-комунікативні вміння	16,0	17,5	66,5	51,9	32,3	15,8
6.	Предметно-практичні вміння	13,0	14,5	62,5	49,6	36,1	14,3
7.	Музично-практичні вміння	15,3	16,7	68,0	50,4	35,3	14,3
8.	Середнє арифметичне	15,1	16,0	68,9	50,1	34,8	15,1

Таблиця 12

Узагальнені результати КГ сформованості професійно-педагогічних умінь і навичок у здобувачів вищої освіти (порівняльний аналіз)

Професійно-педагогічні вміння й навички		Дані констатувального етапу		Дані контрольного зрізу				
			високий	середній	низький	високий	середній	низький
			%	%	%	%	%	%
1.	Аналітичні вміння	15,2	15,9	68,9	25,2	28,1	46,7	
2.	Прогностичні вміння	15,2	15,9	68,9	25,9	27,4	46,7	
3.	Проективні вміння	15,9	15,2	68,9	23,7	26,7	49,6	
4.	Рефлексивні вміння	15,2	15,9	68,9	25,2	27,4	47,4	
5.	Організаторсько-комунікативні вміння	15,2	16,7	68,1	23,7	27,4	48,9	
6.	Предметно-практичні вміння	13,7	14,5	71,8	25,2	28,1	46,7	
7.	Музично-практичні вміння	15,2	15,9	68,9	25,9	27,4	46,7	
8.	Середнє арифметичне	15,1	15,5	69,4	24,8	27,5	47,7	

Так, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується позитивна динаміка сформованості професійно-педагогічних умінь і навичок. Водночас у здобувачів вищої освіти КГ також є позитивні зміни, проте незначні. Сформованість професійно-педагогічних умінь і навичок у здобувачів вищої освіти ЕГ здебільшого на високому рівні – 50,1 % (початкові дані – 15,1 %), а в більшості здобувачів вищої освіти КГ – переважно на низькому рівні (47,7 %). Окрім цього, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується зменшення кількості здобувачів вищої освіти з низьким рівнем сформованості професійно-педагогічних умінь і навичок – до 15,1 % (початкові дані – 68,9 %, приріст дорівнює 53,8 %). У здобувачів вищої освіти КГ зміни за цим показником є, але незначні. Отримані дані мають

пряму позитивну кореляцію з результатами попереднього дослідження ($r = 0,82$).

Результати вивчення експертної оцінки рівня сформованості професійно-педагогічних умінь майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва за допомогою цієї ж анкети (заповнювалась керівником виробничої практики) засвідчують отримані дані ($r = 0,87$, при $p < 0,001$).

На основі даних анкетування здобувачів вищої освіти (анкета самооцінки майбутніми вчителями вмінь професійного самовиховання та самовдосконалення) було отримано результати, представлені в таблиці (див. таблиці 13, 14).

Таблиця 13

**Узагальнені результати сформованості в здобувачів вищої освіти
ЕГ умінь професійного самовиховання та самовдосконалення
(порівняльний аналіз)**

Рівні сформованості		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу
№ з\п		%	%
1.	Високий	14,3	64,7
2.	Середній	17,8	19,5
3.	Низький	67,9	15,8

Таблиця 14

**Узагальнені результати сформованості в здобувачів вищої освіти
КГ умінь професійного самовиховання та самовдосконалення
(порівняльний аналіз)**

Рівні сформованості		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу
№ з\п		%	%
1.	Високий	14,9	20,7

2.	Середній	17,0	28,2
3.	Низький	68,1	51,1

Так, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується позитивна динаміка сформованості вмінь професійного самовиховання й самовдосконалення. Водночас у здобувачів вищої освіти КГ також є позитивні зміни, але несуттєві. Так, сформованість умінь професійного самовиховання й самовдосконалення в здобувачів вищої освіти ЕГ здебільшого на високому рівні – 64,7 % (початкові дані – 14,3 %), у той час як більшість здобувачів вищої освіти КГ за сформованістю вмінь професійного самовиховання й самовдосконалення мають здебільшого низький рівень (51,1 %). Окрім цього, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується зменшення кількості здобувачів вищої освіти з низьким рівнем сформованості вмінь професійного самовиховання й самовдосконалення – до 15,8 % (початкові дані – 67,9 %, приріст дорівнює 52,1 %). Водночас у здобувачів вищої освіти КГ зміни за цим показником є, але несуттєві (приріст дорівнює всього 17,0 %). Отримані дані мають пряму позитивну кореляцію з результатами попереднього вивчення здобувачів вищої освіти ($r = 0,76$).

На основі даних анкетування керівників педагогічної практики (методика оцінки якості проведення уроку) було отримано результати, представлені в таблиці (див. табл. 15).

Таблиця 15

Узагальнені результати експерної оцінки здобувачів вищої освіти під час проходження педагогічної практики

Рівні здобувачів вищої освіти ЕГ		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу
№ з\п		%	%
1.	Високий	26,3	12,6
2.	Оптимальний	28,6	14,1
3.	Достатній	24,1	28,9
4.	Критичний	12,7	26,7
5.	Низький	8,3	17,7

Так, у здобувачів вищої освіти ЕГ простежується здебільшого оптимальна й висока якість проведення уроку (28,6 % і 26,3 % відповідно). У здобувачів вищої освіти КГ простежується здебільшого достатній і критичний рівень якості проведення уроку (28,9 % і 26,7 % відповідно).

Відповідно до результатів спостережень із застосуванням методики оцінки якості проведення уроку, анкетування здобувачів вищої освіти (анкета визначення індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музичного мистецтва) було виявлено, що в здобувачів вищої освіти ЕГ із оптимальним і високим рівнем якості проведення уроку переважає емоційно-методичний стиль (58,9 %), а в здобувачів вищої освіти КГ (за достатнього та критичного рівнів якості проведення уроку) переважають емоційно-імпровізаційний та інтелектуально-методичний стилі (37,3 % і 35,2 % відповідно).

Водночас було виявлено позитивний кореляційний зв'язок ($r = 0,92$) між індивідуальним стилем педагогічної діяльності та рівнем розвитку професійно важливих якостей здобувачів вищої освіти, їх професійними знаннями й уміннями. Так, для емоційно-методичного стилю притаманні високий рівень розвитку професійно важливих якостей, високий рівень професійно-педагогічних знань, умінь і навичок. Для емоційно-імпровізаційного та інтелектуально-методичного стилів характерні низький і середній (відповідно) рівні розвитку професійно важливих якостей та професійно-педагогічних знань, умінь і навичок.

Загальні результати вивчення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музики, етики та естетики представлені в таблицях (див. таблиці 16 і 17).

Таблиця 16

Рівні сформованості професійної компетентності здобувачів вищої освіти ЕГ (порівняльний аналіз)

Рівні здобувачів вищої освіти ЕГ		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу	Приріст
		Результати		
№ з\п		%	%	%
1.	Низький	49,8	13,8	□36,7
2.	Середній	36,8	28,5	□8,3
3.	Високий	14,4	57,7	+43,3

Таблиця 17

Рівні сформованості професійної компетентності здобувачів вищої освіти КГ (порівняльний аналіз)

Рівні здобувачів вищої освіти ЕГ		Дані констатувального етапу	Дані контрольного зрізу	Приріст
		Результати		
№ з\п		%	%	%
1.	Низький	49,8	40,8	□9,0
2.	Середній	36,6	32,6	□4,0
3.	Високий	14,6	26,8	+12,2

Так, результати сформованості професійної компетентності здобувачів вищої освіти ЕГ після здійсненої роботи суттєво відрізняються від початкових даних за всіма показниками, що свідчить про наявність у них позитивних змін та результативність запропонованої системи. Зокрема в здобувачів вищої освіти ЕГ простежуються позитивні зрушення за когнітивним підкритерієм після формульовального етапу експерименту (64,7 % здобувачів вищої освіти (7,0 % на початку); за особистісним підкритерієм високий рівень мають 56,0 % здобувачів вищої освіти (17,3 % на початку); за діяльнісно-операційним критерієм високий рівень мають 52,4 % здобувачів вищої освіти (10,2 % на початку) (при $p < 0,001$)).

Водночас у здобувачів вищої освіти КГ також простежуються позитивні зміни у сформованості професійної компетентності, але, як і на початковому етапі, більшість здобувачів вищої освіти КГ мають низький рівень сформованості професійної компетентності (40,8 %), що зумовлено такими недоліками в організації процесу фахової підготовки майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музики, етики та естетики: відсутність міждисциплінарних зв'язків; недостатній рівень практичної орієнтованості фахових освітніх компонентів, особливо професійно орієнтованих; відсутність зв'язку між теоретичним навчанням і практичною професійною діяльністю; низький рівень комплексного планування та пролонгованого контролю процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музики, етики та естетики науково-педагогічними працівниками закладів освіти, недостатня увага до організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Зіставлення даних, отриманих на формувальному етапі експерименту, із даними констатувального етапу дало змогу засвідчити, що формування професійної компетентності майбутніх учителів художньої культури та майбутніх учителів музики, етики та естетики в процесі фахової підготовки дозволило підвищити рівень сформованості професійної компетентності здобувачів вищої освіти ЕГ в порівнянні зі здобувачами вищої освіти КГ, і довести ефективність пропонованого підходу.

Загалом, як свідчать загальні результати, рівень сформованості професійної компетентності здобувачів вищої освіти КГ, як і на початковому етапі, здебільшого на низькому рівні або межує з ним. Водночас у здобувачів вищої освіти ЕГ рівень сформованості професійної компетентності за визначеними нами підкритеріями (когнітивним, особистісним та діяльнісно-операційним) після здійсненої роботи здебільшого високий (57,7 % при $p \leq 0,001$).

Так, результативність управління якістю музичної освіти в педагогічних закладах вищої освіти ЕГ на оптимальному рівні (78%). Якість освітнього середовища та навчально-виховного процесу на високому рівні; якість організаційно-управлінської діяльності суб'єктів управління музичною освітою підвищилася з достатнього рівня до оптимального; якість результатів музичної освіти також підвищилася з критичного рівня до оптимального.

Водночас у педагогічних закладів вищої освіти КГ зміни цих ознак є, але незначні. Якість освітнього середовища та навчально-виховного процесу на оптимальному рівні; якість організаційно-управлінської діяльності суб'єктів управління музичною освітою, як і на початковому етапі, на достатньому рівні; якість результатів музичної освіти підвищилася з критичного рівня до достатнього, але все одно залишається на критичному.

Представлені дані свідчать про значне підвищення результативності управління якістю музичної освіти в закладах вищої педагогічної освіти експериментальної групи в порівнянні з контрольною.

Висновок. Отже, систематизація та узагальнений аналіз даних експерименту свідчить про результативність визначених нами теоретико-методологічних засад управління якістю музичної освіти, що представлені в розробленій нами системі адаптивного управління якістю музичної освіти в закладі вищої педагогічної освіти.

Вірогідність отриманих результатів і висновків забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень, критичним аналізом стану досліджуваної проблеми; відповідністю методів наукового пошуку його меті й завданням; поєднанням методів якісного та кількісного аналізу експериментального матеріалу; застосуванням апробованих методів статистичного аналізу; позитивними результатами впровадження розробленої системи адаптивного управління якістю музичної освіти в закладі вищої педагогічної освіти.

Здійснене дослідження не вичерпує всієї різноманітності проблем, пов'язаних із управлінням якістю музичної освіти в закладі вищої

педагогічних освіти. Воно дозволяє висвітлити ті проблеми, що потребують додаткового вивчення. Так, подальшого дослідження потребує проблема методологічного забезпечення адаптивного управління якістю музичної освіти в закладах вищої педагогічної освіти відповідно до нових парадигм вищої європейської освіти.

Слід підкреслити, що повноцінне розв'язання проблеми результативного управління якістю музичної освіти в закладах вищої педагогічної освіти можливе тільки в тісному зв'язку з подальшою практичною реалізацією його теорії в межах проблем системи вищої освіти України загалом.

Перелік використаних джерел:

1. Єльнікова Г. В. Сутність адаптивного управління, його закономірності і принципи. *Наука і сучасність* : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2, ч. 1. С. 69–78.

2. Кравченко Г. Ю. Адаптивне управління розвитком інститутів післядипломної педагогічної освіти в Україні: монографія. Харків : «Смугаста типографія», 2015. 300 с.

3. Сікорський П. І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання. Львів : Каменяр, 1998. 196 с.

4. Ульянова В. С. Теоретичні і методичні засади адаптивного управління якістю музичної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі : дис. ... док. пед. наук : 13.00.06 / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2016. 504 с.

5. Харківська А. Моделювання управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. Вип. 10. 9 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_10_47 (дата звернення: 22.05.2023)

6. Харківська А. А. Формування системи управління сучасного вищого

навчального закладу. *Наука і освіта*. 2010. №4-5. С. 121–125.

7. Яременко П. С. Якість освіти в Україні. Київ : Лібра, 2011. 157 с.

8. Яхнін Я. К. Сучасні підходи до якості освіти. Київ : Наук. думка, 2010. 143 с.

References:

1. Yelnykova, H. V. (2000) Sutnist adaptivnoho upravlinnia, yoho zakonirnosti i pryntsyvy [The essence of adaptive management, its regularities and principles]. *Nauka i suchasnist [Science and modernity] Nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova [The National Pedagogical Drahomanov University]*, 2, 1, 69–78 [in Ukrainian].

2. Kravchenko, H. Yu. (2015) Adaptivne upravlinnia rozvytkom instytutiv pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Adaptive management of the development of post-graduate pedagogical education institutes in Ukraine], 300 [in Ukrainian].

3. Sikorskyi, P. I. (1998) Teoretyko-metodolohichni osnovy dyferentsiiovanoho navchannia [Theoretical and methodological foundations of differentiated learning], 196 [in Ukrainian].

4. Ulianova, V. S. (2016) Teoretychni i metodychni zasady adaptivnoho upravlinnia yakistiu muzychnoi osvity u vyshchomu pedahohichnomu navchalnomu zakladi [Theoretical and methodological principles of adaptive management of the quality of music education in a higher pedagogical educational institution] : dys. ... dok. ped. nauk [Dissertation of Doctor of Pedagogical Sciences] : 13.00.06 / Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia [The Ukrainian Engineering Pedagogic Academy], 504 [in Ukrainian].

5. Kharkivska, A. (2013) Modeliuvannia upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pedahohichnoho VNZ [Modeling management of innovative development of a pedagogical university]. *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu [Theory and methodology of education management]*, 10, 9, http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2013_10_47 [in Ukrainian].

6. Kharkivska, A. A. (2010) Formuvannia systemy upravlinnia suchasnoho vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of the management system of a modern higher educational institution]. *Nauka i osvita* [Science and education], 45, 121–125 [in Ukrainian].

7. Yapemenko, P. C. (2011) Yakist osvity v Ukpainy [Quality of education in Ukraine], 157 [in Ukrainian].

8. Yaxnin, Ya. K. (2010) Cuchacni pidxody do yakosti osvity [Modern approaches to the quality of education], 143 [in Ukrainian].

УДК 378.02:172.4]:005.336.2(045)

ФОРМУВАННЯ КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ГАЛУЗІ БІОЛОГІЇ

© Упатова І.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-30

У статті констатовано, що формування кроскультурної компетентності в здобувачів вищої освіти максимально ефективно відбувається шляхом упровадження таких організаційних форм навчання: інтерактивні лекції, практичні та семінарські заняття, а також під час виконання завдань для самостійної роботи, що передбачає опрацювання здобувачами вищої освіти великого обсягу інформаційних джерел. Автором зазначено, що це сприяє здобуттю нових знань і розвитку вмінь, що сприяють формуванню кроскультурної компетентності майбутніх фахівців галузі біології.

Презентовано програму авторського міждисциплінарного вибіркового спецкурсу «Європейські освітні практики в галузі біології», що призначений для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 091 «Біологія та біохімія».

Акцентовано, що для формування кроскультурної компетентності освітній процес має передбачати стратегічне планування майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти та доцільне застосування інтерактивних методів навчання.

Виокремлено переваги двох підходів до формування кроскультурної компетентності (організаційного й поведінкового) та складники кроскультурної компетентності (знання, мотивація, вміння, прихильність).

Ключові слова: кроскультурне навчання, кроскультурна підготовка, кроскультурна компетентність, європейські освітні практики, спецкурс, здобувачі вищої освіти, модуль, методи.

Upatova I. «Formation of cross-cultural competence of future bachelors in the field of biology».

The article states that the formation of cross-cultural competence in students of higher education takes place as effectively as possible through the implementation of the following organizational forms of education: interactive lectures, practical and seminar classes, as well as during the performance of tasks for independent work, which involves the study by students of higher education of a large amount of information sources. The author states that this contributes to the acquisition of new knowledge and the development of skills that contribute to the formation of cross-cultural competence of future specialists in the field of biology.

The program of the author's interdisciplinary selective special course «European educational practices in the field of biology» is presented, which is intended for students of higher education in the specialty 091 «Biology and Biochemistry».

It is emphasized that for the formation of cross-cultural competence, the educational process should include strategic planning of the future professional activities of higher education seekers and the appropriate use of interactive learning methods.

The advantages of two approaches to the formation of cross-cultural competence (organizational and behavioral) and the components of cross-cultural competence (knowledge, motivation, ability, commitment) are highlighted.

Keywords: cross-cultural training, cross-cultural training, cross-cultural competence, European educational practices, special course, students of higher education, module, methods.

Актуальність дослідження. У зв'язку з інтеграцією України до європейського освітнього простору актуальності набуває вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців галузі біології в умовах закладу вищої освіти. Проблема кроскультурної освіти є новою, недостатньо дослідженою цариною, проте увага сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців акцентована на дослідженні теоретичної підготовки фахівців, і лише деякі автори порушують проблему практичного формування кроскультурної компетентності. Донині малодослідженим напрямом залишається процес формування кроскультурної компетентності бакалаврів галузі біології.

У цьому контексті залишаються досі не розв'язаними суперечності, що існують між недостатньою розробленістю теоретичних і практичних аспектів зазначеної проблеми, а також здатністю майбутнього бакалавра біології здійснювати продуктивну професійну взаємодію з фахівцями різних країн; між соціальним замовленням, що вимагає підготовку фахівців, які володіють високим рівнем кроскультурної компетентності, та відсутністю відповідного змістового й методичного забезпечення процесу підготовки фахівців у закладах вищої освіти; між наявністю світового досвіду формування кроскультурної компетентності фахівців галузі біології та його

недостатнім використанням у процесі професійної підготовки бакалаврів біології. Такі обставини зумовили вибір теми дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемі теоретичного дослідження категорії «кроскультурної компетентності» присвячують свої праці не лише зарубіжні, а й вітчизняні науковці. Вагомий внесок у дослідження проблеми формування кроскультурної компетентності зробили зарубіжні науковці К. Гірц, Ю. Койвісто, Р. Льюїс, Ф. Тромпенарс, Е. Холл, Г. Хофстедде тощо. Серед українських науковців проблему формування кроскультурної компетентності порушували О. Бабак, М. Гриньова, О. Кравець, Н. Мешко, О. Пальчикова, О. Резунова, М. Риженко, С. Рудакова, В. Сидоров, Л. Щепінова тощо [1–9].

Вищезазначені науковці у своїх дослідженнях акцентують увагу на окремих засобах формування кроскультурної компетентності здобувачів вищої освіти, а саме: підготовка й участь у міжнародних проектах; вивчення передового досвіду, пов'язаного з формуванням кроскультурної компетентності; проведення занять міждисциплінарного характеру; упровадження в освітній процес міждисциплінарних освітніх компонентів; науково-методична діяльність у співпраці із зарубіжними колегами (участь у міжнародних конференціях, симпозіумах, «круглих столах»); самоосвітня діяльність за фахом. Але в межах системи кроскультурної підготовки фахівців галузі біології не було розроблено спеціального міжпредметного курсу, що спрямований на розвиток кроскультурної компетентності майбутніх бакалаврів з біології.

Мета статті: дослідити наявні підходи до визначення терміну «кроскультурна компетентність» та її складників; презентувати й обґрунтувати функційні можливості авторського спецкурсу «Європейські освітні практики в галузі біології», що сприяє формуванню кроскультурної компетентності в здобувачів вищої освіти біологічної галузі.

Виклад основного матеріалу. Тракткування поняття «кроскультурна компетентність» у наукових джерелах трапляється в такому сенсі :

як індивідуальна особливість [2] та як інструмент функціонування організації [9]. На думку, А. Харківської, «сучасна професійна підготовка майбутнього вчителя в умовах інформатизації освіти неможлива без урахування основних положень компетентнісного підходу. Такий підхід передбачає вміння створювати та вносити зміни у власну професійну діяльність учителя з урахуванням потреб і запитів, які висуватиме перед освітою майбутнє суспільство. компетентнісний підхід – новий спосіб визначення результатів, вихідних параметрів навчальної діяльності» [8, с. 7].

На думку Л. Щепіної, С. Рудакової та О. Кравець, доречно виокремити два підходи до трактування кроскультурної компетентності, а саме [6]:

– організаційний, що пояснює кроскультурну компетентність як вагомий інструмент, який може бути запропонований організацією, у якій відбувається діяльність особистості за фахом, для виконання її персоналом;

– поведінковий, що пояснює кроскультурну компетентність як особистісну характеристику, яка формується на основі особливостей сприйняття, розвитку самого індивіда окремо від організації.

Погоджуємося з думкою О. Кравець, С. Рудакової та Л. Щепіної про те, що можна поділяти підходи до трактування кроскультурної компетентності за методом набуття та за фактором виникнення.

Слід зазначити, що кроскультурна компетентність має складатися зі структурних компонентів. Досить якісне їх обґрунтування пропонує Е. Гріффін. Науковець виокремлює такі складники кроскультурної компетентності: знання, мотивація, уміння, прихильність [7, с. 64].

Аналіз праць вищезазначених науковців уможливив визначення кроскультурної компетентності майбутнього фахівця галузі біології як інтегративної якості особистості, що характеризується синтезом спеціальних знань, умінь, досвіду та ціннісних орієнтацій на культурні надбання фахівців біологічної галузі різних країн. Представимо приклади щодо обґрунтування складників кроскультурної компетентності (за Е. Гріффіном).

1. Знання – інформація про особливості певної культури. Такі знання мають характеризуватися не просто володінням інформацією, а в глибинному осмисленні того, що можуть значити для співрозмовника вербальні та невербальні жести, який стиль поведінки йому притаманний та які інструменти комунікацій він може опанувати. Також варто аналізувати, що є спільним і на чому варто робити акцент для виявлення спільних поглядів. Наприклад, під час працевлаштування фахівця з біології конкурентоспроможним буде вважатися той, хто буде володіти необхідною термінологією за фахом хоча б на базовому рівні. В іншому випадку кандидат не зможе ефективно виконати свої посадові обов'язки, може зіпсувати репутацію компанії/організації/закладу. Так, недостатній рівень знань може завадити успішній комунікації представників двох різних культурних груп за професійною ознакою.

2. Мотивація – наявність бажання та умова, що зумовлює необхідність взаємодіяти з представником іншої культури задля набуття позитивного власного досвіду. Без наявності мотивації кроскультурна компетентність не зможе належним чином сформуватися в свідомості людини через відсутність бачення сфери її застосування.

Базисом для виникнення мотивації є потреба, наприклад, дізнатися важливу інформацію за фахом. Саме за таких умов виникне адаптація до процесу професійної самореалізації фахових компетентностей.

Уявімо, що в іншій країні працює фахівець-біолог, який компетентний у специфічній біологічній проблемі, а у фахівця нашої країни є необхідність у спілкуванні з представником-партнером для з'ясування проблеми. Цілком зрозуміло, що для розв'язання проблем необхідними будуть знання іноземної мови, а також національної культури. З іншого боку, конкретизація потреби буде направляти розмову в правильний напрямок, спілкування буде чітким та однозначним. За таких умов імовірність набути позитивного досвіду міжкультурних комунікацій збільшується, посилюється мотивація до аналогічної поведінки в майбутньому. Дуже корисно стимулювати аналіз

того, якою була кроскультурна мотивація до здобуття знань індивідом і якою вона була б уже після. Це допоможе не лише здобути бажаний результат від навчання, а й додати нову цінність у персонал організації (за Е. Гріффіном).

3. Уміння – використання знань, навичок та досвіду фахової діяльності під час кроскультурних комунікацій. Потрібно розуміти, що навіть якщо попередньо людина не усвідомлювала, що бере участь у кроскультурних комунікаціях, то цей процес усе одно відбувся.

Доволі простим та зрозумілим прикладом може стати відрядження за кордон. Так, у США прийнято вітатися з людиною при кожній зустрічі незалежно від того, скільки разів на день та як часто це відбувається. Можна дізнатися про те, що така традиція здається недоречною представникам інших національних культур, наприклад, українцям. Попри це, необхідність бути ввічливим усе одно існує, тому за кілька робочих днів випрацьовується вміння абстрагуватися й дотримуватися цієї традиції. Тобто можна сказати, що поняття вміння у цьому контексті є спорідненим із поняттям адаптації (за Е. Гріффін).

4. Прихильність – позитивне або неупереджене ставлення до носія іншої культури. Першим кроком до формування прихильності є нівелювання будь-яких стереотипів про інші культури та культурні відмінності. Варто максимально фокусуватися на предметі розмови і будувати нейтральні запитання, що не спонукають до відповіді. Якщо представник компанії-замовника раніше чув від своїх колег про некомпетентність фахівців компанії-виконавця, то комунікація між ними буде зіпсована на всіх етапах переговорів. Замовник буде висувати завищені вимоги й постійно сумніватися в дотриманні необхідних стандартів, унаслідок чого виконавець буде втрачати мотивацію до виконання роботи через постійну недовіру замовника. Отже, для побудови міжкультурних комунікацій потрібно уникати стереотипів та інших помилок сприйняття. Така ситуація є

прикладом невдалої міжкультурної комунікації представників організаційних культур.

Як зазначила А. Харківська, «компетентнісний підхід, на відміну від традиційного, передбачає не лише засвоєння знань, умінь і навичок, а й формування та розвиток умінь адаптуватися та самостійно діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях, швидко розв'язувати задачі різного ступеня складності на основі набутих знань» [8, с. 4].

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити на тому, що компетентнісний підхід до формування змісту освіти є новим концептуальним орієнтиром, оскільки найважливішим для держави є формування особистості з інноваційним типом мислення та культури, яка не тільки володіє знаннями, а й оперує ними, готова до змін, може легко пристосовуватись до нових потреб ринку праці, володіє інформацією, активно діє, швидко приймає рішення, навчається впродовж життя [3, с. 52].

На нашу думку, формування вищезазначених складників кроскультурної компетентності в здобувачів вищої максимально ефективно може відбуватися шляхом упровадження авторського міждисциплінарного вибіркового спецкурсу «Європейські освітні практики в галузі біології», що призначений для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 091 «Біологія та біохімія». Під час викладання освітнього компонента реалізуються такі організаційні форми навчання: інтерактивні лекції, практичні та семінарські заняття.

Реалізація освітнього компонента «Європейські освітні практики в галузі біології» із метою формування кроскультурної компетентності передбачає стратегічне планування майбутньої професійної діяльності, тому доцільним є застосування таких методів навчання: кейс-метод, «мозковий штурм» («brainstorming»), метод SWOT-аналізу, дискусії, дебати, розв'язування фахових ситуацій, метод проєктів, метод дослідницького навчання, метод симуляції та різні технології дистанційного навчання тощо.

Загальний обсяг освітнього компонента становить 90 годин / 3 кредити ЄКТС, вивчається на 4 курсі в 7-му семестрі. Вивчення дисципліни завершується складанням заліку.

Програма освітнього компонента розрахована на один семестр і вивчається 3 години на тиждень. Передбачено 51 годину самостійної роботи здобувача вищої освіти, 39 годин аудиторних занять, із них : лекційних – 18 годин (6 лекцій); 18 годин – практичних (6 практичних занять); 3 години семінарських (1 семінар). Програма містить два змістових модулі: 1. Євроінтеграція в галузі освіти. 2. Європейський науковий простір в Україні.

Доведено, що в процесі опанування освітнього компонента «Європейські освітні практики в галузі біології» формування кроскультурної компетентності відбувається максимально ефективно шляхом виконання здобувачами практичних і самостійних робіт, що передбачають опрацювання великого обсягу інформаційних джерел, а також під час інтерактивних лекційних занять.

Для формування кроскультурної компетентності здобувачів має відбуватися контекстне навчання, яке забезпечує стратегічне планування майбутньої професійної діяльності, що передбачає доцільне застосування таких дидактичних інтерактивних методів навчання. Так, метод SWOT-аналізу передбачає стратегічне планування майбутньої професійної діяльності, дає змогу визначати сильні та слабкі сторони, можливості та загрози; приймати правильні, виважені стратегічні рішення; розв'язувати проблеми, виявляти й систематизувати професійні проблеми; визначати ресурси, на які доцільно спиратися; використовувати потенційні можливості фахівця для власного розвитку й розвитку колективу фахівців; обирати оптимальний шлях розвитку й уникати ризиків; ухвалювати зважені рішення; розуміти потреби колективу однодумців тощо.

Професійний розвиток і самовдосконалення біолога майже неможливе, якщо він сам не усвідомлює потреби в розвитку фахових знань, навичок,

умінь, проблеми недостатності свого професійного інструментарію (слабкі сторони й загрози).

Однак професійний розвиток і самовдосконалення біолога відбувається за умови організації квазіпрофесійної діяльності, під час аналізу сильних сторін і можливостей.

Так, вивчення змісту освітнього компонента «Європейські освітні практики в галузі біології» передбачає попереднє здобуття базових теоретичних знань, опанування сучасних освітніх технологій і розвиток спеціальних компетентностей у галузі біології та міжпредметних галузей, зокрема «Загальної психології», «Психології особистості», «Педагогіки з основами педагогічної майстерності», сформованість умінь шукати, опрацьовувати та аналізувати першоджерела, готовність займатися самоосвітою та самовдосконаленням фахової діяльності.

Освітній компонент «Європейські освітні практики в галузі біології» є основою для розуміння багатьох біологічних явищ. Здобуті знання та навички сприятимуть розширенню наукового світогляду й удосконаленню таких гнучких навичок: активне слухання й письмо, невербальні елементи комунікації, уміння переконувати, уміння презентувати свої здобутки та виступати публічно, уміння розповідати, що, безумовно, стане в пригоді в подальшій професійній діяльності

Метою вивчення освітнього компонента є формування системи знань про європейські освітні практики в галузі біології, що впроваджуються в закладах освіти України, необхідні для усвідомлення можливості впливу євроінтеграції на розвиток професійної мобільності сучасного фахівця в системі біологічної освіти.

Завданнями освітнього компонента є :

- визначення пріоритетів розвитку професійної освіти в контексті сучасних європейських моделей біологічної освіти;
- аналіз проблем вищої освіти й науки в Україні в контексті інтеграції до європейського освітнього простору;

- аналіз впливу євроінтеграції на розвиток професійної мобільності сучасного фахівця в системі біологічної освіти;
- опанування теоретичних знань та практичних умінь, що дозволять фахівцеві галузі біології реалізовувати академічну добросесність як ціннісне надбання європейського освітнього та наукового простору;
- опанування теоретичних знань та практичних умінь, які дозволять фахівцеві галузі біології здійснювати планування, організацію й реалізацію формальної, неформальної та інформальної освіти особистості;
- засвоєння знань про елементи дуальної форми навчання, перспективи розвитку дуальної освіти в Україні;
- опанування знань про біологічні електронні джерела інформації;
- опанування вмінь працювати з пошуковими системами, базами даних інформації та програмами в галузі біології.

Наприкінці вивчення спецкурсу «Європейські освітні практики в галузі біології» здобувачі повинні сформулювати знання про:

- європейський науковий простір в Україні;
- співпрацю України та Європи в освітній галузі;
- європейські освітні методики та технології навчання біології;
- проблеми та перспективи інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір;
- інтеграцію освітніх предметів;
- загальні тенденції професійної підготовки фахівців у галузі освіти в країнах європейського простору: міждисциплінарний підхід;
- концептуальні положення розвитку природничо-математичної освіти (stem-освіти);
- сучасні можливості діджиталізації освіти (цифрова школа);
- використання віртуальної лабораторії «Go-Lab» як альтернативного варіанту активного залучення здобувачів освіти до біологічної науки та досліджень;

– особливості використання платформи «Labster» для віртуальних лабораторій та інтерактивної науки.

Наприкінці вивчення спецкурсу «Європейські освітні практики в галузі біології» здобувачі повинні сформуванати вміння :

- упроваджувати елементи stem-освіти в умовах закладу освіти;
- використовувати елементи smart-технології в освітньому процесі;
- реалізовувати хмарні технології як ефективні інструменти навчання біології;
- створювати інтерактивні плакати як дидактичні засоби навчання біології;
- упроваджувати проєктну діяльність із біології;
- реалізовувати неформальну освіту під час професійного розвитку;
- упроваджувати електронне навчання в освітнє середовище закладу загальної середньої освіти;
- застосовувати кейс-метод як модерновий інтерактивний метод навчання біології;
- використовувати метод SWOT-аналізу (для стратегічного планування майбутньої професійної діяльності);
- застосовувати технології дослідницького навчання;
- упроваджувати технологію рефлексивного навчання;
- застосовувати інтегральні, загальні та спеціальні компетентності під час фахової діяльності;
- здійснювати пошук, обробку й аналіз інформації з різних джерел, здійснювати її синтез;
- абстрактно й критично мислити, застосовувати знання в практичних ситуаціях, використовувати інформаційні й комунікаційні освітні технології, проводити дослідження на відповідному рівні, діяти в нестандартній ситуації, генерувати нові ідеї, виявляти, ставити та розв’язувати проблеми, приймати обґрунтовані рішення, працювати в команді однодумців, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Наприкінці вивчення курсу «Європейські освітні практики в галузі біології» здобувачі вищої освіти повинні сформувати інтегральну компетентність – здатність виконувати складні спеціалізовані завдання та розв’язувати практичні проблеми в галузі біології під час здійснення професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування законів, теорій та методів біологічної науки й характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Також результатом вивчення освітнього компонента є формування загальних компетентностей, зокрема здатність:

- реалізовувати свої права й обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина України;

- зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки й технологій;

- застосовувати знання в практичних ситуаціях;
- до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел;
- спілкуватися державною мовою усно та письмово;
- навчатися й опановувати сучасні знання;
- до абстрактного мислення, аналізу й синтезу;
- працювати в команді.

Важливим результатом вивчення освітнього компонента «Європейські освітні практики в галузі біології» є формування таких спеціальних (фахових) компетентностей, зокрема здатність:

- застосовувати знання та вміння з математики, фізики, хімії та інших суміжних наук для виконання конкретних біологічних завдань;
- демонструвати базові теоретичні знання в галузі біологічних наук та на межі предметних галузей;

– здійснювати збір, реєстрацію й аналіз інформації за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у нестандартних і лабораторних умовах;

– до критичного осмислення новітніх розробок у галузі професійній діяльності;

– до аналізу механізмів збереження, реалізації та передачі генетичної інформації в організмі.

Серед програмних результатів навчання (ПРН) за освітньо-професійною програмою «Біологія» спеціальності 091 «Біологія» (освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»), що мають бути сформованими під час вивчення освітнього компонента «Європейські освітні практики в галузі біології», слід зазначити :

– усвідомлення соціальних та економічних наслідків упровадження новітніх розробок у галузі біології під час професійної діяльності;

– застосування сучасних інформаційних технологій, програмних засобів та ресурсів Інтернету для інформаційного забезпечення професійної діяльності в галузі біології;

– планування, виконання, аналіз інформації та презентація результатів експериментальних досліджень у галузі біології;

– спілкування усно й письмово на професійні теми з використанням наукових термінів, прийнятих у фаховому середовищі біологів, державною та іноземною мовами;

– демонстрація навичок оцінювання непередбачуваних біологічних проблем й обдуманого вибору шляхів їх розв'язання;

– застосування моделей, методів і законів фізики, хімії, екології, математики в процесі навчання та забезпечення професійної діяльності в галузі біології;

– володіння прийомами самоосвіти й самовдосконалення, уміннями проєктувати траєкторію професійного росту й особистісного розвитку, застосовуючи здобуті фахові знання;

– знання та розуміння основних термінів, концепцій, теорій і законів у галузі біологічних наук та на межі предметних галузей;

– інтегрування навичок самостійної та командної роботи для досягнення результату з акцентом на добросовісність, професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень;

– аналіз, генерування та впровадження традиційних та інноваційних методів і прийомів едукативного процесу;

– опанування методики організації, проведення, контролю, оцінювання, аналізу, корекції освітнього процесу в контексті реалізації завдань біологічної освіти;

– застосування в практичній діяльності психолого-педагогічних знань.

Зміст освітнього компонента «Європейські освітні практики в галузі біології» передбачає вивчення низки аспектів, що сприяють формуванню в здобувачів вищої освіти кроскультурної компетентності. Представимо їх приклади.

1. Інтеграція української вищої освіти в європейський освітній простір.

2. Академічна мобільність як провідний принцип формування європейського освітнього простору.

3. Самостійна робота здобувачів вищої освіти та академічна добросовісність.

4. Неформальна, інформальна та дуальна освіта в професійній підготовці майбутніх біологів.

5. Сучасні тенденції розвитку природничої освіти в закладах вищої освіти.

6. Академічна співпраця України та країн Європейського Союзу в галузі освіти й науки.

7. Пошукові системи, бази інформації та програми в галузі біології.

8. Біологічні електронні джерела інформації.

9. Основи біоінформатичних баз даних. Призначення та класифікація баз даних. Первинні бази даних. Методики пошуку інформації у БД. Характеристики біоінформатичних ресурсів.

10. Відкритий доступ до баз даних у галузі біології: можливості та практичне використання під час наукових досліджень:

11. Міжнародні наукометричні бази даних і пошукові системи.

12. Пошукові системи публікацій біологічного профілю («GoogleАкадемія», «GigaDB», «PubMed», «DRYAD», «CurrentBiology», «Oxford Journals», «BioScience», «Physiological Reviews», «WorldWideScience.org»).

13. Можливості роботи та практичне значення роботи в базах даних і програмах.

14. Онлайн (живі) веб-камери. Об'єкт і мета спостереження, план спостереження.

15. Можливості інструменту «LabCamera» в програмі «mozaBook».

16. Функції «LabCamera» в програмі «mozaBook».

17. Роль змісту навчання в системі підготовки сучасного фахівця-біолога.

18. Проблеми вдосконалення біологічної освіти та науки в Україні у світлі Болонського процесу.

19. Інноваційна освітня стратегія ЗВО. Новітні технології в організації освітнього процесу в системі вищої освіти України.

20. Інноваційні технології формування фахівця в умовах особистісно орієнтованого навчання.

21. Методи, форми та інтерактивні технології навчання за умов упровадження кредитно-трансферної системи організації освітнього процесу.

22. Управлінська модель упровадження кредитно-трансферної системи в освітній процес.

23. Упровадження й використання інформаційних технологій в освітньому процесі.

24. Система моніторингу якості знань здобувачів вищої освіти.
25. Технологія створення інтерактивних електронних підручників.
26. Сучасні міжнародні стандарти та інструментарій створення дистанційних курсів.
27. Використання інтерактивних технологій навчання під час викладання біологічних освітніх компонентів у закладах вищої освіти.
28. Новітні інформаційні технології в роботі бібліотеки.
29. Електронне навчання як інноваційний елемент освітнього процесу в закладах вищої освіти.
30. Міжнародне співробітництво у сфері дослідницької діяльності закладів вищої освіти.
31. Міжнародне співробітництво закладів вищої освіти як компонент інтегрування в європейський освітній простір.

Висновки. Здійснений аналіз визначень поняття «кроскультурна компетентність» дозволив виявити його сутність, сфери застосування, а також підходи до трактування. Установлено, що кроскультурні комунікації є важливим елементом фахової діяльності особистості. Результати дослідження засвідчили, що в процесі формування кроскультурної компетентності краще спиратися на два підходи: організаційний і поведінковий, і застосовувати їх переваги.

Виокремлено складники кроскультурної компетентності: знання, мотивація, уміння, прихильність, що допомагає у визначенні цілей кроскультурної освіти здобувачів вищої освіти та дає можливість розробляти освітні компоненти кроскультурного спрямування.

Отже, розроблений вибірково міжпредметний спецкурс «Європейські освітні практики в галузі біології» є стрижнем якісної кроскультурної підготовки бакалаврів у закладі вищої освіти, оскільки забезпечує формування в них кроскультурної компетентності.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є розв'язання невирішених проблем організаційного й методичного характеру, проблеми

технічного забезпечення процесу кроскультурного навчання бакалаврів біології, без розв'язання яких підготовка потрібних країні фахівців галузі біології, формування в них кроскультурної компетентності буде малоефективною.

Перелік використаних джерел:

1. Гриньова М., Бабак О. Формування крос-культурної компетентності фахівців галузі туризму під час розробки спортивно-пізнавального маршруту на прикладі Аріельського університету (Аріель, Ізраїль) та Полтавського національного університету імені В. Г. Короленка (Україна). *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 3. С. 63–68. URL: <https://new.e-journals.npu.edu.ua/index.php/dslg/article/view/106> (дата звернення: 18.11.2023).
2. Пальчикова О. О. Крос-культурна компетентність у навчанні української мови як іноземної. *Філологічні студії*. Вип. 8. 2012. С. 319–326. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/641> (дата звернення: 18.11.2023).
3. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія / Л. О. Хомич, Л. Ю. Султанова, Т. О. Шахрай. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 212 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709440/1/Монографія.pdf> (дата звернення: 18.11.2023).
4. Резунова О. С. Формування крос-культурної компетентності майбутніх економістів-аграріїв шляхом підвищення професійної компетентності викладача вищого аграрного навчального закладу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. Педагогіка, психологія, філософія*. 2014. Вип. 199 (1). С. 305–309.
5. Сідоров В. І. Кроскультурна компетентність майбутніх фахівців галузі туризму. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 4/2 (173). С. 51–54.
6. Щепіна Л. В., Рудакова С. Г., Кравець О. В., Сутність крос-культурної компетентності: від теорії до практики. *Ефективна економіка*.

2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537> (дата звернення: 18.11.2023).

7. Griffin E. A. First Look at Communication Theory. 8th edition. New York : The McGraw-Hill Companies, 2012. URL: <http://course.sdu.edu.cn/Download2/20191204113656196.pdf> (дата звернення: 18.11.2023).

8. Kharkivska A.A. The competency-based approach as methodology of professional training of future teachers in the conditions of education informatization. Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків : Вид-во УІПА, 2020. № 67 . С. 27–35. URL: <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2561/1/THE%20COMPETENCY-BASED%20APPROACH%20AS%20METHODOLOGY%20OF%20PROFESSIONAL.pdf> (дата звернення: 18.11.2023).

9. Ronnie L Leavitt. Developing Cultural Competence in a Multicultural World, Parts 1 & 2. 2012. P. 22. URL: <https://docplayer.net/141025-Developing-cultural-competence-in-a-multicultural-world-parts-1-2.html> (дата звернення: 18.11.2023).

References:

1. Hrynova, M. & Babak, O. (2018). Formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti fakhivtsiv haluzi turyzmu pid chas rozrobky sportyвно-piznavalnoho marshrutu na prykladi Arielskoho universytetu (Ariel, Izrail) ta Poltavskoho natsionalnoho universytetu imeni V. H. Korolenka (Ukraina) [Formation of cross-cultural competence of specialists in the field of tourism during the development of a sports and educational route on the example of Ariel University (Ariel, Israel) and Poltava National University named after V. G. Korolenko (Ukraine)]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii – Director of a school, lyceum, gymnasium*, 3, 63–68. Retired from <https://new.e-journals.npu.edu.ua/index.php/dslg/article/view/106> [in Ukrainian].

2. Palchykova, O. O. (2012). Kros-kulturna kompetentnist u navchanni ukrainskoi movy yak inozemnoi [Cross-cultural competence in learning Ukrainian as a foreign language]. *Filolohichni studii – Philological studies*, Vyp. 8, 319–326. Retired from <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/641> [in Ukrainian].

3. Khomych, L. O., Sultanova, L. Yu. & Shakhrai, T. O. (2014). *Polikulturna osvita v konteksti zahalnokulturnoho rozvytku osobystosti pedahoha [Multicultural education in the context of general cultural development of the teacher's personality]*. Kirovohrad : Imeks-LTD. Retired from <https://lib.iitta.gov.ua/709440/1/Монографія.pdf> [in Ukrainian].

4. Rezunova, O. S. (2014). Formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv-ahraryiv shliakhom pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti vykladacha vyshchoho ahrarynoho navchalnoho zakladu [Formation of cross-cultural competence of future agricultural economists by increasing the professional competence of a teacher of a higher agricultural educational institution]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv I pryrodokorystuvannia Ukrainy – Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Ser. Pedagogika, psykholohiia, filosofiia – Ser. Pedagogy, psychology, philosophy*, 199 (1), 305–309. [in Ukrainian].

5. Sidorov, V. I. (2017). Kroskulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv haluzi turyzmu [Cross-cultural competence of future specialists in the field of tourism]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of a modern teacher*, 4/2 (173), 51–54. [in Ukrainian].

6. Shchepina, L. V., Rudakova, S. H. & Kravets, O. V. (2017). Sutnist kros-kulturnoi kompetentnosti: vid teorii do praktyky [The essence of cross-cultural competence: from theory to practice]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 4. Retired from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537> [in Ukrainian].

7. Griffin, E. A. (2012). *First Look at Communication Theory*. The McGraw-Hill Companies. Retired from <http://course.sdu.edu.cn/Download2/20191204113656196.pdf> [in English].

8. Kharkivska, A.A. (2020). The competency-based approach as methodology of professional training of future teachers in the conditions of education informatization. Problems of engineering pedagogic education. Kharkiv : Vyd-vo UIPA, 67, 27–35. Retired from <http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2561/1/THE%20COMPETENCY-BASED%20APPROACH%20AS%20METHODOLOGY%20OF%20PROFESSIONAL.pdf> [in English].

9. Ronnie, L Leavitt (2012). Developing Cultural Competence in a Multicultural World, Parts 1 & 2, 22. Retired from <https://docplayer.net/141025-Developing-cultural-competence-in-a-multicultural-world-parts-1-2.html> [in English].

УДК 378.018.43:[378.015.31:808.5]:005.6(045)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ І НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ
СУПРОВІД ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В
УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

© Чала А.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-31

Стаття присвячена проблемі підвищення ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, зокрема організаційно-педагогічному та науково-методичному супроводу ефективного управління цим процесом. Осмисленню критеріїв, показників і рівнів сформованості мовленнєво-комунікативної культури. Установлено, що запропоновані критерії та показники сформованості мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти допомагають об'єктивно визначати рівні сформованості їх спеціальних компетентностей, спостерігати динаміку формування зазначеної категорії, коригувати цей процес на різних етапах навчання здобувачів вищої освіти. Визначено, що обґрунтовані критерії, показники та рівні сформованості мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є об'єктивною та структурованою характеристикою є невід'ємним складником їх фахової компетентності, відповідно до якої можна оцінити якість здобутих знань, набутих умінь і навичок, а також удосконалити методику навчання мовно-літературних освітніх

компонентів під час дистанційної форми.

Ключові слова: критерій, показник, рівень мовленнєво-комунікативна культура, управління, заклад вищої освіти, розвиток, модель, система, здобувачі вищої освіти, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

Chala A. «Organisational, pedagogical, scientific and methodological support of effective management of the process of formation of speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions in the conditions of distance learning».

The article is devoted to the problem of improving the efficiency of managing the process of forming the speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions, in particular, organisational, pedagogical, scientific and methodological support for the effective management of this process. The criteria, indicators and levels of formation of speech and communication culture are comprehended. It has been established that the proposed criteria and indicators of the formation of future preschool teachers' speech and communication culture help to objectively determine the levels of formation of their special competences, observe the dynamics of the formation of this category, and adjust this process at different stages of higher education. It is determined that the substantiated criteria, indicators and levels of formation of the speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions are an objective and structured characteristic that is an integral part of their professional competence, according to which it is possible to assess the quality of knowledge, skills and abilities acquired, as well as to improve the methodology of teaching language and literary educational components in the distance form.

Key words: criterion, indicator, level of speech and communication culture, management, higher education institution, development, model, system, higher education students, future teachers of preschool education institutions.

Актуальність дослідження. На сьогодні одночасно з оновленням змісту всієї системи освіти, головною метою якої є надання нової високої якості освіти на всіх рівнях, що передбачає відповідність сучасним запитам з боку особистості та суспільства, потребам економіки та світовим тенденціям, що потребує змін не лише в змісті, підходах, формах, засобах методах навчання майбутніх фахівців дошкільної освіти, а й у сприянні їхнім якісним особистісним змінам, відбувається пошук найоптимальніших технологій навчання, зокрема дистанційного. Викликом сьогодення є не лише дистанційне або змішане навчання, а запровадження в освітній процес нових методів навчання, що переважно є індивідуально-авторськими.

Через війну в Україні кожен свідомий викладач повинен за будь-яких непередбачуваних умов надати високоякісні освітні послуги своїм здобувачам освіти, що є доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу. Актуальним є пошук ефективних засобів, методів і технологій дистанційного навчання, а також дослідження впливу організаційно-

педагогічного і науково-методичного супроводу на якість надання освітніх послуг під час дистанційного навчання в умовах війни.

Аналіз основних досліджень і публікацій. На сьогодні чимало науковців (Д. Васильєва, І. Діордіца, Т. Корнішева, І. Крамаренко, О. Лучанінова, О. Москалюк, К. Полібіна, І. Сілютіна, О. Степаненко, Н. Родінова, М. Червоній та інші) присвячують свої дослідження питанню онлайн-навчання в умовах війни. Актуальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю висвітлювали в своїх працях Т. Бакуменко, Г. Беленька, А. Богуш, О. Василенко, І. Дичківська, Л. Загородня, А. Кравченя, Г. Пономарьова, Т. Поніманська, А. Харківська, А. Чаговець, А. Чала, Х. Шапаренко, М. Ярославцева та інші.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати критерії, показники й рівні сформованості мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, а також з'ясувати ефективність впливу організаційно-педагогічного і науково-методичного супроводу на якість надання освітніх послуг під час дистанційного навчання в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Проблема ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти завжди буде залишатися актуальною, оскільки опанування змістом освіти є запорукою прогресивного розвитку суспільства, особливо на сьогодні, коли існує ризик надання неякісних дистанційних освітніх послуг через війну в Україні. Зокрема враховуючи, що «одним із найважливіших етапів становлення особистості у соціумі є дошкільний вік, адже в цей період у дітей починається процес адаптації і формування соціальних, суспільних цінностей і ціннісних орієнтацій. Дошкільник учиться взаємодіяти з навколишнім світом та знаходити спільну мову з оточуючими, налагоджує взаємовідносини з однолітками й старшим поколінням» [10, с. 469].

Важливою ланкою вирішення цієї проблеми є пошук об'єктивних критеріїв, показників і рівнів сформованості мовленнєво-комунікативної культури, оцінювання ефективності впливу організаційно-педагогічного й науково-методичного супроводу на якість надання освітніх послуг під час

дистанційного навчання як важливого складника цілісної системи освіти.

Як свідчить аналіз численних досліджень у галузі освіти [3; 6; 9; 12], проблема уніфікації критеріїв оцінювання управління якістю освіти при підготовці фахівців у закладі вищої освіти є складною й багатоаспектною. Теоретичний аналіз наукових праць [2; 7; 8; 9; 11] показав, що для сучасної освітньої системи, особливої актуальності набуває питання про визначення науково обґрунтованих критеріїв оцінювання управління якістю професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти загалом та управління процесом формування їх мовленнєво-комунікативної культури зокрема.

Без виявлення критеріїв робота з удосконалення управління вже від початку виявляється невизначеною: невідомо, за якими ознаками можна дійти висновків про те, чи вдалося обрати найкращий, за таких умов, варіант управління [6].

Аналіз наукової літератури показав, що саме на основі критеріїв створюють порівняльну оцінку можливих моделей, альтернатив, варіантів технології управління й вибір серед них найбільш ефективного. Специфіка об'єкта управління дозволяє визначити число критеріїв і їх зміст. Першочергово, критерії повинні націлювати діяльність керівників на всебічну й цілісну реалізацію завдань, максимально використовувати можливі резерви, тобто критерії, що є найважливішим показником досягнення цілей удосконалення управління. Окрім того, критерії дозволяють конкретизувати й доповнювати саме формулювання цілей. Зміст критеріїв ефективного управління дозволяє також заздалегідь прогнозувати способи об'єктивізації результатів, що також допомагає ставити реальні, вимірні цілі [7].

Як зазначає А. Харківська, перший критерій ефективності управління – досягнення максимально можливих його результатів. Дуже важливо зрозуміти, що не можна задовольнятися простим підвищенням результативності, бо потрібний найвищий можливий для таких умов рівень.

Обґрунтування цього критерію зосереджується, насамперед, в об'єктивних соціально-економічних законах. Він передбачає пошук керівниками не приватних поліпшень за рахунок удосконалення одного або декількох елементів керуючої системи, а вдосконалення до найвищого можливого рівня в даних умовах усіх її частин, ланок, роботу всіх суб'єктів управління разом із їхніми зв'язками й відносинами, тобто систему в цілому [8].

Другий критерій ефективності управління – раціональність витрачання, дотримання нормативів часу при досягненні максимально можливих для конкретних умов результатів (тобто при виконанні першого критерію) [12].

На нашу думку, необхідно виділити ще один критерій ефективного управління якістю професійної підготовки майбутніх вихователів, а саме – процес здійснення управлінських заходів – організаційно-педагогічний і науково-методичний супровід дистанційного освітнього процесу, їх доцільності і своєчасності.

Слід зважати на те, що всі названі критерії ефективності управлінської діяльності повинні застосовуватися тільки взаємопов'язано й одночасно. Якщо використовувати їх ізольовано один від одного, то перший критерій орієнтує процес на екстенсивний розвиток, другий – тільки на інтенсивний, третій – виключає випереджальні дії. Діалектика цих критеріїв вимагає змін у кожному, закладаючи в їх узаємозв'язок протиріччя, роздільна здатність якого й розвиває процес.

Аналіз досліджень зазначених у списку літератури джерел свідчить про те, що вибір критеріїв має здійснюватися з урахуванням таких вимог: число критеріїв повинно бути невеликим за кількістю, але достатнім для визначення рівня реалізації основних управлінських функцій; система критеріїв має відображати реальну діяльність керівництва з реалізації функцій, тобто бути об'єктивною; кожен окремий критерій повинен бути сформульований чітко, допускати як якісну, так і кількісну характеристику; система критеріїв повинна відображати найбільш істотні ознаки

управлінського процесу та його результати; критерії повинні відображати доцільність управлінської діяльності [8].

Будь-яке управління, першочергово, передбачає низку послідовних дій, дотримання яких має привести до позитивного результату. За стандартними уявленнями процес управління якістю освіти має вирішувати такі завдання: моделювання, забезпечення функціонування системи, яка має працювати на досягнення поставленої мети, зміна вимог до наявних характеристик, діагностування наявного рівня якості освіти [12].

Ми погоджуємося з думкою науковців і відповідно до мети нашого дослідження, а також послуговуючись логікою дослідження, проаналізуємо критерії управління якістю професійної підготовки та критерії якості професійної підготовки й оцінювання якості результатів професійної підготовки, відповідно до аналогій, що вже існують, згідно з якими розробимо критерії ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти при організаційно-педагогічному і науково-методичному супроводі.

У науковому дослідженні встановлено, що мовленнєво-комунікативна культура майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти є невід'ємною складовою його професійно-педагогічної культури загалом і культури особистості зокрема. Зважаючи на дослідження вітчизняних і закордонних науковців у галузі філософії, психології, мовознавства, лінгводидактики, педагогіки з'ясовано, що мовленнєво-комунікативна культура – це сукупність знань, умінь, навичок і моральних норм, що забезпечують коректне й невимушене використання мови з метою спілкування; система ознак і властивостей, що свідчать про комунікативну досконалість мовлення. До таких ознак віднесено правильність, точність, логічність, змістовність, доречність, багатство, виразність і чистоту мовлення [12].

У той же час показано, що на сьогодні, в умовах воєнного стану, коли основною формою навчання є дистанційна, майбутні вихователі закладів

дошкільної освіти мають не досить нерозвинену мовленнєво-комунікативну культуру, систематично порушують її граматичні, орфоепічні, лексичні і фразеологічні норми. Це зумовило необхідність зіставлення ряду синонімічних дефіментів, зокрема «мовна культура», «культура мовлення», «комунікативна культура», «мовленнєва культура» [12]. На основі розгорнутої характеристики, під мовленнєво-комунікативною культурою майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти запропоновано розуміти вміння здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно й соціально орієнтоване спілкування з усіма учасниками освітнього процесу. Структуру цієї здатності представлено як єдність індивідуально-особистісного, мотиваційно-вольового, соціально-психологічного, індивідуально-комунікативного й практично-діяльнісного компонентів. Зважаючи на попередні твердження можна підсумувати і зазначити, що невід'ємним складником роботи за обраним фахом обов'язковою умовою є готовність до фахової комунікації як важливого аспекту професійної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Дистанційне навчання в сучасних умовах є «системою навчання, яка базується на взаємодії викладача та студентів один з одним на відстані, що відображає всі компоненти, властиві навчальному процесу за допомогою специфічних засобів ІКТ та Інтернет-технологій» [16, с. 42].

Із 2019 року формат навчання в усіх закладах освіти України кардинально змінився. Спочатку пандемія, а тепер війна в країні вплинули на освітній процес, він став майже повністю дистанційним або в змішаній формі. Зрозуміло, що такі кардинальні зміни вплинули і на якість навчання. Постійні моніторинги вказують на те, що простежується зниження культури мовлення майбутніх педагогів, зокрема майбутніх вихователів ЗДО, що впливає на їх фахову компетентність. Гостро постає питання під час дистанційного навчання створити організаційно-педагогічний і науково-

методичний супровід здобувачів вищої освіти, який забезпечуватимуть викладачі-лінгвісти для ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Під поняттям науково-методичний супровід розуміємо розробку та здійснення системи заходів, що дозволяють ефективно надавати освітні послуги такої якості, що забезпечує відповідність результату вимогам замовника. Водночас, власне процес організаційно-педагогічного супроводу передбачає забезпечення проєктування, досягнення й підтримки якості освітнього процесу, його реалізації та результатів.

Під час дистанційного навчання викладачам і здобувачам освіти необхідно адаптуватися до визначення нових ролей. Першочергово, викладачі повинні займати роль лідера, забезпечуючи організаційно-педагогічний супровід, який допоможе здобувачам вищої освіти працювати над самостійною роботою під їхнім керівництвом. Викладач-лідер дає вказівки та відповідає на запитання. В онлайн-навчанні немає фізичного взаємодія між викладачами і здобувачами вищої освіти, тому робота викладача ефективна лише за умови індивідуального навчання та підтримки кожного здобувача освіти. Дистанційне навчання надає здобувачам освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних соціальних навичок, а педагогам, своєю чергою, дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми й методи навчання.

Ефективне управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потребує диференційованої характеристики за рядом специфічних ознак, серед яких: адміністративний чи партисипативний підходи суб'єктів управління до розробки планів, обговорення перебігу процесу, вироблення управлінських рішень; орієнтація на процес чи на результат управління;

використання автономного чи системного управління; випереджальне чи реактивне реагування суб'єктів управління на припущені недоліки [12].

Узагальнення теоретичних засад досліджуваної проблеми дозволило виділити такі основні вимоги ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти під час організаційно-педагогічного і науково-методичного супроводу:

1) управління цим процесом повинне спиратися на принципи менеджменту якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, системності, раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності, наукової компетентності, гуманізації, професійної компетентності, успішної управлінської діяльності, єдності цілей, взаємодоповнюваності, цілеспрямованості й критеріальності, систематичності оцінювання і встановлення багатоканального зворотного зв'язку;

2) управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виконує організаційну, аналітико-прогностичну, регулятивно-координаційну, інформаційно-методичну, соціального захисту, контрольну й інноваційно-впроваджувальну функції;

3) для реалізації матричної структури управління розвитком мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти потрібно створити відповідний сектор (організаційно-педагогічний супровід), що входить до відповідного структурного підрозділу матричної системи ЗВО, а його керівник здійснюватиме загальне управління сектором, розвитком мовленнєво-комунікативної культури здобувачів вищої освіти, науковою діяльністю, учасниками сектору і соціальною роботою, відповідатиме за матеріально-технічне забезпечення;

4) система управління розвитком мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти має бути послідовно

реалізована на етапах проєктування, збору інформації, аналізу інформації, прийняття рішення, організації роботи з прийняття рішення, контролю виконання, аналізу ефективності дій;

5) професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та ефективне управління розвитком їхньої мовленнєво-комунікативної культури передбачають запровадження постійного освітнього моніторингу;

б) ефективний організаційно-педагогічний і науково-методичний супровід здобувачів вищої освіти можуть забезпечити тільки ті керівники і викладачі, які мають високий рівень професіоналізму та професійної компетентності [12].

На підставі проведеного аналізу наукового доробку П. Анісімова, Г. Бордовського, Ю. Жука, В. Зайчука, А. Кравчені, Г. Пономарьової, А. Субетто, М. Тализіна, Л. Третьякова, А. Харківської, А. Чалої, Р. Шакурова, П. Яременка та інших учених із питань педагогічної діагностики визначено критерії й показники ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [6; 8; 12]:

1) критерій «умови управління» передбачає: матеріально-технічне забезпечення (відповідність загальної площі приміщень держстандарту; достатня кількість лінгвістичних лабораторій для реалізації навчальних програм; характеристика сучасного комп'ютерного обладнання, бібліотечного фонду; виділення студентам підручників, робочих місць у читальних залах; навчально-методичний супровід педагогічного процесу); укомплектованість закладу педагогічними кадрами з відповідною фаховою освітою; підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо [6];

2) критерій «процес управління» передбачає: професійну підготовку професорсько-викладацького складу, управлінську компетентність деканів, завідувачів кафедрами, їхніх заступників, викладачів, що передбачає організацію та управління навчально-виховним процесом, контроль-аналітичну діяльність, прийняття управлінських рішень [8];

3) критерій «результат управління» передбачає: ефективність впливу за умови органічного поєднання культури педагогічного впливу і культурного саморозвитку особистості; вплив на культуру спілкування здобувачів вищої освіти у трьох напрямках (спілкування, мислення, сприйняття); комплексний характер навчальної діяльності: поєднання розумової, фізичної, моральної, естетичної й трудової культури; урахування зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [12].

Для оцінювання рівня розвитку мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти запропоновано показники, що відображають основні аспекти культури їхнього професійного спілкування: спрямованість спілкування (система професійних ціннісних орієнтацій і смислових установок у сфері педагогічного спілкування, яка визначає «ідеальний стиль» взаємодії й типовий для вихователя спосіб включення в міжособистісну взаємодію з дітьми); розвиток мовленнєвих умінь (характеризують інформаційно-смислову сторону педагогічної взаємодії й проявляються у здатності вихователя чітко, зрозуміло, переконливо висловлювати свої думки і почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування); дотримання лексичних, граматичних, орфоепічних, стилістичних і фразеологічних норм літературної мови, дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання й побудови висловів, правильність, точність, ясність, змістовність, виразність, чистота, логічна стрункість, багатство і доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету; розвиток комунікативних умінь, що проявляються у здатності до спілкування з дітьми, у вмінні знаходити правильний підхід до них, установлювати доцільні, з педагогічної погляду, взаємини, наявність педагогічного такту, розвиток емпатії.

Відповідно до виділених критеріїв і показників визначено високий, середній і низький рівні, що характеризують ефективність управління

процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виявлення причин низької мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дозволило ініціювати упровадження в освітній різні технології навчання.

Для забезпечення дистанційного навчання, зокрема в асинхронному режимі, використовується одна із найдієвіших форм мотивації здобувачів середньої освіти до навчання – відеоуроки з української мови. Такі форми мотивації забезпечують можливість створення інтерактивних лекцій, а не тільки розміщення текстів теоретичного матеріалу. Інтерактивні лекції можуть стати важливим елементом сучасної системи середньої освіти, оскільки інформація, що надається здобувачам освіти одночасно дублюється за кількома інформаційними каналами – відео та аудіо. Є можливість імплементувати в інтерактивні лекції відеоролики, підвищуючи рівень візуалізації інформації, що надається слухачам.

Україна має досвід запровадження відеоуроків для здобувачів середньої освіти на державних телеканалах, проте виник ряд суперечностей. По-перше, викладачі психологічно не готові до сприймання відеокамери для передачі інформації замість живого спілкування, по-друге, громадяни України звикли на телеекранах бачити лише телеведучих, або ноуменів, які звикли до такого способу передачі інформації, і найголовніше, по-третє, самі здобувачі освіти не сприймають саме телевізор як засіб навчання, у них зникає мотивація до набуття нових знань. Здобувач освіти легко перемикає канали й відволікається на інші, більш цікаві телепрограми.

Дослідження психологів останніх років виявили, що сучасна молодь має «кліпове мислення», тобто переважна більшість інформації отримується з відеоряду, причому можливість засвоювати інформацію є обмеженою в часі. Оптимальна тривалість відеоряду для її найбільш повного засвоєння не повинна перевищувати 10-15 хвилин. Тому є сенс, інтерактивні лекції

розробляти обсягом не в одну тему, а в одне питання теми, для кращого засвоєння інформації [13].

Акцентуємо увагу на тому, що так не можливо зробити на аудиторному занятті в класі, або онлайн зустріч в Zoom, учитель не завжди може приділити значну кількість навчального часу для пояснення й закріплення думки для кожного здобувача освіти. Наприклад, викладач може говорити монотонно й довго, подавати на слайді презентації великий обсяг інформації дуже дрібним шрифтом, що знижує ефективність навчання. Відеозапис теоретичного пояснення теми дозволяє виконати цікавий для кращого сприймання монтаж фрагментів пояснення. Динамічний відеоряд не відволікає, а навпаки постійно підтримує увагу здобувача освіти. До змісту відео можна вносити статичні (графіки, визначення термінів, іншомовних слів, застарілої або діалектної лексики, фото, рисунки) або анімовані елементи (мультиплікації, 3D-графіку), що мотивує до розуміння й сприймання ключових моментів вивчення теоретичного матеріалу. Для різних класів, залежно від можливостей здобувачів освіти, форми й методи застосування дистанційного навчання можуть бути різними.

Також при асинхронному режимі дієвими є завдання, що можна розміщувати на різних платформах дистанційного навчання, наприклад, на загальнодоступній Classroom. Такі завдання рубрикуються, наприклад окремо завдання до самостійної роботи у формі обов'язкових запитань для самоконтролю, на які потрібно дати відеовідповіді й прикріпити ці відео. Окремим завданням є проблемні питання для дистанційної презентації, що дає змогу здобувачам вищої освіти розвивати критичне мислення, інформаційно-комунікаційну компетентність. Окремої уваги заслуговують пошуково-дослідницькі завдання, що допомагають підвищувати пізнавальну активність здобувачів вищої освіти, їх інтерес до навчання, самостійність. При такому виді роботи формуються вміння виділяти головне, зіставляти, порівнювати, узагальнювати, висловлювати власну оцінку щодо суспільних і культурних процесів і явищ; обґрунтовувати власну позицію щодо вчинків

людей при дослідженні педагогічних ситуацій; розвиває навички висловлювати свої думки образно, добираючи необхідні мовні засоби – усе це сприяє урізноманітненню освітнього процесу, робить його цікавим і продуктивним.

Пошуково-дослідницькі завдання повинні бути обов'язковим компонентом для асинхронного режиму навчання для підвищення рівня розвитку мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Через принцип діяльності формується професійна особистість майбутнього вихователя. Його здатність до самовизначення й саморозвитку здійснюється не тоді, коли він сприймає готові знання, а під час його власної навчально-пізнавальної діяльності, скерованої на відкриття «нових» знань. Методичні особливості упровадження пошуково-дослідницької діяльності передбачають поступове ускладнення завдань. Наприклад, застосовувати прийоми раптових заборон (заборона добувачам вищої освіти при виконуванні завдання користуватися будь-яким довідковим джерелом інформації); прийоми тимчасових обмежень, принцип яких полягає у врахуванні суттєвого впливу дедлайнів на розумову діяльність; прийоми нових модифікацій (завдання з обов'язковою умовою виконання по-іншому ніж завжди); прийоми інформаційного перенасичення (упровадження в проблемне завдання зайвої інформації, що ускладнює його виконання); прийоми новітніх наукових відкриттів (проблемне завдання, що передбачає надання здобувачам вищої освіти неповної інформації, необхідної для виконання).

При синхронному режимі онлайн-навчання на заняттях із мовно-літературних освітніх компонентів на платформі Zoom або Google Meet доцільно використовувати такі інтерактивні методи та прийоми, як: «Кластер», «Філософський тренінг», «Морський бій», «Кошик ідей», «Займи позицію», «Народознавча хвилинка», «Навчаючи-вчуся», «Мозаїка», «Робота в парах», «Фішбон», «Лабіринт», «Ажурна пилка», «Поетична хвилинка», «Займи позицію», «Деталізація», «Сенкан», «Доведи або спростуй»,

«Діаграма Венна», «Дерево рішень», «Думка-речення», «Ономаністична хвилинка», «Акваріум», метод «Прес», прийом «Розкиданих думок», «П'ять копійок», «Знайди відповідність», «Уточни послідовність», складання асоціативних схем, «Впізнай маску», «Мультиголосування», «Ромашка запитань Блума» тощо.

Також можливості платформи Zoom дозволяють проводити роботу в групах. В синхронному режимі функціонують сесійні зали, у яких команди здобувачів вищої освіти можуть обговорювати проблемні питання, працювати над груповими проектами.

Запропонована система впровадження дієвих інтерактивних технологій дистанційного навчання є невід'ємним складником організаційно-педагогічного супроводу, де кожен її компонент важливий і не може бути ані вилученим, ані заміненим іншим. Окрім того, при використанні одного компоненту обов'язково передбачається вплив на всі інші, оскільки цілісне функціонування розробленої системи є результатом взаємодії всіх її компонентів, що є характерним для універсального закономірного зв'язку. При цьому особливістю механізму управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є відсутність принципу взаємозамінюваності.

Методологічний компонент містить мету й завдання, функції, принципи, наукові підходи до управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Мета полягає в підвищенні ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

При побудові системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дотримувалися системного, синергетичного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів.

При моделюванні процесу ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти враховувалися відповідні принципи, що взаємопов'язані між собою, а зміст і прояв одного з них іноді визначає необхідність дотримання іншого. Урахування виділених принципів ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти забезпечує її відповідність сучасним тенденціям і перспективам розвитку вищої освіти в Україні та в світі.

Окрім того, при створенні системи управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ми спиралися на визначення управління як виду діяльності, що включає не тільки управлінські процеси, а й знання про них, їх організацію, способи досягнення ефективного керівництва й забезпечення позитивних результатів.

Система управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виконує такі функції: організаційну, аналітико-прогностичну, регулятивно-координаційну, інформаційно-методичну, соціального захисту, контрольну, інноваційно-впроваджувальну. Усі функції взаємопов'язані й взаємообумовлюють одна одну, забезпечують при цьому єдиний організаційно-педагогічний супровід.

Доведено, що для вищезазначених функцій доцільно використовувати управлінсько-організаційний алгоритм, що передбачає: аналіз особливостей управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на основі співвідношення можливостей будь-якого з теоретичних підходів; узаємозв'язок функцій управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти і визначення способів їх реалізації; розробка

концептуальної бази; визначення критеріїв і показників ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [12].

Головною передумовою продуктивного дистанційного навчання, що здатне забезпечити підвищення рівня мовленнєво-комунікативної культури здобувачів вищої освіти, зокрема майбутніх вихователів є створення модульного об'єктно орієнтованого динамічного освітнього середовища в закладі вищої освіти. За відсутності можливості створення такого у ЗВО можна скористатися загальнодоступними сервісами, наприклад Classroom.

Наступним етапом є:

- приведення у відповідність управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти сучасним тенденціям теорії та практики управління; визначення цілей і завдань, що забезпечують якість освіти у ЗВО;
- визначення організаційної структури управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що узгоджена з загальною системою управління;
- сприяння впровадженню у ЗВО освітніх, інформаційних та управлінських технологій;
- усвідомлення суб'єктами управління важливості мовленнєво-комунікативної культури для майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в сучасних умовах воєнного стану в країні;
- координація роботи всіх суб'єктів управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;
- надання пріоритетного значення у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розвитку мовленнєво-комунікативної культури;
- створення умов для більшої ефективності педагогічних пошуків, інноваційного руху, модернізація освітнього процесу для продуктивної

й творчої роботи;

- упровадження системи освітнього моніторингу ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за визначеними у дослідженні критеріями й показниками;

- здійснення організаційно-педагогічного, науково-методичного, супроводу процесу управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

- постійне вдосконалення управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

При цьому прийняття управлінських рішень здійснювалося за такими етапами: збір і аналіз інформації, планування, організація, контроль і корекція (табл. 1).

Усі зазначені позиції були впроваджені в освітній процес академії і її структурні підрозділи.

Організаційно-педагогічний і науково-методичний супровід для ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти відбувається систематично, а за умови дистанційного навчання – постійно.

Результати проведеної роботи обговорюються адміністрацією ЗВО, вносяться відповідні корективи й упроваджуються найкращі педагогічні напрацювання професорсько-викладацького складу ЗВО.

Також обов'язковим складником науково-методичного супроводу управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури усіх учасників освітнього процесу є проведення щорічних усеукраїнських науково-практичних конференцій в академії, де обговорюються актуальні апробації наукових досліджень викладачів.

Прийняття управлінських рішень

№	Етапи	Питання, які потребують вирішення для прийняття управлінських рішень
1.	Збір інформації	1. Як часто проводити вимірювання? 2. За допомогою яких методик здійснювати освітній моніторинг ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти?
2.	Аналіз інформації	1. Якщо ми досягли успіхів у досягненні ефективності управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури, то завдяки чому? 2. Якщо ми недостатньо наблизились до поставленої мети, то чому це трапилось і які корективи слід внести? 3. Як підвищити ефективність управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури? 4. Як підвищити рівень сформованості професійної компетентності в майбутніх фахівців?
3.	Планування	1. Які наші цілі? 2. Якими повинні бути наші завдання? 3. Яку стратегію й тактику слід обрати для досягнення поставлених цілей?
4.	Організація	1. Яким чином слід організувати роботу створеного сектору? 2. Як скоординувати функціонування підрозділів, щоб воно протікало гармонійно і не було суперечливим? 3. Що можна зробити для підвищення відповідальності кожного члена колективу за якість освітнього процесу?
5.	Контроль	1. Чи виконані освітні програми йі державні стандарти? 2. Які кінцеві результати діяльності створеного сектору? 3. Який рівень сформованості професійної компетентності здобувачів вищої освіти, як майбутніх вихователів?
6.	Корекція	1. Наскільки ефективними виявились управлінські рішення? 2. Що ще потрібно зробити, щоб підвищити ефективність управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури?

Із метою підвищення ролі організаційно-педагогічного супроводу в управлінні процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти упроваджуються додаткові науково-методичні івенти з викладачами, що спрямовані на опанування ними таких інтерактивних методів навчання, як: пояснювально-ілюстративні, тренінгові, репродуктивні, проблемний виклад, евристичні, дослідницькі, навчальні групові дискусії, мозкова атака, case-study (аналіз конкретних, практичних, проблемних ситуацій), ділові й рольові ігри тощо. Під час проведення таких івентів надаються рекомендації щодо подолання труднощів, що по'язані з використанням інтерактивних методів навчання.

Результати проведеної роботи постійно обговорюються на засіданнях кафедр, науково-методичній раді як факультетів, так і академії, де після

обговорень ухвалюються відповідні корективи й рекомендуються до упровадження в освітній процес найкращі індивідуально-авторські методики викладачів.

Залучення викладачів-лінгвістів до організаційно-педагогічного супроводу для ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти дало змогу покращити рівень фахової компетентності; сприяло ефективному управлінню розвитком мовленнєво-комунікативної культури, що, першочергово, позначилося на показниках роботи всього науково-педагогічного колективу академії загалом, а здобувачів вищої освіти – безпосередньо.

Отже, можна констатувати, що запропонована система організаційно-педагогічного та науково-методичного супроводу для ефективного управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що представлена сукупністю методологічного, змістового, технологічного і діагностичного компонентів, сприяє підвищенню рівня мовленнєво-комунікативної культури у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Здійснене наукове дослідження не вичерпує всієї різноманітності питань, що пов'язані з управлінням процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Додаткового вивчення потребує питання упровадження авторських дистанційних курсів в освітній процес, що може значно допомогти підвищити ефективність дистанційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Львів : Світ, 2003. 432 с.

2. Готинчан І. З. Дистанційна освіта: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Методика викладання у вищій школі*. 2021. Випуск I (81). С. 155–166.
3. Крамаренко І., Корнішева Т., Сілютіна І. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*, (4 (9)). 2022. С.192–205.
4. Полібіна К.В. Ефективність дистанційних освітніх технологій в умовах пандемії. *Infocommunication and computer technologies*. 2021. № 2(02). С. 280–292.
5. Пономарьова Г. Ф. Підвищення рівня терціарної едукції майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: теоретичний аспект : монографія. Харків : ФОП Бровін О. В., 2021. Кн.1. 552 с.
6. Пономарьова Г. Ф. Діагностика забезпечення якості освіти у педагогічному ВНЗ : метод. посіб. Харків, 2015. 222 с.
7. Пономарьова Г. Ф., Степанець І. О. Стратегія позиціонування педагогічного закладу вищої освіти: методологічні підходи та ключові індикатори аналізу. *Привабливість навчального закладу: складові та тренди : матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 10 лют. 2023 р.* / Ін-т вищої освіти НАПН України, Харк. гуманітарний ун-т «Нар. укр. акад.» ; редкол.: К. В. Астахова (голов. ред.) та ін. Харків: Вид-во НУА, 2023. С. 152–156.
8. Харківська А. А., Кравченя А. О. Основні аспекти впровадження та реалізації системи управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики : метод рекомендації; КЗ «Харк. гум.-пед. акад.» Харк. обл. ради. Харків, 2016. 50 с.
9. Харківська А. І. Компетентнісно орієнтована підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти як компонент успішної реалізації інклюзивної освіти. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. Запоріжжя. 2023. Вип. 1(8). С. 105–113.

10. Харківська А., Харківська А., Капустіна О. Особливості громадянського виховання дітей дошкільного віку в умовах діджиталізації. *Вісник науки та освіти*. 2022. Вип. 5 (5). С. 464–474. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) (дата звернення: 15.10.2023).

11. Чаговець А. І., Колосова С. В., Сирова Ю. В. Змістовно-процесуальний етап реалізації технології формування індивідуального стилю професійної діяльності у майбутніх вихователів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70. Т. 4. С.193–197.

12. Чала А. Г. Управління процесом формування мовленнєво-комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Modern pedagogical models of the formation and development of specifically scientific pedagogical phenomena: international collective monograph* / edited by G. F. Ponomarova, A.A. Kharkivska, L.O. Petrychenko and other; Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. – Publishing house OKTAN PRINT s.r.o., 2023. P. 1565–1603.

13. Чала А.Г., Селевко В.О. Використання відеоуроків української мови як ефективного засобу мотивації здобувачів середньої освіти до дистанційного навчання. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі* : збірник тез доповідей III Всеук. наук.-практ. інтер.-конф., 6 листопада 2020 р., Мукачево / Ред.кол.: Т.І.Бондар (гол.ред.) та ін. Мукачево : МДУ, 2020. С. 90–92.

14. Шапаренко Х. А. Особистісне самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Харків, 2019. 783 с.

15. Chala A., Demchenko N., Panchenko V., Bakhmat L., Krekhno T. Forming Speech and Communicative Competency of Future Philologists. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (3). S. 225–245.

16. Ponomarova H., Kharkivska A., Petrichenko L., Shaparenko Kh., Aleksandrova O., Beskorsa V. Distance Education In Ukraine In The Context Of Modern Challenges: An Overview Of Platforms. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21. PP. 39–42. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202105/20210507.pdf (дата звернення: 15.10.2023).

References:

1. Babych, N. (2003). Praktychna stylistyka i kultura ukraïnskoi movy [Practical stylistics and culture of the Ukrainian language]. Lviv : Svit, 432 [in Ukrainian].

2. Hotynchan, I. Z. (2021). Dystantsiina osvita: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy [Distance education: current state, problems and prospects]. *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli – Teaching methods in higher schools*, I (81), 155–166 [in Ukrainian].

3. Kramarenko, I., Kornisheva, T. & Siliutina, I. (2022). Adaptatsiia dystantsiinoho navchannia u vyshchii shkoli do umov voïennoho stanu [Adaptation of distance education in universities to the conditions of martial law]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Prospects and innovations of science*, (4 (9)), 192–205 [in Ukrainian].

4. Polibina, K.V. (2021). Efektyvnist dystantsiinykh osvitnikh tekhnolohii v umovakh pandemii. Infocommunication and computer technologies [Effectiveness of distance educational technologies in the conditions of the pandemic. Information communication and computer technologies], 2(02), 280–292 [in Ukrainian].

5. Ponomarova, H. F. (2021). Pidvyshchennia rivnia tertsiarnoi edukatsii maibutnikh pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity: teoretychnyi aspekt [Information on the level of tertiary education of future teachers of preschool education institutions: theoretical aspect]. Kharkiv : FOP Brovin O. V., 1, 552 [in Ukrainian].

6. Ponomarova, H. F. (2015). Diahnostyka zabezpechennia yakosti osvity u pedahohichnomu VNZ [Diagnostics of ensuring the quality of education in a pedagogical university]. Kharkiv, 222 [in Ukrainian].

7. Ponomarova, H. F. & Stepanets, I. O. (2023). Stratehiia pozytsionuvannia pedahohichnoho zakladu vyshchoi osvity: metodolohichni pidkhody ta kliuchovi indykatory analizu [Positioning strategy of a pedagogical institution of higher education: methodological approaches and key indicator analysis]. *Pryvablyvist navchalnoho zakladu: skladovi ta trendy – Attractiveness of an educational institution: components and trends*. Kharkiv: Vyd-vo NUA, 152–156 [in Ukrainian].

8. Kharkivska, A. A. & Kravchenia, A. O. (2016). Osnovni aspekty vprovadzhennia ta realizatsii systemy upravlinnia yakistiu profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky [The main aspects of the introduction and implementation of the quality management system of professional training of future computer science teachers]. Kharkiv, 50 [in Ukrainian].

9. Kharkivska, A. I. (2023). Kompetentnisno oriientovana pidhotovka maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity yak komponent uspishnoi realizatsii inkluzyvnoi osvity [Competency-oriented training of future educators of preschool education institutions as a component of successful implementation of inclusive education]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii – Scientific Journal of Khortytsia National Academy*, 1(8), 105–113 [in Ukrainian].

10. Kharkivska, A., Kharkivska, A. & Kapustina, O. (2022). Osoblyvosti hromadianskoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku v umovakh didzhytalizatsii [Peculiarities of public education of preschool children in conditions of digitalization]. *Visnyk nauky ta osvity – Scientific and educational bulletin*, 5 (5), 464–474. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5\(5\)-464-474](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-5(5)-464-474) [in Ukrainian].

11. Chahovets, A. I., Kolosova, S. V. & Syrova, Yu. V. (2020). Zmistovno-protsesualnyi etap realizatsii tekhnolohii formuvannia individualnoho styliu profesiinoi diialnosti u maibutnikh vykhovateliv [The substantive and procedural

stage of implementing the technology of forming an individual style of professional activity in future educators]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and higher education*. Zaporizhzhia : KPU, 70, 4, 193–197 [in Ukrainian].

12. Chala, A. H. (2023). Upravlinnia protsesom formuvannia movlennievo-komunikatyvnoi kultury maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Management of the process of formation of speech and communication culture of future teachers of preschool education institutions]. Modern pedagogical models of the formation and development of specifically scientific pedagogical phenomena: international collective monograph. Kharkiv: Publishing house OKTAN PRINT s.r.o., 1565–1603 [in Ukrainian].

13. Chala, A.H. & Celevko, V.O. (2020). Vykorystannia videourokiv ukrainskoi movy yak efektyvnoho zasobu motyvatsii zdobuvachiv serednoi osvity do dystantsiinoho navchannia [The use of video lessons of the Ukrainian language as an effective means of motivating secondary education students to distance learning]. *Aktualni problemy navchannia i vykhovannia v umovakh intehratsiinykh protsesiv v osvitnomu ta naukovomu prostori – Actual problems of education and training in the conditions of integration processes in the educational and scientific space*. Mukachevo : MDU, 90–92 [in Ukrainian].

14. Shaparenko, Kh. A. (2019). Osobystisne samovdoskonalennia maibutnikh pedahohiv doshkilnoi osvity [Personal self-improvement of future teachers of preschool education]. Kharkiv, 783 [in Ukrainian].

15. Chala, A., Demchenko, N., Panchenko, V., Bakhmat, L. & Krekhno, T. (2021). Forming Speech and Communicative Competency of Future Philologists. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (3), 225–245 [in English].

16. Ponomarova, H., Kharkivska, A., Petrichenko, L., Shaparenko, Kh., Aleksandrova, O. & Beskorsa, V. (2021). Distance Education In Ukraine In The Context Of Modern Challenges: An Overview Of Platforms. *International Journal*

of Computer Science and Network Security, 21, 39–42. Retrieved from http://paper.ijcsns.org/07_book/202105/20210507.pdf [in English].

УДК 378.015.31:005.25]:37.064.1(045)

**РЕАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ СИСТЕМИ
ВИХОВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВЗАЄМОДІЇ З СІМ'ЄЮ
МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА**

© Шуртигіна В.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-32

Стаття присвячена проблемі реалізації структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Висвітлено особливості поетапного впровадження авторської структурно-логічної моделі відповідно до компонентів: мотиваційним (ціннісно-мотиваційний критерій), когнітивним (знаннево-креативний критерій), діяльнісним (комунікативно-діяльнісний критерій) та рефлексивним (аналітико-оцінний критерій). Зазначено, що для досягнення мети мають бути створенні необхідні педагогічні умови (створення розвивального середовища; використання комплексу різноманітних форм, методів та засобів виховного впливу на майбутніх фахівців в аспекті реалізації проблеми дослідження; удосконалення практичної підготовки, наповнення різних видів педагогічної практики завданнями). Розроблено та висвітлено заходи, методи, форми й засоби, які сприяють ефективному досягненню мети дослідження, серед яких: лекції, семінар-тренінг, сторітелінг, флешмоб-буккросинг, вирішення педагогічних задач, тренінгові вправи тощо. Перспективою дослідження автором визначено експериментальну перевірку структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Ключові слова: виховання, підготовка майбутнього вчителя початкової освіти, відповідальність, відповідальне ставлення, взаємодія вчителя початкової освіти із сім'єю молодшого школяра.

Shurtyhina V. «Implementation of the structural-logical model of the system of education in future primary school teachers of a responsible attitude to interaction with the family of primary school student».

The article is devoted to the problem of implementing a structural-logical model of the education system in future teachers of primary education of a responsible attitude to interaction with the family of primary school student. The peculiarities of the phased implementation of the author's structural-logical model according to the components: motivational (value-motivational criterion), cognitive (knowledge-creative criterion), activity (communicative-activity criterion) and reflective (analytical-evaluative criterion) are highlighted. It is noted that in order to achieve the goal, the necessary pedagogical conditions must be created (creating a developmental

environment; using a complex of various forms, methods and means of educational influence on future specialists in the aspect of implementing the research problem; improving practical training, filling various types of pedagogical practice with tasks). Activities, methods, forms, and means that contribute to the effective achievement of the research goal have been developed and highlighted, including lectures, seminar-training, storytelling, flash mob book crossing, solving pedagogical problems, training exercises, etc. The perspective of the research is defined by the author as an experimental verification of the structural-logical model of the education system in future teachers of primary education of a responsible attitude to interaction with families of primary school students.

Key words: education, education of the future teacher of primary education, responsibility, responsible attitude, interaction of a primary education teacher with family of primary school student.

Актуальність дослідження. Здобуття якісної освіти, успішна соціалізація серед однолітків, повноцінний розвиток дитини молодшого шкільного віку залежить від продуктивної взаємодії вчителя та сім'ї. Завдяки тісній співпраці із батьками вчитель початкової освіти матиме змогу правильно оцінити стан дитини, її здібності та інтереси, а тому й правильно спланувати й організувати для неї індивідуальний план розвитку та особистісного зростання. Крім того, буде забезпечений двосторонній виховний вплив на дитину, що буде доповнювати один одного й підвищувати результативність у формуванні дитячої особистості.

Особливої уваги потребує взаємодія вчителя із сім'єю дитини під час дистанційного та змішаного навчання, адже батьки більше часу проводять із дітьми, ніж учитель, мають живий контакт із дитиною. Якщо вчителі-практики зіткнулись із проблемою безпосередньо у власній професійній діяльності, то для майбутніх учителів, які лише здобувають освіту, є змога отримати необхідні знання й навички у процесі здобуття вищої освіти. Тому в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти має бути забезпечена цілісна системи виховання задля відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, що реалізується у авторській структурно-логічній моделі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Серед сучасних науковців, які досліджували проблему підготовки майбутніх учителів початкової освіти до взаємодії із сім'єю молодшого школяра, виявлено дослідження з різних

аспектів, а саме: професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти до взаємодії з сім'єю молодшого школяра (О. Буздуган, Д. Машіка, О. Молчанюк, А. Подщивалова, Н. Щербакова, Л. Ярощук); взаємодія з батьками молодших школярів із неповних сімей (А. Шульга); педагогічні умови ефективної взаємодії із батьками молодших школярів (Д. Машка, Р. Молнар); у контексті ідеї «Нової української школи» (Л. Любчак); педагогіка партнерства з батьками молодших школярів (А. Чаговець); партнерство з батьками при дистанційному навчання дітей з особливими освітніми потребами (О. Демченко, Н. Камарівська, Л. Любчак); готовність до роботи з батьками з використанням коучингових технік (Н. Андросова) тощо.

Водночас нами була попередньо розроблена та обґрунтована структурно-логічна модель системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, що потребує висвітлення засад успішної реалізації у системі вищої освіти.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей реалізації структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра

Виклад основного матеріалу. Реалізація структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра має здійснюватися в природних умовах, із дотриманням логіки та основних підходів до організації виховного процесу в педагогічному закладі вищої освіти.

Упровадження зазначеної структурно-логічної моделі має бути спрямованим на формування навичок у майбутніх фахівців готовності до постійного професійного вдосконалення, «до професійної та соціальної мобільності, саморозвитку, готовності до безперервної комунікації та здатності налагоджувати якісні міжособистісні зв'язки з професійним співтовариством (зокрема з колегами) та, між іншим, із зовнішнім контуром,

тобто з об'єктами професійної взаємодії», що представлені дітьми та їх батьками [5, с. 54].

Для досягнення мети необхідно задіяти такі напрями роботи, як: виховання у процесі професійної підготовки під час освоєння освітніх компонентів та підвищення їх виховного потенціалу, а також під час проходження педагогічної практики, виховання в позааудиторний час, самовиховання.

Проведення формувального етапу передбачає апробацію структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра шляхом вирішення таких завдань:

1. Упровадження спецкурсу «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра».

2. Забезпечення взаємодії майбутніх учителів з батьками молодших школярів у процесі проходження педагогічної практики.

3. Спрямування освітнього процесу на забезпечення процесів самоорганізації та самовиховання здобувачів вищої освіти в означеному напрямі дослідження.

4. Створення відповідних педагогічних умов виховання в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Необхідно зазначити, що будь-яка модель виховної роботи побудована на основі ідей і положень програми виховання. Важливу роль у регулюванні виховної роботи відіграє нормативно-правова база України: Конституція України; Національна доктрина розвитку освіти; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про вищу освіту»; Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного

виховання дітей та молоді», Концепція виховної роботи конкретного ЗВО та інші.

Формувальний етап складається із цілеспрямованої, теоретично обґрунтованої, системно структурованої розробки та поетапного виконання послідовних дій викладача і здобувачів вищої освіти, спрямованих на досягнення запланованого результату, аналіз ефективності реалізації авторської структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Висвітливо особливості упровадження розробленої структурно-логічної моделі системи в освітній процес педагогічного закладу вищої освіти.

Реалізація структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра має здійснювати поетапно за обґрунтованими компонентами: мотиваційним (ціннісно-мотиваційний критерій), когнітивним (знаннево-креативний критерій), діяльнісним (комунікативно-діяльнісний критерій) та рефлексивним (аналітико-оцінний критерій).

Усі компоненти потрібно задіяти комплексно у процесі реалізації відповідних педагогічних умов, а саме:

1. Створення в педагогічному ЗВО розвивального середовища, яке сприяє становленню професійної ролі вчителя початкової освіти, формуванню його ціннісної мотивації, інтересів й установок, які слугують показником теоретичної та практичної спроможності майбутнього фахівця до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

2. Використання комплексу різноманітних форм, методів та засобів виховного впливу на майбутніх фахівців в аспекті реалізації проблеми дослідження.

3. Удосконалення практичної підготовки, наповнення різних видів педагогічної практики завданнями, що спрямовані на відповідальну

взаємодію майбутніх учителів початкової освіти з сім'єю молодшого школяра.

Упровадження першої та другої педагогічної умови відбувається у процесі реалізації всіх компонентів процесу виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Адже розвивальне середовище – це освітнє середовище, що здатне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку майбутніх учителів початкової освіти, сприяти усвідомленому становленню професійної ролі вчителя початкової ланки, формуванню його ціннісної мотивації, інтересів й установок, які слугують показником теоретичної та практичної спроможності майбутнього фахівця до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Тому на формувальному етапі повинне відбуватися конструювання розвивального середовища для здобувачів вищої освіти шляхом використання комплексу різноманітних форм, методів та засобів виховного впливу на майбутніх фахівців в аспекті реалізації проблеми дослідження.

Для виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за мотиваційно-ціннісним критерієм розроблено низку заходів, які можуть бути реалізовані в освітньому процесі.

Погоджуємось із А. Харківською, що «при виборі форм педагогічної взаємодії школи та сім'ї слід враховувати корелятивність форми роботи з батьками (батьки пасивні слухачі / або активі учасники виховного процесу дитини), які в процесі спілкування (обговорення, дискусії) конструюють нову модель взаємодій та взаємостосунків» [9, с. 60].

Так метою проведення мотиваційно-ціннісного виховного заходу «Вечори запитань і відповідей» є підвищення в здобувачів вищої освіти мотиваційно-ціннісних орієнтацій до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. На виховний захід доречно запросити кращих учителів початкової освіти (переможців міських, районних та обласних конкурсів «Учитель року»,

сертифікованих фахівців початкової освіти, креативних учителів-методистів, новаторів). Майбутні вчителі мають змогу поставити актуальні запитання щодо майбутньої професійної діяльності. Учителі-практики поділяться власним досвідом роботи, розкажуть про переваги роботи вчителя, звертаючи увагу на важливість співпраці сім'ї та закладу освіти, пояснюючи доцільність ефективних форм та методів взаємодії з батьками тощо. Такий захід стимулює здобувачів вищої освіти до прояву стійкого інтересу до професії, формується ціннісне ставлення майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Також для виховання в здобувачів вищої освіти ціннісного ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра належне місце відводиться ознайомленню майбутніх учителів із досвідом педагогів-класиків, сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, які отримали конкретні результати в ефективній роботі з батьками. Для цього рекомендуємо організувати захід у формі флешмоб-буккросингу.

Як приклад, радимо майбутнім учителям початкової освіти взяти участь у флешмобі-буккросингу «Скарбничка вчителя: ефективні комунікації soft-skills учителя із батьками». В аудиторії (холі) потрібно виділити полицю для буккросингу, де кожен може взяти книгу, яка сподобалася, та поділитися своїми виданнями з іншими читачами. Наголосимо, що головна ідея буккросингу – не позбутися книжки, а поділитися цікавим матеріалом із іншими. Під час такої роботи можна звернути увагу на книги, у яких простежується проблема важливості взаємодії сім'ї та закладу освіти, формування у здобувачів вищої освіти відповідального ставлення до роботи з батьками, ціннісного ставлення до професії вчителя та взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Для формування в майбутніх учителів початкової освіти мотивації до відповідальної поведінки та саморозвитку й підвищення рівня сформованості відповідальної поведінки до взаємодії з сім'єю молодшого школяра доречно провести низку тренінгових вправ: «Незалежна поведінка»;

«Я в тобі впевнений...»; «Виступ без підготовки»; «Колаж»; «Театр: п'еса, яка влаштує всіх»; «Три сторони спілкування» та інші. Наведемо приклади щодо змісту їх виконання.

Вправа «Незалежна поведінка» спрямована на тренування власної поведінки, незалежно від поведінки групи, здатності самостійно приймати рішення в будь-якій ситуації. Викладач пропонує відтворити та проаналізувати типову проблемну ситуацію, наприклад: «Ви несподівано зустрічаєте одного зі своїх вихованців на автовокзалі, де той збирає порожні пляшки. Цей хлопець нерідко пропускає уроки, посилаючись на те, що хворіє. Батьки не звертають уваги на його шкільні справи». Далі відбувається аналіз ситуації та обговорення. Викладач запитує учасників тренінгу, із якими ще типовими складними ситуаціями вони зустрічалися; відбувається рольове розігрування згаданих ситуацій.

Вправа «Колаж». Група сідає за стіл, пропонується ватман, клей, кольорові картинки різної тематики, кольорові олівці, фломастери, фарби. Тематика колажу може бути абсолютно різною, головна мета вправи – уміння учасників знаходити компроміс при взаємодії з групою, відповідально ставитися до поставлених цілей та завдань, працювати разом для отримання якісного результату.

Підвищення умотивованості майбутніх учителів до відповідальної поведінки та саморозвитку при взаємодії з сім'єю молодшого школяра можна досягти під час проведення тренінгового заняття «Взаємодія сім'ї та закладу освіти як важлива умова ефективності виховного процесу». Метою цього тренінгу є: визначення суті взаємодії сім'ї та закладу освіти, що ґрунтується на партнерстві між учителем і батьками; аналіз основних принципів, на яких має базуватись взаємодія між учителем та сім'єю молодшого школяра; визначення основних шляхів співпраці вчителя з батьками; виховання у майбутніх учителів відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Одним із дієвих методів формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій до взаємодії з сім'єю молодшого школяра й розвитку прагнення до творчої та професійної самореалізації та самовдосконалення є сторітелінг (Storytelling).

Сторітелінг (англ. story – «історія»; telling – «розповідати») – це ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами з метою навчання та виховання, шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики [1]. Сторітелінг виконує такі функції: мотиваційна (навіювання, надихання, зацікавлення); освітня (формування професійних компетентностей; розвиток професійно важливих якостей); розвивальна (розвиток розумово-пізнавальних здібностей); виховна (приклади з власного досвіду, професійного й особистого життя, поради та рекомендації); об'єднувальна (з метою розвитку дружніх, колективних стосунків); комунікативна (ефективне спілкування, взаємодія); наставницька (співпраця більш досвідчених із менш досвідченими).

Для створення сторітелінгу можна обирати такі теми: роль учителя початкової освіти у взаємодії з батьками; створення сучасного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти на засадах педагогіки партнерства; взаємодія сім'ї та закладу освіти як важлива умова ефективності виховного процесу тощо. Структура сторітелінгу складається орієнтовно із таких етапів: вступ; контент (наповнення, зміст); кульмінація; завершальний етап (висновки, резюме, поради та рекомендації, зворотний зв'язок). Після презентації сторітелінгів, на завершальному етапі потрібно підсумувати, викладач узагальнює роботу групи, надає короткі рекомендації.

Реалізація когнітивного компонента процесу виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра передбачає ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку майбутніх фахівців, системну інтелектуальну наповненість професійних знань важливістю взаємодії закладу освіти та сім'ї, розвиток

професійно-педагогічного, креативного мислення, відповідального ставлення до самостійної діяльності.

Важливість взаємодії учителів з сім'єю молодшого школяра здійснюється системно та реалізується в межах освоєння багатьох освітніх компонентів. Досягнення мети має бути спрямоване на «залучення молоді до різних видів діяльності (спільної навчальної, практичної, виховної, соціальної, самостійної тощо), що сприятимуть становленню суб'єктної позиції майбутніх фахівців в освітньому процесі, максимальній активізації індивідуально-творчого потенціалу особистості, саморозкриттю, багатосторонній комунікації, розвитку особистісних якостей, вихованню багатого духовного, морального, етичного світу молоді тощо» [7, с.21].

Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» потребує оновлення освітніх компонентів та тем у межах їх вивчення, які б логічно інтегрувались із матеріалом у процесі виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Аналіз освітніх компонентів програми дозволив нам визначити теми, якими можна доповнити відповідні освітні компоненти («Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи», «Теорія виховання»).

Пропонуємо урізноманітнити зміст темами таких освітніх компонентів:

- «Загальна педагогіка»: «Відповідальність як важлива риса вчителя у спільній виховній роботі закладу освіти, сім'ї, громадськості»; «Відповідальний класний керівник – запорука ефективної роботи з батьками молодших школярів»; «Виховання відповідального ставлення до роботи з батьками у процесі проходження переддипломної практики»;

- «Основи педагогічної майстерності»: «Відповідальність як важлива складова педагогічної майстерності вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів»;

- «Методика виховної роботи»: «Виховання відповідального ставлення в майбутніх учителів до взаємодії з батьками молодших школярів»; «Виховна робота вчителя з батьками молодших школярів»;

- «Теорія виховання»: «Сучасні виховні форми роботи вчителя з батьками»; «Відповідальне ставлення вчителів до традицій сімейного виховання дітей».

Для підвищення ефективності системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра було розроблено спецкурс «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра», який вважаємо за доцільне включити в освітній процес педагогічного ЗВО.

Спецкурс спрямовано на підготовку майбутніх учителів початкової освіти до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра відповідно до сучасних запитів педагогічної діяльності в Україні. Програма розрахована в якості спеціалізованого курсу. Зміст роботи полягає у вихованні в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії із сім'єю молодшого школяра; формуванні в здобувачів вищої освіти культури міжособистісної взаємодії (між учителем, дитиною та батьками); прагненні до взаєморозуміння та взаємоповаги; формуванні вмінь співпрацювати, установлювати партнерські відносини.

Мета спецкурсу: виховання в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра шляхом отримання знань як складової частини, професійної компетентності, покладених в основу успішної педагогічної діяльності, формування навичок, що дозволяють вирішувати різні професійно-педагогічні завдання при взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Завдання спецкурсу: сформувати в здобувачів вищої освіти відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра; ознайомити здобувачів вищої освіти з основними формами роботи вчителя початкової освіти з батьками; ознайомити здобувачів вищої освіти

із шляхами взаємодії з сім'єю молодшого школяра та в режимі тренінгових занять сформувавши практичні навички; розглянути шляхи та засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків; формування у здобувачів вищої освіти навичок взаємодії вчителів, батьків та дітей за умов дистанційного та змішаного навчання.

Результати навчання: здатність відповідально, цілеспрямовано та ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра; використовувати різноманітні форми, методи та засоби при співпраці із сім'єю молодшого школяра; раціонально планувати та здійснювати педагогічну взаємодію з батьками; забезпечувати формування умінь і навичок самоосвітньої діяльності щодо питань взаємодії сім'ї та закладу освіти; аналізувати результати власних дій, власні професійні якості та вміння.

Відповідно до програми спецкурсу може здійснюватися цикл інтегрованих занять (лекційних, практичних та семінарських), які сприятимуть вихованню у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Наведемо приклади.

Під час розробки методичного забезпечення з тем, які стосуються питань взаємодії закладу освіти та сім'ї, потрібно дотримуватися низки взаємопов'язаних вимог: при визначенні обсягу годин, змісту запланованих тем необхідно урахувати державні стандарти, навчальні плани груп; при формулюванні змісту тем важливо зважати на рекомендації відомих вітчизняних і закордонних педагогів та психологів; при виборі методів роботи з навчальним матеріалом слід визначати доцільні способи її подачі.

Значне місце в системній інтелектуальній наповненості професійних знань майбутніх учителів важливістю взаємодії закладу освіти та сім'ї відведено лекціям: «Взаємодія сім'ї та закладу освіти як педагогічна проблема»; «Спільна виховна робота сім'ї та закладу освіти»; «Педагогіка партнерства як складова концепції НУШ»; «Відповідальність як важлива складова педагогічної майстерності вчителя у взаємодії з батьками молодших

школярів»; «Основні форми зв'язку закладу освіти та сім'ї»; «Нестандартні батьківські збори та їх успішне проведення». Здобувачі вищої освіти під керівництвом викладача поглиблюють свої знання про сім'ю як соціальний інститут суспільного розвитку, розширюють наявні у них уявлення про функції сім'ї, аналізують шляхи та засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків, форми та методи роботи вчителя з батьками вихованців. На цьому етапі особливо важливе значення відводиться ознайомленню здобувачів вищої освіти із методикою підготовки та проведенню різних форм роботи з батьками (колективних й індивідуальних).

Після проведення лекцій для підвищення знань-креативного критерію за інтегральною та загальними (загальнонавчальна, інформаційно-аналітична, дослідницько-практичологічна) компетентностями здобувачам вищої освіти можна запропонувати виконати різні науково-дослідні, пошукові завдання, наприклад:

- розробити ТОП-10 рекомендацій (та обґрунтувати кожна із запропонованих) для ефективної комунікації (soft-skills) учителя з батьками в умовах Нової української школи;

- зробити фішбоун «Співпраця сім'ї та закладу освіти як важлива умова всебічного й гармонійного розвитку дитини». Фішбоун – це графічний спосіб дослідження та визначення найбільш суттєвих причинно-наслідкових взаємозв'язків між чинниками (факторами) та наслідками в досліджуваній ситуації чи проблемі. Доцільно використовувати при узагальненні та систематизації знань;

- зробити інтелект-карту «Основні форми роботи класного керівника з батьками». Інтелект-карти (ментальні карти) – це зручна й ефективна техніка візуалізації інформації, перебігу думок, мислення та альтернативного способу швидкого й компактного запису. Таку карту можна застосовувати для створення нових ідей, фіксації ідей, аналізу й упорядкування інформації, вирішення творчих чи проблемних завдань, для проведення мозкового штурму, планування та розробки проектів різної складності,

тренування творчого мислення, креативності, розвитку творчої уяви тощо. Алгоритм складання інтелект-карт (ментальних карт): визначення теми інтелект-карти та вибір способу її створення; інформаційно-пошуковий етап; структурування інформації; кодування; створення шаблону інтелект-карти; наповнення інтелект-карти змістом; редагування та корекція; самоперевірка інтелект-карти відповідно до принципів її підготовки, критеріїв оцінювання; презентація готової карти [6]. Сучасний інформаційний простір пропонує численні програмні продукти для створення інтелект-карт. Однією з найвідоміших програм є MindMap. Для підвищення рівня розвиненості в майбутніх учителів професійно-педагогічного мислення, креативного мислення можна запропонувати зробити інтелект-карту для аналізу й упорядкування інформації після лекції «Основні форми зв'язку закладу освіти та сім'ї»;

- створити інфографіку «Типологія сучасних батьків і врахування їхніх особливостей під час комунікації». Інфографіка – це графічний спосіб подання інформації, візуальне відображення даних, невеликого за обсягом матеріалу й його схематичне згрупування. Ознаками інфографіки традиційно є: цілісність тексту й зображення; символізація позначуваного (спроможність передавати цілісний зміст через систему візуальних образів; декодованість складників (здатність аудиторії інтерпретувати інфографіку відповідно до авторського замислу); зовнішня привабливість у поєднанні з корисним інформаційним навантаженням [6].

Також для розвитку в майбутніх учителів професійно-педагогічного, креативного мислення, свідомості, відповідального ставлення в межах вивчення теми «Мета і завдання виховання» доречно провести практичне заняття «Розробка й захист фрагмента бесіди вчителя з батьками молодших школярів». Мета заняття полягає у поглибленні знань здобувачів вищої освіти про мету й завдання виховання загалом та вироблення у них уміння її конкретизувати відповідно до умов сімейного виховання, формуванні переконання в необхідності дотримання цієї мети і вчителем, і батьками.

Із метою підвищення ефективності формування в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до роботи з батьками, розвитку креативного мислення та підвищення загальних компетентностей (дослідницько-практикологічна, комунікативна, міжособистісної взаємодії) можна організувати тренінгове заняття «Робота класного керівника з батьками дітей». Так здобувачі вищої освіти залучаються до розробки програми проведення батьківських зборів, імітують проведення індивідуальних бесід із батьками дітей, через використання ігрових методів здійснюють пошук виходу з конфліктних ситуацій, уникнення непорозумінь у стосунках з батьками тощо. Після проведення тренінгового заняття здобувачам вищої освіти рекомендуємо дати завдання для самостійної роботи:

1. Виділити основні напрями роботи класного керівника з батьками, розглянути та охарактеризувати їх: «Які труднощі долає класний керівник у реалізації кожного виховного напрямку? За яких умов можливе продуктивне співробітництво вчителя та батьків? Які основні шляхи залучення батьків до спільної із закладом освіти, роботи щодо виховання підростаючих поколінь?» Складіть план роботи класного керівника за одним із напрямів роботи з батьками.

2. Проаналізуйте одну з форм організації спільної виховної діяльності класного керівника та сім'ї: батьківські збори, сімейні свята, індивідуальні консультації для батьків. Складіть вимоги до методики проведення цих форм виховної діяльності.

3. Складіть розгорнуту характеристику кожної форми, завдяки якій можуть більш успішно виконуватись завдання: як активізувати діяльність батьківських зборів, проведення психолого-педагогічних консультацій; за яких умов батьківські збори можна вважати вищим органом самоуправління; як повинні поєднуватися в батьківському всеобучі форми колективного, групового та індивідуального навчання; за якими формами може

здійснюватись диференційований підхід до роботи з батьками; як залучити батьків до активної участі в консультаціях із проблем сімейного виховання.

Одним із важливих етапів у вихованні в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра є активна участь здобувачів вищої освіти в організації та проведенні семінару-тренінгу за темою «Роль особистості вчителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра».

Мета семінару-тренінгу: шляхом створення творчого колективного проєкту з'ясувати, яким має бути вчитель у сучасному закладі освіти; надати допомогу майбутнім педагогам з питань організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра; сприяти формуванню в здобувачів вищої освіти вмінь взаємодіяти з сім'ями різних типів у виховній роботі та формувати відповідальне ставлення до співпраці з сім'єю молодшого школяра. Під час семінару-тренінгу майбутні вчителі мають змогу: узяти участь у грі «Ігрові методи оптимізації взаємодії вчителя з батьками дитини»; залучатися до ділової гри «Класні батьківські збори»; визначити головні риси сучасного педагога; вивчити досвід сімейного виховання; усвідомити роль особистості вчителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра.

Одним із дієвих методів розвитку в майбутніх учителів початкової освіти професійно-педагогічного, креативного мислення є бліц-опитування «Чого ніколи не може дозволити собі вчитель початкової освіти при взаємодії з сім'єю молодшого школяра?». Під час бліц-опитування кожен здобувач висловлює свою позицію, а також вислуховує думки своїх одногрупників.

Виховання в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, формування якісних знань фахівців, їх професійних умінь і навичок можливо лише в комплексній системі, що об'єднує різні види освіти. Тому, окрім формальної освіти,

потрібно враховувати й результати неформальної освіти здобувачів вищої освіти.

Це можуть бути курси та вебіари на онлайн-платформах Prometheus, EdEra, На Урок та Всеосвіта. Зазначені платформи були проаналізовані й нам визначені теми, які стосуються проблематики дослідження та допоможуть системно інтелектуально й духовно збагатити професійні знання важливістю взаємодії закладу освіти та сім'ї, а також розвинути в майбутніх учителів професійно-педагогічне мислення, відповідальне ставлення до власної професійної діяльності. Майбутнім учителям початкової освіти пропонуємо пройти такі онлайн-курси, як: «Онлайн-курс для вчителів початкової школи» тривалістю (60 год); «Ефективні комунікації (soft skills) учителя з батьками» (30 год); «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти» (80 год); «Недискримінаційний підхід у навчанні» (32 год); «Стартуємо до успішної школи» (цей курс є першим із циклу чотирьох курсів «30 кроків до Нової української школи: навчаємо громадянина» (30 год). А також серед вебінарів можемо виокремити: «Фасилітація: взаємодія у форматі педагогіки партнерства» (2 год); «Нестандартні батьківські збори та їх успішне проведення» (2 год); «Співпраця фахівців та батьків дитини із особливими освітніми потребами: основні засади ефективної роботи» (2 год).

Переконані, що систематичне та безперервне підвищення теоретичних і практичних знань, умінь і навичок неформальними методами в поєднанні з формальною освітою створить необхідні умови для позитивної динаміки сформованості в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії із сім'єю молодшого школяра за знаннево-креативним критерієм.

Реалізація діяльнісного компонента (комунікативно-діяльнісний критерій) процесу виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра передбачає роботу зі здобувачами вищої освіти відповідно до виокремлених

показників: застосування здобутих знань на практиці; реалізацію організаторських та виховних здібностей майбутніх учителів початкової освіти у процесі педагогічної практики; здатність майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю дитини.

Уважаємо, що комунікативно-діяльнісний критерій є провідним, адже здобувачі вищої освіти демонструють здобуті загальні, професійні та фахові компетентності на практиці. Робота повинна бути організована так, щоб спочатку здобувачі вищої освіти змогли продемонструвати здобуті знання на практиці в гейміфікованій формі в освітньому процесі закладу вищої освіти, а потім реалізувати самостійно організаторські та виховні здібності в процесі педагогічної практики.

Із метою забезпечення процесу застосування майбутніми вчителями початкової освіти здобутих знань на практиці можна провести гейміфіковане заняття «Бесіда класного керівника з батьками здобувачів освіти під час відвідування їх удома» із використанням технології мультидіалогу [4]. За допомогою технологій мультидіалогу, відбувається реалізація комунікативно-діяльнісних умінь здобувачів вищої освіти й суб'єкт-суб'єктних взаємин між ними. Діалогова взаємодія суб'єктів зумовлює активний розвиток мислення; розвиток суб'єктної активності, ініціативності, творчості; застосування здобутих знань на практиці; реалізацію організаторських та виховних можливостей тощо. Заняття спрямоване на формування вміння аналізувати особистість дитини, досліджувати соціальні умови його проживання; вироблення в майбутніх учителів вміння спілкуватися з батьками молодших школярів; формування вміння організовувати спільну з ними роботу щодо виховання дітей різного віку.

На занятті імітується відвідування класними керівниками батьків молодших школярів, які мають труднощі у вихованні або навчанні. Згідно з характеристикою певної дитини, майбутні вчителі, що виступають в ролі класних керівників, мають визначити мету відвідування тієї чи іншої родини, скласти план бесіди з батьками, розробити для них рекомендації. Метою

діалогу класного керівника з батьками є вироблення спільного рішення щодо подальшої виховної роботи з дитиною. Частина здобувачів вищої освіти є рецензентами, які спостерігають за перебігом бесіди, аналізують її зміст і результати, роблять власні висновки.

Для реалізації здобувачами вищої освіти здобутих знань на практиці та підвищення загальних компетентностей (міжособистісної взаємодії та інформаційно-комунікаційна) потрібно провести гейміфіковане заняття «Прес-конференція з актуальних проблем сімейного виховання». Мета заняття: проаналізувати найбільш актуальні проблеми виховання дітей у сім'ї, знайти шляхи їх розв'язання, удосконалювати вміння узагальнення та систематизації отриманої інформації.

На занятті гейміфікується робота прес-конференції з розв'язання актуальних проблем сімейного виховання. Заздалегідь обирається ведучий гри, який готує вступне слово, координує роботу прес-конференції та підводить підсумки; наперед створюється дві великі групи учасників: група журналістів газет і журналів; група експертів. Кожен журналіст обирає коло інтересів з теми прес-конференції – один із її напрямів та, вивчаючи цей напрям, готує питання, на які хоче отримати відповіді від експертів. Експерти, зі свого боку, мають підготуватися до відповідей на різноманітні питання журналістів. Експерти обирають свій напрям підготовки: дві особи на один напрям. Під час гри експерти можуть висловлювати суперечливі думки; у цьому разі журналісти мають самі сформулювати власну остаточну думку, узагальнити та систематизувати матеріал до своїх статей. Кінцевим результатом гри мають стати замітки, написані журналістами до педагогічних газет і журналів на основі отриманого матеріалу під час прес-конференції як звіт про виконану роботу. За бажанням, на наступне заняття може бути випущена газета, у якій будуть поміщені замітки журналістів.

Напрямами роботи прес-конференції можуть бути:

1. Батьківський авторитет – запорука успіху сімейного виховання.

2. Проблема обрання найпродуктивнішого стилю спілкування батьків із дітьми.

3. Скарбниця педагогічної мудрості В. Сухомлинського з питань сімейного виховання.

4. Виховні можливості батьків у формуванні моральної культури своїх дітей.

5. Шляхи ефективного трудового й економічного виховання в сім'ї.

6. Шляхи формування естетичної культури дітей у сім'ї.

7. Реалізація завдань фізичного виховання дітей у сім'ї.

8. Ефективні шляхи взаємодії сім'ї та закладу освіти.

Підвисити ефективність процесу виховання в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра та формування загальних компетентностей (загальнонавчальна, інформаційно-аналітична, дослідницько-практикологічна, інформаційно-комунікаційна) здобувачам вищої освіти можна під час залучення їх до організації та проведенні web-квесту «Важливість співпраці вчителя із сім'єю молодшого школяра. Шлях до ефективної комунікації». Web-квест дає можливість здобувачам вищої освіти ефективно використовувати інформацію, яку вони знаходять у мережі, піддавати її аналізу, систематизувати й вирішувати поставлені задачі.

Уважаємо, що суттєвою передумовою ефективного виконання майбутніми вчителями початкової освіти організаторських та виховних обов'язків як класних керівників є вміння розв'язувати щоденні педагогічні задачі.

Із метою підвищення рівня сформованості в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра та розвитку здатності майбутніх учителів до роботи з батьками можна використати саме педагогічні задачі. Робота передбачає включення здобувачів вищої освіти в ситуації з багатоваріантними

рішеннями, а саме розв'язання педагогічних ситуацій та задач, продовження педагогічних бесід та їх моделювання.

Кожна педагогічна задача має власну передісторію, подальший розвиток і пов'язана із низкою подій, що передували зазначеній педагогічній ситуації. Вони впливають на подальші результати співпраці вчителя та дітей, а також на соціально-психологічний клімат у колективі та міжособистісні відносини.

Під час використання педагогічних задач потрібно враховувати їх види. Так, за Л. Мільто, у педагогічній теорії та практиці поширеними є такі види педагогічних задач [3]:

1. Задачі-ситуації, у яких описано типові випадки, факти, явища, що мали місце в практичній роботі, а також задачі-описи педагогічного досвіду, в умовах якого проходить освітній процес.

2. Задачі-завдання з педагогічної практики, що охоплюють різні аспекти педагогічного досвіду, виховної роботи й передбачають ґрунтовного аналізу. Розв'язуючи їх, здобувачі вищої освіти виконують практичні завдання, проводять спостереження, опрацьовують зібрані матеріали, які узагальнюються в освітніх проєктах.

3. Інформаційно-проблемні тексти – завдання із запитаннями до них відносно пояснення понять та висловлювань, систематизації знань й обґрунтування висновків.

Обумовленість проблемності педагогічної ситуації обґрунтовується тим, що вона ставить перед фахівцем теоретичні та практичні питання різноманітної складності у зв'язку з пошуком інформації для прийняття педагогічних рішень і планування педагогічних дій.

Процес розв'язування педагогічної задачі характеризується тим, що при аналізі педагогічної ситуації педагог свідомо спирається на певну систему умов, цілеспрямовано добирає з педагогічної науки й практики ефективні інструменти для її розв'язування. Водночас здобувач вищої освіти планує порядок своїх дій і вчинків, а потім, відповідно до психологічної науки, аналізує дані про зміни, що відбулися [3].

Наголосимо, що оволодіння технологією прийняття педагогічного рішення та компетентного розв'язування педагогічних задач сприяє виробленню сталого стилю професійної поведінки, запобігаючи стихійності, імпульсивності, непродуманості педагогічних дій. Водночас, імпровізація в педагогічних діях є проявом педагогічної майстерності, що характеризується природністю та невимушеністю педагогічної праці.

Для розв'язання педагогічних задач та аналізу педагогічних ситуацій активно використовується інноваційний метод Case-study.

Case-study (метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – це аналіз конкретних практичних ситуацій. Використання цього методу передбачає перехід від методу накопичення знань до діяльнісного, практико-орієнтованого підходу в реальній практиці здобувача вищої освіти. Мета цього методу – навчити майбутніх фахівців аналізувати інформацію, виявляти ключові проблеми, вибирати альтернативні шляхи рішення, оцінювати їх, знаходити оптимальний варіант і формулювати програми дій.

Необхідно звернути увагу, що під час аналізу конкретних ситуацій поєднується індивідуальна робота з проблемною ситуацією та групове обговорення пропозицій, підготовлених кожним членом групи. Це дозволяє майбутнім учителям початкової освіти розвивати навички групової роботи, уміння відстоювати свою позицію та приймати правильне рішення, незважаючи на те, що краща ідея виникла в іншій людині.

Характеризуючи метод case-study, необхідно відзначити його значущість для формування спеціальної, методичної та комунікативної компетенції у здобувачів вищої освіти через установлення міжпредметних зв'язків; аналітичне й системне мислення; презентації результатів проведеного аналізу; засвоєння комунікативної компетентності та навичок роботи в групі. Можемо навести приклади педагогічних задач.

Педагогічна задача № 1. У четвертому класі з'явилась нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася

про дочку. Тому вона часто запізнювалася до закладу освіти, приходила неохайна. З однолітками дівчинка майже не спілкувалася, погано навчалася.

Питання для обговорення: Що б Ви порадили класному керівникові в такій ситуації? Укажіть основні форми та методи роботи класного керівника з дітьми з проблемних сімей.

Педагогічна задача № 2. На батьківських зборах батьки запропонували, щоб у класного керівника й учителів-предметників щотижня були чітко визначені години прийому батьків.

Питання для обговорення: Як Ви ставитесь до такої пропозиції батьків?

Зазначимо, що розв'язування педагогічних задач та аналіз педагогічних ситуацій за допомогою методу Case-study сприяє: формуванню в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра; формуванню в здобувачів вищої освіти реалістичного сприйняття педагогічної дійсності; загострить увагу майбутніх учителів на важливості організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра; розвиває увагу здобувачів вищої освіти, аналітичне та стратегічне мислення, уміння аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації, узагальнення, класифікації; розвиває комунікативні навички в процесі дискутування на основі конкретного випадку; сприяє формуванню вмінь поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю вчителя початкової освіти.

Процес виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за комунікативно-діяльнісним критерієм передбачає включення здобувачів вищої освіти в ситуації з багатоваріантними рішеннями у процесі педагогічних бесід та їх моделювання. Наприклад: утворивши пари, змодельуйте індивідуальну бесіду з батьком чи матір'ю дитини, відповідно до ситуацій.

1. Дитину в сім'ї виховують мати та вітчим. Матеріально хлопчик забезпечений добре. Але стосунки в родині ускладнюються тим, що рідний

батько часто дарує синові дорогі речі, гроші, обіцяє влаштувати поїздку за кордон. Хлопчик чутливо реагує на підтримку й стає зовсім неслухняним удома та в закладі освіти. Ви як класний керівник вирішили провести бесіду з рідним батьком дитини.

2. Ви попросили кількох дітлахів затриматися після уроків, щоб допомогти в оформленні кабінету до свята. Одна дівчинка рішуче відмовилася: «Мені ніколи, ви ж знаєте, я англійською займаюся. А якщо я залишуся, то Ви будете мати справу з моїми батьками».

3. Ви дізналися, що дитина з вашого класу потрапила в погану компанію. Ви як класний керівник вирішили обговорити це з кимось із батьків дівчинки.

4. Після батьківських зборів до вас підійшла мати хлопчика й в розпачі заявила: «Не знаю, що мені з ним робити. Нікого не слухає, уроки вчити не примусиш, тільки б гуляти...».

5. До вас у заклад освіти прийшла мати хорошої дитини з образою, що її сина посадили за одну парту з хлопчиком, який заважає слухати вчителя. Прохання матері – посадити її сина знову з відмінницею.

Наголосимо, що при обговоренні потрібно дотримуватися партнерських стосунків, які ґрунтуються на таких рисах взаємодії, як: «повага до особистості партнера; доброзичлива атмосфера; відкритість та довіра; активне спілкування; свобода й рівність у вираженні думок, ідей, поглядів» [8, с. 16].

Для формування практичних навичок роботи сучасного вчителя початкової освіти при взаємодії з батьками, а також формування загальних і фахової компетентностей (комунікативна, міжособистісної взаємодії, професійно-комунікативна компетентність) потрібно проводити комунікативні вправи, що спрямовані на здобуття знань щодо механізмів педагогічної підтримки, розвиток спрямованості на педагогічну фасилітацію, розвиток творчого потенціалу, комунікативних та аналітичних умінь. Можна

провести такі комунікативні вправи: «Надання підтримки»; «Ти молодець тому, що...»; «Відвертість»; «Діалог».

Організація таких вправ сприятиме усвідомленню майбутніми вчителями необхідності надання батькам педагогічної підтримки, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, формуванню комунікативних та аналітичних умінь, розвитку творчого потенціалу, спрямованості на педагогічну фасилітацію тощо.

Важливим етапом у вихованні в майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра є вдосконалення навичок здобувачів вищої освіти в процесі педагогічної практики.

Уважаємо, що саме в процесі педагогічної практики відбувається реалізація третьої педагогічної умови «удосконалення практичної підготовки, насичення різних видів педагогічної практики завданнями, що спрямовані на відповідальну взаємодію майбутніх учителів початкової освіти з сім'єю молодшого школяра».

Під час проходження різних видів педагогічної практики здобувачі вищої освіти мають змогу реалізовувати свої організаторські та виховні здібності, взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра, долучатися до різних видів професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової ланки освіти.

Комунікація здобувачів вищої освіти з вчителями початкової освіти під час проходження різних видів педагогічної практики, обмін думками з іншими здобувачами-практикантами, спілкування з батьками молодших школярів дозволяють зробити висновки про те, що саме така робота з майбутніми вчителями допомагає їм оволодіти знаннями та вміннями щодо взаємодії з батьками дітей, які відповідають сучасним потребам соціально-педагогічної діяльності в Україні, забезпечити їх успішну професійну, педагогічну, методичну та виховну підготовку в напрямі роботи з сім'ями, формує в здобувачів вищої освіти відповідальне ставлення професійної

діяльності, сприяє подальшому розвитку педагогічної майстерності майбутнього вчителя як вихователя.

Задля ефективного підвищення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, зміст педагогічної практики потрібно доповнювати різними видами робіт, у процесі виконання яких здобувачі вищої освіти змогли б реалізувати свої організаторські та виховні здібності, наприклад:

- разом із учителями початкової освіти розробляють план виховної роботи класного керівника;

- проводять виховні години для батьків, серед яких «Взаємна співпраця закладу освіти та батьків – запорука успіху у вихованні дитини»; «Особистий приклад батьків – головний метод родинного виховання»; «Дитяча агресивність та її причини. Чи вміємо ми слухати та чути своїх дітей?»; «Протидія та попередження булінгу (цькування) дітей» тощо;

- кожен практикант добирає собі окремий метод виховання чи групу методів, детально вивчає особливості його використання в умовах сімейного виховання, приклади із літературних джерел, праць педагогів-класиків про ефективне чи неефективне застосування методів виховання, розробляє низку порад батькам щодо використання методу у виховній роботі з дітьми, пропонує їм можливі засоби для реалізації завдань методу;

- майбутні вчителі беруть участь в організації та проведенні дискусійних кафе («Сучасна українська сім'я: проблеми виховання підростаючих поколінь»; «Яку сім'ю можна вважати ідеальною щодо виховання дітей?»; «Щаслива сім'я: міф чи реальність?»; «Прийоми ефективної комунікації»; «Руйнівні прийоми в контексті ефективних комунікацій з дітьми» тощо);

- розробляють програми круглих столів, прес-конференцій для батьків із різних питань виховної роботи з дітьми («Спілкування батьків і дітей у сім'ях. Як його організувати? Де знайти час?»; «Проблеми сім'ї, пов'язані з розподілом сімейного бюджету, розподілом функцій»; «Труднощі об'єднання професійної та сімейної ролі жінки»; «Сучасний чоловік – батько

в сім'ї»; «Неповна сім'я та діти»; «Вплив конфліктів між батьками на дитину» та ін.);

- долучаються до проведення майстер-класів, наприклад: «Усе про НУШ»; «Вікові кризи дитини та як їх подолати»; «Організація робочого часу дитини та її відпочинку» тощо.

Під час педагогічної практики майбутні вчителі можуть взяти інтерв'ю в керівника класу, за яким вони закріплені. Класний керівник під час інтерв'ю зможе поділитися власним досвідом роботи, дати поради майбутнім учителям початкової освіти. Потім здобувачі вищої освіти матимуть змогу продемонструвати проведення інтерв'ю на практичному занятті (наприклад, «Передовий педагогічний досвід у взаємодії закладу освіти та сім'ї. Відповідальність учителя – основа успішної роботи з батьками») або під час захисту проходження практики. Майбутні вчителі початкової освіти можуть прослухати доповіді одногрупників та надати коментарі.

Аналіз вищезазначеного дозволяє дійти висновку, що виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра відбувається на базі його практичного досвіду. Здобувачі вищої освіти на основі певної системи знань, зможуть апробувати під час педагогічної практики свої навички та вміння, відносно самостійно реалізувати організаторські та виховні здібності в процесі взаємодії з сім'єю дитини.

Реалізація заключного, рефлексивного компонента виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра передбачає: самооцінювання здатності здобувачів вищої освіти до взаємодії з сім'єю дитини; контроль процесу досягнення результатів; здійснення самоаналізу професійної діяльності; прогнозування шляхів і засобів підвищення виховної роботи в означеному напрямі. Тобто майбутні вчителі випробовують свої вміння щодо здійснення рефлексії власної педагогічної діяльності.

Із метою формування в майбутніх учителів початкової освіти здатності до самооцінювання та самоаналізу, можна запропонувати створити «Щоденник самоорганізації та самоконтролю», який складається з кількох розділів.

У 1 розділі майбутні вчителі занотують девіз, правила свого життя, мету, самообов'язки в педагогічній діяльності, ціннісні орієнтації до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

У 2 розділі «Щоденника» занотується все, що зроблено для набуття якомога повнішої інформації про важливість взаємодії закладу освіти та сім'ї.

3 розділ присвячений науковій організації освітнього процесу. Тут фіксуються різні пам'ятки, поради, правила, ефективні форми взаємодії сім'ї та закладу освіти, які їм порекомендує викладач, так і самостійно розроблені здобувачем.

4 розділ допомагає майбутньому вчителю початкової освіти спрямувати свою увагу на важливості співпраці школи та сім'ї, проявити відповідальне ставлення до взаємодії з батьками, показати налаштованість до організації спільної виховної роботи з сім'єю дитини. Сюди записується вся важлива інформація, яка, на думку майбутніх педагогів, допоможе їм ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра в майбутній педагогічній діяльності.

5 розділ призначений для запису своїх роздумів, сумнівів, монологів і висновків щодо сформованості відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

У 6 розділі майбутній учитель висвітлює перелік власних помилок, занотує контроль процесу їх ліквідації, здійснення самоконтролю за виконанням власних дій, прогнозування шляхів і засобів підвищення продуктивності роботи в означеному напрямі.

Створення методичного портфоліо дозволяє структурувати знання та навичок майбутніми вчителями початкової освіти, у якому збирають

методичні доробки, які планують реалізувати, а потім його доповнюють, редагують до узагальнюють власну результативність під час проходження педагогічної практики. Такий підхід стає ефективним допоміжним засобом у самовихованні здобувачів вищої освіти та контролі за їх діяльністю.

Також здобувачі вищої освіти можуть створити «Плакат думок». Цей прийом потрібно застосовувати у повній тиші, адже так майбутні вчителі матимуть можливість мислити, робити висновки та здійснювати самоаналіз професійної діяльності. «Плакат думок» – є дієвим інструментом для рефлексії, що, зі свого боку, дозволяє зосередитись на проблемному питанні та знайти на нього кілька відповідей, передбачає здійснення самоконтролю за виконанням власних дій, прогнозування шляхів та засобів підвищення продуктивності роботи в означеному напрямі.

Як зазначила А. Харківська, у педагогічна взаємодія вчителя та сім'ї молодших школярів сприяє: «виробленню педагогічної позиції педагогів і батьків для розв'язання спільних питань і завдань виховання на основі інтеграції навчальної і виховної діяльності; творчому втіленню теоретичних знань і практичних умінь у практику виховання, виробленню мотиваційної потреби до продукування принципово нових форм, методів і засобів взаємодії школи та сім'ї; розвитку здатності учителів і батьків до свідомого й узгодженого регулювання процесу виховання школярів, внесення своєчасної корекції у виховний процес на основі педагогічної рефлексії» [9, с. 60].

Зауважимо, що при розробці авторської структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, зважали на те, що вона має відображати основні педагогічні вимоги й бути підпорядкована дидактичним, методичним та виховним цілям і завданням підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, а саме: формувати необхідні компетенції відповідно до змісту педагогічної діяльності з професії (фаху); вирішувати тільки ті завдання, які не можуть бути вирішені під час вивчення

інших освітніх компонентів чи можуть бути вирішені найбільш ефективно тільки на заняттях із використанням цієї структурно-логічної моделі системи; відповідати сучасним тенденціям модернізації змісту, структури й методів освіти та виховного процесу в педагогічних закладах вищої освіти; забезпечувати зворотний зв'язок і підвищення ефективності контролю та самоконтролю за ходом і результатами майбутнього експериментального навчання та виховання здобувачів вищої освіти.

Висновок. Отже, під час висвітлення особливостей реалізації структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра було з'ясовано, що основою забезпечення успішного її впровадження є цілеспрямованість, послідовність та комплексність компонентів та етапів. Уважаємо, що для ефективного використання авторської структурно-логічної моделі важливо провести оновлення змісту професійної підготовки шляхом модернізації освітніх компонентів, використання інноваційних форм та методів стимулювання здобувачів вищої освіти до саморозвитку й самовиховання, усвідомлення власної професійної значущості в навчанні дітей молодшого шкільного віку та ролі батьків і їх співпраці із учителем в освітньому процесі задля всебічного та повноцінного розвитку дитини.

Перевірка ефективності запропонованої структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової освіти відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра потребує проведення педагогічного експерименту, що й становить перспективу подальшого дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Булгакова І. М. Storytelling (історії, які навчають) : навч.-метод. посібник. Всеосвіта : сайт. 2020. URL : <https://vseosvita.ua/library/navcalno-metodicnij-posibnik-storytelling-istorii-aki-navcaut-205089.html> (дата звернення:

25.11.2023).

2. Литвин В. А. Виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра: дис. ... док. філософії : 011 – Освітні, педагогічні науки / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 277 с.

3. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : посібник. Кіровоград : Імекс, 2013. 156 с.

4. Навчальні ігри з педагогіки : метод. посібник до практик і семінар. занять / Л. О. Петриченко, О. О. Бабакіна, О. М. Акімова та ін. ; Комунальний заклад «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2020. 108 с.

5. Прокопенко А. Теоретичне обґрунтування концептуальної моделі системи управління едукацією майбутніх учителів в умовах діджиталізації освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2023. Вип. 74. С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-74-49-56> (дата звернення: 25.11.2023).

6. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації : рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

7. Харківська А.А. Методологічні підходи до формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. Вип. 69. С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-69-15-23> (дата звернення: 25.11.2023).

8. Харківська А.А., Молчанюк О.В. Диверсифікація професійної підготовки педагогів початкової освіти із принципами Нової української школи. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 2 (209). С. 12–18. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) (дата звернення: 25.11.2023).

9. Харківська А.А. Основні шляхи педагогічної взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2020. Вип. 6 (185). С. 57–61. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.225738> (дата звернення: 25.11.2023).

References:

1. Bulhakova, I. M. (2020). Storytelling (istorii, yaki navchaiut) : navch.-metod. posibnyk [Storytelling (stories that teach)]. *Vseosvita*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/navcalno-metodicnij-posibnik-storytelling-istorii-aki-navcaut-205089.html> [in Ukrainian].

2. Lytvyn, V. A. (2021). Vykhovannia u maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly vidpovidalnoho stavlennia do vzaiemodii z sim'ieiu molodshoho shkoliara [Training a Responsible Attitude of Future Primary School Teachers to Interaction with Families of Primary School Students]. *Doctor's thesis*. Kharkiv, 277 [in Ukrainian].

3. Milto, L. O. (2013). Teoriia i tekhnolohiia rozv'iazannia pedahohichnykh zadach [Theory and technology of solving pedagogical problems]. Kirovohrad : Imeks, 156 [in Ukrainian].

4. Navchalni ihry z pedahohiky : metod. posibnyk do prakt. i seminar. zaniat (2020). L. O. Petrychenko, O. O. Babakina, O. M. Akimova ta in. Kharkiv, 108 [in Ukrainian].

5. Prokopenko, A. (2023). Teoretychne obgruntuvannia kontseptualnoi modeli systemy upravlinnia edukatsiieiu maibutnikh uchyteliv v umovakh didzhitalizatsii osvity [Theoretical grounding of the conceptual model of the system of managing education of future teachers in the conditions of the digitalization of education]. *Problems of Engineer-Pedagogical Education*, 74, 49–56. Retrieved from <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2022-74-49-56> [in Ukrainian].

6. Strukturno-lohichni skhemy. Tablytsi. Oporni konspekty. Ese. Navchalni prezentatsii : rekomendatsii do skladannia [Structural and logical schemes. Tables. Presentations : recommendations for composition].

Reference notes. Essay. Educational presentations] (2015). L. L. Butenko, O. H. Ihnatovych, V. M. Shvyrka (Eds.). Starobilsk, 112 [in Ukrainian].

7. Kharkivska, A. A. (2021). Metodolohichni pidkhody do formuvannia harmoniinykh mizhosobystisnykh vidnosyn maibutnikh uchyteliv [Methodological approaches to the formation of harmonious interpersonal relationships of future teachers]. *Problems of Engineer-Pedagogical Education*, (69), 15–23. Retrieved from <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-69-15-23> [in Ukrainian].

8. Kharkivska, A.A. & Molchaniuk, O. (2023). Diversification of the professional training of primary education teachers with the principles of the New Ukrainian School. *Image of the Modern Pedagogue*, (2(209)), 12–18. Retrieved from [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-12-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-12-18) [in Ukrainian].

9. Kharkivska, A.A. (2020). Osnovni shliakhy pedahohichnoi vzaiemodii shkoly ta sim'i u vykhovanni molodshykh shkoliariv [Main ways of pedagogical interaction between school and family in the education of young schoolchildren]. *Youth and market*, 6 (185), 57–61. Retrieved from <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.225738> [in Ukrainian].

УДК 378.041:061.1ЄС(045)

**ФОРМИ І МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИМІРУ УКРАЇНИ**

© Ярославцева М.

DOI NUMBER: 10.46489/CCSIHSP-23-33

У статті окреслено реалії, які актуалізують необхідність наблизити інституції України до стандартів країн ЄС і впродовж найближчих років зробити їх відповідними європейським вимогам. Коротко надано аналіз досліджень феномену самореалізації особистості у світі американських, європейських та вітчизняних наукових студій, на їх основі представлено авторське тлумачення понять: самореалізація, професійна самореалізація, професійна самореалізація майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку. Доведено, що поряд із упровадженням галузевих стандартів, освітньо-професійних програм мають місце пошуки нових підходів щодо підготовки фахівців, які

спрямовані на підвищення кваліфікації та конкурентоспроможності відповідно до євроінтеграційних тенденцій на ринку праці. В процесі експертного опитування виявлено педагогічні стратегії, спрямовані на досягнення успішної професійної самореалізації здобувачів освіти; виявлено форми і методи, які на думку здобувачів освіти найбільш сприяють формуванню їх професійної самореалізації.

Найбільш ефективними формами роботи в контексті європейського виміру України визначено: проблемні лекції і семінари в рамках вивчення освітнього компонента «Вступ до спеціальності», майстер-класи професійного спрямування на теми «Я – майбутній вихователь», «Європейські технології геокешинг та квест-геокешинг в роботі з дітьми дошкільного віку», «Інтеграція квест-ігор та ігор-занять з елементами геокешинга в освітній процес закладу дошкільної освіти», «Відомі європейці-освітяни», «Європейські практики роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»; конкурс есе за темами: «Моє професійне кредо», «Стресостійкість – це перше, на що звертають увагу роботодавці в Україні» та ін.; вивчення спецкурсу; робота в творчій групі; педагогічні виставки; рефлексивні тренінги. Серед методів роботи представлено електронне портфоліо, рефлексивний консиліум, рефлексивні дебати та рефлексивне інтерв'ю.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, вихователь дітей раннього та дошкільного віку, здобувач освіти, форми, методи.

Yaroslavtseva M. «Forms and methods of preparing future educators for professional self-fulfillment in the context of the european dimension of Ukraine».

The article outlines the realities that actualize the need to bring Ukraine's institutions closer to the standards of EU countries and, in the coming years, to make them conform to European requirements. An analysis of the researches on the phenomenon of self-realization of the individual in the world of American, European and domestic scientific studies is briefly provided, based on them, the author's interpretation of the concepts: self-realization, professional self-realization, professional self-realization of future educators of early and preschool children is presented. It has been proven that along with the introduction of industry standards, educational and professional programs, there is a search for new approaches to the training of specialists, which are aimed at improving qualifications and competitiveness in accordance with European integration trends in the labor market. In the process of the expert survey, pedagogical strategies aimed at achieving successful professional self-realization of education seekers were revealed; the forms and methods that, according to the students of education, most contribute to the formation of their professional self-realization are revealed.

The most effective forms of work in the context of the European dimension of Ukraine are defined as: problematic lectures and seminars within the framework of studying the educational component «Introduction to the specialty», master classes of professional direction on the topics «I am a future teacher», «European geocaching and quest-geocaching technologies at work with children of preschool age», «Integration of quest-games and games-classes with elements of geocaching into the educational process of a preschool education institution», «Famous European educators», «European practices of working with children with special educational needs»; essay contest on the topics: «My professional credo», «Stress resistance is the first thing that employers in Ukraine pay attention to», etc.; study of the special course; work in a creative group; pedagogical exhibitions; reflective trainings. Working methods include an electronic portfolio, a reflexive council, a reflexive debate and a reflexive interview.

Key words: self-realization, professional self-realization, educator of early and preschool children, education seeker, forms, methods.

Актуальність дослідження. У зв'язку із сучасними викликами, пов'язаними із подіями Революції Гідності, російською агресією,

повномасштабною війною та тимчасовою окупацією частини території, пріоритетами стратегічного розвитку України визнано інтеграцію нашої держави до Європейського співтовариства. Нові реалії актуалізують необхідність наблизити суспільно-політичні та соціально-економічні інституції до стандартів країн ЄС і впродовж найближчих років зробити їх відповідними європейським вимогам. Такий європейський вибір України зумовлений її геополітичним положенням і спільною історією формування та розвитку європейської культури та освіти.

Ураховуючи це, сучасні пріоритети загальноєвропейської освіти орієнтовані не стільки на процес навчання як такий, скільки на розвиток особистості здобувача освіти в ньому, наданні особистості знань про спільну європейську спадщину та практичних умінь адаптуватись до життя й навчання в різних країнах Європи, бути мобільними, соціально здібними, здатними до міжособистісної комунікації.

Оскільки в світі триває безперервний процес удосконалення професійної освіти, сучасна вища освіта має сприяти формуванню необхідних для проживання в європейському співтоваристві компетентностей, суспільно-політичних та соціально-економічних знань. Тож, слід констатувати, що національна освіта все більше починає орієнтуватися не тільки на підготовку та випуск хороших спеціалістів певного профілю, а на підготовку особистості до життя в динамічному, взаємозалежному світі достатньо розвинених людей, які здатні самостійно набути спеціальність в межах досить широкого кола професій. Тому, вміння самовизначитися, робити свій вибір, знайти своє місце в житті надає можливість професійної самореалізації людини в діяльності, у прояві своєї індивідуальності, сприяє формуванню найважливіших особистісних та професійних якостей майбутнього вихователя дітей раннього та дошкільного віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Серед соціальних пріоритетів нашого суспільства у світі євроінтеграційних тенденцій одним із найважливіших є постійне вдосконалення професійної підготовки майбутніх

фахівців, пошук способів самореалізації як у процесі навчання, так і в подальшій професійній діяльності. Професійне самовизначення та самореалізація є найбільш значущими компонентами професійного розвитку людини, одним із показників сформованості особистості.

Проблема самореалізації особистості завжди була у центрі уваги видатних вчених та філософів. Як найвища мета розвитку людини розглядалися: самотворення (Ф. Бекон); просування до ідеалу (Ф. Ніцше); проєкт вільного формування себе (Ж. П. Сартр); прагнення до переваги, вдосконалення (А. Адлер); самоактуалізація, розкриття потенційних можливостей особистості (А. Маслоу); необхідність у духовній самореалізації, соціальна самореалізація (Е. Фромм); життя особистості – процес неперервного становлення (Г. Олпорт); здатність і прагнення до особистісного самовдосконалення (К. Роджерс); самопізнання у «сродній праці» (Г. Сковорода); соціальний процес, який включає в себе творчий потенціал, культуру і свободу особистості (В. Муляр).

Феномену самореалізації особистості присвячені роботи сучасних вітчизняних психологів та педагогів, у яких самореалізація розглядається як процес, як діяльність, як творчість, як потреба: Л. Мільто (індивідуально-творчий підхід як шлях самореалізації та професійного зростання), Л. Рибалко (самореалізація з позиції акмеологічного підходу), Х. Шапаренко (самореалізація як індивідуальний процес і результат усвідомленого здійснення внутрішніх можливостей у межах професійної сфери життєдіяльності) та ін.

В. Муляр визначає самореалізацію як індивідуальний процес опредмечування сутнісних сил особистості та досить глибоко розглядає взаємозв'язок між самореалізацією та самопізнанням. Автор виокремлює самопізнання як необхідну умову визначення особистістю своїх можливостей, мети, усвідомлення діяльності, її здійснення, що призводить до самореалізації [8].

Наукові студії О. Левченко доводять, що термін «самореалізація» зазвичай використовують стосовно самоактуалізації, самоствердження і саморозвитку [7].

Спільними рисами для американських, європейських та вітчизняних гуманістичних концепцій самореалізації є віра в особистий досвід людини, здатність відкривати в собі унікальний особистісний потенціал, самостійно визначати напрям особистісного зростання у відповідній професійній діяльності.

Узагальнюючи сказане, самореалізацію з боку психологічного механізму розуміємо як усвідомлення і співставлення (самооцінювання) названих впливів і вимог з комплексом внутрішніх умов особистості: а) бажаннями, прагненнями, ціннісними орієнтаціями, домаганнями, цілями й планами (компонент «хочу»); б) потенційними можливостями й здібностями (компонент «можу»); в) готовими, стійкими фізичними й психічними якостями, досвідом, рисами характеру (компонент «маю»).

На основі аналізу наукових праць Л. Рибалко, Х. Шапаренко, О. Шапран, самореалізацію особистості з педагогічної точки зору вважаємо доцільним характеризувати як розвиток індивідом особистісних та професійних здібностей, талантів і можливостей у всіх сферах діяльності і пов'язуємо з категоріями саморозвитку, самоздійснення, самовираження, самоствердження, самоактуалізації [14, 16, 21].

З аналізу різних підходів щодо виявлення сутності поняття «самореалізація особистості» подаємо власне тлумачення його змісту. Самореалізація – це свідоме, за власною ініціативою, прагнення до самопізнання, самовиявлення, самовираження, самоствердження, реалізація особистісного та професійного самовизначення та самоздійснення себе як суб'єкта життєдіяльності.

Порівняльний аналіз різних підходів дозволив стверджувати, що професійна самореалізація – це динамічний процес активного, мотивованого

та усвідомленого самовияву своїх сутнісних сил та можливостей у професійній сфері.

Беручи за основу твердження, що вибір професії та подальша професійна самореалізація – основа самоствердження людини в суспільстві, одне з головних рішень у житті, то важливою проблемою фахової підготовки є спрямованість на професійну самореалізацію особистості здобувача освіти ще на етапі навчання у вишу. Тож, професійна самореалізація майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку розуміється як сукупність виявів постійно зростаючих індивідуальних професійно-особистісних якостей майбутнього вихователя, внаслідок яких він відтворює себе в педагогічній діяльності у процесі взаємодії із дітьми раннього та дошкільного віку.

Беручи за основу твердження, що професійна самореалізація педагога передбачає власний його саморозвиток і формування здатності до неперервної педагогічної творчості, ми підкреслюємо, що лише той вихователь, який саморозвивається, здатен виховати творчу особистість, яка прагне до саморозвитку. Лише той педагог, який самореалізується, спроможний створити умови для ефективної самореалізації дитини дошкільного віку.

Ці обставини дають нам підстави припускати, що результатом професійної самореалізації вихователя повинна стати постійна потреба у неперервному самовдосконаленні і самореалізації. Задоволення фахівцем дошкільної освіти цієї потреби стане гарантом забезпечення суб'єктивної взаємодії дорослих і дітей у формуванні життєвої компетентності дитини, забезпечить її свободоспроможність і психологічний комфорт перебування у закладі дошкільної освіти.

Саме тому у вищій професійній освіті поряд із упровадженням галузевих стандартів, освітньо-професійних програм мають місце пошуки нових підходів щодо підготовки фахівців, які спрямовані на підвищення

кваліфікації та конкурентоспроможності відповідно до євроінтеграційних тенденцій на ринку праці.

Метою статті є розкрити деякі форми та методи навчання здобувачів освіти у вишу, перевагу їх в процесі професійної підготовки та вплив на процес формування професійної самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Оновлення цілей та змісту професійної підготовки здобувачів освіти в контексті Рекомендацій Ради Європи дає можливість урізноманітнювати форми та методи їх підготовки до професійної самореалізації, які спрямовані на стимулювання творчої ініціативи та самостійності, потреби до саморозвитку та самовдосконалення.

Для визначення найбільш продуктивних педагогічних стратегій, спрямованих на досягнення успішної професійної самореалізації майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку в контексті євроінтеграційних процесів України, було проаналізовано різні форми навчання методом експертного опитування.

Роль експертів виконували студенти-практиканти як майбутні колеги з педагогічної роботи. Здобувачі вищої освіти стежили за роботою викладачів та одночасно робили порівняльний аналіз знань різних форм навчання; визначали, на яких із них більшою мірою враховується можливість формування професійної самореалізації. Узагальнюючи отримані результати, можна констатувати, що, на думку 76% здобувачів вищої освіти, найбільш ефективним видом роботи, що сприяє формуванню професійної самореалізації, є безпосередня практична діяльність у закладі дошкільної освіти (педагогічна практика); 52% респондентів вважають, що формування професійної самореалізації та найкращий розвиток процесів самовдосконалення відбувається в процесі проходження стажування/підвищення кваліфікації освітян в країнах ЄС; 8% підкреслюють велике значення теоретичних занять; 25% вважають за необхідне в процесі навчання взаємодію всіх суб'єктів: вихователів закладів дошкільної освіти, викладачів та здобувачів вищої освіти; 20% вважають, що формування

професійної самореалізації відбувається в процесі самостійної педагогічної діяльності з дітьми без будь-якого втручання педагогів. Визначення найбільш продуктивних педагогічних стратегій, спрямованих на досягнення успішної професійної самореалізації здобувачів освіти в процесі експертного опитування наочно представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Педагогічні стратегії, спрямовані на досягнення успішної професійної самореалізації здобувачів освіти в процесі експертного опитування

№ з/п	Педагогічна стратегія	Показники, %
1	Безпосередня практична діяльність у закладі дошкільної освіти (педагогічна практика)	76
2	Можливості проходження стажування/підвищення кваліфікації освітян в країнах ЄС	52
3	Теоретичні заняття	8
4	Взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу: вихователів закладів дошкільної освіти, викладачів та здобувачів вищої освіти	25
5	Самостійна педагогічна діяльність з дітьми без будь-якого втручання педагогів	20

На запитання «Які форми та методи роботи під час навчання в вишу позитивно впливають на процес формування професійної самореалізації майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку?» 31% здобувачів вищої освіти відповіли, що це «поглиблене вивчення теоретичних психолого-педагогічних основ феномену в процесі спецкурсу», 57% респондентів вважають участь в майстер-класах та тренінгах одними із основних форм набуття досвіду професійної самореалізації; 25% здобувачів вищої освіти для своєї підготовки вважають найбільш корисним систематизацію електронного портфоліо з метою використання напрацювання європейських та українських вчених у напрямі підвищення якості надання психолого-педагогічних послуг у період війни та повоєнного відновлення; 14% здобувачів вищої освіти вважають, що участь у різноманітних педагогічних виставках дають змогу посилити досвід професійної самореалізації; 18% спирались на активну роботу в творчих групах та гуртках.

Визначення найбільш продуктивних форми та методів, що, на думку здобувачів вищої освіти, мають позитивний вплив на формування професійної самореалізації здобувачів освіти наочно представлено в таблиці

2.

Таблиця 2

Форми та методи, що, на думку здобувачів вищої освіти, мають позитивний вплив на формування професійної самореалізації здобувачів освіти

№ з/п	Форми та методи	Показники, %
1	Спецкурс «Професійна самореалізація в процесі педагогічної практики»	31
2	Участь в майстер-класах та тренінгах	57
3	Електронне портфоліо	25
4	Педагогічні виставки	14
5	Творчі групи та гуртки	18

Спробуємо визначити найбільш ефективні форми та методи підготовки майбутніх вихователів до професійної самореалізації в контексті європейського виміру України.

З метою підготовки майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку до педагогічної діяльності, виконання професійних функцій і посадових обов'язків, створення умов для самореалізації, самовираження, самовизначення особистості здобувача вищої освіти як суб'єкта професійної діяльності було використано форми та методи, які найефективніше сприяють означеному процесу.

Як зазначила А. Харківська, система ціннісних орієнтацій відображає такі якості, як; «цілісність, надійність, постійність, стійкість, відданість певним принципам, нормам та ідеалам, здатність до вольових зусиль, смисложиттєва активність; суперечливість ціннісних орієнтацій генерує непослідовність у поведінці особистості. Ціннісні орієнтації характеризуються динамічністю та спрямовують майбутніх педагогів до особистісного та професійного розвитку» [19, с. 57].

Реалізація такої мети вимагала постановки та вирішення завдань забезпечення усвідомлення здобувачами вищої освіти цінностей педагогічної діяльності; образів «Я-вихователь», стимулювання інтересу до педагогічної діяльності; формування у здобувачів вищої освіти творчого і дослідницького підходів до професійної діяльності; формування професійних мотивів та

професійно-педагогічної спрямованості; забезпечення ціннісного ставлення до формування професійної самореалізації в процесі професійної підготовки.

Вирішення цих завдань здійснювалося шляхом організації проблемних лекцій і семінарів у межах вивчення освітнього компоненту «Вступ до спеціальності», організації майстер-класів педагогічного спрямування, роботи творчої групи «Школа самореалізації студента-практиканта».

Виходячи з розуміння механізмів виникнення мотивації та шляхів її стимулювання, доведених у працях О. Гура [4], В. Гриньової [3], О. Попової [15], Г. Пономарьової [13] на аудиторних заняттях ми застосовували такі форми роботи, як проблемні лекції і проблемні семінари в ході вивчення освітнього компонента «Вступ до спеціальності».

Наприклад, у розділі «Портрет сучасного вихователя закладу дошкільної освіти» організовували лекцію-роздум та проблемний семінар на тему «Сучасний вихователь, який він?».

Метою лекції було: показати можливості професійної самореалізації педагога, дати імпульс до формування професійних мотивів.

Основними завданнями визначено: ознайомлення здобувачів вищої освіти з обсягом наукової інформації з подальшим спільним обговоренням; забезпечення атмосфери залучення здобувачів вищої освіти до обговорення проблем лекції, формування почуття самостійності і розуміння важливості питань, що вирішуються; розвиток певного рівня професійного спілкування здобувачів вищої освіти.

У ході проблемної лекції здобувачі вищої освіти прослухали інформацію і обговорили представлений науковий матеріал, пов'язаний з можливостями професійної самореалізації в освітньому процесі педагогічного університету. Отримані знання майбутні фахівці використовували для самоаналізу власної діяльності в процесі педагогічної практики.

Для обговорення лекції пропонувалися такі питання:

- Що таке професійна самореалізація? Які компоненти вона включає?

- Що характеризує позитивну професійну самореалізацію вихователя?
- Яка роль самооцінки та самоаналізу в діяльності вихователя?
- Які бар'єри заважають успішній самореалізації педагога?
- Які можливості та переваги має педагогічна практика для формування професійної самореалізації педагога?
- Наскільки, на ваш погляд, сформована мотиваційна сфера особистості сприяє підвищенню рівня професійної самореалізації?

Після закінчення лекції для закріплення отриманих знань здобувачам вищої освіти пропонувалося відповісти, який зміст вони вкладають у ці поняття і яку роль означені явища відіграють у їхньому житті. Пропонувалися такі поняття: професіоналізм, самореалізація, професійні мотиви, педагогічна практика.

У ході бесіди, спільного обговорення та аналізу відповідей на поставлені питання було виявлено, що 65% здобувачів вищої освіти не мали повного уявлення про складові компоненти професійної самореалізації. 99% здобувачів вищої освіти зацікавилися визначеною проблемою і можливостями формування професійної самореалізації в процесі проходження педагогічної практики.

У ході лекції: 30% здобувачів вищої освіти зазначили, що періодично використовують метод самоконтролю і вважають його одним з найбільш ефективних для аналізу власної діяльності; 61% здобувачів вищої освіти до участі в лекції не замислювалися над необхідністю формування власних професійних мотивів; 10% дотримуються думки, що отримані знання не знадобляться в майбутній практичній діяльності; 70% здобувачів вищої освіти відзначили переваги педагогічної практики в успішному професійному становленні майбутнього вихователя.

Таким чином, у ході лекції були показані позитивні сторони педагогічної професії, необхідність формування професійних мотивів майбутнього вихователя.

Для реалізації завдання щодо формування професійних мотивів та

професійно-педагогічної спрямованості; забезпечення ціннісного ставлення до формування професійної самореалізації в процесі професійної підготовки було застосовано такі форми позааудиторної роботи, як майстер-класи професійного спрямування і роботу у творчій групі.

Питання розвитку педагогічних цінностей та ціннісних орієнтацій знайшли відображення в роботах К. Гордєєвої [2], Н. Ткачової [17] та інших, які дали можливість організувати роботу творчої групи «Школа самореалізації здобувача совіти». Метою роботи творчої групи було формування в здобувачів вищої освіти ціннісних орієнтацій майбутнього педагога дітей дошкільного віку. Робота здійснювалася за конкретним планом, який включав теоретичний розгляд проблеми, психодіагностику (дослідження) мотивації вступу до закладу вищої освіти, наявності педагогічного покликання, характерологічних особливостей, соціального статусу здобувачів вищої освіти, лабільності їх інтелекту, індивідуальних особливостей пам'яті, мислення тощо.

Результатом участі у творчій групі було виявлення найбільш вагомих ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів, які вплинуть на подальше формування професійної самореалізації.

На засіданнях творчої групи здобувачі вищої освіти разом з викладачами виявляли інформацію про вираження професійно важливих ціннісних орієнтацій для конкретного здобувача вищої освіти. Основними питаннями, які вирішувалися на засіданнях творчої групи, були такі, як: «Які професійні цінності вважаю головними в моїй майбутній педагогічній діяльності?»; «Улюблений вихователь, який він?»; «Які види діяльності мені подобаються?» тощо. У процесі діагностики і самодіагностики здобувачам вищої освіти пропонувалося створити психологічний портрет ідеального вихователя, що сприяло розвитку ціннісних орієнтацій особистості. Далі, відштовхуючись від спільно зроблених портретів, здобувачі вищої освіти отримали завдання, працюючи в групах, створити портрет студента-практиканта тієї групи, де навчаються, і створити власний професійний

рельєф студента-практиканта. Ця робота стала міцним поштовхом для самопізнання, значною рушійною силою для формування ціннісних орієнтацій. Слід зауважити, що під час роботи у творчій групі здобувачі вищої освіти стали виявляти інтерес до методичної літератури з метою покращення свого педагогічного досвіду. Ставили питання про кращі способи досягнення професійної самореалізації, радилися із психологом з питань досягнення більш високих результатів у навчанні при підвищеній тривожності, несміливості, повільності тощо. З метою зняття у здобувачів вищої освіти внутрішньої напруги ми намагалися створити атмосферу взаємодовіри за допомогою внесення елементів гумору в процес роботи творчої групи.

Ідеї програми творчої групи реалізовувалися нами під час проведення «Тижня дошкілля» на факультеті дошкільної і спеціальної освіти та історії, який щорічно організовується раз на навчальний рік і передбачається планом роботи факультету. До плану тижня входило і проведення наступної форми роботи – майстер-класів професійного спрямування, які провели переможці професійного конкурсу «Кращій вихователь Харківщини» та викладачі академії.

Майстер-класи як форма роботи були розроблені на основі творчих здобутків науковців Н. Гавриш [1], О. Гусак [5]. Одним із головних завдань в технології проведення майстер-класу було не повідомлення та опанування інформації, а професійна передача здобувачам вищої освіти способів діяльності, методів, прийомів, методики або технології виховання та навчання дітей дошкільного віку. В самій природі «класу» закладена можливість використання практики активного навчання та виховання здобувачів вищої освіти: фактично – це новий тип навчання, сутністю якого є моделювання за допомогою всієї системи традиційних та нових форм, методів та прийомів: творчі вечори-зустрічі (відкривали можливості для самореалізації, демонстрації власних здібностей, формував досвід діяльності, естетичні потреби); педагогічна вітальня (поширював коло спілкування

учасників майстер-класу, передбачає зустрічі з талановитими педагогами. Наприклад, переможцями міського та обласного етапу професійного конкурсу «Вихователь року» та ін.).

У процесі організації та проведення майстер-класів було визначено наступний алгоритм:

Презентація педагогічного досвіду: майстром коротко характеризувалися основні ідеї технології; описувалися досягнення в роботі; доводилася результативність діяльності, що свідчила про ефективність технології; визначалися проблеми й перспективи в роботі Майстра; презентувалася система навчально-виховної роботи з дітьми; визначалися основні методи та прийоми роботи;

Проведення імітаційної гри: майстер проводив заняття зі слухачами, демонструючи прийоми ефективної роботи; здобувачі вищої освіти одночасно відігравали дві ролі: дітей експериментальної групи та експертів;

Моделювання: майбутні вихователі виконували самостійну роботу з конструювання власної моделі роботи в межах технології Майстра; Майстер виконував роль консультанта, організував самостійну роботу слухачів і управляє нею; Майстер спільно з майбутніми вихователями проводив обговорення авторських моделей.

Рефлексія: проводилася дискусія за результатами спільної діяльності здобувачів вищої освіти та Майстра.

Наприклад, для реалізації мети майстер-класу «Медіакомпетентність сучасного вихователя: від медіаграмотності до медіакультури», яка полягала у виявленні готовності здобувачів вищої освіти до педагогічної творчості в навчально-педагогічному процесі з дітьми на основі розвитку навичок педагогічної інтуїції, були використані певні методи активізації здобувачів вищої освіти, а саме метод синектики, ситуаційний аналіз, відеотренінг тощо.

Основними завданнями Майстра були: класифікація і пояснення проблеми; узгодження зі здобувачами вищої освіти процесів і методів вирішення проблем; розподіл відомої інформації за запропонованими

критеріями (сильні, слабкі боки); повідомлення про загрози і слабкі боки певної ситуації; використання лінійного або логічного мислення; урахування певних стилів і технологій навчання; розвиток понять, їх поглиблення, у процесі проведення, використовуючи сесії синектики; виокремлення часу на обдумування кожного етапу вирішення проблеми; повідомлення інформації, яка вироблена здобувачами вищої освіти, і власної; перегляд можливостей виходу з тупикових ситуацій; запобігання обмеженням у формулюваннях; перевірка правильності адекватного розуміння термінів і формулювань усіма здобувачами вищої освіти; постановка відкритих питань, питань на розвиток із застосуванням слів: «коли», «де», «чому», «який», «навіщо», «що» і «як» і питань на розуміння: «Чи вірно я зрозумів?»; урахування точки зору здобувачів вищої освіти; консультація з іншими зацікавленими особами; узгодження і використання практичних дій для вирішення проблем, що виникають; домагання своєчасного вирішення проблем і обґрунтування рішень з позицій: «де», «хто», «коли», «як»?

Матеріали майстер-класу «Я – майбутній вихователь» склалися з таких вправ: «Комплімент на руці», «Самооцінка професійних навичок роботи з дітьми», «Професійне спілкування вихователя з батьками», «Розвиток особистісної креативності». Структура кожної вправи включала вступне слово ведучого про мету даного заняття, тренінгові вправи, домашнє завдання та використання «Щоденника учасника», де здобувачі вищої освіти фіксували власні спостереження над своїми діями (стилю роботи, навичок консультування).

З певним успіхом і досить продуктивно використовувалися такі вправи, як: «Сформулюйте проблему навпаки», яка демонструвала здобувачам вищої освіти можливості нових комбінацій ідей; «У чому твоя проблема», що формувала навички діалогічного спілкування учасників, активізувала процес професійної рефлексії; «Комплімент на руці», що підвищувала концентрацію уваги.

Нам імпонує позиція А. Харківської та О. Капустіної, що «процес інтернаціоналізації освіти включає в себе різні форми міжнародного співробітництва: мобільність здобувачів вищої освіти або викладацького складу безпосередньо; сумісність освітніх програм; інституційна мобільність; урахування в освітніх програмах європейських / міжнародних стандартів; інституційне партнерство, що зумовлює створення стратегічних освітніх альянсів» [20, с. 36].

З метою надання знань здобувачам освіти про спільну європейську спадщину та практичних умінь адаптуватись до життя та професійної діяльності в різних країнах Європи, бути мобільними, соціально здібними, здатними до міжособистісної комунікації було проведено майстер-класи «Європейські технології геокешинг та квест-геокешинг в роботі з дітьми дошкільного віку», «Інтеграція квест-ігор та ігор-занять з елементами геокешинга в освітній процес закладу дошкільної освіти», «Відомі європейці-освітяни», «Європейські практики роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Основними перевагами використання таких майстер-класів ми вважаємо унікальну комбінацію теоретичної частини, групової та індивідуальної роботи, спрямованої на визначення ціннісних орієнтацій майбутнього професіонала з безперервним контактом «педагог-студент».

Слід зазначити, що після участі у майстер-класах, вивчення освітнього компонента «Вступ до спеціальності» в здобувачів вищої освіти підвищилася зацікавленість майбутньою професією та сформувався стійкий інтерес до педагогічної діяльності з дітьми. Здобувачам освіти запропоновано висловити свої враження у формі есе, невеликим за обсягом прозаїчним твором, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження здобувача вищої освіти з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми.

Здобувачі вищої освіти можуть взяти участь у досить цікавій формі роботи як конкурсі есе за темами: «Моє професійне кредо», «Стресостійкість

– це перше, на що звертають увагу роботодавці в Україні», «За що мене любитимуть діти?», «Вихователь 21 сторіччя», «Професія – вихователь, обов’язок чи покликання?»».

Наведемо приклади уривків із есе здобувачів вищої освіти: «Я працювала в дошкільному закладі до вступу в ЗВО. Мене завжди цікавила робота з дітьми. Ознайомившись із можливостями професійної самореалізації в процесі педагогічної практики під час навчання, я відчула легкість у роботі з дітьми дошкільного віку»; «У майбутньому мені хотілося б поєднати педагогічну і наукову роботу»; Отже, можна відзначити, що система заходів, які здійснювались під час педагогічної практики, привела до суттєвих змін у професійній самореалізації майбутніх вихователів. Здобувачі вищої освіти відчули себе краще підготовленими до майбутньої професійної діяльності, вони відчули впевненість у власних силах і готовність до майбутньої роботи з дітьми.

Під час написання есе, здобувачі вищої освіти висловлювали такі думки:

«У кожної професії є свої нюанси, свої негативні сторони: як приховані, так і явні. Успіх у будь-якій професії залежить від нахилів, бажання, любові до неї. Більше століття назад, Григорій Сковорода говорив про «споріднену працю». Ще тоді він наголошував на тому, що для кожної людини важливо займатися саме тією справою, яка приносить задоволення».

«Так, не від кого не приховується, що це досить важка професія. Коли людина, обирає цей фах, вона повинна розуміти та усвідомлювати, на що вона погоджується. Але все залежить від налаштування та вміння працювати з дітьми. «...Хочу зазначити, що професією вихователя складно оволодіти цілком, оскільки протягом всього життя доводиться чимало вчитися, й цей процес не завершується ніколи. Якщо педагог може піднятися вище у своїх знаннях, то в нього більше шансів на професійний успіх та самореалізацію».

«Стресостійкість – це досить важлива на сьогодні особистісна якість, що дозволяє переносити стресові ситуації без неприємних наслідків для

педагога, дитини та батьків. Сучасний вихователь – це стресостійка людина, яка любить дітей, розуміє їх і бажає створити комфортні умови для всебічного розвитку дитини».

«Бути педагогом – не просто, і я це розумію. Адже з одного боку – це величезна відповідальність, проте, з іншого – перед вами чарівний світ дитинства. Я вважаю, якщо ви усім серцем любите дитячий сміх, дитячу мову, безпосередність, якщо ви відчуваєте в собі море творчого потенціалу, то не потрібно відмовляти собі у задоволенні бути педагогом!»

«Педагог повинен добре знати природу дитини, всі нюанси її фізіологічного і психічного розвитку. Педагог – творець, скульптор дитячої душі. Якщо ви педагог, пам’ятайте, що для вас відкритий головний скарб – дитячі серця, сповнені тепла, любові, які чекають нових знань і готові відповісти взаємністю.

Діти створюють свій небачений світ, в якому враження від реального співіснує з фантазією. Малюнки дітей є відображенням цього світу. Можна тільки одним оком туди зазирнути і побачити, що хвилює дітей, що їх вражає, радує. Як чудово розуміти, що моя професія дозволить заглядати туди щодня, спостерігати за цим чудовим світом дитинства та наповнювати його ще яскравішими фарбами, звуками, враженнями. Кожного разу, коли я спілкуюся з малюками, поринаю в це бурхливе море дитячої енергії, я розумію – я на своєму місці!

Нехай я ще тільки на початку своєї педагогічної діяльності, але у мене є сили, впевненість і бажання пройти цей шлях гідно.

Я сподіваюся, що колись і я стану для одного зі своїх вихованців добрим і компетентним наставником, і, дивлячись на мене, хтось захоче стати педагогом!»

З метою забезпечення взаємозворотнього зв’язку теорії з практикою, створення умов для оволодіння здобувачами вищої освіти науково-теоретичними знаннями та професійно-педагогічними вміннями, формування готовності до самореалізації майбутнього вихователя в процесі навчально-

професійної діяльності було запропоновано такі форми роботи як вивчення відповідного спецкурсу та робота в творчій групі «Школа самореалізації здобувача вищої освіти».

Основними завданнями були такі: актуалізація оперативних знань та педагогічних умінь здобувачів вищої освіти щодо організації освітньої роботи з дітьми дошкільного віку.

Продуктивному вирішенню цих завдань сприяв спецкурс «Професійна самореалізація в процесі педагогічної практики», головна ідея якого полягала в оволодінні професійними знаннями та формуванні практичних навичок, розвитку творчих здібностей майбутнього вихователя дітей раннього та дошкільного віку.

Перевагою даного курсу було те, що, з одного боку він розглядав актуальні для кожного здобувача вищої освіти практичні проблеми, а з іншого, створював умови для інтенсифікації їх підготовки в умовах педагогічної практики за рахунок виконання ними самостійних завдань, безпосередньої участі в усіх формах аудиторної роботи тощо.

Спецкурс був націлений, насамперед, на зміну суб'єктивних ставлень особистості, що обумовлює специфічні форми опрацювання навчального матеріалу як в аудиторії, так і поза нею. На відміну від традиційних для нас лекцій та практичних занять, робота в аудиторії проводилася у вигляді групової дискусії, в процесі якої кожному здобувачеві вищої освіти надавалася можливість висловити своє ставлення до тієї чи іншої проблеми. Як правило, перед аналізом педагогічних ситуацій викладач повторював зі здобувачами вищої освіти основні теоретичні положення.

Освітній компонент розуміємо як курс інструментального характеру, котра розрахована на здобувачів вищої освіти 2-3 курсів, які свідомо засвоїли базові психологічні та педагогічні поняття, а також основи теорії і методики педагогіки. Змістову лінію програми було спрямовано на оволодіння здобувачами професійними знаннями та практичними вміннями

самореалізації в процесі педагогічної практики, а також процесами професійної рефлексії та саморегуляції.

Програма передбачала реалізацію двох етапів:

- перший – засвоєння навчально-методичних завдань та спрямування на оволодіння здобувачем вищої освіти змістом спецкурсу;
- другий – дослідницький, який відображає логіку дослідно-експериментальної роботи: усвідомлення особливостей діагностики процесу самореалізації, виявлення власної готовності до професійної самореалізації, формування вмінь співпрацювати з різними групами дітей, конструктивно та творчо розв'язувати проблемні питання.

Таким чином, мета курсу – ознайомити здобувачів вищої освіти зі змістом поняття «професійна самореалізація», розкрити її сутність та можливості в умовах проходження педагогічної практики, систематизувати педагогічні знання та сформувати практичні уміння, що нерозривно пов'язані з професійною діяльністю вихователя.

Головне завдання курсу «Професійна самореалізація в процесі педагогічної практики» – підготувати здобувачів вищої освіти ЗВО до професійної самореалізації.

Зауважимо, що ключовими принципами партнерства та якісного освітнього процесу є «взаємодія, інтеграція, саморозвиток, самоорганізація та соціальна адаптація», що «сприяє врівноваженню соціально-економічних показників, використанню нових та власних технологій, а також можливості для подальшого наукового розвитку» [20, с. 36].

Тому основними принципами курсу визначено: варіативність у виборі шляхів реалізації педагогічних цілей; діалектичні свободи діяльності, стандарт дій у педагогічному процесі, технологічність процесу освіти; поєднання пізнання з науково-дослідною діяльністю індивідуального і колективного характеру.

Завданнями лекційного курсу було: виявлення основних педагогічних понять професійної самореалізації та її компонентів, впливу педагогічної практики на професійне становлення здобувача вищої освіти.

На семінарські і практичні заняття відбирався матеріал, який сприяв: формуванню педагогічних знань та професійних умінь щодо організації власної педагогічної діяльності з дітьми; розумінню сутності виникнення і вирішення педагогічних проблем, що можливе лише в режимі діалогічного мислення; формування досвіду діяльності і взаємодії з дітьми при вирішенні педагогічних завдань.

Відпрацювання педагогічних умінь відбувалося у формі вправ, тренінгів, прийняття рольових позицій при вирішенні завдань і проблем, програвання та моделювання педагогічних ситуацій для діалогового та ігрового мислення.

Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти проводилася у двох напрямках: вивчення необхідної педагогічної інформації щодо засобів розвитку особистості, її аналіз, інтерпретація та адаптація у власній педагогічній діяльності в процесі педагогічної практики; виконання індивідуальних і колективних завдань нормативного, дослідницького і творчого характеру.

На розподіл навчального часу і вибір технології навчання при вивченні тематичних розділів впливала підготовка здобувачів вищої освіти до сприйняття матеріалу; характер питання або проблеми, які підлягають вивченню за обсягом інформації і складністю засвоєння; складність педагогічних умінь, що відпрацьовуються; трудомісткість необхідної пізнавальної та навчальної діяльності; професійні мотиви та ціннісні орієнтації здобувачів вищої освіти.

Під час читання спецкурсу лекції були спрямовані на розширення меж інтелектуальних можливостей здобувачів вищої освіти. Елементи емоційності та відсутність одноманітності в лекціях створювали стимул до оперативного сприйняття і осмислення інформації.

Беручи за основу наукові доробки Г. Пономарьової та Х. Шапаренко, на лекціях застосовувалися такі методи:

- теоретичний аналіз програм і стандартів освіти, професіограм, що дозволяло виявити мету і напрями професійної самореалізації, сформулювати поняття про права, обов'язки і поведінку учасників педагогічного процесу;

- порівняння діагностичних методик, різних видів планів педагогічної діяльності, способів аналізу контролю і корекції діяльності, що дозволило виявити позитивні сторони професійної самореалізації;

- моделювання технології забезпечення ігрового заняття, що дозволило оцінити результативність діяльності учасників педагогічного процесу, рівень їх професійної самореалізації;

- аналіз продуктів творчої діяльності здобувачів вищої освіти для вирішення неординарних ситуацій у майбутній діяльності в процесі педагогічної практики;

- актуалізація та активізація здобувачів вищої освіти через проблемні, альтернативні інформаційні запитання лектора до аудиторії [12].

Лекційні та семінарсько-практичні заняття вимагали від здобувачів ґрунтовної підготовки до них через самостійну роботу.

Майбутнім фахівцям пропонувалися для самостійної роботи такі завдання:

- написання рефератів на теми: «Особливості професійної самореалізації вихователя та студента-практиканта», «Значення педагогічної практики для професійного зростання майбутнього фахівця з дошкільної освіти», «Ідеї людиноцентризму та демократичні принципи у сферах професійного впливу», «Історичний аспект проблеми професійної самореалізації в психолого-педагогічній літературі»;

- створення банку ідей «Професійна мобільність майбутнього вихователя дітей раннього та дошкільного віку у поступках до євроінтеграції»;

- створення тезаурусу (глосарію) професійної самореалізації.

Перелік завдань для самостійної роботи до кожної теми дозволив викладачеві вибрати з них ті, які найбільше сприяли оволодінню майбутніми педагогами вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці.

Для того, щоб самостійна діяльність здобувачів вищої освіти була успішною, ми дотримувалися таких вимог до її організації: професійна спрямованість, визначення оптимального обсягу і змісту самостійної роботи, озброєння методикою виконання роботи, поєднання різноманітних видів самостійної роботи і форм контролю, формування позитивної мотивації до виконання завдань, врахування досвіду підготовки здобувача при розробці завдань, раціональне сполучення їх саморегуляції з організацією і керівництвом з боку педагога, послідовність завдань повинна відповідати етапам процесу засвоєння; завдання повинні бути спрямованими на активізацію розумових процесів здобувачів вищої освіти на рівні логічного і творчого мислення; допомога у виділенні головного у змісті дидактичного матеріалу, наявність вказівок до пошуку цього матеріалу; спрямування на самоконтроль; повідомлення про форми виконання і представлення результатів.

Представлені внаслідок самостійної роботи здобувачів вищої освіти матеріали (методичні рекомендації до проведення освітньої роботи з дітьми дошкільного віку, діловими і рольовими іграми) були зібрані в папку «Професійні знахідки». Ці матеріали знадобляться майбутнім вихователям у їхній практичній діяльності.

З метою оптимізації освітнього процесу в межах вивчення спецкурсу «Професійна самореалізація в процесі педагогічної практики» виступають такі форми роботи як педагогічні виставки. Вони спрямовані на прищеплення інтересу до самостійної пошукової роботи, систематизацію професійних знань та формування професійних умінь, демонстрацію результатів власної роботи.

Кожна педагогічна виставка стала творчою міні-лабораторією, де під час підготовки матеріалів майбутній фахівець навчався основам самостійної

діяльності: вести самостійний інформаційний пошук (бібліотеки, словники, каталоги, реферативні журнали, комп'ютерні банки даних); користуватися всіма видами читання: пошуковим, ознайомлювальним, оглядовим, вивчаючим; конспектувати, анотувати, складати тези; раціонально розподіляти час на виконання завдань; здійснювати рефлексивну оцінку власної діяльності, її наслідків та ефективність діяльності інших здобувачів вищої освіти.

Використання виставок мало декілька основних напрямків:

1. Визначення рівня професійних знань та практичних навичок, або труднощів, які здобувачі вищої освіти відчують при підготовці, організації та проведенні різних форм роботи з дошкільниками. Прикладом таких виставок були виставка-тест, виставка-відвертість, виставка-кросворд, виставка-вікторина, виставка-ребус. Запитання бути розроблені не лише викладачем, але й здобувачами вищої освіти, які відмінно володіли програмним матеріалом. Основним завданням проведення таких виставок є навчання майбутнього фахівця правильно, чітко ставити запитання, спираючись на наявний теоретичний та практичний досвід, акцентувати увагу викладача на слабких сторонах підготовки здобувача вищої освіти, існуючих прогалинах у знаннях та вміннях. Проведення виставки-відвертості, наприклад, дозволяє встановити партнерські взаємовідносини між викладачем та здобувачем вищої освіти, повірити у свої сили як фахівця, отримати перші уроки педагогіки співробітництва.

2. Роз'яснення складних питань стосовно професійної самореалізації майбутнього вихователя. Прикладом таких виставок є виставка-інформація, виставка-питання; виставка-ситуація. Цей вид виставок значно полегшує пошук необхідної інформації, сприяє розвитку у здобувачів вищої освіти вміння обирати методичні посібники, що містять найбільшу кількість потрібної інформації, аналізувати її.

3. Здійснення нетрадиційного підходу до самоосвіти здобувачів вищої освіти: виставка-дайджест, виставка-глосарій. У процесі проведення виставок

цього напрямку кожен здобувач вищої освіти отримав можливість виявити власні знання та розширити світогляд, навчитися самостійно вирішувати певні педагогічні ситуації.

Окрім того, педагогічні виставки сприяли формуванню науково-теоретичних знань та розвитку професійних умінь здобувачів вищої освіти. Під час даних виставок почало формуватися вміння швидко і об'єктивно опрацьовувати інформацію в умовах її постійної зміни, про що свідчать наші спостереження.

З метою перевірки ефективності впровадження спецкурсу «Професійна самореалізація в процесі педагогічної практики» нами була проведена проміжна діагностика сформованості педагогічних знань та професійних умінь здобувачів вищої освіти 2-3 курсів. Результати діагностики показали, що 72% здобувачів вищої освіти з низьким рівнем сформованості професійних знань і практичних умінь, отримавши уявлення про можливості формування професійної самореалізації, зацікавилися змістом педагогічної діяльності. Можна засвідчити, що, оволодівши базовими знаннями, вміннями, навичками організації освітньої діяльності з дітьми, 82% здобувачів вищої освіти усвідомили необхідність подальшого навчання, 68% майбутніх вихователів оволоділи вміннями вирішувати педагогічні завдання шляхом застосування нових методів та прийомів педагогічної діяльності в нових умовах, проявляли інтуїцію й самостійність при плануванні освітнього процесу з дітьми дошкільного віку.

Проведений залік після спецкурсу показав позитивні результати його впровадження в навчальну діяльність здобувачів вищої освіти 2-3 курсів, що є суттєвим фактором підвищення якості професійної підготовки, виходячи, насамперед, з міркувань її відповідності основним завданням цієї підготовки.

З метою заохочення здобувачів вищої освіти до наукового пошуку шляхів реалізації програми формування професійної самореалізації ми продовжили роботу з творчою групою «Школа самореалізації студента-практиканта», яку розпочали на першому курсі. Здобувачі вищої освіти

вивчали професіоналізм вихователя в процесі його педагогічної діяльності у вимірі «Який він є?». Отримали такі завдання: здійснити спостереження за роботою вихователя групи дітей, де здобувач вищої освіти проходить пробну практику; отримати інформацію про вираження професійно важливих педагогічних знань і практичних умінь конкретного педагога, виявити його професійну придатність; на основі результатів, отриманих під час спостереження проаналізувати наявність професійно важливих педагогічних знань і практичних умінь для педагога в себе, тобто «Вивчити себе».

Обов'язковим для всіх здобувачів вищої освіти було ведення щоденника, в якому вони детально описували результати спостережень за вихователями і самоспостережень. На засіданнях творчої групи здобувачі вищої освіти звітували усім присутнім.

За результатами проходження здобувачами вищої освіти пробної педагогічної практики були організовані педагогічні виставки, як форма роботи, під час якої здобувачі вищої освіти звітують перед керівниками практики та викладачами про виконану роботу. Педагогічні виставки як форма роботи мали різні види: виставки-фотоконкурси, виставки-фоторепортажі,

З метою обміну досвідом між здобувачами вищої освіти, створення інтересу до професії та ознайомлення з найкращими звітами здобувачів вищої освіти однієї або декількох навчальних груп в кінці року за наслідками пробної педагогічної практики було організовано виставку-презентацію матеріалів педагогічної практики та виставку одного автора.

Виставка одного автора мала на меті створення інтересу до окремого питання, розкриття нетрадиційних підходів до його вирішення. У процесі підготовки до проведення виставки одного автора нами була проведена ретельна робота щодо оцінки запропонованих матеріалів, визначаючи найбільш методично доцільні аспекти у кожній роботі. Відібраний таким чином матеріал надав можливість створити групу здобувачів вищої освіти за принципом «Вони вміють це краще і можуть навчити кожного...»,

«Педагогічні відкриття на пробній практиці». Така форма організації роботи сприяла зацікавленості кожного окремого здобувача вищої освіти підготовкою до занять з дітьми, дозволила розкрити його творчий потенціал.

Проведення виставки-відгуку мала на меті обмін думками здобувачів вищої освіти про змістовність, повноту, методичну цінність запропонованих до звіту матеріалів. Обов'язковою умовою проведення цього типу виставок є створення здобувачами вищої освіти критеріїв оцінювання своїх робіт. Основним принципом проведення виставки – відгуку став такий: «Ознайомся, оціни, доведи, порадь...» Наступним етапом проведення роботи зі здобувачами вищої освіти стала виставка-бенефіс на тему «Автор найкращого демонстраційного матеріалу для дітей дошкільного віку», яка мала на меті привернення уваги до найкращих робіт, розповсюдження досвіду роботи здобувачів вищої освіти [21]

З метою здійснення поступового переходу від зовнішнього контролю й оцінювання професійно-педагогічних дій здобувачів вищої освіти до внутрішнього – самоконтролю та само оцінювання було використано таку форму роботи як тренінг професійної рефлексії. Основними його завданнями були такі: оволодіння вміннями професійної рефлексії (самопостереження, самопізнання, самоаналіз, самооцінка); створення умов для самооцінки здобувачами вищої освіти особистісних результатів; формування навичок самоконтролю.

Для реалізації вищезазначених завдань була запропонована така форма роботи як рефлексивний тренінг, в процесі якого відбувалось відпрацювання здобувачами вищої освіти практичних технологій «занурення в себе» і «занурення в професійну реальність». В основу тренінгу професійної рефлексії було покладено методи полілогу, дискусії та рефлексивної інверсії, за допомогою яких здійснювалося звернення до особистості майбутнього вихователя та відбувалась активізація процесів особистісної та професійної саморегуляції.

Ефект тренінг професійної рефлексії визначався сприятливими

віковими особливостями студентського віку, для якого характерна особлива сприйнятливність до проблем внутрішнього життя людини, осмислення себе як особистості та індивідуальності. У цих умовах процедури тренінгу, резонуючи з процесами самоконтролю, виступали для них каталізаторами і стимулювали рефлексивну спрямованість свідомості здобувачів вищої освіти.

Оскільки в основі розвитку професійної рефлексії педагога лежить аналіз і осмислення свого практичного досвіду, то придбання такого досвіду для майбутнього вихователя можливе як в умовах реального професійного середовища, так і в умовах наближених до професійної реальності.

Програма тренінгу розроблялася з урахуванням проведення його в «польових умовах» – безпосередньо в закладі дошкільної освіти під час проходження здобувачами вищої освіти педагогічної практики. Рішення професійних завдань у контексті реальних ситуацій стали вмістом рефлексивних процедур тренінгу. Важливим методичним принципом даного тренінгу була керованість рефлексивними процесами, рівень яких регулювався спеціальними завданнями, спрямованими на розвиток особистісної та професійної рефлексії.

Для розвитку у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку здатності до саморегуляції рефлексивними процесами в програму тренінгу були включені завдання, які вели здобувачів вищої освіти на рівень мета-рефлексії, тобто в позицію аналізу та оцінки свого рефлексивного мислення. В процесі роботи використовувались такі методи: робота з спеціальними вправами-опитувальниками, використання опорних схем самоаналізу, створення програми самозвіту.

На активізацію та розвиток особистісної рефлексії здобувача вищої освіти були спрямовані такі процедури тренінгу, як ведення щоденникових записів, відтворюючих внутрішній діалог із самим собою, складання рефлексивного автопортрета «я очима інших», рефлексія вголос (монолог-імпровізація на запропоновану тему), рефлексивні етюди в музиці або в

малюнку та ін. Дані вправи включали учасників в атмосферу рефлексивної середовища тренінгу, загострювали рефлексивну «чутливість» до партнерів, активізували процеси саморегуляції.

Особливим завданням тренінгу професійної рефлексії було освоєння здобувачами вищої освіти самої технології рефлексивного мислення, що здійснювалася через систему різних процедур і вправ тренінгу. Це дозволяло залучати майбутніх педагогів у рефлексивний аналіз своїх дій, установок, поглядів, особистісних якостей, спонукати їх до дослідження власної поведінки і діяльності. Серед них були такі методи, як:

- «рефлексивний консиліум» – обговорення учасниками (всім складом або малими групами) будь-якої конкретної професійної проблеми, аналіз її підстав, пошук альтернативних шляхів вирішення, рефлексивний прогноз їх ефективності тощо;

- «рефлексивні дебати» – ігровий прийом по типу «сократичного діалогу»;

- «рефлексивне інтерв'ю» – комунікативна методика, розвиваюча як «мистецтво задавати питання», так і внутрішню установку на вдумливий пошук відповідей.

Узагальнюючи досвід проведення такої форми роботи як тренінг професійної рефлексії, можна зробити висновок, що включення в його програму широкого кола методів, стимулюючих процеси саморегуляції та професійної рефлексії, створювало оптимальні умови для формування професійної самореалізації здобувачів вищої освіти.

Всі найкращі здобутки здобувачів вищої освіти були узагальнені та оформлені за допомогою наступного методу – електронне портфоліо, який мав на меті творчий звіт про результати роботи здобувача вищої освіти та професійну самореалізацію в період пробної практики. Слід підкреслити, що матеріали електронного портфоліо, як методу роботи зі здобувачами вищої освіти, стали не лише обов'язковою формою звітування, а й ефективним

дидактичним матеріалом, за допомогою якого майбутні фахівці розширювали рівень власних педагогічних знань та практичних вмінь від курсу до курсу.

Одним із яскравих етапів була виставка-презентація електронних портфоліо здобувачів вищої освіти, робота над яким була розпочата з першого курсу.

Навчальне портфоліо – це індивідуальна, персонально підібрана сукупність різнопланових матеріалів, які, з одного боку, представляють освітні результати в «продуктивному» вигляді, а з іншого – містять інформацію про індивідуальну освітню траєкторію здобувача вищої освіти. При цьому і сам здобувач освіти, і викладачі можуть ефективно аналізувати та планувати освітню діяльність. Технологія портфоліо як засіб контролю є системою оцінювання та відстеження успіхів здобувача, труднощів, з якими він стикається в період навчання, та шляхів їх подолання. Крім цього, особлива роль приділяється самооцінці, що дозволяє стверджувати, що портфоліо є також інструментом самоорганізації, самооцінки; саморозвитку здобувача вищої освіти. Сучасні можливості інформаційних технологій формують ряд альтернативних напрямів їх застосування, одним з яких є електронне портфоліо (онлайн-портфоліо).

Електронне портфоліо – це сукупність студентських робіт, зібраних із застосуванням електронних засобів і носіїв, представлених у вигляді інформації на електронних носіях (електронне портфоліо), або у вигляді веб-сайту (онлайн-портфоліо).

До електронного портфоліо входили роботи, зібрані із застосуванням електронних засобів і носіїв, представлених у вигляді електронної папки, в якій зафіксована відеоінформація про професійні досягнення здобувача вищої освіти, його педагогічну діяльність в процесі педагогічної практики, презентація діагностичних методик та матеріалів для роботи з дітьми, розробки моделей занять та інших видів діяльності, демонстраційний наочний матеріал до різних форм роботи з дітьми.

Слід зазначити, що здобувачі освіти для своєї підготовки вважали найбільш корисним систематизацію електронного портфоліо з метою використання напрацювання європейських та українських вчених у напрямі підвищення якості надання психолого-педагогічних послуг у період війни та повоєнного відновлення. Отже, основне значення портфоліо – «показати все, на що ти здатний». Електронне портфоліо можна представити як «колекцію робіт здобувача освіти», яка демонструє його обізнаність, зусилля, прогрес чи досягнення у галузі навчання та виховання дітей раннього та дошкільного віку.

Орієнтовні критерії оцінювання змісту електронного портфоліо здобувача вищої освіти за 10-ти бальною шкалою наочно представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Критерії оцінювання змісту електронного портфоліо здобувача освіти

Кільк. балів	Критерії оцінювання
10 балів	Вміщені матеріали демонструють глибокі знання, навички. Представлений на розгляд матеріал ілюструє незалежне мислення і різноманітність методів роботи з дітьми. Матеріал ілюструє всебічне розуміння здобувачем вищої освіти всіх головних теоретичних концепцій і використання пов'язаних з цими концепціями практичних умінь і прикладних навичок. Майбутній фахівець уміє аналізувати та інтегрувати інформацію, робити висновки, точні прогнози розвитку досліджуваних процесів на основі використання наданої інформації. Матеріал рубрики містить підтвердження того, що здобувач використав передові інформаційні технології, вміє ідентифікувати і застосовувати оригінальні деталі, факти, явища, пов'язані з конкретною темою, предметом. У представленому матеріалі є докази здатності здобувача вищої освіти впорядковувати, сортувати, порівнювати і протиставляти інформацію, а також може бути підтвердження творчих здібностей здобувача вищої освіти.
8 балів	Представлені матеріали демонструють знання, навички і розуміння здобувачем вищої освіти стандартів і критеріїв підготовки. Матеріал ілюструє знання здобувачем вищої освіти основних теоретичних концепцій і використання пов'язаних з цими концепціями практичних умінь і прикладних навичок. Майбутній фахівець уміє аналізувати і порівнювати інформацію, формулювати висновки, робити логічні прогнози розвитку досліджуваних процесів на основі використання наданої інформації. В матеріалах містяться докази здатності здобувача вищої освіти інтерпретувати і використовувати письмові інструкції, методичні рекомендації з опублікованих (друкованих), електронних або онлайн-джерел. Матеріал рубрики відображає проблему, проблемну ситуацію і шляхи її вирішення. В цілому матеріал рубрики портфоліо ілюструє достатній рівень підготовки здобувача вищої освіти.
6 балів	Розміщені матеріали демонструють задовільні знання, навички і розуміння здобувачем вищої освіти стандартів і критеріїв підготовки, ілюструють усвідомлення ряду основних теоретичних концепцій і використання пов'язаних з ними практичних умінь. Майбутній фахівець уміє спрощено аналізувати і порівнювати інформацію, формулювати висновки, робити деякі спрощені прогнози розвитку досліджуваних процесів. В матеріалі є докази здатності здобувача вищої освіти використовувати письмові інструкції, методичні рекомендації з опублікованих (друкованих), електронних або онлайн-джерел. В цілому матеріал рубрики показує необхідність перетворення, видозміни постановки задачі.

	проблеми або проблемної ситуації.
4 бали	Матеріали доводять необхідність поліпшення знань і навичок здобувача вищої освіти, який не розуміє основних теоретичних концепції. Майбутній фахівець уміє дуже спрощено аналізувати і порівнювати інформацію, робити деякі прогнози на основі обмежених знань. В матеріалі рубрики є докази надзвичайно обмежених здібностей здобувача вищої освіти читати, розуміти і використовувати письмові інструкції, методичні рекомендації з опублікованих (друкованих), електронних або онлайн-джерел. Інформація отримана з великими труднощами, не має відповідної класифікації та систематизації. В цілому матеріал вказує на низький рівень підготовки здобувача вищої освіти, його навичок складання текстових документів, навичок вирішення задач і розуміння змісту предмета.

Безумовно, зміст електронного портфоліо у кожного здобувача вищої освіти мав свої особливості, але основні документи повинні бути представлені повною мірою та знайшли своє відображення згідно індивідуальних поглядів здобувача освіти. Фіксований набір документів одночасно дозволив побачити кожного здобувача вищої освіти як індивідуальність, але в той же час надав можливість об'єктивно оцінити досягнення кожного.

Після організації роботи зі здобувачами вищої освіти, була проведена бесіда зі ними. Результати її показали, що в 78% респондентів сформувалася стійка потреба в самоосвіті, самовихованні, самореалізації в майбутній професійній діяльності; спрямованість більшої кількості здобувачів вищої освіти (89%) показує на суб'єктивно-суб'єктивні взаємостосунки і взаємодію, педагогічну підтримку і допомогу, створення ситуації успіху в підопічних; 59% здобувачів вищої освіти задоволені рівнем власної підготовки, але бажають продовжувати роботу над його удосконаленням.

Таким чином, формування професійної самореалізації майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку залежить від цілеспрямованого застосування запропонованих форм і методів навчання в закладі вищої освіти. Значний позитивний ефект у цьому процесі досягається за рахунок їх оптимального поєднання.

Результатом цього процесу є сформованість в майбутнього педагога дошкільної освіти особистої відповідальності за результат своєї діяльності, потреби в творчому саморозвитку, самовдосконаленні, що є ознаками успішної професійної самореалізації.

Висновки. Нові тенденції та євроінтеграційні зміни суспільно-політичного та соціально-економічного життя нашої держави, впровадження нових підходів, які відбуваються в процесі наближення вітчизняної системи вищої освіти до європейських вимог, ставлять за мету підготувати конкурентоспроможних на європейському ринку праці фахівців з високим рівнем професійної самореалізації. Вивчення теоретико-методологічних основ організації професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку, механізмів формування їх професійної самореалізації, дозволили виокремити найбільш ефективні форми та методи підготовки здобувачів освіти під час навчання в вишу. Значний позитивний ефект у цій діяльності досягається за рахунок їх оптимального поєднання. Впровадження в освітній процес вищезазначених форм та методів підготовки майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку до успішної професійної самореалізації у світі євроінтеграційних процесів в сучасній освіті України виявило ряд труднощів, з якими зустрічаються здобувачі вищої освіти та викладачі. Проблему їх подолання та уникнення розкриємо в подальших наукових студіях.

Перелік використаних джерел:

1. Гавриш Н. В., Сущенко О. Н. Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Бердянськ, 2007. Вип. 3. С. 44–49.
2. Гордєєва К. С. Професійні цінності в системі соціально-педагогічної роботи. Гуманізація начально-виховного процесу : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченко. Слав'янськ. 2022. Вип. LXVIII. Ч. I. С. 182–188.
3. Гриньова В. М. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу. *Вища освіта України*. 2006. №4. С. 58–62.

4. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 536 с.
5. Гусак О. Г. Педагогічна технологія створення ситуацій успіху майбутнього вчителя у професійній підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Харків, 2011. 20 с.
6. Концепція змісту освіти для європейського виміру України. URL: https://osvita.ua/school/method/581/#google_vignette (дата звернення: 20.10.2023).
7. Левченко О. М. Принцип творчої самодіяльності особистості в історії психології. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати дослідження і перспективи* : зб. наук. пр. / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 620–627.
8. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир : ЖІТІ, 1997. 214 с.
9. Організаційні аспекти педагогічної практики «Показові, пробні заняття та інші види діяльності з дітьми дошкільного віку» : навч-метод. посібник / укл. А.І. Чаговець, М.І. Ярославцева, Ю.В. Сирова та ін.; за заг. ред. М.В. Роганової. Харків : КЗ «ХГПА», 2020. 195 с.
10. Особистісно-професійне вдосконалення майбутнього фахівця з дошкільної освіти в процесі педагогічної практики : методичні настанови / уклад. Х. А. Шапаренко, С.В. Пехарева, М.І. Ярославцева, Т. В. Коробова. Харків : КЗ «ХГПА», 2019. 91 с.
11. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : моногр. / Г.В. Беленька та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.
12. Пономарьова Г. Ф. Акмеологічне проектування процесу формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу : навч. посіб. / Г.Ф. Пономарьова, Х.А. Шапаренко, С.В. Пехарева. Харків : ПП «Ранок НТ», 2012. 196 с.

13. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія. Харків : Ранок, 2014. 547 с.
14. Пономарьова Г.Ф., Шапаренко Х.А., Ярославцева М.І. Формування професійної компетентності та професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів : моногр. Харків : 2017. 312 с.
15. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні в 20 столітті : моногр. / О. В. Попова. Харків : Основа, 2000. 253 с.
16. Рибалко Л. С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : моногр. / Л. С. Рибалко. Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. 442 с.
17. Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті : моногр. Харків : Вид. центр ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. 423 с.
18. Тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І. М. Забіяка. Київ : Арій, 2007. 512 с.
19. Харківська А. Виховання ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової освіти. *Danish Scientific Journal*. 2021. № 44. С. 55–58.
20. Харківська А. А., Капустіна О. І. Актуальність формування міжнародних стратегічних освітніх альянсів за участю України. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : збірник наукових праць. Харків : УПА, 2021. № 72. С. 32–38. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2021-72-32-38> (дата звернення: 20.10.2023).
21. Шапран О. І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів : моногр. / О.І. Шапран. Переяслав-Хмельницький : Вид-во С. В. Карпук, 2008. 285 с.
22. Ярославцева М. І. Можливості використання педагогічної виставки в практичній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Удосконалення практичної професійної підготовки майбутніх фахівців у контексті сучасних вимог* : матеріали Регіон. міжвуз. наук.-практ. конф., 24 березня 2010 року. Артемівськ, 2010. С. 283–289.

23. Maslow A. H. Some educational implications of the humanistic psychology. *Harvard Educational Review*. 1968. Vol. 38, № 4. P. 688.

24. Persival F., Elington H. Handbook of educational technology. London; NY, 1984. 128 p.

25. Rogers C. R. Freedom to learn for the 80' s. Columbus ; Toronto ; London ; Sydney, 1983. 406 p.

26. Super D. E. Life career roles: Self-realization in work and leisure. *Career development in organization* / D. T. Hall (eds). San-Francisco, CA : Jossey-Bass, 1986. P. 95–119.

References:

1. Havrysh, N. V. & Sushchenko, O. N. (2007). Orientatsiia na rozvytok subiektnosti studenta u protsesi pidhotovky profesiino kompetentnykh fakhivtsiv z doshkilnoi osvity [Focus on the development of the student's subjectivity in the process of training professionally competent specialists of the preschool educational institution]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*. Berdiansk, 3, 44–49 [in Ukrainian].

2. Hordieieva, K. S. (2022). Profesiini tsinnosti v systemi sotsilno-pedahohichnoi roboty [Professional values in the system of socio-pedagogical work]. *Humanizatsiia nachalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the primary education process*. Slaviansk. LXVIII, I, 182–188 [in Ukrainian].

3. Hrynova, V. M. (2006). Pedahohichna kultura vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Pedagogical culture of a university teacher]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine*, 4, 58–62 [in Ukrainian].

4. Hura, O. I. (2008). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia psykhologo-pedahohichnoi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu v umovakh mahistratury [Theoretical and methodological foundations of the formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution in the conditions of a master's degree]. *Doctor's thesis*. Zaporizhzhia, 536 [in Ukrainian].

5. Husak, O. H. (2011). Pedahohichna tekhnolohiia stvorennia sytuatsii uspikhu maibutnoho vchytelia u profesiinii pidhotovtsi [Pedagogical technology for creating a situation of success for future teachers in professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 20 [in Ukrainian].

6. Kontseptsiiia zmistu osvity dlia yevropeiskoho vymiru Ukrainy [the concept of the content of education for the European dimension of Ukraine]. Retrieved from https://osvita.ua/school/method/581/google_vignette [in Ukrainian].

7. Levchenko, O. M. (2003). Pryntsyp tvorchoi samodiiialnosti osobystosti v istorii psykholohii [The principle of creative self-activity of the individual in the history of psychology]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinnoi osvity: rezultaty doslidzhennia i perspektyvy – Pedagogy and psychology of professional education: research results and prospects*. Kyiv, 620–627 [in Ukrainian].

8. Muliar, V. I. (1997). Samorealizatsiia osobystosti yak sotsialna problema (filosofsko-kulturolohichniy analiz) [Self-realization of the individual as a social problem (philosophical and cultural analysis)]. Zhytomyr : ZhITI, 214 [in Ukrainian].

9. Orhanizatsiini aspekty pedahohichnoi praktyky «Pokazovi, probni zaniattia ta inshi vydy diialnosti z ditmy doshkilnogo viku» [Organizational aspects of pedagogical practice «Demonstration, trial classes and other activities with children of preschool age»]. (2020). M.V. Rohanova (Ed.). Kharkiv : KZ «KhHPA», 195 [in Ukrainian].

10. Osobystisno-profesiine vdoskonalennia maibutnoho fakhivtsia z doshkilnoi osvity v protsesi pedahohichnoi praktyky [Personal and professional improvement of the future specialist in preschool education in the process of pedagogical practice]. (2019). Kh. A. Shaparenko, S. V. Piekharieva, M. I. Yaroslavtseva, T. V. Korobova (Eds.). Kharkiv : KZ «KhHPA», 91 [in Ukrainian].

11. Pidhotovka vykhovatel'ia do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi [Preparation of educators for the development of a child's personality in preschool age]. (2009). I. I. Zaharnytska (Ed.) Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 310 [in Ukrainian].

12. Ponomarova, H. F., Shaparenko, Kh. A. & Piekharieva, S. V. (2012). Akmeolohichne proektuvannia protsesu formuvannia profesiinoi kompetentnosti vykhovatelja doshkilnoho navchalnoho zakladu [Acmeological design of the process of formation of professional competence of a preschool educational institution]. Kharkiv : PP «Ranok NT», 196 [in Ukrainian].

13. Ponomarova, H. F. (2014). Vykhovannia maibutnoho pedahoha: teoriia i praktyka [Education of the future teacher: theory and practice]. Kharkiv : Ranok, 547 [in Ukrainian].

14. Ponomarova, H.F., Shaparenko, Kh.A. & Yaroslavtseva, M.I. (2014). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti ta profesiinoi samorealizatsii maibutnikh fakhivtsiv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Formation of professional competence and professional self-realization of future specialists of preschool educational institutions]. Kharkiv : Ranok, 312 [in Ukrainian].

15. Popova, O. V. (2000). Stanovlennia i rozvytok innovatsiinykh pedahohichnykh idei v Ukrainy v 20 stolitti [Formation and development of innovative pedagogical ideas in Ukraine in the 20th century]. Kharkiv : Osnova, 2000. 253 [in Ukrainian].

16. Rybalko, L. S. (2007). Metodoloho-teoretychni zasady profesiino-pedahohichnoi samorealizatsii maibutnoho vchytelja (akmeolohichni aspekt) [Methodological and theoretical foundations of professional and pedagogical self-realization of the future teacher (acmeological aspect)]. Zaporizhzhia : ZDMU, 442 [in Ukrainian].

17. Tkachova, N. O. (2004). Istoriya rozvitku cinnostej v osviti [History of the development of values in education]. Kharkiv: Vid. centr HNU im. V. N. Karazina, 423 [in Ukrainian].

18. Tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (2007). I. M. Zabiaka (Ed.). Kyiv : Arii, 512 [in Ukrainian].

19. Kharkivska, A. (2021). Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal*, 44, 55–58 [in Ukrainian].

20. Kharkivska, A. A. & Kapustina, O. I. (2021). Aktualnist formuvannia mizhnarodnykh stratehichnykh osvitnikh aliانسiv za uchastiu Ukrainy [Relevance of the formation of international strategic educational alliances involving Ukraine]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of Engineer-Pedagogical Education*. Kharkiv : UIPA, 72, 32–38. Retrieved from <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2021-72-32-38> [in Ukrainian].

21. Shapran, O.I., Dobroskok, I.I., Kotsur, V.P. & Nikitchyna, S.O. (2008). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: teoriia ta praktyka vykorystannia u vyshchyi shkoli [Innovative pedagogical technologies: theory and practice of use in higher education]. Pereiaslav-Khmelnyskyi : Vyd-vo S.V. Karpuk, 285 [in Ukrainian].

22. Yaroslavtseva, M. I. (2010). Mozhlyvosti vykorystannia pedahohichnoi vystavky v praktychnii pidhotovtsi maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Possibilities of practical use of the pedagogical exhibition in the practical training of future teachers of preschool educational institutions]. *Udoskonalennia praktychnoi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u konteksti suchasnykh vymoh – Improvement of practical professional training of future specialists in the context of modern studies*. Artemivsk, 283–289 [in Ukrainian].

23. Maslow, A. H. (1968). Some educational implications of the humanistic psychology. *Harvard Educational Review*, 38, 4, 688 [in English].

24. Persival, F. & Elington, H. (1984). *Handbook of educational technology*. London ; NY, 128 [in English].

25. Rogers, C. R. (1983). Freedom to learn for the 80' s. Columbus- Toronto-London-Sydney, 406 [in English].

26. Super, D. E. (1986). Life career roles: Self-realization in work and leisure. *Career development in organization*. D. T. Hall (Eds). San-Francisco, CA : Jossey-Bass, 95–119 [in English].

AFTERWORD

Theoretical generalization and a new solution to the scientific problem made it possible to obtain the following results:

- the research noted that the innovative style of the future teacher's professional activity is formed and developed in the process of involving higher education students in various activities of an innovative nature (educational, research, educational);

- it has been proven that the formation of the artistic and aesthetic taste of primary school children of school age should be based on the ethical and regional characteristics of the Ukrainian people, their activities, folk art that accumulates aesthetics, patriotism, spirituality, etc.;

- outlined the most significant types of activities that successfully contribute to the formation of a harmonious personality of the future primary teacher in general and harmonious interpersonal relationships of young people in particular;

- the concept of aesthetic taste is analysed and the phenomenon of "aesthetic taste of the future teacher" is studied from scientific sources. The system of educating aesthetic taste in future teachers is formed, which has the following structural components: cognitive, emotional and value, motivational, activity and creative, which are interconnected, interdependent and influence each other;

- the pedagogical conditions for forming the readiness of future primary school teachers to foster a culture of gender relations in younger students (formation of gender competence of future primary school teachers based on the integration of the content of education and gender education; providing training for the development and use of gender pedagogical games in the educational process of primary school based on the subject-object-subject approach) are determined;

- the following conditions for training future speech therapists to work in the conditions of a developmental inclusive space are defined: mastering the didactics of work in the conditions of an inclusive space, studying the prospective

experience of creating a developmental inclusive space, mastering professionally oriented educational tools and didactic provision of a developmental inclusive space; creation of a card file of experience in the organization of developmental inclusive space; the equipment of the information base for the implementation of promising developments; diversification of didactic forms, methods, techniques, etc.;

– the main professionally oriented pedagogical directions of means of education of national dignity, the main requirements (pedagogical principles) of the process of implementation of research and experimental work, the basis of the content of education of national dignity are defined and substantiated. The developed stages of pedagogical technology (motivational-target, content-processual, analytical-reflective) are also highlighted and described. It was concluded that the development of national dignity is carried out within the framework of a civilizational approach, which involves reliance in the process of education on the ethnic features of the Ukrainian people, the Ukrainian mentality, and therefore, patriotism, spirituality, cathedral unity, simplicity, sensitivity, high work capacity, conscience, high and versatile giftedness, etc.;

– it is proved that the formation of the readiness of students of pedagogical higher education institutions for instrumental and performing activities will be facilitated by the provision of such pedagogical conditions: Implementation of a special course "Formation of students' readiness for instrumental and performing activities", during the study of which higher education students have the opportunity to acquire knowledge, develop skills, personal qualities necessary for professional performance of musical works in particular and for future professional activities in general; stimulating the creative identity of future pianists in the educational environment of higher education institutions, which is focused on the organisation of independent creative shows and concert performances with further performance and artistic self-analysis of the interpretation of the work;

– it was found that the organisation of active and diverse extracurricular work with future social workers has become a leading direction and a prerequisite

for the acquisition of relevant knowledge, values, and the development of qualities that ensure the health-saving behaviour of young people;

- It is emphasised that in order to form cross-cultural competence, the educational process should include strategic planning of the future professional activity of higher education students and the appropriate use of interactive teaching methods. The advantages of two approaches to the formation of cross-cultural competence (organisational and behavioural) and the components of cross-cultural competence (knowledge, motivation, skills, commitment) are highlighted;

- features and principles of socio-pedagogical correction of ageism in students are characterized. The criteria of manifestations of ageism among education seekers (cognitive, motivational-value, emotional-volitional, behavioral) were analyzed and their indicators at the corresponding levels (high, medium, low) were indicated. The main stages of experimental research are outlined and the choice of experimental and control institutions is justified. It is emphasized that the verification of the effectiveness of the developed system of socio-pedagogical correction of ageism of education seekers should be carried out using the methods of quantitative and qualitative analysis;

- presented the results of the implementation of social projects, socio-pedagogical technologies of cultural and spiritual development of the personality, technologies of social-pedagogical support in the educational work of Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy in the process of implementing a structural-functional model of the system of educational work in a pedagogical institution of higher education;

- presented the main aspects of the system of training future primary school teachers to use modern teaching methods in the conditions of an inclusive educational space. The functions of a primary school teacher in the context of building inclusion are characterized: educational, didactic, organizational, informative. The content of professional training for the use of modern teaching methods, which provide for compliance with the norms of inclusiveness and ensure

the realization of creativity in the professional activity of the future teacher of primary classes, was analyzed: cross-sensing, comics;

– effective ways of effective implementation of the concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education by means of modernization of the content of educational components of the professional training system, improvement of the corresponding educational and methodological complex are highlighted. It is noted that the implementation of the pedagogical concept of education of future teachers in the conditions of digitalization of education should be carried out in accordance with the stages of implementation in order to ensure a purposeful and effective process of professional development of professional teachers.

Despite the thoroughness of the obtained results, the study does not cover all aspects of the problem. Further scientific analysis is needed: the problem of developing and implementing a structural and functional model of the work system for managing the development and self-development of professional competencies of future teachers during their studies at a pedagogical institution of higher education; the problem of formative practical banking of professional abilities and skills of the future speech therapist teacher in the conditions of a developmental inclusive space; problems of technical support of the process of cross-cultural education of bachelors of biology; the problem of organizing extra-curricular activities of students of higher education, as well as directing their potential to solve health problems of the young generation; etc.

Scientific publication

**CROSS-CULTURAL STUDIES
IN HIGHER SCHOOL PEDAGOGY**

International collective monograph

OKTAN PRINT s.r.o.
5. května 1323/9, Praha 4, 140 00
www.oktanprint.cz
tel.: +420 770 626 166
jako svou 173. publikací
Vydání první